

دروس خارج فقه

سال ۸۹-۸۸

حضرت آیت الله مکارم شیرازی

(به همراه صوت دروس)

WWW.GHBOOK.IR

بسم الله الرحمن الرحیم

آرشیو دروس خارج فقه آیت الله العظمی مکارم شیرازی ۸۹-۸۸

نویسنده:

آیت الله العظمی ناصرمکارم شیرازی

ناشر چاپی:

سایت مدرسه فقاهت

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ---------- ۵
آرشیو دروس خارج فقه آیت الله العظمی مکارم شیرازی ۸۹-۸۸ ---------- ۱۱
مشخصات کتاب ---------- ۱۱
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۴ مهر ماه ۸۸/۰۷/۰۴ ---------- ۱۱
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۵ مهر ماه ۸۸/۰۷/۰۵ ---------- ۱۶
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۶ مهر ماه ۸۸/۰۷/۰۶ ---------- ۲۱
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۷ مهر ماه ۸۸/۰۷/۰۷ ---------- ۲۶
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۸ مهر ماه ۸۸/۰۷/۰۸ ---------- ۳۲
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۱۱ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۱ ---------- ۳۵
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۱۲ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۲ ---------- ۳۹
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۱۳ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۳ ---------- ۴۳
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۱۴ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۴ ---------- ۴۷
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۱۵ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۵ ---------- ۵۱
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۱۸ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۸ ---------- ۵۳
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۱۹ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۹ ---------- ۵۷
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۲۰ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۰ ---------- ۶۳
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۲۱ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۱ ---------- ۶۹
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۲۵ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۵ ---------- ۷۳
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۲۶ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۶ ---------- ۷۸
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۲۷ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۷ ---------- ۸۴
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۲۸ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۸ ---------- ۸۷
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۲۹ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۹ ---------- ۹۱
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۲ آبان ماه ۸۸/۰۸/۰۲ ---------- ۹۴
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۳ آبان ماه کتاب الحج ---------- ۹۹

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۴ آبان ماه ۸۸/۰۸/۰۴ ---------- ۱۰۳
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۵ آبان ماه ۸۸/۰۸/۰۵ ---------- ۱۰۷
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۶ آبان ماه ۸۸/۰۸/۰۶ ---------- ۱۱۰
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۹ آبان ماه ۸۸/۰۸/۰۹ ---------- ۱۱۴
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۱۰ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۰ ---------- ۱۱۸
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۱۱ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۱ ---------- ۱۲۳
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۱۲ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۲ ---------- ۱۲۷
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۱۳ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۳ ---------- ۱۳۰
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۱۶ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۶ ---------- ۱۳۵
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۱۷ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۷ ---------- ۱۳۹
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۱۸ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۸ ---------- ۱۴۳
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۱۹ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۹ ---------- ۱۴۷
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۲۰ آبان ماه ۸۸/۰۸/۲۰ ---------- ۱۵۱
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۲۳ آبان ماه ۸۸/۰۸/۲۳ ---------- ۱۵۳
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۲۴ آبان ماه ۸۸/۰۸/۲۴ ---------- ۱۵۷
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۲۵ آبان ماه ۸۸/۰۸/۲۵ ---------- ۱۶۲
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۲۶ آبان ماه ۸۸/۰۸/۲۶ ---------- ۱۶۶
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۳۰ آبان ماه ۸۸/۰۸/۳۰ ---------- ۱۶۹
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۱ آذر ماه ۸۸/۰۹/۰۱ ---------- ۱۷۴
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۲ آذر ماه ۸۸/۰۹/۰۲ ---------- ۱۷۸
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۳ آذر ماه ۸۸/۰۹/۰۳ ---------- ۱۸۱
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۸ آذر ماه ۸۸/۰۹/۰۸ ---------- ۱۸۶
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۹ آذر ماه ۸۸/۰۹/۰۹ ---------- ۱۹۰
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۱۰ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۰ ---------- ۱۹۴
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۱۱ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۱ ---------- ۱۹۷
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۱۴ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۴ ---------- ۲۰۱

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۱۶ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۶ ---------- ۲۰۵
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۱۷ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۷ ---------- ۲۰۸
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۱۸ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۸ ---------- ۲۱۲
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۲۱ آذر ماه ۸۸/۰۹/۲۱ ---------- ۲۱۶
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۲۲ آذر ماه ۸۸/۰۹/۲۲ ---------- ۲۲۰
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۱۲ دی ماه ۸۸/۱۰/۱۲ ---------- ۲۲۳
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۱۳ دی ماه ۸۸/۱۰/۱۳ ---------- ۲۲۸
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۱۴ دی ماه ۸۸/۱۰/۱۴ ---------- ۲۳۲
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۱۶ دی ماه ۸۸/۱۰/۱۶ ---------- ۲۳۵
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۱۹ دی ماه ۸۸/۱۰/۱۹ ---------- ۲۳۶
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۲۰ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۰ ---------- ۲۴۰
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۲۲ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۲ ---------- ۲۴۴
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۲۳ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۳ ---------- ۲۴۸
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۲۶ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۶ ---------- ۲۵۲
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۲۷ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۷ ---------- ۲۵۳
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۲۸ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۸ ---------- ۲۵۸
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۲۹ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۹ ---------- ۲۶۲
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۳۰ دی ماه ۸۸/۱۰/۳۰ ---------- ۲۶۷
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۴ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۰۴ ---------- ۲۶۹
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۵ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۰۵ ---------- ۲۷۲
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۶ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۰۶ ---------- ۲۷۶
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۷ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۰۷ ---------- ۲۸۱
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۱۰ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۱۰ ---------- ۲۸۲
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۱۱ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۱۱ ---------- ۲۸۷
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۱۲ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۱۲ ---------- ۲۹۱
متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۱۳ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۱۳ ---------- ۲۹۵

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۱ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۱ ---------- ۲۹۵

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۲ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۲ ---------- ۲۹۹

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۳ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۳ ---------- ۳۰۴

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۵ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۵ ---------- ۳۰۸

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۸ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۸ ---------- ۳۱۳

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۹ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۹ ---------- ۳۱۹

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۱۰ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۰ ---------- ۳۲۳

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۱۱ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۱ ---------- ۳۲۷

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۱۲ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۲ ---------- ۳۳۱

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۱۵ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۵ ---------- ۳۳۶

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۱۶ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۶ ---------- ۳۴۰

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۱۷ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۷ ---------- ۳۴۶

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۱۸ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۸ ---------- ۳۵۰

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - چهارشنبه ۱۹ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۹ ---------- ۳۵۵

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۲۲ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۲۲ ---------- ۳۶۰

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - یکشنبه ۲۳ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۲۳ ---------- ۳۶۴

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - دوشنبه ۲۴ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۲۴ ---------- ۳۷۰

مسئله ی عدول اضطرای از حج تمتع به افراد ۸۸/۱۲/۲۵ ---------- ۳۷۴

مسئله ی عدول اضطرای از حج تمتع به افراد ۸۸/۱۲/۲۶ ---------- ۳۷۸

عدول از حج تمتع به افراد ۸۹/۰۱/۷ ---------- ۳۸۳

عدول از حج تمتع به افراد ۸۹/۰۱/۸ ---------- ۳۸۸

عدول از حج تمتع به افراد در مورد حائض و نفساء ۸۹/۰۱/۹ ---------- ۳۹۳

عدول از حج تمتع به افراد در مورد حائض و نفساء ۸۹/۰۱/۱۰ ---------- ۳۹۷

عدول از حج تمتع به افراد در مورد حائض و نفساء ۸۹/۰۱/۱۱ ---------- ۴۰۴

حکم زنی که وسط طواف در عمره ی تمتع عادت شود ۸۹/۰۱/۱۴ ---------- ۴۱۰

حکم زنی که وسط طواف در عمره ی تمتع عادت شود ۸۹/۰۱/۱۵ ---------- ۴۱۴

تفاوت حج افراد و حج تمتع ۸۹/۰۱/۱۶ ---------- ۴۱۹

فرق بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۱۷ ---------- ۴۲۳

فرق بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۱۸ ---------- ۴۲۸

فرق بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۲۱ ---------- ۴۳۳

فرق بین عمرۀ تمتع و عمرۀ مفرده ۸۹/۰۱/۲۲ ---------- ۴۳۷

فرق عمره ی تمتع با عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۲۳ ---------- ۴۴۲

فرق عمره ی تمتع با عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۲۴ ---------- ۴۴۷

فرق عمره ی تمتع با عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۲۵ ---------- ۴۵۱

فرق عمره ی مفرده و عمره ی تمتع ۸۹/۰۱/۲۸ ---------- ۴۵۵

فرق عمره ی مفرده و عمره ی تمتع ۸۹/۰۱/۲۹ ---------- ۴۵۸

مواقیت عمرۀ تمتع ۸۹/۰۱/۳۰ ---------- ۴۶۲

مواقیت عمرۀ تمتع ۸۹/۰۱/۳۱ ---------- ۴۶۷

میقات ذو الحلیفه و مسجد شجره ۸۹/۰۲/۰۱ ---------- ۴۷۱

میقات ذو الحلیفه و مسجد شجره ۸۹/۰۲/۰۴ ---------- ۴۷۶

میقات ذو الحلیفه و عدم جواز تأخیر اختیاری به الجحفه ۸۹/۰۲/۰۵ ---------- ۴۸۱

میقات ذو الحلیفه و عدم جواز تأخیر اختیاری به الجحفه ۸۹/۰۲/۰۶ ---------- ۴۸۵

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - سه شنبه ۷ اردیبهشت ماه ۸۹/۰۲/۰۷ ---------- ۴۹۱

چگونگی احرام حائض و نفساء از مسجد شجره ۸۹/۰۲/۱۱ ---------- ۴۹۶

چگونگی احرام حائض و نفساء از مسجد شجره ۸۹/۰۲/۱۲ ---------- ۵۰۰

کیفیت احرام حائض و نفساء از مسجد شجره ۸۹/۰۲/۱۳ ---------- ۵۰۴

میقات عقیق ۸۹/۰۲/۱۴ ---------- ۵۰۸

میقات عقیق ۸۹/۰۲/۱۵ ---------- ۵۱۳

میقات عقیق ۸۹/۰۲/۱۸ ---------- ۵۱۷

میقات عقیق ۸۹/۰۲/۱۹ ---------- ۵۲۲

میقات جحفه ۸۹/۰۲/۲۰ ---------- ۵۲۷

میقات یلملم و قرن المنازل ۸۹/۰۲/۲۱ ---------- ۵۳۱

راه های ثبوت میقات ۸۹/۰۲/۲۲ ---------- ۵۳۶

راه های ثبوت میقات ۸۹/۰۲/۲۸ ---------- ۵۴۰

حکم شک در میقات یا محاذات میقات ۸۹/۰۲/۲۹ ---------- ۵۴۵

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی - شنبه ۱ خرداد ماه ۸۹/۰۳/۰۱ ---------- ۵۴۸

احرام از محاذات میقات ۸۹/۰۳/۰۲ ---------- ۵۵۲

احرام از محاذات میقات ۸۹/۰۳/۰۳ ---------- ۵۵۶

محاذات میقات ۸۹/۰۳/۰۴ ---------- ۵۶۰

محاذات میقات ۸۹/۰۳/۰۵ ---------- ۵۶۵

محاذات میقات ۸۹/۰۳/۰۸ ---------- ۵۶۹

مسیرهایی که نه به میقات می رسد و نه به محاذات آن ۸۹/۰۳/۰۹ ---------- ۵۷۲

مسیرهایی که نه به میقات می رسد و نه به محاذات آن ۸۹/۰۳/۱۰ ---------- ۵۷۷

مواقیت غیر عمره ی تمتع ۸۹/۰۳/۱۱ ---------- ۵۸۱

میقات بودن مکه برای احرام به حج ۸۹/۰۳/۱۲ ---------- ۵۸۵

میقات بودن دویره الاهل ۸۹/۰۳/۱۶ ---------- ۵۸۹

میقات بودن دویره الاهل ۸۹/۰۳/۱۷ ---------- ۵۹۴

میقات بودن دویره الاهل ۸۹/۰۳/۱۸ ---------- ۵۹۹

میقات بودن دویره الاهل، ادنی الحل و فخ ۸۹/۰۳/۱۹ ---------- ۶۰۵

درباره مرکز ---------- ۶۱۱

آرشیو دروس خارج فقه آیت الله العظمی مکارم شیرازی ۸۹-۸۸

مشخصات کتاب

سرشناسه:شیرازی، ناصر مکارم،۱۳۰۵

عنوان و نام پدیدآور:آرشیو دروس خارج فقه آیت الله العظمی مکارم شیرازی۸۹-۸۸ /ناصر مکارم شیرازی.

به همراه صوت دروس

منبع الکترونیکی : سایت مدرسه فقاهت

مشخصات نشر دیجیتالی:اصفهان:مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری:نرم افزار تلفن همراه و رایانه

موضوع: خارج فقه

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۴ مهر ماه ۸۸/۰۷/۰۴

.Your browser does not support the audio tag

از امروز وارد بحت حج مندوب می شویم. مسأله اول چهار فرع دارد:

القول فی الحج المندوب

مسأله ۱: یستحب لفاقد الشرائط من البلوغ و الاستطاعه و غیرهما أن یحج مهما أمکن، و کذا من أتی بحجه الواجب، و یستحب تکراره بل فی کل سنه، بل یکره ترکه خمس سنین متوالیه، و یستحب نیه العود إلیه عند الخروج من مکه، و یکره نیه عدمه.

این مسأله تقریبا ساده است ولی مبتلا به است.

فرع اول آن چنین است: یستحب لفاقد الشرائط من البلوغ و الاستطاعه و غیرهما أن یحج مهما أمکن، و کذا من أتی بحجه الواجب

غیرهما مانند عبد که حج بر او واجب نیست. بحجه الواجب درست است. در باره دوام این استحباب در زمان حاضر صحبت خواهیم کرد.

فرع دوم: و یستحب تکراره بل فی کل سنه،

فرع سوم: بل یکره ترکه خمس سنین متوالیه،

فرع چهارم: و یستحب نیه العود إلیه عند الخروج من مکه، و یکره نیه عدمه.

دقت داشته باشید که هر ترک مستحبی مکروه نیست، ولی ترک استحباب تکرار حج مکروه است.

ص: ۱

سه فرع اول این مسأله در عروه مسأله اولی است ولی فرع چهارم را مسأله دوم قرار داده است. عبارت عروه هم با تحریر جداً متقارب است.

مسأله ۱: یستحب لفاقد الشرائط من البلوغ و الاستطاعه و غیرهما أن یحج مهما أمکن بل و کذا من أتی بوظیفته من الحج الواجب و یستحب تکرار الحج بل یستحب تکراره فی کل سنه بل یکره ترکه خمس سنین متوالیه و فی بعض الأخبار: من حج ثلاث حجات لم یصبه فقر أبدا

مسأله ۲: یستحب نیه العود إلی الحج عند الخروج من مکه و فی الخبر: أنها توجب الزیاده فی العمر و یکره نیه عدم العود و فیه أنها توجب النقص فی العمر

و اما فرع اول، فرع اول آن چنین است:

یستحب لفاقد الشرائط من البلوغ و الاستطاعه و غیرهما أن یحج مهما أمکن، و کذا من أتی بحجه الواجب

مطابق مرسوم ابتدا به سراغ نمونههائی از اقوال میرویم، از نظر اقوال ادعای اجماع شده است. صاحب جواهر، ج ۱۷، ص ۲۲۸ میفرماید:

و ما خرج عن ذلک و نحوه فهو مستحب إن لم یعرض ما یقتضی تحریمه أو کراهته و مع عدم ذلک فلا خلاف نصا و فتوی فی أنه یستحب لفاقد الشرائط، کمن عدم الزاد و الراحله إذا تسکع سواء شق علیه السعی أو سهل، و کالمملوک إذا أذن له مولاه و واجدها المتبرع به بعد أداء الواجب، و الله العالم.

و جالب این است که این مسأله که به نظر ما بحث طولانی دارد در جواهر با دو خط و برخی از معاصرین با سه خط مطلب را پایان بردهاند.

ص: ۲

نراقی هم در مستند، ج ۱۱، ص ۱۵۸ که مفصل تر بحث کرده ولی باز هم مختصر است:

الباب الثانی فی الحج المندوب

اعلم أنّه یستحبّ الحجّ لفاقد الشرائط الخالی عن الموانع، و منه العبد المأذون و الفقیر و الصبیّ الممیّز، للإجماع، و عمومات الترغیب فیه،....

مسأله دلیل خاص هم دارد ولی ایشان ذکر نکرده است.

و اما مدارک مسأله هم دو نوع است: عمومات و خصوصات که هم روایات عامه و هم روایات خاصه داریم.

روایات عامه همان روایات مرغبه است. که در ابواب مختلف هست، مانند ابواب وجوب الحج و شرایطه، باب ۳ و ۲۸ و ۲۹ و ۳۰ و ۳۱ و از آنها مهمتر باب ۴۵ که در این اخیر سی و چند روایت هست که هم یا اکثر آنها شواهدی دارد. این روایات چند دسته است، یکی فعل معصومان علیهم السلام که حکایت می کند پیامبر، امام حسن و امام صادق هر کدام چندین بار حج به جا آوردهاند. روایات زیر نمونه این دسته از روایات است:

حدیث ۴ باب ۴۵ از ابواب وجوب الحج و شرائطه:

۱۴۴۱۶ :وَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَعْفَرٍ ع قَالَ لَمْ يَحُجَّ النَّبِيُّ ص بَعْدَ قُدُومِ الْمَدِينَةِ- إِلَّا وَاحِدَةً وَ قَدْ حَجَّ بِمَكَّةَ مَعَ قَوْمِهِ حَجَّاتٍ

حدیث ۷ باب ۴۵ از ابواب وجوب الحج و شرائطه:

۱۴۴۱۹: وَ عَنْهُمْ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ رَزِينٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَ حَجَّ رَسُولُ اللَّهِ ص غَيْرَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ- قَالَ نَعَمْ عِشْرِينَ حَجَّةً

این را باید اعم از عمره گرفت، تا عدد بیست درست در بیاید.

حدیث ۸ باب ۴۵ از ابواب وجوب الحج و شرائطه:

۱۴۴۲۰ وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع يَقُولُ كَانَ لِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ع نَاقَهٌ قَدْ حَجَّ عَلَيْهَا اثْنَتَيْنِ وَ عِشْرِينَ حَجَّهً مَا قَرَعَهَا قَرْعَهً قَطُّ الْحَدِيثَ

این روایت معتبر است. نظر روای به اخلاق امام است و نظر ما به تعداد حج.

این گروه از روایات فعل معصوم را نشان می دهد.

گروه دوم روایات مطلق است و حج را کار خوبی معرفی می کند.

روایت ۱۳ باب ۴۵ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۴۲۵ : مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ ع مَنْ حَجَّ حَجَّهَ الْإِسْلَامِ فَقَدْ حَلَّ عُقْدَهً مِنَ النَّارِ مِنْ عُنُقِهِ وَ مَنْ حَجَّ حَجَّتَيْنِ لَمْ يَزَلْ فِي خَيْرٍ حَتَّى يَمُوتَ وَ مَنْ حَجَّ ثَلَاثَ حِجَجٍ مُتَوَالِيَهٍ ثُمَّ حَجَّ أَوْ لَمْ يَحُجَّ فَهُوَ بِمَنْزِلَهِ مُدْمِنِ الْحَجِ

مرسله صدوق است. این هم اطلاق دارد که حاج مستطیع باشد یا نه، حر باشد یا نه و دیگر موارد.

حدیث ۱۴ باب ۴۵ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۴۲۶ : قَالَ وَ رُوِيَ أَنَّ مَنْ حَجَّ ثَلَاثَ حِجَجٍ لَمْ يُصِبْهُ فَقْرٌ أَبَداً (وَ أَيُّمَا بَعِيرٍ حُجَّ عَلَيْهِ ثَلَاثَ سِنِينَ جُعِلَ مِنْ نَعَمِ الْجَنَّه)

قائل قال صدوق است. ذکر این نتایج برای انجام حج معلوم است که برای تشویق است.

طائفه سوم روایت دال بر ترجیح دادن حج بر عتق و مانند آن است.

حدیث ۱ باب ۴۳ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۴۰۲ : مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَیْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ لِی إِبْرَاهِیمُ بْنُ مَیْمُونٍ کُنْتُ جَالِساً عِنْدَ أَبِی حَنِیفَهَ- فَجَاءَهُ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ فَقَالَ مَا تَرَی فِی رَجُلٍ قَدْ حَجَّ حَجَّهَ الْإِسْلَامِ الْحَجُّ أَفْضَلُ أَمْ یُعْتِقُ رَقَبَهً قَالَ لَا بَلْ یُعْتِقُ رَقَبَهً فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع کَذَبَ وَ اللَّهِ وَ أَثِمَ لَحَجَّهٌ أَفْضَلُ مِنْ عِتْقِ رَقَبَهٍ وَ رَقَبَهٍ وَ رَقَبَهٍ حَتَّی عَدَّ عَشْراً (ثُمَّ قَالَ وَیْحَهُ فِی أَیِّ رَقَبَهٍ طَوَافٌ بِالْبَیْتِ- وَ سَعْیٌ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ الْوُقُوفُ بِعَرَفَهَ- وَ حَلْقُ الرَّأْسِ وَ رَمْیُ الْجِمَارِ- وَ لَوْ کَانَ کَمَا قَالَ لَعَطَّلَ النَّاسُ الْحَجَّ وَ لَوْ فَعَلُوا کَانَ یَنْبَغِی لِلْإِمَامِ أَنْ یُجْبِرَهُمْ عَلَی الْحَجِّ إِنْ شَاءُوا وَ إِنْ أَبَوْا فَإِنَّ هَذَا الْبَیْتَ إِنَّمَا وُضِعَ لِلْحَجِ)

طائفه دیگر از روایات عامه مرغبه، مقایسه حج است با انفاق فی سبیل الله.

روایت ۲ باب ۴۲ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۳۸۶: وَ عَنْهُ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْکَانَ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ جَابِرٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ وَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ وَ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ یُونُسَ بْنِ ظَبْیَانَ کُلِّهِمْ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ صَلَاهٌ فَرِیضَهٌ أَفْضَلُ مِنْ عِشْرِینَ حَجَّهً وَ حَجَّهٌ خَیْرٌ مِنْ بَیْتٍ مِنْ ذَهَبٍ یُتَصَدَّقُ بِهِ حَتَّی لَا یَبْقَی مِنْهُ شَیْ ءٌ

مراد از بیت اتاق است (و در نسخهای دیگر بیت مملوء آمده است.)

همه این دستههای مختلف روایات از مطلقات و عمومات است. افزون بر اینها روایات خاصه هم داریم؛ هم درباره صغیر و هم در باره عبد مأذون و هم کسی که حج را انجام داده است که فردا بررسی خواهیم کرد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۵ مهر ماه ۸۸/۰۷/۰۵

.Your browser does not support the audio tag

عمومات منحصر به آن چه گفته شد، نیست و افزون بر آن ادله خاصه هم هست که اغلب به سراغ آن نرفتهاند.

ابتدا به سراغ فرع اول میرویم که مربوط به استحباب حج برای فاقد شرایط بود.

این روایات خاصه در باره صبی و عبد و حاجّی که حجش را انجام داده است می باشد.

باب ۱۷ از ابواب اقسام حج " بَابُ كَيْفِيَّةِ حَجِّ الصِّبْيَانِ وَ الْحَجِّ بِهِمْ وَ جُمْلَةٍ مِنْ أَحْكَامِهِم " در باره صبی است

به عنوان نمونه عنوان باب ۱۶ از ابواب وجوب الحج چنین است:

بَابُ أَنَّ الْمَمْلُوكَ إِذَا حَجَّ مَرَّةً أَوْ مِرَاراً ثُمَّ أُعْتِقَ وَجَبَتْ عَلَيْهِ حَجَّةُ الْإِسْلَامِ مَعَ الشَّرَائِط

و عنوان باب ۱۷ همین فصل هم چنین است:

بَابُ أَنَّ الْمَمْلُوكَ إِذَا حَجَّ فَأَدْرَكَ أَحَدَ الْمَوْقِفَيْنِ مُعْتَقاً أَجْزَأَهُ عَنْ حَجَّةِ الْإِسْلَام.

همچنین عنوان باب ۱۹ از ابواب وجوب الحج هم در باره فرد مستطیعی است که حجش را انجام داده و یک حدیث دارد که البته روایت آن مربوط به عبد است:

بَابُ أَنَّ غَيْرَ الْمُسْتَطِيعِ إِذَا تَكَلَّفَ الْحَجَّ لَمْ يُجْزِئْهُ عَنْ حَجَّةِ الْإِسْلَامِ بَلْ يَجِبُ عَلَيْهِ الْحَجُّ إِذَا اسْتَطَاعَ.

ص: ۶

ارتباط این مباحث با استحباب حج برای فاقد شرایط این است که نشان میدهد قبل از این که این افراد واجد شرایط شوند هم در باره حج آنها روایاتی وارد شده است. در باره به کار بردن استحباب برای حج صبی با وجود این که تکلیف از دوش او برداشته شده است، باید گفت که تکلیف وجوبی از گردن او برداشته شده، ولی تکلیف استحبابی برداشته نشده است.

و اما موضوع تکرار در هر سال هم که فرع دوم مسأله است، در روایات آمده است که دلیل آن:

اولا فعل معصوم است که روایات آن خوانده شد.

و ثانیا عمومات که خوانده شد.

و خصوصات هم روایاتی است که می گوید بیست حج و دیگر ده حج و دیگری پنجاه حج.

(روایت ۲۷باب ۴۵ از ابواب وجوب حج ۱۰ حج و روایت ۲۸ باب ۴۵ می گوید ۲۵ حج و روایت ۱۶ باب ۲۵ می گوید ۵۰ حج. تعدادی از روایات هم از ادمان الحج سخن می گوید روایت ۱ و ۲ باب ۴۶)

حدیث ۲۷ باب ۴۵ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۳۹: وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع مَنْ حَجَّ عَشْرَ حِجَجٍ لَمْ یُحَاسِبْهُ اللَّهُ أَبَداً

حدیث ۲۸ باب ۴۵ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۴۰: وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع مَنْ حَجَّ عِشْرِینَ حَجَّةً لَمْ یَرَ جَهَنَّمَ- وَ لَمْ یَسْمَعْ شَهِیقَهَا وَ لَا زَفِیرَهَا

حدیث ۲۹ باب ۴۵ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۴۱: وَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ جَعْفَرٍ الْأَحْوَلِ عَنْ زَکَرِیَّا الْمَوْصِلِیِّ کَوْکَبِ الدَّمِ قَالَ سَمِعْتُ الْعَبْدَ الصَّالِحَ ع یَقُولُ مَنْ حَجَّ أَرْبَعِینَ حَجَّةً قِیلَ لَهُ اشْفَعْ فِیمَنْ أَحْبَبْتَ وَ یُفْتَحُ لَهُ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ- یَدْخُلُ مِنْهُ هُوَ وَ مَنْ یَشْفَعُ لَهُ

حدیث ۳۰ باب ۴۵ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۴۲: وَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ سَیْفٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْمُؤْمِنِ عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ مَنْ حَجَّ سَبْعِینَ حَجَّةً بَنَى اللَّهُ لَهُ مَدِینَةً فِی جَنَّةِ عَدْنٍ- فِیهَا مِائَةُ أَلْفِ قَصْرٍ فِی کُلِّ قَصْرٍ حَوْرَاءُ مِنْ حُورِ الْعِینِ وَ أَلْفُ زَوْجَةٍ وَ یُجْعَلُ مِنْ رُفَقَاءِ مُحَمَّدٍ ص فِی الْجَنَّة

حدیث ۱۶ باب ۴۵ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۲۸ : قَالَ وَ قَالَ الرِّضَا ع مَنْ حَجَّ بِثَلَاثَةٍ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ فَقَدِ اشْتَرَى نَفْسَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِالثَّمَنِ وَ لَمْ یَسْأَلْهُ مِنْ أَیْنَ اکْتَسَبَ مَالَهُ مِنْ حَلَالٍ أَوْ حَرَامٍ وَ مَنْ حَجَّ أَرْبَعَ حِجَجٍ لَمْ تُصِبْهُ ضَغْطَةُ الْقَبْرِ أَبَداً وَ إِذَا مَاتَ صَوَّرَ اللَّهُ الْحِجَجَ الَّتِی حَجَّ فِی صُورَةٍ حَسَنَةٍ أَحْسَنَ مَا یَکُونُ مِنَ الصُّوَرِ بَیْنَ عَیْنَیْهِ یُصَلِّی فِی جَوْفِ قَبْرِهِ حَتَّى یَبْعَثَهُ اللَّهُ مِنْ قَبْرِهِ وَ یَکُونُ ثَوَابُ تِلْکَ الصَّلَاةِ لَهُ وَ اعْلَمْ أَنَّ الرَّکْعَةَ مِنْ تِلْکَ الصَّلَاةِ تَعْدِلُ أَلْفَ رَکْعَةٍ مِنْ صَلَاةِ الْآدَمِیِّینَ وَ مَنْ حَجَّ خَمْسَ حِجَجٍ لَمْ یُعَذِّبْهُ اللَّهُ أَبَداً وَ مَنْ حَجَّ عَشْرَ حِجَجٍ لَمْ یُحَاسِبْهُ اللَّهُ أَبَداً وَ مَنْ حَجَّ عِشْرِینَ حَجَّةً لَمْ یَرَ جَهَنَّمَ- وَ لَمْ یَسْمَعْ شَهِیقَهَا وَ لَا زَفِیرَهَا وَ مَنْ حَجَّ أَرْبَعِینَ حَجَّةً قِیلَ لَهُ اشْفَعْ فِیمَنْ أَحْبَبْتَ وَ یُفْتَحُ لَهُ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ- یَدْخُلُ مِنْهُ هُوَ وَ مَنْ یَشْفَعُ لَهُ وَ مَنْ حَجَّ خَمْسِینَ حَجَّةً بُنِیَ لَهُ مَدِینَةٌ فِی جَنَّةِ عَدْنٍ فِیهَا أَلْفُ قَصْرٍ فِی کُلِّ قَصْرٍ أَلْفُ حَوْرَاءَ مِنَ الْحُورِ الْعِینِ وَ أَلْفُ زَوْجَةٍ وَ یُجْعَلُ مِنْ رُفَقَاءِ مُحَمَّدٍ ص فِی الْجَنَّةِ- وَ مَنْ حَجَّ أَکْثَرَ مِنْ خَمْسِینَ حَجَّةً کَانَ کَمَنْ حَجَّ خَمْسِینَ حَجَّةً مَعَ مُحَمَّدٍ وَ الْأَوْصِیَاءِ وَ کَانَ مِمَّنْ یَزُورُهُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى کُلَّ جُمُعَةٍ- وَ هُوَ مِمَّنْ یَدْخُلُ جَنَّةَ عَدْنٍ- الَّتِی خَلَقَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِیَدِهِ وَ لَمْ تَرَهَا عَیْنٌ وَ لَمْ یَطَّلِعْ عَلَیْهَا مَخْلُوقٌ وَ مَا أَحَدٌ یُکْثِرُ الْحَجَّ إِلَّا بَنَى اللَّهُ لَهُ بِکُلِّ حَجَّةٍ مَدِینَةً فِی الْجَنَّةِ- فِیهَا غُرَفٌ کُلُّ غُرْفَةٍ فِیهَا حَوْرَاءُ مِنَ الْحُورِ الْعِینِ مَعَ کُلِّ حَوْرَاءَ ثَلَاثُمِائَةِ جَارِیَةٍ لَمْ یَنْظُرِ النَّاسُ إِلَى مِثْلِهِنَّ حُسْناً وَ جَمَالا

عنوان باب ۴۶ از ابواب وجوب الحج چنین است:

بَابُ اسْتِحْبَابِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ عَیْناً فِی کُلِّ عَامٍ وَ إِدْمَانِهِمَا وَ لَوْ بِالاسْتِنَابَهِ.

روایت ۱ باب ۴۶ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۴۴۷: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ یَحْیَی بْنِ عُمَرَ بْنِ کُلَیْعٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع إِنِّی قَدْ وَطَّنْتُ نَفْسِی عَلَی لُزُومِ الْحَجِّ کُلَّ عَامٍ بِنَفْسِی أَوْ بِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی بِمَالِی فَقَالَ وَ قَدْ عَزَمْتَ عَلَی ذَلِکَ قَالَ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَإِنْ فَعَلْتَ (فَأَیْقِنْ بِکَثْرَهِ الْمَالِ أَوْ) أَبْشِرْ بِکَثْرَهِ الْمَالِ وَ الْبَنِینَ

روایت ۲ باب ۴۶ از ابوبا وجوب الحج:

۱۴۴۴۸: وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ رِبْعِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْفُضَیْلِ بْنِ یَسَارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع یَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لَایُحَالِفُ الْفَقْرُ وَ الْحُمَّی مُدْمِنَ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَه

در فرع اول که مرحوم نراقی اجماع را هم به عنوان دلیل ذکر کرده بود، هر چند این اجماع مدرکی است، ما آن را می پذیریم چون مؤید است. ما تسامح در ادله سنن را قبول نداریم و در سنن هم به دنبال دلیل قطعی میگردیم.

و اما فرع سوم که کراهت ترک است، نراقی در ج ۱۱ ، ص ۱۵۷ در باره آن میگوید:

و یکره للموسر ترک الحجّ خمس سنین متوالیه، (کما صرّح به فی روایتی ذریح و حمران)

دلیل این هم روایات متعدد باب ۴۹ است.

ص: ۹

روایت ۱ باب ۴۹ که روایت ذریح است و روایت ۲ که روایت حمران است و مرسله صدوق که ۳ همین باب است.

روایت ۱ چنین است:

۱۴۴۶۳: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ النَّهْدِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ أَبَانٍ عَنْ ذَرِيحٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ مَضَتْ لَهُ خَمْسُ سِنِينَ فَلَمْ يَفِدْ إِلَى رَبِّهِ وَ هُوَ مُوسِرٌ إِنَّهُ لَمَحْرُومٌ

لم یفد را در نسخهای دیگر لمیعد هم نوشتهاند.

(رجال ابن داود/الجزءالأول من.../باب الذال المعجمه/۵۹۲۱۴۹ - ذریح بالذال المعجمه المفتوحه و الراء المکسوره و الیاء المثناه تحت و الحاء المهمله بن محمد بن یزید

أبو الولید المحاربی عربی من بنی محارب بن حصفه ق [جخ ست کش] ممدوح له أصل و ذکر ابن عقده و ابن نوح أنه روی عن الکاظم علیه السلام أیضا.

الخلاصهللحلی/القسم الأول فیمن.../الفصل التاسع فی الذال/۱۷۰ - ذریح

بالراء المکسوره بعد الذال المفتوحه و الیاء المنقطه تحتها نقطتین و الحاء المهمله بن محمد بن یزید أبو الولید المحاربی عربی من بنی محارب بن حفص روی عن أبی عبد الله علیه السلام و أبی الحسن علیه السلام. قال الشیخ [ره]: إنه ثقه له أصل.)

روایت ۳ باب ۴۹ هم چنین است:

۱۴۴۶۵: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ رُوِيَ أَنَّ الْجَبَّارَ جَلَّ جَلَالُهُ يَقُولُ إِنَّ عَبْداً أَحْسَنْتُ إِلَيْهِ وَ أَجْمَلْتُ إِلَيْهِ- فَلَمْ يَزُرْنِی فِی هَذَا الْمَكَانِ فِی كُلِّ خَمْسِ سِنِينَ لَمَحْرُومٌ

در منابع عامه هم روایاتی در باره استحباب تکرار حج داریم، از جمله حطاب نویسنده مواهب الجلیل هم در ج ۳، ص ۴۱۳ چنین گفته است:

و یستحب الحج فی کل سنه لمن حج فرض و یتأکد ذلک فی کل خمس سنین لحدیث ابی سعید خُدری رضی الله عنه عن رسول الله قال ان الله تعالی یقول ان عبدا صحّحتُ له جسمه و وسّعتُ علیه فی المعیشه تمضی علیه خمسه اعوام لا یمضی الیّ لمحروم.

در روایات ما هم کلمه محروم آمده است. از این روایات که کلمه محروم دارد، هم استحباب انجام و هم کراهت ترک برداشت می شود.

این سؤال که آیا این حکم مخصوص زمان معین است یا نه و آیا مخصوص مکان معین یعنی ساکنان اطراف مکه بود یا نه و آیا امروزه هم که عده زیادی در نوبت انجام حج هستند، این استحباب باقی است یا نه، مسألهای است که فردا به آن میپردازیم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۶ مهر ماه ۸۸/۰۷/۰۶

.Your browser does not support the audio tag

ابتدا فرع چهارم را هم بررسی کنیم. فرع چهارم چنین بود:

و یستحب نیه العود إلیه عند الخروج من مکه، و یکره نیه عدمه.

جواهر و مسالک و مدارک متعرض این مسأله شدهاند و برخی متعرض نشدهاند.

صاحب جواهر در ج ۲۰، ص ۶۹ می فرماید:

و یستحب لمن حج ان یعزم علی العود (این عین عبارت شرائع است.)

شهید ثانی در مسالک ج ۲، ص ۳۷۸ شبیه همین مطلب را دارد (شهید ثانی عین عبارت شرائع را آورده و مطلب خودش در پاورقی برای شرح آن است.)

مدارک ج ۸، ص ۲۶۹ (این کتاب نیز تنها عبارت شرائع را ذکر کرده و توضیح محمد بن علی موسوی عاملی صاحب مدارک (۱۰۰۹ق.) حاوی چنین جملهای نیست.)

ص: ۱۱

در مقام دلیل و مدرک این حکم، صاحب جواهر دلیل کلی می آورد:

لأنه من أعظم الطاعات المعلوم کون العزم علیها من قضایا الایمان

این دلیل عامی است که همه واجبات و مستحبات مهمه را شامل می شود.

ایشان سپس می فرماید که در اخبار دعا هم آمده است که این زیارت آخرین زیارت ما نباشد:

و قد سمعت ما فی أخبار الدعاء بأن لا یجعله أخر العهد به

که اگر قصد انشاء کند نیت عود در آن هست.

علاوه بر این در باب ۴۹ از ابواب وجوب حج روایاتی در این زمینه هست، عنوان باب ۴۹ چنین است:

بَابُ تَأَكُّدِ اسْتِحْبَابِ عَوْدِ الْمُوسِرِ إِلَی الْحَجِّ فِی كُلِّ خَمْسِ سِنِينَ بَلْ أَرْبَعِ سِنِينَ وَ كَرَاهِهِ تَرْكِهِ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ.

باب ۴۹ در باره فعل خود حج است ولی نیت عود هم لازمه آن است.

باب ۵۷ هم (اعم از موسر است) در باره عود است:

بَابُ اسْتِحْبَابِ نِيَّهِ الْعَوْدِ إِلَی الْحَجِّ عِنْدَ الْخُرُوجِ مِنْ مَكَّهَ وَ كَرَاهِهِ نِيَّهِ عَدَمِ الْعَوْدِ وَ تَحْرِيمِهَا مَعَ الِاسْتِخْفَافِ بِالْحَجِ. (برخی عناوین ابواب وسائل در حقیقت فتوای صاحب وسائل است.)

روایت ۵ این باب چنین است:

۱۴۵۰۱ وَ عَنْهُ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ يَزِيدَ بْنَ مُعَاوِيَهَ حَجَّ فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ-

إِذَا جَعَلْنَا ثَافِلًا يَمِيناً - فَلَنْ نَعُودَ بَعْدَهَا سِنِينَا

ص: ۱۲

- لِلْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ مَا بَقِينَا

- فَنَقَصَ اللَّهُ عُمُرَهُ وَ أَمَاتَهُ قَبْلَ أَجَلِهِ

از این روایات مکروه بودن نیت ترک را برداشت میتوان کرد.

بقی هنا شیئ و آن این که این فروع اربعه مربوط به همه مکانها و زمانهاست یا منصرف به زمان و مکان خاصی است.

به نظر ما انصراف به زمان خاص بعید نیست، یعنی به نظر میرسد زمان آن مربوط به وقتی است که تعداد حاج کم بود، و اگر فقط مستطیعها می رفتند اطراف خانه خالی می شد و لذا ائمه علیهم السلام مردم را به گذاردن حج تشویق میکردند.

یک باب داریم مربوط به این که حج از جهاد برتر است و در باب دیگری تاجران تشویق شدهاند که همواره مقداری پول کنار بگذارند تا با آن به حج بروند و در جائی دیگر آماده بودن همیشگی لباس احرام توصیه شده است. شاهد ما ذیل این روایت است:

حدیث ۱ باب ۴۳ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۴۰۲ (مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ لِی إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْمُونٍ كُنْتُ جَالِساً عِنْدَ أَبِی حَنِيفَهَ- فَجَاءَهُ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ فَقَالَ مَا تَرَى فِی رَجُلٍ قَدْ حَجَّ حَجَّهَ الْإِسْلَامِ الْحَجُّ أَفْضَلُ أَمْ يُعْتِقُ رَقَبَهً قَالَ لَا بَلْ يُعْتِقُ رَقَبَهً فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع كَذَبَ وَ اللَّهِ وَ أَثِمَ لَحَجَّهٌ أَفْضَلُ مِنْ عِتْقِ رَقَبَهٍ وَ رَقَبَهٍ وَ رَقَبَهٍ حَتَّى عَدَّ عَشْراً) ثُمَّ قَالَ وَيْحَهُ فِی أَیِّ رَقَبَهٍ طَوَافٌ بِالْبَيْتِ- وَ سَعْیٌ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ الْوُقُوفُ بِعَرَفَهَ- وَ حَلْقُ الرَّأْسِ وَ رَمْیُ الْجِمَارِ- وَ لَوْ كَانَ كَمَا قَالَ لَعَطَّلَ النَّاسُ الْحَجَّ وَ لَوْ فَعَلُوا كَانَ يَنْبَغِی لِلْإِمَامِ أَنْ يُجْبِرَهُمْ عَلَى الْحَجِّ إِنْ شَاءُوا وَ إِنْ أَبَوْا فَإِنَّ هَذَا الْبَيْتَ إِنَّمَا وُضِعَ لِلْحجِ.

امام علیه السلم از این نگران است که مبادا فتوای ابوحنیفه سبب شود خانه خدا خلوت شود.

در باب ۵ هم آمده است که از بیت المال پول بدهند تا حج انجام شود.

اینها قرینه بر انصراف است. ولی الآن شرایط فرق کرده است:

اولا در زمان ما هر کشوری یک سهمیه دارد که بیشتر از آن را نمی دهند.

ثانیاً در این سهمیه بندی گاه تا ۱۷ سال در نوبتند.

وقتی صفا و مروه و مطاف بیش از این ظرفیت ندارد شرایط با سابق فرق کرده است. و از نظر مکان هم به نظر ما محدود به جاهائی است که دسترسی آنها به مکه آسان باشد. ما بعید می دانیم که شارع مقدس در زمانی که رفت و برگشت حج شش ماه طول میکشید، نظرش این باشد که شش ماه از سال را برای حج تعطیل کنند.

بنا بر این به حکم اولی نظر ما انصراف به زمان و مکان خاص است.

ولی ما نمی گوییم مستحب نیست، بلکه مستحب مؤکد نیست و شاید کراهت (اقل ثوابا) هم داشته باشد. و این که در ادعیه درخواست حج شده است، ما نیت ثواب می کنیم (کلمه ثواب را در تقدیر می گیریم و در حقیقت میگوییم اللهم ارزقنا [ثواب] حج بیتک الحرام)، زیرا آن دعاها هم در آن فضا و آن شرایط است.

تأکید بر همه سال حج رفتن منصرف است به زمان و مکانی که اگر نمی رفتند خانه خدا خالی می شده است.

ص: ۱۴

در باره طواف هم نظر ما این است که در شرایطی که مردم برای طواف واجب خود در زحمتند، به همان طواف واجب بسنده شود و از انجام طواف مستحب پرهیز شود و به جای آن به خواندن نماز و قرآن در مسجد الحرام و یا تماشای بیت مشغول شوند.

روایت هم داریم که که وقتی حضرت ظهور کنند اجازه نمی دهند طواف مستحب مانع طواف واجب شود.

مسأله دوم هم که ادغام سه مسأله عروه (مسأله ۳ تا ۵) است چنین است:

مسأله ۲ یستحب التبرع بالحج عن الأقارب و غیرهم أحیاء و أمواتا و کذا عن المعصومین علیهم السلام أحیاء و أمواتا، و الطواف عنهم علیهم السلام و عن غیرهم أمواتا و أحیاء مع عدم حضورهم فی مکه أو کونهم معذورین و یستحب إحجاج الغیر استطاع أم لا، و یجوز إعطاء الزکاه لمن لا یستطیع الحج لیحج بها.

مسأله ۳ تا ۵ عروه چنین است:

۳ مسأله یستحب التبرع بالحج عن الأقارب و غیرهم أحیاء و أمواتا و کذا عن المعصومین ع أحیاء و أمواتا و کذا یستحب الطواف عن الغیر و عن المعصومین ع أمواتا و أحیاء مع عدم حضورهم فی مکه أو کونهم معذورین

۴ مسأله یستحب لمن لیس له زاد و راحله أن یستقرض و یحج إذا کان واثقا بالوفاء بعد ذلک

۵ مسأله [یستحب إحجاج من لا استطاعه له] یستحب إحجاج من لا استطاعه له

فروع مسأله هم بر اساس مسائل عروه است. در این فرع از سه استحباب سخن به میان آمده است و فرع سوم هم استحباب است، زیرا یجوز در باب عبادات یعنی مستحب زیرا عبادت مباح نداریم و زکات از عبادات است.

ص: ۱۵

فرع اول را علامه در سه کتاب از کتابهایش بحث کرده است. تحریر در باره حج ابوین ج ۲، ص ۱۰۲ (ظاهراً در باره متعلق یمین است)؛ در المنتهی در باره طواف عن المعصومین ج ۲، ص ۸۸۲:

مسأله قد بینا أنه یستحب أن یحج الإنسان عن والدیه و والده ....

مسأله و یستحب الطواف عن الرسول صلی الله علیه و آله و عن الأئمه علیه السلام.....

و در تذکره هم ج ۱، ص ۴۰۳ (ط قدیم در باره خراج و معادن است). عامه هم این معنی را دارند.

المغنی ابن قدامه ج ۳، ص ۱۹۷: مستحب است انسان از جانب پدر و مادرش حج به جا بیاورد اذا کانا میتین أو عاجزین..

روایات این مسأله را قبلا داشتیم. باب ۲۵ از ابواب نیابت حدیث ۲ و ۴ و ۵ در این باره است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۷ مهر ماه ۸۸/۰۷/۰۷

.Your browser does not support the audio tag

در تأیید بحث دیروز که تکرار حج مربوط به وقتی است که مزاحم حج واجب دیگران نباشد، روایت اول باب ۱۷ از ابواب طواف را هم به عنوان شاهد میتوان ذکر کرد:

۱۷۸۶۵ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی وَ غَیْرِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ أَوَّلُ مَا یُظْهِرُ الْقَائِمُ مِنَ الْعَدْلِ أَنْ یُنَادِیَ مُنَادِیهِ أَنْ یُسَلِّمَ صَاحِبُ النَّافِلَهِ لِصَاحِبِ الْفَرِیضَهِ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ وَ الطَّوَافَ وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ مُرْسَلًا عَنِ الصَّادِقِ ع إِلَّا أَنَّهُ قَالَ وَ الطَّوَافَ بِالْبَیْتِ

ص: ۱۶

در حج ندبی جمعاً ۷ مسأله امام ذکر کرده که بزرگان خیلی ساده از آن گذشتهاند به دو دلیل هم به دلیل مستحب بودن و هم به دلیل ساده بودن، ما هم سریعتر می گذریم.

همان طور که گفتیم صاحب عروه هر کدام از فروع را یک مسأله قرار داده بود.

مقداری از اقوال مربوط به فرع اول ذکر شد. عمده روایات در باب ۲۵ از ابواب نیابت آمده است.

عنوان باب ۲۵ از ابواب نیابت چنین است:

بَابُ اسْتِحْبَابِ التَّطَوُّعِ بِالْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ وَ الْعِتْقِ عَنِ الْمُؤْمِنِینَ خُصُوصاً الْأَقَارِبَ أَحْیَاءً وَ أَمْوَاتاً وَ عَنِ الْمَعْصُومِینَ ع أَحْیَاءً وَ أَمْوَاتاً.

از بین روایات این باب سه روایت انتخاب شده است که مربوط به اقارب است و یک روایت هم مربوط به معصومین است که

از جای دیگر نقل میکنیم.

حدیث ۲ باب ۲۵ از ابواب نیابت در حج:

۱۴۶۱۰ وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ عَمْرِو بْنِ إِلْيَاسَ فِي حَدِيثٍ قَالَ قَالَ أَبِي لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع وَ أَنَا أَسْمَعُ إِنَّ ابْنِي هَذَا صَرُورَةٌ وَ قَدْ مَاتَتْ أُمُّهُ فَأُحِبُّ أَنْ يَجْعَلَ حَجَّتَهُ لَهَا أَ فَيَجُوزُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع- يُكْتَبُ (ذلک) لَهُ وَ لَهَا وَ يُكْتَبُ لَهُ أَجْرُ الْبِرِ

اُحب را اَحبَ هم خوانده اند. مراد از بر بر بالوالدین است. بهتر است فرض کنیم که پسر بالغ نبوده است و الا صروره بالغ اول باید حج خودش را انجام دهد. الغای خصوصیت در این باره که منحصر به ام است یا نه خیلی محتمل است.

ص: ۱۷

حدیث ۴ باب ۲۵ از ابواب نیابت در حج:

۱۴۶۱۲ وَ عَنْهُمْ عَنْ سَهْلٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنِ ابْنِ أَبِی حَمْزَةَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حَدِیثٍ مَنْ حَجَّ فَجَعَلَ حَجَّتَهُ عَنْ ذِی قَرَابَتِهِ یَصِلُهُ بِهَا کَانَتْ حَجَّتُهُ کَامِلَةً وَ کَانَ لِلَّذِی حَجَّ عَنْهُ مِثْلُ أَجْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَاسِعٌ لِذَلِکَ

این حدیث عام است و شامل همه ذو القربی میشود. حدیث ۵ باب ۲۵ از ابواب نیابت در حج:

۱۴۶۱۳ وَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ یَحُجُّ فَیَجْعَلُ حَجَّتَهُ وَ عُمْرَتَهُ أَوْ بَعْضَ طَوَافِهِ لِبَعْضِ أَهْلِهِ وَ هُوَ عَنْهُ غَائِبٌ بِبَلَدٍ آخَرَ قَالَ فَقُلْتُ فَیَنْقُصُ ذَلِکَ مِنْ أَجْرِهِ قَالَ لَا هِیَ لَهُ وَ لِصَاحِبِهِ وَ لَهُ أَجْرٌ سِوَی ذَلِکَ بِمَا وَصَلَ قُلْتُ وَ هُوَ مَیِّتٌ هَلْ یَدْخُلُ ذَلِکَ عَلَیْهِ قَالَ نَعَمْ حَتَّی یَکُونُ مَسْخُوطاً عَلَیْهِ فَیُغْفَرُ لَهُ أَوْ یَکُونُ مُضَیَّقاً عَلَیْهِ فَیُوَسَّعُ عَلَیْهِ فَقُلْتُ فَیَعْلَمُ هُوَ فِی مَکَانِهِ أَنَّ عَمَلَ ذَلِکَ لَحِقَهُ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَ إِنْ کَانَ نَاصِبِیّاً یَنْفَعُهُ ذَلِکَ قَالَ نَعَمْ یُخَفَّفُ عَنْهُ

أَقُولُ تَقَدَّمَ تَخْصِیصُهُ بِالْأَبِ وَ یَحْتَمِلُ الْحَمْلَ عَلَی مَنْ لَا یُعْلَمُ أَنَّهُ نَاصِب

این حدیث معتبر است هر چند به دلیل تعدد نیازی به بررسی سند حدیث نداریم. ذیل حدیث مهم است.

قبلا داشتیم که نیابت از کافر ممکن نیست، زیرا قابلیت تقرب الی الله ندارد. باید ناصبی را حمل بر آن ناصبی که کافر نیست کرد، مثل منکر شیعه یا منکر بعض فضائل.

ص: ۱۸

از اینها ظاهرا میتوان الغای خصوصیت کرد و از صله رحم به صله مؤمنان و دوستان و همسایگان هم رسید.

و اما در باره معصومان تنها یک روایت داریم و لذا سند آن را هم بررسی می کنیم.

روایت ۱ باب ۲۶ از ابواب نیابت:

۱۴۶۲۰ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِی عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی ع قَدْ أَرَدْتُ أَنْ أَطُوفَ عَنْکَ وَ عَنْ أَبِیکَ فَقِیلَ لِی إِنَّ الْأَوْصِیَاءَ لَا یُطَافُ عَنْهُمْ فَقَالَ بَلَى طُفْ مَا أَمْكَنَكَ فَإِنَّ ذَلِكَ جَائِزٌ ثُمَّ قُلْتُ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ بِثَلَاثِ سِنِینَ إِنِّی كُنْتُ اسْتَأْذَنْتُكَ فِی الطَّوَافِ عَنْكَ وَ عَنْ أَبِیكَ- فَأَذِنْتَ لِی فِی ذَلِكَ فَطُفْتُ عَنْكُمَا مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ وَقَعَ فِی قَلْبِی شَیْءٌ فَعَمِلْتُ بِهِ قَالَ وَ مَا هُوَ قُلْتُ طُفْتُ یَوْماً عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ص فَقَالَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ- ثُمَّ الْیَوْمَ الثَّانِیَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ ع- ثُمَّ طُفْتُ الْیَوْمَ الثَّالِثَ عَنِ الْحَسَنِ ع- وَ الرَّابِعَ عَنِ الْحُسَیْنِ ع وَ الْخَامِسَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ وَ الْیَوْمَ السَّادِسَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ ع- وَ الْیَوْمَ السَّابِعَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ ع- وَ الْیَوْمَ الثَّامِنَ عَنْ أَبِیكَ مُوسَى ع- وَ الْیَوْمَ التَّاسِعَ عَنْ أَبِیكَ عَلِیٍّ ع- وَ الْیَوْمَ الْعَاشِرَ عَنْكَ یَا سَیِّدِی وَ هَؤُلَاءِ الَّذِینَ أَدِینُ اللَّهَ بِوَلَایَتِهِمْ فَقَالَ إِذاً وَ اللَّهِ تَدِینَ اللَّهَ بِالدِّینِ الَّذِی لَا یَقْبَلُ مِنَ الْعِبَادِ غَیْرَهُ فَقُلْتُ وَ رُبَّمَا طُفْتُ عَنْ أُمِّكَ فَاطِمَةَ ع- وَ رُبَّمَا لَمْ أَطُفْ فَقَالَ اسْتَكْثِرْ مِنْ هَذَا فَإِنَّهُ أَفْضَلُ مَا أَنْتَ عَامِلُهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ

در بـاره حسن بن علی کوفی که نـام کامل او حسن بن علی بن عبـدالله بن مغیره است گفتهانـد که ثقه ثقه، علی بن مهزیار هم که معلوم الحـال است. موسـی بن القـاسم کتـاب دارد، ابو جعفر ثانی امام جواد علیه السـلام است. این روایت مربوط به طواف است و گفته اند الغای خصوصیت میکنیم و وقتی طواف مستحب باشد حج هم برای معصومان مستحب است.

در فرع اول در استحباب حج برای غیر، قید عدم حضور در مکه آمده بود که سه روایت دارد:

روایت ۳ باب ۱۸ از ابواب نیابت

۱۴۵۹۶ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قُلْتُ لَهُ الرَّجُلُ يَطُوفُ عَنِ الرَّجُلِ وَ هُمَا مُقِيمَانِ بِمَكَّةَ- قَالَ لَا وَ لَكِنْ يَطُوفُ عَنِ الرَّجُلِ وَ هُوَ غَائِبٌ عَنْ مَكَّةَ- قَالَ قُلْتُ وَ كَمْ مِقْدَارُ الْغَيْبَةِ قَالَ عَشَرَةُ أَمْيَالٍ

روایت ۱ باب ۵۱ از ابواب طواف:

۱۸۰۵۴ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ الْيَمَانِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْدِ الْخَالِقِ قَالَ كُنْتُ إِلَى جَنْبِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع وَ عِنْدَهُ ابْنُهُ عَبْدُ اللَّهِ- أَوِ ابْنُهُ الَّذِي يَلِيهِ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ أَصْلَحَكَ اللَّهُ يَطُوفُ الرَّجُلُ عَنِ الرَّجُلِ وَ هُوَ مُقِيمٌ بِمَكَّةَ لَيْسَ بِهِ عِلَّةٌ فَقَالَ لَا لَوْ كَانَ ذَلِكَ يَجُوزُ لَأَمَرْتُ ابْنِي فُلَاناً فَطَافَ عَنِّي سَمَّى الْأَصْغَرَ وَ هُمَا يَسْمَعَانِ

روایت ۵ باب ۵۱ از ابواب طواف (که ظاهراً ربطی به موضوع ندارد.)

ص: ۲۰

۱۸۰۵۸ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ يَحْيَى الْأَزْرَقِ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الرَّجُلِ يَصْلُحُ لَهُ أَنْ يَطُوفَ عَنْ أَقَارِبِهِ فَقَالَ إِذَا قَضَى مَنَاسِکَ الْحَجِّ فَلْيَصْنَعْ مَا شَاءَ

ما از این روایت که شرط عدم حضور را مطرح میکند جواز حج ندبی برای حاضر معذور را هم برداشت می کنیم از طریق الغای خصوصیت، ملاک این است که او دستش نمی رسد و نباید تعبد خشک داشت.

دو مطلب دیگر باقی است:

مطلب اول این که عبادت مستحب برای دیگری که هم شامل طواف و حج و صوم و صیام است دو نوع قابل تصور است:

یکی به قصد نیابت که خودش را جای او قرار دهد.

نوع دوم اهدای ثواب است که به نیت خودش انجام می دهد و سپس ثواب آن را تقدیم فرد مورد نظر می کند.

از روایات هر دو برداشت می شود، برخی دارد عنه و برخی دیگر دارد که یجعله له که این بعد از عمل است و دیگر نیابت نمی تواند باشد. و ما می گوییم هر دو جائز است. و هر دو دارای مدرک است و با هم منافات ندارد.

در رساله عملیه ما آمده است که نمیتوان در عبادات نائب فرد دیگری شد، ولی فتوای ما نسبت به آن چه در رساله هست فرق کرده است.

مطلب دوم مفهوم عبادت برای غیر است، زیرا عبادت برای پرورش روح و تقویت فضائل اخلاقی و قرب الی الله است و لعلکم تتقون، روزه برای دیگری چگونه میتواند این هدف را محقق سازد.

این با آیه ان الله و ملائکته یصلون ... فرق دارد، زیرا درود فرستادن نوعی دعاست و بحث ما در نیابت است.

پاسخ این است که عبادات دو اثر دارد:

یکی همان پرورش روح است

و دیگری ثوابی است که خداوند به انسان می دهد و در نیابت این ثواب را به دیگری منتقل می کنیم.

در حدیثی آمده است که فردی وصیت کرد انبار خرمای او را صدقه بدهند و پیامبر پس از مرگش این کار را کرد و آخرین دانه خرما را که خرمایی کوچک و پوسیده بود را برداشت و فرمود اگر این را خودش صدق داده بود بهتر از این بود که همه خرماها را ما به جای او صدقه بدهیم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۸ مهر ماه ۸۸/۰۷/۰۸

.Your browser does not support the audio tag

پیش از این هم به تفصیل در باره جواز نیابت عن الغیر ذیل مسأله ۱۴ در جلسات ۱۱۹ تا ۱۲۱ سال گذشته صحبت کردیم.

فرع دوم مسأله ۲ تحریر که مسأله ۴ عروه است، مربوط به استحباب احجاج غیر است: یستحب إحجاج الغیر استطاع أم لا،

منظور از احجاج چیست؟ حج نیابی است یا فرستادن دیگری به حج برای خودش است؟ معلوم است که دومی است، زیرا اولی را استنابه می خوانند. احجاج همان حج بذلی است. خیلی ها هم متعرض نشده اند.

از نظر مدرک یک دلیل عام داریم و تعدادی روایت. دلیل عام آن یعنی صغری این است که حج عمل خیر است و تعاونوا علی البر و التقوی هم کبری است. خیر بودن حج مستحبی را قبلاً اثبات کرده بودیم (البته احجاج الزاما به معنای احجاج برای حج مستحبی نیست، بلکه حج واجب را هم شامل است.).

ص: ۲۲

چند روایت هم در اینجا داریم، روایت ۱ باب ۳۹ از ابواب وجوب الحج :

۱۴۳۷۵ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ فِي الْخِصَالِ وَ فِي عُيُونِ الْأَخْبَارِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الدَّيْلَمِيِّ مَوْلَى الرِّضَا ع قَالَ سَمِعْتُ الرِّضَا ع يَقُولُ مَنْ حَجَّ بِثَلَاثَةٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَدِ اشْتَرَى نَفْسَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِالثَّمَنِ وَ لَمْ يَسْأَلْهُ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَ مَالَهُ مِنْ حَلَالٍ أَوْ حَرَامٍ وَ رَوَاهُ فِي الْفَقِيهِ مُرْسَلًا قَالَ الصَّدُوقُ يَعْنِي لَمْ يَسْأَلْ عَمَّا وَقَعَ فِي مَالِهِ مِنَ الشُّبْهَةِ وَ يُرْضِي عَنْهُ خُصَمَاءَهُ بِالْعِوَضِ أَقُولُ وَ تَقَدَّمَ مَا يَدُلُّ عَلَى ذَلِكَ وَ يَأْتِي مَا يَدُلُّ عَلَيْه

مولی یعنی خادم یا یکی از بستگان. حرف باء در بثلاثه باء تعدیه است یعنی احجاج کردن سه نفر، ذیل آن هم که می گوید خداوند از او نمی پرسد که اموالش را از راه حلال به دست آورده یا حرام. این با دیگر مسلمات ما سازگار نیست، زیرا انما یتقبل الله من المتقین.

وَ اتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبا قُرْباناً فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِما وَ لَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قالَ إِنَّما يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ (مائده، ۲۷)

این را باید حمل بر مواردی کرد که بگوییم انسان متوجه نبوده که مال حرام دارد یا مال شبهه داری باشد مانند شبهات بدویه که به حد علم اجمالی نرسیده باشد و مانع تصرف نباشد مانند هدیهای که برای انسان می آورند. سند حدیث هم قابل بحث است و متظافر است.

روایت ۱ باب ۴۶ از ابواب وجوب الحج

۱۴۴۴۷ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ یَحْیَی بْنِ عُمَرَ بْنِ کُلَیْعٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع إِنِّی قَدْ وَطَّنْتُ نَفْسِی عَلَی لُزُومِ الْحَجِّ کُلَّ عَامٍ بِنَفْسِی أَوْ بِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَیْتِی بِمَالِی فَقَالَ وَ قَدْ عَزَمْتَ عَلَی ذَلِکَ قَالَ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَإِنْ فَعَلْتَ (فَأَیْقِنْ بِکَثْرَهِ الْمَالِ أَوْ) أَبْشِرْ بِکَثْرَهِ الْمَالِ وَ الْبَنِینَ

روایت علی بن یقطین (روایت ۱ باب ۱۵ از ابواب نیابت ج ۸ مستدرک) را هم که در مباحث سال قبل ذکر کردیم که به موجب علی بن یقطین همه ساله سیصد نفر را برای نیابت به حج می فرستاد.

فرع سوم مسأله ۲ تحریر که مسأله ۵ عروه است، چنین است: و یجوز إعطاء الزکاه لمن لا یستطیع الحج لیحج بها.

دلیل کلی این فرع این است که یکی از مصارف زکات فی سبیل الله است و حج هم یکی از مصادیق آن است. عده زیادی از فقهاء هر کار خیری را فی سبیل الله می دانند. ولی ما در بحث زکات به اینجا رسیدیم که هر کار خیری فی سبیل الله نیست، کار خیر دینی فی سبیل الله است، مانند ساخت مسجد و مدرسه دینی و چاپ کتاب دینی. پل ساختن و مانند آن هم وقتی فی سبیل الله است که رنگ و بوی دینی داشته باشد و این شامل ما نحن فیه می شود، زیرا حج از مصادیق کار مذهبی به شمار میرود.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۱۱ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۱

.Your browser does not support the audio tag

فرع سوم مسأله ۲ در باره جواز اعطای زکات به کسی که مستطیع نیست بود. این را میشود توسعه داد تا به فردی که حج واجب را قبلا انجام داده و اکنون می خواهد حج مستحب انجام دهد هم بشود.

در اینجا دو دلیل داریم. نخست بررسی عمومات ادله زکات است و دومی روایات خاصه متعددی که در اینجا وارد شده است.

این عموم همان عموم سبیل الله است، که از مصارف زکات است.

إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساكينِ وَ الْعامِلينَ عَلَيْها وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقابِ وَ الْغارِمينَ وَ فی سَبيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبيلِ فَريضَـهً مِنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ عَليمٌ حَكيمٌ (توبه، ۶۰)

در اینجا در باره معنی سبیل الله سه نظریه وجود دارد که فقهاء در مبحث زکات آن را مطرح کردهاند:

همه امور خیر: جمیع سبل الخیر من المصالحه العامه و الخاصه الدینیه و الدنیویه. این خلاصهای از نظر عروه است. معنای آن این است که با سبیل الله میتوان خرج مسجد و حل اختلاف دو همسر و مانند آن را هم داد. اگر سبیل الله این قدر وسیع بدانیم شامل حج واجب و مستحبی هم می شود.

فقط مصالح عامه مسلمین بدون فرق بین مصالح دینی و دنیوی کبناء القناطر و اصلاح الشوارع. نظریه امام و مرحوم خوئی در حاشیه عروه این است. اگر این عقیده را قائل شدیم، در مانحن فیه بعضی جاها می توان زکات را داد و برخی جاها نمی توان. اگر رفتن به حج باعث آبروی مسلمین شود و از مصادیق مصالح عامه مسلمین باشد، می شود و الا نه. اگر کسی بگوید من عاشق رفتن به حج هستم این یک مصلحت عمومی نیست و کلام امام و مرحوم خوئی این را نمی گیرد.

ص: ۲۵

مصالح عامه ولی دینی مردم، یعنی دو قید برای سبیل الله در نظر گرفته شود، مانند ساختن مدرسه دینی و جهاد با اعدا و اعزام مبلغان دینی و مانند آن، این مبنای ماست. ما سه دلیل برای این مدعا در بحث زکات آوردهایم که فشرده آن چنین است:

دلیل اول: عدم وجود اطلاق، یعنی در ادله زکات چنین اطلاقی که شامل مصارف شخصی هم بشود برای سبیل الله وجود ندارد، خود مفهوم سبیل الله معلوم نیست. اطلاق فرع بر علم است و در اینجا خود سبیل الله مبهم است.

دلیل دوم: در قرآن سبیل الله زیاد به کار رفته است، بسیاری از آنها در باره جهاد است که محدود می شود به سبیل دین و دیگر موارد را در برنمیگیرد. یصدون عن سبیل الله هم یعنی یصدون عن سبیل الدین مانند دعوت به اسلام و پیشرفت مسلمین

در عـالم، نه هر کـار خیری. این کثرت اسـتعمال سـبب انصـراف است به این که مراد از سبیل الله، سبیل دین است یا لااقل مانع اطلاق است.

دلیـل سوم: تفسـیر عـام از سبیـل الله که شامل هر کار خیری بشود، دیگر مقابل نـدارد، زیرا همه دیگر مصادیق مصارف زکات مانند فقراء و مساکین و بدهکاران را هم شامل است. ذکر خاص بعد از عام اشکالی ندارد ولی قرینه می خواهد و خلاف ظاهر است و به همین دلیل هم ما در باره آیه ۳ سوره مبارکه مائـده (حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَ الدَّمُ وَ لَحْمُ الْخِنْزيرِ وَ ما أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَ الْمُنْخَنِقَةُ وَ الْمَوْقُوذَةُ وَ الْمُتَرَدِّيَةُ وَ النَّطيحَةُ وَ ما أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ ما ذَكَّيْتُمْ وَ ما ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَ أَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلامِ ذلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذينَ كَفَرُوا مِنْ دينِكُمْ فَلا تَخْشَوْهُمْ وَ اخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتی وَ رَضيتُ لَكُمُ الْإِسْلامَ ديناً فَمَنِ اضْطُرَّ فی مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحيمٌ) در بـاره میته می گـوییم مراد حیـوانی که ذبح غیرشـرعی شـده باشـد نیست، لـذا مـا ذبیحه کفار را نجس نمی دانیم بلکه حرام می دانیم، لـذا چرم خارجی وماننـد آن نجس نیست، زیرا قرآن آن را مقابـل موقوذه و ماننـد آن قرار داده است. ظـاهر قرآن تعـدد است مگر این که بـا قرینه اثبات شود این ذکر خاص بعـد از عام است و تعدد آن مورد نظر نیست. مصارف زکات هم ظاهر این است که هشت مورد جدا از هم است و ذکر خاص بعد از عام دلیل می خواهد. کسی که ادعا دارد باید اثبات کند ما حتی اگر شک کردیم برای ما کافی است.

حال اگر این شد، ببینیم تکلیف حج چیست؟

حج هم دو نوع است:

گاه خانه خدا خالی است یا همراهی یک عالم بزرگوار ولو برای تعظیم شعائر لازم به نظر می رسد، در اینجاها می توان آن را یک مصلحت عمومی دینی دانست و برای رفتن مردم به حج زکات داد،

ولی گاه یک نفر دلش برای مکه لک زده که این دیگر مصلحت عمومی نیست که زکات بدهیم چنین فردی به مکه برود، به ویژه در زماننا حاضر که مستطیع مکلف به خاطر کثرت حجگزار نمیتواند به موقع حجش را انجام دهد.

بررسی مدرک حکم به اعتبار دلیل عام این بود و اما روایات. باب ۴۲ از ابواب مستحقین زکات چهار روایت در این زمینه دارد:

روایت ۱ باب ۴۲ از ابواب مستحقین زکات:

۱۲۰۴۵ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ أَنَّهُ قَالَ لِأَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ ع- يَكُونُ عِنْدِي الْمَالُ مِنَ الزَّكَاةِ أَ فَأُحِجُّ بِهِ مَوَالِيَّ وَ أَقَارِبِي قَالَ نَعَمْ لَا بَأْسَ

علی بن یقطین که ثقه است و سند صدوق به او هم آن گونه که در آخر جامع الرواه آمده است، صحیح است.

روایت ۲ باب ۴۲ از ابواب مستحقین زکات:

۱۲۰۴۶ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الصَّرُورَهِ أَ يَحُجُّ مِنَ الزَّكَاهِ قَالَ نَعَمْ

سند صدوق به محمد بن مسلم دو رجل مجهول الحال دارد، پس سند معتبر نیست. این حدیث مطلق است. سند دوم آن حریز عن محمد بن مسلم است که طریق صدوق به حریز خوب است.

ص: ۲۷

روایت ۳ باب ۴۲ از ابواب مستحقین زکات:

۱۲۰۴۷ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ رَزِینٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَأَلَ رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع وَ أَنَا جَالِسٌ فَقَالَ إِنِّی أُعْطَی مِنَ الزَّکَاهِ فَأَجْمَعُهُ حَتَّی أَحُجَّ بِهِ قَالَ نَعَمْ یَأْجُرُ اللَّهُ مَنْ یُعْطِیکَ

علی بـن حکـم سه نفرنـد، آن که معتبر است علی بن حکم کـوفی است، به قرینه احمـد بن محمـد که قبـل از او روایت کرده است، علاء بن رزین و محمد بن مسلم از بزرگانند. سند این روایت قابل قبول است. این هم مطلق است.

روایت ۴ باب ۴۲ از ابواب مستحقین زکات:

۱۲۰۴۸ مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِیسَ فِی آخِرِ السَّرَائِرِ نَقْلًا مِنْ نَوَادِرِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الصَّرُورَهِ أَ یُحِجُّهُ الرَّجُلُ مِنَ الزَّکَاهِ قَالَ نَعَمْ

نوادر بزنطی نزد ابن ادریس بوده، جمیل هم که معلوم است و محل بحث نیست، البته بعید است که بزنطی بتواند از جمیل نقل کنـد که بایـد بررسـی شود. البته ذیـل روایت، صـاحب وسائل اینگونه گفته است: وَ رَوَاهُ عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ فِی کِتَابِهِ عَنْ أَخِیهِ مِثْلَهُ أَقُولُ وَ تَقَدَّمَ مَا یَدُلُّ عَلَی ذَلِکَ. پس اگر علی بن جعفر از برادرش موسـی بن جعفر هم همین را نقل کرده باشد، مشـکل سـند حل می شود.

حال آیا این حکم شامل زمان ما هم میشود که زکات بدهیم تا دیگران به حج بروند؟

ص: ۲۸

در زمان ما که مستطعیان در نوبت چندین ساله ماندهاند و مستحقان زیادی در جامعه وجود دارد. من میگویم بعید است به قرینه روایت ابو حنیفه که به تازگی خواندیم و بر اساس آن، اینگونه هزینه کردنها ربطی به زمان ما ندارد و مربوط به همان زمان است.

ما می گوییم این روایت اصلاً اطلاق ندارد نه این که به حکم ثانوی چنین بگوییم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۱۲ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۲

.Your browser does not support the audio tag

فرع سوم مسأله دوم یعنی جواز اعطای زکات برای انجام حج مستحبی (چون اصلا این باب مربوط به حج مستحبی است.) از نظر قواعد به مشکل خورد ولی روایات آن را در بر می گرفت ولی گفتیم شامل زمان ما نیست.

چند روایت هم در مستدرک است در سه باب از ابواب مستحقین زکات، یعنی باب ۷ و باب ۱۳ و ۲۴ وجود دارد.

حدیث ۲ باب ۷ از ابواب مستحقین زکات مستدرک:

۷۷۷۹- ۲ (کِتَابُ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ الْحَنَّاطِ، عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ عُمَرَ شَیْخٌ مِنْ أَصْحَابِنَا سَأَلَ عِیسَی بْنَ أَعْیَنَ وَ هُوَ مُحْتَاجٌ قَالَ فَقَالَ لَهُ عِیسَی أَمَا إِنَّ عِنْدِی شَیْئاً مِنَ الزَّکَاهِ وَ لَا أُعْطِیکَ مِنْهَا شَیْئاً قَالَ فَقَالَ لَهُ لِمَ قَالَ لِأَنِّی رَأَیْتُکَ اشْتَرَیْتَ تَمْراً وَ اشْتَرَیْتَ لَحْماً قَالَ إِنَّمَا رَبِحْتُ دِرْهَماً فَاشْتَرَیْتُ بِهِ أَرْبَعِینَ تَمْراً وَ بِدَانِقٍ لَحْماً وَ رَجَعْتُ بِدَانِقَیْنِ لِحَاجَهٍ قَالَ فَوَضَعَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع یَدَهُ عَلَی جَبْهَتِهِ قَالَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ نَظَرَ فِی أَمْوَالِ الْأَغْنِیَاءِ وَ نَظَرَ فِی الْفُقَرَاءِ فَجَعَلَ فِی أَمْوَالِ الْأَغْنِیَاءِ مَا یَکْتَفِی بِهِ الْفُقَرَاءُ وَ لَوْ لَمْ یَکْفِهِمْ لَزَادَهُمْ بَلَی فَلْیُعْطِهِ مَا یَأْکُلُ وَ یَشْرَبُ وَ یَکْتَسِی وَ یَتَزَوَّجُ وَ یَصَّدَّقُ وَ یَحُجُ

ص: ۲۹

حدیث مرسله است.

حاکم شرع به اندازه اکل و شرب و ... و حج از اموال اغنیاء می گیرد و به فقراء می دهد. این روایت مسائل شخصی را هم شامل است. از چگونگی عطف که با واو است نه ثم ترتیب را نمی توان فهمید زیرا واو برای مطلق ترتیب است. این سه حدیث هر سه مرسل و بر خلاف مستفاد از کتاب است.

حدیث ۱ باب ۱۳ از ابواب مستحقین زکات مستدرک:

۷۷۸۸- ۱ دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ ع أَنَّهُ قَالَ: وَ یُعْطَی الْمُؤْمِنُ مِنَ الزَّکَاهِ مَا یَأْکُلُ مِنْهُ وَ یَشْرَبُ وَ یَکْتَسِی وَ یَتَزَوَّجُ وَ یَحُجُّ وَ یَتَصَدَّقُ وَ یُوفِی دَیْنَهُ:

وَ تَقَدَّمَ: مِثْلُهُ عَنْ کِتَابِ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ،

اینها هم مصادیق خاص و شخصی است. کتابی مانند دعائم الاسلام حتماً نزد صاحب وسائل هم بوده است و شاید علت این که از آن نقل نکرده است، شاید به خاطر این است که آن را معتبر نمی داند.

حدیث ۱ باب ۲۴ از ابواب مستحقین زکات که عیناً همانند روایت قبلی عاصم بن حمید است. و روایت ۲ باب ۲۴ از ابواب مستحقین زکات مستدرک که باز هم عین همان روایت دعائم است. روایتی هم از وسائل هست که بخش آخر آن شاهد مثال ماست،

حدیث ۱ باب ۴۱ از ابواب مستحقین زکات:

۱۲۰۴۲ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا أَخَذَ الرَّجُلُ الزَّکَاةَ فَهِیَ کَمَالِهِ یَصْنَعُ بِهَا مَا شَاءَ- قَالَ وَ قَالَ إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ لِلْفُقَرَاءِ فِی أَمْوَالِ الْأَغْنِیَاءِ فَرِیضَةً لَا یُحْمَدُونَ إِلَّا بِأَدَائِهَا وَ هِیَ الزَّکَاةُ فَإِذَا هِیَ وَصَلَتْ إِلَی الْفَقِیرِ فَهِیَ بِمَنْزِلَةِ مَالِهِ یَصْنَعُ بِهَا مَا یَشَاءُ فَقُلْتُ یَتَزَوَّجُ بِهَا وَ یَحُجُّ مِنْهَا قَالَ نَعَمْ هِیَ مَالُهُ قُلْتُ فَهَلْ یُؤْجَرُ الْفَقِیرُ إِذَا حَجَّ مِنَ الزَّکَاةِ کَمَا یُؤْجَرُ الْغَنِیُّ صَاحِبُ الْمَالِ قَالَ نَعَمْ

ص: ۳۰

حتی اگر این روایات را هم بپذیریم، باز هم این بحث مطرح است، که برای زمان ما صدق نمیکند.

مسأله ۳ تحریر الوسیله:

مسأله ۳ یستحب لمن لیس له زاد و راحله أن یستقرض و یحج إذا کان واثقا بالوفاء.

این مسأله را هم کمتر متعرض شدهاند و حتی صاحب جواهر هم متعرض نشده است. علامه در تحریر متعرض شده و با آن مخالفت هم کرده است:

من وجب علیه الحج ثم فقد الاستطاعه جاز له أن یستدین و یقضی الحج فإن لم یجب علیه أولا لم یستحب له الاستدانه للحج

مرحوم حکیم در ج ۱۱ ذیل همین مسأله متعرض شده است و مطلب ایشان هم یک حدیث در سه خط است. و برخی معاصرین هم به ایشان تأسی کردهاند. این فرع از زمان صاحب عروه به این طرف مطرح شده است.

ما هم متعقد به جواز هستیم بلکه معقتد به استحباب هم هستیم و از دو راه استدلال می کنیم:

راه اول قاعده کلیه است به این صورت که: حج ندبی یک کار مستحبی است و از طرف دیگر وام گرفتن در جائی که واثق به اداء باشیم و موجب خوار شدن و وابستگی به اجانب نشود جائز است و اگر این جائز مقدمه مستحب شد می شود مستحب. مقدمه حرام حرام و مقدمه واجب واجب و مقدمه مستحب مستحب است.

و اما روایات خاصه که پنج روایت است و سه تای آن مطلق و دو تای دیگر مقید به قید ادای دین است. و در ابواب وجوب حج باب ۵۰. عنوان باب چنین است:

۵۰ بَابُ اسْتِحْبَابِ التَّطَوُّعِ بِالْحَجِّ وَ لَوْ بِالاسْتِدَانَهِ لِمَنْ یَمْلِکُ مَا فِیهِ وَفَاءٌ وَ عَدَمِ وُجُوبِ الْحَجِّ عَلَی مَنْ عَلَیْهِ دَیْنٌ إِلَّا أَنْ یَفْضُلَ عَنْ دَیْنِهِ مَا یَقُومُ بِالْحَجِ

روایت ۱ باب ۵۰ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۴۶۷ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ عَنْ غَیْرِ وَاحِدٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع إِنِّی رَجُلٌ ذُو دَیْنٍ أَ فَأَتَدَیَّنُ وَ أَحُجُّ فَقَالَ نَعَمْ هُوَ أَقْضَی لِلدَّیْنِ

این روایت مطلق است. روایت ۳ باب ۵۰ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۴۶۹ وَ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جُفَیْنَهَ قَالَ جَاءَنِی سَدِیرٌ الصَّیْرَفِیُّ فَقَالَ إِنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ یَقْرَأُ عَلَیْکَ السَّلَامَ وَ یَقُولُ لَکَ مَا لَکَ لَا تَحُجُّ اسْتَقْرِضْ وَ حُجَ

این حکم شخصی نیست و جفینه خصوصیتی ندارد و دیگران را هم شامل است.

روایت ۸ باب ۵۰ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۴۷۴ وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی طَالِبٍ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ شُعَیْبٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ یَحُجُّ بِدَیْنٍ وَ قَدْ حَجَّ حَجَّهَ الْإِسْلَامِ قَالَ نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ سَیَقْضِی عَنْهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ

حجه الاسلام یک عنوان قصدی نیست و مراد همان حج واجب است. روایات مشابهی هم در این باب هست.

ولی دو روایت مقید هم داریم:

حدیث ۵ باب ۵۰ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۴۷۱ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ عَبْدِ الْمَلِکِ بْنِ عُتْبَهَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع عَنِ الرَّجُلِ عَلَیْهِ دَیْنٌ یَسْتَقْرِضُ وَ یَحُجُّ قَالَ إِنْ کَانَ لَهُ وَجْهٌ فِی مَالٍ فَلَا بَأْسَ

بخش اخیر یعنی پولی دارد که ادای دین کند و وام بی محل نگیرد.

روایت دیگر روایت ۹ همین باب است:

۱۴۴۷۵ وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنْ مُوسَی بْنِ بَکْرٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْأَوَّلِ ع قَالَ قُلْتُ لَهُ هَلْ یَسْتَقْرِضُ الرَّجُلُ وَ یَحُجُّ إِذَا کَانَ خَلْفَ ظَهْرِهِ مَا یُؤَدِّی عَنْهُ إِذَا حَدَثَ بِهِ حَدَثٌ قَالَ نَعَمْ

قید در اینجا در لسان راوی است و در حدیث قبل در لسان امام است. از مجموع آن چه گفته شد وام گرفتن برای انجام حج اگر محلی دارد که بتواند آن را ادا کند بحسب قاعده مجاز است و روایات خاصه هم همین را می گوید. سؤالی که باقی این است که آیا این استحباب شامل زمان ما هم می شود یا مربوط به زمان امام صادق علیه السلام است؟ به نظر ما اگر استحبابی هم باشد، استحباب خیلی ضعیفی است.

این بحث یک بحث ذوقی نیست و تحت تأثیر استحسانات گفته شود، بلکه یک بحث فنی فقهی است که آیا این اطلاقات شامل زمان ما هست یا نه و یا انصراف دارد به آن زمان که نظر ما این است که انصراف دارد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۱۳ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۳

.Your browser does not support the audio tag

مسأله ۴ یستحب کثره الإنفاق فی الحج، و الحج أفضل من الصدقه بنفقته.

صدر این مسأله، مسأله ۸ عروه و ذیل آن مسأله ۷ عروه است و امام آن را در هم ادغام کرده است و ما هم دو فرع جدا از هم در نظر می گیریم.

ص: ۳۳

اغلب به این مسأله متعرض نشدهاند، نه در شرائع و نه در دیگر منابع. عروه و متأخرین از او و شارحان عروه خیلی مختصر متعرض شدهاند. مرحوم حکیم در ج ۱۱ خیلی مختصر تنها یک حدیث نقل کرده است و شارحان تحریر هم همینطور. ولی این مسأله مسأله قابل بحثی است. دلیل اصلی آن یک روایت صحیحه در باب ۵۵ وسائل و یک روایت در مستدرک است. باب ۵۵ یک حدیث بیشتر ندارد.

عروه:

۸ مسأله یستحب کثره الإنفاق فی الحج و فی بعض الأخبار: إن الله یبغض الإسراف إلا بالحج و العمره

۷ مسأله [الحج أفضل من الصدقه بنفقته] الحج أفضل من الصدقه بنفقته

حدیث ۱ باب ۵۵ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۴۹۴ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَا مِنْ نَفَقَةٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ نَفَقَةِ قَصْدٍ وَ يُبْغِضُ الْإِسْرَافَ إِلَّا فِي الْحَجِّ وَ الْعُمْرَةِ فَرَحِمَ اللَّهُ مُؤْمِناً اكْتَسَبَ طَيِّباً وَ أَنْفَقَ مِنْ قَصْدٍ أَوْ قَدَّمَ فَضْلًا

مراد از قدم فضلا یعنی این که مازاد هزینه حج را صدقه بدهد. ابن ابی یعفور ثقه است و طریق صدوق به او هم صحیح است. بنابر این حدیث صحیحه است. صدر و ذیل این روایت در باره حج نیست و هدف اصلی آن تشویق به انفاق آن هم از روی حساب و کتاب است و صدر و ذیل آن در باره قصد است.

یک حدیث هم در مستدرک در ابواب وجوب الحج، باب ۳۴ که آن هم یک حدیث بیشتر ندارد:

ص: ۳۴

۹۰۵۴ _ ۱ عَوَالِی اللآّلِی، رُوِیَ: أَنَّ إِکْثَارَ النَّفَقَهِ فِی الْحَجِّ فِیهِ أَجْرٌ جَزِیلٌ فَإِنَّ الدِّرْهَمَ فِی نَفَقَهِ الْحَجِّ تَعْدِلُ سَبْعِینَ دِرْهَماً فِی غَیْرِهِ مِنَ الْقُرَبِ

البته روایات مربوط به هدایای در حج موضوع دیگری است که به آن اشاره خواهد شد. بحث ما در اکثار در حج است و با اصل صدقه در حج فرق دارد.

باید دید اسراف به چه معناست. سه معنی برای آن متصور است:

خرج کردن بیش از حد به گونهای که منتهی به تضییع شود که گاه به آن تبذیر و ریخت و پاش کردن هم گفته میشود. مانند فراهم کردن غذای بیست نفر برای ده نفر یا گرفتن ۱۰ بلیط هواپیما برای تعدادی کمتر.

زیادهروی ولی بدون تضییع که مصرف میشود. یا مثلا غذای گران قیمت فراهم کند.

زیاده روی که نه دور ریخته شود و نه غیرمعقول باشد ولی مقداری دست و دل بازی است. در واقع بذل و بخشش است نه زیادهروی.

حال سؤال این است که این روایات کدام یک از این سه حالت را می گیرد؟ حالت اول و دوم که خلاف عقل است و قبیح است. حکم عقل که قابل استثناء نیست. باید گفت که مراد قسم سوم است. شاهد خوب این سخن صدر و ذیل روایت است، که از قصد سخن می گوید که به معنای میانهروی است. اما پاسخ این اشکال که معنای سوم مبغوض خدا نیست این است که ممکن است که بغض به معنای کراهت باشد نه حرام و احتمال دیگر این است که استثناء استثناء منقطع باشد.

ص: ۳۵

و من هنا يظهر مطلبی که در باره قربانی حج گفتيم، قربانی را مصداق اسراف و خلاف عقل ميدانستيم عدهای به همين روايت که اسراف در حج بلامانع است تمسک کردند ولی آن فتوی رفته رفته اثر کرد و تحولی در امر قربانی پيدا شد.

اينجا روايات متعارضی هم داريم که از ريخت و پاش منع ميکند، اين دو روايت در باب ۵۳ از ابواب وجوب الحج است:

حديث ۲ باب ۵۳ از ابواب وجوب الحج:

روايت ۱۴۴۸۹ وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ شَيْخٍ رَفَعَ الْحَدِيثَ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ لَهُ يَا فُلَانُ أَقْلِلِ النَّفَقَةَ فِي الْحَجِّ تَنْشَطْ لِلْحَجِّ وَ لَا تُكْثِرِ النَّفَقَةَ فِي الْحَجِّ فَتَمَلَّ الْحَجَ

مراد از عنهم عده من اصحابناست.

حديث ۳ باب ۵۳ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۴۹۰ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ خَالِهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سَعِيدٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي حَدِيثٍ قَالَ مَا يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ مِنْ أَنْ يَحُجَّ وَ يَتَصَدَّقَ قُلْتُ مَا يَبْلُغُ مَالُهُ ذَلِكَ قَالَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُنْفِقَ عَشَرَةَ دَرَاهِمَ فِي شَيْ ءٍ مِنَ الْحَجِّ أَنْفَقَ خَمْسَةً وَ صَدَّقَ بِخَمْسَةٍ أَوْ قَصَّرَ فِي شَيْ ءٍ مِنْ نَفَقَةِ الْحَجِّ فَيَجْعَلُ مَا يَحْبِسُ فِي الصَّدَقَةِ

روايت اول مرسله بود و اين روايت خوب است. با توجه به صحيحه بودن روايت ابن ابی يعفور روايت اول معارض آن نيست، اين روايت ناظر به اين است که نزد مردم بحث بوده که آيا صدقه بدهند يا به حج بروند و امام جمع بين هر دو را توصيه ميکنند.

روایت دوم هم معارض روایت ابن ابی یعفور نیست بلکه یک وادی دیگر است و ناظر به مطلب دیگری است. (هر دو روایت میتواند ارشادی باشد.)

خلاصه این شد که ما قائل به این هستیم که به استناد روایت ابن ابی یعفور ما در حج قائل به صرفهجوئی نیستیم و اما روایت اول ممکن است اشاره به کسانی باشد که تمکن مالی خوبی ندارند.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۱۴ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۴

.Your browser does not support the audio tag

اگر نسبت به بحث دیروز بخواهیم نسبت به اسراف و حدیثی که این کلمه در آن به کار رفته، تعبیر جدیدی داشته باشیم، می توانیم بگوییم انسان سه نوع خرج میکند: ممسکانه و معمولی و با اعتدال و سخاوتمندانه.

اسراف در اینجا به این معنی اخیر است.

و اما فرع دوم مسأله ۴:

و الحج أفضل من الصدقه بنفقته.

این عبارت مطابق عبارت عروه است. و همان طور که گفته شد عروه در مسأله ۷ آورده است:

۷ مسأله [الحج أفضل من الصدقه بنفقته] الحج أفضل من الصدقه بنفقته

نه شرائع و نه شروح شرائع و نه بقیه متعرض این فرع نشدهاند و این بحث با عروه و شروح آن و تحریر و شروح تحریر شروع می شود. و لذا از نظر اقوال قول خاصی جز چند سطر نداریم.

مدرک این فرع چند روایت است که وسائل در باب ۴۲ از ابواب وجوب حج گردآوری کرده است که حاوی ۱۷روایت است. ۴ روایت از آنها مرسلات است، حدیث ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ چنین است. دو روایت هم که مسند است و تکراری است. روایت ۷ و ۹ از نظر راوی و مروی و مضمون با یکی دیگر از روایات یکی است و بقیه روایات می تواند مورد استناد قرار گیرد.

ص: ۳۷

اینها همه حکایتگر تفضیل حج بر عمره است و یک روایت می گوید هر دو را انجام دهد و یکی هم صدقه را مقدم داشته است، البته اگر به مفهوم شرط آن تمسک کنیم. ابتدا ۵ روایت ترجیح حج را می خوانیم.

روایت ۱ باب ۴۲ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۳۸۵ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ وَ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ ع أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص لَقِیَهُ أَعْرَابِیٌّ فَقَالَ لَهُ یَا رَسُولَ اللَّهِ- إِنِّی خَرَجْتُ أُرِیدُ الْحَجَّ فَفَاتَنِی وَ أَنَا رَجُلٌ مُمِیلٌ- فَمُرْنِی أَنْ أَصْنَعَ فِی مَالِی مَا أَبْلُغُ بِهِ مِثْلَ أَجْرِ الْحَاجِّ فَالْتَفَتَ إِلَیْهِ رَسُولُ اللَّهِ ص فَقَالَ انْظُرْ إِلَی أَبِی قُبَیْسٍ- فَلَوْ أَنَّ أَبَا قُبَیْسٍ لَکَ ذَهَبَهٌ حَمْرَاءُ أَنْفَقْتَهُ فِی سَبِیلِ اللَّهِ مَا بَلَغْتَ مَا یَبْلُغُ الْحَاجُّ ثُمَّ قَالَ إِنَّ الْحَاجَّ إِذَا أَخَذَ فِی جَهَازِهِ لَمْ یَرْفَعْ شَیْئاً وَ لَمْ یَضَعْهُ إِلَّا کَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَ مَحَا عَنْهُ عَشْرَ سَیِّئَاتٍ وَ رَفَعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ فَإِذَا رَکِبَ بَعِیرَهُ لَمْ یَرْفَعْ خُفّاً وَ لَمْ یَضَعْهُ إِلَّا کَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِثْلَ ذَلِکَ فَإِذَا طَافَ بِالْبَیْتِ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ فَإِذَا سَعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ فَإِذَا وَقَفَ بِعَرَفَاتٍ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ فَإِذَا وَقَفَ بِالْمَشْعَرِ الْحَرَامِ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ فَإِذَا رَمَی الْجِمَارَ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ قَالَ فَعَدَّ رَسُولُ اللَّهِ ص کَذَا وَ کَذَا مَوْقِفاً إِذَا وَقَفَهَا الْحَاجُّ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ ثُمَّ قَالَ أَنَّی لَکَ أَنْ تَبْلُغَ مَا یَبْلُغُ الْحَاجُّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع وَ لَا تُکْتَبُ عَلَیْهِ الذُّنُوبُ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ وَ تُکْتَبُ لَهُ الْحَسَنَاتُ إِلَّا أَنْ یَأْتِیَ بِکَبِیرَهٍ

وَ رَوَاهُ الْمُفِيدُ فِي الْمُقْنِعَةِ مُرْسَلًا وَ اقْتَصَرَ عَلَى صَدْرِهِ

این روایت صحیحه است. ممیل یعنی مال دار. به نظر ما این حج واجب بوده، چون مسلمین فقط یک بار برای حج واجب نزد پیامبر آمدند و آن حجه الوداع بود. هر جند پیامبر در مقام بیان ثواب حج است ولی مورد مورد حج واجب است.

روایت ۷ این باب تکرار همین روایت است. فقط مقداری مختصرتر است.

حدیث ۲ باب ۴۲ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۳۸۶ وَ عَنْهُ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَابِرٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ وَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ وَ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ بْنِ ظَبْيَانَ كُلِّهِمْ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ صَلَاةٌ فَرِيضَةٌ أَفْضَلُ مِنْ عِشْرِينَ حَجَّةً وَ حَجَّةٌ خَيْرٌ مِنْ بَيْتٍ (مملوءه) مِنْ ذَهَبٍ يُتَصَدَّقُ بِهِ حَتَّى لَا يَبْقَى مِنْهُ شَيْ ءٌ

یونس بن ظبیان ثقه نیست، ولی دو طریق دیگر این حدیث خوب است و شامل مستحب و واجب هر دو می شود.

حدیث ۳ باب ۴۲ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۳۸۷ وَ عَنْهُ عَنْ صَفْوَانَ وَ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ نُصَيْرِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ دِرْهَمٌ فِي الْحَجِّ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفَيْ أَلْفِ دِرْهَمٍ- فِيمَا سِوَى ذَلِكَ مِنْ سَبِيلِ اللَّهِ

حدیث ۵ باب ۴۲ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۳۸۹ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ زَكَرِيَّا الْمُؤْمِنِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ دِرْهَمٌ تُنْفِقُهُ فِي الْحَجِّ أَفْضَلُ مِنْ عِشْرِينَ أَلْفَ دِرْهَمٍ تُنْفِقُهَا فِي حَقٍ

شاید اختلاف ثواب که در این روایت در مقایسه با روایت قبلی وجود دارد، به خاطر اختلاف راه و دشواری و اخلاص و مانند آن باشد.

حدیث ۱۴ باب ۴۲ از ابواب وچوب الحج:

۱۴۳۹۸ وَ فِی الْعِلَلِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ رِبْعِیٍّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ نَاساً مِنَ الْقُصَّاصِ یَقُولُونَ إِذَا حَجَّ رَجُلٌ حَجَّةً ثُمَّ تَصَدَّقَ وَ وَصَلَ کَانَ خَیْراً لَهُ فَقَالَ کَذَبُوا الْحَدِیث

روایتی که شاید دلالت بر عکس این موضوع داشته باشد، حدیث ۴ باب ۴۲ همین باب است:

۱۴۳۸۸ وَ عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ امْرَأَةٍ أَوْصَتْ أَنْ یُنْظَرَ قَدْرُ مَا یُحَجُّ بِهِ فَیُسْأَلَ فَإِنْ کَانَ الْفَضْلُ أَنْ یُوضَعَ فِی فُقَرَاءِ وُلْدِ فَاطِمَةَ ع وُضِعَ فِیهِمْ وَ إِنْ کَانَ الْحَجُّ أَفْضَلَ حُجَّ بِهِ عَنْهَا فَقَالَ إِنْ کَانَ عَلَیْهَا حَجَّةٌ مَفْرُوضَةٌ فَلْیُجْعَلْ مَا أَوْصَتْ بِهِ فِی حَجِّهَا- أَحَبُّ إِلَیَّ مِنْ أَنْ یُقْسَمَ فِی فُقَرَاءِ وُلْدِ فَاطِمَةَ ع

عنه یعنی همان موسی بن القاسم. این شرطیه مفهوم دارد و مفهوم آن این است که اگر حج واجب گردن نداشت می تواند بین فقراء توزیع کرد. در مفهوم شرط انحصار شرط است و شرط در اینجا مفید انحصار هم هست.احب در اینجا به معنای تعین است.

روایت ۶ باب ۴۲ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۳۹۰ وَ عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ خَالِهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ سَعِیدٍ السَّمَّانِ أَنَّهُ قَالَ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حَدِیثٍ أَیُّهُمَا أَفْضَلُ الْحَجُّ أَوِ الصَّدَقَةُ فَقَالَ مَا أَحْسَنَ الصَّدَقَةَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَالَ قُلْتُ أَجَلْ فَأَیُّهُمَا أَفْضَلُ قَالَ مَا یَمْنَعُ أَحَدَکُمْ مِنْ أَنْ یَحُجَّ وَ یَتَصَدَّقَ قَالَ قُلْتُ مَا یَبْلُغُ مَالُهُ ذَلِکَ وَ لَا یَتَّسِعُ قَالَ إِذَا أَرَادَ أَنْ یُنْفِقَ عَشَرَةَ دَرَاهِمَ فِی شَیْ‏ءٍ مِنْ سَبَبِ الْحَجِّ أَنْفَقَ خَمْسَةً وَ تَصَدَّقَ بِخَمْسَةٍ أَوْ قَصَّرَ فِی شَیْ‏ءٍ مِنْ نَفَقَتِهِ فِی الْحَجِّ فَیَجْعَلُ مَا یَحْبِسُ فِی الصَّدَقَةِ فَإِنَّ لَهُ فِی ذَلِکَ أَجْراً قَالَ قُلْتُ هَذَا لَوْ فَعَلْنَاهُ لَاسْتَقَامَ قَالَ ثُمَّ قَالَ وَ أَنَّى لَهُ مِثْلُ الْحَجِّ فَقَالَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ إِنَّ الْعَبْدَ لَیَخْرُجُ مِنْ بَیْتِهِ فَیُعْطَى قِسْماً حَتَّى إِذَا أَتَى الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ طَافَ طَوَافَ الْفَرِیضَهِ ثُمَّ عَدَلَ إِلَى مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ ع فَصَلَّى رَکْعَتَیْنِ فَیَأْتِیهِ مَلَکٌ فَیَقِفُ عَنْ یَسَارِهِ فَإِذَا انْصَرَفَ ضَرَبَ بِیَدِهِ عَلَى کَتِفِهِ فَیَقُولُ یَا هَذَا أَمَّا مَا مَضَى فَقَدْ غُفِرَ لَکَ وَ أَمَّا مَا تَسْتَقْبِلُ فَخُذْ

این عنه محمد بن یعقوب است.

صدر و ذیل روایت با هم سازگار نیست و با نظر به صدر و ذیل روایت امام حج و صدقه را دوشادوش قرار داده است و مضمون این روایت با آن روایت ابوقبیس سازگار نیست.

به هر حال مائیم و این روایات.

عمده این روایات برتری حج را بر صدقه اثبات می کند و فقط یک روایت داشتیم که مفهوم شرط آن صدقه را برتر می نهاد.

اگر بتوانیم بین این روایات، جمع دلالی و عرفی نه استحسانی کنیم، باید همین کار را انجام دهیم.

بعید نیست اگر اینها را دست عرف بدهیم بگوید اینها ناظر به موارد مختلف است. یا ناظر به همان زمانهائی باشد که استقبال از حج زیاد نبوده است و این دو روایات هم مربوط به شخص است.

حال اگر جمع دلالی ممکن نباشد یا بنا را بر این بگذاریم که ممکن نیست، ترجیح با روایاتی است که حج را افضل می داند به دلیل این که اکثریت دارند.

در اینجا دوباره اطلاق این روایات و شامل شدن آن بر زمان ما زیر سؤال است. به دلیل تزاحم در اصل نوبت حج و اعمال آن در حالی که نیازهای دیگر در زمان ما زیاد است چگونه می توان گفت یک درهم در حج از صدقه ابوقبیس بیشتر باشد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۱۵ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۵

.Your browser does not support the audio tag

مسأله ۵ هم دو فرع است که در عروه مسأله ۹ و ۱۰ است:

ص: ۴۱

مسأله ۵ لا یجوز الحج بالمال الحرام، و یجوز بالمشتبه کجوائز الظلمه مع عدم العلم بحرمتها.

فرع اول مسأله ۱۰ عروه و فرع دوم مسأله ۹ عروه است. فرع اول را بررسی میکنیم.

مراد از حرام هر چیزی هست. این مسأله سابقا مشروحا بررسی شد و امام هم به تبع عروه آن را آورده است و این فرع ربطی به حج مندوب ندارد و عدم جواز شامل حج واجب و مندوب هر دو هست. و قبلا هم در در حج واجب ذیل بررسی شد.

مسأله ۴۱ از شرایط وجوب حج تحریر (مسأله ۶۰ عروه) که در این باره است، چنین است:

مسأله ۴۱ لو حصلت الاستطاعه لا یجب أن یحج من ماله فلو حج متسکعا أو من مال غیره و لو غصبا صح و أجزأه، نعم الأحوط

عدم صحه صلاه الطواف مع غصبیه ثوبه، و لو شراه بالذمه أو شری الهدی کذلک فان کان بناؤه الأداء من الغصب ففیه إشکال، و إلا فلا إشکال فی الصحه، و فی بطلانه مع غصبیه ثوب الإحرام و السعی إشکال، و الأحوط الاجتناب.

پیش از عروه اغلب متعرض این مسأله نشدهانـد. مصـادیق حرام مال توأم با ربا، یا آمیخته با وجوهات شـرعیه و غصبی و مانند آن است. عمده سه قول هست:

صاحب حـدائق که می گوید مطلقا حرام است. و ظاهرا نظر او به روایات باب ۵۰ است که می گوید که کسی که با مال حرام حج انجام دهد حج او قبول نمی شود و صاحب حدائق عدم قبول را به معنای عدم صحت گرفته است.

ص: ۴۲

کسانی که پنج چیز را استثناء کردهاند که هر چند حرام است ولی حج صحیح است: لباس احرام، لباس طواف، لباس نماز طواف، لباس سعی و قربانی.

برخی دو تا از اینها را حذف کردهاند سعی و احرام که اگر لباس در این دو غصبی باشد، لطمه نمیزند و لازمه این این است که اگر عریان هم سعی کند بلامانع است. این نظر مرحوم خوئی است.

ما می گوییم چند چیز دیگر هم باید اضافه شود، مانند محل وقوف در عرفات، محل وقوف در مشعر، فرشی که روی آن وقوف صورت گرفته، خیمهای که در آن توقف می کند، تصرف در خیمه همان توقف زیر سقف آن است.

تصرف در هر چیز بحسبه است. تصرف را در عرف باید دید. همچنین است سنگریزههای جمار، تنها چیزی که باقی می ماند غذا و مرکب است که آنها هم از مقدمات است.

ما از دو راه می توانیم مسأله را پیگیری کنیم:

یکی از راه قواعد و اجتماع امر و نهی که در محل اجتماع نمی توان قصد قربت کرد

دیگری روایات باب ۵۲.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۱۸ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۸

.Your browser does not support the audio tag

مسأله ۵ به شدت مورد ابتلاء هم هست و بحث ما همچنان در فرع اول است که می فرماید حج با مال حرام جائز نیست. مسأله را امام خیلی سربسته و کلی بیان فرمودند و نگفتند کدام بخش از حج با مال حرام درست نیست. پرسش نخست ما این بود که این چه ربطی به حج ندبی دارد؟ شامل حج واجب هم میشود. این مسأله به صورتی دیگری در مسأله ۴۱ از مسائل وجوب حج آمده بود.

ص: ۴۳

همان طور که گفتیم در اینجا سه قول وجود دارد:

قول صاحب حدائق که مطلق بود.

قولی که از عروه و برخی حواشی برداشت می شود که پنج مورد بود لباس احرام و طواف و نماز طواف و سعی و قربانی. البته در کلام عروه نماز طواف را ندارد و فقط چهار مورد را دارد و شاید به این دلیل که مسلم بوده است.

احتمال سوم که گاه اسناد به مرحوم خوئی داده شده، این است که لباس احرام و لباس سعی را استثناء کنیم یعنی حلیت لباس

احرام را شرط صحت احرام ندانیم. ما که آن را شرط صحت می دانیم نمی توانیم چنین فتوائی بدهیم. استثنای دوم لباس سعی است که واجب مستقل است و شرط صحت سعی نیست که بار هم ما چنین نظری نداریم.

ما به این پنج مورد، پنج چیز دیگر اضافه کردهایم:

محل وقوف در مشعر و عرفات به مصداق من سبق الی ما لم یسبق الیه احد فهو احق به که در مشترکات جاری است.

مبیت منی، که مثلا حق سبق کسی را نادیده بگیرد و جای او را غصب کند.

۳. وقوف در خیمه غصبی. نماز در نور غصبی باطل نیست زیرا نماز در تاریکی و روشنی خوانده می شود و مانند مطالعه نیست که نیازمند نور است.

۴. سنگهای جمار.

۵. مرکبی که یطوف علیه و هکذا مرکبی که یسعی به.

همچنین است کاردی که با آن قربانی می کند که البته ما آن را جزو قربانی می دانیم. قیچی تقصیر هم همینطور است. چیزی که باقی می ماند بلیط هواپیما و هزینه پاسپورت و غذا و مسکن و مانند آنهاست.

ص: ۴۴

این عنوان موضوع بحث است و اکنون به سراغ دلیل می رویم که یک دلیل حسب قاعده است و دلیل دیگر به حسب روایات خاصه.

به حسب قاعده موضوع برمی گردد به اجتماع امر و نهی. حسب نظر محققان که مختار ما هم هست اجتماع امر و نهی جائز نیست و تعدد عنوان یک امر ذهنی است ولی مأمور به عناوین ذهنیه نیست، مصداق خارج است. در خارج حرکت صلاتی با حرکت غصبی عین هم هست و دو تانیست. حالا که دو تا نشد، ما نمی توانیم امر و نهی را با هم جمع کنیم.

در امر و نهی دو چیز است: یکی این که نیت صحیح باشد و دیگری این که خود فعل هم قابلیت تقرب داشته باشد.

اولی حسن فاعلی و دومی حسن فعلی است. آن که تنهی عن الفحشاء و المنکر است خارج است. اگر از این راه وارد شویم، معلوم می شود هیچ عبادتی که منهی عنه باشد درست نیست. اگر هم عوام بتوانند قصد قربت کنند ولی آن عمل مقرب نیست.

اگر از این باب وارد شویم مسأله تمام است، ولی چهار نکته مهم در اینجاست که باید تذکر داده شود:

نکته اول: ممکن است کسانی بگویند آن چه شما در باره لباس می گویید در باره ساتر درست است ولی اضافه بر آن را شامل نیست. ساتر است که اجتماع امر و نهی در آن تصور میشود و بقیه لباس نهی دارد ولی امر ندارد.

مرحوم خوئی همینطور فتوی دادهاند و زائد بر ساتر را مأمور به نمیدانند.

ص: ۴۵

ولی این سوال پیش می آید که حرکت صلاتی و طوافی و سعی موجب حرکت لباس می شود یا نه؟ آیا سببِ حرام حرام نیست؟ مثلاً با نمازی که سبب شناسائی شیعیان در یک منطقه تحت سلطه طالبان و قتل آنها شود می شود قصد قربت کرد؟ ولی اگر پول غصبی همراه انسان باشد، این مخل طواف نیست، هر چند حرکت انسان موجب حرکت پول هم بشود، زیرا تصرف در پول به خرج کردن آن است. دستمال غصبی هم همینطور است و نفس همراه بودن آن با انسان به معنای تصرف در آن نیست.

نکته دوم: برخی بر این باورند که وقوف در زمین غصبی حرام ولی زیر خیمه غصبی حرام نیست. ولی همان طور که گفتیم تصرف در هر چیزی به حسب آن است.

در اینجا یک ان قلت هست و آن این که یکی از مثالهای مباح الاستضائه بنور الغیر و ناره است.

جواب این است که اگر کسی نوری را بر سر در منزلش آویخته حال اگر کسی از آن استفاده کند این تصرف نیست زیرا خود آن فرد آن را در معرض استفاده قرار داده است. ولی ورود به منزل مردم و استفاده از نور آن حتی برای خواندن قرآن حرام است. این مثال مربوط به جائی است که در معرض باشد و بحث ما در جائی است که مال در معرض استفاده مردم نباشد.

نکته سوم: گفته می شود در مسأله اجتماع امر و نهی دقت عقلی نکنید بلکه دقت عرفی کافی است. اگر کسی با پول و مرکب و غذای غصبی به حج برود و لباس و قربانی را از پول حلال فراهم کرده باشد، هر چند به حسب دقت عقل آن مقدمات متحد با واجب نیست، ولی در نگاه عرف چنین نیست. شاید همین است که به ذهن صاحب حدائق هم آمده است.

ص: ۴۶

ما می گوییم به دقت عقلی متعلق امر و نهی از هم جداست ولی در نگاه عرف چنین نیست. اگر قطعی هم نگوییم این قابل مطالعه است. بله اگر توبه کرد، موضوع چیز دیگری است و خوب است ولی اگر مصر باشد، عرف عقلاء این عمل را مقرب نمیدانند. حداقل جای این احتیاط واجب هست که بگوییم هیچ بخش حج را نمی توان با مال حرام انجام داد.

نکته چهارم: گاه عده ای از علما و فضلاء برای حلال کردن اموال مردم در آستانه یا در ایام حج، تنها بخشی از اموال آنها را حلال می کنند و به عبارتی چراغ سبز نشان می دهند که مال حرام داشته باشند و این به نظر ما اغراء به حرام است. ما به بعثههای خود سفارش کردهایم که این را قبول نکنند. طبیعی است که اگر فرد نداشت، مقداری را باید به آنها بخشید و بقیه را اقساط گرفت تا همه اموال او پاک شود.

فردا روایات را بررسی میکنیم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۱۹ مهر ماه ۸۸/۰۷/۱۹

.Your browser does not support the audio tag

فرع اول مسأله ۵ را از نظر قاعده بحث کردیم و گفتیم به اقتضای قابل تقرب نبودن منهی چنین حجی باطل است.

اما دلیل دوم که جز صاحب حدائق کسی به سراغ آن نرفته به صورت عمده در باب ۵۲ است ولی در ابواب دیگر مانند جوائز سلطان و زکات هم روایاتی در این زمینه هست. روایات باب ۵۲ ده روایت که دو تای آن ربطی به بطلان حج ندارد: روایت ۲ و ۱۰.

ص: ۴۷

حدیث ۲ باب ۵۲ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۷۹ قَالَ وَ رُوِیَ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ ع أَنَّهُ قَالَ إِنَّا أَهْلُ بَیْتٍ حَجُّ صَرُورَتِنَا وَ مُهُورُ نِسَائِنَا وَ أَكْفَانُنَا مِنْ طَهُورِ أَمْوَالِنَا

حدیث ۱۰ باب ۵۲ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۸۷ وَ قَدْ تَقَدَّمَ فِی حَدِیثِ أَبِی هَمَّامٍ عَنِ الرِّضَا ع قَالَ یَحُجُّ سَنَةً وَ یَقْضِی سَنَةً قُلْتُ أُعْطِیَ الْمَالَ مِنْ نَاحِیَهِ السُّلْطَانِ قَالَ لَا بَأْسَ عَلَیْكُمْ

۸ روایت دیگر سه طائفه است. طائفهای میگوید حج با مال حرام، ثواب و اجر و قرب و قبول ندارد و در آنها سخن از بطلان نیست: روایت ۱ و ۵ و ۷ و ۸.

حدیث ۱ باب ۵۲ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۷۸ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ رُوِيَ عَنِ الْأَئِمَّهِ ع أَنَّهُمْ قَالُوا مَنْ حَجَّ بِمَالٍ حَرَامٍ نُودِيَ عِنْدَ التَّلْبِيَهِ لَا لَبَّيْکَ عَبْدِي وَ لَا سَعْدَيْکَ

این حدیث مرسله است، ولی این روایات چون متضافر است میتوان به آن عمل کرد. این روایت دلالت بر صحت و بطلان ندارد، قدر مسلم این است که ثواب ندارد و قبول نیست ولی در باره فساد و بطلان مبهم است.

حدیث ۵ باب ۵۲ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۸۲ وَ فِي الْمَجَالِسِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ وَ مِنْهَالٍ الْقَصَّابِ جَمِيعاً عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ ع قَالَ مَنْ أَصَابَ مَالًا مِنْ أَرْبَعٍ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ فِي أَرْبَعٍ مَنْ أَصَابَ مَالًا مِنْ غُلُولٍ أَوْ رِبًا أَوْ خِيَانَهٍ أَوْ سَرِقَهٍ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ فِي زَكَاهٍ وَ لَا صَدَقَهٍ وَ لَا حَجٍّ وَ لَا عُمْرَهٍ

رجال سند همگی خوبند.

غلول خیـانت در غنـائم جنگی را می گوینـد. خیانت هم که خیانت در امانات مردم است. امام چهار مصـداق حرام را در چهار عبادت نشان دادهاند. این روایت هم دلالت بر صحت و بطلان ندارد.

حدیث ۷ باب ۵۲ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۸۴ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ حَدِيدٍ الْمَدَائِنِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع (قَالَ صُونُوا دِينَكُمْ بِالْوَرَعِ وَ قَوُّوهُ بِالتَّقِيَّةِ- وَ الِاسْتِغْنَاءِ بِاللَّهِ عَنْ طَلَبِ الْحَوَائِجِ مِنَ السُّلْطَانِ وَ اعْلَمُوا أَنَّهُ أَيُّمَا مُؤْمِنٍ خَضَعَ لِصَاحِبِ سُلْطَانٍ أَوْ لِمَنْ يُخَالِفُهُ عَلَى دِينِهِ طَلَباً لِمَا فِي يَدَيْهِ أَخْمَلَهُ اللَّهُ وَ مَقَّتَهُ عَلَيْهِ وَ وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ فَإِنْ هُوَ غَلَبَ عَلَى شَيْ ءٍ مِنْ دُنْيَاهُ وَ صَارَ فِي يَدَيْهِ مِنْهُ شَيْ ءٌ نَزَعَ اللَّهُ الْبَرَكَهَ مِنْهُ) وَ لَمْ يَأْجُرْهُ عَلَى شَيْ ءٍ يُنْفِقُهُ فِي حَجٍّ وَ لَا عُمْرَهٍ وَ لَا عِتْقٍ

این که خدا به او اجر نمیدهد از نظر بطلان ساکت است و فقط می گوید که خدا پاداش نمیدهد.

حدیث ۸ باب ۵۲ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۸۵ أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ فِي الْمَحَاسِنِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ ع أَنَّ النَّبِيَّ ص حَمَلَ جَهَازَهُ عَلَى رَاحِلَتِهِ وَ قَالَ هَذِهِ حَجَّهٌ لَا رِيَاءَ فِيهَا وَ لَا سُمْعَهَ ثُمَّ قَالَ مَنْ تَجَهَّزَ وَ فِي جَهَازِهِ عَلَمٌ حَرَامٌ لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ الْحَجَ

به اعتبار سکونی و نوفلی در سند بحث است.

ص: ۴۹

حمَل جهازه یعنی بار و بنه را برای سفر حج بر شتر نهاد. ریا حین عمل است و سمعه بعد از عمل است. علَم بافت روی پارچه است. در این چهار روایت صحیح و غیر صحیح بود و قبلا هم گفتیم که عدم قبول غیر از عدم صحت است مانند عدم قبول نماز کسی که غیبت کند به مدت چهل روز.

طائفه دیگر سه روایت است که می گوید حج فاسد است و دو روایت از این روایات هم سند صحیح دارد: روایات ۴ و ۶ و ۹ .

حدیث ۴ باب ۵۲ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۸۱ وَ فِی الْخِصَالِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ الْأَحْمَرِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ أَرْبَعٌ لَا یَجُزْنَ فِی أَرْبَعٍ الْخِیَانَهُ وَ الْغُلُولُ وَ السَّرِقَهُ وَ الرِّبَا لَا یَجُزْنَ فِی حَجٍّ وَ لَا عُمْرَهٍ وَ لَا جِهَادٍ وَ لَا صَدَقَهٍ

ابان بن عثمان به نقل کشی ممن اجمعت الصحابه علی قبول روایته یعنی از اصحاب اجماع است. ولی برخی او را از ناووسیه و دارای فساد مذهب می دانند.

ناووسیه بر امام صادق توقف کردند و او را امام قائم می دانستند.

دو وجه برای تسمیه آنها گفته شده:

رییس آنها شخصی به نام ناووس بود.

قول دیگر این که ناووس قریهای نزدیک بغداد بوده و محل آنها این مکان بوده است.

ص: ۵۰

فخر المحققین به نقل از پدرش گفته که علامه به روایات او عمل نمی کرده لفساد مذهبه. اگر این طور باشد روایات خیلی ها را باید کنار گذاشت مانند روایات بنی فضال که همگی فطحی مذهب بودند و نیز عمار ساباطی.

معیار وثاقت است نه فساد مذهب.

مفاد این روایت مانند روایت سابق است. ظاهرا لایجزن یعنی باطل است و ننوشته در لباس طواف و یا سعی و نسبت به همه اعمال و مناسک حج اطلاق دارد و از آن حرمت وضعی برداشت می شود و حرمت تکلیفی که محل بحث نیست.

حدیث ۶ باب ۵۲ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۸۳ وَ فِی عِقَابِ الْأَعْمَالِ بِإِسْنَادٍ تَقَدَّمَ فِی عِیَادَهِ الْمَرِیضِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ص أَنَّهُ قَالَ فِی آخِرِ خُطْبَهٍ خَطَبَهَا وَ مَنِ اکْتَسَبَ مَالًا حَرَاماً لَمْ یَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ صَدَقَهً وَ لَا عِتْقاً وَ لَا حَجّاً وَ لَا اعْتِمَاراً وَ کَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِعَدَدِ أَجْزَاءِ ذَلِکَ أَوْزَاراً وَ مَا بَقِیَ مِنْهُ بَعْدَ مَوْتِهِ کَانَ زَادَهُ إِلَی النَّارِ

ما این را صحیح السند نمیدانیم.

خطبه آخر شاید غدیر و یا بعد از آن باشد. این که خداوند اوزار می نویسد ظاهراً فقط حکم تکلیفی نیست زیرا آن که معلوم است، و ظاهرا مراد حکم وضعی و بیان عدم صحت است.

حدیث ۹ باب ۵۲ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۸۶ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنْ زُرْعَهَ (یا عن سماعه) قَالَ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجِبَالِ- عَنْ رَجُلٍ أَصَابَ مَالًا مِنْ أَعْمَالِ السُّلْطَانِ فَهُوَ یَصَّدَّقُ مِنْهُ وَ یَصِلُ قَرَابَتَهُ أَوْ یَحُجُّ لِیُغْفَرَ لَهُ مَا اکْتَسَبَ وَ هُوَ یَقُولُ إِنَّ الْحَسَنَاتِ یُذْهِبْنَ السَّیِّئَاتِ قَالَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ الْخَطِیئَهَ لَا تُکَفِّرُ الْخَطِیئَهَ وَ لَکِنَّ الْحَسَنَهَ تَحُطُّ الْخَطِیئَهَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنْ کَانَ خَلَطَ الْحَرَامَ حَلَالًا فَاخْتَلَطَا جَمِیعاً فَلَمْ یَعْرِفِ الْحَرَامَ مِنَ الْحَلَالِ فَلَا بَأْسَ

الخطیئه نشان می دهد که حج این فرد باطل است.

ذیل حدیث اشاره به علم اجمالی نیست و اگر هم باشد همه آن محل ابتلاء نیست. شرح این را در فرع دوم که به انواع شبهه می پردازیم خواهیم داد.

بنا بر این سه روایت می گوید حج با مال حرام باطل است.

یک روایت هم داریم که میگوید عمل او یعنی حج با مال حرام صحیح است:

حدیث ۳ باب ۵۲ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۸۰ قَالَ وَ قَالَ الصَّادِقُ ع لَمَّا حَجَّ مُوسَى ع نَزَلَ عَلَيْهِ جَبْرَئِيلُ ع- فَقَالَ لَهُ مُوسَى ع يَا جَبْرَئِيلُ- مَا لِمَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ بِلَا نِيَّةٍ صَادِقَةٍ وَ لَا نَفَقَةٍ طَيِّبَةٍ فَقَالَ لَا أَدْرِي حَتَّى أَرْجِعَ إِلَى رَبِّي عَزَّ وَ جَلَّ فَلَمَّا رَجَعَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَا جَبْرَئِيلُ- مَا قَالَ لَكَ مُوسَى وَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَا قَالَ قَالَ يَا رَبِّ قَالَ لِي مَا لِمَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ- بِلَا نِيَّةٍ صَادِقَةٍ وَ لَا نَفَقَةٍ طَيِّبَةٍ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ارْجِعْ إِلَيْهِ وَ قُلْ لَهُ أَهَبُ لَهُ حَقِّي وَ أُرْضِي عَلَيْهِ خَلْقِي قَالَ يَا جَبْرَئِيلُ مَا لِمَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ- بِنِيَّةٍ صَادِقَةٍ وَ نَفَقَةٍ طَيِّبَةٍ قَالَ فَرَجَعَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ قُلْ لَهُ أَجْعَلُهُ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى مَعَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقاً

این حدیث هم مرسله است.

آنجا که صدوق می گوید قال الصادق لااقل نزد صدوق سند خوب و صحیح است. البته الزاماً نزد ما چنین نیست، لذا ما همچنان به این روایت به عنوان یک مرسله نگاه میکنیم.

ص: ۵۲

این روایت نشان می دهد که حضرت موسی هم حج به جا می آورده است.

اهب له حقی اشاره به حق الله دارد و ارضی علیه خلقی هم اشاره به حق الناس.

این روایت هم سند ندارد و هم بر خلاف قواعد مسلم ماست ولی این که مربوط به ادیان سابقه است چون امام صادق نقل کرده است اشکال ندارد.

جمع بندی: پس این روایات موجب میشود که ما نسبت به انجام حج با مال حرام احتیاط کنیم و حداقل قائل یک احتیاط واجب متناسب با قول صاحب حدائق بشویم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۲۰ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۰

.Your browser does not support the audio tag

هر چند امام در فرع اول مسأله ۵ در اینجا قید نزدند و ظاهراً قول ایشان مطابق قول صاحب حدائق است، ولی چون در مسأله ۴۱ قائل به تفصیل شدند، اینجا را هم عطف به آنجا می کنیم.

فرع دوم: .... و یجوز بالمشتبه کجوائز الظلمه مع عدم العلم بحرمتها.

مع عدم العلم میتواند اعم از علم اجمالی و علم تفصیلی باشد. ما در این فرع، هم روی اصل مسأله و هم روی مثال آن بحث می کنیم. اصل مسأله این است که اموال مشتبه سه حالت دارد:

حالت اول: شبهه بدوی که علم اجمالی و تفصیلی در آن نیست، مثل این که بگویند فلانی ربا خوار و موقوفه خوارست یا وجوهات شرعیه خود را پرداخت نکرده است. در اینجا مقتضای قاعده ید و قاعده حمل بر صحت فعل مسلم این است که این فرد مالک اموال خود است و در نتیجه یجوز التصرف در این مال و یصح الحج به. البته انسان ورِع از چنین مالی پرهیز می کند.

ص: ۵۳

حالت دوم: علم اجمالی ولی وقتی که همه اطراف آن محل ابتلای ما نباشد، مثل این که یک فرد ظالم درآمدهائی آمیخته با حرام داشته باشد مانند مالیات بر مشروبات الکلی و از آن حقوق کارکنان خود را پرداخت کند که در این صورت فرد حقوق بگیر مبتلای همه اطراف علم اجمالی نیست و فقط به اندازه ای که حقوق میگیرد مبتلاست. در اینجا هم طبق قاعده اصولی اگر برخی اطراف علم اجمالی محل ابتلا نباشد علم اجمالی از کار می افتد.

مثل انائین که یکی از آنها در منزل ما و محل ابتلا باشد و دیگری در منزل کسی که با او آشنائی و آمد و شد نداریم، و لذا این دومی محل ابتلا نیست. در اینجا با خروج یکی از طرفین، اصاله الطهاره ای که در اینجا جاری است دیگر معارض ندارد، یعنی وقتی احد الطرفین خارج نشده باشد، در هر دو طرف اصاله الطهاره جاری می کنیم و این دو با هم به دلیل مخالفت با

علم اجمـالی تعـارض و در نتیجه تساقـط پیـدا می کننـد ولی وقتی یک طرف خارج شـد طرف دیگر که مجرای اصاله الطهاره است، بلامعارض میماند و دیگر نسبت به آن تکلیفی ندارد و اجرای تعارض هم لغو است.

بنـا بر این در ما نحن فیه هم با اجرای همین اصل، این مال پاک است و با آن میتوان حـج به جا آورد. حلیت حقوق کارمنـدان دولت در زمان پهلوی را با همین مبنا حل میکردیم.

حالت سوم: علم اجمالی به مخلوط به حرام بودن و محل ابتلا بودن همه آن. مانند حقوق خزانهدار یک ظالم که مطابق آن چه در حـالت قبـل توضـیح دادیم چون طرف دیگر خارج نشـده است اجرای اصاله الحلیه معارض دارد و تساقط پیش میآیـد و در نتیجه مال حلال نخواهد بود و با آن نمیتوان حج به جا آورد.

ص: ۵۴

با توجه به آن چه گفته شد، نمیتوان مانند امام به صورت کلی گفت که با مال مشتبه میتوان حج به جا آورد، مگر این که سخن امام را ناظر به شبهه بدوی بدانیم، ولی ما قائل به تفصیل شدیم.

و اما مثالی که زده شده، بحث در این است که آیا از جوائز ظلمه می توان استفاده کرد یا نه؟ در زمان ائمه علیهم السلام، معاویه و دیگر خلفای اموی و عباسی برای ائمه علیهم السلام چیزهائی می فرستادند و ائمه علیهم السلام هم آنها را میگرفتند و مصرف میکردند. اصحاب هم همینطور بودند و هم از این هدایا می گرفتند و یا معاملاتی با آنها داشتند، امام علیه السلام حتی به صفوان جمال هم نفرمود این کرایه که میگیری حرام است، فقط فرمودند این کار تو که موجب شود آرزوی طول عمر خلیفه را بنمائی اشکال دارد.

شاید رفتار خود ائمه علیهم السلام را بتوان حمل بر تقیه کرد که اگر این کار را نمیکردند از سوی خلیفه متهم به دشمنی میشدند، ولی در باره اصحاب آنها چنین چیزی نمیتوان گفت.

حال آیا می توان گفت این رفتار به این دلیل بوده که اموال خلیفه از قبیل نوع دوم بوده و مخلوط به حرام بوده است و همه اطراف آن هم محل ابتلاء نبوده است؟

در اینجا یک مطلب هست و آن این که ان قلت آیا کسی که اموالش غالباً حرام باشد، میتوان اصاله الحلیه و قاعده ید را برای او جاری کرد؟

اگر کسی مانند لصوص و دزدان باشد که اغلب اموال خود را از راه حرام به دست آورده میتوان در باره او این قاعده را جاری کرد؟

ص: ۵۵

عقلاء در اینجا ید را حجت نمی دانند زیرا غالب اموال او حرام است.

یک بار از منزل خود ما سرقت شد و وقتی که دزد دستگیر شد، به ما گفتند که او دارای حساب بانکی است و میخواستند از حساب او خسارت ما را بپردازند و ما گفتیم این به درد ما نمیخورد زیرا اموال چنین کسی را نمیتوان اموال خود او دانست.

حال سؤال این است که آیا ظلمه زمان ائمه این گونه بودند؟

به نظر ما این طور نیست و اکثر اموال آنها حلال بوده است. عمده اموال آنها اموال خراجیه بود که از آن همه مسلمین بود و این فرد ظالم که بر آن مسلط است سهم من نوعی را از آن داده است. یا اموال آنها مال زکات بوده و من نوعی هم استحقاق شرعی دارم ولی واسطه رسیدن آن به دست من ظالم است و این ضرر نمی رساند.

اینها غنائم جنگی منقول هم داشتند و میدانیم که غنائم اگر با اذن امام باشد متعلق به مقاتلین است و اگر بدون اذن باشد متعلق به امام است. این سه منبع مهم درآمد آن روزگار خلفاست که تصرف در همه آنها بر امام و اصحاب جائز بوده و اموال حرام خلفاء مصادره ها و زکات و خراج مازاد بوده است.

البته همه آنها هم که محل ابتلا نبوده است. جزیهای هم که از اهل کتاب می گرفتند همینطور بوده است. کار آنها حرام بوده نه مال آنها. در مکاسب محرمه در باره جوائز سلطان و اراضی خراجیه مفصلاً بحث شده و ما هم هفتاد صفحه در این باره در مکاسب محرمه نوشتهایم که مناسب است مطالعه شود.

ص: ۵۶

بنابراین مطابق قاعده با اموال ظلمه و جوائز سلطان میتوان حج به جا آورد.

در باره اموال ظلمه روایت هم داریم، همان روایت ۱۰باب ۵۲ که قبلا هم خواندیم.

حدیث ۱۰ باب ۵۲ از ابواب وجوب حج:

۱۴۴۸۷ وَ قَدْ تَقَدَّمَ فِي حَدِيثِ أَبِي هَمَّامٍ عَنِ الرِّضَا ع قَالَ يَحُجُّ سَنَةً وَ يَقْضِي سَنَةً قُلْتُ أُعْطِيَ الْمَالَ مِنْ نَاحِيَةِ السُّلْطَانِ قَالَ لَا بَأْسَ عَلَيْكُمْ

قد تقدم اشاره به این دارد که قبلا این روایت را در حدیث ۶ باب ۵۰ نقل کرده است:

۱۴۴۷۲ وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِي هَمَّامٍ قَالَ قُلْتُ لِلرِّضَا ع الرَّجُلُ يَكُونُ عَلَيْهِ الدَّيْنُ وَ يَحْضُرُهُ الشَّيْءُ أَ يَقْضِي دَيْنَهُ أَوْ يَحُجُّ قَالَ يَقْضِي بِبَعْضٍ وَ يَحُجُّ بِبَعْضٍ قُلْتُ فَإِنَّهُ لَا يَكُونُ إِلَّا بِقَدْرِ نَفَقَةِ الْحَجِّ قَالَ يَقْضِي سَنَةً وَ يَحُجُّ سَنَةً قُلْتُ أُعْطِيَ الْمَالَ مِنْ نَاحِيَةِ السُّلْطَانِ قَالَ لَا بَأْسَ عَلَيْكُمْ

ابو همام که نام او اسماعیل است مجهول الحال است. پس هم قواعد و هم حدیث هر چند که ضعیف السند است ولی به عنوان مؤید به ما اجازه حج با مال مشتبه را می دهد.

مسأله ۶- يجوز إهداء ثواب الحج الى الغير بعد الفراغ منه كما يجوز ان يكون ذلك من نيّته قبل الشروع فيه.

اهدای ثواب غیر از نیابت است.

اهدای ثواب دو نوع است: قبل و حین عمل و دیگری بعد العمل،

اولی مثل کسانی که به زیارت می آیند و در ابتدای خواندن زیارت میگویند از طرف خود و دوستان و اقوام و ذوی الحقوق زیارت میکنم

دومی هم که بعد از اتمام عمل است که وقتی عمل تمام شد میگوید ثواب آن چه را که انجام دادم تقدیم میکنم به فلان فرد.

قبلا هم بحث کردیم و گفتیم این کار علی القاعده هیچ اشکالی ندارد. قاعده همان سیره عقلاست که چنین کاری را جائز می دانند، مثل کاری که برای کسی انجام دهیم و پول آن را قبلًا یا بعداً به کس دیگری بدهیم.

نسبت به عبادات هم هر چند مثل کار یک کارگر نیست ولی همین امر جاری و ساری است.

البته این که ثواب را استحقاقی بدانیم یا تفضلی فرق نمی کند. ثواب استحقاقی این است که ما به ازای کاری که می کنیم مستحق دریافت ثواب از خداوند هستیم و تفضلی یعنی این که ما مستحق چنین چیزی نیستیم ولی خداوند تفضلًا به ما پاداش میدهد.

در این زمینه، روایت هم زیاد داریم که در ابواب ۲۱ از ابواب وجوب الحج و ۲۵ و ۲۸ و ۲۹ از ابواب نیابت آمده است و به عنوان نمونه دو روایت را میخوانیم:

روایت ۵ از باب ۲۵ از ابواب نیابت:

۱۴۶۱۳ وَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ یَحُجُّ فَیَجْعَلُ حَجَّتَهُ وَ عُمْرَتَهُ أَوْ بَعْضَ طَوَافِهِ لِبَعْضِ أَهْلِهِ وَ هُوَ عَنْهُ غَائِبٌ بِبَلَدٍ آخَرَ قَالَ فَقُلْتُ فَیَنْقُصُ ذَلِکَ مِنْ أَجْرِهِ قَالَ لَا هِیَ لَهُ وَ لِصَاحِبِهِ وَ لَهُ أَجْرٌ سِوَى ذَلِکَ بِمَا وَصَلَ قُلْتُ وَ هُوَ مَیِّتٌ هَلْ یَدْخُلُ ذَلِکَ عَلَیْهِ قَالَ نَعَمْ حَتَّى یَکُونُ مَسْخُوطاً عَلَیْهِ فَیُغْفَرُ لَهُ أَوْ یَکُونُ مُضَیَّقاً عَلَیْهِ فَیُوَسَّعُ عَلَیْهِ فَقُلْتُ فَیَعْلَمُ هُوَ فِی مَکَانِهِ أَنَّ عَمَلَ ذَلِکَ لَحِقَهُ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَ إِنْ کَانَ نَاصِبِیّاً یَنْفَعُهُ ذَلِکَ قَالَ نَعَمْ یُخَفَّفُ عَنْهُ

یجعل بعضه دیگر نیابت نیست. این قبل از عمل است و روایت زیر بعد از عمل است که در باره بعد العمل است.

حدیث ۲ باب ۲۹ از ابواب نیابت:

۱۴۶۳۲ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلصَّادِقِ ع جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنِّی کُنْتُ نَوَیْتُ أَنْ أُدْخِلَ فِی حَجَّتِیَ الْعَامَ أَبِی أَوْ بَعْضَ أَهْلِی فَنَسِیتُ فَقَالَ ع الْآنَ فَأَشْرِکْهَا

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۲۱ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۱

.Your browser does not support the audio tag

تذکری در بارهی مباحث قبل لازم است. به دو نکته توجه کنید:

نکتهی اول ــ در بارهی ابان بن عثمان بن احمر گفتیم که از اصحاب اجماع و ثقه است هر چند متهم به فساد مذهب شده، ولی نکتهای را به نقل از فخر المحققین ذکر کردیم که علامه فرموده به روایات او عمل نمی کند و گفتیم این اظهارنظر از علامه جای تعجب دارد. مرحوم مامقانی تحقیقی در این زمینه دارد که این مشکل را حل کرده است. وی از دو کتاب علامه نقل کرده که روایات ابان بن عثمان قابل قبول است؛ یکی در الخلاصه که کتابی رجالی است است و ابتدا اجماعی را از کشی در وثاقت ابان ذکر میکند و سپس می فرماید و الاقرب عندی قبول روایته و ان کان فاسد المذهب و دلیل آن هم اجماعی است که کشی نقل کرده است. بعلاوه در المختلف هم گفته که روایت ابان مورد قبول ماست: و ان ابان و ان کان ناووسیا الا انه کان ثقه. حال چرا با وجود این دو اظهار نظر فخرالمحققین آن سخن را گفته است؟ مامقانی می گوید احتمالا سخن فخر المحققین مربوط به زمانی است که هنوز علامه در بارهی ابان بن عثمان تحقیق و مطالعه نکرده بود. بنا بر این کلام فخر المحققین با سخن خلاصه و المختلف ناسازگار نیست.

ص: ۵۹

نکتهی دوم ــ نکتهی دوم هم این که ناووسی بودن او هم ثابت شده نیست .این راهم مرحوم مامقانی می گوید زیرا او تعداد زیادی روایت از امام هفتم به عنوان امام دارد. بعلاوه در برخی نسخ آمده که کان قادسیا به جای کان ناوسیا که اگر این باشد دیگر تصحیف است.

مسألهی شش را که به سرعت بررسی کردیم، یک بار دیگر مرور می کنیم.

مسأله ۶- یجوز إهداء ثواب الحج الی الغیر بعد الفراغ منه کما یجوز ان یکون ذلک من نیّته قبل الشروع فیه.

این مسأله بعینه همان مسألهی ۱۲ عروه است:

۱۲ مسأله یجوز إهداء ثواب الحج إلی الغیر بعد الفراغ عنه کما یجوز أن یکون ذلک من نیته قبل الشروع فیه

گفتیم این مسأله را از دو راه حل می کنیم:

راه اول _ یک راه این که انسان معمولا نسبت به عبادتی که می کند یک ثواب خواه استحقاقی و خواه تفضلی دارد و از نظر عقل هیچ منعی برای واگذاری آن به دیگری وجود ندارد مانند اجرت یک کارگر.

راه دوم _ و اما از نظر روایت در باب ۲۵ چند روایت هست که ما دوتای آن را می خوانیم و یک روایت معارض هم دارد که آن را هم می خوانیم.

روایت ۲ باب ۲۵ از ابواب نیابت:

۱۴۶۱۰ وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ عَمْرِو بْنِ إِلْيَاسَ فِي حَدِيثٍ قَالَ قَالَ أَبِي لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع وَ أَنَا أَسْمَعُ إِنَّ ابْنِي هَذَا صَرُورَةٌ وَ قَدْ مَاتَتْ أُمُّهُ فَأُحِبُّ أَنْ يَجْعَلَ حَجَّتَهُ لَهَا أَ فَيَجُوزُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع- يُكْتَبُ (ذلک) لَهُ وَ لَهَا وَ يُكْتَبُ لَهُ أَجْرُ الْبِرِّ

روایات متعدد است و نیاز به بررسی سند ندارد. اینجا اهدای ثواب است نه نیابت زیرا هنوز صروره است و نمیتواند برای دیگری نائب شود و از طرف دیگر هم یجعل لهاست نه ینوب عنه.

حدیث ۵ باب ۲۵ از ابواب نیابت:

۱۴۶۱۳ وَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِیمَ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ یَحُجُّ فَیَجْعَلُ حَجَّتَهُ وَ عُمْرَتَهُ أَوْ بَعْضَ طَوَافِهِ لِبَعْضِ أَهْلِهِ وَ هُوَ عَنْهُ غَائِبٌ بِبَلَدٍ آخَرَ قَالَ فَقُلْتُ فَیَنْقُصُ ذَلِکَ مِنْ أَجْرِهِ قَالَ لَا هِیَ لَهُ وَ لِصَاحِبِهِ وَ لَهُ أَجْرٌ سِوَی ذَلِکَ بِمَا وَصَلَ قُلْتُ وَ هُوَ مَیِّتٌ هَلْ یَدْخُلُ ذَلِکَ عَلَیْهِ قَالَ نَعَمْ حَتَّی یَکُونُ مَسْخُوطاً عَلَیْهِ فَیُغْفَرُ لَهُ أَوْ یَکُونُ مُضَیَّقاً عَلَیْهِ فَیُوَسَّعُ عَلَیْهِ فَقُلْتُ فَیَعْلَمُ هُوَ فِی مَکَانِهِ أَنَّ عَمَلَ ذَلِکَ لَحِقَهُ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَ إِنْ کَانَ نَاصِبِیّاً یَنْفَعُهُ ذَلِکَ قَالَ نَعَمْ یُخَفَّفُ عَنْهُ

این دیگر نیابت نیست و حتما اهدای ثواب است به قرینهی بعض طوافه. زیرا در بعض نمی توان نیابت کرد. این دو روایت یک روایت معارض دارد:

حدیث ۹ باب ۲۵ از ابواب نیابت:

۱۴۶۱۷ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ فِی قُرْبِ الْإِسْنَادِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَدِّهِ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ جَعَلَ ثُلُثَ حَجَّتِهِ لِمَیِّتٍ وَ ثُلُثَیْهَا لِحَیٍّ فَقَالَ لِلْمَیِّتِ فَأَمَّا الْحَیَّ فَلَا

روایت قرب الاسناد هر چند از نظر سند محل بحث است ولی در بیشتر جاها مرحوم صاحب وسائل بعد از نقل روایت قرب، می فرماید که آن را علی بن جعفر در کتابش عن اخیه یعنی موسی بن جعفر علیهما السلام نقل کرده است. برخی این را حمل بر نیابت کردهاند که نیابت از حی قادر آن هم در حج واجب جائز نیست که این همان توجیه صاحب وسائل است. البته تقطیع حج هم در آن هست که میتواند نشان –دهندهی این باشد که مراد اهدای ثواب است نه نیابت .

ص: ۶۱

توجیه دیگر این است که این لا نفی نیست بلکه تعیین اولویت است زیرا این میت است که دستش از دنیا کوتاه است. یعنی در مقام جمع دلالی می توان چنین گفت. ما این را به قرینهی روایاتی که می گوید نیابت از حی و میت هر دو جائز است می گوییم و جمع دلالی هم همین است که جمع بین روایات دال بر جواز نیابت از حی و میت با این روایت که نسبت به حی آن را ممنوع میکند همین است که بگوییم این مربوط به تعیین اولویت است.

اینها مربوط به قبل العمل است. و اما روایات بعد العمل در باب ۲۹ از ابواب نیابت آمده است. این باب دو روایت دارد که هر دو از نظر سند مشکل دارد:

حدیث ۱ باب ۲۹ از ابواب نیابت:

۱۴۶۳۱ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّی بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِیرَهِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع وَ أَنَا بِالْمَدِینَهِ بَعْدَ مَا رَجَعْتُ مِنْ مَکَّهَ إِنِّی أَرَدْتُ أَنْ أَحُجَّ عَنِ ابْنَتِی قَالَ فَاجْعَلْ ذَلِکَ لَهَا الْآنَ

معلی بن محمد را مضطرب الحدیث و المذهب خواندهاند و برخی گفته اند فقط به عنوان مؤید می توان به او ارجاع داد.

حدیث ۲ باب ۲۹از ابواب نیابت:

۱۴۶۳۲ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلصَّادِقِ ع جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنِّی کُنْتُ نَوَیْتُ أَنْ أُدْخِلَ فِی حَجَّتِیَ الْعَامَ أَبِی أَوْ بَعْضَ أَهْلِی فَنَسِیتُ فَقَالَ ع الْآنَ فَأَشْرِکْهَا

ص: ۶۲

این حدیث مرسله است. پس این دلالت دارد که بعد از عمل می توان ثواب را برای او قرار داد ولی سند هر دو حدیث ضعیف است. این که در هر دو روایت یک نیت قبلی هم وجود داشته است، مخل به بحث ما نیست، زیرا عملاً امام با این سخن که می فرمایند الان آنها را شریک کن، گوئی نیت قبلی را لغو و بیاثر کردهاند، به عبارت روشنتر نفرموده است همان نیت و تصور قبلی کافی است، بلکه دستور داده است که الآن نیت کند.

ما این دو روایت را مؤید قرار میدهیم و به سراغ قاعدهای که ذکر شد میرویم. و میگوییم اهدای ثواب حج پیش و پس از انجام آن بلامانع است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۲۵ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۵

.Your browser does not support the audio tag

امروز مسألهی ۷ تحریر را شروع میکنیم. عبارت امام چنین است:

مسأله ۷- یستحب لمن لا مال له یحج به ان یأتی به، و لو بإجاره نفسه عن غیره (بغیره)

این مسأله را هم غالباً متعرض نشدهاند. این همان مسألهی ۱۳ عروه است.

دلیل این هم به صورت عمده در باب اول از ابواب نیابت آمده است. این روایات سه دسته است:

دستهی اول ــ در برخی از این روایات آمده که اگر کسی نیابت کسی را برای حج کند به او نه ثواب می دهند و یک ثواب هم به منوب عنه.

دستهی دوم ــ روایات دیگری هم می گوید له عشر حجج.

دستهی سوم ــ دسته سوم هم می گوید له مثله. به نمونههائی از این روایات توجه کنید.

ص: ۶۳

روایت ۱ باب ۱ از ابواب نیابت:

۱۴۵۳۰ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِنَا يُقَالُ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سِنَانٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِذْ دَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ فَأَعْطَاهُ ثَلَاثِينَ دِينَاراً يَحُجُّ بِهَا عَنْ إِسْمَاعِيلَ- وَ لَمْ يَتْرُكْ شَيْئاً مِنَ الْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ إِلَّا اشْتَرَطَ عَلَيْهِ حَتَّى اشْتَرَطَ عَلَيْهِ أَنْ يَسْعَى فِي وَادِي مُحَسِّرٍ- ثُمَّ قَالَ يَا هَذَا إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا كَانَ لِإِسْمَاعِيلَ حَجَّةٌ بِمَا أُنْفِقَ مِنْ مَالِهِ وَ كَانَ لَكَ تِسْعُ حِجَجٍ بِمَا أَتْعَبْتَ مِنْ بَدَنِكَ

سند این حدیث اشکال دارد ولی چون متضافر است کاری به آن نداریم. یسعی یعنی تند مانند دویدن در وادی محسر برود.

شاهد مثال ما ذیل روایت است که میفرماید به نائب ثواب نه حج میدهند.

روایت ۳ باب ۱ از ابواب نیابت:

۱۴۵۳۲ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يُوسُفَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْمُؤْمِنِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قُلْتُ لَهُ الرَّجُلُ يَحُجُّ عَنْ آخَرَ مَا لَهُ مِنَ الثَّوَابِ قَالَ لِلَّذِي يَحُجُّ عَنْ رَجُلٍ أَجْرُ وَ ثَوَابُ عَشْرِ حِجَجٍ

أَقُولُ هَذَا مَحْمُولٌ عَلَى مَنْ تَبَرَّعَ بِالْحَجِّ عَنِ الْغَيْرِ وَ لَمْ يَأْخُذْ أُجْرَةً لِمَا تَقَدَّمَ

اجر اول ظاهرا همان اجرت است. و شاید هم ثواب عشر حجج توضیح بعد الاجمال باشد. عبارت را به هر صورت معنی کنیم، مطابق این روایت نائب ده برابر اجر می برد.

ص: ۶۴

روایت ۵ باب ۱ از ابواب نیابت:

۱۴۵۳۴ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ السَّابَاطِيِّ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ ع يَسْأَلُهُ عَنْ رَجُلٍ أَوْصَى إِلَيْهِ رَجُلٌ أَنْ يَحُجَّ عَنْهُ ثَلَاثَةُ رِجَالٍ فَيَحِلُّ لَهُ أَنْ يَأْخُذَ لِنَفْسِهِ حَجَّةً مِنْهَا فَوَقَّعَ بِخَطِّهِ وَ قَرَأْتُهُ حُجَّ عَنْهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَإِنَّ لَكَ مِثْلَ أَجْرِهِ وَ لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِهِ شَيْ ءٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى

این روایت مثل اجره دارد. پس سه روایت با سه مضمون شد.

حدیث ۸ باب ۱ از ابواب نیابت:

۱۴۵۳۷ قَالَ وَ رُوِيَ أَنَّ الصَّادِقَ ع أَعْطَى رَجُلًا ثَلَاثِينَ دِينَاراً فَقَالَ لَهُ حُجَّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ وَ افْعَلْ وَ افْعَلْ وَ لَكَ تِسْعٌ وَ لَهُ وَاحِدَةٌ

شاید همان روایت ۱ باشد که مرحوم صدوق به صورت مرسله آورده است.

غیر از این هم روایاتی هم در این باب و هم در مستدرک هست. نحوهی جمع بین روایات ممکن است به اختلاف حالات باشد، مثلاً یکی جوان است و دیگری پیر، یا برخی خلوص بیشتر دارند و برخی کمتر و یا به اختلاف مشکلات که مثلا گاه در فصل گرماست و گاه در سرما و گاه به اختلاف امکنه که یک نفر از راه دور می آید و گاه از راه نزدیک. گفتهاند افضل الاعمال اهمزها. نظیر این در ثواب زیارات هم هست.

صاحب عروه مسائل اضافی هم دارد و برخی پیشنهاد کردند آنها را هم بخوانیم ولی چون مهم نیست و خودتان میتوانید آن را مطالعه کنید، از آن می گذریم.

مبحث بعدی ما اقسام عمره است که مباحث مهمی هم دارد. در اینجا قرار نیست احکام عمره بررسی شود، بلکه تنها به بحث از اقسام عمره پرداخته میشود.

ص: ۶۵

القول فی أقسام العمره

مسأله ۱ تنقسم العمره کالحج إلی واجب أصلی و عرضی و مندوب فتجب بأصل الشرع علی کل مکلف بالشرائط المعتبره فی الحج مره فی العمر، و هی واجبه فورا کالحج، و لا یشترط فی وجوبها استطاعه الحج بل تکفی استطاعتها فیه و إن لم یتحقق (تتحقق) استطاعته، کما أن العکس کذلک، فلو استطاع للحج دونها وجب دونها.

عمره بر سه نوع است:

عمرهی واجب اصلی که به اصل شرع واجب میشود.

عمرهی واجب عرضی که با نذر و قسم و اجاره و مانند آن واجب میشود.

عمرهی مندوب.

در مسألهی اول فقط حالت اول را بررسی کردهاند و بحث از عمرهی واجب عرضی و عمرهی ندبی را به مسائل بعد واگذار کردهاند. فروع مربوط به عمره واجب اصلی سه فرع است: فرع اول یک بار وجوب آن در طول عمر است و فرع دوم فوری بودن آن و فرع سوم کفایت استطاعت عمره است برای وجوب آن و عدم توقف آن بر استطاعت حج. ضمیر تتحقق استطاعته به حج برمی گردد. شاید این فرع فقط قران و افراد باشد و شاید شامل همه انواع باشد که بعدا بررسی خواهیم کرد. ضمیر ها در دونها هم به عمره برمی گردد.

پیش از پرداختن به فرع اول، اشاره کنیم که مرحوم صاحب جواهر بحث کوتاهی در بارهی نام عمره دارد و میفرماید عمره از آبادانی است و کسی که به عمره می رود مشاعر و اماکن متبرکه را با حضور خود آباد می کند و به این خاطر عمره را عمره نامیدهاند. درست است که با حج هم این اماکن آباد میشود ولی برای تسمیه اندک مناسبتی کافی است. این احتمال هم هست که عمره چون انسان را آباد می کند به این نام نامیده شده است. البته آبادی مادی و معنوی مکه و مدینه هم با عمره به دست میآید.

ص: ۶۶

و اما فرع اول، اصل وجوب عمره به صورت یک بار در عمر بین شیعه مسلم است و نزد اهل سنت اختلافی است و گروهی عظیم از آنها قائل به وجوب و گروهی دیگر قائل به عدم وجوبند. چند قول کوتاه از اصحاب در ادعای اجماع را نقل میکنیم. محقق نراقی در مستند ج ۱۱ ص ۱۵۹ که خیلی هم خوب بحث کرده، میفرماید:

المسأله الأولی: تجب العمره علی الفور فی العمر مرّه بأصل الشرع علی کلّ مکلّف، بالشرائط المعتبره فی الحجّ، بالکتاب، و السنّه، و الإجماع المحقّق و المنقول مستفیضا.

شاهد مثال ما همین جملهی اخیر است که میفرماید اجماع محقق و اجماع منقول مستفیض در این زمینه وجود دارد.

کشف اللثام، ج ۶، ص ۲۹۱:

و إنّما یجب العمره بشرائطه أی الحجّ للأصل، و الإجماع و النصّ من الکتاب و السنه

معلوم نیست این چه اصلی است که ایشان به آن اشاره کردهاند؟ اگر مراد قرآن باشد که همان کتاب است که به آن اشاره شده است.

محقق اردبیلی در مجمع الفائده و البرهان ج ۷، ص ۳۷۸ پس از بحث مفصل در بارهی وجوب عمره، میفرماید:

دلیله الإجماع المفهوم من المنتهی قال فیه: العمره فریضه مثل الحج ذهب إلیه علمائنا

پس ایشان هم دلیل اصلی را اجماع قرار دادهاند و آن را از عبارت ذهب الیه علمائنا برداشت کردهاند.

مرحوم صاحب جواهر هم در ج ۲۰، ص ۴۴۱ چنین فرمودهاند:

و علی کل حال فلا خلاف فی أن شرائط وجوبها شرائط وجوب الحج و أنها مع الشرائط تجب فی العمره مره کالحج بل الإجماع بقسمیه علیه، مضافا الی الکتاب و السنه

ایشان هم هر دو نوع اجماع را بر وجوب مره عمره قائلند. فردا به اقوال عامه هم اشاره میکنیم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۲۶ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۶

.Your browser does not support the audio tag

در موضوع وجوب عمره، اقوال در مسأله از نظر علمای شیعه گفته شد که یک بار در عمر واجب است و بسیاری از علماء ادعای اجماع کردهاند ولی علمای عامه اختلاف دارند. جمعی قائل به وجوب و جمعی قائل به استحباب هستند.

ابن قدامه، در المغنی، ج۳، ص ۱۷۳ می گوید:

و تجب العمره علی من یجب علیه الحج، فی احدی الروایتین ـ که مراد احد القولین است ـ روی ذلک عن عمر و ابن عباس و زید بن ثابت و ابن عمر ـ که همان عبدالله بن عمر است ـ و سعید بن مسیب و سعید بن جبیر و عطاء و طاووس و مجاهد و الحسن ـ مراد حسن بصری است ـ و ابن سیرین و الشعبی ... قال الشافعی فی احد قولیه. و الروایه الثانیه لیس واجبه و روی ذلک عن ابن مسعود و به قال مالک و ثوری و اصحاب الرأی ـ و قول دیگری هم از شافعی هست که عدم وجوب را می گوید که ابن قدامه آن را ذکر نکرده و دو روایت هم نقل می کند که فعلا نمی خوانیم ـ

شیخ طوسی هم در کتاب الخلاف، مسأله ۲۸ حج تقریباً شبیه ابن قدامه گفته است:

مسأله ۲۸: العمره فریضه مثل الحج و به قال الشافعی فی الأم و به قال ابن عمر، و ابن عباس، و سائر الصحابه، و من التابعین سعید بن جبیر، و ابن المسیب، و عطاء، و فی الفقهاء الثوری، و أحمد، و إسحاق و قال فی القدیم: سنه مؤکده، (و ما علمت أحدا رخص فی ترکها و الیه أومی فی أحکام القرآن، و أمالی حرمله، و به قال فی الصحابه ابن مسعود، و هو قول الشعبی، و مالک، و أبی حنیفه و أصحابه.) (ج ۲، صص ۲۶۲ ـ ۲۶۳)

ص: ۶۸

شافعی غیر از کتاب الام یک کتاب دارد که حاوی نظرات او در ایام اقامت در بغداد است و به القدیم مشهور است. وی پس از رفتن به مصر در حدود ۹۰ مسأله تغییر نظر داد. این از نظر اقوال که خلاصه این شد که وجوب عمره از نظر ما اجماعی است و از نظر اهل سنت شاید بتوان گفت اکثریت اهل سنت هم قائل به وجوب هستند. و اما از نظر ادله، به اجماع و قرآن و سنت تمسک کردهاند:

دلیل اول وجوب عمره: اجماع ـ دلیل اول اجماع است که گرچه این اجماع مدرکی است ولی چون خیلی قوی است نمی توان از آن صرف نظر کرد و از آن چشم پوشید و از آن به عنوان یک مؤید قوی میتوان استفاده کرد.

دلیل دوم وجوب عمره: آیات ـ دلیل دوم آیات قرآن است که به دو آیه تمسک شده است: آیهی ۱۹۶ سورهی بقره و آیهی ۹۷ سورهی آلعمران.

آیهی اول برای اثبات وجوب عمره:

وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُم ... (بقره، ۱۹۶)

تمسک به این آیه این گونه است که آیه حاوی امر به اتمام حج و عمره است و امر دلالت بر وجوب دارد. به این استظهار به آیه دو اشکال شده است:

اشکال اول تمسک به آیهی ۱۹۶ بقره برای اثبات وجوب عمره _ اشکال اول این است که آیه حکم کرده است که عمره را به پایان برسانید، نمیگوید شروع آن هم واجب است، بلکه اتمام آن را واجب شمرده است، مثل اعتکاف که امر وجوبی ندارد ولی کسی که دو روز معتکف شد، اتمام آن در روز سوم واجب است. جواب این اشکال را اینطور دادهاند که اتموا در اینجا به معنای ادّوا و افعلوا است نه به معنی اکملوا. یعنی ادوه کاملا. و برای اثبات درستی این معنی سه شاهد میتوان آورد:

ص: ۶۹

شاهد اول _ عده‌ای به آیهی ۱۸۷ بقره استشهاد کرده‌اند که در آنجا هم اتمام روزه به معنای ادای آن است، زیرا دستوری که در آن داده شده مربوط به شروع روزه و ادامهی آن تا شب است:

.... وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيامَ إِلَى اللَّيْلِ وَ لا تُباشِرُوهُنَّ وَ أَنْتُمْ عاكِفُونَ فِي الْمَساجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلا تَقْرَبُوها كَذلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آياتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ (بقره، ۱۸۷)

شاهد دوم _ شاهد دیگر در این زمینه، آیهی مربوط به حضرت ابراهیم است:

وَ إِذِ ابْتَلى إِبْراهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِماتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قالَ إِنِّي جاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِماماً قالَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي قالَ لا يَنالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ (بقره، ۱۲۴)

اینجا هم أتمهن به معنای ادّاهن است.

شاهد سوم _ شاهد دیگری هم میتوان ذکر کرد که دیگران متعرض آن نشده‌اند و آن شاهدی از خود آیه است و آن این که اگر حرف شما درست باشد لله بودن فقط مربوط به ادامهی حج و عمره میشود و لازم نیست از ابتدا این دو را به قصد قربت به جا آورد و روشن است که از ابتدا باید اینها را به قصد قربت انجام داد. و نمیتوانید بگویید که اثبات شیء نفی ما عدی نمیکند، اینجا که در مقام بیان است اثبات شیء نفی ما عدی می کند.

اشکال دوم تمسک به آیهی ۱۹۶ بقره برای اثبات وجوب عمره _ اشکال دومی که متوجه تمسک به آیه است، این است که آیه در مقام بیان قصد قربت است و ربطی به وجوب عمره ندارد. وجوب در اینجا وجوب شرطی است مانند این که بگوید نماز شب را با قصد قربت به جا بیاور، و این دلالت ندارد که نماز شب واجب است. یعنی سه دیدگاه در بارهی دلالت آیه مطرح میشود. این سه دیدگاه عبارت است:

دیدگاه اول _ آیه در مقام اثبات وجوب حج و عمره است.

دیدگاه دوم _ آیه در مقام اثبات وجوب قصد قربت برای حج و عمره است.

دیدگاه سوم _ آیه در مقام اثبات هر دو مطلب است.

بعید نیست که آیه هر دو را بگوید هم وجوب عمره و هم لزوم قصد قربت در آن را. ولی احتیاج به چانهزنی دارد و خالی از تکلف نیست. البته در روایت داریم که امام علیه السلام برای اثبات وجوب عمره به آن استناد کرده است. بنا بر این با توجه به استناد امام معصوم علیه السلام به آیه، دیگر اشکالی متوجه آن نمی شود.

روایاتی که مربوط به این آیه میتوانیم ذکر کنیم، دو دسته است:

دستهی اول _ برخی مربوط به پاسخ اشکال اول است یعنی امام علیه السلام هم کلمهی اتموا را به معنای ادوا گرفته است.

دستهی دوم _ برخی هم مربوط به پاسخ اشکال دوم یعنی آیه در مقام اثبات وجوب است نه فقط اثبات قصد قربت.

روایت مربوط به معنای کلمهی اتموا، حدیث ۲ باب ۱ از ابواب وجوب حج است:

۱۴۱۰۸ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَیْنَهَ قَالَ کَتَبْتُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع بِمَسَائِلَ بَعْضُهَا مَعَ ابْنِ بُکَیْرٍ وَ بَعْضُهَا مَعَ أَبِی الْعَبَّاسِ- فَجَاءَ الْجَوَابُ بِإِمْلَائِهِ ... وَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ- قَالَ یَعْنِی بِتَمَامِهِمَا أَدَاءَهُمَا ...

ص: ۷۱

این مربوط به اشکال اول یعنی معنی اتمـام که امـام هم به معنای اداء گرفته است. اما روایاتی هم هست که در آن به آیه برای اثبات وجوب عمره استدلال شده است:

حدیث ۱ باب ۱ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۱۰۷ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الطُّوسِيُّ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ فَضَالَةَ عَنْ أَبَانٍ عَنِ الْفَضْلِ أَبِی الْعَبَّاسِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ- قَالَ هُمَا مَفْرُوضَانِ

این روایات چون متضافر است با سند آن کاری نداریم .

حدیث ۳ باب ۱ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۱۰۹ وَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبَانٍ عَنِ الْفَضْلِ أَبِی الْعَبَّاسِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ- قَالَ هُمَا مَفْرُوضَانِ

این همـان روایت قبلی است و هر چنـد از دو طریق مختلف نقل شـده است ولی راوی آخر مهم است که در هر دو یکی است، بنا بر این دو روایت به حساب نمیآید.

روایت ۵ باب ۱ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۱۱۱ وَ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْعُمْرَةُ وَاجِبَةٌ عَلَى الْخَلْقِ بِمَنْزِلَةِ الْحَجِّ عَلَى مَنِ اسْتَطَاعَ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ- وَ إِنَّمَا أُنْزِلَتِ الْعُمْرَةُ بِالْمَدِينَةِ- قَالَ قُلْتُ لَهُ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ- أَ يُجْزِئُ ذَلِكَ عَنْهُ قَالَ نَعَمْ

پس برای اثبات وجوب عمره به آیهی ۱۹۶ بقره میتوان استناد کرد، به خصوص که روایات متعددی هم به آن استناد کردهاند.

آیهی دوم برای اثبات وجوب عمره:

فيهِ آياتٌ بَيِّناتٌ مَقامُ إِبْراهيمَ وَ مَنْ دَخَلَهُ كانَ آمِناً وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبيلاً وَ مَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعالَمينَ (آل عمران، ۹۷)

بر خلاف مشهور که به این آیه استدلال کردهاند به نظر ما این استدلال مخدوش است. در قرآن حج و عمره در مقابل هم هست و این آیه تنها شامل حج است و بر وجوب عمره دلالت ندارد و این برداشت که عمره را هم داخل کنیم، بر خلاف ظاهر قرآن است، پس اگر ما باشیم و آیه نمیتوانیم به آن تمسک کنیم ولی دو روایت داریم که مؤید این است که حج شامل عمره هم هست.

روایت ۷ باب ۱ از ابواب عمره:

۱۹۲۳۴ وَ فِي الْعِلَلِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَيْنَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا- يَعْنِي بِهِ الْحَجَّ دُونَ الْعُمْرَةِ قَالَ لَا وَ لَكِنَّهُ يَعْنِي الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ جَمِيعاً لِأَنَّهُمَا مَفْرُوضَانِ

روایت ۹ باب ۱ از ابواب عمره:

۱۹۲۳۶ الْعَيَّاشِيُّ فِي تَفْسِيرِهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَيْنَةَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا- يَعْنِي بِهِ الْحَجَّ دُونَ الْعُمْرَةِ قَالَ لَا وَ لَكِنَّهُ الْحَجُّ وَ الْعُمْرَةُ جَمِيعاً لِأَنَّهُمَا مَفْرُوضَانِ

این روایت شاید همان روایت ۷ باشد. از شیرینکاریهای عیاشی این است که روایات مسند را به مرسله تبدیل کرده است.

پس برای استدلال به قرآن برای اثبات وجوب عمره، به حسب آیات لااقل یک آیه دلالت بر بحث ما دارد و آیهی دوم هم اگر ما باشیم و آیه، چنین دلالتی نیست ولی آیهی دوم هم به کمک روایت می تواند دلالت داشته باشد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۲۷ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۷

.Your browser does not support the audio tag

امروز به دو نکته اشاره میکنیم.

نکتهی اول راجع به کلمهی اصل در کلام کاشف اللثام که دو روز قبل مطرح شد. ایشان در کشف اللثام در بارهی وجوب عمره دو عبارت دارد. اول می گوید:

الفصل الأوّل فی العمره ــ أی زیاره البیت علی الوجه الآتی. و هی واجبه بالکتاب و السنه و الإجماع، و للعامه قول بالاستحباب (ج ۶، ص ۲۹۰)

پس از چند سطر آن عبارتی را که خواندیم می آورد.

و إنّما یجب العمره بشرائطه أی الحجّ للأصل، و الإجماع و النصّ من الکتاب و السنه (ج ۶، ص ۲۹۱)

دوستانی که در باره للاصل نظر خود را دادهاند چند نظر را مطرح کردهاند:

نظر اول ــ این اصل، اصل احتیاط است که برخی مانند شیخ طوسی در همان مسأله ۲۸ به آن اشاره می کند. این سخن درست نیست. یکی از ادلهی شیخ طوسی و قدما اصاله الاحتیاط بود ولی در عصر کشف اللثام اصاله الاحتیاط به عنوان دلیل مطرح نبوده است.

ص: ۷۴

نظر دوم ــ این اصل اصاله الوجوب است. اگر این باشد چون به کتاب مستقلاً اشاره کرده، این تکرار است. پس این نظر هم درست نیست.

اگر این دو نظر درست نیست پس تکلیف چیست؟

به نظر ما عبارت اول کشف اللثام وجوب را می گوید و عبارت دوم شرائط وجوب را که همان شرائط استطاعت حج است. در شرایط می توان اصل جاری کرد. اگر استطاعت باشد عمره واجب است و اگر نباشد، در وجوب عمره شک داریم، یعنی اقتضای اصل، برائت عند عدم استطاعت است. حالا که شک نداریم، برائت جاری نمیکنیم.

و إنّما یجب العمره بشرائطه أی الحجّ للأصل، و الإجماع و النصّ من الکتاب و السنه

یعنی اصل بر این است که استطاعت شرط وجوب عمره است مانند حج که استطاعت در آن شرط است. پس مراد از اصل، اصالت برائت است. للاصل به وجوب شرائط برمی گردد. هر گاه در شرط شک کنیم باید اصل را بر شرطیت بگذاریم زیرا بدون این شرط شک در وجوب می کنیم و در این حالت اصاله البرائه جاری می کنیم.

نکتهی دوم در بارهی عید فطر است. بعضی دوستان سؤالهایی کردهاند و نامههائی نوشتهاند که با وجود نظر رهبری در باره عید فطر، چگونه مراجع به شکل دیگری فتوی دادهاند. البته خود رهبر معظم انقلاب به این سؤال جواب دادند که ریشهی این مسأله در اختلاف فتواست. دیگران هم نوشتهاند و ما هم نوشتهایم که تبعیت از حاکم جامعه در وقتی است که مبنا و مستند نظر حاکم همان مبنا و مستند فقیه باشد و اگر مستند حاکم از نظر فقیه درست نباشد، دیگر نمیتواند به آن عمل کند. در بارهی رؤیت هلال، مبنای برخی این است که رؤیت هلال با چشم مسلح هم کافی است و رهبری هم نظرشان همین است، ولی برخی این را قبول ندارند و به نظر ما چشم مسلح کافی نیست. حکم حاکم وقتی حجیت دارد که مستند آن مخالف نظر فقیه نباشد.

ص: ۷۵

برای توضیح بیشتر و در پاسخ به این اشکال که شما چطور چشم مسلح را قبول ندارید، باید بگوییم که اگر وسائل جدید کافی باشد، همه جا باید کافی باشد، دوربین و تلسکوپ و ذرهبین و مانند آن در همهی جاها که رویت در آنها شرط است، باید کافی باشد. من هفت مورد را ذکر می کنم که ببینید، در این موارد آیا با وسائل جدید می توان حکم داد:

حد ترخص جائی است که دیگر دیوارهای شهر دیده نشود و صدای اذان شهر شنیده نشود، حال اگر با دوربین دیوار شهر دیده شود و یا با دستگاه مخصوص صدای شهر شنیده شود، آیا میتوان گفت هنوز به حد ترخص نرسیدهایم. همه بحث اینجاست که آیا اطلاقات روایات رؤیت همه اینها و همه ابزارها را می گیرد یا نه؟

همه میگویند که در شیرهائی که توزیع میشود ذرات خون وجود دارد و اگر با میکروسکوپ شیرها را بررسی کنند، ذرات خون در آن دیده میشود. در اینجا آیا حکم به نجاست می کنید یا میگویید شیر پاک است؟

میدانیم که زوال عین نجاست برای پاکی لازم است و اگر عین زائل شود و رنگ آن باقی بماند بلامانع است، ولی اگر با میکروسکوپ بررسی شود، این رنگ همان ذرات ریز نجاست است. آیا در اینجا حکم به نجاست میکنید؟

اگر خونی از دندان بیاید و در آب دهان مستهلک شود، پاک است ولی باز هم اگر با میکروسگوپ این آب دهان دیده شود ذرات خون در آن دیده می شود. توجه داشته باشید که در اینجا به عرف که می گوید خون از بین رفت تمسک می کنند نه خبر خاص. آیا در اینجا حکم به نجاست میشود.

ص: ۷۶

عرق جنب از حرام به نظر خیلی ها نجس است و البته به نظر ما نجس نیست. گفتهاند که اگر این عرق خشک شده باشد در آن می توان نماز خواند. ولی اگر با میکروسکوپ بررسی شود، ذرات عرق را در آن میتوان دید. آیا در اینجا حکم به نجاست میکنید؟

آیا در خسوف و کسوفی که با تلسکوپ قابل دیدن باشد و با چشم عادی قابل دیدن نباشد، حکم به خواندن نماز آیات میکنید؟

زلزلههائی با ریشتر کم اتفاق میافتد که ما آن را تشخیص نمیدهیم ولی ابزارهای امروزی آن را تشخیص میدهد. آیا در اینجا باید نماز آیات خواند.

مانند اینها را فراوان می توان گفت. بعلاوه در زمان پیامبر و ائمه علیهم السلام که با چشم نگاه می کردند و شب سی ام نمی دیدند ولی اگر در آن زمان دستگاه بود لااقل بعضی اوقات هلال را می دیدند و در این صورت، فردای آن روز روز عید بوده است. حال آیا می توان گفت پیامبر و ائمه علیهم السلام به حکم ظاهری عمل کردند و معذور بودند؟

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۲۸ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۸

.Your browser does not support the audio tag

برای اثبات وجوب عمره اقوال نقل شد، و برای دلیل آن آیات هم نقل شد و اکنون به سراغ روایات می رویم. روایات زیادی در این زمینه داریم که میتوانیم آن را به چهار گروه تقسیم کنیم.

گروه اول ــ روایاتی است که در آن به آیهی شریفه ۱۹۶ بقره یا ۹۷ آلعمران استناد شده است که روایات آن را قبلاً خواندیم و یک روایت دیگر هم در این زمینه هست که قبلاً نخواندهایم.

ص: ۷۷

حدیث ۸ باب ۱ از ابواب عمره:

۱۹۲۳۵ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ حَمَّادٍ وَ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی وَ فَضَالَهَ بْنِ أَیُّوبَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْعُمْرَهُ وَاجِبَهٌ عَلَی الْخَلْقِ بِمَنْزِلَهِ الْحَجِّ عَلَی مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ

این کلمهی بِمَنْزِلَهِ الْحَجِّ در جمعبندی این بحث به دردمان خواهد خورد.

گروه دوم ــ روایاتی است که فقط وجوب را میگوید و استدلال به آیه در آنجا نیست. این گروه دو روایت در وسائل و چند روایت در مستدرک دارد.

روایت ۵ باب ۱ از ابواب عمره:

۱۹۲۳۲ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْعُمْرَةُ مَفْرُوضَةٌ مِثْلُ الْحَجِّ الْحَدِیثَ

حدیث ۶ باب ۱ از ابواب عمره:

۱۹۲۳۳ قَالَ وَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ ع أُمِرْتُمْ بِالْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ فَلَا تُبَالُوا بِأَیِّهِمَا بَدَأْتُمْ

قَالَ الصَّدُوقُ یَعْنِی الْعُمْرَهَ الْمُفْرَدَهَ دُونَ عُمْرَهِ التَّمَتُّعِ فَلَا یَجُوزُ أَنْ یُبْدَأَ بِالْحَجِّ قَبْلَهَا أَقُولُ یَنْبَغِی تَخْصِیصُ ذَلِکَ بِالْمَنْدُوبِ أَوْ حَمْلُهُ عَلَی التَّخْیِیرِ بَیْنَ التَّمَتُّعِ وَ غَیْرِهِ مَعَ عَدَمِ وُجُوبِ أَحَدِهِمَا أَوْ عَلَی التَّقِیَّه

این حدیث مرسله است. احادیث مستدرک هم در جلد ۱۰ در باب اول عمره و شامل شش روایت است که اکثر آنها دلالت دارد بر وجوب عمره دلالت دارد.

گروه سوم روایاتی است که می فرماید العمره هو الحج الاصغر

حدیث ۱۰ باب ۱ از ابواب عمره:

۱۹۲۳۷ وَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ یَوْمُ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ یَوْمُ النَّحْرِ وَ الْحَجُّ الْأَصْغَرُ الْعُمْرَهُ

حدیث ۱۱ باب ۱ از ابواب عمره:

۱۹۲۳۸ وَ عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْحَجُّ الْأَكْبَرُ الْوُقُوفُ بِعَرَفَهَ وَ بِجَمْعٍ- وَ رَمْیُ الْجِمَارِ بِمِنًى وَ الْحَجُّ الْأَصْغَرُ الْعُمْرَهُ

ظاهراً حدیث معتبری است. جُمَع مشعر است. این منافات با یوم النحر ندارد، چون نحر هم در همان روز است. بعضی استدلال کردهاند که اینها هم دلالت بر وجوب عمره دارد. ظاهراً باید بگوییم از باب حکومت است. یعنی اول امام مصداق برای حج درست می کند و میفرماید حج بر دو نوع است: حج اکبر و حج اصغر و این صغری در کنار آن کبری که و لله علی الناس حج البیت است سبب می شود که حکم به وجوب عمره کنیم.

گروه چهارم ـ روایاتی است که می فرماید هر کس عمره انجام دهد خداوند پاداش فراوان در دنیا و آخرت به او می دهد که دلالت این گروه از روایات بر وجوب عمره محل بحث است.

روایت ۷ باب ۱ از ابواب وجوب حج:

۱۴۱۱۳ وَ عَنْهُ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِیِّ عَنْ خَالِدٍ الْقَلَانِسِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ ع حُجُّوا وَ اعْتَمِرُوا تَصِحَّ أَبْدَانُكُمْ وَ تَتَّسِعْ أَرْزَاقُكُمْ وَ تُكْفَوْنَ مَئُونَاتِ عِیَالاتِكُمْ وَ قَالَ الْحَاجُّ مَغْفُورٌ لَهُ وَ مَوْجُوبٌ لَهُ الْجَنَّهُ- وَ مُسْتَأْنَفٌ لَهُ الْعَمَلُ وَ مَحْفُوظٌ فِی أَهْلِهِ وَ مَالِهِ

این آیا امر در اینجا مولوی است یا امر ارشادی است؟ مثل این که اگر فلان میوه را بخورد فلان ثواب را میبرد. شاید کسی حمل بر امر ارشادی کند ولی ظهور آن بر مولوی هم بد نیست.

روایت ۲۰ باب ۱ از ابواب وجوب حج:

۱۴۱۲۶ وَ فِي ثَوَابِ الْأَعْمَالِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ع يَقُولُ حُجُّوا وَ اعْتَمِرُوا تَصِحَّ أَجْسَامُكُمْ وَ تَتَّسِعْ أَرْزَاقُكُمْ وَ يَصْلُحْ إِيمَانُكُمْ وَ تُكْفَوْا مَئُونَةَ النَّاسِ وَ مَئُونَةَ عِيَالاتِكُمْ

این روایت مشابهت زیادی با روایت و تفاوت کمی با آن دارد. همان کلام در اینجا هم می آید که آیا امر مولوی یا ارشادی.

پس وجوب عمره هم با کتاب و هم سنت و هم اجماع اگر بتوان آن را دلیل مستقل در نظر گرفت ثابت می شود.

اکنون این جمله تجب العمره بشرائط الحج که در سخن امام و دیگران هست را بررسی میکنیم. مراد از شرائط الحج، شرطیت استطاعت است. یعنی عمره با همان شرائط استطاعت که با آن حج بر گردن کسی میآمد واجب میشود.

ادلهی وجوب عمره به شرط استطاعت چند چیز است:

دلیل اول ـ اولا ادعای اجماع بر آن شده است. در همان اجماعات که نقل کردیم کلمه بشرائطه بود مانند قول کشف اللثام و مستند و صاحب جواهر.

دلیل دوم ـ ادلهی دیگری که داریم نخستین آن اصل است. اگر شک کردیم یک واجب مطلق است یا مشروط، اصل برائت می گوید مشروط است، زیرا قدر متیقن وجوب مع الشرط است و شک در شرط شک در وجوب است. بدون تحقق شرط، برائت جاری میکنیم. در صورتی که دلیل دیگری نباشد اصاله البرائه دلیل است.

دلیل سوم: تعبیر به حج اصغر که در روایت آمده است، یعنی عمره هم مانند حج مشروط به استطاعت است.

دلیل چهارم: تعبیر به مثل الحج بودن عمره یا بمنزله الحج بودن آن. ممکن است کسی بگوید این مماثلت اطلاق دارد و شامل همه چیز از جمله شرط استطاعت می شود.

دلیل پنجم: که کسی به آن استدلال نکرده است، نکتهی قابل ملاحظهای است و آن این است که طبق نظر ما مراد از استطاعت در آیهی شریفه، استطاعت عرفیه است و به نظر ما استطاعت عرفیه دلیل شرعی نمی خواهد و دلیل آن همان قدرت بر انجام فعل است. در تکالیف شرعیه، قدرت بر انجام آن شرط است. شرائط عمومی تکلیف چهار چیز است: عقل و بلوغ و علم و قدرت. استطاعت چهار پایه داشت: زاد و راحله، تخلیه السرب، سلامت تن، رجوع به کفایت. این چهار تا همگی از شعب قدرت است که از شرائط عامه است پس لولا اجماع و روایات، ما باشیم و قدرت در تکالیف استطاعت هم در حج و هم در عمره شرط است

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۲۹ مهر ماه ۸۸/۰۷/۲۹

.Your browser does not support the audio tag

بحث اخلاقی هفته

روایت ۱ باب ۱۳۵ کتاب العشره:

۱۶۱۸۰ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْعَدَةَ بْنِ صَدَقَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع إِيَّاكُمْ وَ الْمِرَاءَ وَ الْخُصُومَةَ فَإِنَّهُمَا يُمْرِضَانِ الْقُلُوبَ عَلَى الْإِخْوَانِ وَ يَنْبُتُ عَلَيْهِمَا النِّفَاقُ

دو مادهی " م ـ ر ـ و " و دیگری " م ـ ر ـ ء " داریم و مراء از ریشهی دومی است. وقتی حیوانی را می دوشند پس از اتمام دوشیدن، از سر احتمال این مقداری شیر در پستان حیوان مانده باشد با زحمت و مشقت میکوشند از آن دوباره شیر بدوشند. از آنجا هر چیزی را که در آن شک باشد را مریه و مراء خواندهاند. مراء این است که دو نفر کارشان در گفتگو به شک و تلاش برای غلبه بر حریف و مانند آن بکشد، صرف نظر از این که حق با چه کسی است و چه کسی باطل است. این گناهی است که روحانیان و اهل علم به آن دچار می آیند. امیر المؤمنین علی علیه السلام دو ثمرهی تلخ مراء را بیماری قلب و روح و عقل و رویش نفاق میداند. علت این که گفته شده مراء دل را بیمار میکند این است که در مراء حق بر انسان پوشیده میشود. انسان باید روح حق طلبی داشته باشد. تواضع در برابر حق از بهترین فضائل انسانی است. گفتگو خوب است و کلید حل مشکلات است ولی اگر به خصومت بیانجامد خوب نیست. نمونه ای از اصرار بر موضع خود در تاریخ علم وجود دارد که قابل توجه است. در قدیم یکی از مباحث فلسفه جزء لایتجزی بود که آیا چنین جزئی داریم یا نه. عدهای می گفتند چنین جزئی نداریم و هر چقدر اجزاء را تقسیم کنیم باز هم این تقسیم قابل تداوم است. مثالی که مخالفین جزء لایتجزی میزدند به سنگ آسیا بود که در آن نقطهی نزدیک محیط نسبت به نقطهی نزدیک مرکز بیشتر حرکت می کند. حال اگر تصور شود که نقطهی نزدیک به محیط به اندازهی آن جزء لایتجزء حرکت کند، نقطهی نزدیک به مرکز چه حالتی پیدا میکند. لاجرم باید

حرکت آن کمتر از نقطهی نزدیک به محیط باشـد، که اگر اینطور شد که ثبت المطلوب و جزئی کوچکتر از لایتجزء را تصور کردهایـد. و اگر بگوییـد این نقطهی نزدیـک به مرکز هم به انـدازهی همـان نقطهی نزدیـک به محیط حرکت میکنـد که لازم میآید سنگ بشکند. جالب است بدانید که قائلین به جزء لایتجزی می گفتند که این سنگ مستمراً می شکند و وصل می شود. این نمونهای از بازنگشتن از موضع باطل و اصرار و لج کردن روی آن است.

ص: ۸۱

******

تذکر در بارهی مسائل روز

مسأله ترورهـای کور یـک مسأله برای جهـان اسـلام شـده است. این موضوع هم نـاامنی ایجاد کرده است و موجب آسودگی خاطر قدرتهای جهانی شده است زیرا آنها میبینند که مسلمانان به جان هم افتادهاند و ثانیاً چهره اسلام را در جهان زشت و بد معرفی کرده است. اگر سـران کشورهای اسـلامی دست به دست هم دهنـد، به صورت ریشـهای این مشـکل را حل می کننـد. اقدامات برای دسـتگیری جانیان جنایت اخیر در ایران مشـکل را ریشهای حل نمیکند. همانطور که قبلا هم گفته شد، ریشه این مسأله در آموزشهای مدارس وهابیت است. باید مسیر تعلیمات را عوض کرد. باید به قرآن برگشت که میفرماید:

وَ مَنْ یَقْتُلْ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً فَجَزاؤُهُ جَهَنَّمُ خالِداً فیها وَ غَضِبَ اللَّهُ عَلَیْهِ وَ لَعَنَهُ وَ أَعَدَّ لَهُ عَذاباً عَظیماً (نساء، ۹۳)

اگر کسـی مؤمنی را بکشـد نـتیجه آن خلـود در جهنـم اسـت. نه فقـط خـون مسـلمان بلکه غیرمسـلمانی که در حـال جنـگ با مسلمانان نیست، هم محترم است. باید مسؤولان کشورهای اسلامی دور هم بنشینند و به کمک هم آموزش مدارس وهابیت را عوض کنند.

******

ادامهی بحث فقهی

بحث در این بود که آیا عمره مشـروط به اسـتطاعت هست یا نه؟ دلیل پنجم را دوباره توضیح می دهیم. گفتیم استطاعت چهار رکن دارد. چهار رکن استطاعت عبارت است از:

زاد و راحله.

سلامت تن.

تخلیه السرب.

رجوع به کفایت.

نظر غالب فقهاء این است که استطاعت یک شرط شرعی است و به نظر ما یک شرط عقلی است و همان شرط قدرت است که به عنوان یک شرط عمومی تکلیف در نظر گرفته میشود.

ص: ۸۲

إن قلت بعضـی می گویند متسکعا هم می شود حج به جا آورد یعنی فردی که الآن استطاعت ندارد ولی با کار کردن در طول راه هزینهی خود را تأمین میکنـد و با مبنای شـما حـج این فرد درست نیست، زیرا الآن نمیتواند و اسـتطاعت عرفیه ندارد ولی از طرف دیگر عرفاً این قدرت را دارد که کار کند و هزینهی حجش را تأمین کند. یعنی قدرت و اسـتطاعت عرفیه یکی نیسـتند و ممکن است یکی از آنها باشـد و دیگری نباشد. قلت: اگر کسـی به این شـکل به حج برود و عسـر و حرج بر او نباشد، ما او را مستطیع می دانیم.

استطاعت که لازم نیست حتماً بالفعل باشـد، میتوانـد بالقوه هم باشـد. لـذا از نظر ما، یک پزشک که در ازای کارش در حج دسـتمزد می گیرد، یا آشپز و روحانی و مـدیر و کارکنان کاروانها هم که کار میکننـد و حق الزحمه دریافت میکننـد بایـد نیت حجه الاسـلام کننـد و این درآمـد آنها مصـداق اسـتطاعت است و روشن است که این غیر از حج بذلی است. اسـتطاعت عرفیه تـدریجیه بـدون عسـر و حرج در اینجا حاصل است. قرآن میگویـد من اسـتطاع و این مصداق روشن اسـتطاعت است. به عنوان مثـال می گوییـد اگر کسـی غنی بـود نمیتوانـد زکـاه بگیرد. حـال کسـی که ماهـانه حقوق میگیرد غنی بـالقوه است. اینجـا هم استطاعت بالقوه حاصل است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۲ آبان ماه ۸۸/۰۸/۰۲

Your browser does not support the audio tag.

فرع دوم مسألهی اولی عمره، در بارهی وجوب فوری عمره است. امام به تبع عروه تصریح می کند که عمره فوری است:

ص: ۸۳

... و هی واجبه فورا کالحج ...

از نظر اقوال خیلیها ادعای اجماع کردهانـد. مرحوم نراقی در جملهای که قبلا از مستند خواندیم این اجماع را ذکر کرده است. ، علامه هم در تذکره هم حج و هم عمره، هر دو را به اجماع علمای ما واجب فوری می داند:

مسأله ۸: و وجوب الحجّ و العمره على الفور لا ـ یحـلّ للمکلّف بهمـا تـأخیره عنـد علمائنـا أجمع – و به قال علی علیه السـلام، و مالک و أحمد و المزنی و أبو یوسف، و لیس لأبی حنیفه فیه نصّ، و من أصـحابه من قال: هو قیاس مذهبه (تذکره الفقهاء (ط- الحدیثه)، ج ۷، ص: ۱۸)

یعنی اصـحاب ابی حنیفه گفته انـد که به مقتضـای قیاس به حـج اینجا هم واجب، واجب فوری است. تـذکره الفقهاء علامه فقه مقارن است و طرز بیان او هم اینگونه بوده که نمونهای از آن نقل شد.

محقق سبزواری هم در طبع قدیم ذخیره، ج ۱، ص ۶۹۹ میفرماید:

قطع الأصحاب بأن العمره المفرده واجبه فورا و لا أعرف علیه دلیلا واضحا

بعداً باید ببینیم این که ایشان میفرماید دلیل واضحی ندارد درست است یا نه. البته ایشان در ذیل این جمله میگوید که به برخی روایات که میگفت عمره بمنزله الحج است، میتوان استناد کرد.

مرحوم صاحب جواهر هم در ج ۲۰، ص ۴۴۵ در این باره بحث کرده است:

و لا خلاف أیضا أجده فی أنها علی الفور کما صرح به الشیخ و الحلبی و الفاضلان و غیرهم، بل عن السرائر نفی الخلاف فیه، بل عن التذکره الإجماع علیه

ص: ۸۴

مرحوم خوئی هم در کتاب الحج ج ۲، ص ۱۷۰ _ ۱۷۲ در این باره چنین میفرماید:

لا اشکال فی ان وجوبها فوری کالحج لأنها بمنزلته

دقت داشته باشید که کالحج فتوی است نه دلیل، و دلیل این فتوی روایت است، بنا بر این قیاسی صورت نگرفته است.

اکنون باید دید دلیل چیست. سه دلیل برای فوریت عمره غیر از اجماع که اقوال آن خوانده شد، چنین است:

دلیل اول _ دلیل دیگر بعد از اجماع ظهور امر در فوریت است. آنها که در مبنای اصولی خود ظهور امر در فوریت را نپذیرفتهاند، در اینجا دچار اشکال میشوند. طبیعت امر فوریت است و به تعبیر ما انشاء امر جایگزین بعث بالید است، افعل جانشین فعل دفع است. در عرف هم همینطور است که وقتی مولی به عبد خود دستوری می دهد، اگر عبد آن را انجام ندهد، مولی او را مؤاخذه می کند. ما که این مبنا را پذیرفتهایم در این گونه موارد در فقه راحت هستیم. به نظر میرسد دلیل مجمعین هم همین بوده باشد و این طور نیست که دلیل دیگری به دستشان رسیده که اکنون از ما پنهان شده باشد، آنها هم از اتموا فوریت فهمیدهاند. ظاهرا دلیل عمده اصحاب همین است. پس اینجا از بمنزله الحج استفاده نشده است و ظهور امر اتموا بر فوریت استفاده شده است. اجماع مدرکی بمنزله العدم نیست.

دلیل دوم _ و اما دلیل دوم همان روایاتی است که می گفت انها بمنزلته، یعنی عمره به منزلهی حج است. منتهی به این دلیل ایراد کردهاند که به منزلهی حج بودن آیا به معنای این است که بمنزلته فی الوجوب یا فی جمیع الاحکام؟ یعنی آیا عام است و من جمیع الجهات است یا نه؟ به نظر ما عام و من جمیع الجهات است.

دلیـل سوم ــ دلیـل سوم روایاتی است که عمره را حـج اصـغر نامیـده بود. یعنی عمره مصـداق حـج قرار گرفته است، حال اگر ثابت شد که حج فوری است فوریت عمره هم که مصداق آن است، اثبات می شود.

اگر کسی دلیل دوم و سوم را هم نپذیرد، دلیل اول که ظهور امر در فوریت بود، دلیل خوبی است.

بقی هنا شیء:

ما کـدام عمره را می گوییم فوری است؟ فوریت حسب این که کـدام عمره مورد نظر باشـد، فرق میکنـد. اگر مراد، عمره تمتع باشـد که فوریت آنماننـد حـج است، یعنی فوریت در حـج، فوریـت سـنویه است. اینجـا هم سـنوی است ولی اگر عمره مفرده باشد، فوریت یومیه است. بحث و سؤال مهم در این زمینه، این است که نائی ــ کسی که از مکه و مدینه دور است ــ که عمره تمتع بر او واجب است آیـا عمره هم بر او واجب است یـا نه؟ یعنی اگر نـائی برای حـج ثبت نـام کرد و قرار است ۱۸ سال بعد نوبت او بشود، الآن بایـد برای عمره اقـدام کنـد یا نه؟این مسألهی مهمی است که تا حل نشود، بقیهی مسأله حل نخواهـد شـد. اگر نائی وظیفه ای جز عمره تمتع نداشت برای او هم فوریت عمره مطرح نیست. فاصله بین عمرتین یک ماه است ولی فوریت اولیهی آن دیگر شهراً فشهراً نیست، بلکه یومیاً است.

فرع سوم:

و لا یشترط فی وجوبها استطاعه الحج بل تکفی استطاعتها (ای العمره) فیه (ای الوجوب) و إن لم یتحقق (تتحقق) استطاعته، کما أن العکس کذلک، فلو استطاع للحج دونها (العمره) وجب دونها (العمره).

ص: ۸۶

در این مسأله سه قول است:

قول اول ــ همین قول که امام به تبع عروه بیان کرده است. یعنی حج و عمره دو واجب مستقل و غیر مشروط به هم هستند که استطاعت هر کدام برای وجوب کافی است.

قول دوم ــ قولی که صاحب جواهر به صورت قیل آورده است مبنی بر این که حج و عمره هر دو مقید به دیگری است: کل منهما لایجب الا باستطاعه الآخر. صاحب جواهر این قول را به نقل از بعضی ذکر میکند ولی تصریح می کند که لمیُسَمّ قائله، یعنی قائل آن معلوم نیست.

قول سوم ــ قول سوم این است که یک طرف مقید است و طرف دیگر مقید نیست، یعنی اگر استطاعت حج پیدا نکنی عمره واجب نیست ولی عکس آن که حج مقید به عمره باشد، نیست. معنی آن این است که وجوب عمره منوط به وجوب حج است ولی وجوب حج منوط به وجوب عمره نیست. امکان دارد حج بر او واجب شود، ولی عمره بر او واجب نشود ولی امکان ندارد که عمره بر او واجب شود، در حالی که حج بر او واجب نشده باشد. مثلاً اگر به کسی شب و یا روز عرفه اجازهی ورود به مکه بدهند و بعد هم او را ناچار به خروج فوری از مکه کنند، در اینجا تنها حج بر چنین فردی واجب است و عمره واجب نیست. مرحوم صاحب جواهر این قول را به شهید در الدروس نسبت داده است (جواهر، ج ۲۰، ص ۴۴۴) ولی عبارت دروس خیلی صراحت در این معنی ندارد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۳ آبان ماه کتاب الحج

.Your browser does not support the audio tag

در فرع سوم اصل بحث در این است که آیا عمره و حج دو واجب مستقل از هم هستند و هر کدام مشروط به استطاعت خودش، یا این که اینها به هم گره خورده است و هر دو باید با هم به جا آورده شود. همان طور که گفتیم

سه قول در اینجا وجود دارد:

استقلال حج و عمره از هم _ نتیجهی آن این بود که هر کدام استطاعتش فراهم شد باید به جا آورده شود. وابسته بودن وجوب حج و عمره به یکدیگر _ نتیجهی این قول هم آن بود که استطاعت برای یکی از این دو کافی نیست، استطاعت وقتی به درد میخورد که استطاعت برای دیگری هم حاصل شود. نه عمره بدون حج و نه حج بدون عمره. این قول به صورت قیل در منابع مختلف همواره تکرار شده است، ولی صاحب جواهر فرمود قائل آن معلوم نیست. وابسته بودن یکی به دیگری _ قول سوم این بود که عمره به حج گره خورده باشد ولی حج به عمره گره نخورده باشد. یعنی استطاعت محض برای عمره کافی نیست و موجب وجوب آن نمی شود ولی استطاعت برای حج موجب وجوب عمره هم می شود.

همان طور که گفتیم قبل از بررسی این سه قول، باید معلوم شود که کسی که دور از مکه است عمره مفرده هم بر او واجب است یا نه. مشهور می گویند بر نائی فقط حج واجب است و عمره واجب نیست. و طبعاً برای اینگونه افراد دیگر مطرح کردن این فرع نیازی نیست. این موضوع در مسألهی بعد مورد بررسی قرار میگیرد ولی ای کاش امام مسأله دو را زودتر از این فرع مطرح میساختند. بر اساس قول مشهور کسانی که حج قران و افراد بر آنها واجب است، اینها تمتع ندارند و اگر با خود قربانی ببرند حج آنها قران است و اگر قربانی نبرند حجشان حج افراد است که در این روزگار هم اغلب به صورت افراد به جا آورده میشود. در بارهی اینها هم این بحث مطرح است که باید عمره خود را بعد از حج به جا بیاورند یا قبل از آن هم می توانند به جا آورند که مشهور می گویند بعد باید بعد از حج به جا آورند. خوب اگر این طور باشد، در اینجا هم این دو به دیگر به هم گره خوردهاند و عمره الزاماً باید بعد از حج انجام شود. پس در دو جا این بحث تکلیفش معلوم است؛ یکی در حج تمتع نائی و دیگری در حج قران و افراد. به هر حال به نظر میرسد در این مباحث ترتیب طبیعی رعایت نشده است. فارغ از بحثهای آینده، ما می گوییم قول اول اقرب الی الصواب است.

ص: ۸۸

بررسی ادلهی اقوال سه گانه در وجوب استقلالی و عدم استقلالی عمره

اکنون به سراغ ادله میرویم و ادلهی هر یک از اقوال را جداگانه مورد توجه قرار میدهیم.

دلیل قول اول _ ظاهر ادله این است که اینها مستقلند. در روایات باب ۱ از ابواب عمره آمده بود که: هما مفروضان. از روایات ۵ تا ۸ باب ۱ از ابواب عمره استقلال این دو از هم برداشت می شود. از اطلاق روایات هم همین معنی برداشت میشود، زیرا

اطلاق به همین معنی است که طرف دیگر حاصل بود یا نبود، باید انجام شود. اگر نگوییم که این دو دو واجب مستقلند و قائل به مشروط بودن آنها بشویم، باید بدانیم که اصل عدم شرط است و مشروط بودنِ یک واجب، دلیل می خواهد. در اصول هم خواندیم که در صورت شک بین مشروط بودن یا نبودن یک واجب، قائل به غیر مشروط بودن آن میشویم. در آیهی و اتموا الحج و العمره هم که عمره با واو عطف به حج پیوند خورده است، استقلال این دو را از هم میتوان برداشت کرد.

دلیل قول دوم ـ برای قول دوم هیچ دلیل معتبری اقامه نشده است. این قول نه متولی دارد و نه دلیل.

دلیل قول سوم ـ برای قول سوم که همان قول شهید در دروس است چند دلیل ذکر کرده اند. مرحوم صاحب جواهر و نیز مرحوم حکیم در مستمسک این چند دلیل را ذکر کردهاند. این ادله در دروس نیست. ادلهی قول سوم عبارت است از:

دلیـل اول قول سوم ــ تمسـک به اصـل که این اصـل همـان اصـل براءت است. اگر شـک کنیم که یـک واجب مطلق است یا مشـروط، معنایش این است که قدر متیقن آن این است که در صورت استطاعت در حج، عمره واجب است و اکنون بدون آن واجب نیست زیرا شـک در تکلیـف است. اینجـا شـبههی وجوبیه است و حـتی اخباریهـا که در شـبههی تحریمیه برائت جـاری نمیکننـد در اینجا اصل برائت جاری میکننـد. جواب این دلیل آن است که این حرف درست است ولی لو لا الـدلیل. قرآن می گوید و اتموا الحج و العمره، این یک دلیل است و وقتی دلیل وجود داشت، دیگر نوبت به اصل نمیرسد.

دلیل دوم قول سوم ــ ظاهر آیهی شـریفه لله علی الناس حـج البیت خود حـج است و نه عمره، یعنی آیه عمره را شامل نمیشود. پس از اطلاق آیه، وجوب عمره برداشت نمی شود. در جواب این دلیل هم باید گفت که دلیل وجوب عمره که منحصر به این آیه نیست، آیات دیگر و روایات هم داریم.

دلیل سوم قول سوم ــ اگر دلیل شـما اتموا الحج و العمره است، این دلیل اتمام را می گوید نه شروع را، اگر شروع کردید باید به پایـان ببریـد ماننـد اعتکـاف که اگر دو روز به جـا آورد روز سوم واجب می شود. جواب این دلیل هم آن است که اتمام به معنای انجام است نه پایان بردن، مانند اتموا الصـیام الی اللیل که خوردن و آشامیدن تا فجر مجاز است و از آن زمان باید روزه بگیرید. نکتهی دیگر که قبلاً هم به آن اشاره کردیم لله بودن و قصد قربت است که نمیتوانیم بگوییم شـروع کردن حج و عمره قصـد قربت نمیخواهـد ولی به پایان بردن آن قصـد قربت میخواهـد. ادامهی آیه هم که مربوط به پایان بردن حـج است ناظر به یک حکم مستقل است و ربطی به صدر آیه ندارد.

ص: ۹۰

دلیل چهارم قول سوم _ اگر قائل به وجوب مستقل عمره شویم، مفهوم آن این است که اگر کسی برای خصوص عمره استطاعت پیدا کرد و قبل العمل مرد، باید بگوییم که کسی را باید استیجار کنیم که برای او عمره به جا آورده شود ولی هیچکس چنین نگفته است که استیجار برای عمره واجب باشد. و واقعا هم چنین کاری نامأنوس است. جواب این دلیل هم این است که چه بسیار فروعی که در کتب و روایات نیامده است به ویژه که اکثر مردم نائی و دور از مکه هستند یعنی از ۴۸ میل دورترند و همهی آنها باید تمتع انجام دهند و کسی نیست که فقط عمره از او فوت شده باشد، زیرا عمره و حج آنها به هم گره خورده است و عمرهی مستقل بر عهدهی آنها نیست. به همین دلیل گفتیم که مسألهی مربوط به نائی مقدم بر این بحث است.

دلیل پنجم قول سوم _ اگر کسی قبل از ماههای حج وارد مکه شد، اگر واجب باشد که عمره انجام دهد، این عمره باید مفرده باشد، زیرا هنوز وارد ماههای حج نشده است و اگر بگویید باید صبر کند تا ماه حج برسد شاید استطاعتش از بین برود. ماههای حج عبارتند از شوال و ذی قعده و ذی الحجه و عمرهی تمتع باید در این سه ماه انجام شود. پس باید بگویید عمره مستقلا واجب نیست. جواب این دلیل هم این است که با استفاده از اصاله السلامه باید گفت ان شاء الله این فرد تا ماه حج میماند و مشکلی برای او پیش نمی آید.

پس نه قول دوم دلیل دارد و نه ادلهی قول سوم محکم است فلذا ما هستیم و قول اول.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۴ آبان ماه ۸۸/۰۸/۰۴

.Your browser does not support the audio tag

متن تحریر در مسأله ۲ چنین است:

مسأله ۲ تجزئ العمره المتمتع بها عن العمره المفرده ، و هل تجب على من وظیفته حج التمتع إذا استطاع لها و لم یکن مستطیعا للحج؟ المشهور عدمه، و هو الأقوى، و على هذا لا تجب على الأجیر بعد فراغه عن عمل النیابه و إن کان مستطیعا لها، و هو فی مکه، و کذا لا تجب على من تمکن منها و لم یتمکن من الحج لمانع، لکن الأحوط الإتیان بها.

این مسأله همان مسأله ۲ اقسام العمره عروه با یک تغییر بسیار جزئی است و مسألهای بسیار مشوش است. این مسأله می گوید که عمره تمتع جانشین عمره مفرده می شود. یعنی لازم نیست مکلف منتظر استطاعت عمره بماند، زیرا استطاعت حج کفایت می کند. اقوی در اینجا به دلیل مطابق مشهور بودن است. احتیاط یک احتیاط استحبابی است.

محقق در شرائع به نحو دیگری مسأله را مطرح کرده است. متن شرائع را به نقل از جواهر ج ۲۰، ص ۴۴۹ میخوانیم:

و تنقسم العمره بالمعنى الأعم إلى متمتع بها الى الحج و مفرده [القسم الأولى متمتع بها تجب على من لیس من حاضری المسجد الحرام] فالأولى تجب على من لیس من حاضری المسجد الحرام و هو من بعد عنه بثمانیه و أربعین میلا أو باثنی عشر میلا- من کل جانب على ما تقدم من الخلاف إذ هی جزء من الحج الذی قد عرفت أنه فرض من کان کذلک ..... و المفرده تلزم حاضری المسجد الحرام»

ص: ۹۲

ملاحظه میفرمایید که محقق عمره را دو نوع مفرده و تمتع می کند و نسبت به نائی اصلا صحبتی از عمره مفرده نمی کند.

باید دید اصلا مسأله چیست. متون مشوش است ولی یک چیز مسلم است و آن این که کسی که تمتع را انجام دهد، دیگر چیزی بر او واجب نیست. ولی یک چیز مشکوک است و آن تکلیف عمرهی مفرده است که سه احتمال در بارهی آن مطرح است:

احتمال اول _ این که عمره مفرده در اصل واجب است و به وسیله عمره تمتع ساقط شده است.

احتمال دوم _ اصلا عمره مفرده بر نائی واجب نبست.

احتمال سوم _ این که اگر کسی موفق به حج تمتع نشد و تنها موفق به انجام عمره مفرده شود، باید آن را انجام دهد یا نه؟

اثر این مسأله زیاد است و منحصر به مثالی که امام در تحریر زده نیست. ابتدا باید به سراغ مطلب مسلم رفت و بعد به دیگر شقوق و بررسی احتمالات سه گانه برسیم.

نخست گزارشی از اقوال مربوط به اجزای عمرهی تمتع از عمرهی مفرده و ادعای اجماع در بارهی آن را مرور کنیم.

صاحب جواهر بعد از این که میگوید که با عمرهی تمتع، عمرهی تمتع ساقط است، میفرماید (ج ۲۰، ص ۴۴۹):

بلا خلاف أجده فیه

عبارت صاحب ریاض هم در ج ۷، ص ۲۱۱ در این زمینه چنین است:

و العمره المتمتع بها تجزئ من المفرده المفروضه إجماعاً فتوًی و روایهً، و هی صحاح مستفیضه و غیرها (صحاح) من المعتبره (مثل موثقه که در آن غیر امامی ثقه وجود دارد)

عبارت کشف الغطاء هم در ج ۴، ص ۶۴۰ چنین است:

و لا- یجوز الإتیان بالعمره للمستطیع، إلا بعد الیأس من الحجّ. الثانی: فی تقسیمها، و هی قسمان: عمره متمّع بها، و هی فرض النائی مع تمکّنه من الحجّ، و مع عدم التمکّن منه ینقلب تکلیفه إلی العُمره المفرده.

این همان احتمال سومی است که گفته شد. این عبارت به خوبی نشان می دهد که اقوال چقدر مشوش است.

و اما روایات، که در باب ۵ از ابواب عمره هستند. در این باب هشت روایات وجود دارد و همگی آنها بر بحث ما دلالت دارد:

حدیث ۱ باب ۵ از ابواب عمره:

۱۹۲۶۵ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا اسْتَمْتَعَ الرَّجُلُ بِالْعُمْرَهِ فَقَدْ قَضَی مَا عَلَیْهِ مِنْ فَرِیضَهِ الْعُمْرَهِ

این حدیث که صحیحه هم هست، نشان میدهد که عمره از اول بر او واجب بوده است یعنی اولا بالذات بر گردن او هست و تمتع آن را از دوشش برمیدارد.

حدیث ۲ باب ۵ از ابواب عمره:

۱۹۲۶۶ وَ عَنْهُ عَنْ أَبِیهِ وَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنِ الْفَضْلِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حَدِیثٍ قَالَ قُلْتُ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ- أَ یُجْزِئُ ذَلِکَ عَنْهُ قَالَ نَعَمْ

این حدیث هم صحیحه است.

حدیث ۳ باب ۵ از ابواب عمره:

۱۹۲۶۷ وَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع عَنِ الْعُمْرَهِ أَ وَاجِبَهٌ هِیَ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ فَمَنْ تَمَتَّعَ تُجْزِئُ عَنْهُ قَالَ نَعَمْ

لحن اینها همه این است که عمره مفرده در اصل بر همه واجب است و تمتع جای آن را میگیرد.

حدیث ۴ باب ۵ از ابواب عمره:

۱۹۲۶۸ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی وَ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ شُعَیْبٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلّهِ- یَكْفِی الرَّجُلَ إِذَا تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ مَكَانَ تِلْكَ الْعُمْرَهِ الْمُفْرَدَهِ قَالَ كَذَلِكَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَصْحَابَهُ

این روایت از بقیه واضحتر است.

حدیث ۵ باب ۵ از ابواب عمره:

... إِنَّمَا أُنْزِلَتِ الْعُمْرَهُ الْمُفْرَدَهُ وَ الْمُتْعَهُ لِأَنَّ الْمُتْعَهَ دَخَلَتْ فِی الْحَجِّ وَ لَمْ تَدْخُلِ الْعُمْرَهُ الْمُفْرَدَهُ فِی الْحَجِ

حدیث ۶ باب ۵ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۰ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْعُمْرَهُ مَفْرُوضَهٌ مِثْلُ الْحَجِّ فَإِذَا أَدَّی الْمُتْعَهَ فَقَدْ أَدَّی الْعُمْرَهَ الْمَفْرُوضَهَ

حدیث ۷ باب ۵ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۱ وَ فِی الْعِلَلِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حَدِیثٍ قَالَ وَ قَالَ إِذَا اسْتَمْتَعَ الرَّجُلُ بِالْعُمْرَهِ فَقَدْ قَضَی مَا عَلَیْهِ مِنْ فَرِیضَهِ الْمُتْعَهِ وَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ دَخَلَتِ الْعُمْرَهُ فِی الْحَجِّ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ

حدیث ۸ باب ۵ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۲ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ الْعَيَّاشِيُّ فِي تَفْسِيرِهِ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ إِنَّ الْعُمْرَةَ وَاجِبَةٌ بِمَنْزِلَةِ الْحَجِّ لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ- مَا ذَلِكَ هِيَ وَاجِبَةٌ مِثْلُ الْحَجِّ وَ مَنْ تَمَتَّعَ أَجْزَأَتْهُ وَ الْعُمْرَةُ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ مُتْعَةٌ

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۵ آبان ماه ۸۸/۰۸/۰۵

.Your browser does not support the audio tag

سخن در این است که اگر نائی که هنوز برای تمتع مستطیع نشده است، برای عمره مستطیع شد، آیا لازم است این عمره به جا آورد یا نه؟ همان طور که قبلاً هم گفتیم تعبیرات فقهاء در این زمینه یکسان نیست.

قول اول عدم وجوب عمره بر نائی بود که قول مشهور و امام و عروه و اکثر محشین عروه همین است. از نظر برخی فقهاء مانند محقق، اصلاً عمره بر دو نوع است: تمتع برای نائی و مفرده برای ساکنان مکه. اصلاً از اول اشتراکی در کار نیست که مثلا عمرهی مفرده بر همه واجب باشد. اگر نائی صد بار هم مستطیع عمره شود بر او واجب نمی شود. مانند نماز قصر و نماز تمام که هر کدام وظیفهی یک گروه است.

قول دوم این است که عمره مفرده بر همه واجب است، منتها وقتی نائی تمتع به جا آورد آن وجوب از دوشش برداشته می شود. یعنی برای نائی تمتع بدل است و لازمه آن این است اگر نائی نتوانست تمتع به جا بیاورد باید مفرده را به جا آورد.

قول سوم انقلاب تمتع به عمرهی مفرده است که کاشف الغطاء تقسیم ثنائی عمره به تمتع و مفرده را قبول کرد ولی بر این باور بود که وقتی نائی مأیوس از تمتع شد، وظیفهی او به عمرهی مفرده منقلب میشود.

ص: ۹۶

در برخی اقوال هم صدر و ذیل با هم متهافت است و صدر عبارت قول اول و ذیل آن قول دوم است. شهید ثانی به عبارت محقق این اشکال را میگیرد که محقق در صدر سخنش میگوید: و تسقط معها المفرده و از لفظ سقوط فهمیده میشود که عمره به اصل شرع بر هر مکلفی واجب است ولی برای تخفیف از متمتع ساقط است و از ذیل عبارت محقق که میگوید مفرده بر حاضران مسجد حرام واجب است، عدم وجوب آن بر نائی برداشت میشود.

(قوله: «و تسقط معها المفرده».) يفهم من لفظ السقوط أنّ المفرده واجبه بأصل الشرع على كل مكلّف، كما أنّ الحج مطلقا يجب عليه، و أنّها إنّما تسقط عن المتمتع- إذا اعتمر عمرته- تخفيفا، و من (قوله: «و المفرده تلزم حاضرى المسجد الحرام») عدم وجوبها على النائى من رأس. و بين المفهومين تدافع ظاهرا.(۱)

این هم شاهد دیگری بر تشویش عبارات است. و ما باید به سراغ ادله برویم تا ببینیم از آنها چه برداشتی میتوانیم داشته باشیم. ادلهی وجوب استقلالی عمره چنین است:

قرآن _ ظاهر قرآن وجوب هر دو یعنی حج (شامل عمرهی تمتع) و عمرهی مفرده به صورت استقلالی است.

اطلاقات عبارات فقهاء _ ظاهر اطلاقات عبارات فقهاء هم که نشان دهندهی برداشت آنها از روایات است این بود که عمره مره واحده فی العمر واجب است. حتی در صدر کلام امام در مسألهی ۱ همین نکته آمده بود:

.... فتجب باصل الشرع علی کل مکلف بالشرائط المعتبره فی الحج مره واحده ...

ص: ۹۷

۱- [۱] مسالک الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام، ج ۲، ص ۴۹۷.

پس مطابق این دو ظاهر عمره به شرط استطاعت در طول عمر به صورت استقلالی واجب است. وقتی میگویند عمره یک واجب فوری است و نمیگویند وقتی استطاعت حج حاصل شد، واجب میشود این نشان دهندهی وجوب استقلالی عمره است.

روایات باب ۵ ـ دلیل سوم که مهمتر است تعابیر روایات باب ۵ است. در این روایات سه تعبیر وجود دارد:

تعبیر اول: تجزی ـ کلمهی یجزی و تجزی در روایات ۲ و ۳ آمده است. که اگر از اول عمره بر دو قسم باشد، دیگر تجزی معنی ندارد.

تعبیر دوم: یکفی ... مکان ـ این تعبیر که در حدیث ۴ به صورت " یکفی مکان تلک العمره المفرده " آمده است، نشان می دهد که این عمرهی تمتع تخفیفاً به جای عمرهی مفرده نشسته است.

تعبیر سوم: فإذا أدّی ... أدّی الفریضه ـ این تعبیر که در حدیث ۶ به این صورت آمده است: فَإِذَا أَدَّى الْمُتْعَهَ فَقَدْ أَدَّى الْعُمْرَهَ الْمَفْرُوضَهَ نشان می دهد که عمرهی مفرده از اول واجب بوده است و این دو دو واجب مستقل هستند بر همه، منتهی عمرهی تمتع جانشین عمرهی مفرده میشود.

در مقابل این ادله، یک دلیل ضد هم داریم و آن بر خلاف سیره بودن لوازم اعتقاد به وجوب استقلالی عمرهی مفرده است:

عدم وجوب نیابت عمره برای نائی ـ صاحب جواهر به سراغ سیره می رود که لازمهی اعتقاد به و جوب استقلالی عمرهی مفرده این است که اگر نائی از دنیا رفت و برای حج مستطیع نشده بود ولی استطاعت عمره را داشت، برای او اجیر بگیرند تا به نیابت عمرهی او را انجام دهد. و این بر خلاف سیره است و هیچکس چنین چیزی نگفته است و این بر خلاف سیره است.

عدم وجوب عمره بر نائب _ بعلاوه در احادیث نیابت هیچ موردی نداریم که بگوید نائب پس از این که وظیفه‌اش را انجام داد و مستطیع بود، یک عمره مفرده هم برای خودش انجام دهد. این هم بر خلاف سیره است.

عدم وجوب عمره بر مستطیعی که قبل از ماههای حج وارد مکه شود _ لازم سومی که خلاف سیره است این است که اگر مستطیع قبل از ماههای حج وارد مکه شد، آیا باید عمره‌ی مفرده را انجام دهد یا نه؟ لازمه‌ی قول به وجوب استقلالی این است که بگوییم باید عمره را انجام دهد، ولی احدی نگفته که برود عمره انجام دهد و همه گفته‌اند که باید منتظر تمتع بماند.

هر چند اینها بر خلاف سیره است، ولی با توجه به ادله‌ای که بر وجوب استقلالی دلالت داشت، بهتر آن است که بگوییم احوط وجوبی آن است که نائب برای خودش یک عمره انجام دهد و اگر هم بعداً مستطیع شد، باید عمره‌ی تمتع را هم انجام دهد و لازم آمدن دو عمره هم بلامانع است و معنای احتیاط همین است. در نائی هم که بدون انجام عمره بمیرد همین احتیاط هست.

[۱] مسالک الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام، ج ۲، ص ۴۹۷.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۶ آبان ماه ۸۸/۰۸/۰۶

Your browser does not support the audio tag.

در یکی از ابیاتی که در باره‌ی امام رضا علیه السلام خوانده شد، آمده بود که صفای حرمش از کعبه بیشتر است، دقت داشته باشید که این مقایسه‌ها درست نیست و مناسب نیست که حرم ائمه علیهم السلام و حتی امام حسین علیه السلام را با کعبه مقایسه کنیم، به دلیل دشمنیهای که وجود دارد این کارها درست نیست. شما هر چه می توانید مقامات ائمه را بالا ببرید البته به حد الوهیت نباید برسد، اما این مقایسه‌ها مشکلاتی ایجاد می کند. و اصولاً چه نیازی هست که اینها را با هم مقایسه کنیم.

ص: ۹۹

بحث اخلاقی هفته

حدیث ۷ باب ۱۳۵ از ابواب العشره

۱۶۱۸۶ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ فِي التَّوْحِيدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّهِ- وَ بَيْتٍ فِي وَسَطِ الْجَنَّهِ وَ بَيْتٍ فِي رِيَاضِ الْجَنَّهِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَ إِنْ كَانَ مُحِقّاً

زعیم یعنی ضامن. شاید مراد از این سه خانه‌ای که پیامبر فرمود اعلی جنت مربوط به کسی است که در برابر استادش مراء را ترک کند و دومی مربوط به کسی است که نسبت به هم سطح و هم درسش ترک مراء کند و سومی هم مربوط به کسی که نسبت به شاگردش و فرد پایینتر از خودش مراء را ترک کند.

مِراء چند سرچشمه دارد:

خودخواهی، مثل کسی که نمیخواهد در مباحثه حرف رفیقش به کرسی بنشیند.

سودجوئی، مثل کسی که می خواهد خود را صاحب علم معرفی کند تا منافع مادی ببرد.

تعصب، گاه تعصب به یک مطلب و گاه نسبت به یک شخص.

اضلال دیگران، مانند پیروان مذاهب باطله که برای گمراهی دیگران به مراء روی میآورند.

موارد دیگری هم هست ولی به هر حال ریشه مراء رذایل اخلاقی است و نتایج آن هم از رذائل است. برخی نتایج مراء چنین است:

پوشانیده شدن حق. مراء یکی از حجابهای معرفت است. مانند بحث حدوث و قدم عالم. که برخی مدعیان قدم عالم حتی معتقد شدند که حتی جلد و کاغذ کلام الله هم قدیم است.

ص: ۱۰۰

خصومت که گاه تا حد جنگ دامن میگستراند. دعوای خلق قران از نظر ما مضحک است زیرا محتوای قرآن قدیم و بروز آن حادث است ولی روی همین بحث خصومتهای تا سرحد جنگ پیش آمده است.

ایذاء مؤمن و هتک حرمت او. که از گناهان کبیره است. لذا فرمود اگر حق هم با شماست اگر گفتگو به مراء بیانجامد آن را ترک کنید.

تذکر در بارهی مسائل روز

اهانتهائی که در مراسم حج و در کنار بیت الله نسبت به شیعیان می شود زشتترین کار ممکن یک میزبان نسبت به میهمان آن هم ضیوف الرحمن است. و امید است دولت عربستان مانع این کارها شود، این یک آزمون برای دولت عربستان هم هست که آیا می تواند لااقل آداب گردشگری را رعایت کند یا نه؟ بعلاوه این نشان می دهد که شما ضعیف هستید، کسانی به اهانت متوسل می شود که منطق ندارد. بعلاوه اگر افراطیون گمان می برند که شیعه را می توان با این حرکت از صحنه حذف کرد اشتباه می کنند، حکومت جمهوری اسلامی مقتدرترین حکومت منطقه است و حزب الله و اکثریت عراق و انبوه مردم در پاکستان قابل حذف نیستند. این حرکات بچهگانه و جاهلانه است. ما می خواهیم روابط خوبی با عربستان و علمای معتدلشان داشته باشیم.

*****

خلاصهی بحث دیروز این بود که مشهور قائل به این بودند که عمرهی مفرده، مخصوص نائی است. نائی یعنی کسی که از مکه ۴۸ میل و بیشتر فاصله دارد. لازمهی این قول این بود که اگر نائی برای تمتع مستطیع نشدد چیزی بر او نیست ولی به اعتقاد ما ظاهر این است عمرهی مفرده بر همه واجب است. حال اگر می گویید سیره بر خلاف این جاری است، میگوییم در این جا به خاطر اقوائیت ظاهر به آسانی از آن نمیتوان دست کشید و لذا در لوازم قول خود قائل به احتیاط واجب شدیم. اگر بگویید قدر متیقن در خبر واحد این است که سیره بر خلاف آن نباشد، میگوییم در اینجا خبر واحد نیست، بلکه متضافر و مستفیض است.

ص: ۱۰۱

مسألهی ۳ شامل سه فرع است و هر سه هم مهم است:

مسأله ۳ قد تجب العمره بالنذر و الحلف و العهد و الشرط فی ضمن العقد و الإجاره و الإفساد و إن کان إطلاق الوجوب علیها فی غیر الأخیر مسامحه علی ما هو التحقیق، و تجب أیضا لدخول مکه بمعنی حرمته بدونها فإنه لا یجوز دخولها إلا محرما إلا فی بعض الموارد: منها من یکون مقتضی شغله الدخول و الخروج کرارا کالحطاب و الحشاش، و أما استثناء مطلق من یتکرر منه فمشکل، و منها غیر ذلک کالمریض و المبطون مما ذکر فی محله، و ما عدا ذلک مندوب، و یستحب تکرارها کالحج و اختلفوا فی مقدار الفصل بین العمرتین، و الأحوط فیما دون الشهر الإتیان بها رجاء.

مراد از عمرهی افساد عمرهای است که فاسد شده است و باید دوباره در ماه بعد به جا آورده شود، مثلا اگر قبل از طواف عمره، آمیزش داشته باشد، باید آن عمره را تکمیل کند و دوباره در ماه آینده آن را به جا آورد، زیرا همانطور که حج هر سال یک بار است، عمره نیز هر ماه یکبار است. این که امام نسبت به اطلاق وجوب بر عمرهای که به وسیلهی نذر و مانند آن واجب شده است، میفرمایند که مسامحه است، به نظر ما مسامحهای در کار نیست، اگر مراد وجوب اولی و ذاتی باشد که قطعاً چنین وجوبی در کار نیست و اگر مراد وجوب ثانوی و در نتیجهی نذر و حلف و عهد باشد، که قطعاً چنین واجبی محقق است. زیرا عمل به مقتضای آنها که همان عمره است، واجب است. شرط ضمن عقد هم همین است زیرا عمل به شرطِ ضمن عقد هم وجوب تکلیفی دارد و هم وجوب وضعی، به این معنا که اگر طرف قرارداد به آن عمل نکند، طرف دیگر هم میتواند قرارداد را فسخ کند و هم میتواند فسخ نکند و عمل به آن را بخواهد و به دادگاه شکایت کند. در اجاره هم عمل به مقتضای اجاره بر اجیر واجب است و اقتضای اجاره چیزی جز عمره نیست.

ص: ۱۰۲

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۹ آبان ماه ۸۸/۰۸/۰۹

.Your browser does not support the audio tag

فرع اول این بود که در هفت مورد عمره بالعرض واجب میشود. عمرهی افسادی را جداگانه بررسی میکنیم. مورد اول و دوم و سوم نذر و عهد و حلف است و چهارم شرط ضمن عقد و پنجم هم اجاره. امام فرمود اطلاق وجوب بر اینها مسامحه است و ما گفتیم مسامحه نیست و این عناوین از عناوین ثانویه است. برخی معاصرین برای دفاع از امام و توجیه سخن ایشان، مطلبی را مشابه بحث اجتماع امر و نهی گفتهاند که حکم روی عنوان میرود و در اینجا آن چه واجب است عمره نیست، بلکه وفای به عهد است و این غیر از خود عمره است. وجوب برای وفاء است و این عناوین غیر از عمره است. خارج ظرف سقوط حکم است و عنوان روی خارج نمیرود. حکم روی عنوان ذهنی سوار میشود. وفای به نذر اول در بیرون محقق نمی شود که بعد واجب شود، وجوب روی وجود نمیآید بلکه روی عناوین ذهنیه یا وجود ذهنی میرود و در وجود ذهنی عنوان وجوب وفاء غیر از عمره است پس نمیتوان گفت تجب العمره مگر از روی مسامحه. و به همین دلیل در باب اجتماع امر و نهی این اجتماع را بلامانع دانستهاند. ما در باب اجتماع امر و نهی مطلبی گفتهایم که اینجا هم میگوییم و آن این که مصالح و مفاسد به خارج برمیگردد یا به ذهن؟ معلوم است که مصالح و مفاسد مربوط به امور خارجیه است. وجود خارجیِ شراب است که عقل را زائل میکند نه وجود ذهنی آن. پس بهترین راه حل مشکل این است که بگوییم

ص: ۱۰۳

احکام روی عناوین ذهنی میرود به عنوان وصف مشیر و متعلق واقعی، وجود خارجی آن است، عنوان ذهنی برای اشاره به خارج است و حکم از آن منتقل به خارج میشود. بر همین اساس به نظر ما وقتی شارع میفرماید صل، از مکلف میخواهد که صلاه را ایجاد کند، پس این امر برای ایجاد واجب است نه وجوب پس از وجود خارجی. صل یعنی از تو می خواهم که آن را ایجاد کنی. وجود ذهنی مقدمه است. چون منشأ مفسده و مصلحت خارج است حکم هم باید به آن ناظر باشد. بنا بر این، ایجاد وفای به نذر همان انجام عمره است. و وقتی هم که در بیرون بخواهد آن را اتیان کند، قصد او انجام عمل مستحب به قصد واجب وفای به عهد است. روی عنوان مستحب عمره عنوان ثانوی واجب وفای به عهد سوار میشود. پس مسامحهای در اینجا نیست.

در شرائع و جواهر یک مورد دیگر هم به این موارد اضافه کردهاند و آن العمره الواجبه للحج الفائت است. مثل کسی که برای حج محرم شود و هیچ یک از وقوفین را درک نکند. این فرد باید یک عمره انجام دهد تا از احرام بیرون بیاید. مصدود و محصور هم از مصادیق فائت است. عروه و تحریر این را ننوشتهاند. اگر نائی به تمتع نرسد حجش تبدیل به افراد می شود. تطبیق فوت حج بر نائی با این فرض است که او حتی به افراد هم نرسد. عنوان این عمره عمرهی مفرد للحج الفائت است.

و اما عمرهی افسادی، همان گونه که اگر حج فاسد شد باید در حج سال بعد آن را اعاده کند، اگر عمره او هم فاسد شود به دلیلی مثل آمیزش با اهل خود پیش از طواف یا پیش از سعی، باید آن عمره را تکمیل کند ولی کافی نیست و ماه بعد باید آن را دوباره انجام دهد.

از نظر اقوال، وجوب این نوع عمره یعنی وجوب عمرهی افسادی مسلم است. محدث بحرانی در ج ۱۶ الحدائق، ص ۳۱۲ میفرماید:

و قد تجب العمره بالنذر و شبهه و الإفساد علی ما قطع به الأصحاب

کلمهی قطع نشان دهندهی مسلم بودن حکم است. مرحوم صاحب جواهر هم در ج ۲۰ تصریح میکند و کشف اللثام و مسالک هم ولی تصریح به اجماع نمیکنند ولی ارسلوه ارسال المسلمات و لمینقل قول بالخلاف و قولی را از هیچ کس بر خلاف نقل نکردهاند.

در وسائل هم باب ۱۲ از ابواب کفارات الاستمتاع فی الاحرام، به این موضوع اختصاص یافته است. این احادیث صحیحه معتبره است.

حدیث ۱ باب ۱۲ از ابواب کفارات الاستمتاع فی الاحرام

۱۷۳۹۹ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ رِئَابٍ عَنْ بُرَیْدِ بْنِ مُعَاوِیَهَ الْعِجْلِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنْ رَجُلٍ اعْتَمَرَ عُمْرَهً مُفْرَدَهً فَغَشِیَ أَهْلَهُ قَبْلَ أَنْ یَفْرُغَ مِنْ طَوَافِهِ وَ سَعْیِهِ قَالَ عَلَیْهِ بَدَنَهٌ لِفَسَادِ عُمْرَتِهِ وَ عَلَیْهِ أَنْ یُقِیمَ إِلَی الشَّهْرِ الْآخَرِ فَیَخْرُجَ إِلَی بَعْضِ الْمَوَاقِیتِ فَیُحْرِمَ بِعُمْرَهٍ

انتقال به ماه بعد شاید یکی دو روز باشد و شاید نزدیک به یک ماه. ملاک این است که یک ماه قمری پایان یابد و ماه جدید آغاز شود.

حدیث ۲ باب ۱۲ از ابواب کفارات الاستمتاع فی الاحرام:

۱۷۴۰۰ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ رِئَابٍ عَنْ مِسْمَعٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی الرَّجُلِ یَعْتَمِرُ عُمْرَهً مُفْرَدَهً ثُمَّ یَطُوفُ بِالْبَیْتِ طَوَافَ الْفَرِیضَهِ ثُمَّ یَغْشَی أَهْلَهُ قَبْلَ أَنْ یَسْعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ- قَالَ قَدْ أَفْسَدَ عُمْرَتَهُ وَ عَلَیْهِ بَدَنَهٌ وَ عَلَیْهِ أَنْ یُقِیمَ بِمَکَّهَ حَتَّی یَخْرُجَ الشَّهْرُ الَّذِی اعْتَمَرَ فِیهِ ثُمَّ یَخْرُجَ إِلَی الْوَقْتِ الَّذِی وَقَّتَهُ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِهِ فَیُحْرِمَ مِنْهُ وَ یَعْتَمِرَ

مسمع یک نفر بیشتر نیست، او مسمع بن مالک است که چون مالک نام خداست، نامیدن انسانها به آن مکروه است، لذا امام صادق علیه السلام او را مسمع بن عبد الملک نامید. او ثقه است گرچه همه در بارهی او سکوت کردهاند ولی کشی او را توثیق کرده است. یخرج الی الوقت یعنی الی المیقات

حدیث ۳ باب ۱۲ از ابواب کفارات الاستمتاع فی الاحرام:

۱۷۴۰۱ وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِئَابٍ عَنْ بُرَيْدٍ الْعِجْلِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع أَنَّهُ يَخْرُجُ إِلَى بَعْضِ الْمَوَاقِيتِ فَيُحْرِمُ مِنْهُ وَ يَعْتَمِرُ

فرق این حدیث برید با حدیث قبلی او (۱ همین باب) فقط این است که کوتاهتر است و ظاهراً هر دو روایت یکی است و این روایت مطلب تازهای ندارد.

حدیث ۴ باب ۱۲ از ابواب کفارات الاستمتاع فی الاحرام:

۱۷۴۰۲ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَلِيٍّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع فِي رَجُلٍ اعْتَمَرَ عُمْرَةً مُفْرَدَةً وَ وَطِئَ أَهْلَهُ وَ هُوَ مُحْرِمٌ قَبْلَ أَنْ يَفْرُغَ مِنْ طَوَافِهِ وَ سَعْيِهِ قَالَ عَلَيْهِ بَدَنَةٌ لِفَسَادِ عُمْرَتِهِ وَ عَلَيْهِ أَنْ يُقِيمَ بِمَكَّةَ حَتَّى يَدْخُلَ شَهْرٌ آخَرُ فَيَخْرُجَ إِلَى بَعْضِ الْمَوَاقِيتِ فَيُحْرِمَ مِنْهُ ثُمَّ يَعْتَمِرَ

راویان این حدیث از ابتدا تا احمد بن ابی علی همه ثقه هستند. احمد بن ابی علی که یک نفر بیشتر به این نام در رجال نداریم، در بارهی او تنها یک جمله گفته شده است و آن جملهی شیخ منتجب الدین در الفهرست است که میگوید عالم ورع فاضل. به نظر میرسد از این ورع بودن وثاقت را میتوان برداشت کرد. روایت مطلق است و عمرهی واجب یا مستقل فرقی نمی کند. پس عمرهی افسادی هم به اجماع و هم به روایات واجب است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۱۰ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۰

.Your browser does not support the audio tag

گفتیم که مطابق عروه و تحریر هفت جا و مطابق دیگران هشت جا بالعرض عمره واجب میشود. هفتمین مورد دخول به مکه است که ما آن را یک فرع مستقل در نظر گرفتیم: فرع دوم از مسألهی سوم. عبارت امام چنین است:

و تجب أیضا لدخول مکه بمعنی حرمته بدونها فإنه لا یجوز دخولها إلا محرما إلا فی بعض الموارد

وجوب این عمره وجوب شرطی است، مطلق نیست، اگر بخواهی وارد حرم بشوی باید محرم شوی، مانند وجوب وضوء برای دست گذاشتن روی مصحف که اگر نخواست دست بگذارد دیگر وضوء لازم نیست. امام در این جا مکه گفتهاند و دیگران حرم گفتهاند و در روایات صحیحه هم حرم آمده است که به آن اشاره خواهیم کرد. استثناءهای این حکم زیاد است که در ادامهی این بحث خواهد آمد و فعلاً به سراغ اصل موضوع برویم و اقوال اصحاب و نیز مخالف را بررسی کنیم.

عبارت جواهر در ج ۱۸، ص ۴۳۷:

کل من دخل مکه وجب أن یکون محرما بلا خلاف أجده فیه؛ بل فی المدارک و محکی الخلاف الإجماع علیه

ایشان هم مکه گفته است. خیلیهای دیگر هم ادعای اجماع نکردهاند ولی ارسلوه ارسال المسلمات. از جمله کشف اللثام و حدائق و مسالک. پس از نظر فتوی مسأله نزد علمای ما مسلم است ولی اهل سنت اختلاف دارند و سه قول بین آنها وجود دارد:

قول به وجوب

قول به استحباب

ص: ۱۰۷

قول به تفصیل که قول ابوحنیفه است و میگوید آنها که ماورای میقاتند، یجب علیهم و آنها که ما دوم میقاتند لایجب علیهم

ابن قدامه در المغنی، ج ۳، ص ۲۱۸:

المکلف الذی یدخل لغیر قتال و لاحاجه متکرره ــ این استثناءات است ــ فلایجوز له تجاوز المیقات غیر محرم و به قال ابو حنیفه ــ تفصیل را اینجا نمیگوید چون بحث از ماوراء المیقات است ــ و بعض اصحاب الشافعی و قال بعضهم ــ بعض اصحاب الشافعی یا بعض فقهاء العامه ــ لایجب الاحرام علیه و عن احمد ما یدلّ علی ذلک ــ یعنی بر عدم وجوب.

نووی هم در المجموع، ج ۷، ص ۱۶ اقوال سه گانه را ذکر میکند:

قد ذکرنا أنّ الاصحّ عندنا أنّه یستحب له _ کسی که میخواهد وارد مکه شود و متکرر نیست _ الاحرام و لایجب و قال مالك و احمد یلزمه و قال ابوحنیفه یلزمه ان کان داره فی المیقات أو اقرب الی مکه جاز دخوله بلا_ إحرام و إلّا فلا _ یعنی اگر ما ورای میقات باشد احرام لازم دارد. به این نکته هم دقت کنید که عدهی زیادی از کسانی که در بین اهل سنت طرفدار وجوب هستند به این حدیث معروف پیامبر استناد کردهاند که در روایات و کتب ما هم هست _ استدلّ کثیرون منهم بقوله إن الله حرّم مکه فلم تحلّ لاحد قبلی و لا تحلّ بعدی _ چه چیز را حرام کرده است؟ ورود بدون احرام یا جنگ؟ عدهای میگویند جنگ را حرام کرده است و استثناء آن هم شاهد بر همین است _ و إنّما أُحِلّت لی ساعه من نهار _ مراد وقتی است که برای فتح مکه میآمدند که محرم نبودند و با سلاح داخل شدند.

ص: ۱۰۸

پس مسأله نزد ما اجماعی و نزد اهل سنت دارای سه قول است. دلیل عمدهی ما روایات است که در ابواب مختلف آمده است و شاید بهترین جا باب ۵۰ از ابواب احرام است که به روایات آن دقت کنید. روایات ۱ و ۲ و ۴ و ۵ و ۷ و ۱۰ و ۱۱ که هفت روایت است و مضامین آنها تفاوتهائی با هم دارد:

روایت ۱ باب ۵۰ از ابواب احرام:

۱۶۶۲۳ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع يَدْخُلُ الْحَرَمَ أَحَدٌ إِلَّا مُحْرِماً قَالَ لَا إِلَّا مَرِيضٌ أَوْ مَبْطُونٌ

این روایت صحیحه است. مبطون گرفتار اسهال و مانند آن است.

روایت ۲ باب ۵۰ از ابواب احرام:

۱۶۶۲۴ وَ عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع هَلْ يَدْخُلُ الرَّجُلُ الْحَرَمَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ قَالَ لَا إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَرِيضاً أَوْ بِهِ بَطَن

این هم صحیحه است. به بطَن همان مبطون و گرفتار بیماریهای شکم است.

روایت ۴ باب ۵۰ از ابواب احرام:

۱۶۶۲۶ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع هَلْ يَدْخُلُ الرَّجُلُ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ قَالَ لَا إِلَّا مَرِيضاً أَوْ مَنْ بِهِ بَطَنٌ

این روایت محمد بن مسلم با قبلی چه فرقی دارد که با این فاصلهی کم صاحب وسائل آن را تکرار کرده است؟ روایت قبلی الحرم داشت و این مکه.

روایت ۵ باب ۵۰ از ابواب احرام:

۱۶۶۲۷ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ عَنْ وَرْدَانَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوَّلِ ع قَالَ مَنْ كَانَ مِنْ مَكَّةَ عَلَى مَسِيرَةِ عَشَرَةِ أَمْيَالٍ لَمْ يَدْخُلْهَا إِلَّا بِإِحْرَامٍ

سند این حدیث خیلی روشن نیست. مضمون این روایت مقداری شبیه فتوای ابو حنیفه است.

روایت ۷ باب ۵۰ از ابواب احرام:

۱۶۶۲۹ وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ- إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مَكَّةَ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ وَ هِيَ حَرَامٌ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ لَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي وَ لَا تَحِلُّ لِأَحَدٍ بَعْدِي وَ لَمْ تَحِلَّ لِي إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ

این روایت هم صحیحه است. این هم روایتی است که اهل سنت هم نقل کردهاند و به آن استناد کردهاند؛ ولی در بارهی مراد از آیه دو احتمال وجود دارد:

احتمال اول این است که برخی احتمال دادهاند که به همین بحث ما مربوط است، یعنی بدون احرام وارد مکه شدن حرام است.

احتمال دوم این است که لشکر کشی به مکه جز برای من جایز نیست.

روایت ۱۰ باب ۵۰ از ابواب احرام:

۱۶۶۳۲ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا إِبْرَاهِيمَ ع عَنْ رَجُلٍ يَدْخُلُ مَكَّةَ فِي السَّنَةِ الْمَرَّةَ وَ الْمَرَّتَيْنِ وَ الثَّلَاثَ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ إِذَا دَخَلَ فَلْيَدْخُلْ مُلَبِّياً وَ إِذَا خَرَجَ فَلْيَخْرُجْ مُحِلًّا

در سند این روایت علی بن ابی حمزه است و روایت ضعیف است.

روایت ۱۱ باب ۵۰ از ابواب احرام:

۱۶۶۳۳ مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ فِي آخِرِ السَّرَائِرِ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَحَدِهِمَا ع فِي الرَّجُلِ يَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ إِلَى بَعْضِ حَاجَتِهِ ثُمَّ يَرْجِعُ مِنْ يَوْمِهِ قَالَ لَا بَأْسَ بِأَنْ يَدْخُلَ بِغَيْرِ إِحْرَام

این روایت مرسله است ولی چون روایات متعدد است و در بین آنها صحیحه هم وجود دارد، سند خیلی برای ما اهمیت ندارد و ضعف این حدیث هم لطمه نمیزنند. بعض اصحاب دراج معلوم نیست که کیست و معلوم هم نیست که مراد امام باقر علیه السلام است یا امام صادق علیه السلام. این روایت مفهوم دارد و نشان میدهد کسی که بغیر حاجت داخل مکه شود باید محرم شود.

این روایات در باب ۵۰ از ابواب احرام بود و دو روایت هم در باب ۵۱ است که بالمفهوم دلالت دارد.

حدیث ۲ باب ۵۱ از ابواب احرام:

۱۶۶۳۶ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى وَ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ مُوسَى فِي حَدِيثٍ قَالَ وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ الْحَطَّابَةَ وَ الْمُجْتَلِبَةَ أَتَوُا النَّبِيَّ ص فَسَأَلُوهُ فَأَذِنَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوا حَلَالًا

این روایت هم ظاهرا معتبر است. حطاب هیزم کش است و مجتلبه هم کسانی که کالاـ میبرند و میآورند. مفهوم روایت این است که اینها استثناء هستند. نکتهی جالبی که در این حدیث وجود دارد این است که مسأله از همان زمان پیامبر مطرح بوده است.

حديث ۴ باب ۵۱ از ابواب احرام:

۱۶۶۳۸ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِيِّ وَ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي الرَّجُلِ يَخْرُجُ فِي الْحَاجَةِ مِنَ الْحَرَمِ- قَالَ إِنْ رَجَعَ فِي الشَّهْرِ الَّذِي خَرَجَ فِيهِ دَخَلَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ وَ إِنْ دَخَلَ فِي غَيْرِهِ دَخَلَ بِإِحْرَامٍ

این هم مرسله است. این روایت میگوید اگر در همان ماه برگردد، دیگر احرام نمیخواهد زیرا هر ماه یک عمره دارد ولی اگر وارد ماه دیگر شد باید محرم شود.

پس برخی روایات بالمنطوق و برخی دیگر بالمفهوم دلالت بر وجوب احرام عند الدخول داشت. حال آیا مراد مکه است یا حرم؟ معیار حرم است. زیرا دو روایت صحیحه کلمهی حرم داشت و اخذ به حرم هم تناقضی با مکه ندارد و تقیید هم نمیشود، زیرا مُثبتین هستند. در تقیید مثبت و منفی باید باشند. مکه را از این باب گفتهاند که هیچ کس فقط برای حرم نمیآید بلکه برای مکه میآیند، البته این به این معنی نیست که هیچ ثمرهای ندارد ولی معمولاً- برای مکه وارد حرم میشوند. و قلیلی هم هستند که در حرم منهای مکه کار دارند. فردا استثناءات را بررسی میکنیم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۱۱ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۱

.Your browser does not support the audio tag

در برابر احادیثی که دال بر وجوب عمره به هنگام دخول به مکه بود، چند روایت معارض هم داریم: حدیث ۱ و ۳ و ۵ باب ۵۱ از ابواب احرام.

حدیث ۱ باب ۵۱ از ابواب احرام:

ص: ۱۱۲

۱۶۶۳۵ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ وَ عَنْ أَبِيهِ مَيْمُونٍ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ أَبِي جَعْفَرٍ ع إِلَى أَرْضٍ بِطَيْبَةَ- وَ مَعَهُ عُمَرُ بْنُ دِينَارٍ وَ أُنَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فَأَقَمْنَا بِطَيْبَةَ مَا شَاءَ اللَّهُ إِلَى أَنْ قَالَ ثُمَّ دَخَلَ مَكَّةَ وَ دَخَلْنَا مَعَهُ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ

شاهد ما بخش آخر روایت است که از دخول بدون احرام به مکه سخن میگوید.

حدیث ۳ باب ۵۱ از ابواب احرام:

۱۶۶۳۷ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي الرَّجُلِ يَخْرُجُ إِلَى جُدَّةَ فِي الْحَاجَةِ قَالَ يَدْخُلُ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ

حدیث ۵ باب ۵۱ از ابواب احرام:

۱۶۶۳۹ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْحَسَنِ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ خَرَجَ إِلَی الرَّبَذَهِ يُشَيِّعُ أَبَا جَعْفَرٍ ثُمَّ دَخَلَ مَكَّهَ حَلَالًا

مرسلهای از چند نفر است. این روایات با این وجود که اغلب، سند آنها اشکال دارد جواب روشن دارد و آن این که شاید این عمرهها در همان ماهی بوده که عمرهی قبلی در آن واقع شده بوده است و اگر هم کسی این جواب را قبول نکند و کار به تعارض بکشد این روایات معرض عنه اصحاب است و به مرجح خذ بما اشتهر بین اصحابک روایات قبلی بر اینها مقدم داشته میشود. در روایت دوم هم گرچه فی الحاجه به کار رفته ولی معلوم نیست که این حاجت حاجت مکرره باشد، لذا نمیتوان گفت به این دلیل معارض نیست.

ص: ۱۱۳

فرع سوم مسأله ۳: استثناءات عمره به هنگام ورود به حرم

امام به تبع عروه دو استثناء و به یک معنی سه استثناء قائل شده‌اند. عبارت امام برای استثناء اول چنین است:

إلا فی بعض الموارد: منها من یکون مقتضی شغله الدخول و الخروج کرارا کالحطاب و الحشاش، و أما استثناء مطلق من یتکرر منه فمشکل

حشاش یعنی آورنده‌ی حشیش و حش که در لغت به معنای بوستان و یا محل آلوده است در اینجا به معنای خاشاکی است که آتش زنه را برای سهولت اشتعال به آن میزنند. امام به همان مثالهای قدیم بسنده کرده‌اند ولی مثالهای امروزی رانندگان و کارگران و معلمانی است که محل کار یا زندگی آنها بیرون حرم باشد. معیار امام این است که علت تکرار ورود به حرم، مقتضای شغلش باشد، ولی اگر شغلش نباشد و مثلاـ برای عیادت مریض و یا برای تفریح به باغش برود، این استثناء شامل حالش نمیشود. مشهور فقهاء بر خلاف امام، شغل را شرط نکرده‌اند. در بررسی اقوال هم، میبینیم که فقهاء به تکرار ورود و خروج تصریح کرده‌اند و مقتضای شغل بودن را قید نکرده‌اند. کتاب شرائع و مسالك ج ۲، ص ۴۹۶ و کشف اللثام، ج ۶، ص ۲۹۵ نمونه‌هائی در این زمینه است. اهل سنت هم تکرار را فقط گفته‌اند و شغل را شرط نکرده‌اند.

کلام ابن قدامه که دیروز آن را خواندیم این بود:

المکلف الذی یدخل لغیر قتال و لا حاجه متکرره..

نووی هم در المجموع، فرعی را به این عنوان اختصاص داده است:

ص: ۱۱۴

فرع فی مذاهب العلماء فی من اراد دخول الحرم لحاجه لاتکرر

وی اصلا موضوع فرع را همین مطلب قرار داده است.

بنابراین عبارات فقهای اهل سنت و اصحاب ما حاجت متکرر است و هیچ یک شغل را بر خلاف امام شرط نکردهاند.

دلیل ما تنها یک روایت است که آن هم صحیحه است

حدیث ۲ باب ۵۱ از ابواب احرام:

۱۶۶۳۶ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى وَ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ مُوسَى فِي حَدِيثٍ قَالَ وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ الْحَطَّابَةَ وَ الْمُجْتَلِبَةَ أَتَوُا النَّبِيَّ ص فَسَأَلُوهُ فَأَذِنَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوا حَلَالًا

سؤال ذکر نشده ولی از جواب میتوان فهمید که سؤال چه بوده است. این نشان میدهد که در زمان پیامبر هم این مسأله معروف بوده است که بدون احرام وارد مکه شوند. آیا باید در اینجا الغای خصوصیت کرد یا نه؟ از نظر عرف شغل خصوصیت ندارد و یا عرف چنین می فهمد که این تسهیلاتی است برای کسانی که مکرر رفت و آمد میکنند و شغل در آن مدخلیتی ندارد. فهم مشهور و حکم آنها به عدم انحصار به شغل، مؤید است و دلیل ما نیست.

در پایان این بحث چند نکته باقی مانده است:

امر اول ـ اولین نکته اشکال کاشف اللثام است که قاعدهی لاحرج هم در اینجا جاری میشود، لعل حشاش و حطام هم تعبدی نیست، مصداق این قاعده است. ولی برخی ایراد کردهاند که عسر و حرجی نیست ولی به نظر ما هم چون ماهی یک بار است، عسر و حرجی در کار نیست. ولی ممکن است کسی بگوید هر ماه یک بار هم عسر و حرج است زیرا موجب احرام به مدت ده دوارده روز در بیابان می شده که بسیار سخت است. اگر این طور باشد، نسبت به اینها هم چه بسا بتوان گفت که عسر و حرج است، زیرا چنین فردی حدود ۱۲۰ روز در سال باید محرم باشد. پس ما میگوییم در برخی موارد میتوان به قاعدهی عسر و حرج تمسک کرد.

ص: ۱۱۵

امر دوم ــ مراد از تکرار چیست؟ در یک ماه است یا در شهور متعدده؟ روشن است که شهور متعدده است و الا تکرار در ماه واحد محل بحث ما نیست.

امر سوم ــ تکرار به چند نوبت حاصل می شود. شهید ثانی در مسالک متعرض این موضوع شده است، ج ۲، ص ۴۹۶:

و یتحقّق التکرر (التکرار) بالدخول فی المرّه الثانیه، فیسقط عنه الحکم فی الثالثه مع تقارب الوقتین عاده. و لم أقف علی شی ء یقتضی تحدیده فالمحکّم فی ذلک العرف الدال علی کونه مکرّرا.

اگر شک کردیم باید به عموم عام تمسک کنیم، زیرا مخصص دارای شبههی مفهومی است و در این شبهه اگر امر دائر بین اقل و اکثر شود، باید به عموم عام تمسک کرد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۱۲ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۲

.Your browser does not support the audio tag

در ادامهی بحث دیروز به یک قاعدهی اصولی اشاره کنیم. اگر بر عام مخصصی وارد شود و نسبت به آن مخصص شبههی مفهومی داشته باشیم یعنی مخصص مجمل باشد از نظر اقل و اکثر در اینجا برای خروج از ابهام می گویند به عموم عام باید عمل کرد. مثل این که در فاسق شک کنیم که مرتکب کبیره است یا اعم از مرتکب کبیره و مصر بر صغیره اگر اولی باشد فاسق دائره محدودتری و اقل است و اگر دومی باشد دائره وسیعتری و اکثر است. در این جا که شبههی مفهومی در مخصص است، تمسک به عام می کنیم و به قدر متیقن عمل می کنیم و تنها اقل را خارج می کنیم. در ما نحن فیه عام ما تجب العمره لکل من دخل الحرم است، استثناء آن من یتکرر منه الدخول است. در مفهوم تکرر شک کردهایم که آیا دوبار باید باشد یا سه بار. حداقل در اینجا سه بار است در دو بار شک داریم و به عموم عام عمل می کنیم زیرا دلیلی برای اخراج آن از دایرهی عموم نیست.

ص: ۱۱۶

استثناء دوم مریض است، برخی معذور گفتهاند. معذور اعم از مریض است. و شامل قتال هم هست، این استثناء را خیلیها ذکر کرده اند. جواهر ج ۱۸، ص ۴۳۹:

أفتی به الشیخ و یحیی بن سعید و غیرهما بل لا اجد فیه خلافا

و همو در ج ۲۰، ص ۴۴۸ هم ارجاع به قبل می دهد ولی در اینجا ادعای لا اجد فیه خلافا ندارد. از دیگر کسانی که متعرض شدهاند محقق در شرائع و کسانی است که آن را شرح کردهاند. محقق انتفاء العذر گرفته است که شامل مرض و قتال می شود و هم شامل خوف هم میشود. کلمهی مرض در روایت آمده است.

یک دلیل ما، روایات باب ۵۰ از ابواب احرام است.

روایت ۱ باب ۵۰ از ابواب احرام:

۱۶۶۲۳ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع یَدْخُلُ الْحَرَمَ أَحَدٌ إِلَّا مُحْرِماً قَالَ لَا إِلَّا مَرِیضٌ أَوْ مَبْطُونٌ

مبطون ذکر خاص بعد از عام است.

روایت ۲ باب ۵۰ از ابواب احرام:

۱۶۶۲۴ وَ عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع هَلْ یَدْخُلُ الرَّجُلُ الْحَرَمَ بِغَیْرِ إِحْرَامٍ قَالَ لَا إِلَّا أَنْ یَکُونَ مَرِیضاً أَوْ بِهِ بَطَن

این روایت صحیحه است و به صراحت مبطون را استثناء کردهاند.

حدیث ۴ باب ۵۱ از ابواب احرام:

ص: ۱۱۷

۱۶۶۳۸ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِیِّ وَ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی الرَّجُلِ يَخْرُجُ فِی الْحَاجَهِ مِنَ الْحَرَمِ- قَالَ إِنْ رَجَعَ فِی الشَّهْرِ الَّذِی خَرَجَ فِيهِ دَخَلَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ وَ إِنْ دَخَلَ فِی غَيْرِهِ دَخَلَ بِإِحْرَامٍ

فرق آن با حدیث ۲ مربوط به حرم بودن است. این سه روایت دلالت بر بحث ما میکند. و اما دو روایت معارض هم داریم که می گوید با وجود مرض محرم شود.

حدیث ۳ باب ۵۰ از ابواب احرام:

۱۶۶۲۵ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى وَ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ رِفَاعَهَ بْنِ مُوسَى قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ بِهِ بَطَنٌ وَ وَجَعٌ شَدِيدٌ يَدْخُلُ مَكَّهَ حَلَالًا قَالَ لَا يَدْخُلْهَا إِلَّا مُحْرِماً الْحَدِيثَ

حدیث ۸ باب ۵۰ از ابواب احرام:

۱۶۶۳۰ وَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ رِفَاعَهَ بْنِ مُوسَى عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَعْرِضُ لَهُ الْمَرَضُ الشَّدِيدُ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّهَ- قَالَ لَا يَدْخُلُهَا إِلَّا بِإِحْرَامٍ

سند این حدیث به دلیل وجود سهل بن زیاد نسبت به حدیث ۳ در درجهی پایینتری است. این دو حدیث را که یکی حرم و دیگری مکه دارد شیخ طوسی حمل بر استحباب کرده است. آیا در موارد عسر و حرج که وجوب برداشته شد، استحباب باقی میماند؟ یا استحباب هم برداشته میشود؟ در موارد عسر و حرج ما جعل علیکم فی الدین من حرج وجوب را برمیدارد یا استحباب باقی میماند؟ از این تفسیر شیخ طوسی فهمیده میشود که فقط قلم الزام برداشته میشود و استحباب به جای خود باقی است. اما در اینجا عسر و حرج زیاد هم مهم نیست، زیرا احرام بستن که زیاد زحمت ندارد، لباس را نتواند مخیط میپوشد، طواف را نتواند روی دوش او را میبرند، سعی را نتواند حملش میکنند، حتی اگر در این حد هم نتواند نائب میگیرد. دلیل نیابت در حج شامل عمره هم هست. با وجود این که عسر و حرج زیاد شدید هم نیست، شارع استثناء کرده است و این استثناء تخفیف من قبل الشارع است و شارع گفته واجب نیست. ما که میگوییم اگر وجوب رفت استحباب هست منظورمان این نیست که وجوب یک امر مرکب است و وجوب که رفت مطلوبیت همچنان باقی است، بلکه مراد این است که وجوب که رفت ادلهی استحباب عمره میگوید عمره مستحب است.

اینجا دلیل دیگری هم داریم و آن خود عسر و حرج است که به هر حال برای مریض سخت است. گرچه برخی بیماریها حس حرکت را از انسان نمی گیرد ولی برخی دیگر می گیرد. اگر دلیل ما عسر و حرج باشد، عذر و قتال را هم شامل است البته قتال در روایات خاص آمده بود. قتال منصوص است.یک عذر هم مانند مشکل سال جاری است که گرچه مریض نیست ولی خوف ابتلاء دارد و یا خودش مریض است ولی نگران بیمار کردن دیگران است. چنین فردی هم لازم نیست محرم شود. اگر روایات کوتاه از کل عذر باشد ولی قاعده کوتاه نیست.

تتمهای هم باید گفته شود، و آن این است که امام فرمود:

و ما عدا ذلک مندوب، و یستحب تکرارها کالحج

روایات زیادی داریم که مثلاً پیامبر سه عمره به جا آورد، یا در بارهی تکرار عمره ولی آن نکته ای که قبلا گفته شد اینجا هم هست که آیا قابل تعمیم به زمان حاضر هست یا نه؟

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۱۳ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۳

.Your browser does not support the audio tag

تذکر در باره مسائل روز

روز ۱۳ آبان سه مناسبت تاریخی انقلاب دارد: تبعید امام، شهادت جمعی از دانشجویان، تسخیر لانه جاسوسی. اسنادی که کشف شد، معلوم شد که چقدر اسناد جاسوسی در آنجاست. این موضوع منحصر به امریکا نیست همه سفارتخانه ها چنین است. و باید مراقب این سفارتخانهها بود. اصرار امریکا برای باز کردن سفارتخانه یا دفتر در ایران برای همین است. خداوند شر همه آنها را از همه جوامع اسلامی برطرف نماید.

ص: ۱۱۹

بحث اخلاقی هفته

چند حدیث صحیح و مشترک المضمون در باب ۱۳۶ وجود دارد که همگی در بارهی پرخاشگری است.

حدیث ۱ باب ۱۳۶ از ابواب العشره:

۱۶۱۸۹ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَا كَادَ جَبْرَئِيلُ يَأْتِينِي إِلَّا قَالَ يَا مُحَمَّدُ اتَّقِ شَحْنَاءَ الرِّجَالِ وَ عَدَاوَتَهُمْ

شحناء ایجاد عداوت کردن و پرخاشگری کردن و نسبت به مردم بی ادبانه سخن گفتن است.

حدیث ۳ باب ۱۳۶ از ابواب العشره:

۱۶۱۹۱ وَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ الْکِنْدِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ جَبْرَئِیلُ ع لِلنَّبِیِّ ص إِیَّاکَ وَ مُلَاحَاهَ الرِّجَالِ

ملاحاه یعنی پرخاشگری و بحثهای همراه با کینه توزی و عداوت.

حدیث ۴ باب ۱۳۶ از ابواب العشره:

۱۶۱۹۲ وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَیَابَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِیَّاکُمْ وَ الْمُشَارَّهَ فَإِنَّهَا تُورِثُ الْمَعَرَّهَ وَ تُظْهِرُ الْعَوْرَهَ

مشارّه هم سخن درشت گفتن و مجادله همراه با پرخاشگری است. این که می فرماید جبرئیل مرتب نزد من میآمد مهم است. اسلام از ما می خواهد که با مردم با ادب برخورد شود. با کسی که مثلا در مجلسی برخیزد و بخواهد مجلس را برهم زند با عبارات مختلف می توان برخورد کرد ولی برخوردی که همراه با ادب باشد بهتر است و موجب خوشحالی فرد معترض هم میشود. در نامه نویسی و سخنرانی هم همین است. از اینجا پیغامی به همه جوانان طلاب و دانشجو بدهم که اکنون متأسفانه در برخی بخشهای دانشگاهی فضا فضای پرخاشگری است. دانشگاه مرکز علم است و باید مرکز ادب و احترام باشد. مردم انتظار دارند هر چه سواد بیشتر می شود ادب بیشتر باشد. فضای حوزه ها هم باید همین باشد. عده ای از جوانان با پدر و مادر خود هم همینطور با تندی و پرخاشگری برخورد میکنند و با برادر بزرگ خود هم همینطور. کسی نمی گوید حرف نزنید، ولی همراه با ادب. مردم از حوزه ها انتظار ادب دارند و از دانشگاهها همینطور. شاید عدهی کسانی که رعایت این مسائل را نکنند زیاد نباشد ولی به نام دانشگاه تمام می شود. فرق بین انسان و حیوان ادب است. من واقعا رنج می کشم از فضائی که پیدا شد و ادب به فراموشی سپرده شده است. خداوند به جمعیتی رحم می کند که آنها به خود رحم کنند. ما درس خواندهایم مردم از ما انتظار دارند. امیدوارم همه این مسائل را رعایت کنند که اگر چنین نکنند، نه کِه را قیمتی ماند نه مِه را.

ص: ۱۲۰

****

در ذیل فرع دوم از مسألهی سوم از مسائل عمره جملهای باقی ماند که غیر از موارد وجوب بالذات و بالعرض عمره، عمره مستحب است و تکرار آن هم مستحب است. البته این که چند بار در ماه یا سال انجام شود و فصل بین آنها چقدر باشد، موضوع فرع سوم است. استحباب عمره و تکرار آن در کلمات عامه و خاصه آمده است. دلیل این روایات متعددی است که در باب ۴ و ۲ و ۱ و ۶ از ابواب احرام آمده است. عنوان باب ۶ که عمده هم همین باب است، چنین است:

بَابُ اسْتِحْبَابِ الْعُمْرَهِ الْمُفْرَدَهِ فِی کُلِّ شَهْرٍ بَلْ فِی کُلِّ عَشَرَهِ أَیَّامٍ

عقیدهی صاحب وسائل این است که ده روز هم کافی است که بین دو عمره فاصله باشد.

روایت ۱ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۳ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ فِی کِتَابِ عَلِیٍّ ع فِی کُلِّ شَهْرٍ عُمْرَهٌ

این روایت صحیحه است و عبدالرحمن بن حجاج هم از ثقات است ولی روایتی در بارهی او داریم که انه ثقیل علی القلوب، زیرا نامش عبدالرحمن و نام پدرش حجاج است. فعلا به فاصلهی بین دو عمره کاری نداریم، این روایت دلالت بر استحباب تکرار دارد.

روایت ۴ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۶ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ کَانَ عَلِیٌّ ع یَقُولُ لِکُلِّ شَهْرٍ عُمْرَه

روایاتی داریم که میگوید در هر سال یک مرتبه، اینها هم به هر حال تکرار را میرساند.

حدیث ۶ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۸ وَ عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ قَالَ الْعُمْرَهُ فِی کُلِّ سَنَهٍ مَرَّه

روایتی داریم که میگوید هر ده روز، عمره انجام شود.

روایت ۱۰ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۸۱ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی ع قَالَ (لِکُلِّ شَهْرٍ عُمْرَهٌ قَالَ قُلْتُ أَ یَکُونُ أَقَلَّ مِنْ ذَلِکَ) قَالَ لِکُلِّ عَشَرَهِ أَیَّامٍ عُمْرَهٌ

چه هر ماه گفته شود و چه هر ده روز و چه هر سال، از روایات استحباب تکرار برداشت میشود.

باب ۲ راجع به عمرهی پیامبر بحث شده است.

حدیث ۲ باب ۲ از ابواب عمره:

۱۹۲۴۱ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ص ثَلَاثَ عُمَرٍ مُتَفَرِّقَاتٍ عُمْرَهَ ذِی الْقَعْدَهِ أَهَلَّ مِنْ عُسْفَانَ وَ هِیَ عُمْرَهُ الْحُدَیْبِیَهِ- وَ عُمْرَهً أَهَلَّ مِنَ الْجُحْفَهِ وَ هِیَ عُمْرَهُ الْقَضَاءِ- وَ عُمْرَهً مِنْ الْجِعْرَانَهِ- بَعْدَ مَا رَجَعَ مِنَ الطَّائِفِ مِنْ غَزْوَهِ حُنَیْنٍ

وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ مُرْسَلًا إِلَّا أَنَّهُ قَالَ ثَلَاثَ عُمَرٍ مُتَفَرِّقَاتٍ کُلُّهُنَّ فِی ذِی الْقَعْدَهِ

این روایت صحیحه است، مسلمانان عمرهی حدیبیه را انجام ندادند و محصور و مصدود شدند و اعمال مربوط به آن را انجام دادند و ثواب آن را بردند. عمره القضاء نامش عمره القضاء است نه این که این عمره قضای عمره سال قبل بود. جعرانه در مسیر طائف است، مسیر دیگر طائف، راه جبل است ما برای زیارت قبر ابن عباس به طائف رفتهایم، و در حالی که مکه در شدت گرما بود، در طائف حتی پنکههای مسجد کار نمیکرد، از بس که هوا خنک بود. جادهی آن هم از جادهی فیروزکوه هم تندتر و شیبدارتر است. وقتی پیامبر سه عمره به جا آورده باشد این نشان می دهد که عمره مستحب است و تکرار آن هم مستحب است. روایات دیگر این باب هم هست. دو باب دیگر هم داریم که روایات آنها دلالت بر استحباب عمره و تکرار دارد.

باب ۳ در بارهی عمرهی رجب است که حداقل از آن برداشت می شود که عمره هر سال مستحب است.

حدیث ۱ باب ۳ از ابواب عمره:

۱۹۲۴۶ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع أَنَّهُ قَالَ لَهُ مَا أَفْضَلُ مَا حَجَّ النَّاسُ قَالَ عُمْرَهٌ فِی رَجَبٍ وَ حَجَّهٌ مُفْرَدَهٌ فِی عَامِهَا

این حدیث هم صحیح السند است. امام از زراره پرسید و زراره درس پس میداد. این باب ۱۶ حدیث دارد.

حدیث ۳ باب ۳ از ابواب عمره:

۱۹۲۴۸ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ سُئِلَ أَیُّ الْعُمْرَهِ أَفْضَلُ عُمْرَهٌ فِی رَجَبٍ أَوْ عُمْرَهٌ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ- فَقَالَ لَا بَلْ عُمْرَهٌ فِی رَجَبٍ أَفْضَلُ

این روایات حداقل استحباب تکرار عمره در رجب هر سال را نشان میدهد. چندین روایت این باب میگوید که اگر احرام عمره را در ماه رجب ببندد ولو اعمال را در ماه شعبان انجام دهد ثواب عمرهی رجبیه را دارد. باب ۴ با عنوان زیر در بارهی عمرهی رمضان است.

بَابُ تَأَكُّدِ اسْتِحْبَابِ الْعُمْرَهِ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ

حدیث ۱ باب ۴ از ابواب عمره:

۱۹۲۶۲ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْوَلِیدِ بْنِ صَبِیحٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع بَلَغَنَا أَنَّ عُمْرَهً فِی شَهْرِ رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّهً فَقَالَ إِنَّمَا كَانَ ذَلِکَ فِی امْرَأَهٍ وَعَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص- فَقَالَ لَهَا اعْتَمِرِی فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فَهُوَ لَکِ حَجَّهٌ

روایات این ابواب را و دیگر ابواب را که روی هم بریزید استحباب تکرار عمره برداشت میشود.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۱۶ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۶

.Your browser does not support the audio tag

دربارهی فاصلهی بین دو عمره پنج قول وجود دارد که چهار قول آن مشهور است و قول پنجمی را هم میتوان از برخی متون برداشت کرد.

هر سال یک بار

هر ماه قمری یک بار

هر ده روز

لا حدّ له یعنی در یک روز هم میتوان چند بار انجام داد

در هر روز یک بار. این قول از برخی کلمات جواهر و غیر آن برداشت میشود.

به چند نمونه از اقوال اشاره میکنیم. سید مرتضی در الناصریات، ص ۳۰۷ و ۳۰۸ هم اقوال خاصه و هم اقوال عامه را نقل کرده است:

«لا تصح العمره فی الشهر إلا مره واحده» الذی یذهب إلیه أصحابنا أن العمره جائزه فی سائر أیام السنه، و قد روی: أنه لا یکون بین العمرتین أقل من عشره أیام، و روی: أنها لا تجوز إلا فی کل شهر مره واحده. و قال الشافعی: تجوز العمره فی السنه مرتین و أکثر. و حکی عن مالک أنه قال: لا ـ تجوز إلا ـ دفعه، و هو قول سعید بن جبیر، و النخعی، و ابن سیرین. دلیلنا علی جواز فعلها علی ما ذکرناه قوله صلی الله علیه و آله و سلم: «العمره إلی العمره کفاره لما بینهما». و لم یفصل علیه السلام بین أن یکون ذلک سنه أو سنتین، أو شهرا أو شهرین.

ص: ۱۲۴

سائر در اینجا یعنی یعنی جمیع. قول شافعی را قول ششم میتوان تلقی کرد. حدیث نبوی حتی اگر صحیح السند باشد، آیا واقعا در مقام بیان است یا میخواهد کفاره بودن عمره برای گناهان را بیان کند؟

علامه در تذکره، ج ۸، ص ۴۳۶ و ۴۳۷ (مسألهی ۷۴۲) هم سخنی دارد که ما آن را به صورتی که خودمان خلاصه کردهایم، نقل میکنیم:

اختلف علمائنا فی اقل بین العمرتین فقال بعضهم لا قدر بینها کالصلاه، ثم استدل بالروایه السابقه، ثم قال و قال بعضهم یستحب

فی کل شـهر عمره واحـده و به قال علی علیه السـلام، و ابن عمر، و ابن عباس، و انس و الشافعی و جماعه اخری لما رواه العامه عن علی علیه السـلام قال فی کل شهر عمره و من طریق الخاصه قول الصادق علیه السلام فی الصحیح کان علی یقول لکل شهر عمره. إذا عرفت هذا فیستحب ان یعتمر فی کل عشره ایام عمره مع التمکن و به قال عطاء و احمد ثم استدل ببعض الروایات،

شهید ثانی هم در مسالک، ج ۲، ص ۴۹۹ تصریح می کند که روایات صحیحه در هر ماه یک عمره است:

قد اختلف الأخبار و أقوال الأصحاب فی أقلّ ما یجب أن یکون بین العمرتین، فقیل لا یکون فی السنه إلّا عمره واحده، و قیل فی الشـهر ذلک، و به أصحّ الروایات و قیل: أقلّه عشـره أیّام. و لم یجعل المرتضی بین العمرتین حدّا، و اختاره المصنف و جماعه و هو أقوی.

یعنی محقق صاحب شـرائع هم قول سـید مرتضـی را که فاصـلهی بین عمرتین حدی ندارد پذیرفته است. شهید اول هم در لمعه لاحد له میگوید و دلیل آن را جمع بین اخبار عنوان می کند.

از کسانی که به عشره ایام اشاره کرده اند ابن جنید و شیخ در الخلاف است.

عبارت جواهر که قول پنجم از آن در میآید، در ج ۲۰، ص ۴۶۶ آمده است:

بل لا یبعد جوازه فی کل یوم و إن کان قد توهم بعض العبارات أن أقل الفصل یوم علی معنی أن لکل یوم عمره، لکن مقتضی ما ذکرنا عدم الفرق بین الیوم و غیره

پس خود جواهر هم قائل به لا حد له است. و ظاهر عبارت عروه هم در مسألهی ۳ هر روز یک عمره است:

فیجوز إتیانها کل یوم

محشین عروه هم جمعی کلام عروه را پذیرفتهاند و جمعی نپذیرفتهاند. امام در تحریر و در حاشیهی عروه هر ماه یک عمره را پذیرفتهاند و مرحوم خوئی هم همینطور.

این اختلاف در بارهی فصل بین عمرتین از اختلاف در روایات برداشت می شود. اکنون پیش از بررسی روایات باید یک تأسیس اصل انجام دهیم، اصل در عبادات عدم مشروعیت است و بنا بر این نمیتوانیم به اطلاقات عمل کنیم و بگوییم هیچ حدی بین عمرتین وجود ندارد.

روایات مربوط به یک عمره در هر ماه

بیشترین روایات در بارهی ماهی یک بار است. حدود هفت روایت که اکثر آن هم صحیح است در این زمینه وجود دارد و شاید تنها در بارهی یکی از آنها شک باشد.

حدیث ۱ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۳ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ فِی کِتَابِ عَلِیٍّ ع فِی کُلِّ شَهْرٍ عُمْرَةٌ

همه رجـال این روایت شـناخته شدهانـد و روایت از این نظر مشـکلی نـدارد. ولی آیـا عبـارت مفهوم دارد؟ از مفـاهیم معتـبره، مفهوم عدد است. و ما آن را حجت میدانیم.

حدیث ۲ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۴ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَـدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ قَالَ سَـمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع یَقُولُ إِنَّ عَلِیّاً ع کَانَ یَقُولُ فِی کُلِّ شَهْرٍ عُمْرَه

در بارهی یونس بن یعقوب، کسانی حرفهائی زدهانـد. برخی می گوینـد فطحی مـذهب بوده و برخی می گویند از این مذهب برگشت، فطحی هم که باشد، ثقه است. وقتی از دنیا رفت، امام رضا علیه السلام متولی کارهای او شد. بعلاوه وکیل امام کاظم علیه السلام هم بوده و بقیه رجال هم ثقهاند.

حدیث ۴ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۶ وَ بِإِسْـنَادِهِ عَنْ مُوسَـی بْنِ الْقَـاسِمِ عَنْ صَـفْوَانَ عَنْ مُعَـاوِیَه بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ ع قَالَ کَانَ عَلِیٌّ ع یَقُولُ لِکُلِّ شَـهْرٍ عُمْرَه

این هم از نظر سلسله سند معتبر است. در بارهی معاویه بن عمار هم همان بحث مذهب مطرح است به هر حال سند معتبر است.

حدیث ۵ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۷ وَ عَنْهُ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع یَقُولُ کَانَ عَلِیٌّ ع یَقُولُ لِکُلِّ شَهْرٍ عُمْرَه

این همان حدیث است و معلوم نیست چرا صاحب وسائل آن را روایت مستقل قرار داده است. راوی و مروی عنه و متن حدیث یکی است.

حدیث ۹ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۸۰ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع السَّنَهُ اثْنَا عَشَرَ شَهْراً یُعْتَمَرُ لِکُلِّ شَهْرٍ عُمْرَه

طریق صدوق به اسحاق صحیح و خود اسحاق هم ثقه است هر چند او هم فطحی است. این حدیث از امیرالمؤمنین نیست از خود امام صادق علیه السلام است. کلمهی عمره در اینجا نکره است و مراد این است که در هر ماه یک عمره انجام شود.

حدیث ۱۱ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۸۲ عَلِیُّ بْنُ جَعْفَرٍ فِی کِتَابِهِ عَنْ أَخِیهِ قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْعُمْرَهِ مَتَى هِیَ قَالَ یَعْتَمِرُ فِیمَا أَحَبَّ مِنَ الشُّهُور

این روایت هم دلالت بر هر ماه یک عمره دارد.

حدیث ۱۲

۱۹۲۸۳ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیُّ فِی قُرْبِ الْإِسْنَادِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنِ الرِّضَا ع أَنَّهُ قَالَ لِکُلِّ شَهْرٍ عُمْرَه

روایات قرب الاسناد محل بحث است و این همان روایتی است که گفتیم شاید در صحت آن بحث باشد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۱۷ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۷

.Your browser does not support the audio tag

بحث در این بود که فاصلهی بین عمرهها چقدر باید باشد و به پنج قول اشاره شد، و تأسیس اصل هم کردیم که اصل عدم مشروعیت است مگر ما خرج بالدلیل. ابتدا ۷ روایت مربوط به یک عمره در یک ماه خوانده شد. در ادامه ۴ روایت دیگر هم خوانده میشود که سه تای آن قبلا خوانده شده است در کفارات احرام که مضمون روایات این بود که اگر کسی در عمره قبل از اتمام طواف و سعی آمیزش داشته باشد، عمرهاش باطل است و باید صبر کند تا ماه بعد.

ص: ۱۲۸

حدیث ۱ باب ۱۲ از ابواب کفارات الاستمتاع فی الاحرام

۱۷۳۹۹ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ رِئَابٍ عَنْ بُرَیْدِ بْنِ مُعَاوِیَهَ الْعِجْلِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنْ رَجُلٍ اعْتَمَرَ عُمْرَهً مُفْرَدَهً فَغَشِیَ أَهْلَهُ قَبْلَ أَنْ یَفْرُغَ مِنْ طَوَافِهِ وَ سَعْیِهِ قَالَ عَلَیْهِ بَدَنَهٌ لِفَسَادِ عُمْرَتِهِ وَ عَلَیْهِ أَنْ یُقِیمَ إِلَى الشَّهْرِ الْآخَرِ فَیَخْرُجَ إِلَى بَعْضِ الْمَوَاقِیتِ فَیُحْرِمَ بِعُمْرَهٍ

غشیان اهل کنایه از آمیزش جنسی است. روایت نگفته که وقتی تا ماه بعد صبر کرد، چه کند ولی مراد انجام اعمال عمره در

ماه بعد است. از عبارت برمیآید که احرام قبلی به پایان رسیده است.

حدیث ۲ باب ۱۲ از ابواب کفارات الاستمتاع فی الاحرام:

۱۷۴۰۰ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِئَابٍ عَنْ مِسْمَعٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی الرَّجُلِ یَعْتَمِرُ عُمْرَةً مُفْرَدَةً ثُمَّ یَطُوفُ بِالْبَیْتِ طَوَافَ الْفَرِیضَهِ ثُمَّ یَغْشَی أَهْلَهُ قَبْلَ أَنْ یَسْعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ- قَالَ قَدْ أَفْسَدَ عُمْرَتَهُ وَ عَلَیْهِ بَدَنَهٌ وَ عَلَیْهِ أَنْ یُقِیمَ بِمَکَّهَ حَتَّی یَخْرُجَ الشَّهْرُ الَّذِی اعْتَمَرَ فِیهِ ثُمَّ یَخْرُجَ إِلَی الْوَقْتِ الَّذِی وَقَّتَهُ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِهِ فَیُحْرِمَ مِنْهُ وَ یَعْتَمِرَ

تفاوت این حدیث با حدیث قبلی این است که در حدیث قبلی هنوز طواف بیت هم نکرده بود ولی در اینجا بعد از طواف است. در اینجا نمی فرماید سی روز تمام شود، میفرماید آن ماه قمری تمام شود.

حدیث ۴ باب ۱۲ از ابواب کفارات الاستمتاع فی الاحرام:

۱۷۴۰۲ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَلِيٍّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع فِی رَجُلٍ اعْتَمَرَ عُمْرَةً مُفْرَدَةً وَ وَطِئَ أَهْلَهُ وَ هُوَ مُحْرِمٌ قَبْلَ أَنْ یَفْرُغَ مِنْ طَوَافِهِ وَ سَعْیِهِ قَالَ عَلَیْهِ بَدَنَهٌ لِفَسَادِ عُمْرَتِهِ وَ عَلَیْهِ أَنْ یُقِیمَ بِمَکَّهَ حَتَّی یَدْخُلَ شَهْرٌ آخَرُ فَیَخْرُجَ إِلَی بَعْضِ الْمَوَاقِیتِ فَیُحْرِمَ مِنْهُ ثُمَّ یَعْتَمِرَ

اینجا هم نمی گوید سی روز، می فرماید آن ماه قمری تمام شود.

در این روایات دو احتمال می رود:

عـدم جواز دو عمره در یکماه ــ یک احتمال این که در یک ماه دو عمره نمیشود و به همین دلیل باید تا ماه بعد صبر کند اگر این باشد هو المطلوب.

صبر تـا مـاه دیگر برای عقوبت ــ احتمـال دیگر این است که توالی عمره جـائز است ولی این صبر کردن تـا ماه دیگر به عنوان عقوبت است و او برای عقوبت باید باقی بماند تا ماه تمام شود.

از این دو احتمال احتمال اول اقوی است. ما روایتی از معاویه بن عمار داریم که میتواند شاهدی برای احتمال اول باشد.

روایت ۸ باب ۲۲ از ابواب اقسام حج:

۱۴۸۶۸ وَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع عَنِ الْمُتَمَتِّعِ یَجِی ءُ فَیَقْضِی مُتْعَتَهُ ثُمَّ تَبْدُو لَهُ الْحَاجَهُ فَیَخْرُجُ إِلَی الْمَدِینَهِ- وَ إِلَی ذَاتِ عِرْقٍ أَوْ إِلَی بَعْضِ الْمَعَادِنِ قَالَ یَرْجِعُ إِلَی مَکَّهَ بِعُمْرَهٍ إِنْ کَانَ فِی غَیْرِ الشَّهْرِ الَّذِی تَمَتَّعَ فِیهِ لِأَنَّ لِکُلِّ شَهْرٍ عُمْرَهً ...

ظاهر روایت دیروز و امروز را که روی هم بریزیم فاصلهی دو عمره باید یک ماه قمری باشد.

روایات مربوط به یک عمره در ده روز

این موضـوع دو روایت دارد که هر دو را علی بن حمزه نقـل کرده و معلوم نیست کـدام علی بن ابی حمزه است، ظـاهرا همـان علی بن ابی حمزه بطائنی است و لذا سـند روایت ضـعف دارد و اگر احتمال هم بدهیم که همان بطائنی است برای ضعف سند کافی است.

ص: ۱۳۰

روایت ۳ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۵ وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مَرَّارٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع عَنْ رَجُلٍ يَدْخُلُ مَكَّةَ- فِي السَّنَةِ الْمَرَّةَ وَ الْمَرَّتَيْنِ وَ الْأَرْبَعَةَ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ إِذَا دَخَلَ فَلْيَدْخُلْ مُلَبِّياً وَ إِذَا خَرَجَ فَلْيَخْرُجْ مُحِلًّا قَالَ وَ لِكُلِّ شَهْرٍ عُمْرَةٌ فَقُلْتُ يَكُونُ أَقَلَّ فَقَالَ فِي كُلِّ عَشَرَةِ أَيَّامٍ عُمْرَةٌ ثُمَّ قَالَ وَ حَقِّكَ لَقَدْ كَانَ فِي عَامِي هَذِهِ السَّنَةِ سِتُّ عُمَرٍ قُلْتُ وَ لِمَ ذَاكَ قَالَ كُنْتُ مَعَ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بِالطَّائِفِ- وَ كَانَ كُلَّمَا دَخَلَ دَخَلْتُ مَعَهُ

این محمد بن ابراهیم کیست؟ در رجال متعدد است. به نظر من والی طائف است و امام ملزم به حضور نزد او بوده است.

روایت ۱۰ باب ۶ از ابواب عمره

۱۹۲۸۱ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى ع قَالَ لِكُلِّ شَهْرٍ عُمْرَةٌ قَالَ قُلْتُ أَ يَكُونُ أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ قَالَ لِكُلِّ عَشَرَةِ أَيَّامٍ عُمْرَةٌ

ظاهراً روایت مستقلی نیست و همان روایت قبلی است و در برخی تعابیر صاحب جواهر این روایت صحیحه نامیده شده که معلوم نیست چرا ایشان آن را صحیحه شمرده است. بررسی کنید که آیا این روایت طریق دیگری هم دارد.

روایات مربوط به یک عمره در سال

روایت ۶ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۸ وَ عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ الْعُمْرَةُ فِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةٌ

این روایت صحیحه است و دلالت آن هم خوب است.

ص: ۱۳۱

روایت ۷ و ۸ باب ۶ از ابواب عمره:

۱۹۲۷۹ وَ عَنْهُ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع وَ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَعْيَنَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ لَا تَكُونُ عُمْرَتَانِ فِي سَنَةٍ

راوی و سند ۷ و ۸ دو تاست و لذا دو شماره‌ی مختلف در یک ردیف خورده است.

روایات قول لا حد له

یک روایت مستند این قول همان روایت معروف است که از طرق عامه و خاصه نقل شده که پیامبر فرمود:

العمره الی العمره کفاره لما بینهما

فقهای عامه و برخی بزرگان ما هم به همین روایت استناد کرده‌اند. قبلاً هم اشاره کردیم که این روایت اصل فضیلت عمره را میگوید و در مقام بیان شرائط نیست. این نکته قبلاً هم ذکر شده که اگر حتی شک هم بکنیم که در مقام بیان هست یا نه، نباید و نمیتوان به اطلاق آن تمسک کرد. بعلاوه روایات دیگری هم در فضیلت عمره آمده، اگر بگوییم اینها هم اطلاق دارد و به اطلاق آنها بخواهیم عمل کنیم به نتایج دیگری میرسیم.

قول هر روز یک عمره

این قول دلیل ندارد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۱۸ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۸

.Your browser does not support the audio tag

بحث همچنان در فاصله‌ی بین دو عمره‌ی مفرده‌ی مستحبه است و گفتیم منشأ اختلاف اقوال، اختلاف روایات است. برای فاصله‌ی یک روز که قبلا گفتیم روایتی ندارد، شاید یک روایت باشد که برخی میگویند بر عمره در هر روز دلالت دارد.

ص: ۱۳۲

روایت ۱۱ باب ۵۰ از ابواب احرام

۱۶۶۳۳ مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ فِي آخِرِ السَّرَائِرِ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَحَدِهِمَا ع فِي الرَّجُلِ يَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ إِلَى بَعْضِ حَاجَتِهِ ثُمَّ يَرْجِعُ مِنْ يَوْمِهِ قَالَ لَا بَأْسَ بِأَنْ يَدْخُلَ بِغَيْرِ إِحْرَام

سند روایت به دلیل ارسال خوب نیست این روایت میگوید اگر کسی از حرم بیرون رفت و همان روز برگشت لازم نیست احرام ببندد، ولی این چنین دلالتی ندارد که عمره هر روز مستحب است. می گوید بغیر احرام در همان روز برگردد، منعی

ندارد، این وجوب عمره را برمیدارد ولی نفی استحباب در یوم واحد نمی کند. پس این توهم درست نیست و حداکثر میگوید واجب نیست.

و کسانی که میگویند لاحدّ له مانند شرائع و جواهر و سیدمرتضی از قدماء اینها هم دلائلی دارند که دیروز اشاره شد و امروز مفصلتر گفته میشود. ادله قول به لا حدّ له را صاحب جواهر در ج ۲۰، ص ۴۶۵ آورده است:

اجماع که سید مرتضی ادعاء کرده است، که البته مدرکی است.

استناد به خبر نبوی معروف که العمره الی العمره کفاره لما بینها که حدیث ۶ باب ۳ از ابواب عمره است. و این مرسله صدوق است.

۱۹۲۵۱ قَالَ وَ قَالَ الرِّضَا ع الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا

روایاتی که میگوید العمره هی الحج الاصغر با این استدلال که چون حج محدودیت ندارد بگوییم عمره هم محدودیت ندارد. یعنی از اطلاق دلیل استفاده کردهاند.

روایاتی که حث و تحریض و تشویق به عمره می کند: ما دل علی طلبها و الحث علیها (ج ۲۰ جواهر، ص ۴۶۵)

ص: ۱۳۳

حال برای جمع بین این روایات چه باید کرد؟ برخی خود را راحت کردهاند و همهی این روایات را حمل بر استحباب کردهاند. دقت داشته باشید که مطابق قاعدهای که هست، در عبادات مستحبه حکم به تعارض نمیکنند بلکه حکم به مراتب استحباب می کنند. مثلاـ اگر روایتی گفت دو رکعت نماز خوانده شود و روایت دیگر گفت چهار رکعت این را حمل بر مراتب می کنند بر خلاف واجب که برای عمل به هر دو تعارض پیش میآید. اینجا هم از این قاعدهی معروف استفاده کنیم و اینها را حمل بر مراتب کنیم مثل شهید ثانی در مسالک که اینها را حمل بر مراتب استحباب کرده است. این قاعده در جای خودش مورد قبول ما هست ولی این فرع بر آن است که ادلهی اینها فی حد نفسه کافی و قانع کننده باشد ولی اگر دلیل مشکل داشته باشد دیگر نوبت به اجرای قاعده نمی رسد. به نظر ما دراینجا جز قول مربوط هر ماه یک عمره، هیچ یک از اقوال دلیل محکمی ندارد.

روایات سنه (یک عمره در یک سال) را که دو مورد بود و از نظر سند و دلالـت هم خوب بود، جز ابن ابی عقیل عمانی کسی به آن عمل نکرده و معرض عنهای اصحاب است. و البته دو توجیه برای روایات هر سال یک عمره کردهاند:

حمل بر تقیه.

حمل بر عمرهی تمتع.

ولی به هر حال کسی به این روایات فتوی نداده است جز ابن ابی عقیل.

و اما دلیل قول به عشره دلالتش خوب بود ولی سند آن ضعیف بود. به دلیل بطائنی که به قرینهی یونس بن عبدالرحمن بطائنی است نه ابو حمزه. و اما قول لا حد له هم هیچ یک از دلائل صاحب جواهر قانع کننده نیست. اجماع که مدرکی بود، روایت کفاره بودن عمره، علاوه بر اشکال سند از بیان ثواب که اطلاق برداشت نمیشود، همان طور که کسی از إنّ الصلاه تنهی عن الفحشاء و المنکر زمان خواندن نماز را نمیتواند برداشت کند، زیرا در مقام بیان نیست. روایات تشویق کننده هم همینطور است در مقام بیان نیست و تنها در مقام بیان فضیلت است. حتی اگر شک هم کردیم که در مقام بیان هست یا نه باید حکم کنیم که در مقام بیان نیست زیرا در مقام بیان بودن مقدمات حکمت میخواهد و با شک درست نمی شود و باید آن را احراز نمود. کل یوم هم که از اصل دلیل نداشت. بر اساس قواعد و مبانی اصولی نباید شک کنیم که جز هر ماه یک عمره برای دیگر اقوال دلیلی نداریم.

ص: ۱۳۴

در پایان این مسأله، دو نکته باقی مانده است که باید تذکر داده شود.

نکتهی اول این که مراد از شهر ۳۰ روز است یا ماه قمری. روایات متعددی داریم که از آن استفاده می شود مراد ماه قمری است، به عنوان نمونه روایات ۶ و ۸ و ۱۰ باب ۶ از ابواب عمره.

روایت ۶ باب ۲۲ از ابواب اقسام حج

۱۴۸۶۶ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع .... قَالَ إِنْ رَجَعَ فِی شَهْرِهِ دَخَلَ بِغَیْرِ إِحْرَامٍ وَ إِنْ دَخَلَ فِی غَیْرِ الشَّهْرِ دَخَلَ مُحْرِماً ....

روایت ۸ باب ۲۲ از ابواب اقسام حج

۱۴۸۶۸ وَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع عَنِ الْمُتَمَتِّعِ یَجِی ءُ فَیَقْضِی مُتْعَتَهُ ثُمَّ تَبْدُو لَهُ الْحَاجَهُ فَیَخْرُجُ إِلَی الْمَدِینَهِ- وَ إِلَی ذَاتِ عِرْقٍ أَوْ إِلَی بَعْضِ الْمَعَادِنِ قَالَ یَرْجِعُ إِلَی مَکَّهَ بِعُمْرَهٍ إِنْ کَانَ فِی غَیْرِ الشَّهْرِ الَّذِی تَمَتَّعَ فِیهِ لِأَنَّ لِکُلِّ شَهْرٍ عُمْرَهً وَ هُوَ مُرْتَهَنٌ بِالْحَجِّ قُلْتُ فَإِنَّهُ دَخَلَ فِی الشَّهْرِ الَّذِی خَرَجَ فِیهِ قَالَ کَانَ أَبِی مُجَاوِراً هَاهُنَا فَخَرَجَ یَتَلَقَّی بَعْضَ هَؤُلَاءِ فَلَمَّا رَجَعَ فَبَلَغَ ذَاتَ عِرْقٍ أَحْرَمَ مِنْ ذَاتِ عِرْقٍ بِالْحَجِّ وَ دَخَلَ وَ هُوَ مُحْرِمٌ بِالْحج

روایت ۱۰ باب ۲۲ از ابواب اقسام الحج

۱۴۸۷۰ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ ع إِذَا أَرَادَ الْمُتَمَتِّعُ الْخُرُوجَ مِنْ مَکَّهَ- إِلَی بَعْضِ الْمَوَاضِعِ فَلَیْسَ لَهُ ذَلِکَ لِأَنَّهُ مُرْتَبِطٌ بِالْحَجِّ حَتَّی یَقْضِیَهُ إِلَّا أَنْ یَعْلَمَ أَنَّهُ لَا یَفُوتُهُ الْحَجُّ وَ إِنْ عَلِمَ وَ خَرَجَ وَ عَادَ فِی الشَّهْرِ الَّذِی خَرَجَ فِیهِ دَخَلَ مَکَّهَ مُحِلًّا وَ إِنْ دَخَلَهَا فِی غَیْرِ ذَلِکَ الشَّهْرِ دَخَلَهَا مُحْرِماً

نکتهی دوم بقای استحباب عمره در زمان حاضر است که که مطابق آن چه قبلاً گفته شد بعید است با توجه به ازدحامی که در شرایط کنونی هست این استحباب به این صورت که افرادی مرتب به عمره بروند و عدهای این امکان را نداشته باشند، باقی باشد. یعنی تأکید استحباب برداشته شده است و اصل آن باقی است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۱۹ آبان ماه ۸۸/۰۸/۱۹

.Your browser does not support the audio tag

نکتهی سومی هم ذیل مسألهی ۳ باقی مانده است و آن این که اگر معتقد به این شدیم که فاصلهی بین دو عمره باید یک ماه باشد، آیا این فقط مربوط به عمرهی خود انسان است و یا شامل عمرهی نیابی و مانند آن هم می شود؟ یا یک عمرهی خودش و عمرهی دیگری؟ در اینجا میتوان گفت بین اینها فرق است و با سه بیان می توان فرق بین عمرهی خود انسان و عمرهی نیابی و مانند آن را توضیح داد:

بیان اول: روایات مربوط به لکل شهر عمره انصراف دارد که عمره برای خودش است. و در صورتی که عمره مال خودش نباشد، از اطلاقات ادلهی نیابت استفاده باید کرد و حکم کرد که تعدد بلامانع است. البته چند بار نیابت برای یک نفر هم مشکل است ولی ممکن است به این بیان جواب داده شود. جواب این بیانآن است که آیا ادلهی نیابت در مقام بیان هست که اطلاق داشته باشد؟ این ادله اصل نیابت را می گوید ولی شاخ و برگها را در جای دیگری آوردهاند و لذا نمیتوان به این اطلاقات تمسک کرد.

ص: ۱۳۶

بیان دوم: این است که ادلهی نیابت می گوید این عمل برای اوست و خودت را جای او گذاشتهای مانند وکالت. مثلاً در وکالت بیع، بیع بیع موکل است نه بیع وکیل. در اینجا هم وقتی دو عمره صورت بگیرد که یکی از آنِ خود من باشد و دیگری از آنِ منوب عنه، پس در حقیقت دو نفر مختلف هستند و لازم نیست بین عمرهی دو نفر مختلف فاصله باشد. این مصادره به مطلوب نیست ماهیت نیابت همین است. بیان دوم هم جواب دارد. جواب بیان دوم این است که عمل نائب از بعضی جهات عمل منوب عنه است و از برخی جهات عمل خودش است. این که ذمه منوب عنه بری میشود مال منوب عنه است ولی در برخی موارد عمل خودش است مثل این که به فتوای مرجع تقلید خودش عمل می کند نه منوب عنه و زن اگر نائب مرد شد به وظیفه زن عمل می کند نه مرد. اگر نائب مرتکب کاری شود که کفاره داشته باشد، کفاره هم بر عهده نائب است. حال سؤال این است که رعایت فاصلهی یک ماه مربوط به نائب است یا منوب عنه؟ کدام یک باید رعایت کنند که فاصله کمتر از یک ماه نشود؟ ما شک داریم که حکم فاصلهی یک ماه از قبیل شرائط نائب است یا منوب عنه و این شک کافی است برای حکم به عدم صحت دو عمره در کمتر از یک ماه. رعایت احتیاط هم ایجاب میکند که بین دو عمره فاصله بیاندازیم.

بیان سوم: در حقیقت یک روایت است که به موجب آن نائب وقتی نیابت را انجام داد می تواند برای خودش عمره انجام دهد.

مستدرک، حدیث ۱ باب ۹ از ابواب نیابت در حج (ج ۸، ص ۶۸)

۹۰۹۳- ۱ دَعَائِمُ الْإِسْلَامِ، عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ ع أَنَّهُ قَالَ: مَنْ حَجَّ عَنْ غَیْرِهِ بِأَجْرٍ فَلَهُ إِذَا قَضَی الْحَجَّ أَنْ یَتَطَوَّعَ لِنَفْسِهِ بِمَا شَاءَ مِنْ عُمْرَهٍ أَوْ طَوَاف

دلالت این حدیث خیلی خوب است ولی افسوس که سند ندارد. مفاد این روایت اخص از مدعا نیست و شامل هر عمره ای می شود ولی مشکل آن سند است و اگر سند درست بود الغای خصوصیت می توانست وجهی داشت.

بنابر این دلیل محکمی برای فاصله نیانداختن بین دو عمره نداریم و کسانی که در ایام حج میخواهند عمرهی اضافی و نیابی انجام دهند، باید آن را رجاءً انجام دهند.

اقسام حج

بحث بعدی ما در بارهی اقسام حج است. امام پیش از بیان مسائل، یک مقدمهای دارند که خودش شامل چند فرع است.

القول فی أقسام الحج و هی ثلاثه: تمتع و قران و إفراد، و الأول فرض من کان بعیدا عن مکه، و الآخران فرض من کان حاضرا أی غیر بعید، و حد البعد ثمانیه و أربعون میلا من کل جانب علی الأقوی من مکه، و من کان علی نفس الحد فالظاهر أن وظیفته التمتع، و لو شک فی أن منزله فی الحد أو الخارج وجب علیه الفحص، و مع عدم تمکنه یراعی الاحتیاط، ثم إن ما مرّ انما هو بالنسبه إلی حجه الإسلام، و أما الحج النذری و شبهه فله نذر أیّ قسم شاء، و کذا حال شقیقیه، و أما الافسادی فتابع لما أفسده.

فرع اول:

القول فی أقسام الحج و هی ثلاثه: تمتع و قران و إفراد

سه نوع حج یعنی تمتع و قران و افراد را همه حتی فقهای اهل سنت ذکر کردهاند و به حدیث خلیفهی دوم استناد نکردهاند.

فرع دوم:

و الأول فرض من کان بعیدا عن مکه، و الآخران فرض من کان حاضرا أی غیر بعید

تمتع وظیفه کسانی است که منزلشان دور از مکه است و قران و افراد وظیفهی ساکنان منطقهی مکه است یعنی کسانی که از مکه دور نیستند.

فرع سوم:

و حد البعد ثمانیه و أربعون میلا من کل جانب علی الأقوی من مکه

اندازهی بُعد و دوری ۴۸ میل یعنی حدود ۹۶ کیلومتر است. هر میل هزار و ششصد و اندی متر است. برخی گفتهاند مجموع چهار طرف ۴۸ میل باشد، یعنی از هر طرف ۱۲ میل ولی این بعید است. ولی این که مراد ۴۸ میل از مسجد الحرام است یا از آخرین منزل مکه، نکتهای است که جای بحث دارد و امام می فرماید از مکه.

فرع چهارم:

و من کان علی نفس الحد فالظاهر أن وظیفته التمتع

کسی که درست روی نقطه مرز ۴۸ میلی زندگی کند، وظیفهاش تمتع است، یعنی قران و افراد زیر حد ۴۸ میل است.

فرع پنجم:

و لو شک فی أن منزله فی الحد أو الخارج وجب علیه الفحص، و مع عدم تمکنه یراعی الاحتیاط

ص: ۱۳۹

اگر شک کند که منزلش در داخل حد است یا بیرون آن، وظیفه دارد که جستجو و فحص کند و اگر فحص ممکن نباشد، باید احتیاط کند یعنی تمتع انجام دهد و پس از آن یک عمره هم به جا آورد.

فرع ششم:

ثم إن ما مرّ انما هو بالنسبه إلی حجه الإسلام، و أما الحج النذری و شبهه فله نذر أیّ قسم شاء، و کذا حال شقیقیه، و أما الافسادی فتابع لما أفسده.

همهی این احکام مربوط به حجه الاسلام است و در حج نذری، ناذر میتواند هر یک از سه نوع حج را نذر کند و همینطور در حج قسم و عهد هم هر یک از سه نوع حج را میتواند در نظر بگیرد ولی حج افسادی تابع حجی است که فاسد شده است، اگر تمتع بوده، این هم تمتع است و اگر قران یا افراد بوده این هم قران یا افراد است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۲۰ آبان ماه ۸۸/۰۸/۲۰

.Your browser does not support the audio tag

بحث اخلاقی هفته

حدیث ۱ باب ۱۳۷ از ابواب العشره:

۱۶۱۹۸ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ فِی الْمَجَالِسِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَعْبَدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ کَانَ مُسْلِماً فَلَا یَمْکُرُ وَ لَا یَخْدَعُ فَإِنِّی سَمِعْتُ جَبْرَئِیلَ یَقُولُ إِنَّ الْمَکْرَ وَ الْخَدِیعَهَ فِی النَّارِ ثُمَّ قَالَ لَیْسَ مِنَّا مَنْ غَشَّ مُسْلِماً وَ لَیْسَ مِنَّا مَنْ خَانَ مُسْلِماً ثُمَّ قَالَ ص إِنَّ جَبْرَئِیلَ الرُّوحَ الْأَمِینَ نَزَلَ عَلَیَّ مِنْ عِنْدِ رَبِّ الْعَالَمِینَ فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ- عَلَیْکَ بِحُسْنِ الْخُلُقِ فَإِنَّ سُوءَ الْخُلُقِ ذَهَبَ بِخَیْرِ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ أَلَا وَ إِنَّ أَشْبَهَکُمْ بِی أَحْسَنُکُمْ خُلُقاً

ص: ۱۴۰

پنج صفت مذموم در این روایت مورد اشاره قرار گرفته است: مکر، خدعه، غش مسلمانان، خیانت، سوء الخلق:

مکر به معنای چارهجوئی است که گاه مثبت و گاه منفی است. و الله خیر الماکرین به معنای مثبت است ولی معمولا نزد ما به معنای منفی به کار میرود، مکر به معنای منفی چیدن مقدمات برای رسیدن به نتیجهی سوء است.

خدیعه فریب است یعنی خوب کردن ظاهر آن چه باطنش بد است. مانند لباس دوستی بر تن کردن برای عداوت.

غش یعنی تقلب مانند ارائه مواد غذائی و داروئی و پوشاک تقلب.

خیانت تخلف در نگاه داری امانت و نگاه نداشتن حد امانت است.

سوء خلق هم که معلوم است.

تصور کنید که اگر این پنج صفت از دنیا برداشته شود، دنیا گلستان خواهد شد. دنیای جدید که از نظر مادی ترقی کرده از نظر معنوی تنزل کرده است. گناهان و تخلفاتی که اکنون در جهان صورت میگیرد قبلاً وجود نداشته است. تقریباً همهی دنیا ناامن است. و لذا ما میگوییم دنیا به نقطهی پایانی تفکرات بشری رسیده و باید به تعلیمات انبیاء بازگردد. ما مسلمانان باید منادی این بازگشت و عمل به آن باشیم. این صفات مورد اشاره در روایت منحصر به رابطهی مسلمانان با خودشان نیست، در رفتار با غیر مسلمانان نیز باید به این نکات توجه کرد. نامههائی به دست ما میرسد که از رفتار آقایان علماء در منزل شکایت میکنند، آقایان باید توجه کنند که رفتارشان در منزل مناسب باشد. امروزه در دنیا روشهای مختلف فریب مانند شرکتهای هرمی و فارست وجود دارد، این نوع معاملات تقلبی است.

ص: ۱۴۱

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۲۳ آبان ماه ۸۸/۰۸/۲۳

.Your browser does not support the audio tag

همان گونه که در جلسهی قبل گفته شد، در اصل مشروعیت سه نوع حج بحثی نیست. ما شیعیان یک تقسیمبندی داریم که هر کس چه نوعی از حج را به جا آورد و اینطور نیست که هر کس هر کدام از انواع حج را که دوست داشت بتواند انجام دهد، یعنی ما قائل به تعیین هستیم، ولی اهل سنت این تقسیمبندی را ندارند و قائل به تخییر هستند و از افضلیت سخن میگویند. دلیل اصحاب ما بر سه قسم بودن حج چنین است:

دلیل اول: اجماع ــ این که این اجماع مدرکی است، بحث دیگری است.

دلیل دوم: قرآن ــ دلیل دیگر خود قرآن است. سوره بقره، آیهی ۱۹۶:

... فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیامُ ثَلاثَهِ أَیّامٍ فِی الْحَجِّ وَ سَبْعَهٍ إِذا رَجَعْتُمْ تِلْکَ عَشَرَهٌ کامِلَهٌ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ اتَّقُوا اللّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللّهَ شَدیدُ الْعِقابِ.

این که می فرماید این تکلیف کسانی است که حاضر در مسجد حرام نیستند، اشاره به انواع حج دارد. در حقیقت قرآن اجمالاً و نه تفصیلاً به اقسام حج اشاره کرده است.

دلیل سوم: روایات ــ دلیل دیگر روایات است که اگر متواتر هم نباشد، چنان که صاحب جواهر میگوید قطعی است. این روایات از باب ۱ از ابواب اقسام حج به بعد وجود دارد و ما به عنوان نمونه روایات باب ۱ را میخوانیم.

ص: ۱۴۲

حدیث ۱ باب ۱ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۴۱ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع یَقُولُ الْحَجُّ ثَلَاثَهُ أَصْنَافٍ حَجٌّ مُفْرَدٌ وَ قِرَانٌ وَ تَمَتُّعٌ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ وَ بِهَا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ص وَ الْفَضْلُ فِیهَا وَ لَا نَأْمُرُ النَّاسَ إِلَّا بِهَا

سند این روایت خوب است. طبق این روایت، افضل حجها، حج تمتع است، علت این امر این است که ائمه در مدینه بودند و حکم نائی داشتند و قائل به تخییر نبودند.

حدیث ۲ باب ۱ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۴۲ وَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ مَنْصُورٍ الصَّیْقَلِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الْحَجُّ عِنْدَنَا عَلَی ثَلَاثَهِ أَوْجُهٍ حَاجٌّ مُتَمَتِّعٌ وَ حَاجٌّ مُفْرِدٍ سَائِقٍ لِلْهَدْیِ وَ حَاجٌّ مُفْرِدٍ لِلْحَجِ

سند این روایت هم خوب است.

حدیث ۳ باب ۲ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۴۳ وَ فِی الْخِصَالِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَةَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ وَ زُرَارَةَ بْنِ أَعْیَنَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ الْحَاجُّ عَلَی ثَلَاثَةِ وُجُوهٍ رَجُلٍ أَفْرَدَ الْحَجَّ وَ سَاقَ الْهَدْیَ وَ رَجُلٍ أَفْرَدَ الْحَجَّ وَ لَمْ یَسُقِ الْهَدْیَ وَ رَجُلٍ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَی الْحَجِ

این در حقیقت دو حدیث است و اگر در سند اول به دلیل وجود علی بن ابی حمزه تأملی وجود داشته باشد، سند دوم مشکلی ندارد. روایات زیاد است و اینها به عنوان نمونه ذکر شد. و در بحثهای آینده در باره حج تمتع به روایات بیشتری استناد خواهیم کرد.

ص: ۱۴۳

در اینجا دو نکته باقی مانده است که باید تذکر داده شود.

نکتهی اول _ حدیث معروف عمر

ظاهر حدیث عمر که گفت عمرتان محللتان ... و صاحب جواهر آن را متواتر دانسته، خیلی زننده است زیرا تصریح به اجتهاد در مقابل نص است و از مخالفت پیامبر بدتر مخالفت با قرآن (بقره، ۱۹۶) است. مفسران اهل سنت این آیه را طور دیگری تفسیر نکردهاند. و لذا سخن عمر در تعارض آشکار با آن است و به همین دلیل علمای اهل سنت به دست و پا افتاده اند که آن را به شکلی توجیه کنند. نووی در المجموع، ج ۷، صص ۱۲۰ _ ۱۲۱ دو توجیه ذکر کرده است که به عقیده ما یکی از یک بدتراست:

فرع فی مذاهب العلماء فی الافراد و التمتع و القران _ قد ذکرنا ان مذهبنا جواز الثلاثه و به قال العلماء و کافه الصحابه و التابعین (این دیگر اجماع کل فی الکل است.) الا ما ثبت فی الصحیحین عن عمر بن الخطاب و عثمان بن عفان انهما کانا ینهَیان عن التمتع و قد ذکر الشیخ ابو حامد فی تعلیقه و آخرون من اصحابنا و من غیرهم من العلماء فی نهی عمر و عثمان تعلیقین:

_ احدهما انهما نهیا عنه تنزیهاً و حملاً للناس علی ما هو افضل عندهما و هو الافراد لا انهما یعتقدان بطلان التمتع هذا مع علمهما بقول الله تعالی فمن تمتع فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ...

_ و الثانی انهما کانا ینهیان عن التمتع الذی فعلته الصحابه فی حجه الوداع و هو فسخ الحج الی العمره (منقلب ساختن حج به عمره ممنوع است نه اصل تمتع) لأن ذلک کان خاصاً لهم کما سنذکره واضحاً ان شاء الله تعالی و هذا التأویل ضعیف و ان کان مشهورا و سیاق الاحادیث الصحیحه یقتضی خلافه

ـ و من العلمـاء (وجه سوم است. که او هم خیلی تحاشـی دارد از آن) من اصـحابنا من یقتضـی کلامه ان مـذهب عمر بطلان التمتع و هو ضعیف ...

ایـن توجیهـات ضـیعف اسـت. تـوجیه اول خلاـف صـریح نص روایت منقـول است، تحریم و معـاقبه که به کراهت نمی تـواند بر گردد و توجیه دوم هم بعید است زیرا می گوید کانتا محللتان علی عهد رسول الله پس در عهد پیامبر مشروع بوده است. اگر بـا انصـاف و به دور از تعصب نگـاه کنیم، همـان تـوجیه سـوم درست است. به خصـوص که در بـاره متعه نسـاء چنین توجیهی نمیکننـد. در برابر کتـاب و سـنت که نمی توان اجتهـاد کرد، معلوم می شود که برخی به خودشـان اجازه نسـخ حکم شـرعی و جعل حکم شـرعی می دادنـد، اگر بگوییـد حکم حکومتی بوده است، حکم حکومتی هم که نمیتوانـد بر خلاف حکم خـدا و رسول الله باشـد. عجیب است که محیط آن روزگار هم آن را پـذیرفت. تصور آنها این بود که حاکم می توانـد احکام را تغییر دهـدماننـد آن چه امروز برخی قائل به عرفیت احکام شـده انـد. هیبتی که امروزه قرآن و سـنت برای ما دارد در گذشـته چنین هیبتی نبوده است.

نکتهی دوم: علت مخالفت عمر با حج تمتع

ما سه روایت در باب ۲ از ابواب اقسام الحج داریم که پرده از علت مخالفت عمر با حج تمتع برمی دارد: حدیث ۴ و ۱۴ و ۳۳.

حدیث ۴ باب ۲ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۴۷ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع وَ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ عَلِيِّ بْنِ السِّنْدِيِّ وَ الْعَبَّاسِ كُلِّهِمْ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع .... فَلَمَّا وَقَفَ رَسُولُ اللَّهِ ص بِالْمَرْوَهِ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنَ السَّعْيِ) أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ بِوَجْهِهِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ هَذَا جَبْرَئِيلُ وَ أَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى خَلْفِهِ يَأْمُرُنِی أَنْ آمُرَ مَنْ لَمْ يَسُقْ هَدْياً أَنْ يَحِلَّ وَ لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِی مِثْلَ الَّذِی اسْتَدْبَرْتُ لَصَنَعْتُ مِثْلَ مَا أَمَرْتُكُمْ وَ لَكِنِّی سُقْتُ الْهَدْيَ وَ لَا يَنْبَغِی لِسَائِقِ الْهَدْيِ أَنْ يَحِلَّ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ قَالَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ لَنَخْرُجَنَّ حُجَّاجاً وَ شُعُورُنَا تَقْطُرُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ص أَمَا إِنَّكَ لَنْ تُؤْمِنَ بَعْدَهَا أَبَداً .... (وسائل الشيعه، ج ۱۱، ص: ۲۱۳ ـ ۲۱۷)

روایت ۱۴ باب ۲ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۵۷ وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَال..... فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لَا بَلْ لِلْأَبَدِ- وَ إِنَّ رَجُلًا قَامَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ- نَخْرُجُ حُجَّاجاً وَ رُءُوسُنَا تَقْطُرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِنَّکَ لَنْ تُؤْمِنَ بِهَذَا أَبَدا

روایت ۳۳ باب ۲ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۷۶ قَالَ وَ رُوِيَ عَنِ الصَّادِقِ ع أَيْضاً أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص سَاقَ فِی حَجَّتِهِ مِائَهَ بَدَنَهٍ فَنَحَرَ نَيِّفاً وَ سِتِّينَ ثُمَّ أَعْطَى عَلِيّاً فَنَحَرَ نَيِّفاً وَ ثَلَاثِينَ فَلَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ص مَكَّهَ فَطَافَ وَ سَعَى نَزَلَ عَلَيْهِ جَبْرَئِيلُ وَ هُوَ عَلَى الْمَرْوَهِ بِهَذِهِ الْآيَهِ وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَهَ لِلَّهِ- فَخَطَبَ النَّاسَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ وَ قَالَ دَخَلَتِ الْعُمْرَهُ فِی الْحَجِّ هَكَذَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ وَ شَبَّکَ أَصَابِعَهُ ثُمَّ قَالَ لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِی مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا سُقْتُ الْهَدْيَ ثُمَّ أَمَرَ مُنَادِيَهُ فَنَادَى مَنْ لَمْ يَسُقِ الْهَدْيَ فَلْيَحِلَّ وَ لْيَجْعَلْهَا عُمْرَهً وَ مَنْ سَاقَ مِنْكُمْ هَدْياً فَلْيَقُمْ عَلَى إِحْرَامِهِ فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ بَنِی عَدِيٍّ فَقَالَ أَ نَخْرُجُ إِلَى مِنًى وَ رُءُوسُنَا تَقْطُرُ مِنَ النِّسَاءِ فَقَالَ إِنَّکَ لَنْ تُؤْمِنَ بِهَا حَتَّى تَمُوتَ الْحَدِيثَ

در اینجا بنی عدی را هم ذکر کرده. تصور من این است که این یک فکر عصر جاهلی بوده که این را نمیپسندیدهاند که با چنان وضعیتی حج به جا آورند و عمر متأثر از آن بوده است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۲۴ آبان ماه ۸۸/۰۸/۲۴

ص: ۱۴۶

.Your browser does not support the audio tag

در ادامهی بحث قبلی در بارهی حدیث خلیفهی دوم، این نکته باقی مانـد که چرا عمر متعه النساء را حرام کرد. دو احتمال در این زمینه وجود دارد:

فرق نداشتن متعه و زنا _ از نظر او فرقی بین متعه و زنا وجود ندارد. این همان اشتباهی است که بسیاری از علمای اهل سنت هم در حال حاضر دچار آن هستند ولی غافل از آن که متعه نوعی از نکاح است فقط نفقه و میراث ندارد، ولی اگر فرزندی به دنیا بیاید از آن هر دو است و فرزنـد ارث می برد و زن هم عـده دارد. الآن هم می گوینـد که متعه بر خلاف قرآن است و به این آیه تمسک میکننـد: وَ الَّذینَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حافِظُونَ _ إِلاَّ عَلی أَزْواجِهِمْ أَوْ ما مَلَکَتْ أَیْمانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَیْرُ مَلُومینَ (مؤمنون، ۵ و ۶) ولی متعه هم همهی احکام زوجیت را دارد؛ مانند رضایت ولی در صورت بکر بودن زن و فاقد مانع بودن زن. اهل سنت هم که با متعه مخالفت کردهاند، اکنون به سراغ نکاح مسیار رفتهاند که در حقیقت نوعی نکاح موقت است.

تعطیلی اجرای حـد زنا _ انگیزهی دوم شاید این است که اگر متعه را جائز بشـمریم اجرای حد زنا تعطیل میشود، زیرا برای هر کس که بخواهند حکم جاری کنند ادعا میکند صیغهی عقد موقت خوانده است. این هم حرف سست و بی اساسی است. اولاً نکاح موقت شرائطی دارد و هر کسـی نمیتواند آن را ادعا کند، مثل کسـی که مرتکب زنای محصـنه شود و ثانیاً شارع مقدس نخواسته که اجرای حدود در حد وسیع باشد و خواسته که محدود باشد.

ص: ۱۴۷

آن چه گفته شد مربوط به فرع اول بود و اما فرع دوم و سوم که به دلیل ارتباط با هم یک جا بررسی می شود، چنین است:

فرع دوم:

و الأول فرض من کان بعیدا عن مکه، و الآخران فرض من کان حاضرا أی غیر بعید

تمتع وظیفه کسـانی است که منزلشـان دور از مکه است و قران و افراد وظیفهی ساکنـان منطقهی مکه است یعنی کسـانی که از مکه دور نیستند. این موضوع اجماعی است و خیلی بحث ندارد. برای این موضوع به بعضی از اقوال اشاره میکنیم.

جواهر، ج ۱۸، ص ۵:

و کیف کان ف هذا القسم فرض البعید عن مکه ممن لم یکن قد حج مع الاختیار بإجماع علمائنا، و المتواتر من نصوصـنا الذی منه یظهر وجه الدلاله فی الآیه أیضا، بل لعله من ضروریات مذهبنا

فرق ضرورت و اجماع این است که اجماع را علماء میدانند ولی ضروری را همه اعم از عوام و خواص میدانند.

المبسوط، ج ۱، ص ۳۰۶:

الحج علی ثلاثه أضرب: تمتع بالعمره إلی الحج، و قران، و إفراد. فالتمتع فرض من لم یکن من حاضری المسجد الحرام ... و القران و الإفراد فرض من کان حاضری المسجد الحرام

به هر حال مسأله از نظر ما مسلم است. در برابر تخییر اهل سنت، ما نه به تخییر و نه به افضلیت قائل نیستیم. اگر کسی قائل به افضلیت شود، معنای آن تخییر است. مانند افضلیت نماز جماعت. و اما فرع سوم:

و حد البعد ثمانیه و أربعون میلا من کل جانب علی الأقوی من مکه

ملاک نائی و بعید بودن، از نظر امام فاصله داشتن به مقدار ۴۸ میل از مکه است. این مسأله خیلی اختلافی است و اقوال در آن متعدد است. دو قول عمده در بارهی نائی وجود دارد:

دوری ۴۸ میل

دوری ۱۲ میل

برای آگاهی از اقوال به سخن نراقی در المستند، ج ۱۱، ص ۲۱۸ توجه فرمایید:

فرع: حدّ البعد الموجب للتمتّع ثمانیه و أربعون میلا من کلّ جانب، وفاقا للمحکیّ عن علیّ بن إبراهیم فی تفسیره و الصدوقین و الشیخ فی التهذیب و النهایه و النافع و المعتبر و المختلف و التذکره و المنتهی و التحریر و المسالک و الدروس و اللمعه و الروضه و المدارک و الذخیره، و غیرهم من المتأخّرین، بل عند أکثر الأصحاب کما فی الأخیرین، و فی شرح المفاتیح: أنّه المشهور، و فی المعتبر: أنّ القول الآخر شاذّ نادر، للمعتبره من الأخبار،

محقق نراقی وقتی این مطلب را مینوشته، امکانات امروزی مانند جستجو در رایانه نبود، و واقعاً چقدر زحمت آنها بیشتر از ما بوده است. محقق حلی با این که در معتبر قول به ۱۲ میل را شاذ و نادر می داند در شرائع قول به ۱۲ میل را برگزیده است. و اما قول دوم هم در این عبارت مستند، ج ۱۱، ص ۲۲۰ منعکس است:

خلافا للسرائر و الشرائع و الإرشاد و المحکیّ عن الإقتصاد و المبسوط و التبیان و مجمع البیان و فقه القرآن و روض الجنان و الجمل و العقود و الغنیه و الکافی و الوسیله و الجامع و الإصباح و الإشاره و القواعد، فاثنی عشر میلا.

عامه هم در بارهی تحدید نائی اقوال مختلف دارند:

قول اول: منظور مکه است. وبیرون آن نائی است.

قول دوم: منظور حرم است و بیرون آن نائی است.

قول سوم: اقرب المواقیت معیار است و بیرون آن نائی است.

قول چهارم: ما دون المیقات چه اقرب المواقیت و چه ابعد آن (احکام القرآن، جصاص، ج ۱، ص ۲۸۹)

در ادله آن چه به آن اهمیت ندادهاند، آیهی ۱۹۶ بقره است. عرف به چه کسی می گوید حاضری المسجد الحرام؟ کسی که تا ۴۸ میل یعنی حدود ۹۵ کیلومتر دور است؟ و یا کسی که تا ۱۲ میل یعنی حدود ۲۴ کیلومتر دور از مکه است؟ چگونه می توان حاضری المسجد الحرام را به این تفسیر کرد؟ هر چند روایاتی به این مضمون داریم ولی روایت که نمی تواند خلاف قرآن باشد. اگر حاضر را در برابر مسافر بگیریم، ۱۲ میل وجهی پیدا میکند، زیرا حد قصر ۲۴ میل است؛ ۱۲ میل رفت و ۱۲ میل برگشت. اگر حد قصر یک حقیقت شرعیه باشد، موضوع آن را هم شرع میگوید و الا تعیین موضوع کار عرف است. در بارهی حد قصر صاحب جواهر در ج ۱۴، ص ۱۹۶ _ ۱۹۷ چنین میفرماید:

التقصیر یجب فی بریدین، و مقدار البریدین من غیر خلاف یعرف فیه اربعه و عشرون میلا

مسافر کسی است که ۱۲ میل برود و ۱۲ میل بر گردد و این ممکن است مدرک قول دوم باشد. یعنی قائلین به قول دوم که به آنها گفته میشود هیچ دلیلی ندارند و واقعاً هم روایت نداریم، ممکن است به این آیه تمسک کنند. البته نحوه جمع بین آیه و روایات ۲۴ میل جای فکر دارد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۲۵ آبان ماه ۸۸/۰۸/۲۵

.Your browser does not support the audio tag

در فرع سوم بحث در این بود که معیار در تمتع چقدر است و در مقابل، معیار قران و افراد هم چه اندازه است؟ یعنی فاصلهی مکلف از حرم چقدر باشد تمتع بر او واجب است و الا باید قران یا افراد انجام دهد. در این زمینه، بین علمای ما دو قول بود:

۴۸ میل که قول اکثریت بود و بر اساس آن حج مادون آن، قران و افراد است و وظیفهی مافوق آن، تمتع است.

۱۲ میل که قول شاذ نبود ولی مشهور هم نبود.

عامه هم چهار قول داشتند که ذکر شد:

معیار بودن مکه

معیار بودن حرم

معیار بودن اقرب المواقیت

معیار بودن هر یک از میقاتها

این مسأله، مسألهای پر غوغا و از نظر ادله مشوش است و باید با احتیاط پیش رفت. بهتر است ابتدا تأسیس اصل کنیم. دو راه برای تأسیس اصل وجود دارد:

راه اول: استفاده از عمومات ـ اگر اصل عمومات باشد، قرآن می فرماید: ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ. در اینجا ما یک عام داریم و آن وجوب تمتع است: فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ، قدر متیقنی که از آن خارج شده است، حاضری المسجد الحرام است. این قدر متیقن ۱۲ میل است و در مازاد بر آن که شک داریم، به عموم عام تمسک میکنیم. این خوب است ولی یک اشکال دارد و آن این که مخصص آن متصل است و اگر مخصص متصل ابهام داشته باشد ابهام آن سرایت می کند و عام را از کار می اندازد. مانند اکرم العلما الا الفساق، که اگر فساق مردد بین مرتکب کبیره و صغیره باشد، این ابهام سرایت می کند و مانع تمسک به عام در مورد مشکوک میشود. پس در مانحن فیه هم نمیتوانیم بگوییم قدر متیقن ۱۲ میل است. و لذا بر این اساس نمی توان تاسیس اصل کرد لذا باید به سراغ روایات رفت که ببینیم مخصص منفصل هم داریم یا نه؟ در برخی روایات صریحاً می گوید تمتع وظیفه همه است و هیچ تخصیص در آنها وجود ندارد.

ص: ۱۵۱

باب ۳ از ابواب اقسام الحج حدیث ۱:

قَامَ إِلَيْهِ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُعْشُمٍ الْمُدْلِجِيُّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا الَّذِي أَمَرْتَنَا بِهِ لِعَامِنَا هَذَا أَمْ لِلْأَبَدِ فَقَالَ بَلْ لِلْأَبَدِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ وَ شَبَّکَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ وَ أَنْزَلَ اللَّهُ فِي ذَلِکَ قُرْآناً فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْي

حدیث ۷ باب ۳ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۸۸ وَ عَنْهُ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ أَبِي الْمَغْرَاءِ عَنْ لَيْثٍ الْمُرَادِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَا نَعْلَمُ حَجّاً لِلَّهِ غَيْرَ الْمُتْعَهِ إِنَّا إِذَا لَقِينَا رَبَّنَا قُلْنَا يَا رَبَّنَا عَمِلْنَا بِكِتَابِکَ وَ سُنَّهِ نَبِيِّکَ- وَ يَقُولُ الْقَوْمُ عَمِلْنَا بِرَأْيِنَا فَيَجْعَلُنَا اللَّهُ وَ إِيَّاهُمْ حَيْثُ يَشَاءُ

مطابق این روایات، غیر از حج تمتع نداریم و از سوی دیگر مخصصهائی داریم که منفصل است، پس قول به ۱۲ میل مطابق اصل خواهد شد. مخصص متصل که مبهم بود و لذا قابل استناد نبود، را رها می کنیم و به سراغ مخصص منفصل که ابهام ندارد می رویم.

راه دوم: استفاده از اصول عملیه _ ولی اگر عمومات را رها کنیم و به سراغ اصول عملیه برویم، اصل در اینجا اشتغال و احتیاط است، زیرا اصل تکلیف که مسلم است و ما نمیدانیم که وظیفه این فرد تمتع است یا قران و افراد و چون شبهه محصوره است و تمتع و افراد هم متباینین هستند، باید احتیاط کرد، مانند شک در قصر و تمام نماز. البته چگونگی جمع بین آنها بحث دیگری است. اینجا محل اجرای استصحاب نیست، زیرا استصحاب مربوط به جائی است که ما یک شک در خارج داشته باشیم، اینجا محل بحث مفهوم حکم شارع است .

پس مطابق عمومات اصل حج تمتع است الا ما خرج بالدلیل و ۱۲ میل هم قدر متیقن آن است و مطابق اصول عمیله اصل احتیاط است. توجه داشته باشید که ۱۲ میل بر اساس یک اجماع مرکب به دست آمده است، به این معنی که ما در شیعه فقط دو قول ۱۲ و ۴۸ میل داریم و الا ـ اگر این دو را قبول نکنیم، باید قول معیار بودن مکه و یا مسجد حرام را که نزد اهل سنت قائل داشت، برگزینیم.

حال بعد از تأسیس اصل، به سراغ ادله میرویم.

دلیل اول: قرآن

بار دیگر به سراغ قرآن برویم:

ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدیدُ الْعِقابِ (بقره، ۱۹۶)

در این آیه، مسألهی محوری این است که حاضر را چگونه باید تفسیر کرد. حضور یک حقیقت شرعیه نیست و مرجع منحصر آن عرف است. یعنی برای دانستن مفهوم موضوع به عرف رجوع میکنیم. حضور را دو نوع معنی کردهاند:

حضور از نظر عرف سکونت در خود مکه و اطراف نزدیک آن است و ۱۲ میل عرف نیست تا چه رسد به ۴۸ میل.

حضور به معنای غیرمسافر، معنی دوم حضور را که صاحب جواهر و بقیه دنبال کردهاند حاضر در برابر مسافر است. حد مسافر ۲۴ میل است. لذا ۱۲ میل رفتن و ۱۲ میل برگشتن یک مسافرت کامل است. امروزه حاضر در برابر مسافر به کار میرود ولی آیا آن زمان گذشته هم اینگونه بوده است. پس این که می گویند قول ۱۲ میل مدرک ندارد این میشود مدرکش.

ص: ۱۵۳

ولی شما ممکن است بگویید به استناد روایات، ما زیر ۹۰ کیلومتر را حاضر می دانیم در جواب می گویند که نه مجازا و نه حقیقتا کلمه حضور به ۴۸ میل اطلاق نمی شود. اگر قران را ملاک قرار دهیم معیار حضور عرفی است و اگر روایات را معیار بگیریم با مضمون آیه نمی سازد و مخالف کتاب الله است مگر این که بگوییم مراد ۴۸ میل از چهار طرف باشد که چهار تا ۱۲ میل می شوئد ۴۸ میل. پس دلیل اول که قرآن است با این ملاحظات همراه بود.

دلیل دوم: روایات

روایات ما در این زمینه،پنج طائفه است که مضامین آن با یکدیگر متفاوت است. این روایات در باب ۶ از ابواب اقسام الحج آمده است. مضمون پنج طائفه روایات چنین است:

طائفه اول: ۴۸ میل

طائفه دوم: ۱۸ میل

طائفه سوم: ما دون المیقات

طائفه چهارم: مراد از حاضری اهل مکه است

طائفه پنجم: مکانهای مشخص، مانند عسفان، ذات عرق، صرف، بستان.

روایات طائفه اول

دو روایت طائفهی اولی صحیحه زراره (حدیث ۳ باب ۶) و خبر زرراه (حدیث ۷ باب ۶) است.

حدیث ۳ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۳۸ وَ عَنْهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ ع قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی کِتَابِهِ ذٰلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ- قَالَ یَعْنِی أَهْلُ مَکَّهَ لَیْسَ عَلَیْهِمْ مُتْعَهٌ کُلُّ مَنْ کَانَ أَهْلُهُ دُونَ ثَمَانِیَهٍ وَ أَرْبَعِینَ مِیلًا ذَاتِ عِرْقٍ وَ عُسْفَانَ کَمَا یَدُورُ حَوْلَ مَکَّهَ- فَهُوَ مِمَّنْ دَخَلَ فِی هَذِهِ الْآیَهِ وَ کُلُّ مَنْ کَانَ أَهْلُهُ وَرَاءَ ذَلِکَ فَعَلَیْهِمُ الْمُتْعَهُ

ص: ۱۵۴

سند حدیث بسیار خوب است ولی افسوس که خلاف ظاهر قرآن است. مراد از یدور حول مکه معلوم نیست که چهار تا ۱۲ میل است یا ۴۸ میل در هر طرف.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۲۶ آبان ماه ۸۸/۰۸/۲۶

Your browser does not support the audio tag.

تذکر در بارهی مسائل روز

شهادت امام جواد علیه السلام را تسلیت میگویم. قتل عام شیعیان یمن به دست عربستان و فتوای مفتی اعظم آنها در جواز ریختن خون بیگناهان و ادعای این که اگر کسی در این راه کشته شود، شهید است و اقدامات علمای آنها در تشویق مردم علیه شیعیان مایهی تأسف است و به همین مناسبت بیانیهای صادر کردهایم که متن آن را برای شما میخوانم.

بیانیهای که در این باره صادر شده بود، خوانده شد.

همان طور که گفته شد روایات مربوط به حد نائی پنج گروه است. گروه اول روایات دال بر ۴۸ میل بود و حدیث اول آن خوانده شد و اکنون حدیث دوم آن را میخوانیم.

حدیث ۷ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۲ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ السِّنْدِيِّ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرام- قَالَ ذَلِكَ أَهْلُ مَكَّةَ لَيْسَ لَهُمْ مُتْعَةٌ وَ لَا عَلَيْهِمْ عُمْرَةٌ قَالَ قُلْتُ فَمَا حَدُّ ذَلِكَ قَالَ ثَمَانِيَةٌ وَ أَرْبَعِينَ مِيلًا مِنْ جَمِيعِ نَوَاحِي مَكَّةَ- دُونَ عُسْفَانَ وَ دُونَ ذَاتِ عِرْقٍ

مضمون و راوی و مروی عنه این حدیث همان مضمون و راوی و مروی عنه حدیث ۳ است که جلسهی پیش خوانده شد، ولی سند این حدیث به دلیل علی بن سندی که محل بحث است، مشکل دارد ولی حدیث قبلی صحیحه بود. لا علیهم عمره یعنی عمرهی تمتع ندارند. در بارهی اماکنی که نامشان در این حدیث آمده، بعداً بحث خواهیم کرد. بنابراین از آنجا که این روایت، همان روایت قبلی به نظر میرسد و اگر هم نباشد سندش مشکل دارد ماییم و یک روایت. و همان طور که گفتیم، ظاهر این روایت خلاف ظاهر قرآن است. بدون شک اگر روایت قطعی دست ما برسد که قرآن را به گونهای تفسیر کند که ما نفهمیم آن را بر سر می نهیم و به آن عمل میکنیم، ولی اگر مضمون روایت خلاف ظاهر قرآن باشد به گفته خود ائمه علیهم السلام که فرمودند اگر خلاف قرآن بود، لم نقله ما هم به آن عمل نمیکنیم. حاضر عرفی مستنبط از قرآن با ۴۸ میل سازگار نیست. سر صحبت ما با مشهور است که بر اساس این روایت به ۴۸ میل حکم کردهاند. خبر هم که خبر واحد است و هر چند صحیح است و مشهور هم به آن عمل کردهاند، ولی قطعی نیست. نمیگوییم محال است ولی خیلی بعید است که کلمهی حاضر تا ۴۸ میل را بگیرد. اگر هم کلمهی حاضر حقیقت شرعیه شده باشد، آن وقت به عموم آیه نمیتوان عمل کرد زیرا باید به لوازم آن هم پایبند بود.

ص: ۱۵۵

روایت طائفهی دوم: قول به ۱۸ میل

این طائفه بیشتر از یک روایت ندارد. حدیث ۱۰ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۵ وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ذلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرامِ- قَالَ مَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ عَلَى ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا مِنْ بَيْنِ يَدَيْهَا وَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا مِنْ خَلْفِهَا وَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا عَنْ يَمِينِهَا وَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا عَنْ يَسَارِهَا فَلَا مُتْعَةَ لَهُ مِثْلُ مَرٍّ وَ أَشْبَاهِهِ

این حدیث صحیح السند است و فاصله مر را ۵ یا ۱۰ یا بیشتر گفتهاند. ولی بحث این است که آیا این حدیث نفی ما عدی هم میکند یا نه؟ حضرت میفرماید کسی که در ۱۸ میلی است تمتع انجام ندهد، ولی بیشتر چه؟ برخی گفته اند که بیان حد نمی کند ولی این بر خلاف ظاهر است و ظاهرا در مقام بیان حد است. زیرا چهار طرف را اشاره کرده است. البته این حدیث به دلیل اعراض اصحاب و عمل نکردن به آن از محل اعتبار ساقط است.

روایات طائفهی سوم: قول به دون المیقات

حدیث ۴ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۳۹ وَ عَنْهُ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ فِي حاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرامِ- قَالَ مَا دُونَ الْمَوَاقِيتِ إِلَى مَكَّةَ- فَهُوَ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ لَيْسَ لَهُمْ مُتْعَةٌ

اگر مراد همهی میقاتها باشد تا چهارصد کیلومتر هم میرود. زیرا فاصلهی میقاتهای مخلتف تا مسجد حرام به این شرح است:

ص: ۱۵۶

مسجد شجره حدود ۴۰۰ کیلومتر

جحفه ۲۰۰ کیلومتر

ذات عرق ۹۴ کیلومتر

قرن المنازل ۹۴ کیلومتر، این میقات در مسیر طائف است.

یلملم ۸۴ کیلومتر، این میقات در مسیر یمن است.

حدیث ۵ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۰ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ- قَالَ مَا دُونَ الْأَوْقَاتِ إِلَی مَكَّةَ

این حدیث هم معتبر است. به میقات، وقت هم گفته میشود. وقت هم به زمان و هم به مکان اطلاق میشود. در بین ما هم کسی به مضمون این روایت، فتوا نداده است و ممکن است آن را حمل بر تقیه کرد، زیرا مطابق فتوای عامه است.

روایات طائفهی چهارم: قول به اهل مکه

در این روایات، مراد از حاضر ساکنان خود مکه و اطراف آن معرفی شده است.

حدیث ۲ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۳۷ وَ عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَخِی مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ ع لِأَهْلِ مَكَّةَ أَنْ يَتَمَتَّعُوا بِالْعُمْرَةِ إِلَی الْحَجِّ فَقَالَ لَا يَصْلُحُ أَنْ يَتَمَتَّعُوا لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ذلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ

این روایت در مقام بیان حد نیست و تنها اثبات شیء است و نفی ما عدائی در آن نیست. این روایت مفهوم هم که داشته باشد، مفهوم لقب است که هیچ کس آن را حجت نمی داند.

حديث ۸ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۳ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ فِي عُيُونِ الْأَخْبَارِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنِ الرِّضَا ع فِي كِتَابِهِ إِلَى الْمَأْمُونِ قَالَ وَ لَا يَجُوزُ الْحَجُّ إِلَّا مُتَمَتِّعاً وَ لَا يَجُوزُ الْقِرَانُ وَ الْإِفْرَادُ الَّذِي تَسْتَعْمِلُهُ الْعَامَّةُ- إِلَّا لِأَهْلِ مَكَّةَ وَ حَاضِرِيهَا

روايت از نظر سند خوب است. اهل مكه و حاضريه ابهام دارد كه مراد دقيقاً چه كسانى هستند.

حديث ۹ باب ۶ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۴۴ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي حَدِيثٍ قَالَ وَ أَهْلُ مَكَّةَ لَا مُتْعَةَ لَهُمْ

اين حديث هم معتبر است، ولى اين هم در مقام بيان حد نيست و اثبات شیءاى است كه مفهوم ندارد. مفهوم لقب هم كه حجت نيست.

حديث ۱۱ باب ۶ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۴۶ وَ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ دَاوُدَ عَنْ حَمَّادٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ أَهْلِ مَكَّةَ أَ يَتَمَتَّعُونَ قَالَ لَيْسَ لَهُمْ مُتْعَةٌ الْحَدِيثَ

پس ملاحظه فرموديد كه غالب رواياتى كه مراد از حاضريها را ساكنان مكه ميدانست، مفهوم ندارد و بيان حد نمى كند و نمى تواند مطلبى را اثبات يا مشكلى ايجاد كند. اين احاديث در مقام بيان مصداق است.

متن درس خارج فقه حضرت آيت الله مكارم شيرازى – شنبه ۳۰ آبان ماه ۸۸/۰۸/۳۰

.Your browser does not support the audio tag

روايات طائفهى پنجم: تعيين اماكن

طائفهى پنجم از روايات، اماكنى را معرفى كرده است كه براى ساكنان آن تمتع واجب نيست و اينها چهار روايت است.

ص: ۱۵۸

حديث ۱ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۳۶ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى وَ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ الْحَلَبِيِّ وَ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ وَ أَبِي بَصِيرٍ كُلِّهِمْ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ لَيْسَ لِأَهْلِ مَكَّةَ وَ لَا لِأَهْلِ مَرٍّ- وَ لَا لِأَهْلِ سَرِفٍ مُتْعَةٌ – وَ ذَلِكَ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ذلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرامِ

این حدیث که ظاهراً حدیث صحیحی است، در حقیقت سه حدیث است، چون سه نفر مختلف از امام علیه السلام نقل کردهاند. مرّ را عده ای مرحلهای از مکه یعنی ۲۴ میل (۸ فرسخ مکه) گفتهاند و برخی ۱۲ میل و برخی ۵ میل گفتهاند و ما هم در جادههای منتهی به مکه تابلوئی برای آن ندیدیم ولی برای اماکن دیگر مثل عسفان تابلو وجود داشت. سرف را برخی نقلها شرف ثبت کردهاند. ولی این سؤال در بارهی این حدیث مطرح است که روایت در مقام بیان حد است یا فقط اثبات شیء است؟ به نظر ما این از قبیل مفهوم لقب است و حجیت ندارد و در حقیقت از باب بیان مصداق است.

حدیث ۶ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۱ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ سَعِيدٍ الْأَعْرَجِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع لَيْسَ لِأَهْلِ سَرِفٍ وَ لَا لِأَهْلِ مَرٍّ- وَ لَا لِأَهْلِ مَكَّةَ مُتْعَةٌ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى ذلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرامِ

ص: ۱۵۹

این هم بیان مصداق است ولی حداقل مسافت را تعیین می کند.

حدیث ۷ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۲ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ السِّنْدِيِّ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرام- قَالَ ذَلِکَ أَهْلُ مَکَّهَ لَیْسَ لَهُمْ مُتْعَهٌ وَ لَا عَلَیْهِمْ عُمْرَهٌ قَالَ قُلْتُ فَمَا حَدُّ ذَلِکَ قَالَ ثَمَانِیَهً وَ أَرْبَعِینَ مِیلًا مِنْ جَمِیعِ نَوَاحِی مَکَّهَ- دُونَ عُسْفَانَ وَ دُونَ ذَاتِ عِرْق

این دو در دو مرحلهای مکه هستند و لذا مصداق ۴۸ میل میشوند (هر مرحله مسیر یک مسافرت است) و مشکلی را از ما حل نمی کند.

حدیث ۱۱ باب ۶

۱۴۷۴۷ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قُلْتُ لِأَهْلِ مَکَّهَ مُتْعَهٌ قَالَ لَا وَ لَا لِأَهْلِ بُسْتَانَ- وَ لَا لِأَهْلِ ذَاتِ عِرْقٍ وَ لَا لِأَهْلِ عُسْفَانَ وَ نَحْوِهَا

فاصلهی این اماکن تا مکه چنین است:

عسفان ۴۸ میل

ذات عرق ۴۸ میل

مر ۲۴ یا ۱۲ یا ۵ میل

سرف قریب من تنعیم که تنعیم هم تا مسجد حرام ۸ کیلومتر است.

بستان قریب من مکه.

اکنون به سراغ ادلهی هر یک از اقوال برویم، گرچه ادله اجمالاً در لابلای مباحث گفته شد.

ص: ۱۶۰

دلیل قول اول (۴۸ میل):

دلیل قول اول، همان حدیث ۷ یعنی حدیث زراره است. اما استدلال به این حدیث دو اشکال دارد:

اشکال اول استدلال به حدیث زراره برای قول به ۴۸ میل: عدم موافقت با کتاب الله

صاحب جواهر در ج ۱۸، ص ۹ صریحاً میگویداطلاق حضور و عدم حضور نسبت به دون و فوق ۴۸ میل حقیقتاً و مجازاً درست به نظر نمی رسد:

بخلاف الثمانیه و أربعین میلا المنافیه للحضور حقیقه و تجوزا،

و در ص ۱۰ در تأیید قول ابن ادریس که قائل به تقسیم ۴۸ میل به چهار قسمت بود، میفرماید:

کما أنه قد یؤید ما ذکره ابن إدریس معلومیه عدم کون الثمانیه و أربعین میلا من مجاز الحضور فضلا عن حقیقته

ما روایاتی داریم که ائمه فرمودهاند که اگر روایات ما با قرآن سازگار نبود لم نقله یا فهو زخرف، ما روایت فاضربوه علی الجدار را نیافتیم. ان قلت مضمون این روایت، لسان تفسیر است و مصداق ما خالف قولنا نیست، روایت میخواهد بگوید معنی حضور این است و این که ما خالف القرآن نیست، نمیخواهد بگوید معیار حضور این است که با آیه ناسازگار شود، قلت فرقی نمی کند چه به لسان تفسیر باشد و چه به لسان غیر تفسیر باشد فرقی نمیکند. مثل روایتی که بگوید مراد از ایدی در آیهی وضوء ارجل است، اللهم ان یقال به این که حضور حقیقت شرعیه دارد ولی این را کسی قائل نشده است. پس چون این خبر، خبر واحد است با آن نمیتوان از ظاهر قرآن دست برداشت. دفع اشکال اول به این آسانی ممکن نیست.

ص: ۱۶۱

اشکال دوم استدلال به حدیث زراره برای قول به ۴۸ میل: وجود دو احتمال برای معنی ۴۸ میل

اشکال دوم عبارت در حدیث ۷ این بود که من جمیع نواحی مکه دو معنی محتمل دارد:

احتمال اول هر طرف ۴۸ میل

احتمال دوم آن را تقسیم کنیم به چهار طرف

در بارهی معنی دوم این اشکال مطرح است که این با معنای بعدش نمی سازد زیرا فاصلهی عسفان و ذات عرق که در روایت مورد اشاره قرار گرفته، با مکه ۴۸ میل است. اگر این دو مثال در روایت نبود احتمال دوم قابل دفاع بود ولی وجود این دو مثال، احتمال اول را تقویت میکند.

پس به این ترتیب اشکال دوم را پس گرفتیم ولی اشکال اول به قوت خود باقی است.

ادلهی قول دوم (۱۲ میل):

برای قول دوم یعنی ۱۲ میل سه دلیل می توان اقامه کرد:

دلیل اول اصل یعنی همان عمومات است، با این توضیح که وجوب تمتع بر همه مسلم است، و ۱۲ میل از آن خارج شد و خروج زائد بر آن، نیازمند دلیل است. البته تمسک به اصل وقتی است که دلیل خاصی در کار نباشد.

دلیل دوم همان بحث صاحب جواهر و بقیه است که حضور در برابر سفر است و چون حد سفر ۱۲ میل رفت و ۱۲ میل برگشت است، حضور هم در محدودهی ۱۲ میل خواهد بود. ولی در بارهی این دلیل ، این سؤال را میتوان مطرح کرد که آیا در زمان نزول قرآن هم، حضور در برابر سفر بوده یا نه؟

دلیل سوم برای قول دوم همان حدیث ۷ باب ۶ از ابواب اقسام الحج است، بنا بر این که ۴۸ میل را چهار قسمت کنیم که البته به آن اشکال کردیم . مرحوم صاحب جواهر می گوید روایت ۱۸ میل را میتوان مؤید ۱۲ میل قرار داد، چون ۱۸ میل از مسجد الحرام است و ۱۲ میل از مکه است. دست قائلین به ۱۲ میل از روایت کوتاه است، و به این روش یک روایت مؤید پیدا کردهاند. ولی این دلیل نمیشود زیرا فاصلهی مسجد الحرام تا آخرین منزل مکه در آن زمان، ۶ میل که معادل حدود ۱۰ کیلومتر است، نبوده و کمتر از آن بوده است.

بنا بر این، هیچ یک از طرفین دلیل محکمی ندارند. و ما اگر نتوانیم موضوع را از طریق ترجیح یکی از اقوال، حل کنیم، یا باید به سراغ اصل و قدر متیقن برویم که همان ۱۲ میل است و یا باید احتیاط کنیم. فلذا یا باید مانند محقق و جواهر به عمومات و اصل عمل کنید و از مشهور هم نترسید و اگر هم خواستید احتیاط کنید به این صورت که اگر در این فاصله زندگی میکنید به وظیفهی نائی عمل کنید و بعد از حج یک عمره هم به جا آوردید. بنا بر این اقرب الی النظر ۱۲ میل و احوط جمع بین ۱۲ و ۴۸ میل است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۱ آذر ماه ۸۸/۰۹/۰۱

.Your browser does not support the audio tag

پرسشی در بارهی فاصلهی بین دو عمره مطرح شده است که جا دارد پاسخ آن را مطرح کنیم. قبلاً گفتیم که فاصلهی بین دو عمره باید یک ماه باشد، و اگر یکی از دو عمره مربوط به خودش باشد و دیگری مربوط به دیگری، باز هم گفتیم که احتیاط رعایت همین یک ماه است، زیرا بسیاری از احکام مربوط به نائب، احکام مربوط به خود اوست نه منوب عنه. مثل اخفاتی خواندن نمازی که زن برای مرد نائب است. در آنجا هم دلیل نداریم بلکه اقتضای نیابت است که زن به وظیفهی خودش عمل کند و بر این اساس گفتیم که در اینجا هم احتیاط کند و فاصله را رعایت کند. حال اگر سؤال شود که اصل در اینجا چه اقتضائی دارد؟ باز هم گفتیم که اصل در اینجا عدم مشروعیت است. زیرا در عبادات اصل بر عدم مشروعیت است و اینجا مجرای براءت نمی تواند باشد، زیرا عبادت است.

ص: ۱۶۳

در بارهی احتیاطی هم که جلسهی گذشته در بارهی ساکنان بین محدودهی ۴۸ میل تا ۱۲ میل گفتیم اگر اشکال شود که انجام دو عمره منافی یک عمره در یک ماه است، چنین نیست، زیرا این عمره ها از سر احتیاط است و قصد ورود ندارد مانند نمازی که به خاطر جهل به قبله به چهار طرف خوانده شود و نمیتوان اشکال کرد که ما در یک روز چهار نماز نداریم. یکی از چهار نماز درست است و بقیه برای احتیاط است. در اینجا هم یکی از دو عمره درست است و دیگری برای احتیاط است.

در پایان این مسأله، چند مطلب مهم در اینجا باقی مانده است که تذکر داده میشود:

مطلب اول این است که برخی ممکن است بگویند، ما نه ۴۸ میل را قبول داریم و نه ۱۲ میل را. ۴۸ میل که مخالف ظاهر قرآن بود و ۱۲ میل هم که روایت نداشت و ۱۲ میل قدر متیقن یک اجماع مرکب بود و ممکن است کسی بگوید این اجماع

مـدرکی است و به درد نمیخورد. قائلین به ۴۸ میل ضمنا ۱۲ میل را هم به طریق اولی قبول دارند. لذا کسـی که نه ۴۸ میل و نه ۱۲ میـل را قبول نـدارد، ممکن است بگویـد مـاییم و ظـاهر قرآن و ظاهر قرآن هم حضور عرفی است نه حضور در برابر مسافر. حقیقت شـرعیهای هم که ثابت نیست. حاضـری یعنی ساکن مکه و اماکن نزدیک به آن و هر کس دورتر از آن زندگی کند، باید تمتع انجام دهد. لذا لایبعد کسـی از نظر قواعد و ضوابط فقهی قول سومی را برگزیند و این اوفق بصناعه الفقه است. یعنی در واقع شک بین خود مکه و ۴۸ میل میشود نه بین ۱۲ میل و ۴۸ میل. این مطلب که ذکر شد برای تشویق به چنین قولی نیست و در حد یمکن ان یقال است.

ص: ۱۶۴

مطلب دوم این است که برخی گفتهاند آیه شریفه می گوید اهل او حاضر نباشد و خود او را نمیگوید و لذا این حاضر مقابل مسافر نیست و به معنای حضور عرفی هم نیست بلکه به معنای قریب است که نقطهی مقابل آن بعید است. بعد هم روایات بُعد را به ۴۸ میل تفسیر کرده، پس قول به ۴۸ میل خلاف ظاهر قرآن نمی شود. ولی جواب آن معلوم است که به کار رفتن کلمهی اهله از سوی قرآن، به خاطر این است که انسان با خانواده اش زندگی می کند و کنایه از خود اوست. خلاصه کلمهی اهل هیچ مشکلی ایجاد نمی کند.

مطلب سوم این است که برخی گفتهاند ما هیچ روایتی نداریم که بگوید تمتع مطلقا واجب است. ما همان طور که قبلاً گفته شد، معتقد بودیم که چنین اصلی وجود دارد و همه باید تمتع انجام دهئد الا ما خرج بالدلیل. این عموم را از قرآن به دست نیاوردیم، زیرا قرآن را به دلیل استثنای متصل مبهمی که داشت، کنار گذاشتیم، ولی روایاتی دال بر این موضوع خواندیم. اما آن روایات هم به دلیل استناد به آیه مخدوش است. قبلاً روایت ۲ و ۳ و ۷ از باب ۳ از ابواب اقسام الحج را خواندیم.

روایت ۳ باب ۳ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۸۴ وَ عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْحَجِّ فَقَالَ تَمَتَّعْ ثُمَّ قَالَ إِنَّا إِذَا وَقَفْنَا بَیْنَ یَدَیِ اللَّهِ تَعَالَی قُلْنَا یَا رَبَّنَا أَخَذْنَا بِکِتَابِکَ وَ قَالَ النَّاسُ رَأَیْنَا رَأْیَنَا وَ یَفْعَلُ اللَّهُ بِنَا وَ بِهِمْ مَا أَرَادَ

ص: ۱۶۵

این ذیل، عموم صدر را به هم میزند و این حدیث هم متصل به آیه میشود و چون آیه مبهم بود حدیث هم مبهم میشود.

حدیث ۷ باب ۳ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۸۸ وَ عَنْهُ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ أَبِی الْمَغْرَاءِ عَنْ لَیْثٍ الْمُرَادِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَا نَعْلَمُ حَجّاً لِلَّهِ غَیْرَ الْمُتْعَهِ إِنَّا إِذَا لَقِینَا رَبَّنَا قُلْنَا یَا رَبَّنَا عَمِلْنَا بِکِتَابِکَ وَ سُنَّهِ نَبِیِّکَ- وَ یَقُولُ الْقَوْمُ عَمِلْنَا بِرَأْیِنَا فَیَجْعَلُنَا اللَّهُ وَ إِیَّاهُمْ حَیْثُ یَشَاءُ

اینجا هم به آیه ملحق شده است. روایات متعددی داریم که مانند این است که همگی ملحق به آیه است.

ولی روایاتی داریم که استناد به آیه ندارند و میتوانند مستند ما قرار گیرند: حدیث ۴ و ۵ و ۱۰ باب ۵ از ابواب اقسام حج.

حدیث ۴ باب ۵ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۲۸ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ لَبَّی بِالْحَجِّ مُفْرِداً فَقَدِمَ مَکَّهَ وَ طَافَ بِالْبَیْتِ- وَ صَلَّی رَکْعَتَیْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِیمَ ع- وَ سَعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ قَالَ فَلْیَحِلَّ وَ لْیَجْعَلْهَا مُتْعَهً إِلَّا أَنْ یَکُونَ سَاقَ الْهَدْیَ

حدیث در مقام بیان است به دلیل ترک استفصال در مقام سؤال که یدلّ علی العموم فی المقال.

حدیث ۵ باب ۵ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۲۹ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع یَقُولُ مَنْ طَافَ بِالْبَیْتِ وَ بِالصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ أَحَلَّ أَحَبَّ أَوْ کَرِهَ

حدیث ۱۰ باب ۵ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۳۴ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ دَخَلَتِ الْعُمْرَةُ فِي الْحَجِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَه

اینها یعنی همه حج تمتع انجام دهند.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۲ آذر ماه ۸۸/۰۹/۰۲

.Your browser does not support the audio tag

بحث در اقسام حج بود و در بارهی مسافت و حد و حدود آنها هم صحبت کردیم. یک قول ۴۸ میل بود و قول دیگر ۱۲ میل و قول سومی را هم اخیراً مطرح کردیم که معیار بیرون مکه است و هر کس بیرون مکه باشد، باید تمتع انجام دهد. و گفتیم که نکاتی باقی مانده است و جلسهی گذشته سه نکته مطرح شد (قول سوم، اهل، روایات دال بر تمتع) و اکنون بحث را ادامه میدهیم.

مطلب چهارم کیفیت احتیاط است که گرچه بعداً باید در بارهی آن صحبت کنیم ولی به دلیل اشکالاتی که برخی آقایان کردهاند اینجا آن را مطرح میکنیم. پس بحث در طریقهی احتیاط در جمع بین تمتع و قران و افراد برای کسانی است که در محدودهی بین ۴۸ میل و ۱۲ میل زندگی میکنند. دو طریق برای احتیاط متصور است:

طریق اول احتیاط ــ رفتن به یکی از میقاتهای پنج گانه (مسجد شجره، جحفه، ذات عرق، یلملم، قرن المنازل) و نیت ما فی الذمه کردن در آن جا که یا تمتع است یا افراد. بعد عمرهی تمتع را انجام میدهد و پس از آن محل میشود و بعد از مکه برای حج ما فی الذمه احتیاطاً احرام میبندد. اگر تمتع بر گردنش بوده که از احرام بیرون آمده و دوبار محرم میشود و اگر وظیفهاش افراد بوده هنوز احرام سابقش باقی است و احرام دوباره یک امر اضافی است. به هر حال به عرفات میرود و اعمال را انجام میدهد و احتیاطاً قربانی هم انجام میدهد و بعد که اعمالش تمام شد، یک عمرهی مفرده به قصد احتیاط نه به قصد ورود انجام میدهد. زیرا چه بسا وظیفهاش افراد نبوده است. ان قلت تقصیری که در پایان عمره انجام میدهد خلاف احتیاط است. زیرا چه بسا وظیفهاش حج افراد باشد و از احرام بیرون نرفته است و این تقصیر کار خلافی است زیرا از تروک احرام است. اصلاً این تقصیر جزو عبادات است و با حرام که نمیتوان عبادت کرد. البته روشن است که اگر حج تمتع باشد تقصیر واجب است و اگر افراد باشد تقصیر حرام است. یعنی امر دائر است بین وجوب و حرمت است و بین آنها که نمیتوان احتیاط کرد فلذا بعضی برای خروج از این مشکل گفتهاند اذا دار الامر بین الوجوب و الحرمه الحکم هو التخییر، وظیفهی ما تخییر است. حال که این طور شد این شق تخییر یعنی انجام تقصیر را انتخاب میکند که مطابق احتیاط باشد. و طبیعی است که کفاره هم نمیدهد، چون شارع این را اجازه داده است. این فرد احتیاطاً جز تقصیر کاری دیگری انجام نمیدهد. این طریقه مشکل تقصیر را دارد. حال اگر بخواهد تقصیر نکند باید در دو سال حجش را انجام دهد، یک سال تمتع و سال دیگر افراد. این هم این اشکال را دارد که در حج تأخیر جائز نیست و وقتی امسال تمتع انجام میدهد افراد یک سال عقب میافتد و چه بسا وظیفهی او افراد بوده است. پس این طریق هم یک خلاف در آن هست و این خلاف مانند تقصیر از سر اضطرار و ناچاری است. اگر بگوییم در دو سال حج را انجام دهد این موجب عسر و حرج است به ویژه در زمان حاضر. پس اگر عسر و حرج بود، بگوییم تقصیر اشکال ندارد.

یعنی به دلیل عسر و حرج اجازهی خلاف تقصیر به او داده میشود.

ص: ۱۶۷

طریق دوم احتیاط ــ روش دوم این است که وقتی به میقات رفت تنها قصد حج تمتع کند و عمرهی تمتع را انجام دهد و بعد از تقصیر دوباره به میقات برود و به نیت حج افراد محرم شود و به مکه هم که آمد دوباره برای حج محرم شود، زیرا احرام حج تمتع از داخل مکه است و احرام افراد از میقات است. پس سه احرام شد. در این راه هم یک خلافی وجود دارد و آن خروج از مکه برای کسی است که وظیفهاش تمتع است. متمتع بعد از عمره نباید مکه را ترک کند جز برای ضرورت و عمل به احتیاط جزو ضرورتها نیست.

بنا بر این همان طریق اول بهتر است زیرا در دوران بین محظورین، شارع حکم به تخییر میکند و یا بگویید عقل حکم به تخییر میکند.

مطلب پنجم این است که عدهای گفتهاند از ادلهای که داریم وجوب حج تمتع بر نائی برداشت نمیشود، زیرا ظاهر آیه تخییر است. نمی فرماید: ذلک علی من لیس اهله ...، بلکه میفرماید ذلک لمن لیس اهله ...، له یعنی جائز است و با تخییر میسازد، هر چند مختص اوست ولی مخیر هم هست. لمن دلیل بر تعین نیست و یکی از افراد تخییر است. بعلاوه روایات متعددی هم داریم که دلالت بر تخییر دارد. این روایات میفرماید حج سه نوع است و افضل آنها تمتع است و این دلالت بر وجوب ندارد. این روایات که یک نمونه از آن را میخوانیم در باب ۴ از ابواب اقسام الحج است: حدیث ۱ و ۴ و ۸ و ۱۵.

ص: ۱۶۸

حدیث ۱ باب ۴ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۰۱ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع فِي السَّنَةِ الَّتِي حَجَّ فِيهَا وَ ذَلِكَ فِي سَنَةِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ وَ مِائَتَيْنِ فَقُلْتُ بِأَيِّ شَيْ ءٍ دَخَلْتَ مَكَّةَ مُفْرِداً أَوْ مُتَمَتِّعاً فَقَالَ مُتَمَتِّعاً فَقُلْتُ لَهُ أَيُّمَا أَفْضَلُ الْمُتَمَتِّعُ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ أَوْ مَنْ أَفْرَدَ وَ سَاقَ الْهَدْيَ فَقَالَ كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ ع يَقُولُ الْمُتَمَتِّعُ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ أَفْضَلُ مِنَ الْمُفْرِدِ السَّائِقِ لِلْهَدْيِ وَ كَانَ يَقُولُ لَيْسَ يَدْخُلُ الْحَاجُّ بِشَيْ ءٍ أَفْضَلَ مِنَ الْمُتْعَةِ

این حدیث از نظر سند معتبر است و این اباجعفر مراد امام جواد علیه السلام است، زیرا محمد بن ابی نصر بزنطی از اصحاب امام رضا و اما جواد علیهما السلام است. سه حدیث دیگر که خوانده نمیشود همین مضمون را دارد. برخی تصور کردهاند که این معارض است ولی جواب آن این است که ما این را حمل میکنیم بر حج مستحب. شما هم که از اینجا حرکت میکنید اگر حج اولتان نباشد، میتوانید قصد افراد کنید، همان طور که عدهای برای فرار از قربانی چنین میکنند. شاهد این حمل روایات کثیرهای است که در باب ۳ وارد شده است و نمونهی آن را میخوانیم که پیامبر فرموده است حتماً باید نائی تمتع انجام دهد. روایات ۱، ۲، ۳، ۱۲ و ۱۳ این باب چنین مضمونی دارد و اجازهی تخییر نمیدهد.

حدیث ۱ باب ۳ از ابواب اقسام الحج

۱۴۶۸۲ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ ع قَالَ لَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ ص مِنْ سَعْيِهِ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ- أَتَاهُ جَبْرَئِيلُ ع عِنْدَ فَرَاغِهِ مِنَ السَّعْيِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَأْمُرَ النَّاسَ أَنْ يُحِلُّوا إِلَّا مَنْ سَاقَ الْهَدْيَ فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ ص عَلَى النَّاسِ بِوَجْهِهِ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ هَذَا جَبْرَئِيلُ- وَ أَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى خَلْفِهِ يَأْمُرُنِي عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ آمُرَ النَّاسَ أَنْ يُحِلُّوا إِلَّا مَنْ سَاقَ الْهَدْيَ فَأَمَرَهُمْ بِمَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ ...

این حدیث بسیار مفصل که همان ماجرای خلیفهی دوم است و پیامبر فرمود ایها الناس اکنون جبرئیل آمده و میگوید همه محل شوید و تمتع انجام دهید، مگر کسی که قربانی همراه آورده باشد. یعنی لازم و متعین است که تمتع انجام شود و بحثی از تخییر نیست.

حدیث ۳ باب ۳ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۸۴ وَ عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْحَجِّ فَقَالَ تَمَتَّعْ ثُمَّ قَالَ إِنَّا إِذَا وَقَفْنَا بَیْنَ یَدَیِ اللَّهِ تَعَالَی قُلْنَا یَا رَبَّنَا أَخَذْنَا بِکِتَابِکَ وَ قَالَ النَّاسُ رَأَیْنَا رَأْیَنَا وَ یَفْعَلُ اللَّهُ بِنَا وَ بِهِمْ مَا أَرَادَ

سند این حدیث هم صحیح و لذا حدیث معتبری است. این هم نشان میدهد که متعین است و سخن از تخییر نیست. از ذیل حدیث هم میتوان فهمید که قرآن هم تفسیر به تمتع شده است و قرآن هم تخییر را نمیگوید.

حدیث ۱۲ باب ۳ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۹۳ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ دَخَلَتِ الْعُمْرَهُ فِی الْحَجِّ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَه

این هم صحیحه است. این حدیث هم از گره خوردن عمره تمتع با حج سخن میگوید.

فردا مطلب ششم را بررسی خواهیم کرد که در بارهی مبدأ محاسبهی مسافت است. قرآن میگوید مسجد حرام و روایات میگوید مکه و باید دید که تکلیف چیست.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۳ آذر ماه ۸۸/۰۹/۰۳

.Your browser does not support the audio tag

ص: ۱۷۰

فردا شهادت امام باقر علیه السلام است و ایام سوگواری حضرت مسلم هم هست و جمعه هم که عرفه است. ان شاء الله هم از سوگواری استفاده کنید و هم از عرفه و برای ما هم دعا کنید و ما هم برای شما دعا میکنیم.

مطلب ششم از مطالب باقیمانده مربوط به حد تمتع و افراد این است که مبدأ این مسافت، چه ۴۸ میل و چه ۱۲ میل و چه ۱۸ میل، از مسجد الحرام است یا آخرین خانههای مکه؟ امام با قاطعیت فرموده: من مکه. عروه هم در ج ۲، ص ۵۳۵ با عبارتی متفاوت میفرماید:

و هل یعتبر الحد المذکور من مکه أو من المسجد وجهان أقربهما الأول

یعنی مکه. محشین هم تا آنجا که ما دیدیم موافقت کردهاند و معیار مبدأ مسافت را مکه گرفتهاند نه المسجد الحرام. در

زمانهای قدیم ممکن بود دو سه میل تفاوت داشته باشد ولی اکنون بیشتر شده است و برخی نواحی مکه امروز فاصلهی آخرین منزل از المسجد الحرام از ۸ کیلومتر هم بیشتر شده است. مراد از السمجد الحرام کعبه نیست، بلکه دیوارهای مسجد است. اکنون ادلهی این دو قول را بررسی میکنیم.

ادلهی قول به المسجد الحرام

برای المسجد الحرام دو دلیل میتوان ذکر کرد:

۰ظاهر آیهی شریفه ـ چون در آیه حاضری المسجد الحرام گفته شده است و معیار مسجد است. ولی آیه آیا می خواهد مبدأ مسافت را بگوید یا در عبارت حضور عند المسجد الحرام مراد از حضور چیست؟ بعید است که آیه در مقام بیان مبدأ ۴۸ میل یا ۱۸ میل یا ۱۲ میل باشد. خود مسجد نیست عند المسجد است، خانهها که داخل مسجد نیست.

ص: ۱۷۱

° قدر متیقن ــ دلیل دوم که میتوان اقامه کرد و ندیدهام کسی به آن تمسک کرده باشد، قدر متیقن است ما یک عام داریم که همه آن را قبول دارند و آن حج تمتع است، الا من خرج بالدلیل. قدر متیقن ۴۸ میل از خود مسجد است نه از آخرین خانههای مکه. اگر معیار آخرین خانه باشد هفت هشت کیلومتر بیشتر می شود، چه ۴۸ میل و چه ۱۲ میل، اگر از آخرین خانهها باشد هفت هشت کیلومتر بیشتر میشود و اگر از مسجد هفت هشت کیلومتر کمتر میشود و اذا شککنا اخذنا بالعام . و این اخذ به عام است و مازاد بر آن دلیل می خواهد. ما به مخصص متصل عمل نکردیم و چون مخصص منفصل هم داریم، می توان قدر متیقن مخصص را گرفت.

ادلهی قول به مکه

دلیل اصلی قول دوم که مکه معیار باشد، روایات است که در آنها چه ۴۸ و چه ۱۸ میل، همه مکه گفتهاند. این روایات در باب ۶ از ابواب اقسام الحج وجود دارد.

حدیث ۳ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۳۸ وَ عَنْهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ ع قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی کِتَابِهِ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ- قَالَ یَعْنِی أَهْلُ مَکَّهَ لَیْسَ عَلَیْهِمْ مُتْعَهٌ کُلُّ مَنْ کَانَ أَهْلُهُ دُونَ ثَمَانِیَهٍ وَ أَرْبَعِینَ مِیلًا ذَاتِ عِرْقٍ وَ عُسْفَانَ کَمَا یَدُورُ حَوْلَ مَکَّهَ- فَهُوَ مِمَّنْ دَخَلَ فِی هَذِهِ الْآیَهِ وَ کُلُّ مَنْ کَانَ أَهْلُهُ وَرَاءَ ذَلِکَ فَعَلَیْهِمُ الْمُتْعَهُ

حدیث ۷ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۲ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ السِّنْدِيِّ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ ذلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ- قَالَ ذَلِكَ أَهْلُ مَكَّةَ لَيْسَ لَهُمْ مُتْعَةٌ وَ لَا عَلَيْهِمْ عُمْرَةٌ قَالَ قُلْتُ فَمَا حَدُّ ذَلِكَ قَالَ ثَمَانِيَةً وَ أَرْبَعِينَ مِيلًا مِنْ جَمِيعِ نَوَاحِی مَكَّةَ- دُونَ عُسْفَانَ وَ دُونَ ذَاتِ عِرْقٍ

سند این حدیث بحث داشت. حدیث اول که خواندیم برای قول به ۴۸ میل بود و حدیث دوم در برای قول به ۱۲ میل و حدیث بعدی هم برای قول به ۱۸ میل، اگر قائل داشته باشد.

حدیث ۹ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۵ وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ذلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ- قَالَ مَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ عَلَى ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا مِنْ بَيْنِ يَدَيْهَا وَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا مِنْ خَلْفِهَا وَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا عَنْ يَمِينِهَا وَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا عَنْ يَسَارِهَا فَلَا مُتْعَةَ لَهُ مِثْلُ مَرٍّ وَ أَشْبَاهِهِ

ظاهر ضمیر مؤنث من بین یدیها به مکه برمی گردد. پس اگر کسی قائل به یکی از این مسافتها شد، مبدا را باید مکه بگیرد و هکذا اگر به سراغ قول صاحب جواهر در باره حضور و سفر رفتیم، در سفر مسافر هم آخرین خانههای شهر معیار است. اگر این طور شد دیگر جائی برای اصل و قدر متیقن باقی نمی ماند. پس بنا بر مبنای مسافت و مسافر قول حق همان مکه است نه المسجد الحرام. ما فرقی بین بلاد کبیره و صغیره قائل نیستیم و صاحب جواهر میگوید بحث بلاد کبیره اواخر مطرح شده است. این قول خلاف ظاهر قرآن نیست زیرا حاضر در اینجا یعنی عند است و کسی قائل نیست که خانه اینها در مسجد الحرام باشد.

ص: ۱۷۳

فرع چهارم:

و من کان علی نفس الحد فالظاهر أن وظیفته التمتع

این فرع در این باره بحث می کند که اگر منزلش در سر حد همان ۴۸ یا ۱۲ میل باشد تکلیف او چیست. منزل در نفس الحد شبیه خون به اندازه درهم است که اگر درست برابر با درهم شد نه کمتر و بیشتر، تکلیف چیست. اول باید ادله را دید و اگر راه گشا نبود به سراغ احتیاط رفت. عروه هم عین همین عبارت را دارد، نه کم و نه زیاد.

برخی در این مسأله اشکال کردهاند که اصلاً موضوع این مسأله را پیدا نمیتوان کرد. زیرا حد یک خط موهوم است. و کسی را نمیتوان پیدا کرد که درست روی خط باشد. گفتهاند حتی اگر کسی درست روی خط موهوم خانه داشته باشد نیم آن بیرون حد و نیم دیگر داخل آن است و مانند کسی است که دو وطن داشته باشد. پس این مسأله موضوع ندارد. و اما در جواب باید گفت این حرف اشتباه است و نباید مسائل فقهی را بر اساس دقتهای ریاضی و فلسفی و ابزارهای آن حل کرد. گفتهاند یکی از بزرگان که در ریاضیات ورود خوبی داشت وقتی در فقه و در بحث وضوء به بحث دارت بین الابهام و الوسطی رسید، گفته بود یعنی انگشت شست را روی بینی بگذارد و با انگشت ابهام مانند پرگار یک دائره روی صورت رسم کند. وقتی مرز علوم به هم بریزد این طور خواهد شد. احکام فقه از کتاب و سنت و موضوعات آن از عقل و عرف گرفته میشود. مثلاً اگر بگوییم فلان کارخانه در ۵۰ کیلومتری قم است منظور راس الخط نیست. این مسامحات عرفیه نیست که بگویند در شرع جائز نیست. مسامحات عرفیه مانند این است که مثلاً یک تن کاه که وزن کرد اگر یک کیلو اضافه بود میگویند مهم نیست همان یک تن است ولی اگر زعفران بفروشند مثقال آن هم حساب دارد و به این میگویند مسامحهی عرفی .

مطلب مهمتر که به درد دیگر مباحث فقهی هم میخورد این است که خود اندازه میل چقدر است. جواهر در کتاب صلاه المسافر می گوید:

المعروف بین العلماء و بین الناس بل ینسب الی قطع الاصحاب انه اربعه آلاف ذراع بذراع الید من لدن المرفق الی طرف الاصبع الوسطی من مستوی الخلقه

ذراع از آرنج است تا نوک انگشت وسط.ذراع مستوی الخلقهها با هم فرق دارد. گاه تا سه چهار سانتی متر فرق دارند. وجب در کر هم در وجبهای معمولی یکسان نیست. خود این مستوی الخلقه که می گویید ۴۸ میل، چند کیلومتر این طرفتر و چند کیلومتر آن طرفتر هم میشود ۴۸ میل. خود این تفاوت موجب تفاوت در مسافت می شود و دقتهای امروز در گذشته نبوده است. بله، امروزه متر را بر اساس یک چهل میلیونیوم محیط زمین محاسبه کردهاند و با طلای سفید میلهای ساختهاند که در یکی از موزههای پاریس نگاه داری میشود و هم آن را قبول دارند و از طلای سفید هم ساختهاند که به خاطر گرما و سرما اندازهی آن تغییر نکند. حد وسط بر اساس مستوی الخلقه هم یکسان نیست و بر سه نوع است: عالی و عادی و دانی. وجب کر هم مقدار ثابت ندارد. علیهذا لا شک که موضوع برای این مسأله تصور میشود. همین که منزل یک فرد و حتی شهر و آبادی آنها چند کیلومتر این طرف نفس الحد باشد یا آن طرف آن، آنها عرفا در نفس الحد هستند. روایات این بحث بماند برای بعد

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۸ آذر ماه ۸۸/۰۹/۰۸

ص: ۱۷۵

.Your browser does not support the audio tag

فرع چهارم در بارهی این بود که کسی که منزلش در نفس الحد باشد، تکلیف او چیست؟ آیا ملحق به مادون است یا ملحق به ماوراء؟ همان طور که گفتیم در اینجا دو بحث داریم:

بحث موضوعی

بحث حکمی

بحث موضوعی

در بحث موضوعی عدهای گفتهاند که این مسأله موضوع ندارد زیرا خط یک امر موهوم است و هیچ خانهای نمیتواند روی خط موهوم ساخته شود. ما دو جواب به این سخن دادیم:

جواب اول ــ اولاً قائلین به این سخن یک بحث دقیق ریاضی را با بحث فقهی آمیختهاند. همان طور که گفتیم بین مسامحات عرفیه و توسعههای عرفیه هم باید فرق گذاشت. مسامحه آن جاست که عرف میداند این جزو موضوع هست یا نیست ولی آن را در نظر نمیگیرد، مثل یک تن کاه که میداند یک تن و دو کیلوست ولی میگوید این همان یک تن است. ولی توسعهی عرفی آن است که نمی گوید این اضافه است یا کم است اصلاً می گوید این موضوع این گونه است، کم و زیاد را جزو موضوع میداند. مثلاًـ در بارهی مرفق نمی گوید یک حد موهوم دارد، بلکه مقداری پایینتر و بالاـتر را مرفق میداند. این توسعهی حد است حقیقةً، در ما نحن فیه عرف چند کیلومتر این طرف تر یا آن طرف تر را نفس الحد می داند.

جواب دوم ــ جواب دیگر ما این بود که خود میل هم یک اندازه ثابت عرفی ندارد و حتی ذراع افراد متوسط هم با هم فرق دارد. اگر فرض کنیم ذراع مستوی الخلقهها یک سانتیمتر با هم فرق داشته باشند، این مقدار در چهار هزار ذراع که معادل یک میل است، میشود چهار هزار سانتیمتر که برابر با چهل متر است و چون مسافت را عدهای ۴۸ میل گرفتهاند، اگر ۴۰ را در ۴۸ میل ضرب کنیم ۱۹۲۰ متر یعنی حدود ۲ کیلومتر میشود. لذا وسوسه برای وجود موضوع به جا نیست. برای محاسبه حد کر هم همین طور است و کسی همسایهها را جمع نمی کند تا همه اندازه بگیرند و حد وسط آن را محاسبه کند تا حد دقیق کر معلوم شود. یکی از محاسن مقاییس شرعیه این است که طبیعی است و نیازمند یک ابزار خاص نیست. مانند ذراع و گام و وجب و این را هم می توان از نشانه های جاودانگی دین دانست.

ص: ۱۷۶

بحث حکمی

و اکنون به بررسی حکم مسأله بپردازیم. اگر دلیلی برای حکم نداشتیم، اقتضای اصل تمسک به عام و ملحق کردن آن به تمتع است. ما چهار روایت داریم که هر کدام حال و هوای خاص خود را دارد. یکی از آنها ما دون و ماورا را می گیرد و نفس الحد را نمی گیرد و از یک روایت برداشت میشود که نفس الحد ملحق به ماوراء است و از روایت دیگر برداشت میشود ملحق

به مادون است.

حدیث ۳ باب ۶ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۳۸ وَ عَنْهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ ع قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی کِتَابِهِ ذٰلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ- قَالَ یَعْنِی أَهْلَ مَکَّهَ لَیْسَ عَلَیْهِمْ مُتْعَهٌ کُلُّ مَنْ کَانَ أَهْلُهُ دُونَ ثَمَانِیَهٍ وَ أَرْبَعِینَ مِیلًا ذَاتِ عِرْقٍ وَ عُسْفَانَ کَمَا یَدُورُ حَوْلَ مَکَّهَ- فَهُوَ مِمَّنْ دَخَلَ فِی هَذِهِ الْآیَهِ وَ کُلُّ مَنْ کَانَ أَهْلُهُ وَرَاءَ ذَلِکَ فَعَلَیْهِمُ الْمُتْعَهُ

در این حدیث از دون و وراء صریحاً سخن گفته و در باره نفس الحد ساکت است، گوئی نفس الحد را به عرف موکول کرده است.

حدیث ۷ با ب۷ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۲ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ السِّنْدِیِّ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ ذٰلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ- قَالَ ذَلِکَ أَهْلُ مَکَّهَ لَیْسَ لَهُمْ مُتْعَهٌ وَ لَا عَلَیْهِمْ عُمْرَهٌ قَالَ قُلْتُ فَمَا حَدُّ ذَلِکَ قَالَ ثَمَانِیَهً وَ أَرْبَعِینَ مِیلًا مِنْ جَمِیعِ نَوَاحِی مَکَّهَ- دُونَ عُسْفَانَ وَ دُونَ ذَاتِ عِرْقٍ

ص: ۱۷۷

این روایت دون را می گیرد و لذا بر اساس آن وظیفه نفس الحد تمتع میشود. ولی این حدیث مشکل سند داشت و برخی دست و پا کردهاند علی بن سندی را درست کنند.

حدیث ۱۰ باب ۷ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۵ وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ذلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرامِ- قَالَ مَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ عَلَى ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا مِنْ بَيْنِ يَدَيْهَا وَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا مِنْ خَلْفِهَا وَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا عَنْ يَمِينِهَا وَ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ مِيلًا عَنْ يَسَارِهَا فَلَا مُتْعَةَ لَهُ مِثْلُ مَرٍّ وَ أَشْبَاهِهِ

این روایت که صحیحه است، نفس الحد و ما دون را می گیرد ولی این حدیث معرض عنهای اصحاب است و کسی به آن فتوی نداده است و ۱۸میل قائل ندارد.

حدیث ۱۲ باب ۷ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۷ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قُلْتُ لِأَهْلِ مَكَّةَ مُتْعَةٌ قَالَ لَا وَ لَا لِأَهْلِ بُسْتَانَ- وَ لَا لِأَهْلِ ذَاتِ عِرْقٍ وَ لَا لِأَهْلِ عُسْفَانَ وَ نَحْوِهَا

حدیث قبل می گفت عسفان و ذات عرق ملحق به خارج است و از این روایت می فهمیم که ملحق به داخل است. ولی این حدیث هم که دلالت آن خوب است، مشکل سند دارد. در مجموعِ روایات، روایاتی که مشکل سند ندارد یا دلالت ندارد یا معرض عنه اصحاب است و آن چه دلالتش خوب است، مشکل سند دارد. البته کسانی که اعراض مشهور را مضر ندانند مانند مرحوم خوئی، میتوانند به این روایت عمل کنند.

ص: ۱۷۸

پس در بارهی کسی که منزلش در نفس الحد است، مدرک معتبری نداریم و باید به اصل تمسک کنیم و مانند امام و صاحب عروه نفس الحد را ملحق به تمتع می کنیم.

فرع پنجم

فرع پنجم در بارهی کسی است که شک کند محل او نفس الحد است یا مادون یا ماوراء آن و سؤال این است که این فرد آیا باید فحص کند یا نه؟ این که گفته میشود در موضوعات فحص لازم نیست و فقط در تکالیف باید فحص کرد، شامل این مورد میشود یا نه؟ نباید بگویید در اینجا شک در تکلیف نیست، بلکه شک در مکلف به است، زیرا مکلف به یعنی موضوع. به هر حال آیا این از قبیل موضوعاتی است که فحص می خواهد یا نه؟ در پاسخ باید گفت که در دو جا فحص لازم است:

برخی موضوعات طبیعتش فحص است مانند نِصاب و استطاعت که مکلف تا محاسبه نکند معلوم نمیشود مستطیع است یا نه و زکات بر او واجب است یا نه. پس جائی که طبیعتش این است که بدون فحص روشن نمی شود باید فحص کرد.

گاهی علم به موضوع به آسانی به دست میآید، مانند کسی که شک دارد به فلانی بدهکار است یا نه و نام آن فرد در دفتر موجود باشد، طبیعی است این فرد نمیتواند به این بهانه که در موضوعات فحص لازم نیست، دفتر را باز نکند تا ببیند واقعاً بدهکار هست یا نه. ما نحن فیه هم همینطور است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۹ آذر ماه ۸۸/۰۹/۰۹

ص: ۱۷۹

.Your browser does not support the audio tag

روش دیگر برای اثبات وجوب فحص

در بـارهی وجوب فحص بعضـی راه دیگری برگزیدهانـد و گفتهانـد اگر شـک در اصـل تکلیف باشـد فحص لازم نیست ولی جائی که شک در مکلف به است فحص لازم است. مثلاً اگر شک کردم که این آب انگور است یا آب انگوری که جوشـیده و نجس شـده است، اینجـا شک در اصل تکلیف است و لازم نیست فحص صورت بگیرد، زیرا شک داریم که حرمت حاصـل شـده یا نه؟ وجوب هم همین طور است اگر شک کرد که نـذر کرده برای ایام ام داود روزه بگیرد یا نه، یعنی شک در وجوب روزه یـا عـدم آن دارد، اصـل ایـن اسـت کـه واجـب نشـده و فحص هم لاـزم نیست. در استصـحاب در شـبهات موضـوعیه هم همینطور است و برای اجرای آن نیـاز به فحص نیست. یعنی در تمـام اصول برای اجرای آن در موضوعـات فحص لاـزم نیست. طبیعی اسـت که جائی که اصـل موضـوعی باشـد خـارج از بحث مـاست ماننـد شـک در پایـان یـافتن مـاه مبـارک رمضـان و استصـحاب پایـان نیـافتن آن. ولی اگر بـدانیم تکلیفی داریم و مثلاـ حجی بر گردن ماست، ولی نـدانیم این تمتع است یا افراد، نمیتوان گفت فحص لازم نیست. نوع تکلیف را نمیدانیم، مثل نماز ظهری که می دانیم باید خوانده شود ولی ندانیم قصـر است یـا اتمـام. فعلی هـذا در مـا نحن فیه هم میگوییم مسألهی ما خارج از موارد شک در شـبهات موضوعیه است. زیرا آن مربوط به شک در تکلیف است و شک ما در مکلف به است. این یک راهی است که گفتهاند.

نقـد ایـن راه ایـن اسـت که در دوران امر بین وجـوب و حرمت یـا واجـبین حکم تخییر است، و در تخییر هم به عنـوان یکی از اصـول فحص لاـزم نیست (در شـبهات موضوعیه)، اگر احتیـاط ممکن بود که احتیـاط میکنـد و فحص لاـزم نیست و اگر هم ممکن نبود مخیر است و باز هم فحص لازم نیست. اگر کسـی در شـبهات موضوعیه فحص را لازم نـدانست، در تخییر هم لازم نمیداند، با تمکن امتثال تفصـیلی هم میتوان امتثال اجمالی کرد، مثل این که میگویید فرد مخیر است که مجتهد باشد یا مقلد یا عمل به احتیاط کنـد، پس این هم راه مناسبی نیست، و به عقیـدهی من راه، همان راه بنای عقلاست. اشـکال ما به این وجه این است که این برمی گردد به اصـاله الاحتیـاط و التخییر و در آنجـا هم مـا فحص را لاـزم نمیـدانیم. در هیچیـک از اصول عملیه، شبهات موضوعیه فحص نمیخواهد.

ص: ۱۸۰

استفاده از استصحاب در برخی موارد شک

در برخی موارد شک در قرار داشـتن در حـد، میتوان استصـحاب جاری کرد و از طریق استصـحاب هم میتوان فهمیـد که منزل کجاست، اگر سابقاً منزل او در ماوراء حـد بوده و الآن که منزلش را تغییر داده شک دارد که داخل حـد شده است یا نه یا قبلاً داخل مکه بوده و اکنون شک کرده که منزل جدیدش خارج از حد است، استصـحاب جاری میکند. ما استصـحاب را فقط در موضوعات جاری می کنیم نه احکام. مگر این که بگوییم موضوع عوض شده است. در مسافر چه در مسیر رفت و چه در مسیر بازگشت هم استصحاب حالت سفر و گاه استصحاب حالت حضر و اینجا هم استصحاب ماوراء حد و مادون حد جاری است و به آن استصحاب موضوعیه میگویند. در ما نحن فیه موضوع ماوراء حد و مادون حد است نه منزل اول و منزل دوم.

حالت دوم فرع پنجم

فرع پنجم دو حالت داشت. یکی این که قادر بر فحص باشد که حکمش همان بود که گفتیم. حالت دوم این است که اگر نتوانست فحص کند و قادر بر آن نبود، تکلیف او احتیاط است. در اینجا قرعه جاری نمیشود زیرا قرعه جائی است که نشود یکی از اصول چهارگانه را جاری ساخت. شیوهی احتیاط را چند روز قبل ذکر کردیم که این فرد از میقات با نیت ما فی الذمه محرم میشود و بعد از انجام عمره مفرده که تقصیر هم میکند، و روز عرفه دوباره احتیاطاً از مکه محرم می شود و به عرفات می آید و بعد از اعمال یک عمرهی دیگر هم انجام میدهد.

ص: ۱۸۱

صاحب عروه به جای احتیاط می فرماید در اینجا تمتع انجام دهد. عبارت عروه در ج۲، ص ۵۳۶ این است:

و إن کان لا یبعد القول بأنه یجری علیه حکم الخارج فیجب علیه التمتع لأن غیره (التمتع یعنی قران و افراد یک عنوان وجودی است) معلق علی عنوان الحاضر و هو مشکوک (و نمی دانیم که این عنوان وجودی حاصل شده است یا نه) فیکون کما لو شک فی أن المسافه ثمانیه فراسخ أو لا فإنه یصلی تماما لأن القصر معلق علی السفر (مسافر یک عنوان وجودی است.) و هو مشکوک

خلاصه کلام صاحب عروه این است که هر جا مخصص یک عنوان وجودی باشد و احراز نشود باید تمسک به عموم عام کرد. در نماز مسافر هم، قصر معلق بر سفر است، معلق بر اذا ضربتم فی الارض است که یک عنوان وجودی است و اگر احراز نشد، به عام تمسک میکنیم. استفاده از استصحاب ازلی هم حرف خوبی نیست. اکثر محشین به این حرف عروه حمله کردهاند که این حرف با آن چه در اصول خواندهایم نمی سازد، زیرا تمسک به عموم عام در شبهات مصداقیه مخصص جائز نیست. عام ما در اینجا این است که همه تمتع به جا بیاورند، و خاص ما این است که حاضری المسجد الحرام باشد و حال نمیدانیم این طرف حد هستیم یا آن طرف حد، و این یک شبههی مصداقیه است و تمسک به عموم عام در آن جائز نیست. مانند اکرم العلماء و بعد فرمود لاتکرم الفساق منهم و شک کردیم که زید فاسق است یا عادل و حالت سابقه را هم نمیدانیم. در اینجا نمیتوان برای این مصداق مشکوک به عام عمل کرد. زیرا وقتی مخصص وارد بر عام شد عام را محدود به عنوان جدید می کند. و می شود اکرم العلماء العدول یا غیرالفاسقین یعنی یک قیدی وارد عام شد و در واقع عام مقید شد و دیگر به عمومش باقی نیست. حال شک داریم که زید مصداق کدام یک است و در این صورت که دیگر عامی نداریم که بخواهیم به آن عمل کنیم. و در این مسأله، فرقی هم بین مخصص متصل و منفصل نیست. عام بعد از ورود خاص دیگر همه را شامل نیست و ما شک داریم که این مصداق داخل در عام است یا داخل در باقیمانده تحت عام و لذا نمیدانیم عمل به خاص کنیم یا به باقیماندهی تحت عام و در اینجا تمسک به عام جائز نیست. در ما نحن فیه هم نمیدانیم که این مصداق داخل در کدام است و هیچ اصلی هم که محرز کند نداریم، پس کلام صاحب عروه درست نشد و باید به سراغ احتیاط برویم.

ص: ۱۸۲

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۱۰ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۰

Your browser does not support the audio tag.

فرع ششم:

آخرین فرع این بحث فرع ششم است. امام در متن تحریر میفرمایند:

ثم إن ما مرّ انما هو بالنسبه إلی حجه الإسلام، و أما الحج النذری و شبهه فله نذر أیّ قسم شاء، و کذا حال شقیقیه، و أما الافسادی فتابع لما أفسده.

ما مرّ اشاره به وظیفهی تمتع برای نائی و افراد برای حاضر دارد. حج مستحب یا آن چه بالعرض واجب شده است، مشمول این حکم نیست. شبهه یعنی حج واجب بالاستیجار که در اصل مستحب است. شقیقیه هم که یعنی عهد و قسم.

مسأله را به صورت دیگری می توان مطرح کرد. امام اشارهای به حج مستحبی نکرده است، ولی در عروه اما المندوب میگوید و اول مستحب را بررسی می کند و بعد به سراغ واجب بالعرض میرود غیر از افسادی. یعنی نائی از اول میتواند یکی از اقسام سه گانه را نذر کند و یا نذر مطلق کند، که در این صورت مخیر است که هر کدام را که خواست انجام دهد. بالاستیجار هم اگر برای مطلق اجیر شده باشد هر کدام را که خواست میتواند انجام دهد. اگر مطلق نذر کرده باشد و انصرافی وجود داشته باشد به همان انصراف باید عمل کرد.

اقوال مسأله

در بارهی اقوال ظاهراً اختلافی در این مسأله بین شیعه نیست. لاخلاف معنایش این نیست که همه متعرض شدهاند، بلکه مراد این است که آنها که متعرض شدهاند همه قائل به تخییر شدهاند.

ص: ۱۸۳

جواهر، ج ۱۸، ص ۱۰:

و کذا لا خلاف أیضا فی أفضلیه التمتع علی قسیمیه لمن کان الحج مندوبا بالنسبه إلیه لعدم استطاعته، أو لحصول حج الإسلام منه، و النصوص مستفیضه فیه أو متواتره، بل هو من قطعیات مذهب الشیعه

افضلیت یعنی مخیر است ولی تمتع افضل است. مستمسک، ج ۱۱، ص ۱۶۱ همین مطلب جواهر را دارد و میافزاید که مدارک و معتبر و علامه در برخی آثارش و شهید در دروس این تخییر را تصریح کردهاند. ای کاش امام حکم حج مستحبی و نیز افضلیت تمتع را هم اشاره میفرمودند.

دلیل مسأله

و اما دلیل این مسأله، در باب ۴ از ابواب اقسام الحج ۲۴ روایت دلالت بر این بحث ما دارد ولی دلالت ۱۲ تای آن قوی است که ما آن را انتخاب کردهایم. در تمام این دوازده تا افضلیت وجود دارد و از آن تخییر برداشت میشود: ۱، ۴، ۵، ۷، ۸ ، ۹ ، ۱۰ ؛ ۱۵ ، ۱۷ ، ۱۸، ۲۲ و ۲۴ به عنوان نمونه دو روایت را میخوانیم:

حدیث ۱ باب ۴ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۰۱ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع فِي السَّنَهِ الَّتِي حَجَّ فِيهَا وَ ذَلِكَ فِي سَنَهِ اثْنَتَيْ عَشْرَهَ وَ مِائَتَيْنِ فَقُلْتُ بِأَيِّ شَيْ ءٍ دَخَلْتَ مَكَّهَ مُفْرِداً أَوْ مُتَمَتِّعاً فَقَالَ مُتَمَتِّعاً فَقُلْتُ لَهُ أَيُّمَا أَفْضَلُ الْمُتَمَتِّعُ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ أَوْ مَنْ أَفْرَدَ وَ سَاقَ الْهَدْيَ فَقَالَ كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ ع يَقُولُ الْمُتَمَتِّعُ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ أَفْضَلُ مِنَ الْمُفْرِدِ السَّائِقِ لِلْهَدْيِ وَ كَانَ يَقُولُ لَيْسَ يَدْخُلُ الْحَاجُّ بِشَيْ ءٍ أَفْضَلَ مِنَ الْمُتْعَهِ

ص: ۱۸۴

مراد از ابوجعفر امام جواد علیه السلام است. ولی شاید ابوجعفر دوم مراد امام باقر علیه السلام باشد. به این نکته توجه داشته باشید که این روایات اشاره به حج واجب یا مستحب ندارد ولی با توجه به افضلیت و به قرینهی اجماع قطعی و ظاهر قرآن و روایات کثیره اینها حمل بر حج مستحب می شود.

حدیث ۴ باب ۴ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۰۴ وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَدِيدٍ قَالَ كَتَبَ إِلَيْهِ عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ يَسْأَلُهُ عَنْ رَجُلٍ اعْتَمَرَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ثُمَّ حَضَرَ الْمَوْسِمَ- أَ يَحُجُّ مُفْرِداً لِلْحَجِّ أَوْ يَتَمَتَّعُ أَيُّهُمَا أَفْضَلُ فَكَتَبَ إِلَيْهِ يَتَمَتَّعُ أَفْضَلُ

علی بن حدید محل بحث است. روایت معلوم نکرده است که این سائل نائی است یا حاضر و صروره است یا غیرصروره. دیگر روایات هم همین مضمون را دارد.

و اما واجب بالعرض که چهار مورد بود: عهد و نذر و قسم و استیجار، فرمودهاند که در اینها مخیر است البته اگر نذر و استیجار مطلق باشد و انصرافی نداشته باشد و قرائنی هم در کار نباشد. و همچنین میتواند از همان اول نذر را روی یکی از اینها که مایل است ببرد. استیجار هم همینطور است. به این دلیل که هر گاه نذر به یک امر مستحب تعلق بگیرد احکام آن امر مستحب را با خود همراه میآورد. مانند نذر برای نماز شب، که همهی احکامش در نذر واجب میآید. نذر در احکام تابع منذور است. استیجار هم تابع عملی است که برای آن اجیر شده است. در ما نحن فیه هم قبل از تعلق نذر یا استیجار این فرد در انتخاب نوع حج مخیر بوده است.

و اما حج افسادی در واقع همان حج اصلی است، یک بحث در حج افسادی هست که آیا مجازات است یا تکرار همان عمل سابق است. یعنی عمل سابق باطل شده و دوباره باید انجام شود. علت تمام کردن حج سابق ولو فاسد این است که کسی که وارد حج شد باید آن را به پایان برساند.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۱۱ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۱

.Your browser does not support the audio tag

بحث اخلاقی هفته

پیشاپیش عید غدیر خم را تبریک میگویم.

روایت ۳ باب ۱۳۸ از ابواب العشره:

۱۶۲۰۶ وَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ لِلشَّرِّ أَقْفَالًا وَ جَعَلَ مَفَاتِيحَ تِلْكَ الْأَقْفَالِ الشَّرَابَ وَ الْكَذِبُ شَرٌّ مِنَ الشَّرَابِ

عنوان باب ۱۳۸ تحریم الکذب است.

روایت ۴ باب ۱۳۸ از ابواب العشره:

۱۶۲۰۷ وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ عَنْ أَبِيهِ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی لَيْلَى عَنْ أَبِيهِ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ إِنَّ الْكَذِبَ هُوَ خَرَابُ الْإِيمَانِ.

در تفسیر حدیث اول باید گفت که نخستین چیزی که قفلی است در برابر کارهای زشت عقل انسان است. و دیگری ایمان و تقوی. شراب این قفلها را باز میکند و هم عقل و هم تقوی را از کار میاندازد و درِ قفس ممنوعیت باز میشود. تعبیر بسیار زیبائی است. وقتی این دو قفل از کار افتاد انسان هر کاری را انجام میدهد و روایت دروغ را از شراب بدتر میداند. راز این بدتر بودن دروغ از شراب این است که انجام هر تخلفی بدون دروغ ممکن نیست. فرد شرابخوار هوشیار نیست ولی فرد دروغگو در حالت بیداری و هشیاری دست به این تخلف میزند. حدیث دوم هم اشاره به توحید افعالی دارد که دروغ توحید افعالی را خراب می کند. دروغگو ایمان به توحید افعالی ندارد و دروغ خود را باعث پیشرفت خود می داند. دروغ اسباب و نتایج و راه درمانهائی دارد که بعدا به آن خواهیم پرداخت.

ص: ۱۸۶

تذکر در بارهی مسائل روز

شاید هیچ زمانی به اندازهی امروز دروغ رواج نداشت. از زمانی که استعمار شروع شد این دروغهای بزرگ شروع شد. و

علت آن هم غلبه تفکر مادیگری است. ایمان به خدا که نباشد دروغ در همه جا رایح میشود. از جمله حوادثی که در این روزها واقع شد، قطعنامهی شورای حکام است که نمیدانم همه پیامهای آن را دریافت کردهاند یا نه و معلوم شد که هیچ کس قابل اعتماد نیست. چین و روسیه که این همه از ایران استفاده کردهاند علیه ما حکم کردند. اولین پیام این حادثه این است که ما باید بر خودمان تکیه کنیم .پیام دوم این است که با تغییر رییس جمهور امریکا چیزی عوض نشد. پیام سوم را که بعضی نشنیدند این است که با داشتن چنین دشمنانی باید همه دست به دست هم بدهند و در سایه نظام و قانون اساسی با هم متحد شوید. اگر متحد شوید خدا شما را یاری می کند و اگر خدا شما را یاری کند هیچ کس نمی تواند به شما ضربه بزند. امیدوارم این پیام سوم را هم همه بشنوند.

****

بعد از مقدمهای که در اقسام الحج گفته شد، مسألهی اول در بارهی کسی است که دو وطن دارد و سؤال این است که وظیفهی او تمتع است یا قران و افراد. اگر در مسألهای روایت داشته باشیم تمام کتابهای فقه متعرض آن می شوند. این مسأله دو حالت دارد:

حالت اول:

من کان له وطنان أحدهما دون الحد و الآخر خارجه أو فیه لزمه فرض أغلبهما لکن بشرط عدم إقامه سنتین بمکه

ص: ۱۸۷

اغلب یعنی خانهای که بیشتر در آن به سر میبرد که متناسب با آن وظیفهاش تمتع یا قران و افراد میشود. ولی اگر کسی دو سال پشت سر هم در مکه مانده باشد، دو وطن هم داشته باشد باید قران و افراد انجام دهد. دلیل آن در مسألهی دوم بررسی خواهد شد. اینجا فقط میخواهیم بگوییم این قید را زدهاند.

حالت دوم:

فإن تساویا فان کان مستطیعا من کل منهما تخیر بین الوظیفتین و إن کان الأفضل اختیار التمتع، و إن کان مستطیعا من أحدهما دون الآخر لزمه فرض وطن الاستطاعه.

حال اگر مدت اقامت فرد در دو وطنش که یکی داخل در حد و دیگری بیرون حد است، مساوی باشد، و در هر دو هم استطاعت داشته باشد، مخیر است که حج واجب خود را به صورت تمتع یا قران و افراد انجام دهد، ولی افضل تمتع است. در واقع در حالت تساوی هم دو حالت قابل تصور است، استطاعت در هر دو و استطاعت در یکی از آنها. و روشن است که اگر در یکی از آنها استطاعت داشت، باید مطابق آن عمل کند.

اقوال در مسأله

از نظر اقوال در بارهی حالت اول گفتهاند: لا ـ خلاف فیهما. این لاخلاف ناظر به اصل است یعنی مربوط به این که باید به وظیفهی متناسب با وطن اغلبی عمل کند نه قید آن که مربوط بود به عدم اقامت به مدت دو سال در مکه. مرحوم نراقی در مستند ج ۱۳، ص ۱۱۷ در بارهی حالت اول بلا خلاف یوجد و در بارهی حالت دوم بلاخلاف کذلک گفته است. صاحب ریاض، ج ۶، ص ۱۷۳ بعد از ذکر هر دو صورت، فرموده است: بلاخلاف فی مقامین ظاهراً. جواهر هم در ج ۱۸، ص ۹۲ وطن غالب را بررسی کرده و در ص ۹۴ حالت تساوی در دو وطن را و در هر دو مورد، بلاخلاف اجده گفته است.

ادلهی مسأله

و اما ادله، طبق معمول ابتدا ببینیم مقتضای قاعده و اصل چیست، قاعده تخییر است، زیرا وطن وطن است، و فرقی بین وطن داخل حد و خارج آن وجود ندارد. افضلیت تمتع حکم مستحبی است و ما در وجوب حرف میزنیم، جای احتیاط هم نیست، چون احتیاط مربوط به جائی است که واقع مجهولی وجود داشته باشد و در اینجا هیچ واقع مجهولی وجود ندارد و حکم هر یک از دو وطن کاملاً روشن است. پس اصل اقتضای تخییر است. و اما روایتی که در این زمینه وجود دارد:

حدیث ۱ باب ۹ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۵۵ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ مَنْ أَقَامَ بِمَكَّةَ سَنَتَيْنِ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ- لَا مُتْعَةَ لَهُ فَقُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع أَ رَأَيْتَ إِنْ كَانَ لَهُ أَهْلٌ بِالْعِرَاقِ- وَ أَهْلٌ بِمَكَّةَ قَالَ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهُمَا الْغَالِبُ عَلَيْهِ فَهُوَ مِنْ أَهْلِه

رجال سند روایت خوبند و سند صحیح است و طریق شیخ به موسی بن القاسم هم صحیح است. ذیل حدیث مربوط به بحث ماست و صدر آن به مسألهی آینده است. ریزهکاریهای عبارت دخالت در فتوی دارد و لذا باید به آن توجه کرد. دو نکته در معنی روایت هست که باید معلوم شود:

نکتهی اول ـ آیا منظور امام این است که وطن غالب وطن است به گونهای که دیگر وطن دیگر اصلاً وطن نیست، که اگر این باشد روایت مطابق قاعده میشود و معلوم میشود روایت مطابق قاعده است. ولی اگر مطلق غلبه مورد نظر باشد و هر دو وطن وطن باقی بماند و وطن غالب کار به از وطن افتادن دومی نداشته باشد، دیگر روایت مطابق قاعده نخواهد بود.

ص: ۱۸۹

نکتهی دوم _ آیا عبارت " فهو من اهله " میخواهد بگوید همه جا، معیار وطن، وطن غالب است یا این تنها منحصر به حج است. عدهای برداشت اول را داشتهاند و از اینجا حکم را به نماز مسافر هم تسری دادهاند که اگر کسی دو وطن داشته باشد تنها در وطن غالبی نمازش تمام است. به هر حال این پرسش مطرح است که آیا این عبارت مطلق است یا قدر متیقن آن مربوط به حج است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۱۴ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۴

.Your browser does not support the audio tag

فردا عید بزرگ غدیر است. این عید الله الاکبر را به شما تبریک میگویم. این جشن و سرورها مانند وضوء برای نماز است و مقدمه است و خود نمازش تأسی به ائمه علیهم السلام و درس گرفتن از آنهاست، خداوند همهی ما را در این مسیر موفق بدارد.

بحث در کسی بود که دو وطن یکی داخل حد و دیگری بیرون حد دارد که دو حالت داشت: حالت اول غلبه داشتن یکی از دو وطن. که حدیث زراره گفت که حکم تابع اغلب است. لاخلاف هم به عنوان یک دلیل ذکر شد. ولی این حکم، دو روایت معارض هم دارد.

روایت ۱ باب ۷ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۸ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ وَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَعْيَنَ قَالا- سَأَلْنَا أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى ع عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ- خَرَجَ إِلَى......قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُفْرِدَ عُمْرَهً هَذَا الشَّهْرِ يَعْنِي شَوَّالَ فَقَالَ لَهُ أَنْتَ مُرْتَهَنٌ بِالْحَجِّ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ إِنَّ أَهْلِي وَ مَنْزِلِي بِالْمَدِينَهِ- وَ لِي بِمَكَّةَ أَهْلٌ وَ مَنْزِلٌ وَ بَيْنَهُمَا أَهْلٌ وَ مَنَازِلُ فَقَالَ لَهُ أَنْتَ مُرْتَهَنٌ بِالْحَجِّ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ فَإِنَّ لِي ضِيَاعاً حَوْلَ مَكَّةَ- وَ أُرِيدُ أَنْ أَخْرُجَ حَلَالًا فَإِذَا كَانَ إِبَّانُ الْحَجِّ حَجَجْتُ

ص: ۱۹۰

سند روایت خوب است. و به خاطر این که راوی از امام هم عبدالرحمن بن اعین است و هم عبدالرحمن بن حجاج، این روایت دو روایت به حساب می آید. مرتهن بالحج یعنی تمتع انجام بده. اگر بینهما را به معنای فیهما هم بگیریم لطمهای به بحث ما نمیزند. در این روایت، امام فرمود با وجود این که در مدینه هم منزل داری، باید تمتع به جا آوری. روایت ذیل ندارد ولی در دیگر روایات داریم که امام فرمود برای سر زدن به ضیاع برو، ولی تمتع بر گردن توست.

حدیث ۳ باب ۲۲ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۸۶۳ وَ عَنْهُ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا جَعْفَرٍ ع فِي عَشْرٍ مِنْ شَوَّالٍ- فَقَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُفْرِدَ عُمْرَهً هَذَا الشَّهْرِ فَقَالَ أَنْتَ مُرْتَهَنٌ بِالْحَجِّ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ إِنَّ الْمَدِينَهَ مَنْزِلِي وَ مَكَّةَ مَنْزِلِي وَ لِي بَيْنَهُمَا أَهْلٌ وَ بَيْنَهُمَا أَمْوَالٌ فَقَالَ لَهُ أَنْتَ مُرْتَهَنٌ بِالْحَجِّ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ فَإِنَّ لِي ضِيَاعاً حَوْلَ مَكَّةَ- وَ أَحْتَاجُ إِلَى الْخُرُوجِ إِلَيْهَا فَقَالَ تَخْرُجُ حَلَالًا وَ تَرْجِعُ حَلَالًا إِلَى الْحَجِ

این حدیث مرسله است. عنه اشاره به موسی بن القاسم است. این رویت ظاهراً همان حدیث سابق است.

روایت هم با مسأله غلبه که صورت اول مسألهی ۱ است، معارض است و هم با صورت دوم که حالت تساوی بود. تعارض این است که امام از این فرد نپرسید که آیا در یکی از دو منزلش غلبه سکونت هست یا نه؟ ترک الاستفصال فی حکایه الحال تدل علی العموم فی المقال. پس هم معارض صورت اول که غلبه است می باشد و هم معارض حالت تساوی. مرتهن یعنی بعد از انجام عمره باید حج انجام دهی. اکنون باید برای رفع تعارض چه باید کرد؟ روایت دوم که مرسله بود و سند نداشت، ولی روایت اولی را که سند داشت می توان حمل بر افضلیت کرد، یعنی اولاً روایت اصلاً ناظر به غلبه نیست. روایات غلبه اخص از این روایات است و تخصیص می زند پس کنار میرود و در حالت غیر غلبه هم تخییری است که البته با افضلیت تمتع همراه است. و ثانیاً تازه اگر تعارضی هم بین دو روایت وجود داشته باشد خذ بما اشتهر بین اصحابک. از نظر موافقت با قرآن هیچ کدام تعارض با قرآن ندارد. قرآن کاری به ذووطنین ندارد. و این حدیث معرض عنهای اصحاب است.

حالت دوم مسأله این بود که میزان سکونت ذووطنین در هر دو وطنش مساوی باشد و این مساوات، مساوات عقلی نیست، عرفی است. و اگر عرفی باشد مشهور بین اصحاب تخییر است. افضلیت استحبابی غیر از تعین است. در اقوال لا خلاف فیهما گفته بودند. در اینجا روایت نداریم. ولی دو دلیل بر آن میتوانیم اقامه کنیم:

دلیل اول ـ عمومات نائی و عمومات حاضری مکه این مورد را شامل است. از نظر آیه هم، صدر آیه نائی را و ذیل آیه مکی را شامل است. وقتی دو عموم بود، چون میدانیم یک حج بیشتر بر او واجب نیست، باید یکی را انتخاب کند. هر چند دو سبب است، ولی مسبب یکی بیشتر نیست. وجوب یک حج که ضمیمه بشود به این دو عموم، نتیجه تخییر (عقلی) است.

دلیل دوم ـ دلیل دیگر استفاده از مفهوم روایت زراره است. امام فرمود مطابق اغلبهما عمل کند حال اگر اغلب نبود عرف می گوید چون هر دو طرف مساوی است، به هر کدام که خواست عمل کند. اگر هم به صورت قطعی نگوییم، لایبعد که از مفهوم روایت خاصه صورت اولی یا همان صحیحهی زراره تخییر را برداشت کنیم. این شبیه مفهوم شرط است.

از نظر اقوال هم که مسأله مسلم است؛ ولی این یک استثناء دارد و آن این که اگر این فرد در یکی از دو وطن خود مستطیع بود و در دیگری نبود، در این صورت متعیناً وظیفه متناسب با استطاعت بر او واجب است، زیرا یکی از شرایط وجوب استطاعت است و مفروض این است که فقط در یکی از این دو مستطیع است.

ص: ۱۹۲

بقی هنا امور که در حقیقت چهار فرع است که نه امام و نه عروه ذکر نکردهاند ولی جواهر و دیگران ذکر کردهاند.

نکته اول: هل المدار هو الاهل؟ یعنی اگر فرد مجردی بود و دو وطن داشت، این احکام شامل او هم میشود؟ بعضی این احکام را مقید به کسی که اهل دارد، کردهاند. صاحب جواهر در جلد ۱۸، ص ۹۳ از حدائق و مدارک نقل کرده است که المدار هو علی وجود الاهل. البته خود جواهر آن را نمیپـذیرد. ما می گوییم شک نیست که مراد وطن است و مجرد و متأهل بودن نقشـی نـدارد. قبلا هم گفتیم مراد از داشـتن اهل، توطن است. هر عرفی از این کلمه، توطن میفهمـد و فرقی نمیکند بگوییم له اهل در اینجا اشاره یا وصف مشیر یا کنایه از توطن است.

نکته دوم: این که آیـا فرقی بین منزل مغصوب و حلال هست؟ از کشف اللثام نقل شـده که منزل مغصوب فائـده نـدارد و خانه بایـد حلال باشـد. به نظر مـا مسـلم است که غصب و عـدم غصب در این مسأله نقش نـدارد. غصـبی بودن و غصبی نبودن در عبادات نقش دارد. اگر مکلف آب غصبی داشـته باشـد و جز آن آب دیگری نداشـته باشـد، باید تیمم کند زیرا فان لم تجدوا ماءً فتیمموا صـعیداً طیباً. لمتجـدوی عقلی لم تجـدوی شـرعی را به دنبال دارد. الممتنع عقلاً کالممتنع شـرعاً. مرکب غصبی که برای آمـدن به حـج به نظر مـا اشـکال داشت، به این دلیل بود که مقـدمهی عبادت بود ولی وطن که قصـد قربت نمی خواهـد. وطن که جزو عبادات نیست و لذا در ما نحن فیه، غصبی و غیر غصبی بودن منزل مدخلیتی ندارد.

ص: ۱۹۳

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۱۶ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۶

.Your browser does not support the audio tag

چهار نکته ذیل مسألهی ۱ وجود داشت که دو نکته را قبلاً تذکر دادیم و دو نکتهی دیگر باقی مانده بود.

نکتهی سوم ـ توطنی که گفته شد در صورت مساوات، باعث تخییر میشود، آیا شامل توطن قبل از بلوغ هم هست یا نه؟ مثلاً اگر صبی همراه والدینش در شهری ساکن بود و به محض بلوغ خواست حج انجام دهد، تکلیف او چیست؟ مرحوم صاحب جواهر در ج ۱۸، ص ۹۵ کتاب خود، توطن قبل از بلوغ را کافی نمیداند ولی از کشف اللثام کفایت را نقل میکند، منتهی کفایتی که کشف اللثام میگوید به این معنی است که نیت ولی جانشین نیت صغیر میشود. چرا توطن قبل از بلوغ کافی نباشد؟ اگر صبی نماز بخواند که آن نماز، یک نماز کامل مشروع است، این صبی اگر در وطنش باشد آیا نباید نمازش را تمام بخواند؟ هر چند اقامت او در وطن تبعی باشد. و یا اگر قرار باشد صبی به حج مستحبی برود و دو وطن داشته باشد، طبق نظر صاحب جواهر چه باید کرد؟ صاحب جواهر نیت صبی را معتبر نمیداند که چنین حکمی کرده است. ولی دقت داشته باشید که نیت صبی وقتی اعتبار ندارد که قرار باشد قراردادی بسته شود و تعهدی بر دوش صبی گذاشته شود، در توطن که قراردادی بسته نمیشود. پس نمیتوان گفت در وطن نیت عن بلوغ لازم است. پس جمعبندی مطلب این شد که صبی اگر ممیز است که نیت خودش و اگر ممیز نیست نیت ولیش به صورت تبعی برای توطن او کافی است.

ص: ۱۹۴

نکتهی چهارم ـ آیا فرقی بین دو وطنی که فاصلهی بین آنها مسافت تقصیر باشد با دو وطنی که فاصله بین آنها مسافت تقصیر نباشد، وجود دارد یا فرقی بین آنها نیست. مثلاً اگر فردی ده میل آن سوی حد یک منزل داشته باشد و ده میل این سوی حد هم وطنی دیگر و به این ترتیب دو وطن داشته باشد که فاصله بین آنها ۲۰ میل است و این کمتر از مسافت تقصیر است، تکلیف او چیست؟ تمتع یا افراد. پاسخ این است که مسافت تقصیر چه ربطی به حج دارد؟ حتی اگر دو میل آن سوی حد و دو میل این سوی حد باشد، دو وطن صدق میکند. در غیر حج هم این فرد بین آنها باید نمازش را تمام بخواند.

اکنون به بررسی مسألهی ۲ میپردازیم:

مسأله ۲ من کان من أهل مکه و خرج إلی بعض الأمصار ثم رجع إلیها فالأحوط أن یأتی بفرض المکی، بل لا یخلو من قوه.

مسألهی دوم یک فرع بیشتر ندارد. معنی عبارت این است که اگر فردی که اهل مکه است، به مسافرت رفته باشد ـ نه این که از مکه اعراض کرده باشد ـ وقتی این فرد به میقات برسد، حتما باید محرم شود و این محرم شدنش اجماعی است؛ حال سؤال این است که آیا محرم به احرام افراد بشود یا تمتع؟ بحث در تخییر است نه وجوب تمتع. یعنی آیا این فرد باید منحصراً إفراد را نیت کند یا مخیر است بین افراد و تمتع؟ در اینجا بقیه جملهای را آوردهاند که ای کاش امام هم آن را میآورد و آن این که این فرد وقتی به میقات رسید حتما باید محرم شود. وجه احتیاط که امام بیان فرموده، این است که هیچ کس نگفته باید تمتع انجام دهد.

اقوال در مسأله

در مسأله دو قول وجود دارد:

قول اول _ تخيير كه قول مشهوراست.

قول دوم _ افراد از سر احتياط كه قول غيرمشهور است. و عروه هم اين قول را پسنديده است.

براى قول به تخيير به عنوان نمونه به سخن حدائق، ج ۱۴، ص ۴۰۶ توجه فرماييد:

فالمشهور انه يجوز له التمتع، ذهب اليه الشيخ فى جمله من كتبه و المحقق فى المعتبر، و العلامه فى المنتهى و التذكره، و غيرهم.

علامه در مختلف، ج ۴، ص ۳۳ قول اول را از شيخ و قول دوم را از ابنابیعقیل نقل ميكند. بعد هم خودش نظر خاصى را برنميگزيند. جواهر هم در ج ۱۸، ص ۷۹ تا ۸۲ ، بعد از اين كه قول اخير را نقل مى كند، ميفرمايد:

بل عن الشيخ و الفاضلين جواز التمتع له حينئذ، بل فى المدارك نسبته إلى الأكثر، بل فى غيرها إلى المشهور،

جواهر سپس در همين صفحات براى تأييد قول ابن ابى عقيل شواهد و تأييداتى را ذكر ميكند ولى سرانجام به قول اول برمى گردد.

براى آگاهى از مذهب عامه هم قول نووى، در المجموع، ج ۷، ص ۱۷۵ كافى است:

و لو خرج المكى الى بعض الآفاق لحاجه ثم رجع و احرم بالعمره فى اشهر الحج ثم حج من عامه لميلزمه دم عندنا بلا خلاف.(يعنى حجش تمتع نيست. و اين به نص قرآن است) و قال طاووس يلزمه (ظاهر آن وجوب است) و الله اعلم (كه معلوم نيست اين كلام نووى است يا طاووس)

ص: ۱۹۶

بنابراین عامه هم نظرشان مانند ابن ابی عقیل است.

ادلهی هر یک از اقوال

و اما ادله هر یک از این اقوال. دلیل بر قول مشهور دو روایت صحیحه است که در باب ۷ است.

حدیث ۲ باب ۷ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۹ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حَدِیثٍ قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ مَکَّةَ- یَخْرُجُ إِلَی بَعْضِ الْأَمْصَارِ ثُمَّ یَرْجِعُ إِلَی مَکَّةَ- فَیَمُرُّ بِبَعْضِ الْمَوَاقِیتِ أَ لَهُ أَنْ یَتَمَتَّعَ قَالَ مَا أَزْعُمُ أَنَّ ذَلِکَ لَیْسَ لَهُ لَوْ فَعَلَ وَ کَانَ الْإِهْلَالُ أَحَبَّ إِلَیَ

توجه داشته باشید که موضوع بحث ما اعم از رد شدن از مواقیت است. این تعبیر در برابر عامه است. اهلال یعنی احرام بستن. به نظر میرسد در اینجا کلمه بالحج که در روایت بعدی هم هست از قلم افتاده است. در این روایت چون امام اهلال به عمره نفرموده، مراد از این اهلال، اهلال بالحج است که در نتیجه، حکم و وظیفه این مکلف حج إفراد میشود. خلاصه کلام این که این فرد مکی که مکه را ترک کرد به هنگام بازگشت به مکه مخیر است که برای تمتع یا افراد، احرام ببندد، ولی ترجیح آن است که احرام به حج افراد ببندد نه عمره مفرده.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۱۷ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۷

.Your browser does not support the audio tag

هر دو روایت مورد بحث ما در بارهی وظیفهی مکی که مکه را ترک کرده باشد، صحیحه است. حدیث ۲ باب ۷ از ابواب اقسام الحج را خواندیم، حدیث ۱ این باب مفصل است و سه حکم در آن هست که یکی از آنها مربوط به بحث ماست ولی باید هر سه را خواند تا ببینیم دو حکم دیگر هم قرینهای برای حکم اول هست یا نه؟

ص: ۱۹۷

حدیث ۱ باب ۷ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۴۸ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ وَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَعْیَنَ قَالا- سَأَلْنَا أَبَا الْحَسَنِ مُوسَی ع عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ مَکَّةَ- خَرَجَ إِلَی بَعْضِ الْأَمْصَارِ ثُمَّ رَجَعَ فَمَرَّ بِبَعْضِ الْمَوَاقِیتِ الَّتِی وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لَهُ أَنْ یَتَمَتَّعَ فَقَالَ مَا أَزْعُمُ أَنَّ ذَلِکَ لَیْسَ لَهُ وَ الْإِهْلَالُ بِالْحَجِّ أَحَبُّ إِلَیَّ وَ رَأَیْتُ مَنْ سَأَلَ أَبَا جَعْفَرٍ ع- وَ ذَلِکَ أَوَّلَ لَیْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنِّی قَدْ نَوَیْتُ أَنْ أَصُومَ بِالْمَدِینَةِ- قَالَ تَصُومُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَی قَالَ لَهُ وَ أَرْجُو أَنْ یَکُونَ خُرُوجِی فِی عَشْرٍ مِنْ شَوَّالٍ- فَقَالَ تَخْرُجُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَقَالَ لَهُ قَدْ نَوَیْتُ أَنْ أُحُجَّ عَنْکَ أَوْ عَنْ أَبِیکَ فَکَیْفَ أَصْنَعُ فَقَالَ لَهُ تَمَتَّعْ فَقَالَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ رُبَّمَا مَنَّ عَلَیَّ بِزِیَارَةِ رَسُولِهِ ص وَ زِیَارَتِکَ وَ السَّلَامِ عَلَیْکَ وَ رُبَّمَا حَجَجْتُ عَنْکَ وَ رُبَّمَا حَجَجْتُ عَنْ

أَبِیکَ- وَ رُبَّمَا حَجَجْتُ عَنْ بَعْضِ إِخْوَانِی أَوْ عَنْ نَفْسِی فَکَیْفَ أَصْنَعُ فَقَالَ لَهُ تَمَتَّعْ فَرَدَّ عَلَیْهِ الْقَوْلَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ یَقُولُ إِنِّی مُقِیمٌ بِمَکَّهَ وَ أَهْلِی بِهَا فَیَقُولُ تَمَتَّعْ فَسَأَلَهُ بَعْدَ ذَلِکَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِنَا فَقَالَ إِنِّی أُرِیدُ أَنْ أُفْرِدَ عُمْرَهَ هَذَا الشَّهْرِ یَعْنِی شَوَّالَ فَقَالَ لَهُ أَنْتَ مُرْتَهَنٌ بِالْحَجِّ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ إِنَّ أَهْلِی وَ مَنْزِلِی بِالْمَدِینَهِ- وَ لِی بِمَکَّهَ أَهْلٌ وَ مَنْزِلٌ وَ بَیْنَهُمَا أَهْلٌ وَ مَنَازِلُ فَقَالَ لَهُ أَنْتَ مُرْتَهَنٌ بِالْحَجِّ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ فَإِنَّ لِی ضِیَاعاً حَوْلَ مَکَّهَ- وَ أُرِیدُ أَنْ أَخْرُجَ حَلَالًا فَإِذَا کَانَ إِبَّانُ الْحَجِّ حَجَجْتُ

سند حدیث خوب است و همهی راویان ثقه هستند و طریق شیخ به موسی بن القاسم هم خوب است. این حدیث هم به دلیل این که راویان از امام دو نفر هستند، عملاً دو حدیث است. عبور از میقات که در متن حدیث آمده، در عنوان مسأله ذکر نشده و فعلاً- تأثیری در بحث ما ندارد. اهلال در اینجا یعنی احرام. با این که همه جا تمتع عند التخییر بر إفراد برتری دارد در اینجا إفراد افضل معرفی شده است. " رأیت من سأل اباجعفر " روایت دیگری است که راوی آن را به این روایت چسبانده است. شاهد ما بر این که این روایت دیگری است " فقال له تمتع " است. حج مورد بحث در قسمت دوم روایت حج مستحبی است، زیرا برای ائمه است، ولی " عن نفسی "کار را مشکل میکند، زیرا میتواند هم مستحبی باشد و هم واجب ولی به قرینهای که پیش از این میخواسته برای ائمه علیهم السلام حج انجام دهد، این نشان میدهد که حج خودش را انجام داده و لذا باید این هم حج مستحبی باشد. تا قبل از گفتن " انی مقیم بمکه " معلوم نبود سائل در کجا زندگی می کرده است. بحث ما در حج واجب است و تا به اینجای حدیث، اینجا مربوط به حج مستحبی بود. شاهد مثال بحث ما در حکم سوم روایت است. به نظر می رسد حکم سوم ادامه صدر روایت از امام کاظم علیه السلام باشد. مرتهن بالحج یعنی تمتع باید انجام دهی. در این روایت، امام جواب بخش آخر سؤال سائل را نداده است، ولی در برخی روایات دارد که امام در آخر فرمود این هم اشکالی ندارد ولی باید به هر حال تمتع را انجام دهی.

بخش اول حـدیث مربوط به بحث مـا یعنی بازگشت اهل مکه به مکه است، بخش دوم که مربوط به کسـی است که اهل مکه است ولی حـج او مسـتحب است. بخش اول حدیث برای اهل مکهای که بیرون از مکه بوده و اکنون به مکه برمیگردد إفراد را افضـل میدانـد و بخش دوم که مربوط به حـج مسـتحبی است، تمتع را و در سومی که در باره ذووطنین است باز هم تمتع اولی است. سؤالی که در اینجـا مطرح است، این است که آیـا این روایت به طور کامـل نـاظر به حـج مسـتحب است یـا نـاظر به حج واجب؟ اگر روایت تنها ناظر به حج مستحب باشد، که در آن مورد هم حکم مطلقاً تخییر است، دیگر روایت از بحث ما خارج است، ولی اگر روایت نـاظر به حـج واجب باشـد داخـل در بحث ما میشود. اگر روایت از تخییر بیرون برود دیگر در این مسأله روایت نداریم و باید به قاعده عمل کنیم. مشهور در ما نحن فیه گفتهاند حکم تخییر است و این فرد میتواند إفراد یا تمتع انجام دهد و از روایت هم همین برمیآید. سه قرینه برای این که روایت ناظر به حج مستحب است، وجود دارد:

قرینه اول این که کسـی که اهـل مکه است نمی شود گفت تـا به حـال حـج به جا نیاورده است. اهل مکه در همان جوانی حج واجب را انجام می دهند چون زحمتی برایشان ندارد.

قرینهی دوم این است که روایتی که خوانده شد سه روایت به هم ضـمیمه شده بود. که دومی آن قطعاً مربوط به حج مسـتحب بـود و این قرینه است که روایت اول هم مربوط به حـج مسـتحب است، زیرا بعیـد است که راوی، یـک حـدیث مسـتحب را به حدیث واجب ضمیمه کرده باشد.

ص: ۱۹۹

قرینهی سوم این است که ظاهر این روایت اگر ناظر به وجوب باشـد مخالف کتاب الله است. قرآن می گوید " ذلک لمن یکن اهله حاضـری المسـجد الحرام "، یعنی تمتع بر غیر اهـل مکه واجب است و فرض مـا در مسأله این است که اینها اهل مکهانـد. مگر این که بخواهیم ظاهر قرآن راتخصیص بزنیم که آن هم با یک روایت ضعیف چنین چیزی ممکن نیست.

مشـکل چهـارمی هـم داریم و آن این که چرا امـام در بخش اول این روایت، ترجیـح را به إفراد داده است؟ جـائی که قائـل به تخییر بشویم در هیچ موردی غیر تمتع مرجح نبوده است.

بـا توجه به این مشـکلات ما جرأت نمی کنیم به این روایات عمل کنیم و با یک مـدرک سـست از کتاب الله دست بکشـیم. و همان طور که ملاحظه کردید قول مشـهور دلیل قانع کنندهای ندارد. روشن است که اگر روایت حمل بر حج مستحب شد که دیگر ما بحثی نداریم.

و اما برای قول دیگر یعنی قول به إفراد هم دو دلیل ذکر کردهاند:

مقتضای عمومات کتاب و سـنت که تمتع وظیفهی همه است و این با ساکنان مکه تخصیص خورده است و در بحث ما هم این فرد اهل مکه است.

اقتضای اصل عملی ـ اگر عمومات را رها کنیم و به سـراغ اصول عملیه برویم، باید دید در اینجا اقتضای اصل چیست؟ احتیاط است یا دوران امر بین تخییر و تعیین است. مشـهور می گویـد تخییر و غیرمشـهور می گویـد تعیین. در اصول خواندهایم که اذا دار الامـر بیـن الاحتیـاط (التعیین)و التخییر، احتیـاط را می گیریم چـون اشـتغال ذمه داریم و اشـتغال حقیقی برائت حقیقیه می خواهد.

ص: ۲۰۰

بنابراین حق با غیر مشهور است و در اینجا باید حج افراد به جا آورد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۱۸ آذر ماه ۸۸/۰۹/۱۸

.Your browser does not support the audio tag

بحث اخلاقی هفته

حدیث ۱۱ باب ۱۳۸ از ابواب آداب المعاشره:

۱۶۲۱۴ وَ عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ خَلَّادٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا ع قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ص یَکُونُ الْمُؤْمِنُ جَبَاناً قَالَ نَعَمْ قِیلَ وَ یَکُونُ بَخِیلًا قَالَ نَعَمْ قِیلَ وَ یَکُونُ کَذَّاباً قَالَ لَا

کـذب با ایمان سازگار نیست. این حـدیث پیام مهمی برای ما دارد و آن این که انسان کـذاب ایمان نـدارد. کذاب بودن یعنی زیاد دروغ گفتن و به اصطلاح چپ و راست دروغ گفتن. آیه ۱۰۵ نحل هم همین رامی گوید:

إِنَّما یَفْتَرِی الْکَذِبَ الَّذینَ لا یُؤْمِنُونَ بِآیاتِ اللَّهِ وَ أُولئِکَ هُمُ الْکاذِبُونَ.

چه رابطهـای بین ایمـان و راسـتگوئی و دروغگویی و بیایمـانی است؟ رابطه همـان توحیـد افعـالی است. چنین فردی ایمـانی به قـدرت خـدا نـدارد که می خواهـد با دروغ کارش را پیش ببرد. برخی جوری عادت کردهانـد که می گوینـد برخی شـغلها را بدون دروغ نمی توان پیش برد. اگر هو الرزاق را قبول داشـته باشد، اگر تعز من تشاء و تذل من تشاء را قبول داشـته باشد، اگر بیده الملک را قبول داشته باشد دیگر دروغ نمیگوید.

دروغ انواع و اقسامی هم دارد و بر سه نوع است:

دروغ به مردم که نوع شایع است.

دروغ به خدا. در تشـهد سه مطلب مهم است: این که خدائی جز خدا نیست، این خدا وحده است و شریک ندارد، در نماز این را میگوییم، ولی در دلمان خداهای دیگری داریم، یا روزی ده بار در نماز میگوییم ایاک نعبد وایاک نستعین، این افاده حصر می کند ولی چیزهای دیگر را عبادت می کنیم.

ص: ۲۰۱

دروغ به خود مثل کسی که کارهای خلاف خود راتوجیه کند.

وای به حـال کسـی که هم به مردم و هم به خـدا و هم به خود دروغ بگویـد. اگر دروغ از زنـدگی بشر حـذف شود، خیلی از مشـکلات حـل می شود. در زمان ما خیلی چیزها پیشـرفت کرده است و زمان صـنایع بزرگ و ساختمانهای بزرگ و اقدامات

بزرگ است و زمان دروغ های بزرگ هم هست. یکی از این دروغهای بزرگ حقوق بشر است. اکنون که علاوه بر بحث هستهای به بحث حقوق بشر در ایران هم پرداختهاند، کاری به اسرائیل که به گفتهی شورای امنیت سازمان ملل بدترین جنایات را در غزه مرتکب شد، ندارند ولی یک جاسوس که در ایران اعدام شود جار و جنجال به راه می اندازند که حقوق بشر در ایران نقض شد. در باره ایران میگویند تردید داریم که در مسیر هستهای حرکت نمیکنید ولی واقعیت بیرونی را که اسرائیل حتی قرارداد محدود سازی سلاح اتمی را امضاء نکرده است، نمیبینند. گاه دروغ را آن قدر تکرار میکنند که برخی آن را باور میکنند و گاه خودشان هم دروغهای خودشان را باور میکنند. امیدواریم هوشیار باشیم و دروغهای بزرگ را باور نکنیم.

برخی کارهای رسانه های ما دروغ نیست ولی شبه دروغ است:

حالت اول: یکی گزینشی کار کردن و انتخاب جملات همسو با جناح خود است.

حالت دوم: گاه دستکاری و جا به جا کردن مطلب و استفاده از کلمههای مترادف دیگری است که معنی را عوض میکند.

حالت سوم: نوع سوم تیتر زدن است و گاه تیترها همه مطلب را تغییر می دهد.

ص: ۲۰۲

شاید بگویید همهی رسانهها در دنیا این کار را میکنند، ولی در شأن مسلمان این نیست که چنین کند.

خداوند به همهی ما توفیق عمل به این احادیث زندگیساز را بدهد.

****

در مسألهی ۲ دو قول گفته شد و ادله آن بررسی شد. بحث به اینجا رسید که اگر شک کردیم وظیفهی ما تعین است، یعنی وجوب افراد یا تخییر است، یعنی تخییر بین تمتع و افراد، تکلیف چیست. عروه به سراغ این رفته که مسأله از قبیل دوران امر بین تخییر و تعیین است، چون اشتغال یقینی است و باید تعیین را انتخاب کرد تا برائت یقینی حاصل شود. محشین هم این حرف را پذیرفته است که اگر مسأله به اصل منتهی شود، حرف ابن ابی عقیل یعنی وجوب إفراد ثابت می شود. مرحوم خوئی گفته اینجا محل برائت است و نمیتوان در اینجا حکم به تعیین کرد. من مطلب ایشان را با مثالهای خودم عرض کنم. دوران امر بین تخییر و تعیین سه مورد دارد که در دو مورد آن قاعدهی اشتغال را می توان اجرا کرد ولی در یک مورد باید برائت جاری کرد که ما نحن فیه هم از آن موارد است.

حالت اول: اگر شک در حجیت دو خبر متعارض داشته باشیم که راوی یکی از آنها اعدل است و نمیدانیم که اعدلیت جزو مرجحات هست یا نه، در اینجا اگر اعدلیت جزو مرجحات باشد، باید فقط آن خبر را حجت بدانیم که راوی آن اعدل است و اگر جزو مرجحات نباشد مخیر هستیم که هر کدام از روایات را که خواستیم بگیریم. پس در حجیت خبرین متعارضین امر دائر بین تخییر و تعیین است. در اینجا باید احتیاط کرد و طرف تعیین را گرفت.

ص: ۲۰۳

حالت دوم: حالت دیگر در باب تزاحم است. تزاحم آن است که در مقام امتثال نتوان بین دو امر را جمع کرد، چون هر دو دارای ملاک است ولی نمی توان در مقام امتثال به هر دو عمل کرد. مثل این که من میدانم که یکی از این دو غریق عالم است و احتمال بدهم که عالم بودن باعث مزیت شود و یا احتمال دهم که این مزایا دخالت ندارد و خون همه برابر است. در اینجا هم امر دائر است بین تخییر و تعیین. در اینجا هم باید احتیاط کرد و طرف تعیین را گرفت.

حالت سوم: اگر از این دو حالت که گفته شد، نباشد، و شک در تکلیف باشد. مثل این که در محله های قدیم مکه و مدینه ما مخیر هستیم نماز را قصر یا تمام بخوانیم، حال اگر کسی شک کرد در محله های جدید هم مخیر بین قصر و اتمام هستیم یا در اینجا فقط قصر بر ما متعین است. مرحوم خوئی میگوید در اینجا برائت جاری است. زیرا قدر جامع مأمور به است. و ما مأمور به قدر جامع هستیم، ولی خصوصیت قصر یا اتمام بر ما معلوم نیست و برائت از خصوصیت جاری میکنیم و جامع را اخذ میکنیم که دو فرد دارد و هر کدام را که خواستیم انجام می دهیم. در ما نحن فیه هم حج واجب است ولی این که حتماً باید افراد و قران باشد یا مخیریم بین قران و افراد و تمتع، اصل قدر جامع است که دو فرد دارد و لذا به هر کدام که خواستیم میتوانیم عمل کنیم. این محصل کلام مرحوم خوئی است.

ص: ۲۰۴

و اما الجواب؛ این مسأله برمی گردد به حقیقت واجب تخییری. اگر واجب قدر جامع است، به این معنی است که وجوب مانند وجوب رکوع و سجود است ولی متعلق آن قدر جامع است یا این که هر دو واجب است ولی وجوب مانند وجوب رکوع و سجده نیست، مثل حمد و تسبیحات اربعه است که اگر یکی از آنها انجام شد، دیگری واجب نیست. این طرف وقتی واجب است که طرف دیگر را انجام نداده باشی نه این که وجوب آن مانند وجوب بقیه اجزاء باشد. جامع اصلاً در خارج وجود ندارد. در وجوب تخییری، اصلاً نوع وجوب فرق دارد، مانند وجوب کفائی که در آنها نوع وجوب فرق دارد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۲۱ آذر ماه ۸۸/۰۹/۲۱

.Your browser does not support the audio tag

تذکر در بارهی مسائل روز

امروز روز مباهله و روز نزول آیهی إِنَّما وَلِیُّکُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذینَ آمَنُوا الَّذینَ یُقیمُونَ الصَّلاةَ وَ یُؤْتُونَ الزَّکاةَ وَ هُمْ راکِعُونَ (مائده، ۵۵) است و فردا روز نزول سوره هل أتی است و قرار گرفتن این سه واقعه بعد از غدیر معنی دارد و گویی خداوند می خواهد غدیر را تفسیر و معنی کند.

امروز هم قرار است مراسمی در بارهی ماجرای اهانت به حضرت امام در روز ۱۶ آذر برپا شود. سرچشمه این ماجرا ممکن است یکی از سه چیز باشد:

اقدام یک فرد نادان.

اقدام یک فرد مغرض و ضد انقلاب.

اقدام یک فرد نفوذی و عامل بیگانه.

به هر حال هتک احترام نسبت به ساحت قدس امام خمینی، هتک و اهانت به همه ارزشهای انقلاب و اهانت به خون همه شهیدان و اهانت به ملت ایران است. همه طرفداران انقلاب باید این را محکوم کنند. تا نسبت به انقلاب و نظام وهن نشود.

ص: ۲۰۵

مسألهی سوم هم که مربوط به انواع حج است مشوش بیان شده و در حقیقت چهار فرع دارد. این مسأله از این جا پیدا شده که کسی که منزلش بیرون از حد است و مصداق حاضری المسجد الحرام نیست که به اصطلاح به او آفاقی گفته می شود، گاه منتقل به مکه می شود و انتقال او به مکه هم دو حالت دارد گاه در مکه توطن می کند و گاه در مکه مجاور میشود، یعنی مکه وطنش نیست، ولی مقداری در مکه میماند تا عبادتی انجام دهد یا علمی بیاموزد یا تجارتی انجام دهد، و در هر صورت از نظر استطاعت هم دو حالت دارد، گاه در آفاق که بوده در همانجا مستطیع شده و حال که متوطن یا مجاور شده میخواهد آن را انجام دهد و گاهی هم استطاعتش در حال توطن یا مجاورت حاصل شده است، یعنی استطاعت بعد حاصل شده است و قبلاً

که مثلاً در مـدینه بوده، مسـتطیع نبوده است. و باز هم در یک از صورتهائی که گفته شد، گاه این فرد دو سال و بیشتر در مکه میمانـد یا کمتر از دو سال. ذیل این صور که برشـمرده شـد، چهار فرع درست شـده است و ما فعلاً فرع اول را بررسـی میکنیم.
فرع اول مطابق متن تحریر چنین است:

الآفـاقی إذا صار مقیما فی مکه فإن کان ذلک بعـد اسـتطاعته و وجوب التمتع علیه فلا إشـکال فی بقاء حکمه سواء کانت إقامته بقصد التوطن أو المجاوره و لو بأزید من سنتین

عـدهای در بقای حکم تمتع برای چنین فردی، اشـکال کردهانـد و امام فرمودهانـد لااشـکال که حج تمتع همچنان بر او واجب است و تمتع او تبدل و تغیر به افراد پیدا نمیکند. صاحب عروه هم همین را گفته است ولی جمعی از محشین مخالفت کردهاند و گفته انـد فیه اشـکال و بلکه ضـد آن را تقـویت کردهانـد که اگر در مکه از دو سـال بیشـتر بمانـد، حـج او متبـدل می شود. کلمات فقهاء در اینجا خیلی شفاف نیست ولی صاحب جواهر در ج ۱۸، ص ۸۲ ادعای لا خلاف کرده است:

و لو أقام من فرضه التمتع و قد وجب عليه بمكه أو حواليها مما هو دون الحد المزبور سنه أو سنتين أو أزيد من ذلك و لو بقصد الدوام لم ينتقل فرضه الذی قد خوطب به بلا خلاف أجده فیه نصا و فتوی، بل لعله إجماعی.

بمکه متعلق به اقام است و اشتباه نکنید که آن را متعلق به وجب بدانید. قصد دوام یعنی قصد توطن. قد خوطب به اشاره به آیه قرآن دارد که فرمود فمن تمتع بالعمره الی الحج. واقع این است که خیلیها متعرض این مسأله نشدهاند. ایشان هم اول میگوید خلافی ندیدم ولی از صاحب مدارک و حدائق قول به خلاف را نقل کرده است، و نیز عدهای از محشین عروه مخالفت کردهاند و ما هم در حاشیه عروه نوشته ایم فیه اشکال قوی و دلیل آن را هم در کنارش نوشتهایم، بر خلاف روش مرسوم ما از حج تا آخر عروه چنین کردهایم و به صورت فشرده دلیل نظر خود را هم در حاشیه نوشتهایم و این حواشی اخیراً به ضمیمه نظرات امام و مرحوم خوئی و گلپایگانی در دو جلد به صورت مناسبی چاپ شده است.

دلیل مسأله

و اما دلیل مسأله. صاحب جواهر دلیلی برای این قول ذکر نکرده است، اما ممکن است که از لابلای بحثها سه دلیل را استخراج کرد. نوعاً متعرض دلیل نشدهاند. این سه دلیل بر بقای حکم تمتع عبارت است از:

اجماع ـ ولی آیا واقعا اجماع هست یا نه و اگر هست، مدرکی است یا نه، باید بررسی شود. مسلماً اجماعی در کار نیست، و بر فرض اجماع، اجماع مدرکی است و مدارک محتمل آن هم گفته خواهد شد.

تمسک به عمومات _ دلیل دوم تمسک به عمومات است. یعنی عمومات تمتع شامل اینجا هم میشود و بنا بر این، نه این که نص خاصی در اینجا وارد شده باشد، بلکه همان عمومات حج تمتع است که اینجا را هم شامل است. و این عمومات، هر چند این فرد اکنون مکی شده است، دست از سر او برنمی دارد و وظیفهی تمتع را متوجه او میسازد.

استصحاب _ دلیل سوم استصحاب است به این ترتیب که قبل از آمدن این فرد به مکه تمتع بر او واجب بود و اکنون که شک کردهایم وظیفهی او چیست استصحاب میکنیم که همچنان تمتع بر او واجب است.

این غایت ادلهای است که برای قول به بقای تمتع میتوان اقامه کرد و همان طور که گفته شد، کمتر هم متعرض آن شدهاند، ولی هر سه دلیل قابل خدشه است. دلیل اول که اشکالش گفته شد و در بارهی دلیل دوم باید گفت که چگونه عمومات شامل این فرد است در حالی که او اکنون مصداق حاضری المسجد الحرام است و در حقیقت تبدل موضوع شده است، مثل کسی که اول ظهر مسافر بوده و نماز نخوانده باشد و وقتی به وطن برسد، نماز را تمام میخواند. این قیاس به نماز نیست بلکه بیان حکم است، مانند تبدیل سرکه به شراب است که وقتی موضوع عوض شد، حکم جدید هم به تبع آن میآید. حال این فرد اگر قصد مجاورت هم کند روایات مجاورت که بعداً می آید شامل او میشود چه این که قبلاً مستطیع شده باشد و یا نشده باشد. این روایات که می گوید وظیفهی مجاور مکه که دو سال و بیشتر از آن مجاور مکه باشد، افراد است، اطلاق دارد. اینجا باز موضوع عوض شده است، زیرا این فرد قبلاً آفاقی بود و اکنون متوطن است. و اما استصحاب هم در این جا جاری نیست، ما استصحاب را در شبهات حکمیه جاری نمیکنیم و به فرض که جاری کنیم در اینجا موضوع عوض شده است، زیرا مجاور و حاضر غیر از آفاقی است،

ص: ۲۰۸

پس هر سه دلیل خدشه دارد و نمیتوان به استناد آنها از قول به بقای تمتع دفاع کرد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۲۲ آذر ماه ۸۸/۰۹/۲۲

.Your browser does not support the audio tag

تذکر در بارهی مسائل روز

۲۵ ذی الحجه سالروز نزول سورهی هل أتی است که ۱۸ آیه از آن در باره ی هل بیت علیهم السلام است و مدارک آن به نقل از خود اهل سنت در تفسیر نمونه آمده است.

در آستانه ماه محرم هم چند تذکر کوتاه داده میشود:

باید همه به فکر باشیم که این عاشوراء مفیدتر و پربارتر از عاشوراهای سال قبل باشد. در سایهی عاشورا می توان تشیع و اسلام را زنده کرد. باید در عاشورا به استناد سخن پیامبر که فرمود: إن لقتل الحسین حراره فی قلوب المؤمنین لن تبرد ابداً باید کاری کرد که این جاودانگی پررنگ باشد.

همه کسانی که می توانند به تبلیغ بروند بروند. هجمه زیادی از سوی مخالفان شروع شده است. مطابق اطلاعات وهابیان و مسیحیان و متصوفه و عارفان کاذب غیر مسلمان هم سخت مشغولند و به نظر میرسد اینها ریشهی سیاسی دارد و مذهب را با مذهب می خواهند بکوبند همان طور که شیطان به اتباعش دستور داد که مؤمنان از راه عبادت دروغین باید فریب داد. به ویژه نسبت به جوانان اهتمام داشته باشید و سعی کنید آنها را مخاطب خود بدانید و در سخنان خود آنها را خطاب قرار دهید، تا در دام دشمنان گرفتار نشوند.

در باره عاشورا به ذکر حوادث قناعت نشود، ریشه ها و نتایج آن را هم بگویید. معمولاً وقایع گفته میشود و به ریشهها پرداخته نمیشود. آثار عاشورا برای جهان اسلام را هم باید گفت.

ص: ۲۰۹

مصائبی ذکر شود که نشان دهنده مظلومیت توأم با عظمت باشد نه حقارت. شهدای کربلا مظلوم بودند ولی مظلوم پرافتخار نه ذلیل.

اخیراً عزاداریها دارای انحرافاتی شده است که دارای اقسامی است. یکی از این انحرافها، استفاده از آهنگهای مبتذل برگرفته از کشورهای غیر اسلامی است که آهنگهای بدی است. مجالس شبانه طولانی نشود که به نماز صبح لطمه بزنند. از حرکات وهن آمیز مانند قمهزنی باید اجتناب شود. اگر مرحوم نایینی و مانند ایشان فتوی به جواز دادند اگر امروز هم آنها بودند، آن گونه فتوی نمیدادند. در فیلمی که برای من نمایش داده شد دیدم که در یکی از شهرها مقداری شیشه را خرد کردند و آن را الک کردند و سپس با بدن برهنه روی آنها غلطیدند و حتی کودکی را هم وادار به غلطیدن کردند و بعد شنیدم که این کودک از

دنیا رفت. اینها چه کاری است که صورت میگیرد؟ اینها زبان دشمن را نسبت به ما باز می کند.

مردم را دعوت به ادب کنید و مبادا مجالس امام حسین بهانه برای بهرهگیری سیاسی بشود. دلها را با هم متحد کنید. البته آن چه موجب تقویت نظام است باید در این مجالس گفته شود ولی مسائل جناحی گفته نشود.

روایات و احکام را بنویسید و از روی کاغذ بخوانید و نگویید اگر حفظ نکردهایم نخوانیم. اگر از روی نوشته بخوانید مردم جدیتر میگیرند. خالی بودن منبر از احادیث عیب است. گاهی خود کتاب را ببرید. من در سخنرانی شب عید غدیر که به صورت مستقیم از چندین شبکه پخش میشد کتاب الغدیر را بردم و از روی کتاب حدیثی طولانی را خواندم و کلمههای آن را تفسیر کردم و بسیار هم مؤثر واقع شد. مرحوم گلپایگانی که روزهای عاشوراء خودشان در منزل منبر میرفتند، از روی مقتل می خواندند.

ص: ۲۱۰

سخنان خود را منظم بگوييد تا مؤثرتر واقع شود، سخنان نبايد مانند آش شله قلم كار باشد كه مخاطب نفهمد چه ميخواهيد بگوييد. نظم در عالم آفرينش حرف اول را ميزند.

****

دليل اصلى ما در مسألهى قبل براى عدم بقاى وظيفهى تمتع و تبديل آن به إفراد، تبدل موضوع است. حاشيهى ما بر عروه كه به صورت فشرده همهى ادله را هم در آن بيان كردهايم چنين است. عروه گفته است: لا اشكال فى عدم التبدل، و ما گفتهايم:

بل فيه اشكال قوى، كما عن صاحب المدارك و المحدث البحرانى و بعض المحشين للعروه و ذلك لاحتمال تبدل حكمه بتبدل الموضوع كما هو كذلك فى باب صلاه المسافر و الحاضر فأنه اذا كان فى اول الوقت حاضراً و لم يصلّ ثم صار مسافراً فعليه القصر ففى عكسه عليه التمام، و كما فى سائر موارد تبدل الموضوع، كل ذلك لاطلاق قوله تعالى ذلك لمن لميكن اهله حاضرى المسجد الحرام (سواء قبلاً مستطيع شده باشد و يا بعداً مستطيع شده باشد.) و اطلاق الروايات الكثيره الوارده فى المسأله كما ستأتى الاشاره اليها ان شاء الله و مجرد كونه مستطيعاً قبل ذلك و استقر عليه الحج بعنوان التمتع لاينافى ما ذكرنا بعد ملاحظه ما ذكرنا

هيچ روايتى بر خلاف اين نداريم. روايات هم در مقام بيان است.

فرع دوم مسألهى سوم، فرع اصلى مسأله است و ديگر فروع حاشيه است. فرع دوم اين است كه اگر كسى سابقاً مستطيع نشده باشد و حالا مجاور شد تا دو سال فرض او عوض نمى شود و بعد از دو سال خطاب او عوض مى شود، يعنى تا به حال حكم نائى و آفاقى داشت و بعد از مجاورت هم تا دو سال تبدل حكم ندارد ولى بعد از آن حكمش عوض ميشود. ولى اگر اين فرد قصد توطن كند، يك هفته هم كه بگذرد كافى است و حكمش عوض ميشود. عبارت امام چنين است:

و أما لو لم يكن مستطيعا ثم استطاع بعد إقامته فى مكه فينقلب فرضه إلى فرض المكى بعد الدخول فى السنه الثالثه لكن بشرط أن تكون الإقامه بقصد المجاوره، و أما لو كان بقصد التوطن فينقلب بعد قصده من الأول، و فى صوره الانقلاب يلحقه حكم المكى بالنسبه إلى الاستطاعه أيضا، فتكفى فى وجوبه استطاعته منها، و لا يشترط فيه حصولها من بلده،

منظور از فرض، فرض مشروط به استطاعت است. قيد لكن بشرط ان تكون الاقامه بقصد المجاوره، در برابر توطن است. ظاهر من الاول كه امام در باره توطن فرمودهاند اين است كه در صورت توطن از همان روز اول فرض اين فرد عوض ميشود، ولى در اين باره، ما ميگوييم يك هفته بماند تا عرفاً صدق توطن بشود. طبيعى است كه در صورت انقلاب آفاقى به حاضر، ملاک استطاعت، استطاعت از مكه است. در سطر آخر، ضمير در منها به مكه برمى گردد. فيه يعنى فى حصول الاستطاعه.

متن درس خارج فقه حضرت آيت الله مكارم شيرازى – شنبه ۱۲ دى ماه ۸۸/۱۰/۱۲

Your browser does not support the audio tag.

در مسأله ى اقسام حج رسيديم به مسأله ى سوم كه چهار فرع داشت و در فرع اول كه تبديل آفاقى مستطيع به مكى بود ما اشكال كرديم كه گفتيم كه تبدل موضوع اتفاق افتاده است و نمى توان استصحاب كرد. ولى فرع دوم مربوط به حصول استطاعت بعد از اقامت در مكه است، منتهى وقتى كه حصول استطاعت قبل از مدت يعنى قبل از دو سال باشد، چون اين فرد هنوز صبغه مكى به خودش نگرفته و هنوز آفاقى به حساب مى آيد، بايد تمتع به جا بياورد، ولى اگر مدت گذشت و قصد توطن نداشته است يعنى فقط مجارر شده ولى مدت گذشته، طبق صريح روايات چنين فردى به جاى تمتع بايد افراد انجام دهد. در اينجا فقط اين نكته محل اختلاف است كه مقدار مدت چقدر است؟ چند سال بايد بگذرد تا آفاقى مكى شمرده شود؟ مشهور گفته اند دو سال و برخى گفته اند سه سال و برخى به يك سال قانع شده–اند. نخست به نمونه ى چند قول توجه نماييد:

ص: ۲۱۲

حدائق در ج ۱۴، ص ۴۲۵ به اين بحث اشاره كرده و ما سخن ايشان را (به صورت خلاصه) ذكر مى كنيم:

البحث السابع [المده التى ينتقل بها فرض المقيم إلى فرض أهل مكه] – اختلف الأصحاب (رضوان الله عليهم) فى المده التى ينتقل بها فرض المقيم بمكه إلى فرض أهل مكه، فالمشهور انه بعد مضى سنتين عليه فى البلد المذكوره، و نقله فى المختلف عن الشيخ فى كتابى الاخبار و اختاره و نقل عنه فى النهايه و المبسوط انه قال: من اقام سنه أو سنتين جاز له ان يتمتع فان جاوز ثلاث سنين لم يكن له ذلك. ثم قال: و به قال ابن الجنيد و ابن إدريس أقول: و بهذا القول صرح العلامه فى الإرشاد،

از جاوز ثلاث سنين عده اى اين برداشت را كرده اند كه سه سال را تمام كند. پس شيخ در نهايه و مبسوط را طبق يك تفسير مى توان قائل به سه سال دانست. ولى به هر حال ابن الجنيد و ابن ادريس و علامه در ارشاد قائل به سه سال هستند؛ اين براى دو قول. ولى صاحب جواهر در ج ۱۸، ص ۸۹ اين موضوع را مفصل بحث كرده ولى نظر خود را روشن نكرده ولى به قول سوم اشاره كرده است:

فـان إقامه سـنتين انما يتحقق بالـدخول فی الثالثه، و أظهر منه فی ذلک عباره القواعـد، و حينئـذ يتجه الاسـتدلال له بالصـحيحين المزبـورين، كمـا انـه يتجـه الاسـتدلال للقـول المقابـل له و هـو الانتقـال بالـدخول فی الثـانيه الـذی يظهر من الشـهيد و الفاضـل الأصبهانی الميل اليه

نمونه ی ديگر سخن رياض در ج ۶، ص ۱۴۸ است:

ص: ۲۱۳

و ما ورد من الصحاح و غيرها بأقلّ من ذلك كالسنه و السته أشهر شاذّ مطروح، أو مؤوّل. و حمله على التخيير ضعيف؛ لفقد التكافؤ بالشذوذ. و أضعف منه الميل إلى العمل بها،

تخییر یعنی در شش ماه و یکسال مخیر بین تمتع و افراد باشد، ولی بعد از دو سال بگوییم حتماً افراد انجام دهد. صاحب ریاض می فرماید از این قول ضعیف تر میل به عمل به آن است.

دلیل مسأله

در باب ادله، نخست باید به سراغ اصل در مسأله برویم، ما ابتدا به عمومات کتاب و سنت مراجعه می کنیم. هر کس که صدق حاضری المسجد الحرام بر او کرد، وظیفه او إفراد است و به نظر ما اقامت یک سال هم برای این صدق کافی است. و مانند آن را در نماز مسافر هم بیان کرده ایم. حرف ما این است که حاضری المسجد الحرام حقیقت شرعیه ندارد حقیقت عرفیه دارد و عرف با یک سال هم به این نتیجه می-رسد. این مقتضای اصل است ولی باید ببینیم روایات چه می گویند. استفاده از روایات، مخالفت با قرآن نیست، زیرا اینها بیان مصداق و در حقیقت تفسیر قرآن است.

روایات مربوط به این بحث در باب ۸ و ۹ اقسام الحج است. این روایات پنج طائفه است.

طائفه ی اول _ روایات دال بر دو سال: حدیث ۱ و ۲ باب ۹ از اقسام الحج.

حدیث ۱ باب ۹ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۵۵ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ مَنْ أَقَامَ بِمَكَّهَ سَنَتَيْنِ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ مَكَّهَ- لَا مُتْعَهَ لَهُ فَقُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع أَ رَأَيْتَ إِنْ كَانَ لَهُ أَهْلٌ بِالْعِرَاقِ- وَ أَهْلٌ بِمَكَّهَ قَالَ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهُمَا الْغَالِبُ عَلَيْهِ فَهُوَ مِنْ أَهْلِهِ

ص: ۲۱۴

سلسله این روایت از نظر سند همه ثقه هستند. ما قائل به مفهوم عدد هستیم و بعید نیست کسی بگوید این حدیث مفهوم دارد، یعنی اگر کسی دو سال اقامت نکرد از اهل مکه به حساب نمی آید.

حدیث ۲ باب ۹ از ابواب اقسام حج:

۱۴۷۵۶ وَ عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الْمُجَاوِرُ بِمَکَّةَ یَتَمَتَّعُ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ إِلَی سَنَتَیْنِ فَإِذَا جَاوَزَ سَنَتَیْنِ کَانَ قَاطِناً وَ لَیْسَ لَهُ أَنْ یَتَمَتَّع

سند حدیث خوب است، و دلالت آن از حدیث اول بهتر است. ظاهر جاوز ولو یک روز را هم شامل است. برخی نسخ به جای جاوز، جاور دارد ولی تفاوتی نمی کند. ولی در جاوز شاید کسی بگوید جاوز از دو سال یعنی قول به سه سال که البته خلاف ظاهر است.

طائفه ی دوم ـ روایات دال بر یک سال یا دو سال: حدیث ۳ و ۷ باب ۹ از اقسام الحج

حدیث ۳ باب ۹ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۵۷ وَ عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع لِأَهْلِ مَکَّهَ أَنْ یَتَمَتَّعُوا فَقَالَ لَا لَیْسَ لِأَهْلِ مَکَّهَ أَنْ یَتَمَتَّعُوا قَالَ قُلْتُ فَالْقَاطِنِینَ بِهَا قَالَ إِذَا أَقَامُوا سَنَهً أَوْ سَنَتَیْنِ صَنَعُوا کَمَا یَصْنَعُ أَهْلُ مَکَّهَ- فَإِذَا أَقَامُوا شَهْراً فَإِنَّ لَهُمْ أَنْ یَتَمَتَّعُوا قُلْتُ مِنْ أَیْنَ قَالَ یَخْرُجُونَ مِنَ الْحَرَمِ- قُلْتُ مِنْ أَیْنَ یُهِلُّونَ بِالْحَجِّ فَقَالَ مِنْ مَکَّهَ نَحْواً مِمَّا یَقُولُ النَّاسُ

این هم صحیحه است.

ص: ۲۱۵

حدیث ۷ باب ۹ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۶۱ وَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ دَاوُدَ عَنْ حَمَّادٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ أَهْلِ مَکَّهَ أَ یَتَمَتَّعُونَ قَالَ لَیْسَ لَهُمْ مُتْعَهٌ قُلْتُ فَالْقَاطِنُ بِهَا قَالَ إِذَا أَقَامَ بِهَا سَنَهً أَوْ سَنَتَیْنِ صَنَعَ صُنْعَ أَهْلِ مَکَّهَ- قُلْتُ فَإِنْ مَکَثَ الشَّهْرَ قَالَ یَتَمَتَّعُ قُلْتُ مِنْ أَیْنَ- قَالَ یَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ قُلْتُ مِنْ أَیْنَ یُهِلُّ بِالْحَجِّ قَالَ مِنْ مَکَّهَ نَحْواً مِمَّا یَقُولُ النَّاس

این هم صحیحه است. نتیجه این دو روایت کفایت یک سال است.

طائفه ی سوم _ روایات دال بر سنه: حدیث ۸ و ۹ باب ۹ و حدیث ۴ باب ۸ از اقسام الحج:

حدیث ۸ باب ۹ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۶۲ وَ عَنْهُ عَنْ أَبِیهِ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مَرَّارٍ عَنْ یُونُسَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْمُجَاوِرُ بِمَکَّهَ سَنَهً یَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ مَکَّهَ- یَعْنِی یُفْرِدُ الْحَجَّ مَعَ أَهْلِ مَکَّهَ- وَ مَا کَانَ دُونَ السَّنَهِ فَلَهُ أَنْ یَتَمَتَّعَ

در اینجا به مفهوم عدد یعنی دون السنه هم اشاره می کند، ولی می فرماید له أن یتمتع، که می تواند به معنای جواز باشد نه وجوب و در بحث جمع بین روایات به این نکته اشاره می کنیم.

حدیث ۹ باب ۹ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۶۳ وَ عَنْهُ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزٍ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ مَنْ دَخَلَ مَکَّهَ بِحَجَّهٍ عَنْ غَیْرِهِ ثُمَّ أَقَامَ سَنَهً فَهُوَ مَکِّیٌّ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ یَحُجَّ عَنْ نَفْسِهِ أَوْ أَرَادَ أَنْ یَعْتَمِرَ بَعْدَ مَا انْصَرَفَ مِنْ عَرَفَهَ فَلَیْسَ لَهُ أَنْ یُحْرِمَ مِنْ مَکَّهَ- وَ لَکِنْ یَخْرُجُ إِلَی الْوَقْتِ وَ کُلَّمَا حَوَّلَ رَجَعَ إِلَی الْوَقْتِ

وقت یعنی میقات.

حدیث ۴ باب ۸ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۵۳ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ فَضَالَةَ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَحَدِهِمَا ع قَالَ مَنْ أَقَامَ بِمَكَّةَ سَنَةً فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ أَهْلِ مَكَّةَ

این هم روایت خوبی است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۱۳ دی ماه ۸۸/۱۰/۱۳

.Your browser does not support the audio tag

حث در این بود که اگر آفاقی مکی شود چقدر باید بماند تا وظیفه او از حج تمتع به اقران تبدیل شود. گفتیم که سه قول وجود داشت:

- سه سال
- دو سال
- یک سال

و علت اختلاف هم اختلاف روایات باب است. و گفتیم که روایات هم پنج طائفه است که تا طائفه ی سوم خوانده شد.

طائفه چهارم ــ روایات دال بر شش ماه

حدیث ۳ باب ۸ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۵۲ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي الْمُجَاوِرِ بِمَكَّةَ يَخْرُجُ إِلَى أَهْلِهِ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى مَكَّةَ بِأَيِّ شَيْءٍ يَدْخُلُ فَقَالَ إِنْ كَانَ مُقَامُهُ بِمَكَّةَ أَكْثَرَ مِنْ سِتَّةِ أَشْهُرٍ فَلَا يَتَمَتَّعْ وَ إِنْ كَانَ أَقَلَّ مِنْ سِتَّةِ أَشْهُرٍ فَلَهُ أَنْ يَتَمَتَّعَ

این حدیث از نظر سند مشکلی دارد و آن مربوط به بختری است. این تنها حدیثی است که ناظر به شش ماه است. حفص را نجاشی توثیق کرده و غیر او کسی دیگری او را توثیق نکرده است ولی نجاشی تصریح می کند که با آل اعین اختلافی داشته اند و آنها او را متهم به شطرنج بازی در دوره ای که شطرنج قمار بود، کرده اند و به همین جهت جمعی از علماء از جمله محقق، او را تضعیف کرده اند. بنابراین هر چند صاحب جواهر روایت او را صحیحه می خواند ولی خیلی وضع او روشن نیست. به سه دلیل: اتهام شطرنج بازی، عدم توثیق او جز از سوی نجاشی، تردید جماعتی از جمله محقق در ثقه بودن او. با

یک خبر واحد که نمی توان فتوی داد و کسی هم که به شش ماه فتوی نداده است. از نظر دلالی باید توجه داشت که شاید مجاوری که به سراغ خانه و کاشانه اش برود خصوصیت داشته باشد.

ص: ۲۱۷

طائفه پنجم _ روایات دال بر پنج ماه:

روایت ۵ باب ۸ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۵۴ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُثْمَانَ وَ غَيْرِهِ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ أَقَامَ بِمَكَّهَ خَمْسَهَ أَشْهُرٍ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَتَمَتَّعَ

این روایت ضعیف و مرسله است. صاحب جواهر در ج ۱۸، ص ۹۰ می گوید برخی نسخ به جای خمسه اشهر سته اشهر دارد پس اضافه بر ضعف سند، اختلاف سند هم هست. البته در دلالتش هم تأملی هست که فعلاً متعرض نمی شویم.

ددر این پنج طائفه روایت صحاح هم بود. اکنون باید به سراغ بررسی این طوائف و انتخاب قول نهائی برویم.

بررسی قول پنج ماه و شش ماه

برای روایت پنج ماه و شش ماه، توجیهاتی هم کرده اند:

• حمل بر تقیه _ تقیه وقتی است که عامه قول به شش ماه داشته باشند، ولی عامه چنین قولی ندارند. لذا آمده اند قول به حاضری المسجد الحرام را که قول اهل سنت است، حمل بر شش ماه کرده اند و آن وقت آن را به عنوان قول اهل سنت در نظر گرفته اند تا قول مطابق آن تقیه ای بشود ولی این توجیه قابل قبول نیست زیرا آنها چنین اعتقادی ندارد.

• حمل بر قصد توطن _ توجیه دوم این است که مراد از مجاورت قصد توطن است. این هم حمل بعیدی است زیرا شاهد و دلیلی ندارد و در عین حال در قصد توطن هم ما شش ماه را شرط نمی دانیم.

ص: ۲۱۸

• حمل بر ذو وطنین ـ توجیه سوم این است که روایت مربوط به ذی الوطنین باشد که شش ماه در اینجا و شش ماه در بلد دیگرش می ماند. این هم شاهدی ندارد و نمی توان به این صورت حمل عرفی کرد. حمل کردن قرینه ی عرفیه می خواهد.

بنابراین قول به پنج ماه و شش ماه را باید کنار گذاشت.

بررسی قول سه سال

و اما قول سه سال هم مدرکی نداشت، صاحب جواهر هم فرمود لادلیل علیه. فقط در روایت ۲ باب ۹ که صحیحه عمر بن یزید این عبارت آمده بود که جاوز سنتین و این را عده ای به معنای سه سال گرفته بودند و این هم خلاف ظاهر است. لذا این هم توجیه ضعیفی است و بهتر است بگوییم هر چند قائل دارد ولی مدرک ندارد.

بررسی قول یک سال و دو سال

باقی می ماند روایت یک سال و دو سال. در دو روایت صحیحه دو سال و در پنج روایت هم یک سال آمده بود. حال باید دید آیا راه جمعی بین این دو هست یا نه؟ آیا امکان جمع عرفی بین آنها هست یا نه؟ برخی به این ترتیب بین اینها جمع کرده‌اند که اگر یک سال در مکه بماند، مخیر بین تمتع و افراد است ولی اگر دو سال ماند حتماً باید افراد به جا آورد، یعنی تخییر در یک سال و تعیین در دو سال. ولی این هم قرینه ای ندارد و بعلاوه خلاف کتاب الله هم هست، زیرا کتاب الله جائی برای تخییر در نظر نگرفته است و می گوید عده ای تمتع و عده ای افراد انجام دهند. بنابراین جمع بین این دو طائفه از این راه ممکن نیست. صاحب جواهر می گوید یک راه هم این است که دو سال را به دو حج برگردانیم که سنتی الحج می شود، یعنی فاصله ی بین دو حج که عملاً یک سال است مانند ماه برای عادت زنان که سیزده روز است که سه روز حداقل عادت و ده روز حداقل طهر است. این هم احتمال بعیدی است.

ص: ۲۱۹

پس به تعارض بین طوائف رسیدیم و اکنون باید به سراغ مرجحات برویم. روایات سنتین یک مرجح دارد و آن شهرت است. و روایات سنه هم موافق کتاب الله است. زیرا حاضری المسجد عرفاً بر یک سال صدق می کند و قرآن هم گفته حاضری المسجد الجرام نه کسی که وطنش مسجد حرام است. یعنی روایات سنه مطابق کتاب و روایات سنتین مطابق مشهور است. روایات یک سال شهرت روائی دارد به دلیل پنج روایت که بینها صحاح هم بود و این یک مؤید است. لذا ما بعید نمی دانیم که همان روایات یک سال مرجح باشد. ولی چرا مشهور روایات یک سال را رها کرده اند. شاید به دو دلیل:

- عمومات تمتع که همواره تمتع را مطرح می کند. یعنی قدر متیقن خروج از حج تمتع همان دو سال است.
- استصحاب تمتع که وقتی به دو سال رسید دیگر افراد است. برخی اصولیان استصحاب را جزو مرجحات می دانستند.

ما شهرت روائی را از مرجحات نشمردیم از مؤیدات دانستیم.

در مقام جمع بندی دو قول بی دلیل را کنار گذاشتیم و در بین دو قول یک سال و دو سال هم گفتیم که جمع بین آنها ممکن نیست و دو روش جمع را نقد کردیم و در مقام تعارض گفتیم، گرچه قول به سنتین شهرت فتوائی دارد ولی به دلیل مطابقت قول به سنه با کتاب الله و نیز تأیید آن با شهرت روائی و دو محملی که برای قول به سنتین نزد مشهور وجود دارد، ما در مجموع می گوییم که فتوی این است که قول به یک سال را مقدم بداریم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۱۴ دی ماه ۸۸/۱۰/۱۴

Your browser does not support the audio tag.

به جمع بندی بحث دیروز اشکال شده است که با مبنای خود شما ترجیح با قول به دو سال است. زیرا شهرت فتوائی با دو سال است که در مقام تراجیح در رتبه ی اول قرار دارد و مطابقت با کتاب الله در رتبه ی دوم است. این سخن، سخنی حق است ولی گاه مرجح دوم با قرائنی همراه می شود که نمی توان مرجح اول را بر آن مقدم داشت. قول به دو سال مخالفت با کتاب الله دارد، زیرا می گوید کمتر از دو سال نمی تواند حج افرادی به جا آورد. مؤید دیگر این است که چه بسا مشهور به خاطر استصحاب و اطلاقات ادله، نظر دو سال را ترجیح داده اند. به نظر ما حکم مسأله همین است ولی اگر کسانی اصرار داشته باشند، می توان در فاصله ی یک سال و دو سال قائل به احتیاط بود و طریقه ی جمع را قبلاً به تفصیل بحث کردیم.

چند نکته باقی مانده است:

نکته ی اول: امام به تبع عروه در اینجا شرطی قرار داده اند که بشرط ان تکون الاقامه بقصد المجاوره، یعنی اقامت به قصد توطن نباشد: اما لو کان بقصد التوطن فینقلب بعد قصده من الاول. یعنی به محض قصد از همان ابتدا، متوطن به حساب می آید و تمتع او به افراد تبدیل می شود. دلیل این مسأله روشن است:

- اولاً توطن که مدت لازم ندارد.
- ثانیاً روایات هم همین را می گوید.

حال آیا باید مدتی هم بگذرد یا از همان اول صدق وطن می کند، مسأله ی دیگری است. این که عرفاً از همان روز اول صدق کند خالی از تأمل نیست. در نماز هم همینطور است و به محض قصد توطن حاضر به حساب نمی آید. پس گرچه صدق وطن من اول الامر محل تأمل است، ولی به هر حال شش ماه هم لازم نیست.

ص: ۲۲۱

نکته دوم: این که امام می فرماید: و فی صوره الانقلاب یلحقه حکم المکی بالنسبه إلی الاستطاعه أیضا، فتکفی فی وجوبه استطاعته منها، و لا یشترط فیه حصولها من بلده. ممسأله این است که حج که منقلب شد آیا استطاعت هم منقلب می شود یا نه؟ مثلاً در استطاعت قربانی لازم بود و اینجا قربانی ندارد پس هزینه استطاعت کمتر است. پاسخ معلوم است که اگر قرار است حج را از اینجا به جا آورد، استطاعت هم متناسب با آن باید باشد. موارد دیگر کمتر شدن هزینه، نداشتن هزینه ی رفت و آمد و احتمالاً هزینه اقامت است. برخی بحث در اینجا را طولانی کرده اند و به نظر من چنین بسطی لازم نیست.

نکته ی سوم: اگر کسی درست در رأس المده باشد، داخل در انقلاب حکم است یا داخل در بقای حکم؟ در بحث خون به اندازه درهم هم این مسأله مطرح است که اگر کمتر از درهم و بیشتر از درهم باشد که تکلیف روشن است، ولی اگر دقیقاً به اندازه درهم بود تکلیف چیست و فقهاء در اینجا بحثهای فراوانی کرده اند. در ما نحن فیه، اگر در روایت جاور سنتین باشد یا

اقام سنتین، تکلیف روشن است که این فرد هر چند داخل در سال بعد نشده وظیفه او افراد است، زیرا اقتضای ظاهر روایت این است که انقلاب رخ می دهد مگر این که روایت را به صورت جاوز بخوانیم که البته مسلم نیست نسخه ی اصلی آن چنین باشد. عمده این است که پیدا کردن چنین مصداقی عاده محال یا نادر است. هر چند رأس المده هم عرفی هم باشد و نخواهیم با دقت عقلی آن را معلوم کنیم، باز هم نادر است.

فرع سوم

از مسأله ی سوم دو فرع دیگر باقی مانده است. فرع سوم چنین است:

و لو حصلت الاستطاعه بعد الإقامه فی مکه قبل مضی السنتین لکن بشرط وقوع الحج علی فرض المبادره إلیه قبل تجاوز السنتین فالظاهر أنه کما لو حصلت فی بلده، فیجب علیه التمتع و لو بقیت إلی السنه الثالثه أو أزید،

اگر استطاعت بعد از اقامت حاصل شد، مثلا بعد از شش ماه مستطیع شد و ماه بعد از حصول استطاعتت هم ایام حج باشد، و این فرد حج انجام داد که هیچ ولی اگر آن را انجام نداد، و عصیان کرد، آیا چون قبلًا بر او حج تمتع مستقر شده بود، بعداً هم باید تمتع انجام دهد یا چون وظیفه ی کنونی او افراد است، باید حج افرادی به جا آورد؟ مانند این را سابقاً هم عروه و هم امام داشتند. یک بحث قبلاـ داشتیم که صرف نظر از عصیان، این فرد الآن مصداق چیست؟ شکی نیست که مصداق حاضری المسجد الحرام است. مانند مسافری که نذر کرده باشد اول وقت نماز بخواند و نخواند و از سفر برگردد، اکنون در حضر تکلیف او چیست؟ طبیعی است که باید نمازش را تمام بخواند و اگر در حضر هم نخواند و نمازش قضا شد، قضای او نماز تمام است، زیرا دیگر تبدل موضوع صورت گرفته است. در اینجا هم باید تبدل موضوع به رسمیت شناخته شود.

فرع چهارم

فرع چهارم بر عکس فرع سوم است یعنی اگر مکی مکه را ترک کرد و مجاور مثلاـ مدینه شد آیا این مجاورت، مانند مجاورت در مکه موجب تبدل حکم می شود یا نه؟

ص: ۲۲۳

و أما المکی إذا خرج الی سائر الأمصار مجاورا لها فلا یلحقه حکمها فی تعین التمتع علیه إلا إذا توطن و حصلت الاستطاعه بعده فیتعین علیه التمتع و لو فی السنه الأولی.

امام می فرمایند این فرد همچنان باید وظیفه ی مکی را انجام دهد و مادام که قصد توطن نکرده وظیفه ی او به تمتع برنمی گردد و دلیلی هم اقامه نمی کنند، ولی عروه دلیل آن را هم ذکر می کند که ما اولاً برای مکی دلیل روائی نداریم و ثانیاً نمی-توانیم به انقلاب وظیفه ی آفاقی به مکه قیاس کنیم، زیرا قیاس در مذهب ما باطل است. ظاهراً نظر امام هم همین است. ولی متقضای آن چه ما گفتیم این است که عکس مسأله هم مثل اصل مسأله است. اینجا هم بحث حاضری المسجد الحرام است. کسی که دو سال بیرون مکه باشد، عرف می گوید این فرد حاضری المسجد الحرام نیست. و در اینجا نمی توان استصحاب بقای حکم مکی کرد، زیرا در اینجا دو اشکال برای اجرای استصحاب وجود دارد:

- اولا: تبدل موضوع ـ زیرا این فرد حاضری المسجد الحرام نیست

- ثانیاً: عدم اجرای استصحاب در شبهات حکمیه ـ این شبهه ی حکمیه است و مطابق فتوای ما در شبهات حکمیه استصحاب جاری نمی شود.

پس هم در اصل و هم در عکس مسأله قائل به تبدل موضوع هستیم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۱۶ دی ماه ۸۸/۱۰/۱۶

.Your browser does not support the audio tag

باب ۱۴۲ از یک روایت بیشتر ندارد و آن هم روایت عجیبی است.

۱۶۲۴۰ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ یَحْیَی الْکَاهِلِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِکٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی مَوْلَی آلِ سَامٍ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع بِحَدِیثٍ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَ لَیْسَ زَعَمْتَ لِیَ السَّاعَهَ کَذَا وَ کَذَا فَقَالَ لَا فَعَظُمَ ذَلِکَ عَلَیَّ فَقُلْتُ بَلَی وَ اللَّهِ زَعَمْتَ قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا زَعَمْتُهُ قَالَ فَعَظُمَ ذَلِکَ عَلَیَّ فَقُلْتُ بَلَی وَ اللَّهِ قَدْ قُلْتَهُ قَالَ نَعَمْ قَدْ قُلْتُهُ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ کُلَّ زَعْمٍ فِی الْقُرْآنِ کَذِبٌ

ص: ۲۲۴

خلاصه حرف این روایت این است که با ظن و گمان و وهم و خیال در باره کسی نباید قضاوت کرد. تا به یقین نرسید نباید قضاوت کرد. الآن در جامعه ی ما این خیلی زیاد شده است. شرایط شرایط خاص است. یکی از عوامل ایجاد بحران در یک جامعه قضاوت بر اساس خیال و گمان است. در سوره احزاب، آیه ی ۶۰ تا ۶۲ چنین آمده است:

لَئِنْ لَمْ یَنْتَهِ الْمُنافِقُونَ وَ الَّذینَ فی قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَ الْمُرْجِفُونَ فِی الْمَدینَهِ لَنُغْرِیَنَّکَ بِهِمْ ثُمَّ لا یُجاوِرُونَکَ فیها إِلاَّ قَلیلاً ـ مَلْعُونینَ أَیْنَما ثُقِفُوا أُخِذُوا وَ قُتِّلُوا تَقْتیلاً ـ سُنَّهَ اللَّهِ فِی الَّذینَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَ لَنْ تَجِدَ لِسُنَّهِ اللَّهِ تَبْدیلاً

مرجفون همان شایعه سازان هستند. در نقل شایعات هم سازنده مسؤول است و هم پخش کننده مسؤول است. منشأ جعل شایعات هم متفاوت است گاه عمداً جعل می شود و گاه بر اساس حدس و گمان.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۱۹ دی ماه ۸۸/۱۰/۱۹

.Your browser does not support the audio tag

تذکر در باره ی حفص بختری

در باره ی حفص بختری، که قبلاً صحبت شد، چند نکته را یادآور می شویم. مامقانی در رجال می گوید نام او به ضم الباء است و مراد از بختری حسن المشی و حسن الوجه است و گفته اند مراد از بختری مختال است، یعنی کسی که با تکبر راه می رود، مجلسی اول یعنی محمد تقی مجلسی آن را به فتح باء ثبت کرده است، قاموس هم بَختری نوشته است و قاموس سرآمد کتابهای لعت است، برخی آن را معرب بهتر فارسی می دانند و الآن هم در روستاهای اطراف شیراز بهتر را بختر تلفظ می کنند. گفتیم که نجاشی او را توثیق کرده است و برخی هم به او ملحق شده اند ولی سه نفر او تضعیف کرده اند: محقق و فاضل مقداد و بحرانی. علت این تضعیف هم این است که بنی اعین او را به لعب شِطرنج (شطرنج هم معرب شش رنگ است زیرا مهره های شطرنج شش نوع است و لذا باید به کسر شین باید آن را تلفظ کرد) متهم کرده اند که اولاً باید دید که شطرنج گناه کبیره است که مانع عدالت شود یا نه؟ البته اگر صغیره هم باشد، اصرار بر صغیره باشد مانع عدالت است. این اصرار را ذکر کرده اند ولی باید توجه داشت که کسانی که آن را حرام می-دانند آن را قمار می دانند و قمار از گناهان کبیره است و دیگر اصرار بر صغیره معنی ندارد. و ثانیاً گفته اند قائل به این او که شطرنج بازی می کرد مجهول است و چون مجهول است حمل بر غرض و مرض کنیم که در جواب باید گفت اولاً هر مجهولی را نمی توان حمل بر غرض و مرض کرد، ثانیاً چطور محقق و فاضل مقداد و بحرانی به آن عمل کرده اند؟ اگر مجهول بود که افرادی مانند این بزرگان به آن عمل نمی کردند، این نشان می دهد مدرکی دست اینها بوده است که اکنون در دست ما نیست، و لذا اعتماد بر او خالی از اشکال نیست. اگر وثاقت او مستقلاً اثبات شده باشد، شاید بتوان گفت که لعب شطرنج لطمه ای به صداقت نمی زند، ولی اگر چنین وثاقتی اثبات نشده باشد، اینها می تواند به وثاقت لطمه بزنند.

ص: ۲۲۵

ادامه ی مسأله ی چهار

در مسأله ی چهار، بحث در محل احرام برای عمره تمتع کسی بود که در مکه است ولی وظیفه ی او هنوز تمتع است. و سؤال این است که میقات او کدام میقات است. و گفتیم که سه قول در اینجا وجود دارد:

- میقات شهر خودش
- مخیر بین هر کدام از میقاتها

• نزدیک ترین میقات

قائلین به این اقوال به نقل از جواهر خوانده شد و صاحب حدائق هم مفصلتر در باره-ی آن بحث کرده است و از صفحه ی ۴۱۲ تا ۴۲۵ ج ۱۴ را به آن اختصاص داده است و در مقدمه ی آن گفته که از من در این باره سؤال شد و من تحقیقاتی کردم و نتیجه ی آن را می نویسم و می گوید در این زمینه لم یسبقنی الیه احد.

ادله ی مسأله

گرچه ما معمولاً ابتدا اصل در هر مسأله ای را ذکر می کردیم، در اینجا اول به سراغ ادله ی اقوال می رویم، زیرا بحث از اصل پیچیده است؛ جواهر که به تبع ریاض وارد بحث از اصل شده است، چند احتمال را مطرح می سازد که آیا اصل برائت است یا تخییر است یا احتیاط و در اینجا بحثهای زیادی مطرح است. لذا اول ادله اقوال را بررسی می کنیم. صاحب جواهر می گوید دلیل اقوال سه گانه ضعیف است ولی باید آنها را بررسی کرد.

قول اول: بازگشت به میقات شهر خود

چند دلیل بر این قول اقامه شده است که مهمترین آن روایت معروف سماعه است.

دلیل اول همان روایت سماعه است.

ص: ۲۲۶

حدیث ۱ باب ۸ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۵۰ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُجَاوِرِ أَ لَهُ أَنْ يَتَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ قَالَ نَعَمْ يَخْرُجُ إِلَى مُهَلِّ أَرْضِهِ فَيُلَبِّي إِنْ شَاءَ

معلی در این سلسله سند مشکل دارد ولی بقیه راویان مشکلی ندارند. پس این روایت از نظر سند مشکل دارد و از نظر دلالت هم دو مشکل دارد:

- اولاً در پایان آن إن شاء برای چه آمده است، رفتن به میقات بر این فرد واجب است و حتماً باید برود و محرم بشود.

- ثانیاً اشکال دیگر این است که سوال سائل و جواب امام از وظیفه نیست بلکه از جواز است، " عن المجاور أ له "، آیا این اشاره به حج ندبی نیست؟ در ندبی انسان بین تمتع و افراد مخیر است.

مهمترین دلیل تقریباً همین است که هم اشکال سندی و هم دو اشکال دلالتی داشت.

دلیل دوم که به آن استناد کرده اند روایاتی است که در باب نسیان یا جهل آمده است.

حدیث ۱ باب ۱۴ از ابواب مواقیت الحج:

۱۴۹۳۱ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ نَسِيَ أَنْ يُحْرِمَ حَتَّى دَخَلَ الْحَرَمَ قَالَ قَالَ أَبِي يَخْرُجُ إِلَى مِيقَاتِ أَهْلِ أَرْضِهِ فَإِنْ خَشِيَ أَنْ يَفُوتَهُ الْحَجُّ أَحْرَمَ مِنْ مَكَانِهِ فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَخْرُجَ مِنَ الْحَرَمِ فَلْيَخْرُجْ ثُمَّ لْيُحْرِمْ

این روایت صحیحه است و به دو صورت نقل شده و حلبی آن را دو روایت حساب کرده است. یکی مستقیم از امام صادق و دیگری امام صادق از امام باقر علیه السلام. در این روایت، صحبت در نسیان است و ما نحن فیه را چه قیاسی با نسیان می توان کرد؟ بحث ما در غیر ناسی است. شاید برخی خیال کنند که بحث در اولویت است، به این معنی که وقتی که ناسی را عفو نکرده اند و گفته اند باید برگردد به میقات شهر خودش، غیرناسی به طریق اولی باید چنین کند. این قیاس مع الفارق است. بحث ما در مجاور است و بحث روایت در ناسی.

روایت ۷ باب ۱۴ از ابواب مواقیت الحج:

۱۴۹۳۷ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ تَرَکَ الْإِحْرَامَ حَتَّى دَخَلَ الْحَرَمَ فَقَالَ یَرْجِعُ إِلَى مِیقَاتِ أَهْلِ بِلَادِهِ الَّذِی یُحْرِمُونَ مِنْهُ فَیُحْرِمُ فَإِنْ خَشِیَ أَنْ یَفُوتَهُ الْحَجُّ فَلْیُحْرِمْ مِنْ مَکَانِهِ فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ یَخْرُجَ مِنَ الْحَرَمِ فَلْیَخْرُجْ

رجل ترک الاحرام هم ناسی را می گیرد و هم جاهل را. این دو حدیث ممکن است یک حدیث باشد که توضیح داده شد.

حدیث ۹ باب ۱۴ از ابواب مواقیت الحج:

۱۴۹۳۹ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیُّ فِی قُرْبِ الْإِسْنَادِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَدِّهِ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ تَرَکَ الْإِحْرَامَ حَتَّى انْتَهَى إِلَى الْحَرَمِ- کَیْفَ یَصْنَعُ قَالَ یَرْجِعُ إِلَى مِیقَاتِ أَهْلِ بِلَادِهِ الَّذِی یُحْرِمُونَ مِنْهُ فَیُحْرِمُ

این روایت از قرب الاسناد است که سند آن محل بحث است. کسی عمداً ترک احرام نمی کند، تارک حج یا ناسی است و یا جاهل و البته مضطر هم موضوع بحث ما و این روایات نیست.

پس دلیل اول به خاطر سند و دلالت از کار افتاد و دلیل دوم هم قابل اعتماد نیست.

دلیل سوم اطلاقات روایات باب اول از ابواب مواقیت است که به موجب آن پیامبر برای ساکنان شهرهای مختلف میقات تعیین کرد و عموم این روایات شامل این مجاور هم می شود. زیرا او هنوز مکی نیست و لذا باید مطابق این روایات از میقات شهر خودش محرم شود. ولی جواب این دلیل این است که خود اهل بلاد می توانند از میقات شهر خودشان محرم نشوند و از میقات دیگر محرم شوند، به طریق اولی این فرد هم مخیر است.

پس هیچ یک از ادله سه گانه قابل اعتماد نیست.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۲۰ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۰

.Your browser does not support the audio tag

ادله ی قول دوم: تخییر بین مواقیت

قول دوم در باره ی محل میقات ساکن مکه ای که هنوز وظیفه ی او تمتع باشد، تخییر در هر یک از مواقیت شش گانه بود. قائلین به این قول هم چندین دلیل دارند.

دلیل اول حدیث ۱ و ۲ باب ۱۵ از ابواب مواقیت است.

دلیل اول: حدیث ۱ باب ۱۵ از ابواب مواقیت

۱۴۹۴۱ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا ع .... فَكَتَبَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص وَقَّتَ الْمَوَاقِيتَ لِأَهْلِهَا وَ مَنْ أَتَى عَلَيْهَا مِنْ غَيْرِ أَهْلِهَا وَ فِيهَا رُخْصَةٌ لِمَنْ كَانَتْ بِهِ عِلَّةٌ فَلَا تُجَاوِزِ الْمِيقَاتَ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ

ص: ۲۲۹

حدیث ۲ باب ۱۵ از ابواب مواقیت:

۱۴۹۴۲ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى ع فِي حَدِيثٍ قَالَ مَنْ دَخَلَ الْمَدِينَهَ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يُحْرِمَ إِلَّا مِنَ الْمَدِينَهِ

این حدیث نشان می دهد که ساکن هر شهری که باشد وقتی وارد مدینه شود، باید از مدینه محرم شود یعنی الزام ندارد که از

شهر خودش محرم شود. کسی نگفته که مدینه خصوصیت دارد و شامل هر شهر دیگری هم می شود. بعلاوه سیره ی مستمره هم همین است. مثلاًـ تاجرانی که اهل شهرهای مختلف هستند در هر شهری که باشند از آنجا محرم می شوند و به شهر خودشان برنمی گردند.

این دو روایت شامل این فرد ساکن مکه که هنوز مکی نشده هم می شود.

دلیل دوم: حدیث ۲۰ باب ۴ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۲۰ وَ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِيهِ سَهْلٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع عَنِ الْمُعْتَمِرِ بِمَكَّةَ- يُجَرِّدُ الْحَجَّ أَوْ يَتَمَتَّعُ مَرَّةً أُخْرَى فَقَالَ يَتَمَتَّعُ أَحَبُّ إِلَيَّ وَ لْيَكُنْ إِحْرَامُهُ مِنْ مَسِيرَةِ لَيْلَةٍ أَوْ لَيْلَتَيْنِ

سهل همان سهل بن زیاد است که محل تأمل است ولی اسحاق بن عبدالله ثقه است. یجرّد یعنی افراد انجام دهد. این روایت افزون بر مشکل سند، مشکل دلالی هم دارد زیرا یَتَمَتَّعُ مَرَّةً أُخْرَی دارد یعنی مربوط به حج ندبی است.

دلیل سوم: حدیث ۹ باب ۹ از ابواب اقسام الحج

ص: ۲۳۰

۱۴۷۶۳ وَ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ مَنْ دَخَلَ مَكَّةَ بِحَجَّةٍ عَنْ غَيْرِهِ ثُمَّ أَقَامَ سَنَةً فَهُوَ مَكِّيٌّ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَحُجَّ عَنْ نَفْسِهِ أَوْ أَرَادَ أَنْ يَعْتَمِرَ بَعْدَ مَا انْصَرَفَ مِنْ عَرَفَةَ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يُحْرِمَ مِنْ مَكَّةَ- وَ لَكِنْ يَخْرُجُ إِلَى الْوَقْتِ وَ كُلَّمَا حَوَّلَ رَجَعَ إِلَى الْوَقْتِ

فهو مکی در متن این روایت، به معنای مکی شرعی نیست زیرا با ذیل حدیث نمی-سازد، بلکه مراد ساکن مکه و مکی ظاهری است. این روایت که وقت را مقید نمی کند، دلیل بر اختیار است ولی از نظر سند به دلیل مرسله بودن مشکل دارد.

دلیل چهارم: روایت ۲ باب ۱۰ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۶۵ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع .... وَ إِنَّمَا هُوَ مُجَاوِرٌ أَفْرَدَ الْعُمْرَةَ فَإِنْ هُوَ أَحَبَّ أَنْ يَتَمَتَّعَ فِی أَشْهُرِ الْحَجِّ- بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَلْيَخْرُجْ مِنْهَا حَتَّى يُجَاوِزَ ذَاتَ عِرْقٍ أَوْ يُجَاوِزَ عُسْفَانَ- فَيَدْخُلَ مُتَمَتِّعاً بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَإِنْ هُوَ أَحَبَّ أَنْ يُفْرِدَ الْحَجَّ فَلْيَخْرُجْ إِلَى الْجِعْرَانَةِ فَيُلَبِّی مِنْهَا

این موثقه سماعه است و از نظر سند خوب است. این روایت هر چند سندش خوب است ولی دلالت آن مربوط به حج مستحبی است، زیرا امام می فرماید اگر دوست داشت که تمتع انجام دهد، این کار را بکند و این نشان دهنده ندبی بودن حج است.

پس قول دوم که تخییر بین مواقیت است، اجمالاـ دلیل دارد و دلیل اول آن دلیل خوبی است و بقیه ادله را می توان به عنوان مؤید در نظر گرفت.

ص: ۲۳۱

ادله ی قول سوم: ادنی المواقیت

و اما قول سوم که قول حلبی یعنی ادنی الحل بود، نیز ادله ای دارد و صاحب مدارک هم گفته که بعید نیست قول ایشان درست باشد. محقق اردبیلی هم گفته که ظاهر الادله همین قول است. . اینها سه دلیل دارند:

دلیل اول: حدیث ۳ باب ۹ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۵۷ وَ عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع لِأَهْلِ مَکَّهَ أَنْ یَتَمَتَّعُوا فَقَالَ لَا لَیْسَ لِأَهْلِ مَکَّهَ أَنْ یَتَمَتَّعُوا قَالَ قُلْتُ فَالْقَاطِنِینَ بِهَا قَالَ إِذَا أَقَامُوا سَنَهً أَوْ سَنَتَیْنِ صَنَعُوا کَمَا یَصْنَعُ أَهْلُ مَکَّهَ- فَإِذَا أَقَامُوا شَهْراً فَإِنَّ لَهُمْ أَنْ یَتَمَتَّعُوا قُلْتُ مِنْ أَیْنَ قَالَ یَخْرُجُونَ مِنَ الْحَرَمِ- قُلْتُ مِنْ أَیْنَ یُهِلُّونَ بِالْحَجِّ فَقَالَ مِنْ مَکَّهَ نَحْواً مِمَّا یَقُولُ النَّاسُ

این روایت صحیحه است این هم حج مستحبی است زیرا لهم می گوید نه علیهم. پس دلالت بر قول حلبی ندارد و معرض عنهای اصحاب هم هست.

دلیل دوم: روایت ۷ باب ۹ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۶۱ وَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ دَاوُدَ عَنْ حَمَّادٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ أَهْلِ مَکَّهَ أَ یَتَمَتَّعُونَ قَالَ لَیْسَ لَهُمْ مُتْعَهٌ قُلْتُ فَالْقَاطِنُ بِهَا قَالَ إِذَا أَقَامَ بِهَا سَنَهً أَوْ سَنَتَیْنِ صَنَعَ صُنْعَ أَهْلِ مَکَّهَ- قُلْتُ فَإِنْ مَکَثَ الشَّهْرَ قَالَ یَتَمَتَّعُ قُلْتُ مِنْ أَیْنَ- قَالَ یَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ قُلْتُ مِنْ أَیْنَ یُهِلُّ بِالْحَجِّ قَالَ مِنْ مَکَّهَ نَحْواً مِمَّا یَقُولُ النَّاس

روایت ضعیف السند است به دلیل داود که معلوم نیست کیست و ما چند نفر به این نام داریم. شاهد ما بخش دوم حدیث است. ظاهر عبارت بخش دوم وجوب است. دلالت روایت خوب است ولی سند ندارد.

دلیل سوم: روایت ۱ باب ۲۲ از ابواب مواقیت الحج

۱۴۹۶۷ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَـيْنِ بِإِسْـنَادِهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْ مَكَّةَ لِيَعْتَمِرَ أَحْرَمَ مِنَ الْجِعْرَانَهِ أَوِ الْحُدَيْبِيَهِ أَوْ مَا أَشْبَهَهَا

روایت صحیحه است. و سند آن خوب است ولی دلالت آن هم که دلالت بر ادنی الحل دارد، اطلاق دارد و شامل همه است، و شامل کسی که یک ماه در مکه بوده است هم می شود که می تواند تخصیص بخورد، پس به این روایت هم نمی توان تمسک کرد.

بنا بر این، ادله ی قول اول و سوم ناتمام و دلیل قول دوم تمام است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۲۲ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۲

.Your browser does not support the audio tag

در مباحث جلسه ی گذشته، توجه داشته باشید که مراد از ادنی الحل میقات عمره مفرده است، نه میقات عمره ی تمتع. عمره تمتع شش میقات دارد که عبارتند از: یلملم، قرن المنازل، جحفه، مسجد شجره، ذات عرق، و منزله (که کسی که منزلش بیش از ۴۸ میل است و به مواقیت نمی رسد)

اصل عملی در مسأله

حال بعد از بررسی اقوال سه گانه که به نظر ما قول دوم اثبات شد و قول اول و سوم تمام نبود، اگر فرض کنیم که هیچ کدام از این اقوال دلیل مناسب ندارد و بخواهیم سراغ اصل برویم، باید ببینیم اصل در اینجا برائت است که ادنی الحل را بگیریم یا احتیاط که میقات شهرش را بگیریم.

ص: ۲۳۳

صاحب ریاض در ج ۶، ص ۱۴۵ کلام مفصلی در این زمینه دارد که بخش اول آن چنین است:

و حیث ظهر ضعف أدله الأقوال وجب الرجوع فی المسأله إلی مقتضی الأصل الشرعیه، و هو هنا البراءه عن تعیین میقات علیه إن اتّفق علی الصحه مع المخالفه لما یوجب علیه، و وجوب الأخذ بالمبرئ للذمه منها یقیناً إن کان ما یوجب علیه شرطاً.

شرح کلام ایشان این است که رفتن به میقات وجوب شرطی دارد یا تکلیفی؟ اگر تکلیفی باشد لازمه اش این است که اگر این فرد به میقات نرفت، احرام او باطل نیست ولی گناه کرده است. ولی اگر گفتیم وجوب شرطی دارد کما هو الحق یعنی شرط صحت است، ظاهر امر در این گونه موارد شرطیت و بیان حکم وضعی است و لذا شرط صحت است و اگر رعایت نشود، احرام باطل است. نتیجه این می شود که شک می کنیم مبریء الذمه چیست؟ و لذا باید قدر متیقن برای ابرای ذمه را بگیریم که میقات اهله است. صاحب ریاض ایشان در ذیل کأنه از این حرف برمی گردد و می گوید ما اجماع داریم که هر

کس از هر میقاتی بگـذارد می توانـد از آنجا محرم شود. و شـما می خواهیم اضافه بر آن چیزی بر گردن ما بگذارید که حکم در آنجا برائت است. پس صدر کلام ایشان تفصیل بین وجوب تکلیفی و وجوب وضعی (احتیاط) و ذیل کلام ایشان این بود که در وجوب وضعی هم برائت است و دلیل آن هم کفایت عمومات هر یک از مواقیت است.

ص: ۲۳۴

اشکالی که به کلام ایشان وارد است این است که ایشان اصل عملی را با اصل لفظی مخلوط کرده است. در وسط بحث عملی از عمومات که اصل لفظی است سخن به میان آورده است، این یک خلط در کلام ایشان است.

و اما حق در مسأله، در اصل لفظی که بحث آن گذشت گفتیم که قول دوم دلیل تمام دارد، ولی در اصل عملی، باید دید اقتضاء چیست؟ اینجا دوران الامر بین تعیین و تخییر است. و هر جا امر دائر بین اینها بشود ما قائل به اشتغال هستیم. مانند شک در وجوب تعیین نماز جمعه و یا تخییر بین جمعه و ظهر که اگر شک کردیم، وظیفه ی ما اشتغال است و لازمه آن اخذ به تعیین است زیرا در این صورت هم به تعیین عمل کرده ایم و هم به تخییر و به عبارت دیگر اخذ به تعیین با هر دو وجه سازگار است. این مثالی بود برای احکام تکلیفیه و مثال دیگر برای احکام وضعیه این است که ما ندانیم در شرط صحت نماز آیا در رکعت سوم و چهارم تسبیحات بخوانیم یا مخیر بین حمد و تسبیحات هستیم. اینجا هم محل اجرای اشتغال است و چون اشتغال یقینی برائت یقینی می خواهد، و قدر متیقن تسبیحات است آن را انجام می دهیم.

قبلاً هم در یکی از مباحث اشاره کردیم که در دوران امر بین تعیین و تخییر، مرحوم خوئی برائت جاری می کنند، با این استدلال که قدر متیقن یکی از این دو واجب است و اضافه بر آن مشکوک است. جواب ما این بود که " احدهما " انتزاع عقلی شماست و حکمی روی آن نیامده است و چنین چیزی از واجبات اسلامی نیست و این دو، دو چیز متباین هستند و جامع ندارند. پس اصل در مسأله روشن شد که اگر کار به اصول عملیه بکشد قول دوم یعنی رفتن به هر یک از مواقیت مقدم است.

دو نکته باقی مانده است که باید تذکر داده شود:

نکته اول عدم قدرت بر رجوع به میقات اهل در قول اول یا رفتن به یکی از مواقیت در قول دوم است یعنی اگر کسی نتوانست به محل مقرر برود چه بایـد بکنـد؟ در اینجا می گویند أدنی الحل کافی است. در این موضوع ادعای لاخلاف شده است و دو روایت هم در این زمینه داریم.

روایت ۱ باب ۱۴ از ابواب مواقیت :

۱۴۹۳۱ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ نَسِيَ أَنْ يُحْرِمَ حَتَّى دَخَلَ الْحَرَمَ قَالَ قَالَ أَبِي يَخْرُجُ إِلَى مِيقَاتِ أَهْلِ أَرْضِهِ فَإِنْ خَشِيَ أَنْ يَفُوتَهُ الْحَجُّ أَحْرَمَ مِنْ مَكَانِهِ فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَخْرُجَ مِنَ الْحَرَمِ فَلْيَخْرُجْ ثُمَّ لْيُحْرِمْ

این روایت صحیحه است.

روایت ۷ باب ۱۴ از ابواب مواقیت:

۱۴۹۳۷ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ تَرَكَ الْإِحْرَامَ حَتَّى دَخَلَ الْحَرَمَ فَقَالَ يَرْجِعُ إِلَى مِيقَاتِ أَهْلِ بِلَادِهِ الَّذِي يُحْرِمُونَ مِنْهُ فَيُحْرِمُ فَإِنْ خَشِيَ أَنْ يَفُوتَهُ الْحَجُّ فَلْيُحْرِمْ مِنْ مَكَانِهِ فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَخْرُجَ مِنَ الْحَرَمِ فَلْيَخْرُجْ

سند روایت ۷ احتمالاً خالی از اشکال نباشد. یک روایت می گوید ناسی اگر از بیرون آمده به ادنی الحل برود و روایت دیگر مربوط به جاهـل است، اگر این را به دست عرف بـدهیم، می گویـد این مربوط به معـذور است، و الغای خصوصیت در اینجا ممکن است و در ما نحن فیه هم می توان به همین روایات عمل کرد.

ص: ۲۳۶

برخی احتیاط کرده انـد که از ادنی الحل به مقـدار امکان جلوتر برود، یعنی لازم نیست حتماً به میقات برسد ولی از ادنی الحل تـا آن جـا که می توانـد جلوتر برود. این سـخن دلیل نـدارد مگر این کسـی قائل به قاعـده ی میسور بشود که المیسور لایترک بالمعسور و لکن ما دو جواب به قاعده ی میسور داریم:

• جواب اول این است که روایت گفت به ادنی الحل برو و نگفت تا آن جا که می توانی برو.

• جواب دوم این است که میانه راه که تا حـد میسور برود که میقات نیست. ماننـد اعتکاف در مسـجد جامع که اگر نشد، نمی توانم بروم یـک کیلومـتر آن طرف تر و این عمـل به میسور نیست. میقـات محـل معینی است که خاصـیت معین دارد. محـاذی میقات میقات است ولی نیمه راه دیگر میقات نیست.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۲۳ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۳

.Your browser does not support the audio tag

بحث اخلاقی هفته

حدیث ۱۳ باب ۱۳۸ از ابواب احکام العشره:

۱۶۲۱۶ قَالَ وَ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع يَقُولُ أَلَا فَاصْدُقُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّادِقِينَ وَ جَانِبُوا الْكَذِبَ فَإِنَّهُ يُجَانِبُ الْإِيمَانَ أَلَا وَ إِنَّ الصَّادِقَ عَلَى شَفَى مَنْجَاةٍ وَ كَرَامَةٍ أَلَا إِنَّ الْكَاذِبَ عَلَى شَفَى مَخْزَاةٍ وَ هَلَكَةٍ أَلَا وَ قُولُوا خَيْراً تُعْرَفُوا بِهِ وَ اعْمَلُوا بِهِ تَكُونُوا مِنْ أَهْلِهِ وَ أَدُّوا الْأَمَانَةَ إِلَى مَنِ ائْتَمَنَكُمْ وَ صِلُوا أَرْحَامَ مَنْ قَطَعَكُمْ وَ عُودُوا بِالْفَضْلِ عَلَى مَنْ حَرَمَكُمْ

امیرالمؤمنین علی علیه السلام در این روایت پنج نکته را مورد تأکید قرار داده اند:

توصـیه ی اول: توصـیه به صـدق. انسانی که راست نمی گویـد به خـدا ایمان ندارد و می–خواهد با ابزارهای دیگر به خواسـته های خود برسد. شفی یعنی لبه، مخزاه، یعنی رسوائی. غالباً دروغگویان کارشان به رسوائی می کشد.

ص: ۲۳۷

توصیه ی دوم: سخن خوب گفتن تا به سخن خوب گفتن شناخته شوید.

توصـیه ی سوم: عمل به سـخنان خوب، تا از اهل آن نیکی ها شـناخته شوید. عمل شـما سخنانتان را تصدیق می کند و مردم به شما ایمان می آورند.

توصـیه ی چهـارم: خیـانت نکردن در امـانت، امـانت معنـای وسـیعی دارد که شامل همه چیز می شود و فقط زر و سـیم نیست، اسرار مردم، قرآن، فرزندان، نظام جمهوری اسلامی و حوزه های علمیه همه و همه امانت است.

توصیه ی پنجم: انتقام جویانه نبودن حرکات و صله رحم کسی که قطع رحم شما را کرده اند. انتقام جوئی کار حیوان است. بدی در برابر بدی موجب گسترش و عمق یافتن کینه هاست و خوبی در برابر بدی نقطه ی پایان بدیها و کینه هاست.

احادیث معصومون این گونه است که بسیاری از انها به گونه ای است که به تک تک آنها هم که عمل شود موجب سعادت است.

ما که می خواهیم معلم مردم باشیم، باید در رعایت این مسائل پیشتاز باشیم و مباد مصداق این شعر بشویم:

آموزگار خلق شدی اما نشناختی خود الف و با را

تذکر در باره ی مسائل روز

نکته ی اول

در دیدار ۱۹ دی رهبر معظم انقلاب بر نکته ای تکیه کردند که بسیار حکیمانه است: توصیه به عمل به قانون. اگر در کشور بی قانونی حاکم شود کشور دجار هرج و مرج خواهد شد. قرآن هم می گوید در برابر بی قانونی ها شما کار خلاف قانون نکنید:

یا أَیُّهَا الَّذینَ آمَنُوا کُونُوا قَوَّامینَ لِلَّهِ شُهَداءَ بِالْقِسْطِ وَ لا یَجْرِمَنَّکُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلی أَلاَّ تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوی وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبیرٌ بِما تَعْمَلُونَ (مائده، ۸)

ص: ۲۳۸

قرآن می فرماید:

لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلَنا بِالْبَیِّناتِ وَ أَنْزَلْنا مَعَهُمُ الْکِتابَ وَ الْمیزانَ لِیَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَ أَنْزَلْنَا الْحَدیدَ فیهِ بَأْسٌ شَدیدٌ وَ مَنافِعُ لِلنَّاسِ وَ لِیَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ یَنْصُرُهُ وَ رُسُلَهُ بِالْغَیْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِیٌّ عَزیزٌ (حدید، ۲۵)

در این آیه، مراد از بینات معجزات است، مراد از کتاب تعلیمات و مراد از میزان قانون است. میزان جزو کتاب است ولی تأکیداً تکرار شده است. قرآن می فرماید ما اینها را فرستادیم تا مردم با تکیه بر قانون قیام به قسط کنند. در ماجرای بستن شریعه ی فرات در جنگ صفین، معاویه راه را بست و حضرت راه را باز کرد ولی به توصیه ی یارانش که آب را بر اصحاب معاویه ببندید عمل نکرد، چون این کار خلاف قانون بود.

نکته ی دوم

آن چه در سخنان برخی از مسؤولان و مطبوعات عربستان در اهانت به آیت الله سیستانی آمده است، مایه ی تأسف است. آقای سیستانی از مراجع بزرگ شیعه است و حمله به ایشان یعنی حمله به همه ی مراجع و همه شیعیان. وقتی شما نسبت کفر و زندقه به ایشان می دهید، ما هم می توانیم این نسبت را به شما دهیم. در کتب اهل سنت هم روایات زیادی داریم، در ممنوعیت نسبت کفر دادن به اهل قبله و ما نمی دانیم چرا علمای سلفی به آن توجه نمی کنند. یکی از علمای الازهر این اقدام علمای عربستان را محکوم کرده است، شما می دانید که علمای مصر نسبت به علمای وهابی باسوادترند، و علمای وهابی اغلب کم سوادند. ما چنین نسبتهائی مانند کفر و زندقه به شما نمی دهیم تا مردم بی منطقی شما را بفهمند.

گفتیم دو نکته ذیل مسأله ی ۴ وجود دارد که یک نکته که مربوط به عدم قدرت برای رفتن به میقات اهل یا احد المواقیت بود توضیح داده شد و نکته ی دیگر را امروز تذکر می دهیم.

نکته ی دوم

نکته ی دیگر این است که حتی اگر به ادنی الحل نرسید و مثلاً حتی به تنعیم هم نتوانست برود به دلیل هر عذری مانند وجود مانع، در اینجا گفته اند از همان موضعی که هست محرم شود. دو دلیل برای این حکم وجود دارد:

- دلیل اول این مسأله، یکی همان قاعده ی میسور است.

- دلیل دوم دو حدیث هم داریم که در آنها می گوید به ادنی الحل برود و اگر نتوانست از مکان خودش محرم شود، همان دو روایتی که جلسه ی پیش هم خوانده شد، یعنی روایت ۱ و ۷ باب ۱۴ از ابواب مواقیت.

سؤالی که در اینجا مطرح است این است که اگر توانست مقداری به سمت ادنی الحل برود، آیا لازم است که به مقدار امکان به سوی ادنی الحل برود یا نه، در جواب باید گفت ظاهر حدیث به این موضوع اشاره ندارد. فرض این که فرد هیچ نتواند به سمت ادنی الحل برود، یعنی حتی چند گام هم بردارد، فرد نادر است. به نظر ما چنین چیزی لازم نیست، سکوت روایت دلالت بر حرف ما دارد، وقتی روایت در مقام بیان است، اگر چنین چیزی لازم بود، می بایست به آن اشاره می شد. بعلاوه قاعده میسور هم به عقیده ی ما در اینجا جاری نیست، زیرا میسور و معسور باید از یک جنس باشد، میسور باید مرتبه ی ضعیفتر معسور باشد، میسور یعنی میسور از همان چیز. میقات مکان مشخصی است که آثار معینی دارد، روایت نگفته است که مثلاً تا ۶۰ کیلومتری مکه برود و در آنجا محرم شود که بگویید حال که ۶۰ کیلومتر نشد تا آن جا که شد می رویم، میقات موضوعیت دارد و نزدیک شدن به آن فائده ای ندارد.

ص: ۲۴۰

اعمال حج تمتع

حـج تمتع از دو بخش عمره ی تمتع و حـج تشـکیل شـده است، لذا ابتدا عمره ی تمتع را مورد بررسـی قرار می دهیم. عمره ی تمتع مشتمل بر پنج عمل است:

۱. احرام

۲. طواف

۳. نماز طواف

۴. سعی

۵. تقصیر

در لابلای این بحث هم امام و هم عروه اشاره به طواف نساء هم می کننـد که عـده ای آن را جزو اعمال عمره ی تمتع شـمرده انـد. اگر طواف نسـاء جزو اعمـال باشـد، چون نمـاز طواف نسـاء هم به آن ملحق می شود، اعمال عمره ی تمتع به ۷ مورد می رسد.

اعمال حج ۱۳ مورد است که بعداً به آن اشاره می کنیم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۲۶ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۶

Your browser does not support the audio tag.

امام تبعاً للعروه در مقـدمه ی احکام حج، اعمال حج تمتع شامل عمره ی تمتع و حج را به صورت فشـرده بیان کرده است. البته ذکر فهرست برای این گونه مطالب خوب است تا مایه ی درک بهتر مطالب شود. تأکید می نماید اعمال عمره در پنج بخش و اعمال حج در ۱۳ بخش بحث خواهد شد. متن تحریر چنین است:

القول فی صوره حج التمتع إجمالاً و هی أن یحرم فی أشهر الحج (ربطی به اشهر حرام ندارد و شامل شوال و ذی القعده و ذی الحجه است.) من إحـدی المواقیت بالعمره المتمتع بها إلی الحـج (عمل اول)، ثم یـدخل مکه المعظمه فیطوف بالبیت سـبعاً (عمل دوم)، و یصلی عند مقام إبراهیم (ع) رکعتین، (عمل سوم) ثم یسعی بین الصفا و المروه سبعاً (عمل چهارم)، ثم یطوف للنسـاء احتیاطاً سـبعاً (این که طواف نسـاء جزو اعمـال هست یا نه را بعـداً بررسـی خواهیم کرد.) ثم رکعتین له (عمل بعـدی محتمـل)، و إن کـان الأـقوی عـدم وجوب طواف النسـاء و صـلاته، (یعنی اقوی این است که جزو اعمال عمره ی تمتع نیست، پس آن را جزو اینهـا شـمارش نمی کنیم.) ثم یقصـر (عمل پنجم) فیحل علیه کل ما حرم علیه بالإحرام، (البته صـید همچنان حرام است منتهی نه به دلیـل احرام بلکه به دلیل حرم) و هـذه صوره عمره التمتع التی هی أحـد جزئی حجه (حـج التمتع)، ثم ینشـئ (از اینجـا به بعـد اعمـال حج شـروع می شود) إحراماً للحـج من مکه المعظمه (عمـل اول) فی وقت یعلم أنه یـدرک

الوقوف بعرفه (یعنی ظهر روز نهم در عرفه حاضر باشد)، و الأفضل إيقاعه (الاحرام) يوم الترويه بعد صلاه الظهر (عده ای تا فاصله ی روز نهم در منی می مانند) ، ثم يخرج الی عرفات فيقف بها من زوال يوم عرفه الی غروبه (عمل دوم)، ثم يفيض منها و يمضي إلى المشعر فيبيت فيه و يقف به بعد طلوع الفجر من يوم النحر الی طلوع الشمس منه، (عمل سوم، در مشعر دو عمل وجود دارد: مبیت و وقوف بین طلوع فجر تا طلوع شمس، یعنی مبیت هم یک واجب است ولی امام این دو عمل مبیت و وقوف را با هم ادغام کرده است، مهم عمل دوم یعنی وقوف بعد از طلوع فجر تا طلوع شمس روز دهم است. اهل سنت قبل از طلوع هم حرکت می کنند) ثم يمضي إلى منى لإعمال يوم النحر، فيرمی جمره العقبه (عمل چهارم)، ثم ينحر أو يذبح هديه، (عمل پنجم) ثم يحلق إن كان صروره على الأحوط،(ظاهر احتیاط امام وجوبی است ولی ما بعداً خواهیم گفت که به نظر ما این احتیاط مستحبی است.) و يتخير غيره (غیر صروره) بينه (الحلق) و بين التقصير، (به نظر ما ناخن گرفتن کافی نیست و عرب کلمه ی تقصیر را برای ناخن به کار نمی برد و لذا حتماً باید مقداری از موی سر خود را کوتاه کند) و يتعين على النساء التقصير، (عمل ششم) فيحل بعد التقصير من كل شيء إلا النساء و الطيب، و الأحوط (این احوط استحبابی است.) اجتناب الصيد أيضا، و إن كان الأقوى عدم حرمته عليه من حيث الإحرام، نعم يحرم (الصید) عليه لحرمه الحرم، (عرفات خارج مکه است ولی منی داخل مکه است.) ثم يأتي إلى مكه ليومه إن شاء (اعمال مکه را تا آ]ر ذی الحجه می توان به تأخیر انداخت.) فيطوف طواف الحج (عمل هفتم) و يصلي ركعتيه (عمل هشتم) و يسعى سعيه (سعی الحج) (عمل نهم)، فيحل له الطيب، ثم يطوف طواف النساء (عمل دهم) (کلمه طواف نساء در روایات نیست و چون در نتیجه این طواف حلیت نساء حاصل می شود به آن طواف نساء می گویند و اهل سنت طواف نساء را به جا نمی آورند ولی طواف وداع را لازم می-دانند و روایت موثقه ای داریم که طبق آن طواف وداع به جای طواف نساء کافی دانسته شده است، و الا کار اهل سنت از نظر حلیت زنانشان مشکل بود) و يصلي ركعتيه (عمل یازدهم) فتحل له النساء، ثم يعود إلى منى لرمي الجمار فيبيت بها ليالي التشريق، (عمل دوازدهم) و هي الحاديه عشره و الثانيه عشره و الثالث عشره، (این در حقیقت سه واجب است ولی امام آنها را ادغام کرده و یک واجب شمرده است.) و بيتوته الثالث عشره إنما هي في بعض الصور كما يأتي (نسبت به کسانی که برخی محرمات را ترک نکرده اند.) و يرمي في أيامها الجمار الثلاث (عمل سیزدهم، هر روز سه جمره است و جمع شش مورد ـ سه جمار در دو روز ـ را امام در هم ادغام کرده و یک واجب شمرده است) ، و لو شاء لا يأتي إلى مكه ليومه بل يقيم بمنى حتى يرمي جماره الثلاث يوم الحادي عشر، و مثله يوم الثاني عشر، ثم ينفر بعد الزوال (این هم از واجبات است ولی آن را شمارش نکرده اند.) لو كان قد اتقى النساء و الصيد، و إن أقام إلى النفر الثاني و هو الثالثه عشر و لو قبل الزوال لكن بعد الرمي جاز أيضا، ثم عاد إلى مكه للطوافين و السعي، و الأصح الاجتزاء بالطواف و السعي تمام ذي الحجه، و الأفضل الأحوط أن يمضي إلى مكه يوم النحر، بل لا ينبغي التأخير لغده فضلاً عن أيام التشريق إلا لعذر.

ص: ۲۴۱

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۲۷ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۷

.Your browser does not support the audio tag

علت مقدم داشتن تمتع بر افراد و قران مبتلابه بودن آن برای عامه مسلمین است. قران و افراد مربوط به ساکنان مکه و نزدیک

به آن است. بعد از بیان کلیات اعمال اکنون باید به سراغ جزئیات رفت، ولی پیش از آن، بحث طواف نساء را که عروه و امام در اینجا مطرح و بعضی شارحان هم همینجا آن را بحث کرده اند مقدم می داریم و ما هم آن را همینجا بررسی می کنیم.

طواف نساء

از نظر اقوال تقریباً مسلم است که طواف نساء در عمره تمتع نیست، تنها یک قیل داریم که طواف نساء در عمره هست که قائل آن قیل هم معلوم نیست. در این زمینه حتی ادعای اجماع و عدم خلاف هم شده است. به عنوان نمونه صاحب ریاض در جلد ۷، ص ۱۰۹ می فرماید:

و أما عدم وجوبه فی المتمتّع بها فبالأصل، و الإجماع الظاهر، المصرّح به فی بعض العبائر، و الصحاح المستفیضه

مراد از اصل، اصل برائت است. شاهد اصلی ما در این عبارت کلمه ی اجماعی است. وقتی می فرماید الاجماع الظاهر مراد اجماع محصل است و مراد از اجماع مصرح در بعض عبارات اجماع منقول است.

صاحب جواهر هم در ج ۱۹، ص ۴۰۷ که خیلی خوب به این بحث پرداخته است می‌فرماید:

نعم هو واجب فیها بجمیع أنواعها دون المتمتع بها فإنه لا یجب فیها بلا خلاف محقق أجده فیه، و إن حکاه فی اللمعه عن بعض الأصحاب، و أسنده فی الدروس الی النقل، لکن لم یعین القائل و لا ظفرنا به و لا احد ادعاه سواه، بل فی المنتهی لا أعرف فیه خلافا، بل عن بعض الإجماع علی عدم الوجوب، و لعله کذلک، فإنه قد استقر المذهب الآن علیه، بل و قبل الآن، مضافا الی النصوص التی منها ما تقدم

ص: ۲۴۲

هو واجب فیها یعنی طواف نساء در عمره واجب است. اسنده الی النقل یعنی به صورت نُقِلَ ذکر شده است. بل عن بعض الاجماع شاید اشاره به صاحب ریاض باشد. لعله کذلک اظهار نظر خود صاحب جواهر است یعنی چه بسا واقعاً اجماعی باشد به این دلیل که مذهب اکنون و پیش از این بر آن مستقر بوده است.

پس روشن شد که قول واضحی نسبت به وجوب طواف نساء در عمره ی تمتع وجود ندارد.

بررسی ادله

اکنون به سراغ ادله می رویم. البته اگر کار به اصل برسد اصل بر برائت است. البته در برابر اصل برائت، یک استصحاب مخالف هم هست و آن بستن احرام است که با آن نساء بر او حرام شد، و اصل بر عدم حلیت نساء تا احراز حلیت است، یعنی استصحاب عدم حلیت می کنیم تا خلاف آن ثابت شود. منتهی ما در شبهات حکمیه استصحاب را جاری نمی دانیم ولی اگر کسی آن را جاری بداند، این استصحاب بر برائت مقدم است و ما آن را در اصول گفته ایم، پس به اصل برائت خیلی نمی توان دل خوش داشت.

روایات در چهار باب از ابواب احرام و طواف و تقصیر و ابواب اقسام الحج است.

حدیث ۳ باب ۲۲ از ابواب احرام:

۱۶۴۸۹ وَ عَنْهُ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ زُرَارَهَ بْنِ أَعْیَنَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ ع کَیْفَ أَتَمَتَّعُ قَالَ تَأْتِی الْوَقْتَ فَتُلَبِّی بِالْحَجِّ فَإِذَا دَخَلْتَ مَکَّهَ طُفْتَ بِالْبَیْتِ- وَ صَلَّیْتَ رَکْعَتَیْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ وَ سَعَیْتَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ- وَ قَصَّرْتَ وَ أَحْلَلْتَ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ لَیْسَ لَکَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ مَکَّهَ حَتَّی تَحُجَ

اولاً ـ من کـل شـیء نسـاء را هم در بر می گیرد و ثانیاً روایت نامی از طواف نساء نمی-برد و حال آن که امام در مقام بیان هم هست. جمله آخر نشـان می دهـد که کاملاً ـ در مقـام بیان است، زیرا یک دسـتور اضافی هم می دهـد ولی نامی از طواف نسـا نمی-برد.

حدیث ۱ باب ۸۲ از ابواب طواف النساء

۱۸۱۷۰ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی قَالَ کَتَبَ أَبُو الْقَاسِمِ مُخَلَّدُ بْنُ مُوسَی الرَّازِیُّ إِلَی الرَّجُلِ ع- یَسْأَلُهُ عَنِ الْعُمْرَهِ الْمَبْتُولَهِ هَلْ عَلَی صَاحِبِهَا طَوَافُ النِّسَاءِ وَ الْعُمْرَهِ الَّتِی یُتَمَتَّعُ بِهَا إِلَی الْحَجِّ فَکَتَبَ أَمَّا الْعُمْرَهُ الْمَبْتُولَهُ فَعَلَی صَاحِبِهَا طَوَافُ النِّسَاءِ وَ أَمَّا الَّتِی یُتَمَتَّعُ بِهَا إِلَی الْحَجِّ فَلَیْسَ عَلَی صَاحِبِهَا طَوَافُ النِّسَاء

سند این روایت مانند روایت قبل نیست ولی دلالت آن بهتر است، چون خیلی روشن و صریح وجود طواف نساء برای عمره ی تمتع را نفی می کند. مراد از عمره مبتوله عمره مفرده است.

حدیث ۶ باب ۸۲ از ابواب طواف النساء

۱۸۱۷۵ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ الْعَبَّاسِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی قَالَ سَأَلَهُ أَبُو حَرْثٍ عَنْ رَجُلٍ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَطَافَ وَ سَعَی وَ قَصَّرَ هَلْ عَلَیْهِ طَوَافُ النِّسَاءِ قَالَ لَا إِنَّمَا طَوَافُ النِّسَاءِ بَعْدَ الرُّجُوعِ مِنْ مِنًی

بعد الرجوع من منی یعنی مربوط به حج است نه عمره.

حدیث ۱ باب ۱ از ابواب التقصیر:

۱۸۳۱۷ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ أَبِی سَمَّاکٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حَدِیثِ السَّعْیِ قَالَ ثُمَّ قَصِّرْ مِنْ رَأْسِکَ مِنْ جَوَانِبِهِ وَ لِحْیَتِکَ وَ خُذْ مِنْ شَارِبِکَ وَ قَلِّمْ أَظْفَارَکَ وَ أَبْقِ مِنْهَا لِحَجِّکَ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ أَحْلَلْتَ مِنْ کُلِّ شَیْءٍ یُحِلُّ مِنْهُ الْمُحْرِمُ وَ أَحْرَمْتَ مِنْهُ

شاهد این که تقصیر فقط مربوط به مو است در این روایت هست. شاهد ما برای بحث خودمان، فاذا فعلت ذلک فقد احللت من کل شیء است. که از تمام چیزها که پس از احرام بر تو حرام می شود حلال می شوی. روایت از نظر دلالت و سند خوب است.

حدیث ۲ باب ۱ از ابواب التقصیر:

۱۸۳۱۸ وَ عَنْهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ طَوَافُ الْمُتَمَتِّعِ أَنْ یَطُوفَ بِالْکَعْبَهِ- وَ یَسْعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ- وَ یُقَصِّرَ مِنْ شَعْرِهِ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِکَ فَقَدْ أَحَلَ

مشخص نیست کدام عبدالرحمن است. این هم اطلاق دارد و می گوید وقتی این کارها را انجام داد مُحِلّ می شود و این اطلاق شامل زنان هم هست.

حدیث ۳ باب ۱ از ابواب التقصیر:

۱۸۳۱۹ وَ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ ثُمَّ ائْتِ مَنْزِلَکَ فَقَصِّرْ مِنْ شَعْرِکَ وَ حَلَّ لَکَ کُلُّ شَیْ ء

این از نظر سند خالی از اشکال نیست ولی چون روایات متضافر است که در آن صحاح هم هست، از نظر سند جای نگرانی نیست. این روایت نشان می دهد شرط تقصیر این نیست که در همان مکان منی باشد و می تواند در منزلش نیز آن را انجام دهد. چون اگر قرار باشد طواف نساء انجام دهد، جای آن بعد از تقصیر است نه قبل از آن، و این روایت تقصیر را آخرین مرحله معرفی کرده است، پس نشان می دهد طواف نساء جزو اعمال نیست.

ص: ۲۴۵

حدیث ۱ باب ۸ از ابواب التقصیر:

۱۸۳۴۳ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَیْمُونٍ قَالَ قَدِمَ أَبُو الْحَسَنِ ع مُتَمَتِّعاً لَیْلَهَ عَرَفَهَ- فَطَافَ وَ أَحَلَّ وَ أَتَی بَعْضَ جَوَارِیهِ ثُمَّ أَهَلَّ بِالْحَجِّ وَ خَرَجَ

این روایت مشکل سندی دارد. البته در روایت صلّی و سعی به کار نرفته است ولی همین که به اتی بعض جواریه اشاره کرده می تواند دلیل باشد بر این که طواف نساء شرط نیست. البته دلالت آن قوی نیست.

حدیث ۱ باب ۲ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۴۴ وَ ۱۴۶۴۵ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْعَبَّاسِ وَ الْحَسَنِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ وَ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِیَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع .... وَ أَمَّا الْمُتَمَتِّعُ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَعَلَیْهِ ثَلَاثَهُ أَطْوَافٍ بِالْبَیْتِ وَ سَعْیَانِ بَیْنَ الصَّفَا ....

این یک روایت است چون هر دو طریق آن به معاویه بن عمار می رسد و مبنای ما هم این است که تعدد روایت به اعتبار راوی اول در نظر می گیریم، ولی معلوم نیست چرا صاحب وسائل آن را دو روایت به حساب آورده است. سند روایت ظاهراً معتبر است. این روایت طولانی است ولی جمله ای که مربوط به بحث ماست، این است که امام فرمود که متمع سه طواف بالبیت دارد، و اگر طواف نساء در عمره هم بود باید بفرماید چهار طواف.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۲۸ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۸

ص: ۲۴۶

.Your browser does not support the audio tag

در ادامـه ی بحـث دیروز، کـه هشت روایت دال بر این که طـواف نسـاء جزو اعمـال عمره نیست، دو روایت دیگر هم ذکر می کنیم.

حدیث ۴ باب ۲۲ از ابواب احرام:

۱۶۴۹۰ وَ عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى ع كَيْفَ أَصْنَعُ إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أَتَمَتَّعَ فَقَالَ لَبِّ بِالْحَجِّ وَ انْوِ الْمُتْعَةَ فَإِذَا دَخَلْتَ مَكَّةَ طُفْتَ بِالْبَيْتِ- وَ صَلَّيْتَ الرَّكْعَتَيْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ- وَ سَعَيْتَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ قَصَّرْتَ فَنَسَخْتَهَا وَ جَعَلْتَهَا مُتْعَةً

احمـد بن محمـد چون از یاران امام رضاست احتمالا همان بزنطی است. فنسـختها یعنی اعمالت تمام می شود. در اینجا هم ابداً صحبتی از طواف النساء نشده است و روایت ظهور دارد در نفی طواف نساء.

حدیث ۵ باب ۲۲ از ابواب احرام:

۱۶۴۹۱ وَ عَنْهُ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ لَبَّى بِالْحَجِّ مُفْرِداً ثُمَّ دَخَلَ مَكَّةَ وَ طَافَ بِالْبَيْتِ وَ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ- قَالَ فَلْيَحِلَّ وَ لْيَجْعَلْهَا مُتْعَةً إِلَّا أَنْ يَكُونَ سَاقَ الْهَدْيَ فَلَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَحِلَّ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّه

ما روایت دیگری از معاویه بن عمار داشتیم ولی مفاد آن حدیث با این فرق دارد و این یک روایت مسـتقل است. فلیحل اشاره به تقصـیر دارد که با تقصیر از احرام بیرون می آید و همه چیز بر او حلال می شود. امام با این که در مقام بیان است از طواف نساء سخن به میان نیاورده است.

پس جمعاً ۱۰ حـدیث برای تأییـد حرف مـا دال بر این که طواف نسـاء جزو اعمال عمره-ی تمتع نیست، وجود دارد. ولی یک حدیث معارض هم داریم که باید آن را هم بررسی کنیم.

ص: ۲۴۷

حدیث ۷ باب ۸۲ از ابواب طواف:

۱۸۱۷۶ وَ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حَفْصٍ الْمَرْوَزِيِّ عَنِ الْفَقِيهِ ع قَالَ إِذَا حَجَّ الرَّجُلُ فَدَخَلَ مَكَّةَ مُتَمَتِّعاً فَطَافَ بِالْبَيْتِ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَلْفَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ ع- وَ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ قَصَّرَ فَقَدْ حَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْ ءٍ مَا خَلَا النِّسَاءَ لِأَنَّ عَلَيْهِ لِتَحِلَّةِ النِّسَاءِ طَوَافاً (مطابق قرائت استاد از نسخه ی قدیم وسائل: طوافان) وَ صَلَاةً

مراد از الفقیه امـام معصوم است و شایـد به دلیل تقیه این گونه از او نام برده انـد و ظاهراً هم مراد امام هفتم علیه السـلام است،

زیرا در زمان دیگر معصومان تقیه به این شدت نبوده است. نسخه استبصار به جای " لِأَنَّ عَلَيْهِ لِتَحِلَّهِ النِّسَاءِ طوافان "، چنین آمده است: " لان علیه طوافاً و صلاه " دارد.

سند روایت خوب است به جز سلیمان بن حفص مروزی که به صورت کامل مجهول الحال است و در ضعف و توثیق او چیزی ذکر نکرده اند، هر چند کثیر الروایه است، البته کثیر الروایه بودن نه این که روایات او خیلی زیاد باشد، در جامع الرواه در نیم صفحه به روایات او اشاره شده است.

سه اشکال به متن روایت وارد کرده اند که به نظر ما همگی قابل جواب است:

اشکال اول: کلمه ی طوافان هم از نظر قواعد نادرست است و هم از نظر محتوا. از نظر قواعد چون اسم إنّ است، باید منصوب باشد و به صورت طوافین نوشته شود و از نظر معنی هم این فرد چون طواف حجش را انجام داده، با فرض وجوب طواف نساء، تنها یک طواف دیگر برگردن اوست نه دو طواف. جواب این است که این نسخه معتبر نیست و همان طور که گفته شد در نقل استبصار طوافاً آمده است و نسخه ی تصحیح شده ی آل البیت هم طوافاً ثبت کرده است و در پاورقی نسخه ی قدیم هم تذکر داده شده که در استبصار طوافاً آمده است.

اشکال دوم: بعضی گفته اند که دلیلی بر این که این روایت مربوط به عمره است نداریم و به عبارت دیگر صریح در این که مربوط به عمره است نیست، شاید ناظر به عمره نباشد بلکه ناظر به حج باشد که حج هم دارای طواف نساء است. مبهم هم که باشد بر وجود طواف نساء در عمره ی تمتع دلالت ندارد. در جواب باید گفت که دو نکته در حدیث هست که نشان می دهد مربوط به عمره است:

• نکته ی اول " دخل مکه متمتعاً " است نه این که رفته اعمال وقوف و منی را انجام داده بعد وارد مکه شده است، عبارت نشان می دهد که این فرد اول کارش است، دخل متمتعاً یعنی تازه محرم شده است.

• نکته دوم کلمه ی قَصّر است. تقصیر در منی است نه بعد از سعی، دو بار که تقصیر نداریم ولی البته در برخی نسخ قصّر ندارد مانند استبصار و ما در حاشیه ی عروه هم به این موضوع اشاره کرده ایم. پس اشکال متنی دوم قابل خدشه است و وارد نیست.

اشکال سوم: روایت صلاه را هم بعد از طواف نساء به عنوان یکی از اعمال ذکر کرده است، ولی می دانیم که برای حلیت نساء، خود طواف کافی است و صلاه شرط طواف است و شرط حلیت نساء نیست، بنا بر این اگر کسی بین طواف و صلاه آن مرتکب این کار شود، دچار مشکل نمی شود و فاصله کم بین طواف و صلاه مضر نیست. از این اشکال هم جواب داده می شود که چه بسا امام این را به عنوان لازم و ملزوم ذکر کرده است، نه از باب شرطیت، نه این که هر دو شرط است بلکه معنای آن این است که طواف یک نماز هم لازم دارد.

ص: ۲۴۹

جمع بندی این است که این روایت اشکال متنی مهم ندارد و اشکال اصلی آن در سند آن است. حال اگر فرض کنیم سند و دلالت درست باشد، یک روایت معرض عنها و بر خلاف اجماع و خلاف ما اشتهر بین الاصحاب نمی تواند با آن ده روایت که فیه صحاح است معارضه کند و جای احتیاط استحبابی هم نیست.

دو نکته ی کوتاه را در پایان باید تذکر داد:

نکته ی اول این که اگر قائل شدیم به طواف نساء، آیا محل به جا آوردن آن قبل از تقصیر است یا بعد از آن؟ ظاهر حدیث این است که بعد از تقصیر باید به جا آورده شود، ولی عروه آن را قبل از تقصیر ذکر کرده است و این با متن حدیث سازگار نیست.

نکته ی دوم این که برخی اشکال کرده اند که این که گفتید وقتی فرد از حالت احرام عمره بیرون آمد همه چیز بر او حلال است جز صید ولی صید به دلیل احرام نیست که حرام است بلکه به دلیل حرم است، کندن گیاه حرم هم جائز نیست و در اینجا باید به آن هم اشاره کنید. ولی جواب این است که کندن گیاه حرم جزو تروک احرام نیست ولی صید یکی از تروک است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۲۹ دی ماه ۸۸/۱۰/۲۹

.Your browser does not support the audio tag

امام مانند عروه پنج شرط برای حج تمتع ذکر کرده اند. عبارت تحریر چنین است:

مسأله ۱ یشترط فی حج التمتع أمور: أحدها- النیه، أی قصد الإتیان بهذا النوع من الحج حین الشروع فی إحرام العمره، فلو لم ینوه أو نوی غیره أو تردد فی نیته بینه و بین غیره لم یصح.

ص: ۲۵۰

امام نیت را تفسیر کرده اند، چون اصل نیت اتفاقی و اجماعی است و محل بحث، مراد از نیت است و لذا امام تفسیر خود را بیان می کنند. نوع یعنی تمتع در برابر افراد.

دو مطلب را به عنوان مقدمه باید تذکر داد.

مطلب اول

ابتدا باید یک قاعده ی کلی را بیان کرد و سپس به سراغ جزئیات رفت. نیت در همه-ی عبادات لازم است و لازم نیست احادیث را برای اثبات این منظور جستجو کرد. هر چند روایاتی هم داریم ولی به حکم عقل عبادات نیت می خواهد. زیرا اعمال انسان دو نوع است:

• اعمالی که یک صورت بیشتر ندارد مانند شرب ماء و غسل ثیاب که صور مختلف ندارد و نیت نمی خواهد. طبیعی است بحث در جائی است که نذر نکرده باشد.

• اعمالی که ظاهر خارجی آن یک شکل است ولی چند نوع می تواند داشته باشد مانند دفع المال به غیر که گاه هبه است، گاه قرض است، گاه امانت و گاه ثمن البیع است و گاه زکات و گاه کفاره. تفاوت اینها جز با نیت نخواهد بود. این نیاز به آیه و روایت ندارد. اختلاف در این عناوین مختلف جز با قصد ممکن نیست، به اینها عناوین قصدیه می گویند.

در حج هم می بینیم که حج انواع مختلف دارد. یک فعل است ولی عناوین و احکام مختلف دارد. در اینجا باید تفاوت را به وسیله قصد انجام دهیم. مثل خم و راست شدن که می تواند برای ورزش باشد یا برای تعظیم یک بشر یا برای نماز. پس حتی اگر دلیل دیگری هم مانند روایات در کار نباشد، همین برای دلیل کافی است و شارع هم این را امضاء کرده است.

ص: ۲۵۱

مطلب دوم

نکته ی دومی که به عنوان مقدمه باید گفته شود این است که نیت یک امر بسیط یعنی ساده است ولی بعضی از فتاوی آن را پیچیده کرده و عده ای را به وسواس انداخته است، استفاده از تعابیری مانند اخطار بالبال و امر کامن فی النفس و تلفظ باللسان دیگر لازم نیست. نفس بلند شدن برای خوردن سحری و حرکت برای رفتن به مسجد نشانه نیت است. نیت امر ساده ای است آن را بر مردم مشکل نکنید.

مراد از نیت

و اما این که مراد از نیت در اینجا چیست، چند احتمال در اینجا ذکر کرده اند:

۱. نیه حج التمتع بتمامه، که این را عن ظاهر الاصحاب نقل کرده اند و امام هم همین نظر را دارند.

۲. نیه الاحرام نه حج تمتع

۳. نیه الخروج الی مکه ، که معنی ندارد زیرا خروج به سمت مکه برای انجام چه کاری؟

۴. قصد قربت

۵. نیه المجموع و الاجزاء

عبارتی از مسالك را در این زمینه به نقل از مستمسک، ج ۱۱، ص ۱۸۹ می خوانیم:

قال فی المسالك: «قد تكرر ذكر النيه هنا فی كلامهم. و ظاهرهم أن المراد بها نيه الحج بجملته. و فی وجوبها كذلك نظر». و وجه النظر: ما أشار إليه فی المدارك، من أن مقتضاه أنه يجب الجمع بين هذه النيه و بين نيه كل فعل من أفعال الحج على حده. و هو غير واضح، و الأخبار خاليه عن ذلک كله

ص: ۲۵۲

کلام دیگری از صاحب ریاض در ج ۶، ص ۱۲۶:

و شروطه أی التمتع أربعه: النیه بلا خلاف و لا إشکال إن أُرید به الخلوص و القربه کما فی کل عباده. أو نیه کل من العمره و الحج و کل من أفعالهما المتفرقه من الإحرام و الطواف و السعی و نحوها، کما یأتی تفصیلها فی مواضعها إن شاء اللّٰه تعالی، کما قیل. أو نیه الإحرام خاصه، کما فی الدروس، إلّا أنه حینئذ کالمستغنی عنه، فإنه من جمله الأفعال، و کما یجب النیه له کذا یجب لغیره. و یشکل لو أُرید بها نیه المجموع جملهً غیر ما لکلّ، کما استظهره فی المسالک عن الأصحاب؛ لعدم دلیل علی شرطیتها و وجوبها بهذا المعنی، و الأخبار خالیه عن ذلک کلّه.

حق در مسأله همان است که امام فرمود که کل حج را از ابتدا نیت کند زیرا حج یک امر یکپارچه و وُحدانی است، هر چند اعمال آن از هم جداست، ولی اینها هم افعال یک واجب شرعی است مانند رکوع و سجود هر چند مانند آنها به هم اتصال ندارد، و هر چند عمره جداست ولی با حج یک عمل است و کسی نمی تواند فقط عمره ی تمتع انجام دهد و حج را ترک کند. اشکال مسالک و مدارک و مانند آن که باید دو نیت کنند، وارد نیست، زیرا چه اشکالی دارد که دو نیت کنند، بلکه ضروری است که هم نیت کل و هم نیت جزء کنند. در نماز هم همینطور است ولی در کمون نفس است و نیت اجزاء دیگر اظهار نمی شود. این نه تنها اشکال ندارد بلکه باید چنین باشد، زیرا از عناوین قصدیه است. هر تعبیری که داشته بَاشید مانند نیت اجمالی و نیت تفصیلی فرق نمی کند. و این که گفته اند اخبار خالیه عنه است، این هم اشکالی ندارد، زیرا احتیاجی به ذکر در روایت نیست.

ص: ۲۵۳

یکی از چیزهائی که نشان می دهد اسلام نیت و عناوین قصدیه پذیرفته است مباحثی است که در عدول می آید، مانند تغییر نیت نماز عصر به نماز ظهر، یا وقتی می گوید اجعلها عمره التمتع اینها یعنی نیت را برگردان.

ولی این که گفته اند ما در اخبار نداریم، چنین نیست، و اخبار متعددی هم داریم که نیت را برای کل اعمال در نظر گرفته اند.

حدیث ۱ باب ۲۲ از ابواب احرام:

۱۶۴۸۷ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي نَصْرٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ مُتَمَتِّعٍ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ يَنْوِي الْعُمْرَةَ وَ يُحْرِمُ بِالْحج

حدیث ۲ باب ۲۲ از ابواب احرام:

۱۶۴۸۸ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ حُمْرَانَ بْنِ أَعْيَنَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنِ التَّلْبِيَةِ فَقَالَ لِي لَبِّ بِالْحَجِّ فَإِذَا دَخَلْتَ مَكَّةَ طُفْتَ بِالْبَيْتِ وَ صَلَّيْتَ وَ أَحْلَلْتَ

لبّ بالحج یعنی نیت حج کن.

حدیث ۳ باب ۲۲ از ابواب احرام:

۱۶۴۸۹ وَ عَنْهُ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَعْيَنَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ ع كَيْفَ أَتَمَتَّعُ قَالَ تَأْتِي الْوَقْتَ فَتُلَبِّي بِالْحَجِّ فَإِذَا دَخَلْتَ مَكَّةَ طُفْتَ بِالْبَيْتِ- وَ صَلَّيْتَ رَكْعَتَيْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ وَ سَعَيْتَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ- وَ قَصَّرْتَ وَ أَحْلَلْتَ مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ لَيْسَ لَكَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ مَكَّةَ حَتَّى تَحُجَ

این حدیث صحیحه است.

حدیث ۴ باب ۲۲ از ابواب احرام:

۱۶۴۹۰ وَ عَنْهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی ع کَیْفَ أَصْنَعُ إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أَتَمَتَّعَ فَقَالَ لَبِّ بِالْحَجِّ وَ انْوِ الْمُتْعَةَ فَإِذَا دَخَلْتَ مَکَّةَ طُفْتَ بِالْبَیْتِ- وَ صَلَّیْتَ الرَّکْعَتَیْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ- وَ سَعَیْتَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ قَصَّرْتَ فَنَسَخْتَهَا وَ جَعَلْتَهَا مُتْعَةً

این روایت نیت کل و جزء را با هم دارد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۳۰ دی ماه ۸۸/۱۰/۳۰

.Your browser does not support the audio tag

حدیث اخلاقی هفته

حدیث ۱ باب ۱۳۹ از ابواب احکام العشره:

۱۶۲۱۹ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی النُّعْمَانِ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ ع یَا أَبَا النُّعْمَانِ لَا تَکْذِبْ عَلَیْنَا کَذِبَةً فَتُسْلَبَ الْحَنِیفِیَّهَ وَ لَا تَطْلُبَنَّ أَنْ تَکُونَ رَأْساً فَتَکُونَ ذَنَباً وَ لَا تَسْتَأْکِلِ النَّاسَ بِنَا فَتَفْتَقِرَ فَإِنَّکَ مَوْقُوفٌ لَا مَحَالَهَ وَ مَسْئُولٌ فَإِنْ صَدَقْتَ صَدَّقْنَاکَ وَ إِنْ کَذَبْتَ کَذَّبْنَاک

کذب حرام است ولی اگر به خدا و پیامبر و ائمه نسبت داده شود، بیشتر نکوهش شده است. امام باقر علیه السلام می فرماید که دروغ نگو که دینت را از دست خواهی داد. و نخواه که رییس شوی که دم و دنباله رو خواهی شد. به ما چیزی نسبت نده که با آن از مردم چیزی بگیری که فقیر خواهی شد و روز قیامت از آن مواخذه خواهی شد. اگر راست گفته باشی ما تو را تأیید خواهیم کرد و اگر دروغ بگویی ترا تکذیب خواهیم کرد.

گسترش دامنه خرافات از مصادیق دروغ است. افراد مختلفی می آیند و چیزهائی را که اصلاً در اسلام نیست به اسلام نسبت می دهند. اگر دین آمیخته با خرافات شد، تمام اصالتهای دینی از دست خسواهد رفت. انگیزه پیدایش خرافات چند جیز است:

ص: ۲۵۵

۱. خواب ــ خوابهائی که عده ای می بینند که مقداری از آن راست است و مقداری از آنها دروغ. خواب در اسلام حجت نیست. احدی نمی گوید خواب حجت است، نه شیعه و نه سنی، اگر خواب حجت بود، هر روز چیزی به دین اضافه می شد. پایه و اساس قرار دادن خواب، رفتن به سراغ خرافات است. این موضوع به صدا و سیما هم کشیده شده است و گاه در این رسانه هم این مسائل مطرح می شود. برخی خطباء هم به این مسائل دامن می زنند. پایه و اساس جمکران خواب نیست، بلکه بانی این مسجد در بیداری حضرت را دیده است و خواب حضرت یوسف را که او یک پیامبر بود با خواب انسانهای عادی نباید قیاس کرد.

۲. جهل ــ منشأ دیگر خرافات جهل است. ما مراجعاتی داریم که نشان می دهد جهل چگونه منشأ برخی خرافات شده است.

مثلاً خانواده ای فکر می کردند که چون کفش آنها را دزدیده و در قبرستانی دفن کرده اند دچار مشکلات فراوانی شده اند.

۳. افراد سوء استفاده چی _ منشأ سوم خرافات، افراد سوء استفاده چی هستند، چه سوء استفاده مالی و چه حتی جنسی.

۴. بیگانگان _ منشأ چهارم خرافات، بیگانگان هستند که برای ضربه زدن به مسلمانان خرافات را گسترش می دهند. بهائیت مجموعه ای از خرافات است.

دروغ بر خدا و پیامبر بستن و آن را به دین وصل کردن ذنب لایغفر است چون باید همه کسانی را که منحرف شده اند به راه راست برگرداند و چنین چیزی ممکن نیست. راه این است که مردم احکامشان را از اهل علم بگیرند و به سراغ چیزهای دیگر نروند، مراد از مستأکل بالعلم مذکور در روایت همین است که دروغی را به خدا و پیامبر ببندند و آن را مایه ی کسب درآمد قرار دهند.

ص: ۲۵۶

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۴ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۰۴

.Your browser does not support the audio tag

گفتیم که مراد از نیت در اینجا قصد عنوان و ممتایز کردن حج تمتع از حج قران و افراد است. و همچنین گفتیم در پایان این مسأله، اموری شایسته ی ذکر است و امر اول آن راجع به قصد قربت بود که گذشت. دو امر دیگر باقی است.

امر دوم: نزاع لفظی در برخی مباحث

امر دوم این است که بحثهائی در کلام اصحاب و نیز اهل سنت دیده می شود که در حقیقت نزاع لفظی است و اختلاف واقعی در آنها وجود ندارد. به عنوان نمونه به این سخن صاحب مستند در ج ۱۱، ص ۲۴۱ توجه نمایید:

و الظاهر أنّه لیس مرادهم منها هنا الخلوص و القربه، أو نیّه کلّ من الحجّ و العمره أو کلّ من أفعالهما المتفرّقه، أو نیّه الإحرام خاصّه، أو نیّه المجموع جمله، ... بل المراد: نیّه خصوص التمتّع، لتتمیّز عن القسمین الآخرین، أو عن العمره المفرده، کما أوجبها فی المختلف و غیره

شما که می گویید مراد خصوص تمتع است و دیگر تفسیرها را رد می کنید، مگر تمتع مگر غیر از این مجموعه اعمال است و مگر غیر از عمره و تمتع است. اینها که مشابه هم هستند. کلمه تمتع که معیار نیست، این فرد این اعمال را و مضمون را نیت کرده و اینها نزاع لفظی است. حتی احرام هم همین است، احرام برای تمتع است یا برای خود احرام؟ اینها که می گویید مراد از نیت اینها نیست، چیزی جز حج تمتع نیست. وقتی می گوید این نیست یعنی اگر این باشد کافی نیست و حال این که هر یک از اینها که باشد کافی است و نیت درست است.

ص: ۲۵۷

شاهد دیگر در این زمینه، سخن علامه در تذکره ج ۸، ص ۲۳۸ است که ناظر به سخن اهل سنت است:

مسأله ۵۸۱: یشترط فی التمتّع: النیّه، علی ما سبق، فلو لم ینوه، لم یکن متمتّعا و لم یجب الدم، و هو أحد قولی الشافعی. و فی الآخر (قول دوم شافعی): یکون متمتّعا و یجب الدم، لأنّه إذا أحرم بالعمره من المیقات و حجّ من سنته، فقد صار جامعاً بینهما فیجب الدم و الحقّ خلافه.

قول دومی با اولی چه فرقی دارد که می گویید الحق خلافه، اولی اجمال است و دومی تفصیل. چه عامه و چه خاصه درگیر یک نزاع لفظی شده اند و هیچ فرقی بین این تفاسیر مختلف وجود ندارد.

امر سوم: آسانی و دشواری نیت

امر سوم نکته ی قابل ملاحظه ای است. عده ای گفته اند نیت هم خیلی آسان است و هم خیلی مشکل. آن چه خیلی آسان است، نیت اصل فعل است، مانند خیلی از کارهای ما مانند خوردن و آشامیدن، تمام افعال اختیاری ما با نیت انجام می شود. و

عبادات هم با همان نیت صورت می گیرد بعلاوه ی قصد قربت. وقتی مثلاً ما از منزل به قصد شرکت در درس بیرون می آییم، اینطور نیست که در آستانه ی خروج از منزل، کنار در بایستیم و بگوییم من می خواهم برای حضور در مسجد اعظم و شرکت در درس از منزل بیرون بروم، هیچ کس این کار را نمی کند. نیت چه در افعال عادی و چه در اعمال عبادی، کاری است بسیار آسان. آن چه مشکل است قصد قربت است. این که فرموده اند، ریا در امت من از جای پای مورچه ی سیاه روی صخره ی سیاه در شب تاریک پنهانتر است، حکایتگر دشواری این امر است. صاحب جواهر در ج ۲ در مباحث نیت وضوء نکته ای دارد که هم باید آن را بدانیم و هم به بقیه بگوییم. سخن صاحب جواهر این است که برخی افراد آن بخش ساده ی نیت را هم آن چنان دشوار و پیچیده کرده اند و حرفهائی زده اند که سبب شده است، کارهائی عده ای از مردم مانند مجانین بشود. مثلاً گفته اند نیت اولاً قصد عنوان می خواهد، بعد اخطار بالبال و بعد باید قصد الوجه کرد که خود قصد الوجه دو نوع است: به عنوان وصف و عنوان علت، یعنی یکی این که نماز را با صفت وجوبش به جا می آورم که به این قصد وجه وصفی می گویند و قصد وجه علی هم آن است که نیت کنم نماز را به علت وجوبش به جا می آورم و همچنین نیت باید مقارن اولین بخش عمل باشد، مانند همزه ی الله اکبر. صاحب جواهر بعد از اشاره به این حرفها، می گوید برخی کارهائی می کنند که یشبه احوال المجانین.

ربما ظهر من بعض عبارات بعض الأصحاب صعوبه أخری للنیه من غیر تلک الحیثیه، و ذلک لأنه جعلها عباره عن هذا الحدیث النفسی و التصور الفکری، فلا یکتفی بدون الاخطار بالبال للقصد (قصد وصفی و علی) مع ما یعتبر معه من القربه و الوجه و غیرهما مقارنا لأول العمل، فبسببه یحصل بعض أحوال لهم تشبه أحوال المجانین (جواهر، ج ۲، ص ۷۹)

ایشان بعد می افزاید که ای کاش می دانستم چه فرقی است بین عبادات و دیگر افعال مکلفین مانند قیام و قعود و اکل و شرب، همان طور که انسان برای آنها به صورت عادی قصد انجام می کند و آنها را انجام می دهد و در باره ی نیتش به تردید نمی افتد، در عبادات هم همین طور است و بعد ایشان می افزاید چه فرقی است بین نماز و وضوء و دیگر عبادات مانند زیارت خواندن و قرآن خواندن؟ چرا در آنها دچار این وسواس نمی شوند و خیلی راحت و آسان آن را انجام می دهند؟

این نکته را هم بنده اضافه کنم که در روایات معصومان علیهم السلام در باره ی نیت مطلب خاصی نیست و از این پیچیدگیها خبری نیست.

شرط دوم حج

شرط دوم حج این است که عمره و حج هر دو در اشهر حج واقع شود. و اشهر حج هم شوال و ذی القعده و ذی الحجه است ولی چند قول دیگر هم در این زمینه هست. پس دو فرع داریم:

- فرع اول در اشهر حج بودن عمره و حج تمتع

ص: ۲۵۹

• فرع دوم خود اشهر الحج

نزد شیعه و سنی اقوال مختلف در باره ی اشهر حج هست. عبارت تحریر چنین است:

ثانیها- أن یکون مجموع عمرته و حجه فی أشهر الحج، فلو أتی بعمرته أو بعضها فی غیرها لم یجز له أن یتمتع بها، و أشهر الحج شوال و ذو القعده و ذو الحجه بتمامه علی الأصح.

قید بتمامه به ذوالحجه برمی گردد، در برابر اقوالی که ذی الحجه را فقط ده روز اول یا تا شب عید یا روز عید می دانند، امام نظر خودش را بیان کرده که تمام ذوالحجه جزو اشهر الحج هست.

بررسی فرع اول

در فرع اول، این اجماعی اصحاب است که وقوع عمره ی تمتع و حج تمتع باید در اشهر الحج باشد. صاحب جواهر در ج ۱۸، ص ۱۲ می فرماید:

و الثانی وقوعه فی أشهر الحج بلا خلاف، بل الإجماع بقسمیه علیه،

هر دو قسم اجماع یعنی محصل و منقول بر این است که عمره و حج تمتع هر دو باید در اشهر الحج باشد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۵ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۰۵

.Your browser does not support the audio tag

در ادامه ی فرع اول که مربوط به وقوع عمره و تمتع در اشهر حج است، گفتیم که در این موضوع اصحاب ما اجماع است و اهل سنت به گونه ای که خواهیم گفت اجماع ندارند و به عنوان نمونه، سخن صاحب جواهر را هم نقل کردیم. نمونه ی دیگر در این زمینه، سخن مرحوم نراقی در مستند، ج۱۱، ص ۲۴۳ است:

ص: ۲۶۰

الثانی: أن یکون مجموع عمرته و حجّه فی أشهر الحجّ، بخلاف القسمین الآخرین، فإنّ عمرتهما لا یشترط أن تکون فیها و إن اشترط کون أصل الحجّ فیهما فیها أیضا. ثم ما ذکرنا من اشتراط کون المجموع فی أشهر الحجّ ممّا وقع علیه الإجماع، و نقله علیه فی کلماتهم متکرّر

شاهد ما ثم ما ذکرنا به بعد است که همان طور که مرحوم نراقی گفته است، نقل اجماع در کلمات اصحاب مکرراً آمده است.

مرحوم فاضل اصفهانی هم در ج ۵ کشف اللثام، ص ۳۴ می فرماید:

و أمّا شروط صحه التمتع فهی أربعه: الأوّل: النیه ... و الثانی: وقوعه بأجمعه فی أشهر الحجّ أی: الإهلال بکلّ من العمره و الحجّ

فیها عندنا، و النصوص ناطقه به، و إن وقع الإحلال من الحجّ و بعض أفعاله فی غیرها. و اکتفی مالک فی عمره التمتع بوقوع الإحلال منها فیها و أبو حنیفه بوقوع أکثر أفعالها (عمره) فیها (اشهر الحج). و الشافعی فی أحد قولیه بوقوع أفعالها غیر الإحرام فیها (یعنی احرام می تواند در ماه رمضان باشد.)

اختلاف اقوال عامه را در این نقل قول می توان ملاحظه کرد. پس تکمیل اعمال حج شاید بتواند بعد از ماههای حج باشد ولی آغاز و شروع آن نمی تواند غیر ازماههای حج باشد.

دلیل مسأله

یک دلیل مسأله اجماع است که در نقل اقوال گذشت. حال پس از روشن شدن اقوال عامه و خاصه به سراغ دلیل می رویم. دلیل ما در این مسأله روایات متضافره صحیحه و غیرصحیحه است، که در ابواب مختلف پراکنده است.

ص: ۲۶۱

حدیث ۱ باب ۱۵ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۸۱۳ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ دَخَلَ مَکَّهَ مُعْتَمِراً مُفْرِداً لِلْعُمْرَهِ فَقَضَی عُمْرَتَهُ فَخَرَجَ کَانَ ذَلِکَ لَهُ وَ إِنْ أَقَامَ إِلَی أَنْ یُدْرِکَهُ الْحَجُّ کَانَتْ عُمْرَتُهُ مُتْعَهً وَ قَالَ لَیْسَ یَکُونُ مُتْعَهً إِلَّا فِی أَشْهُرِ الْحَجِ

این حدیث صحیحه است ولی صاحب جواهر گاه عمر بن یزید را توثیق کرده و گاه تضعیف کرده است.

حدیث ۲ باب ۱۰ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۶۵ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَمَاعَهَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ قَالَ مَنْ حَجَّ مُعْتَمِراً فِی شَوَّالٍ وَ مِنْ نِیَّتِهِ أَنْ یَعْتَمِرَ وَ یَرْجِعَ إِلَی بِلَادِهِ فَلَا بَأْسَ بِذَلِکَ وَ إِنْ هُوَ أَقَامَ إِلَی الْحَجِّ فَهُوَ مُتَمَتِّعٌ لِأَنَّ أَشْهُرَ الْحَجِّ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ-

حدیث ۴ باب ۹ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۵۸ وَ عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْکَانَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَیْمُونٍ وَ قَدْ کَانَ إِبْرَاهِیمُ بْنُ مَیْمُونٍ تِلْکَ السَّنَهَ مَعَنَا بِالْمَدِینَهِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع ... ثُمَّ قَالَ أَمَّا أَنْتَ فَإِنَّکَ تَمَتَّعْ فِی أَشْهُرِ الْحَجِّ ....

حدیث ۳ باب ۵ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۲۷ وَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی وَ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنِ الَّذِی یَلِی الْمُفْرِدَ لِلْحَجِّ فِی الْفَضْلِ فَقَالَ الْمُتْعَهُ فَقُلْتُ وَ مَا الْمُتْعَهُ فَقَالَ یُهِلُّ بِالْحَجِّ فِی أَشْهُرِ الْحَجِّ ....

این هم صریح در مقصود است.

روایت ۵ باب ۱۱ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۷۰ وَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ مُثَنًّى الْحَنَّاطِ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ- لَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَحُجَّ فِيمَا سِوَاهُنَّ

بنا بر این، این مسأله علاو بر این که اجماعی است روایات متکاثر هم دارد.

فرع دوم

و اما فرع دوم این است که اشهر حج کدام است. در اینجا شش قول وجود دارد و قول مشهور همان قول امام است. برای آشنائی با اقوال در مسأله، عبارت مرحوم نراقی در مستند، ج ۱۱، ص ۲۴۳ خیلی خوب است:

ثم أشهر الحجّ هی: شوّال و ذو القعده و ذو الحجّه، كما عليه الإسكافی و الصدوق و الشيخ فی النهايه، بل الأكثر كما قيل، و عليه كافه المتأخرين، و به استفاضت الروايات (قول اول).و قال السيّد و العمانی و الديلمی: هی الأولان مع عشره من ذی الحجّه (قول دوم) و قال الشيخ فی الجمل و الإقتصاد و القاضی فی المهذّب: مع تسعه منه (قول سوم).و عن الحلبی: مع ثمان منه (قول چهارم) و عن الخلاف و المبسوط: مع تسعه منه و ليله يوم النحر إلی طلوع فجره (قول پنجم).و عن الحلّی (مراد ابن ادریس است.): إلی طلوع شمسه (قول ششم) و لا فائده فی هذا النزاع، بل فی الحقيقه هو لفظی، للاتّفاق علی خروج وقت بعض الأفعال بمضی العشره، و بقاء وقت البعض إلی ما بعدها أيضا.

ص: ۲۶۳

مرحوم نراقی معتقد است این نزاع لفظی است. زیرا همه معتقدند که برخی اعمال حج را می توان بعد از اشهر الحج به جا آورد. مطلب یکی است هر چند بیانها فرق دارد.

دلیل مسأله

دلیل اول این مسأله، آیه ی شریفه ۱۹۷ سوره ی مبارکه ی بقره است:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ ....

کلمه ی اشهر در این آیه ی شریفه همه را می گیرد نه دو ماه و هشت روز و نه روز و ده روز را، زیرا ظاهر کلمه ی شهر از اول تا آخر ماه است.

ادله ی دیگر را جلسه ی آینده بررسی می کنیم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۶ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۰۶

Your browser does not support the audio tag.

بحث در ادله ی محدوده ی اشهر الحج بود و دلیل اول ما، آیه ی ۱۹۷ سوره ی مبارکه ی بقره بود که گذشت. مراد از حج در این آیه اعمال مخصوصه طواف و اعمال منی نیست، بلکه شامل عمره و حج است زیرا اعمال مخصوص حج که در سه ماه نیست، بلکه در روزهای معین از ذو الحجه است و نمی توان گفت حج افراد در سه ماه واقع می شود. حتی اگر کسی بگوید حج ظهور در خود حج دارد و شامل عمره نیست ما می گوییم از این ظهور دست برمی داریم.

دلیل دوم: روایات

هشت روایت در این باره وجود دارد که البته به نظر می رسد برخی از آنها یکی است و ادغام یا منقطع شده است.

ص: ۲۶۴

حدیث ۱ باب ۱۱ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۶۶ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلا رَفَثَ وَ لا فُسُوقَ وَ لا جِدالَ فِي الْحَجِّ- وَ هِيَ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَةِ وَ ذُو الْحِجَّةِ

حدیث ۲ باب ۱۱ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۶۷ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ

عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ- وَ الْفَرْضُ التَّلْبِيَةُ وَ الْإِشْعَارُ وَ التَّقْلِيدُ فَأَيَّ ذَلِكَ فَعَلَ فَقَدْ فَرَضَ الْحَجَّ وَ لَا يَفْرِضُ الْحَجَّ إِلَّا فِي هَذِهِ الشُّهُورِ الَّتِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ- وَ هُوَ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَةِ وَ ذُو الْحِجَّةِ

از و الفرض التلبيه تا معلومات اضافه بر روايت قبلی است. صدر و ذيل روايت همان روايت سابق است، شايد معاويه بن عمار خودش روايت را تقطيع كرده باشد.

حديث ۳ باب ۱۱ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۶۸ وَ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ- شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَةِ وَ ذُو الْحِجَّةِ الْحَدِيث

به نظر می رسد اينها يک روايت است كه به سه صورت بيان شده است.

حديث ۵ باب ۱۱ از ابواب اقسام الحج

ص: ۲۶۵

۱۴۷۷۰ وَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ مُثَنًّی الْحَنَّاطِ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ- لَیْسَ لِأَحَدٍ أَنْ یَحُجَّ فِیمَا سِوَاهُنَ

مثنی الحناط مجهول الحال است.

حدیث ۸ باب ۱۱ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۷۳ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبَانٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ- قَالَ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ- لَیْسَ لِأَحَدٍ أَنْ یُحْرِمَ بِالْحَجِّ فِیمَا سِوَاهُنَ

این هم با روایت قبلی زراره خیلی قریب الافق است و احتمالاً یک روایت است و به این ترتیب در واقع تا اینجا دو روایت خوانده شد.

حدیث ۱۳ باب ۱۱ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۷۸ وَ فِی مَعَانِی الْأَخْبَارِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الْمُثَنَّی عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُوماتٌ- قَالَ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ- قَالَ وَ فِی خَبَرٍ آخَرَ وَ شَهْرٌ مُفْرَدٌ لِلْعُمْرَهِ رَجَبٌ

ذیل موجود در روایت قبل در اینجا نیست. مجموع شش روایت این باب به دو روایت برگشت.

روایت ۱۰ باب ۱۱ از ابواب اقسام الحج دلالتی بر مقصود ما ندارد:

۱۴۷۷۵ قَالَ وَ قَالَ ع مَا خَلَقَ اللَّهُ فِی الْأَرْضِ بُقْعَهً أَحَبَّ إِلَیْهِ مِنَ الْکَعْبَهِ- وَ لَا أَکْرَمَ عَلَیْهِ مِنْهَا وَ لَهَا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْأَشْهُرَ الْحُرُمَ الْأَرْبَعَهَ فِی کِتَابِهِ- یَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ ثَلَاثَهٌ مِنْهَا مُتَوَالِیَهٌ لِلْحَجِّ وَ شَهْرٌ مُفْرَدٌ لِلْعُمْرَهِ رَجَبٌ

این روایت مرسله و مربوط به ماههای حرام است و تازه شوال را هم داخل ماه حرام کرده و محرم را از آن خارج کرده است.

حدیث ۲ باب ۸ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۵۱ وَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مَرَّارٍ عَنْ یُونُسَ عَنْ سَمَاعَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْمُجَاوِرُ بِمَکَّهَ إِذَا دَخَلَهَا بِعُمْرَهٍ فِی غَیْرِ أَشْهُرِ الْحَجِّ- فِی رَجَبٍ أَوْ شَعْبَانَ أَوْ شَهْرِ رَمَضَانَ- أَوْ غَیْرِ ذَلِکَ مِنَ الشُّهُورِ إِلَّا أَشْهُرَ الْحَجِّ- فَإِنَّ أَشْهُرَ الْحَجِّ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ- ....

حدیث ۲ باب ۱۰ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۶۵ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَمَاعَهَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ قَالَ مَنْ حَجَّ مُعْتَمِراً فِی شَوَّالٍ وَ مِنْ نِیَّتِهِ أَنْ یَعْتَمِرَ وَ یَرْجِعَ إِلَی بِلَادِهِ فَلَا بَأْسَ بِذَلِکَ وَ إِنْ هُوَ أَقَامَ إِلَی الْحَجِّ فَهُوَ مُتَمَتِّعٌ لِأَنَّ أَشْهُرَ الْحَجِّ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ- ...

این دو روایت هم از سماعه است و به این ترتیب مجموع ۸ روایت به ۳ روایت برگشت.

شاید یک روایت را بتوان به عنوان معارض این روایات در نظر گرفت:

روایت ۶ باب ۱۱ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۷۱ وَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ بِإِسْنَادِهِ قَالَ أَشْهُرُ الْحَجِّ شَوَّالٌ وَ ذُو الْقَعْدَهِ وَ عَشْرٌ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ- وَ أَشْهُرُ السِّیَاحَهِ عِشْرُونَ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ وَ الْمُحَرَّمُ- وَ صَفَرٌ وَ شَهْرُ رَبِیعٍ الْأَوَّلِ وَ عَشْرٌ مِنْ شَهْرِ رَبِیعٍ الْآخِرِ

اما این روایت معارض نیست، و علت عدم توان آن برای معارضه چنین است:

۱. اولاً باسناده معلوم نیست به اسناد چه کسی است، یعنی سند ندارد.

۲. ثانیاً معارض کتاب الله است.

۳. ثالثاً مخالف مشهور است.

ذیل روایت ماههای سیاحت را از بیست روز آخر ذی الحجه تا دهم ربیع الثانی را معرفی کرده است. این موضوع اشاره به این آیه ی شریفه دارد:

فَسیحُوا فِی الْأَرْضِ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ وَ اعْلَمُوا أَنَّکُمْ غَیْرُ مُعْجِزِی اللَّهِ وَ أَنَّ اللَّهَ مُخْزِی الْکافِرِینَ (توبه، ۲)

امیر المؤمنین برای مهلت دادن به مشرکین برای پذیرش اسلام به امر پیامبر این آیات را در ایام حج و احتمالاً روز دهم آن برای مردم خواندند و لذا این چهار ماه مذکور در آیه با ۱۱ ذی الحجه تا ۱۰ ربیع الثانی منطبق می شود.

نکته ی دیگری که در اینجا باید تذکر داد این است که این که این شش قول را نزاع لفظی شمرده شده اند و علاوه بر مرحوم نراقی که جلسه ی پیش جمله ای از ایشان را خواندیم، صاحب عروه و صاحب مدارک و صاحب جواهر هم به نقل از غیرواحد گفته اند که نزاع لفظی است. علت این حرف این است که معنی و مفهوم مسلم است و هر کس آن را به گونه ای تعبیر کرده است. در اینجا چند چیز مسلم است: مسلم اول این است که از اول شوال می توان عمره تمتع را انجام داد و مسلم دوم این است که اعمال حج هم در روزهای مخصوص انجام می شود و مسلم سوم این که اعمالی مانند طوافین و نماز آنها و سعی را تا آخر ذو الحجه می توان تأخیر انداخت. و حتی در باره ی قربانی هم بعضی گفته اند که تا آخر ماه می تواند به تأخیر بیاندازد و البته به نظر ما تا سه روز بیشتر نمی تواند تأخیر بیاندازد. اختلافها به خاطر این است که ملاک را احرام بگیریم یا وقوف در عرفات یا وقوف در مشعرین یا وقوف در مشعر، ولی واقع این است که اعمال حج تا آخر ماه ممکن است طول بکشد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۷ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۰۷

.Your browser does not support the audio tag

حدیث اخلاقی هفته

در احکام العشره ۴ باب با بیش از ۴۰ حدیث به موضوع دروغ اختصاص یافته است و این نشان دهنده ی اهمیت این موضوع است. یکی از عوامل فتنه و جنگ و مشکلات دروغ است. مضمون این حدیث این است که از دروغهای کوچک بپرهزیید تا گرفتار دروغ نشوید و از شوخی دروغ بپرهیزید تا به دروغ جدی دچار نشوید. خیلی از گرفتاریها از کارهای خرد شروع می شود. قرآن هم می فرماید لاتتبعوا خطوات الشیطان و حال آن که به نظر می رسد باید بگوید از شیطان تبعیت نکنید، تبعیت از راه شیطان انسان را به تبعیت از شیطان می رساند.

حدیث ۱ باب ۱۴۰ از ابواب احکام العشره

۱۶۲۲۵ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ سَیْفِ بْنِ عَمِیرَةَ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ کَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ ع یَقُولُ لِوُلْدِهِ اتَّقُوا الْکَذِبَ الصَّغِیرَ مِنْهُ وَ الْکَبِیرَ فِی کُلِّ جِدٍّ وَ هَزْلٍ فَإِنَّ الرَّجُلَ إِذَا کَذَبَ فِی الصَّغِیرِ اجْتَرَأَ عَلَی الْکَبِیرِ أَ مَا عَلِمْتُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَالَ مَا یَزَالُ الْعَبْدُ یَصْدُقُ حَتَّی یَکْتُبَهُ اللَّهُ صِدِّیقاً وَ مَا یَزَالُ الْعَبْدُ یَکْذِبُ حَتَّی یَکْتُبَهُ اللَّهُ کَذَّاباً

صدیقین مقامی والا دارند و همنشین اولیاء و انبیاء هستند. در این موضوع یک نکته-ی روانشناختی وجود دارد و آن این که انسان کارهای زشت بزرگ را از کارهای کوچک شروع می کند. معتادین خطرناک از روز اول چنین نبوده اند. روایتی داریم به این مضمون:

ص: ۲۶۹

ان بدأ القتال اللطام

یعنی ابتدای جنگ یک سیلی است. مانند سدهای خاکی که با روزنه ای و توسعه آن ویران می شود، سد تقوی هم همینطور است. همه باید به هم راست بگویند دولت به مردم و مردم به دولت و اداره به ارباب رجوع و ارباب رجوع به اداره.

تذکر در باره ی مسائل روز

با توجه به نزدیک شدن به ایام دهه فجر، بحمد الله اوضاع کشور آرام است. و برای حفظ این آرامش باید تلاش کرد. آرامش از سوی همه علاقمندان به نظام باید حفظ شود. رسانه ها دست به دست هم دهند تا مراسم امسال با شکوهتر از هر سال برگزار شود. با ناآرامی هیچ مشکلی حل نمی شود، بلکه اوضاع بدتر و بحرانها شدیدتر می شود. انتقاد منطقی تنها در محیط آرام قابل پیگیری است. باید توجه داشت که بیگانگان اکنون از ایجاد اختلاف حرف نمی زنند بلکه از براندازی نظام اسلامی

حرف می زنند. (بخشهائی از بیانیه ای در این زمینه خوانده شد.)

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۱۰ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۱۰

.Your browser does not support the audio tag

بحث در شرط سوم حج تمتع یعنی انجام عمره و تمتع در یک سال بود. و گفتیم از نظر اقوال اجماعی و یا لااقل لاخلاف فیه است. در بحث از ادله، هم اجماع حداقل یک مؤید بود، ولی دلیل اصلی چهار گروه از روایات است که روایات را به آنها هم منحصر نمی کنیم.

گروه اول: روایات بیانیه

این روایات که در باب ۲ از ابواب اقسام الحج آمده است. در این روایات، وقتی معصوم علیه السلام اعمال حج را ذکر می کند، به گونه ای آنها را بیان می کنند که متبادر به ذهن اتحاد سال انجام اعمال است. این روایات متعدد است و نیازی به خواندن نداریم.

ص: ۲۷۰

گروه دوم: روایات دال بر این که کسانی که توانائی دارند، هر سال حج انجام دهند.

مفهوم این گروه از روایات این است که تمام حج در یک سال واقع شود. به عنوان نمونه چند روایت را می خوانیم.

روایت ۱ باب ۲ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۱۲۸ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ الْبَجَلِيِّ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنِ الْعَمْرَكِيِّ بْنِ عَلِيٍّ جَمِيعاً عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى ع قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَرَضَ الْحَجَّ عَلَى أَهْلِ الْجِدَهِ فِی كُلِّ عَامٍ ....

اهل جده یعنی اهل استطاعت. فرض فی کل عام اگر به معنای وجوب باشد، روایت ناظر به انواع مستطیع است که شامل متمتع و قارن و مفرد است، ولی اگر به معنی مستحب مؤکد باشد، یک نوع واحد را هم شامل است و مراتب آن را می-گوید، یعنی متمتع یک سال تمتع واجب و در سالهای آینده تمتع استحبابی انجام دهد.

حدیث ۲ باب ۲ از ابواب وجوب الحج:

۱۴۱۲۹ عَنْهُمْ عَنْ سَهْلٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حُذَيْفَهَ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَرَضَ الْحَجَّ عَلَى أَهْلِ الْجِدَهِ فِی كُلِّ عَام

در این روایت هم مانند روایت قبل اگر فرض به معنای وجوب باشد ناظر به نوع حج است و اگر به معنای مستحب مؤکد باشد

ناظر به حج واجب و مستحب است.

حدیث ۴ باب ۲ از ابواب وجوب الحج:

ص: ۲۷۱

۱۴۱۳۱ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ أَبِی جَرِيرٍ الْقُمِّيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْحَجُّ فَرْضٌ عَلَى أَهْلِ الْجِدَهِ فِی كُلِّ عَامٍ

حدیث ۵ و ۶ و ۷ این باب هم همین مضمون و دلالت را دارد.

گروه سوم: روایات دال بر داخل شدن عمره در حج تا قیامت

مطابق این روایات که تعداد آن هم زیاد است، پیامبر عمره را تا ابد داخل در حج معرفی کرده است. به عنوان نمونه به این روایات توجه کنید:

روایت ۴ از باب ۲ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۴۷ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع وَ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ عَلِيِّ بْنِ السِّنْدِيِّ وَ الْعَبَّاسِ كُلِّهِمْ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص أَقَامَ بِالْمَدِينَهِ عَشْرَ سِنِينَ ..... فَقَالَ لَهُ سُرَاقَهُ بْنُ مَالِكِ بْنِ جُشْعُمٍ [جُعْشُم] الْكِنَانِيُّ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلِّمْنَا دِينَنَا كَأَنَّمَا خُلِقْنَا الْيَوْمَ فَهَذَا الَّذِی أَمَرْتَنَا بِهِ لِعَامِنَا هَذَا أَمْ لِمَا يَسْتَقْبِلُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ص بَلْ هُوَ لِلْأَبَدِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ ثُمَّ شَبَّكَ أَصَابِعَهُ بَعْضَهَا إِلَى بَعْضٍ وَ قَالَ دَخَلَتِ الْعُمْرَهُ فِی الْحَجِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ ....

این روایت که خیلی طولانی است و قبلاً هم آن را خوانده ایم، و سند آن هم ظاهراً درست است، بخشی که به بحث ما مربوط است، پاسخ پیامبر به سراقه بن مالك است. از این جمله ی می فهمیم که همواره باید عمره را همان سالی به جا آورد که حج در آن انجام می شود. من نمی گویم محال است که بگوییم عمره در یک سال و حج در سال بعد انجام شود ولی در بدو نظر یک سال فهمیده می شود.

رروایت ۵ باب ۲ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۴۸ وَ رَوَاهُ ابْنُ إِدْرِیسَ فِی آخِرِ السَّرَائِرِ نَقْلًا مِنْ کِتَابِ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ مِثْلَهُ إِلَی قَوْلِهِ دَخَلَتِ الْعُمْرَهُ فِی الْحَجِّ ....

این روایت همان روایت سابق است با حذف مقدمات و حواشی آن. روایت ۲۷ و ۳۳ همین را می گوید.

ححدیث ۲۷ باب ۲ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۶۷۰ وَ فِی الْعِلَلِ وَ عُیُونِ الْأَخْبَارِ بِالْإِسْنَادِ الْآتِی عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنِ الرِّضَا ع فِی حَدِیثٍ قَالَ ... وَ قَالَ النَّبِیُّ ص- دَخَلَتِ الْعُمْرَهُ فِی الْحَجِّ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ ....

حدیث ۳۳ باب ۲ از ابواب اقسام الحج

۱۴۶۷۶ قَالَ وَ رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِ ع أَیْضاً أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ... فَخَطَبَ النَّاسَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَی عَلَیْهِ وَ قَالَ دَخَلَتِ الْعُمْرَهُ فِی الْحَجِّ هَکَذَا إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ شَبَّکَ أَصَابِعَهُ ...

گروه چهارم: روایات دال بر این که بعد از عمره از مکه نباید از مکه بیرون رفت و باید برای انجام حج در مکه ماند.

شاید بگویند این وجوب، یک وجوب تکلیفی است نه وجوب وضعی یعنی از این روایات استفاده نمی شود که شرط صحت حج، عدم خروج از مکه باشد، ولی جواب آن این است که شرایطی که در عبادات و معاملات ذکر می شود در بدو نظر ظهور در شرط وضعی دارد. این که بیع نباید غرری باشد این شرط صحت است. این ظهور به دلیل کثرت استعمال در وضعی بودن پیدا شده است و اینجا هم همینطور است، یعنی است بیرون نرفتن از مکه و انجام حج بعد از عمره، شرط صحت حج است و باید عمره و حج در همان سال واقع شود.

رروایت ۳ باب ۲۲ از ابواب احرام:

۱۶۴۸۹ وَ عَنْهُ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ زُرَارَهَ بْنِ أَعْیَنَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ ع کَیْفَ أَتَمَتَّعُ قَالَ تَأْتِی الْوَقْتَ فَتُلَبِّی بِالْحَجِّ فَإِذَا دَخَلْتَ مَکَّهَ طُفْتَ بِالْبَیْتِ- وَ صَلَّیْتَ رَکْعَتَیْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ وَ سَعَیْتَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ- وَ قَصَّرْتَ وَ أَحْلَلْتَ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ لَیْسَ لَکَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ مَکَّهَ حَتَّی تَحُجَ

روایت ۱ باب ۵ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۷۲۵ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع فِی حَدِیثٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ ع کَیْفَ أَتَمَتَّعُ فَقَالَ یَأْتِی الْوَقْتَ فَیُلَبِّی بِالْحَجِّ فَإِذَا أَتَی مَکَّهَ طَافَ وَ سَعَی وَ أَحَلَّ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ هُوَ مُحْتَبِسٌ وَ لَیْسَ لَهُ أَنْ یَخْرُجَ مِنْ مَکَّهَ حَتَّی یَحُجَ

روایات متعدد دیگری هم داریم که نیازی به خواندن آنها نیست. از سیره هم می توان این را برداشت کرد. ولی یک روایت معارض هم داریم.

روایت معارض

حدیث ۱ باب ۱۰ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۶۴ مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ مُسْکَانَ عَنْ سَعِیدٍ الْأَعْرَجِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع مَنْ تَمَتَّعَ فِی أَشْهُرِ الْحَجِّ ثُمَّ أَقَامَ بِمَکَّهَ- حَتَّی یَحْضُرَ الْحَجَّ مِنْ قَابِلٍ فَعَلَیْهِ شَاهٌ وَ مَنْ تَمَتَّعَ فِی غَیْرِ أَشْهُرِ الْحَجِّ- ثُمَّ جَاوَرَ حَتَّی یَحْضُرَ الْحَجَّ فَلَیْسَ عَلَیْهِ دَمٌ إِنَّمَا هِیَ حَجَّهٌ مُفْرَدَهٌ وَ إِنَّمَا الْأَضْحَی عَلَی أَهْلِ الْأَمْصَارِ

در این روایت، کلینی ثقه و محمد بن یحیی ثقه و احمد بن محمد هم ثقه است ولی محمد بن سنان را با توجه به موافق و مخالفی که دارد نمی توان حکم به ثقه بودن او کرد، ابن مسکان هم ثقه است ولی سعید الاعرج مجهول الحال است و روای مجهول الحال حکم روای ضعیف را دارد. تَمَتَعَ یعنی عمره تمتع به جا آورد. قابل یعنی سال آینده، علیه شاه یعنی حج او تمتع است و الا در حج قران، فرد قربانی را با خود آورده است.

برای رفع تعارض می توان یا قابل را به معنای ماه آینده نه سال آینده بگیریم یا بهتر است بگوییم اولاً سند این روایت ضعیف است و ثانیاً معرض عنهای اصحاب است. ولی اگر لو لا ـ این مشکلات، ممکن است کسی بگوید می توان این روایت را با روایاتی که خوانده شد جمع عرفی کرد، اینها عام و خاص هستند، این روایت تصریح می کند کسی که عمره را انجام داده و در مکه باقی مانده است، می تواند سال بعد حجش را به جا بیاورد، روایات قبلی عام بود و این خاص و تنها مربوط به مجاور است. روایات قبلی می گوید چه بمانی و چه نمانی انجام حج در سال بعد کافی نیست و این روایت می گوید اگر در مکه ماندی اشکال ندارد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۱۱ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۱۱

.Your browser does not support the audio tag

ذیل شرط سوم نکته ای باقی مانده است و آن این که امام می فرماید فرق نمی کند که تا سال آینده در مکه بماند یا نه و نیز فرقی نمی کند از احرام بیرون بیاید یا نه. این پرسش مطرح است که آیا این فرع قائلی دارد که چنین نظری داشته باشد؟ ظاهراً در این تفصیل قائل شناخته شده ای نیست. مگر این که بگوییم لقائل ان یقول از روایت معارض می توان این تفصیل را به دست آورد. مثلاً شاید کسی سند روایت را درست بداند و چون دلالت روایت بد نیست، این تفصیل را درست کند. دیروز گفته شد اگر سند روایت خوب بود، می شد این روایت را که خاص است با روایت عام جمع عرفی دلالی کرد و تعارض بین را آنها را که تعارض بدوی است، حل کرد. ولی تفصیل دوم یعنی تفصیل در احرام ماندن یا نبودن را هم از قدر متیقن روایت معارض می توان به دست آورد. یعنی روایتی که می گوید می تواند در مکه بماند قدر متیقنش ماندن در مکه در حالت احرام است.

ص: ۲۷۵

تلخص من جمیع ما ذکرنا که شرط سوم حج این است که عمره و تمتع در یک سال انجام شود و مسأله اجماعی است و روایات متعددی هم دارد و روایت معارض هم از نظر سند مشکل دارد.

شرط چهارم

شرط چهارم خود حاوی چهار فرع است:

فرع اول:

أن يكون إحرام حجه من بطن مكه مع الاختيار

فرع دوم:

و أما عمرته فمحل إحرامها المواقيت الآتيه، و أفضل مواضعها المسجد، و أفضل مواضعه مقام إبراهيم (ع) أو حجر إسماعيل (ع)

احرام حج از داخل مکه است ولی احرام عمره از مواقیت شش گانه ی شناخته شده. افضل مواضع یعنی افضل مواضع احرام حج نه عمره.

فرع سوم و فرع چهارم مربوط به شرایط اضطراری است و بعداً آن را می خوانیم.

بررسی فرع اول

فرع اول از نظر اقوال اجماعی است و در آن اختلافی نیست. به عنوان نمونه چند قول را می خوانیم.

ممستند ج ۱۱، ص ۲۴۷:

الرابع: أن یحرم بحجّه من بطن مکّه، فهو المیقات له، بلا خلاف کما قیل، بل بإجماع العلماء، کما فی المدارک و المفاتیح و شرحه و غیرها

ریاض، ج ۶، ص ۱۰۹:

و أن یُحرم بالحج له أی للتمتع من بطن مکه شرّفها اللّه سبحانه، بإجماع العلماء کافه، کما فی المدارک و غیره و نقل الإجماع المطلق مستفیض فی عبائر جمع

اجماع مطلق در برابر اجماع علماء است. یعنی قید علماء ندارد.

ص: ۲۷۶

ججواهر در ج ۱۸، ص ۱۷:

و الرابع ان يحرم بالحج له من بطن مكه مع الاختيار و التذكر بلا خلاف أجده فيه نصا و فتوى، بل فى كشف اللثام الإجماع عليه

البته در نصوص معارض هست که بعداً بررسی خواهیم کرد.

ادله ی مسأله

روایات مربوط به این موضوع در باب ۲۱ از ابواب مواقیت و ابواب دیگری است. باب ۲۱ عنوانی دارد که متناسب با همین بحث ماست:

بَابُ وُجُوبِ الْإِحْرَامِ بِحَجِّ التَّمَتُّعِ مِنْ مَكَّهَ وَ أَفْضَلُهُ الْمَسْجِدُ وَ أَفْضَلُهُ عِنْدَ الْمَقَامِ أَوْ تَحْتَ الْمِيزَابِ.

این باب ۴ روایت دارد که به نظر ما خیلی کارگشا نیستند و باید به سراغ روایات ابواب دیگر رفت.

حدیث ۱ باب ۲۱ از ابواب مواقیت

۱۱۴۹۶۳ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَاغْتَسِلْ ثُمَّ الْبَسْ ثَوْبَيْكَ وَ ادْخُلِ الْمَسْجِدَ إِلَى أَنْ قَالَ ثُمَّ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ ع- أَوْ فِي الْحِجْرِ ثُمَّ أَحْرِمْ بِالْحَجِّ الْحَدِيثَ

سند حدیث صحیح است. ولی این روایت مشتمل بر چند مستحب است، غسل و دخول مسجد و نماز مستحب است. از این روایات که چندین مستحب را بیان کرده، وجوب احرام در حج را نمی توان برداشت کرد. چون بقیه اعمالی که ذکر کرده، مستحب است نمی توان گفت احرام در مکه واجب است، ولی عده ای گفته اند چون امر ظهور در وجوب دارد همه ی این اعمال واجب است، ولی ما می دانیم که همه ی اینها واجب نیست و عرف عقلاء چنین اقتضائی ندارد که در لابلای مستحبات یک حکم واجب به صورتی که در این روایت هست، بیان شده باشد. ولی این روایت دلالت بر جواز احرام در مکه دارد، ولی نفی احرام از میقات را نمی کند. وجوب احرام در مسجد را کسی قائل نشده است.

حدیث ۲ باب ۲۱ از ابواب مواقیت

۱۴۹۶۴ وَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ أَبِی أَحْمَدَ عَمْرِو بْنِ حُرَیْثٍ الصَّیْرَفِیِّ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع مِنْ أَیْنَ أُهِلُّ بِالْحَجِّ فَقَالَ إِنْ شِئْتَ مِنْ رَحْلِکَ وَ إِنْ شِئْتَ مِنَ الْکَعْبَهِ- وَ إِنْ شِئْتَ مِنَ الطَّرِیقِ

رحل همان داخل منزل و استراحتگاه است. طریق یعنی شوارع مکه نه بیرون مکه. این هم همان مشکل روایت قبل را دارد، مگر این که بگوییم مجموع اینها واجب تخییری است، زیرا این روایت شامل مستحبات هم نیست، یعنی به صورت واجب تخییری یکی از اینها را انتخاب کن.

حدیث ۳ باب ۲۱ از ابواب مواقیت

۱۴۹۶۵ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع مِنْ أَیِّ الْمَسْجِدِ أُحْرِمُ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ- فَقَالَ مِنْ أَیِّ الْمَسْجِدِ شِئْتَ

ای المسجد یعنی از کدام موضع از مسجد حرام. ال در المسجد برای عهد است نه جنس. در اینجا امری در کار نیست، راوی سؤال کرده است و امام جواب داده و در آن امری که دلالت بر وجوب کند وجود ندارد.

حدیث ۴ باب ۲۱ از ابواب مواقیت.

۱۱۴۹۶۶ وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ زُرْعَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تُحْرِمَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ- فَاصْنَعْ کَمَا صَنَعْتَ حِینَ أَرَدْتَ أَنْ تُحْرِمَ إِلَی أَنْ قَالَ ثُمَّ ائْتِ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَصَلِّ فِیهِ سِتَّ رَکَعَاتٍ قَبْلَ أَنْ تُحْرِمَ وَ تَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أُرِیدُ الْحَجَّ إِلَی أَنْ قَالَ أَحْرَمَ لَکَ شَعْرِی وَ بَشَرِی وَ لَحْمِی وَ دَمِی الْحَدِیثَ

این روایت هم مشتمل بر مستحبات است. در موارد معمولی تلفظ به نیت استحبابی ندارد ولی در حج مستحب است و البته وجوب ندارد.

بنابراین از چهار روایت این باب دلالت روایت دوم بد نیست ولی از بقیه نمی توان وجوب احرام در مکه را برداشت کرد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۱۲ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۱۲

.Your browser does not support the audio tag

تذکر در باره ی مسائل روز

از امروز دهه فجر شروع می شود. در این ۳۰ سال طوفانها و دشمنیهای زیادی بوده است که در این منطقه یک قدرت مستقل پیدا نشود تا مانع غارتگری های آنها نشود ولی بحمد الله ان الله جعل کیدهم فی تضلیل و مکروا و مکر الله و الله خیر الماکرین و اکنون نظام اسلامی بر سرجای خود ایستاده است. ان شاء الله روز ۲۲ بهمن روزی باشد که همه با وحدت پیروزی را اعلام کنند و ان شاء الله بار دیگر دشمنان در پرتو یک راهپیمائی با شکوه نومید شوند.

ما در کشورمان سه گروه داریم: گروهی این سوی انتخابات و گروهی آن سوی انتخابات و گروه سوم که منافقان و مزدوران خارجی هستند، تمام وفاداران نظام و قانون اساسی و رهبری باید زیر یک پرچم بیایند. در لبنان هم سلیقه های مختلف بود ولی همه زیر یک پرچم گردآمدند تا اسرائیل از فرصت سوء استفاده نکند. این مغالطه را کنار بگذارید که وحدت با ضد انقلاب درست نیست. باید منطقی بشنویم و منطقی حرف بزنیم و منطقی عمل کنیم.

همان طور که گفته شد غیر از روایات باب ۲۱ روایات دیگری داریم که دلالتش خوب است و مشتمل بر مستحبات نیست و به احرام من مکه تصریح کرده است.

ص: ۲۷۹

روایت ۳ باب ۹ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۵۷ وَ عَنْهُ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع لِأَهْلِ مَکَّهَ أَنْ یَتَمَتَّعُوا فَقَالَ لَا لَیْسَ لِأَهْلِ مَکَّهَ أَنْ یَتَمَتَّعُوا قَالَ قُلْتُ فَالْقَاطِنِینَ بِهَا قَالَ إِذَا أَقَامُوا سَنَهً أَوْ سَنَتَیْنِ صَنَعُوا کَمَا یَصْنَعُ أَهْلُ مَکَّهَ- فَإِذَا أَقَامُوا شَهْراً فَإِنَّ لَهُمْ أَنْ یَتَمَتَّعُوا قُلْتُ مِنْ أَیْنَ قَالَ یَخْرُجُونَ مِنَ الْحَرَمِ - قُلْتُ مِنْ أَیْنَ یُهِلُّونَ بِالْحَجِّ فَقَالَ مِنْ مَکَّهَ نَحْواً مِمَّا یَقُولُ النَّاسُ

صدر روایت مورد بحث ما نیست، یخرجون من الحرم مربوط به عمره است و مما یقول الناس اشاره به اهل سنت دارد.

حدیث ۷ باب ۹ از ابواب اقسام الحج

۱۴۷۶۱ وَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ دَاوُدَ عَنْ حَمَّادٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ أَهْلِ مَکَّهَ أَ یَتَمَتَّعُونَ قَالَ

لَيْسَ لَهُمْ مُتْعَةٌ قُلْتُ فَالْقَاطِنُ بِهَا قَالَ إِذَا أَقَامَ بِهَا سَنَةً أَوْ سَنَتَيْنِ صَنَعَ صُنْعَ أَهْلِ مَكَّةَ- قُلْتُ فَإِنْ مَكَثَ الشَّهْرَ قَالَ يَتَمَتَّعُ قُلْتُ مِنْ أَيْنَ- قَالَ يَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ قُلْتُ مِنْ أَيْنَ يُهِلُّ بِالْحَجِّ قَالَ مِنْ مَكَّةَ نَحْواً مِمَّا يَقُولُ النَّاسُ

سند این حدیث خوب است و فقط داود معلوم نیست که کیست؟ داود رقی یا داود بن زربی یا داود بن سرحان یا دیگری؟ چند داود ثقه و غیرثقه داریم. ان قلت ابن ابی عمیر که از غیر ثقه حدیث نقل می کند، پس مشخص نبودن داود مشکل آفرین نیست، قلت ابن ابی عمیر لایرسل الا عن غیر ثقه نه این که لایروی الا عن غیر ثقه، مرسلات او مشکل ندارد نه این که مرویات او هم مشکل نداشته باشد، لذا نقل ابن ابی عمیر از داود مشکلی را حل نمی کند. مضمون این روایت مانند روایت قبلی است، ولی در اینجا حماد مستقیماً از امام نقل کرده است و در روایت قبلی، حماد از طریق حلبی نقل کرده بود.

ص: ۲۸۰

حدیث ۷ باب ۲۲ از ابواب اقسام الحج

۱۴۸۶۷ وَ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الرَّجُلِ يَتَمَتَّعُ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ يُرِيدُ الْخُرُوجَ إِلَى الطَّائِفِ- قَالَ يُهِلُّ بِالْحَجِّ مِنْ مَكَّهَ- وَ مَا أُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ مِنْهَا إِلَّا مُحْرِماً وَ لَا يَتَجَاوَزِ الطَّائِفَ إِنَّهَا قَرِيبَهٌ مِنْ مَكَّهَ

به هر حال تا به اینجا سه روایت داشتیم که می گوید احرام من مکه باشد و یک روایت هم از روایاتی که دیروز خوانده شد، دلالت قابل قبولی داشت. این روایات علاوه بر این که صحیح هم در بین آنها هست، متضافر هم هست، پس دلیل ما علاوه بر اجماع، روایاتی است که در ابواب مختلف پراکنده است. پس شکی نیست که احرام حج باید از مکه باشد. ولی یک حدیث معارض داریم که عده ای در پیچ و خم آن گرفتار آمده اند و محامل مختلفی برای آن ذکر کرده اند.

حدیث معارض

حدیث ۸ باب ۲۲ از ابواب اقسام الحج:

۱۴۸۶۸ وَ عَنْ أَبِی عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع عَنِ الْمُتَمَتِّعِ يَجِی ءُ فَيَقْضِی مُتْعَتَهُ ثُمَّ تَبْدُو لَهُ الْحَاجَهُ فَيَخْرُجُ إِلَى الْمَدِينَهِ- وَ إِلَى ذَاتِ عِرْقٍ أَوْ إِلَى بَعْضِ الْمَعَادِنِ قَالَ يَرْجِعُ إِلَى مَكَّهَ بِعُمْرَهٍ إِنْ كَانَ فِی غَيْرِ الشَّهْرِ الَّذِی تَمَتَّعَ فِيهِ لِأَنَّ لِكُلِّ شَهْرٍ عُمْرَهً وَ هُوَ مُرْتَهَنٌ بِالْحَجِّ قُلْتُ فَإِنَّهُ دَخَلَ فِی الشَّهْرِ الَّذِی خَرَجَ فِيهِ قَالَ كَانَ أَبِی مُجَاوِراً (این مجاورت به معنای یکی دو سال نیست، بلکه کمتر است) هَاهُنَا فَخَرَجَ يَتَلَقَّى بَعْضَ هَؤُلَاءِ (برخی بزرگان گفته اند مراد از هولاء صاحب منصبان آن دوره و حتی چه بسا خود منصور عباسی باشد.) فَلَمَّا رَجَعَ فَبَلَغَ ذَاتَ عِرْقٍ أَحْرَمَ مِنْ ذَاتِ عِرْقٍ بِالْحَجِّ وَ دَخَلَ وَ هُوَ مُحْرِمٌ بِالْحَج

ص: ۲۸۱

ذات عرق میقات اهل عراق است. میقات اصلی اهل عراق، وادی عقیق است و در وادی عقیق سه منطقه نزدیک به هم یعنی مسلخ، و غمره و ذات عرق وجود دارد که هر سه میقات اهل عراق برای عمره است. در ذیل این حدیث امام می فرماید احرام حج از همان میقات اهل عراق باشد و این بر خلاف حرفی است که تا به حال می زدیم. این روایت را حمل بر عمره نمی توان کرد زیرا لکل شهر عمره و در اینجا در اول روایت گفته که امام علیه السلام عمره را انجام داده است و برای کاری از مکه خارج شده است. آیا می توان این را یک استثناء دانست که همه باید از مکه محرم شود جز کسی که از مکه بیرون رود و در مسیر بازگشت به میقات برسد؟ آیا می-توان گفت فقط چنین فردی می تواند خارج از مکه محرم شود؟

اقتضای جمع بین ادله همین است. اگر ما باشیم و جمع بین عام و خاص همین کار را باید انجام دهیم. ولی این در صورتی است که روایت معرض عنهای اصحاب نباشد. و واقعیت این است که کسی به این روایت عمل نکرده است، ولو به صورت استثناء. و لذا نمی-توان بین چهار روایتی که خوانده شد و این روایت معارض جمع کرد. البته اگر کسی اعراض اصحاب را مانع عمل به روایت نداند، می تواند به این روایت هم عمل کند، ولی ما که اعراض را مانع می دانیم، روایت را کنار می گذاریم.

برخی برای توجیه این حدیث، محاملی تراشیده اند که فردا آن را بررسی می کنیم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۱۳ بهمن ماه ۸۸/۱۱/۱۳

.Your browser does not support the audio tag

تذکر در باره ی مسائل روز

با توجه به این که امروز اخرین روز درس در ماه صفر است، چند نکته را تذکر می دهم:

۱. اربعین را باید خیلی گرامی داشت. مردم عراق به اربعین از عاشوراء هم بیشتر اهمیت می دهند. بین عاشوراء و اربعین مصائب زیادی بر اهل بیت وارد شد. پس اربعین شامل حوادث عاشوراء و بعد از عاشوراء است. آنها که موفق به تبلیغ هستند بکوشند ارزشهای امام حسین را زنده کنند.: شجاعت و مبارزه با فساد و ظلم ستیزی و پرهیز از کارهائی که موجب وهن است.

۲. دهه ی فجر هم یادآور عظمت ملت ما و خون شهیدان است. همه مردم باید بکوشند ارزشهای انقلاب زنده شود و گرد و غبار بر آن ننشیند. از بازیگران بد نام استفاده نکنند و از زنان بدحجاب استفاده نکنند. از خزانه ملت حاتم-بخشی به بخشی بازیگران بدنام نکنند. مردم این کارها را فراموش نخواهند کرد و روزی جواب آن را از آنها خواهند خواست. مسؤولان به جای این کارها به محرومان برسند. احیای ارزشهای انقلاب به اجازه نمایش فیلمهای بد نیست. هنوز برای ما مسلم نیست که در موضوع آیات حجاب، حرفهای بی-ربطی زده شده باشد، اگر چنین چیزی اثبات شود باید با آن برخورد کرد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۱ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۱

.Your browser does not support the audio tag

در شرائط حج تمتع به شرط چهارم رسیدیم. گفتیم که احرام حج تمتع باید در بطن مکه بسته شود (همان طور که احرام تمتع از مواقیت خمسه می باشد) بیان کردیم که این مسئله اجماعی است و مخالفی ندارد و روایات عدیده ای بر آن دلالت دارد.

ص: ۲۸۳

بقی هنا امران:

الامر الاول: عنوان مکه از کدام روایت برداشت می شود.

روایات متعددی است که به لفظ مکه تصریح می کند که از آن جمله می توان به این روایات اشاره کرد:

وسائل ابواب اقسام حج

باب ۲۲ ر ۷: عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الرَّجُلِ یَتَمَتَّعُ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ یُرِیدُ الْخُرُوجَ إِلَی الطَّائِفِ قَالَ یُهِلُّ بِالْحَجِّ مِنْ مَکَّهَ وَ مَا أُحِبُّ أَنْ یَخْرُجَ مِنْهَا إِلَّا مُحْرِماً وَ لَا یَتَجَاوَزِ الطَّائِفَ إِنَّهَا قَرِیبَهٌ مِنْ مَکَّه

این روایت صحیحه است و شاهد در (يُهِلَّ بِالْحَجِّ مِنْ مَكّةَ) است یعنی از مکه احرام ببندد.

باب ۹: ح ۳: عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع لِأَهْلِ مَكَّةَ أَنْ يَتَمَتَّعُوا فَقَالَ لَا لَيْسَ لِأَهْلِ مَكَّةَ أَنْ يَتَمَتَّعُوا قَالَ قُلْتُ فَالْقَاطِنِينَ (ای مقیمین) بِهَا قَالَ إِذَا أَقَامُوا سَنَةً أَوْ سَنَتَيْنِ صَنَعُوا كَمَا يَصْنَعُ أَهْلُ مَكَّةَ فَإِذَا أَقَامُوا شَهْراً فَإِنَّ لَهُمْ أَنْ يَتَمَتَّعُوا قُلْتُ مِنْ أَيْنَ قَالَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْحَرَمِ قُلْتُ مِنْ أَيْنَ يُهِلُّونَ بِالْحَجِّ فَقَالَ مِنْ مَكَّةَ نَحْواً مِمَّا يَقُولُ النَّاسُ. (همان طور که اهل سنت می بندند)

این روایت صحیحه است. بعضی گفته اند: ذیل روایت اشعار به تقیه دارد و حال اینکه اینگونه نیست. این روایت می گوید: شما هم وظیفه اتان با اهل سنت یکی است.

باب ۹ ح ۷: عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ دَاوُدَ عَنْ حَمَّادٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ أَهْلِ مَكَّةَ أَ يَتَمَتَّعُونَ قَالَ لَيْسَ لَهُمْ مُتْعَةٌ قُلْتُ فَالْقَاطِنُ بِهَا قَالَ إِذَا أَقَامَ بِهَا سَنَةً أَوْ سَنَتَيْنِ صَنَعَ صُنْعَ أَهْلِ مَكَّةَ قُلْتُ فَإِنْ مَكَثَ الشَّهْرَ قَالَ يَتَمَتَّعُ قُلْتُ مِنْ أَيْنَ قَالَ يَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ قُلْتُ مِنْ أَيْنَ يُهِلُّ بِالْحَجِّ قَالَ مِنْ مَكَّةَ نَحْواً مِمَّا يَقُولُ النَّاسُ

در سند این روایت مراد از (داود) کیست؟ در رجال حدود چهل نفر به نام داود داریم. ولی به قرینه ی روایت ابن ابی عمیر از او به احتمال قوی مراد داود زربی است که ثقه می باشد زیرا او کتابی دارد و احتمالا ابن ابی عمیر از کتاب او نقل می کند. با این بیان می توان این روایت را صحیحه دانست.

ابواب مواقیت

باب ۲۱ ر ۲: وَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ أَبِی أَحْمَدَ عَمْرِو بْنِ حُرَیْثٍ الصَّیْرَفِیِّ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع مِنْ أَیْنَ أُهِلُّ بِالْحَجِّ فَقَالَ إِنْ شِئْتَ مِنْ رَحْلِکَ (از همان خانه و کاروانت در مکه) وَ إِنْ شِئْتَ مِنَ الْکَعْبَهِ (مراد اطراف کعبه است) وَ إِنْ شِئْتَ مِنَ الطَّرِیقِ. (مراد جاده های داخل کعبه است نه خارج از آن و این عبارت در مقابل رحل است که مراد یعنی بار انداخته است و ساکن شده است و به این قرینه طریق یعنی جائی که هنوز بار نینداخته و مشغول استراحت نشده است.)

در سند این روایت ابو احمد عمرو بن حریث صیرفی وجود دارد. علمای رجال می گویند که در زمان امیر مؤمنین فردی به نام عمرو بن حریث بود که ملعون و مخالف حضرت بود ولی مراد از عمرو در این حدیث، فردی است که از یاران امام صادق علیه السلام است و ثقه می باشد.

الامر الثانی: مراد از مکه چه محدوده را در بر می گیرد (آیا مراد مکه در عصر رسول الله است که کم بود و یا تمام مقدار وسیعی که امروزه وجود دارد حکم مکه را دارا است؟) البته این مسئله در موارد دیگر هم تسری دارد مانند مسئله ی تخییر بین قصر و اتمام در مکه بنابراین که اینکه این حکم منحصر به مسجد الحرام نباشد همان طور که ما قائلیم و هکذا مراد از مسجد الحرام کدام محدوده است زیرا این مسجد در طول تاریخ گسترده تر شده است و همچنین در مورد مدینه و مسجد کوفه و مسجد جمکران و امثال آن.

اقوال علماء: از آیه الله خوئی در بعضی از حواشی عروه نقل کرده است که ایشان مکه ی قدیم را معیار دانسته است.

نقول: از زمان رسول خدا (ص) تا به حال مسجد حرام و مکه همچنان در حال توسعه بوده است زیرا هم مسلمین زیادتر می شدند و هم مهاجرین مختلفی برای سکونت به سمت مکه مهاجرت می کردند. همچنین هر یک از خلفا از خلیفه ی اول گرفته تا خلفای اموی و عباسی، عثمانی ها و سایر حکومت ها از افتخارات خود می دانستند که مسجد را توسعه دهند. از این رو مراد از مکه ی قدیم مشخص نیست زیرا همچنان توسعه یافته است و نمی توان گفت که کدام مورد جزء قدیم است و بعد از آن جدید.

اگر گفته شود که قدر متیقن را در نظر می گیریم و آن مکه در زمان رسول خدا است می گوئیم که روایات مختلفی از اهل بیت نقل شده است و واژه ی مکه در آن به کار رفته است و یقینا آن روایات مکه ی زمان خود را شامل می شد و مکه در زمان امام صادق یقینا تا زمان امام رضا فرق کرده بود.

اگر بگوئیم که مراد از مکه از زمان پیامبر و تا عصر غیبت بوده است در جواب می گوئیم که اولاـ به چه دلیل مکه ی قدیم ملاک باشد و ثانیا از کجا می توان حد مکه در زمان عصر غیبت را مشخص کرد.

نحن نقول که در مورد مکه، مدینه، و سایر مساجد احکامی که بر آنها بار می شود شامل تمام توسعه ها می شود و هکذا توسعه هایی که بعدا به آن ملحق خواهد شد.

ص: ۲۸۶

دلیل اول اطلاقات است زیرا امام صادق علیه السلام فرمود مکه و آن را مقید به زمان پیغمبر و یا زمان خودش نفرمود خصوصا در روایت اخیر (در امر اول) که عبارت (من رحلك) به کار برده شده است و در آن روایت لفظ مکه به کار برده نشده است یعنی هر کجا که در مکه اطراق کردید (حتی اگر در بخش جدید مکه باشد).

دلیل دوم سیره ی مسلمین بر عدم فرق بین مکه ی قدیم و جدید بنا شده است زیرا کسی نیامده است تفحص کند که مکه ی زمان رسول خدا از کجا تا کجا بود و هکذا در اعصار بعد از غیبت کسی از حد و مرز مکه ی قدیم و جدید سؤال نکرده است.

و لکن هنا نکته: آیا در مورد آن بخش از مکه که از حرم بیرون می آید هم می توان برای حج تمتع محرم شد؟ مثلا امروزه مکه از تنعیم هم فراتر رفته است و تنعیم نزدیک ترین حد حرم است که اهل سنت به آن مسجد العائشه می گویند. از این رو اگر کسی محل هتل و رحلش بالاتر از تنعیم باشد آیا می تواند از همان جا محرم شود؟ به عقیده ی ما در اینجا می توان ادعای انصراف کرد. خلاصه اینکه احرام برای حج، در کل مکه چه جدید باشد و چه قدیم جائز است ما عدی خارج الحرم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۲ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۲

.Your browser does not support the audio tag

بحث در شرایط حج تمتع است به این بحث رسیدیم که عمره ی تمتع را از مواقیت باید به جا آورد ولی احرام حج تمتع باید از مکه باشد.

ص: ۲۸۷

سپس به این امر رسیدیم که مراد از مکه کدام مکه است آیا مراد مکه ی قدیم است یا مکه ی جدید که دستخوش توسعه شده است آیا بخش های جدید هم جزء مکه است یا نه. گفتیم که معیار مطلق مکه است و بخش جدید هم حکم مکه را دارا است. همچنین گفتیم که این امر در تمام مکان هائی که در حال توسعه هستند جاری است و بخش قدمی معیار نیست.

بقی هنا شیء: در مسئله ی لبیک گفتن می گویند که بار اول گفتن آن واجب است ولی بعدا مستحب است آن را تکرار کنند. سپس روایات می گوید که این استحباب تا زمانی است که بیوت مکه را مشاهده کنند و بعد از مشاهده تلبیه باید قطع شود و حتی ظاهر کلمات فقهاء این است که قطع تلبیه واجب است در آنجا این بحث مطرح شده است که مراد از مکه کدام مکه است که با دیدن بیوتش باید تلبیه قطع شود.

در وسائل ج ۹ در باب ۴۳ از ابواب احرام ۹ روایات در این مورد آمده است که ۵ مورد از آن که حاوی روایات صحیحه است آمده است (اذا شاهد بیوت مکه) تنها یک روایت بجز این ۵ تا وارد شده است که مشکل ایجاد کرده است و آن اینکه حضرت معیار را عقبه المدنیین (گردنه ی معروف مدینه) معرفی کرده است و می گوید که وقتی به آن عقبه رسیدی تلبیه را قطع کن. و الان مکه توسعه پیدا کرده است و از عقبه ی مدینیین فراتر رفته است و فقط در این روایت بین مکه ی قدیم و

جدید فرق گذاشته شده است این روایت با روایت دیگری از همین باب معارض است که می گوید وقتی به عقبه ی ذی طوی رسیدید (گفته است در جنوب مکه است و عقبه ی مدینیین شمال مکه است و بعضی گفته است ذی طوی شرق مکه است.)

مضافا بر اینکه حضرت و همراهان ایشان از مدینه به مکه می آمدند و مسیر ایشان ربطی به ذی طوی نداشت بلکه از مسیر عقبه ی مدینیین به مکه وارد می شدند و امام و اصحابش به عقبه ی مدینیین ارتباط داشتند حتی در آن روایت راوی سؤال می کند که آیا ذی طوی بیوت مکه است و حضرت می فرماید آری.

اثری از این روایت در فتاوای علماء مشاهده نمی شود و همه در بیان فتوی به قطع تلبیه به بیوت مکه اشاره کرده اند و با این روایت نمی توان قائل به قول خلاف شد و علی ای حال اگر در قطع تلبیه بین مکه ی قدیم و جدید فرق بگذاریم در ما نحن فیه که مسئله ی احرام بستن از مکه است چنین فرقی نخواهیم گذاشت زیرا در روایات این باب سخنی از قدیم و جدید نیست.

مضافا بر اینکه دیروز مطرح کردیم که مکه از زمان پیامبر تا به حال در حال گسترش بوده است و معلوم نیست که مکه ی قدیم به چه محدوده ای گفته می شود.

از این رو در تمام مواردی که مساجد و اماکن مقدسه توسعه می یابند در همه ی موارد مقداری که ملحق شده است و عرفا آن را جزء همان مسجد می دانند در حکم همان مکان قدیمی است. مثلا می گویند که خداوند اهل قم را از بلاها حفظ می کند. حال آیا کسی شک می کند که آیا مراد قم قدیم در زمان صدور روایت است یا قم جدید؟ واضح است که همه داخل قم هستند.

ص: ۲۸۹

نکته اخری: امام، صاحب عروه و دیگران گفته اند که بهتر است احرام از مسجد الحرام باشد و در مسجد الحرام نیز بهتر این است که از مقام ابراهیم یا حجر اسماعیل باشد.

امام در تحریر می گوید: (و افضل مواضعها (مکه برای احرام حج تمتع) المسجد و افضل مواضعه مقام ابراهیم او حجر اسماعیل)

اما در مورد افضلیت مسجد چند روایت است.

باب ۲۱ از ابواب مواقیت:

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَاغْتَسِلْ ثُمَّ الْبَسْ ثَوْبَيْكَ وَ ادْخُلِ الْمَسْجِدَ إِلَى أَنْ قَالَ ثُمَّ صَلِّ رَكْعَتَيْنِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ ع أَوْ فِي الْحِجْرِ ثُمَّ أَحْرِمْ بِالْحَجِّ الْحَدِيثَ

این روایت صحیحه است که می گوید وقتی وارد مسجد شدی به سمت مقام ابراهیم و حجر اسماعیل برو و محرم بشو.

ح ۲: وَ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ أَبِي أَحْمَدَ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ الصَّيْرَفِيِّ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع مِنْ أَيْنَ أُهِلُّ بِالْحَجِّ فَقَالَ إِنْ شِئْتَ مِنْ رَحْلِكَ وَ إِنْ شِئْتَ مِنَ الْكَعْبَةِ وَ إِنْ شِئْتَ مِنَ الطَّرِيقِ

ما می گوئیم که اگر این روایات نبود ما خود می توانستیم به حکم عقل بگوئیم که احرام در مسجد الحرام افضل است زیرا وقتی محرم شدن در تمام مکه جایز است مطمئنا در مسجد الحرام که افضل بقاع الارض است محرم شدن ثواب بیشتری دارد و هکذا در داخل مسجد حجر اسماعیل و مقام ابراهیم افضلیت دارد از این رو محرم شدن در آن دو مقام بهتر است.

از مرحوم علامه در کتاب ارشاد و تبصره فتوایی نقل شده است که ایشان قائل است که تحت المیزاب مستحب است.

ما می گوئیم: تحت المیزاب نقطه ی خاصی از حجر اسماعیل است و همان گونه که مرحوم صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۸ می گوید، دلیل خاصی بر این مسئله وجود ندارد و شاید نظر علامه بر این بوده است که این مکان مقدس است و از این رو محرم شدن در آنجا ثواب دارد ولی به نظر ما تحت المیزاب بودن مزیت خاصی ندارد بر خلاف مقام ابراهیم و یا حطیم و امثال آن.

در تتمه می گوئیم عمل کردن به این گونه مستحبات در عصر و زمان ما برای همه ی افراد امکان پذیر نیست و نباید مردم را به این گونه مستحبات ترغیب کرد مخصوصا که اگر بخواهند همه در حجر اسماعیل محرم شوند چه بسا این مستحب موجب ایذاء افراد شود که خود فعل حرام است.

آنچه تا به حال گفته ایم در مورد فرع اول از شرط چهارم در احرام حج بود.

و اما فرع دوم از شرط چهارم چنین است: امام می فرماید: (اما عمرته فمحل احرامها المواقیت الآتیه.)

این مسئله عن قریب در احکام المواقیت مطرح می شود و در آن اجماع مسلم است که در غیر میقات (که چهار یا پنج مورد است) نمی توان برای عمره ی تمتع محرم شد و نصوص متضافره بر این حکم دلالت دارد و ما هم بحث این مسئله را به طور مفصل به بعد موکول می کنیم.

اما فرع سوم: در این مورد است که اگر کسی نتوانست از خود مکه محرم شود (مثلا دید دروازه های مکه بسته شده است و مجبور بود مکه را دور بزند و به عرفات برود و یا وقت او ضیق بود و نمی توانست داخل مکه شود تا محرم گردد و یا از روی نسیان وارد مکه نشد در این مورد از هر کجا که می تواند باید به احرام حج محرم شود و لبیک گوید هرچند وارد عرفات شده باشد که از همان جا لبیک می گوید و محرم می شود.

ان شاء الله دلیل این مسئله را فردا مطرح می کنیم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۳ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۳

Your browser does not support the audio tag.

بحث در شرائط حج تمتع است و گفتیم که یکی از آن شرایط این است که احرام حج باید از مکه باشد. حال بحث در این است که اگر احرام از مکه اجرا نشود حکمش چیست؟

این مسئله چهار صورت دارد که در کلام امام در تحریر ضمن دو فرع بیان شده است.

- یکی حالت عذر است یعنی فرد نمی تواند از مکه محرم شود مثلا دروازه های شهر مکه بسته شده است و یا وقت ندارد به مکه برود و باید سریع خود را به عرفات برساند و یا کسالتی دارد و نمی تواند به دلیل طولانی بودن راه از مکه بگذرد.

- حالت دوم این است که عالما و عامدا از مکه احرام نمی بندد.

- حالت سوم این است که فرد مسئله را می داند ولی فراموش کرده است که باید از خود مکه محرم شود و بعد به عرفات برود.

ص: ۲۹۲

- حالت چهارم این است که فرد جاهل است و مسئله را نمی داند.

اما حالت اول که در فرع سوم بیان شده است حالت عذر است که امام می فرماید اگر فرد معذور باشد از هر کجا که می تواند از همان جا محرم می شود هرچند در عرفات باشد که در همان جا محرم می شود.

دلیل این مسئله

دلیل اول اجماع است مرحوم حکیم در مستمسک ج ۱۱ ص ۲۰۵ به این امر تصریح می کند.

دلیل دوم این مسئله روایتی است که از آن به صحیحه نیز تعبیر شده است ولی به نظر ما صحیح بودنش بدلیل یکی از رجال سند محل بحث است:

وسائل ج ۸ ابواب مواقیت ر ۸ باب ۱۴: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِيِّ عَنِ الْعَمْرَكِيِّ بْنِ عَلِيٍّ الْخُرَاسَانِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ نَسِيَ الْإِحْرَامَ بِالْحَجِّ (یعنی محرم نشده است) فَذَكَرَ وَ هُوَ بِعَرَفَاتٍ مَا حَالُهُ قَالَ: يَقُولُ اللَّهُمَّ عَلَى كِتَابِكَ وَ سُنَّةِ نَبِيِّكَ ص فَقَدْ تَمَّ إِحْرَامُهُ (اینکه در این روایت از تلبیه نام برده نشده است به خاطر این است که وجوب تلبیه امری مسلم بوده است)

در این حدیث از (نسی) تعبیر شده است ولی برای تسری به عذر گفته اند که الغاء خصوصیت می شود زیرا نسیان هم نوعی عذر است و به نظر ما هم بعید نیست که بتوان الغاء خصوصیت قطعیه کرد.

دلیل سوم: علی القاعده هم باید مسئله چنین باشد زیرا از یک طرف حج بدون احرام محقق نمی شود و از طرف دیگر تکلیف به ما لا یطاق هم امکان ندارد و فرد معذور نمی تواند به مکه برود از این رو بر اساس قواعد هم باید از همان جا که ممکن است محرم شود.

مضافا بر اینکه احرام در حج، واجب است ولی رکن نیست و اگر کسی تا آخر حج هم احرام را فراموش کند باز حجش صحیح است.

اما صورت عمد (این صورت و صورت جهل و نسیان در فرع چهارم از کلام امام ذکر شده است) اگر کسی عمدا در مکه محرم نشود؛ یا بیرون مکه و یا در عرفات محرم شود. ادعای اجماع شده است که هم احرام و هم حج او باطل می شود. بله احرام رکن نیست ولی ترک عمدی آن موجب بطلان حج است همانند ترک عمدی سوره ی حمد در نماز هرچند رکن نیست

صاحب ریاض در ج ۴ ص ۱۱۱ بعد از بیان بطلان حج می گوید: علی المعروف من مذهب الاصحاب کما فی المدارک و الذخیره و غیرهما و فیهما اسنده الفاضل فی التذکره و المنتهی الی علمائنا مؤذنا بدعوی الاجماع علیه

صاحب جواهر هم در ج ۱۸ ص ۲۱ می فرماید: بلا خلاف اجده فی شیء من ذلک.

بله در میان عامه از احمد و شافعی مخالفت نقل شده است که فرد مزبور می تواند به جای مکه از مواقیت خمسه برای حج محرم شود.

مرحوم محقق در شرایع عبارتی دارد که از آن استشمام می شود که در میان شیعه در مسئله مخالفی هم وجود دارد ایشان در شرایع می گوید: و لو احرم بحج التمتع من غیر مکه لم یجزه و لو دخل باحرامه (باید از نو در مکه محرم شود) علی الاشبه.

قوله (علی الاشبه) یعنی علی الاشبه بالقواعد (که الان آنها را ذکر می کنیم) و این کلام از محقق این مطلب را به ذهن تداعی می کند که مخالفی وجود دارد.

صاحب جواهر در مقام توجیه کلام محقق بر می آید و به دو نوع توجیه می کند یکی اینکه ممکن است علی الاشبه اشاره به مخالفت اهل سنت داشته باشد.

توجیه دیگر این است که علی الاشبه های موجود در شرایع به معنای بیان مذهب و عقیده ی خودش است نه وجود مخالف.

کسی کتابی نوشته است که محقق در شرایع در چه مواردی تردید کرده است از جمله در بیان آن موارد گفته است که با بررسی مواردی که محقق علی الاشبه گفته است اشاره به عقیده ی خودش است.

دلیل این مسئله علاوه بر اجماع وجود قاعده است.

این قاعده که بیان می کنیم هم در عمد جاری است و هم در سهو و جهل و نه تنها در مسئله ی احرام جاری است در سایر موارد هم جاری می باشد و آن اینکه تمام روایات و آیاتی که در باب شرایط و موانع عبادات به ما رسیده است ظاهرش حکم وضعی است یعنی اگر آن شرایط و موانع رعایت نشود عمل باطل است. مثلا وقتی می گوید (اینما کنتم فولوا وجوهکم شطره) صرف یک وجوب تکلیفی نیست بلکه وضعی می باشد یعنی اگر در نماز رو به قبله نباشید نمازتان باطل است. و هکذا در باب موانع اگر شارع فرمود (لا تصل فی جلد غیر ماکول اللحم و لا فی شعره و لا فی وبره و لا فی کل شیء منه) یعنی اگر چنین کنی نماز باطل است نه اینکه حرام تکلیفی باشد. (بله این حکم های وضعی منشا حکم تکلیفی هم هست.)

این قاعده کلی است و هم ظهور در حکم وضعی دارد و هم ظهور در حکم واقعی الا ما خرج بالدلیل یعنی قاعده ی اصلی در شرایط و موانع چنین است مگر اینکه استثنائی با دلیل خاص وارد شود. مثلا شارع گفته است: لا تصل فی النجس و بعد در روایتی گفته باشد که در صورت جهل و نسیان اشکالی ندارد این از باب استثناء می باشد.

حال باید دید که در کجا دلیل بر صحت داریم که اگر دلیل نباشد عمل باطل می شود در بحث عذر با وجود دلیل خاص ثابت کردیم که اشکال ندارد ولی در مورد عمد استثنایی نشده است از این رو اگر عمدا کسی احرام را ترک کند به حکم وضعی عمل حج او باطل است و این بطلان مطابق قاعده است.

اما اگر فرد ناسی یا جاهل باشد در این دو حالت مطابق اصل باید بگوئیم که حجش باطل است (البته در بحث عذر گفتیم که نسیان عذر است و موجب بطلان نمی شود. بله در صورت جهل باید بحث کرد) و بعضی هم ادعا کرده اند که اصل در ما نحن فیه قول به صحت است ولی صاحب جواهر می گوید که اصل در اینجا فساد است.

در این باب روایات خاصه ی متعددی داریم که ان شاء الله فردا آنها را بیان خواهیم کرد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۵ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۵

.Your browser does not support the audio tag

در بحث اخلاقی امروز به حدیث ۱ از باب ۱۴۰ از ابواب آداب العشره که در مورد دروغ هائی است که به شوخی یا جدی گفته می شود.

ص: ۲۹۶

مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ع يَقُولُ لِوُلْدِهِ اتَّقُوا الْكَذِبَ الصَّغِيرَ مِنْهُ وَ الْكَبِيرَ فِي كُلِّ جِدٍّ وَ هَزْلٍ (جدی یا شوخی) فَإِنَّ الرَّجُلَ إِذَا كَذَبَ فِي الصَّغِيرِ (امور کوچک) اجْتَرَأَ عَلَى الْكَبِيرِ (امور مهم) أَ مَا عَلِمْتُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَالَ مَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَصْدُقُ حَتَّى يَكْتُبَهُ اللَّهُ صِدِّيقاً (خداوند او را جزء صدیقین قرار می دهد) وَ مَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَكْذِبُ حَتَّى يَكْتُبَهُ اللَّهُ كَذَّاباً.

امروز سالروز امامت آقا و سرور ما حضرت مهدی است. در این روز نباید کارهایی انجام شود که باعث تفرقه و عداوت در بین مسلمانان شود، باید شرایط زمانی و مکانی را در نظر گرفت و کاری کرد که امام زمان (عج) راضی باشد و بهانه برای شرارت و دشمنی دست دشمن داده نشود.

در شرایطی که دشمنان ما در صدد ایجاد نفاق و اختلاف بین مسلمانان هستند نباید کاری کرد که آنها به اهدافشان برسند. اگر نظری به کشورهای همسایه داشته باشیم می بینیم که دشمنان همیشه در صدد توطئه و تفرقه بین مسلمانان هستند و باید کاری کنیم که مسلمانان به صورت ید واحده در مقابل دشمن بایستند.

انتظار فرج یکی از برترین اعمال می باشد. انتظار هم جنبه ی مثبت دارد و هم منفی. اما حالت منفی آن این است که حالت یاس به خود گرفته و دست روی دست بگذاریم و بگوییم انشاء الله با آمدن امام زمان (عج) مشکلات حل می شود؛ انواع فاسد اخلاقی و اجتماعی را ببینیم و فقط منتظر بمانیم که حضرت خود بیاید و امور را به دست بگیرد. حتی گاهی از افراد چنان افراط می کنند که ادعا می کنند که تشکیل حکومت اسلامی قبل از ظهور امام عصر نادرست است. واقعیت این است که که حضرت ولی عصر (عج) با زمینه های آماده برنامه های خود را اجرا می کند. در روایت معروفی آمده است که وقتی حضرت ظهور کند ابتدا عقول مردم را تکمیل می کند.

ص: ۲۹۷

انتظـار مثبت یعنی امیـد، خودسازی، آماده کردن خود و دیگران، امر به معروف و نهی از منکر، نه اینکه لب فرو ببنـدیم و هیچ کـاری انجـام نـدهیم و همـه چیز را بـه انتظـار فرج مرتبـط بکنیـم. در ادعیـه مـا همیشـه سـخن از آمـادگی برای ظهـور است نه وادادگی، و همه بایـد به این موضوع توجه کننـد. مثلا در دعای عهـد می خوانیم که آماده باشم و شمشـیرم را مهیا نمایم تا در رکاب حضرت باشم و همه ی اینها نمونه هایی از آمادگی است نه بی تفاوتی و انتظار منفی.

همه ما باید سعی کنیم انتظار مثبت را در جامعه ایجاد کنیم و مردم را به انجام اعمال و وظایفشان در اثر غیبت تشویق و ترغیب نمـاییم. برخی بـدون اینکه کاری برای جوانان و فرزنـدان خود انجام دهنـد تنها می گوینـد برای جوانان بایـد دعا کرد که البته بایـد این موضوع را انجـام داد اما اگر همه ی دریچه های مفاسـد را به روی جوانان خود باز کنیم و مفاسـد را به خانه خود راه دهیم چطور می توانیم انتظار داشته باشیم که جوانان منحرف نشوند.

نکته ی مهمی که در این روایت شـریف است این است که مفاسـد به شـکل تـدریجی گسترش پیدا می کند و به عبارت دیگر وساوس شـیطان به شـکل حمله ای نیست بلکه به شـکل (خطوات) در مورد فرد نماز خوان ابتـدا نماز جماعت را در نزد او کم رنـگ می کنـد و بعـد ابهت اول وقت را در نظر او تضـعیف می کنـد و بعـد می گویـد تسبیحـات اربعه را به جـای سه تا یکی بگوید و به تدریج گاه او را از نماز خواندن وا می دارد.

ص: ۲۹۸

شیطان های انس و جن ابتـدا سـعی می کنند با درهم شکسـتن ابهت گناه انسانها را به سوی معاصـی سوق دهند و برای میل به این هدف، ابتدا از گناهان کوچک و صغیره استفاده می کنند و به تدریج این موضوع را گسترش می دهند.

حضور در مجلس گنـاه نیز گنـاه است، دلیـل این موضوع همـان شکسـته شـدن ابهت گنـاه است و وقتی انسن در این مجـالس شرکت کنـد، ابتـدا ابهت گناه شکسـته شده و زمینه لغزش ها و انحرافات فراهم می شود. همان طور که در روایت مزبور آمده است حتی نباید در موارد جزئی هم دروغ گفت زیرا این برای انسان آمادگی دروغ گفتن در موارد مهم را فراهم می کند.

بحث فقهی

بحث در ایـن بـود که یکی از شـرایط حـج تمتع این است که بایـد احرام حـج حـج از مکه باشـد ولی احرام عمره از مـواقیت مشهوره باشد . و گفتیم اگر نتوانست از مکه محرم شود ۴ حالت داشت:

حالت اول اضطرار است که بحثش را مطرح کردیم و گفتیم که در این صورت از هر کجا که می تواند محرم شود کافی است و لو در عرفات باشد.

حالت دوم این بود که فرد از روی عمـد از مکه محرم نشود که گفتیم که احرامش باطل است و حـج با آن احرام نیز باطل می باشد مگر اینکه برگردد به مکه و مجددا محرم شود .

دو حـالت دیگر نسـیان و جهـل بـاقی مانـد یعنی فرد نمی دانسـت که از مکه بایـد محرم شـود یـا می دانست امـا فرامـوش کرد معروف بین الاصـحاب این است که از هر کجا موفق شود باید لباس احرام را بپوشد و لبیک گفته و محرم شود و لو در عرفات باشد .

البته قاعده این است که در همه ی این موارد احرام و حج فاسد شود و به عبارت دیگر اصل در این موارد فساد است زیرا همان طور که قبلا گفتیم تمام اوامر که در باب شرایط و اجزاء و موانع در عبادات وارد شده است تماما ظهور در حکم وضعی داردند. یعنی بدون آن، عبادت باطل می شود. این شرایط و موانع علاوه بر اینکه جنبه تکلیفی پیدا می کند جنبه ی وضعی هم دارد که همان بطلان می باشد و معیار ان واقع است اصل، عند الترک فساد است الا ما خرج بالدلیل . مثلا وضو نگرفتن در هر حال نماز را باطل می کند. و یا مثلا در مورد نماز با لباس نجس نماز باطل است اما دلیل خاص داریم که در حالت جهل عیبی ندارد از این رو باید دلیل خاصی اقامه شود تا از اصل فساد دست بر داریم.

اما در نما نحن فیه در دو باب از ابواب وسائل (باب ۱۴ و ۲۰ از ابواب مواقیت) در مورد جاهل و ناسی روایات متعددی وارد شده است که این روایات را به به ۴ گروه تقسیم می کنیم و بسیاری از این روایات صحیح السند است.

گروه اول : روایاتی است که فقط حالت جهل را ذکر کرده است .حدیث ۳ تا ۶ و ۱۰ از باب ۱۴ از ابواب مواقیت و حدیث ۲ باب ۲۰ از ابواب مواقیت این روایات مربوط به فردی است که نمی دانست باید از مکه محرم شود و یا نمی دانست از میقات محرم شود (از روایات احرام از میقات الغاء خصوصیت کردند و به محل احرام حج سرایت دادند).

ص: ۳۰۰

گروه دوم : فقط حالت نسیان را بیان کرده است . حدیث ۸ باب ۱۴ از ابواب مواقیت و حدیث ۱ و ۳ باب ۲۰ از ابواب مواقیت .

گروه سوم :حالت نسیان و جهل را با هم ذکر کرده است . حدیث ۲ باب ۱۴ از ابواب مواقیت و حدیث ۱ و ۲ باب ۲۰ از ابواب مواقیت .

گروه چهارم : روایاتی که اطلاق دارند و حتی برخی احتمال داده اند مثل صاحب جواهر که فرض عمد را هم شامل می شوند . که ما بسیار بعید می دانیم . حدیث ۷ و ۹ و باب ۱۴ از ابواب مواقیت است

البته این روایات با هم منافاتی ندارند و موید یکدیگر هستند .

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۸ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۸

.Your browser does not support the audio tag

بحث در شرایط حج تمتع بود و به بحث احرام رسیده ایم و گفتیم که در حج تمتع که باید احرام حج از مکه باشد ولی احرام عمره از مواقیت مشهوره است. و گفتیم اگر نتوانست از مکه محرم شود ۴ حالت داشت:

حالت اول اضطرار است که بحثش را مطرح کردیم و گفتیم که در این صورت از هر کجا که می تواند محرم شود کافی است و لو در عرفات باشد.

حالت دوم این بود که فرد از روی عمد از مکه محرم نشود که گفتیم که احرامش باطل است و حج با آن احرام نیز باطل می باشد مگر اینکه بر گردد به مکه و مجددا محرم شود .

ص: ۳۰۱

دو حالت دیگر نسیان و جهل باقی ماند یعنی فرد نمی دانست که از مکه باید محرم شود یا می دانست اما فراموش کرد و در هر دو حال به عرفات آمد و امکان بر گشتن به مکه و محرم شدن برایش مهیا نیست.

به بحث روایات رسیدیم (روایات باب ۱۴ و ۲۰ از ابواب مواقیت) و این روایات کثیره و متضافر است. در این دو باب مجموعا چهارده روایت وارد شده است که سیزده روایت به بحث ما مربوط می شود. ما این سیزده روایت را در چهار گروه تقسیم کرده ایم.

۱. روایاتی که فقط موضوع جهل پرداخته است.

۲. روایاتی کهم فقط به نسیان اشاره می کند

۳. روایاتی که جاهل و ناسی را در بر می گیرد.

۴. روایاتی که مطلق است و در آن نه سخن از نسیان است نه جهل و نه عمد.

این روایات عمده در باب جهل و نسیان احرام عمره است نه حج ولی ما در حج هم با الغاء خصوصیت می توانیم به این روایات عمل کنیم زیرا در هر دو صورت فرد به اصل احرام جهل و یا نسیان دارد و بین احرام عمره و حج تفاوتی نیست و احدی از علماء هم بین آن دو فرقی نگذاشته است.

اما صورت جهل:

احادیث باب ۱۴ از ابواب مواقیت

ح ۳: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ الْكِنَانِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ جَهِلَ أَنْ يُحْرِمَ حَتَّى دَخَلَ الْحَرَمَ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ يَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ ثُمَّ يُهِلُّ بِالْحَج (مراد حج تمتع است)

ح ۴: وَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ امْرَأَهٍ کَانَتْ مَعَ قَوْمٍ فَطَمِثَتْ فَأَرْسَلَتْ إِلَیْهِمْ فَسَأَلَتْهُمْ فَقَالُوا مَا نَدْرِی أَ عَلَیْکِ إِحْرَامٌ أَمْ لَا وَ أَنْتِ حَائِضٌ فَتَرَکُوهَا حَتَّی دَخَلَتِ الْحَرَمَ فَقَالَ علیه السلام: إِنْ کَانَ عَلَیْهَا مُهْلَهٌ (اگر وقت دارد) فَتَرْجِعُ إِلَی الْوَقْتِ (به میقات برود) فَلْتُحْرِمْ مِنْهُ فَإِنْ لَمْ یَکُنْ عَلَیْهَا وَقْتٌ (اگر مهلت ندارد) فَلْتَرْجِعْ إِلَی مَا قَدَرَتْ عَلَیْهِ (هرچه می تواند به عقب و به طرف میقات برگردد) بَعْدَ مَا تَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ بِقَدْرِ مَا لَا یَفُوتُهَا.

این روایت صحیح است.

عبارت (فَلْتَرْجِعْ إِلَی مَا قَدَرَتْ عَلَیْهِ) در سایر روایات نیز و دلالت بر استحباب می کند.

ح ۵: عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ سَوْرَهَ بْنِ کُلَیْبٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ ع خَرَجَتْ مَعَنَا امْرَأَهٌ مِنْ أَهْلِنَا فَجَهِلَتِ الْإِحْرَامَ (جاهل بود و محرم نشد) فَلَمْ تُحْرِمْ حَتَّی دَخَلْنَا مَکَّهَ وَ نَسِینَا أَنْ نَأْمُرَهَا بِذَلِکَ قَالَ فَمُرُوهَا فَلْتُحْرِمْ مِنْ مَکَانِهَا مِنْ مَکَّهَ أَوْ مِنَ الْمَسْجِدِ.

در سند این روایت (سوره بن کلیب) مجهول الحال است.

ح ۶: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أُنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِنَا حَجُّوا بِامْرَأَهٍ مَعَهُمْ فَقَدِمُوا إِلَی الْمِیقَاتِ وَ هِیَ لَا تُصَلِّی (در ایام عادت ماهیانه بود) فَجَهِلُوا أَنَّ مِثْلَهَا یَنْبَغِی أَنْ تُحْرِمَ فَمَضَوْا بِهَا کَمَا هِیَ حَتَّی قَدِمُوا مَکَّهَ وَ هِیَ طَامِثٌ حَلَالٌ (هم عادت بود و هم محرم نشده بود) فَسَأَلُوا النَّاسَ (ظاهرا مراد مفتیات عامه است) فَقَالَ تَخْرُجُ إِلَی بَعْضِ الْمَوَاقِیتِ فَتُحْرِمُ مِنْهُ فَکَانَتْ إِذَا فَعَلَتْ لَمْ تُدْرِکِ الْحَجَّ فَسَأَلُوا أَبَا جَعْفَرٍ ع فَقَالَ تُحْرِمُ مِنْ مَکَانِهَا قَدْ عَلِمَ اللَّهُ نِیَّتَهَا.

ح ۱۰: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيُّ فِي قُرْبِ الْإِسْنَادِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ تَرَكَ الْإِحْرَامَ حَتَّى انْتَهَى إِلَى الْحَرَمِ فَأَحْرَمَ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَهُ قَالَ إِنْ كَانَ فَعَلَ ذَلِكَ جَاهِلًا فَلْيَبْنِ مَكَانَهُ لِيَقْضِيَ فَإِنَّ ذَلِكَ يُجْزِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ إِنْ رَجَعَ إِلَى الْمِيقَاتِ الَّذِي يُحْرِمُ مِنْهُ أَهْلُ بَلَدِهِ فَإِنَّهُ أَفْضَلُ

این روایت از قرب الاسناد است و در سند آن همان بحثی است که مشهور است و سابقا مطرح کرده ایم.

باب ۲۰ از ابواب میقات:

ح ۲: عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ كَانَ مُتَمَتِّعاً خَرَجَ إِلَى عَرَفَاتٍ وَ جَهِلَ أَنْ يُحْرِمَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ بِالْحَجِّ حَتَّى رَجَعَ إِلَى بَلَدِهِ قَالَ إِذَا قَضَى الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ

در این روایت اگر فرد جاهلا محرم تا آخر مناسک محرم نشود و حجش صحیح باشد به طریق اولی وقتی در عرفات بفهمد و محرم شود حجش صحیح می باشد.

اما روایاتی که مربوط به نسیان

ح ۱ باب ۱۴ از ابواب مواقیت: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ نَسِيَ أَنْ يُحْرِمَ حَتَّى دَخَلَ الْحَرَمَ قَالَ قَالَ أَبِي يَخْرُجُ إِلَى مِيقَاتِ أَهْلِ أَرْضِهِ فَإِنْ خَشِيَ أَنْ يَفُوتَهُ الْحَجُّ أَحْرَمَ مِنْ مَكَانِهِ فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ يَخْرُجَ مِنَ الْحَرَمِ فَلْيَخْرُجْ ثُمَّ لْيُحْرِمْ. (این حکم اخیر همان طور که گفتیم مستحب است.)

این حدیث صحیحه است.

ح ۳ باب ۲۰ از ابواب مواقیت: وَ عَنْ علی بن جعفر عَنْ أَخِيهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ نَسِيَ الْإِحْرَامَ بِالْحَجِّ فَذَكَرَ وَ هُوَ بِعَرَفَاتٍ فَمَا حَالُهُ قَالَ يَقُولُ اللَّهُمَّ عَلَى كِتَابِكَ وَ سُنَّةِ نَبِيِّكَ (یعنی نیت می کند و تلبیه می گوید و از همان جا محرم می شود) فَقَدْ تَمَّ إِحْرَامُهُ.

اما رواياتى كه صورت نسيان و جهل هر دو را متذكر مى شود.

باب ۱۴ از ابواب مواقيت

ر ۲: عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ مَرَّ عَلَی الْوَقْتِ الَّذِی یُحْرِمُ النَّاسُ مِنْهُ فَنَسِیَ أَوْ جَهِلَ فَلَمْ یُحْرِمْ حَتَّی أَتَی مَکَّهَ فَخَافَ إِنْ رَجَعَ إِلَی الْوَقْتِ أَنْ یَفُوتَهُ الْحَجُّ فَقَالَ یَخْرُجُ مِنَ الْحَرَمِ وَ یُحْرِمُ وَ یُجْزِیهِ ذَلِکَ

در اين روايت از عبارت (فخاف) استفاده شده است كه علامت اين است كه علم در اين موارد لازم نيست.

ر ۸: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِیِّ عَنِ الْعَمْرَکِیِّ بْنِ عَلِیٍّ الْخُرَاسَانِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ نَسِیَ الْإِحْرَامَ بِالْحَجِّ فَذَکَرَ وَ هُوَ بِعَرَفَاتٍ مَا حَالُهُ قَالَ یَقُولُ اللَّهُمَّ عَلَی کِتَابِکَ وَ سُنَّهِ نَبِیِّکَ ص فَقَدْ تَمَّ إِحْرَامُهُ فَإِنْ جَهِلَ أَنْ یُحْرِمَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ بِالْحَجِّ حَتَّی رَجَعَ إِلَی بَلَدِهِ إِنْ کَانَ قَضَی مَنَاسِکَهُ کُلَّهَا فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ.

ر ۱ باب ۲۰: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحَدِهِمَا ع فِی رَجُلٍ نَسِیَ أَنْ یُحْرِمَ أَوْ جَهِلَ وَ قَدْ شَهِدَ الْمَنَاسِکَ کُلَّهَا وَ طَافَ وَ سَعَی قَالَ تُجْزِیهِ نِیَّتُهُ إِذَا کَانَ قَدْ نَوَی ذَلِکَ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ وَ إِنْ لَمْ یُهِلَّ وَ قَالَ فِی مَرِیضٍ أُغْمِیَ عَلَیْهِ حَتَّی أَتَی الْوَقْتَ فَقَالَ یُحْرَمُ عَنْهُ

این حدیث مرسله است.

اما روایات گروه چهارم که روایاتی است که مطلق است.

ح ۷ باب ۱۴: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ تَرَکَ الْإِحْرَامَ (بیان نکرده است که در صورت جهل بوده یا عمد و یا نسیان) حَتَّی دَخَلَ الْحَرَمَ فَقَالَ یَرْجِعُ إِلَی مِیقَاتِ أَهْلِ بِلَادِهِ الَّذِی یُحْرِمُونَ مِنْهُ فَیُحْرِمُ فَإِنْ خَشِیَ أَنْ یَفُوتَهُ الْحَجُّ فَلْیُحْرِمْ مِنْ مَکَانِهِ فَإِنِ اسْتَطَاعَ أَنْ یَخْرُجَ مِنَ الْحَرَمِ فَلْیَخْرُجْ

ح ۹: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیُّ فِی قُرْبِ الْإِسْنَادِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَدِّهِ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ تَرَکَ الْإِحْرَامَ حَتَّی انْتَهَی إِلَی الْحَرَمِ کَیْفَ یَصْنَعُ قَالَ یَرْجِعُ إِلَی مِیقَاتِ أَهْلِ بِلَادِهِ الَّذِی یُحْرِمُونَ مِنْهُ فَیُحْرِمُ.

در ذیل این روایت نیامده است که اگر به میقات رود چه کند از این رو ذیل این روایت را به روایات دیگر که می گوید از همان جا محرم شود تخصیص می زنیم.

صاحب وسائل گویا تمایل دارد که به اطلاق این روایات عمل کند و صورت عمد را هم داخل بداند ولی واضح است که صورت عمد داخل نیست و این روایات منصرف به صورت جهل و نسیان است.

خلاصه اینکه روایات در صورت نسیان و جهل متضافر است و از آنجا که اثبات شیء نفی ما عدا نمی کند از این رو اگر یک روایت فقط صورت جاهل را می گوید و یکی فقط صورت ناسی را، اینها با هم مخالف نخواهند بود و همه متوافقند. فرقی بین جاهل و ناسی نیست و هر دو از همان جا که می فهمند محرم می شوند و لازم نیست که برای احرام از حرم خارج شوندو به میقات بروند. (و یا به حرم برای احرام تمتع باز گردند.)

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۹ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۰۹

.Your browser does not support the audio tag

بحث در مسئله ی اول از مسائل حج تمتع است گفتیم برای حج تمتع ۵ شرط بیان شده است و اکنون سراغ شرط پنجم می رویم:

امام در تحریر می فرماید: (این یکون مجموع العمره و الحج من واحد و عن واحد فلو استوجر اثنان لحج التمتع عن میت احدهما لعمرته و الاخر لحجه لم یجز عنه و کذا لو لج شخص و جعل عمرته عن شخص و حجه عن آخر لم یصح.)

یعنی در حج، هم نائب و هم منوب عنه باید یکی باشند. نائب یکی باشد به این معنا است که دو نائب نمی توانند از یک نفر نیابت کنند که یکی حج و دیگری عمره را برای کسی به جا آورد. منوب عنه هم باید یکی باشد به این معنا است که یک فرد نمی تواند برای دو نفر نیابت کند و مثلا حج را از طرف پدرش و عمره را از طرف مادرش به جا آورد.

به بیان دیگر عمره ی تمتع و حج تمتع همانند رکعت اول و دوم نماز صبح است که قابل تفکیک نیستند.

اقوال علماء: این مسئله در کلمات اکثر علماء مطرح نشده است. صاحب جواهر و صاحب عروه آن را مطرح کرده اند.

صاحب جواهر در مطرح نکردن این اقوال دو احتمال می دهد اول اینکه این مسئله نزد علما کاملا واضح بوده است که حج و عمره از هم تفکیک ناپذیرند و احتمال دوم عکس احتمال اول است به این بیان که چون جواز تفکیک آن دو از هم کاملا جایز بوده است از این رو آن را مطرح نکرده اند یعنی همه می دانستند که مانعی ندارد دو نفر حج و عمره را انجام دهند و یا یک نفر هر کدام از دو نفر نائب شود.

ص: ۳۰۷

البته واضح است که احتمال دوم بسیار بعید است زیرا نمی توان گفت این فرع آنچنان جوازش واضح بوده است که احدی در آن شک نکرده و به این سبب مطرح هم ننموده است از این رو احتمال اول صحیح به نظر می رسد.

دلیل مسئله:

برای عدم جواز تفکیک دو دلیل ارائه شده است:

دلیل اول: صاحب جواهر و متاخرین گفته اند که در حج تمتع، عمره و حج با هم عجین شده است و هر دو عمل واحد به حساب می آید. در روایات پیامبر آمده است که (دخلت العمره فی الحج الی یوم القیامه)

حال باید دید آیا این دلیل هر دو شق مسئله را ثابت می کند یا نه؟

این دلیل آن شق مسئله که یک نفر برای دو نفر نائب شود را نفی می کند. ولی اگر دو نفر برای یک نفر آن را انجام دهند با این دلیل نفی نمی شود. به هر حال نمی توان به این دلیل تمسک کرد و به آن مطمئن شد.

دلیل دوم: انصراف ادله ی نیابت است به این معنا که ادله ی نیابت به این انصراف دارد که یک نفر عمل واحد را نصف نمی توان نصف کرد و برای دو نفر انجام داد و از طرفی دو نفر هم عمل واحد را نیابت نکنند.

به نظر می رسد این دلیل صحیح باشد زیرا تا به حال نشنیده ایم که که یک نفر یک حج و عمره بجا آورد و حج را از طرف یک نفر و عمره را از طرف دیگر نائب شود و هکذا عکس آن که دو نفر از طرف یک نفر نائب شود.

و اما دلیل بر جواز:

این دلیل مضمون روایت است: ر ۱ باب ۲۷ از ابواب نیابت در حج:

مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِيرٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ يَحُجُّ عَنْ أَبِيهِ أَ يَتَمَتَّعُ قَالَ نَعَمْ الْمُتْعَةُ لَهُ وَ الْحَجُّ عَنْ أَبِيهِ

سند مرحوم صدوق به جعفر بن بشیر صحیح و معتبر است و خود جعفر بن بشیر هم توثیق شده است همچنین علاء که همان علاء بن رزین است از بزرگان و اکابر اصحاب است و هکذا محمد بن مسلم. ولی مرحوم صاحب جواهر در سند خدشه کرده است زیرا از آن به خبر تعبیر می کند و معمولاً صاحب جواهر هنگامی که به خبر تعبیر می کند به این معنا است که در سند روایت مشکلی احساس کرده است. هرچند علت آن برای ما مشخص نیست زیرا رجال سند مشکلی ندارند. شاید کتاب رجال در دسترس ایشان نبوده است و مراجعه نکرده و از باب احتیاط به (خبر) تعبیر کرده است.

بله در دلالت روایت مشکل است و در عبارت (المتعه له) سه احتمال وجود دارد.

احتمال اول: (المتعه له) به معنای عمره ی تمتع باشد یعنی راوی سؤال می کند آیا می تواند عمره ی تمتع را برای خودش به جا آورد و حج را برای پدرش که حضرت می فرماید اشکال ندارد. با این احتمال این روایت بر جواز تفکیک دلالت می کند.

اشکال این احتمال این است که بعید است متعه را به معنای عمره ی تمتع بدانیم (هرچند ظاهرا در بعضی از روایات از عمره ی تمتع به متعه تعبیر شده است.)

ص: ۳۰۹

احتمال دوم: یعنی ثواب حج تمتع مال خودش است اما حج تمتع از طرف پدر می باشد به این معنا که اگر پدر مدیون بوده است از ذمه ی پدر ساقط می شود. در این احتمال متعه به معنای ثواب می باشد.

احتمال سوم: آیه الله گلپایگانی در کتاب حج می گوید مراد از متعه تمتعی است که فرد بعد از آنکه از احرام بیرون می آید به آن التذاذ پیدا می کند. به این معنا که وقتی فرد از احرام بیرون می آید از محرمات احرام هم خلاص می شود و به آزادی می رسد و می تواند به آن موارد که حرام بود و حلال شده است التذاذ پیدا کند.

این احتمال بسیار بعید است. زیرا روایت را باید چنین معنا کرد که حج از طرف پدر است و حلال شدن محرمات احرام مال تو.

شاید این احتمال هم وجود داشته باشد که راوی متن حدیث را غلط نقل کرده باشد.

خلاصه اینکه این حدیث از نظر دلالت ابهام دارد و فقط در میان این سه احتمال اگر احتمال اول را بپذیرم روایت بر جواز تجزیه دلالت دارد. بنابراین به دلیل ابهام روایت و اینکه احدی از علماء مطابق آن فتوی نداده اند (و روایت معرض عنهای اصحاب است) نمی توانیم به آن عمل کنیم.

اما در مورد تشریک در عمل و اهداء ثواب روایات متعددی داریم که هر دو را جایز می شمارند به این معنا کل عمل را برای چند نفر نیابت کنند مثلا کل حج را برای چهار نفر انجام دهد. (البته این فقط در حج مستحبی جایز است) و همچنین واضح است که اهداء ثواب در همه حال جایز است.

ص: ۳۱۰

مسئله ی دوم این است که کسی که محرم به احرام تمتع شد و عمره ی تمتع را انجام داد حق ندارد از مکه بیرون رود و حتما باید بماند و حج را انجام دهد و اگر مجبور شود که به خارج برود باید با احرام برود و با احرام برگردد. و اخر اینکه اگر بدون احرام رود حجش صحیح است. زیرا این وجوب تکلیفی است و موجب حکم وضعی (بطلان حج) نمی شود و فلسفه ی آن این است که چه بسا فرد اگر بیرون رود مانعی برای ورود او به مکه ایجاد شود و از انجام فریضه باز بماند و ان شاء الله فردا به این مسئله خواهیم پرداخت.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۱۰ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۰

.Your browser does not support the audio tag

بحث در این است که آیا یک نفر می تواند از سوی دو نفر در یک عمره ی تمتع تمتع کند یا نه؟ گفتیم که نمی شود و حتی دو نفر هم نمی توانند در آن عمل از یک نفر نیابت کنند.

گفته شده است که روایتی وجود دارد که می تواند دلیل بر جواز باشد:

وسائل الشیعه ج ۱۰ ص ۸۵، ر ۵ باب ۱ از ابواب ذبح: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي رَجُلٍ تَمَتَّعَ عَنْ أُمِّهِ وَ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ عَنْ أَبِيهِ (یعنی حج تمتع را دو نیم کرد و عمره را برای مادر و حج را برای پدر انجام داد) قَالَ إِنْ ذَبَحَ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ (یعنی عمل درست است و اگر ذبحی هم انجام دهد بهتر است) وَ إِنْ لَمْ يَذْبَحْ فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ لِأَنَّهُ إِنَّمَا تَمَتَّعَ عَنْ أُمِّهِ وَ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ عَنْ أَبِيهِ.

ص: ۳۱۱

این حدیث نمی تواند شاهد بر مدعا باشد زیرا ذیل حدیث شاهد بر این است که عمره ی مزبور مفرده بوده است و حج نیز افراد بوده است زیرا اگر حج تمتع بود می بایست قربانی می کرد. از این رو چون حج افراد است عمره اش هم عمره ی مفرده می باشد.

شاید بتوان گفت که این روایت شاهد بر تفسیر حدیث دیروز است که تجزیه را جایز می شمرد که بگوئیم که مراد از آن حدیث هم عمره ی مفرده و حج افراد بوده است و اسم آن را به ظاهر تمتع گذاشته اند یعنی تمتع به این معنا است که فقط صورت تمتع را دارد ولی ماهیت اصلی آن همان عمره ی مفرده است زیرا در روایت فوق تصریح شده است که قربانی لازم نیست و می دانیم حج تمتع بدون قربانی امکان پذیر نیست.

کلام امام در مسئله ی دوم: این مسئله حاوی سه فرع است:

فرع اول: الأحوط (مراد احتیاط وجوبی است) أن لا یخرج من مکه بعد الاحلال عن عمره التمتع بلا حاجه،

فرع دوم: و لو عرضته حاجه (مثلا مسئولین کاروان هایی که برای رتق و فتق امور حجاج چه بسا مجبورند که از مکه خارج

شوند) فالأحوط (احتیاط وجوبی) أن یحرم للحج من مکه و یخرج لحاجته و یرجع محرما لأعمال الحج

فرع سوم: لکن لو خرج من غیر حاجه و من غیر إحرام ثم رجع و أحرم وحج صح حجه.

از این رو کسانی که عمره ی تمتع را انجام می دهند و چون می بینند چند روز فرصت دارند از مکه خارج می شوند و به جده و سایر اماکن می روند عمل حرامی مرتکب می شوند.

ص: ۳۱۲

اقوال در مسئله: در این مسئله سه قول است:

قول اول و هو المشهور که همانند امام فتوی داده اند که بدون حاجت از مکه خارج نشوند و اگر حاجتی دارند با احرام خارج شوند. بعضی گفته اند طوری بروند که احتیاج به استیناف احرام نداشته باشند یعنی هم با حالت احرام خارج شوند و هم و هم در همان ماه هم برگردند زیرا اگر در ماه بعد برگردند باید دوباره عمره بجا آورند و از آن عمره محل شوند و همان عمره را عمره ی تمتع قرار دهند و در نتیجه برای حج احرام را استیناف کنند.

قول دوم: گفته اند که مطلقا خروج از مکه جایز نیست حکاه الشهید فی الدروس عن الشیخ فی النهایه و جماعه

قول سوم: قول به کراهت خروج از مکه که این قول از ابن ادریس نقل شده است و علامه در منتهی و تذکره این قول را انتخاب کرده است و صاحب حدائق در جلد ۱۴ ص ۳۶۲ هر سه قول را نقل کرده است. صاحب عروه هم قائل به کراهت است و محشین عروه هم عده ای مخالفت کرده اند و یا قائل به حرمت شده اند و یا احتیاط.

اصل در مسئله جواز خروج است زیرا اصل برائت می باشد مگر اینکه دلیل خاصی وارد شود زیرا فرد، عمل عمره را تمام کرده است و چند روز هم تا اعمال حج فرصت دارد و او در این مدت محل است و مانعی برای خروج از مکه نباید داشته باشد.

مهم ترین دلیل در مسئله روایات است تمام این روایات در باب ۲۲ از ابواب اقسام الحج ذکر شده است.

ص: ۳۱۳

ح ۴، ۶، ۹، ۱۱ و ۱۲ دلالت بر قول مشهور دارد.

ح ۴: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی رَجُلٍ قَضَی مُتْعَتَهُ (مراد عمره ی تمتع است) وَ عَرَضَتْ لَهُ حَاجَةٌ أَرَادَ أَنْ یَمْضِیَ إِلَیْهَا قَالَ: فَقَالَ: فَلْیَغْتَسِلْ لِلْإِحْرَامِ وَ لْیُهِلَّ بِالْحَجِّ (به حج محرم شود) وَ لْیَمْضِ فِی حَاجَتِهِ فَإِنْ لَمْ یَقْدِرْ عَلَی الرُّجُوعِ إِلَی مَکَّةَ مَضَی إِلَی عَرَفَاتٍ. (زیرا احرامش را در همان مکه انجام داد و دیگر لازم نیست محرم شود و می تواند مستقیما به عرفات برود)

ح ۶: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: مَنْ دَخَلَ مَکَّةَ مُتَمَتِّعاً فِی أَشْهُرِ الْحَجِّ (فرد چون از میقات گذشت یعنی محرم شده است و عمره ی تمتعش را تمام کرده است و بعد وارد مکه گردیده است) لَمْ یَکُنْ لَهُ أَنْ یَخْرُجَ حَتَّی یَقْضِیَ الْحَجَّ فَإِنْ عَرَضَتْ لَهُ حَاجَةٌ إِلَی عُسْفَانَ أَوْ إِلَی الطَّائِفِ أَوْ إِلَی ذَاتِ عِرْقٍ خَرَجَ مُحْرِماً وَ دَخَلَ مُلَبِّیاً بِالْحَجِّ فَلَا یَزَالُ عَلَی إِحْرَامِهِ فَإِنْ رَجَعَ إِلَی مَکَّةَ رَجَعَ مُحْرِماً وَ لَمْ یَقْرَبِ الْبَیْتَ (یعنی لازم نیست اعمال عمره را دوباره انجام دهد) حَتَّی یَخْرُجَ مَعَ النَّاسِ إِلَی مِنًی عَلَی إِحْرَامِهِ (چون عرفات از منی عبور می کند یعنی ابتدا به منی رود که بتواند به عرفات وارد شود و حتی مستحب است قبل از رفتن به عرفات یک شب در منی بمانند) وَ إِنْ شَاءَ وَجَّهَهُ ذَلِکَ إِلَی مِنًی (یعنی دیگر وارد مکه نمی شود و از بیرون مکه خودش وارد منی و سپس وارد عرفات می شود). قُلْتُ فَإِنْ جَهِلَ فَخَرَجَ إِلَی الْمَدِینَهِ أَوْ إِلَی نَحْوِهَا بِغَیْرِ إِحْرَامٍ ثُمَّ رَجَعَ فِی إِبَّانِ الْحَجِّ (یعنی ایام حج) فِی أَشْهُرِ الْحَجِّ یُرِیدُ الْحَجَّ فَیَدْخُلُهَا مُحْرِماً أَوْ بِغَیْرِ إِحْرَامٍ؟ قَالَ إِنْ رَجَعَ فِی شَهْرِهِ (در همان ماه اگر برگشت) دَخَلَ بِغَیْرِ إِحْرَامٍ وَ إِنْ دَخَلَ فِی غَیْرِ الشَّهْرِ دَخَلَ مُحْرِماً (یعنی باید دوباره به احرام عمره محرم شود و عمره را دوباره انجام دهد) قُلْتُ فَأَیُّ الْإِحْرَامَیْنِ وَ الْمُتْعَتَیْنِ مُتْعَتُهُ الْأُولَی أَوِ الْأَخِیرَةُ (یعنی آیا عمره ی تمتع او همان اولی است یا دومی) قَالَ الْأَخِیرَةُ هِیَ عُمْرَتُهُ وَ هِیَ الْمُحْتَبَسُ بِهَا الَّتِی وَصَلَتْ بِحَجَّتِهِ.

ص: ۳۱۴

این حدیث مهمترین حدیث باب است.

ح ۹: عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْمُتَمَتِّعُ مُحْتَبِسٌ لَا يَخْرُجُ مِنْ مَكَّةَ حَتَّى يَخْرُجَ إِلَى الْحَجِّ إِلَّا أَنْ يَأْبِقَ غُلَامُهُ أَوْ تَضِلَّ رَاحِلَتُهُ (غلامش فرار کرده و یا مرکبش گم شده است که در نتیجه مجبور است از مکه خارج شود) فَيَخْرُجَ مُحْرِماً وَ لَا يُجَاوِزْ إِلَّا عَلَى قَدْرِ مَا لَا تَفُوتُهُ عَرَفَةُ (آنقدر دور نرود که عرفه از او فوت شود.)

این حدیث مرسله است.

از ذیل این حدیث استفاده می شود که ممکن است این حکم، احتیاطی باشد و حکمت عدم خروج از مکه این باشد که اعمال حج از او فوت نشود.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۱۱ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۱

.Your browser does not support the audio tag

بحث در مسئله ی دوم است که حاوی سه حکم است:

فرع اول: بعد از اتمام عمره ی تمتع حرام است کسی از مکه خارج شود.

فرع دوم: اگر حاجت یا ضرورتی پیش آید که فرد لازم باشد از مکه خارج شود باید به احرام حج محرم شود و بعد از انجام کار برگردد و به عرفات برود. (فرق حاجت با ضرورت این است که در حاجت، فرد به خروج احتیاج دارد ولی احتیاجش به حد ضرورت نرسیده است مانند اینکه از کسی طلب دارد ولی ضرورت این است که اگر انجام نشود کارش به مشکل بر می خورد.)

فرع سوم: اگر بدون احرام و یا در غیر ضرورت از مکه خارج شود و در ایام حج به مکه بیاید و محرم شود و به عرفات برود حجش صحیح است و فقط حرامی مرتکب شده است.

ص: ۳۱۵

گفتیم که در فرع اول سه قول وجود دارد:

قول اول و هو المشهور که بدون حاجت از مکه خارج نشوند و اگر حاجتی دارند با احرام خارج شوند.

قول دوم: گفته اند که مطلقا خروج از مکه جایز نیست چه محرم بشود و یا نشود.

قول سوم: قول به کراهت خروج از مکه.

گفتیم که عمده ی این روایات در باب ۲۲ از ابواب اقسام حج است.

و اکنون به روایت ۱۱ و ۱۲ اشاره می کنیم که هر دو از کتاب قرب الاسناد است و از آنجا که در احادیث قرب الاسناد گفتگو است ما این دو حدیث را از باب تایید ذکر می کنیم.

ر ۱۱: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيُّ فِي قُرْبِ الْإِسْنَادِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ قَدِمَ مُتَمَتِّعاً ثُمَّ أَحَلَّ قَبْلَ يَوْمِ التَّرْوِيَةِ أَ لَهُ الْخُرُوجُ (آیا می تواند از مکه خارج شود) قَالَ لَا يَخْرُجُ حَتَّى يُحْرِمَ بِالْحَجِّ وَ لَا يُجَاوِزِ الطَّائِفَ وَ شِبْهَهَا (یعنی اولا محرم شود و ثانیا راه های دور نرود.)

در این روایت سخنی از خروج عند الحاجه نشده است ولی به نظر ما منصرف به حاجت است زیرا کسی بدون حاجت آن هم در زمان قدیم که مسافرت مشکل بود از مکه خارج نمی شد.

ر ۱۲: -وَ عَنْهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ قَدِمَ مَكَّةَ مُتَمَتِّعاً (فَأَحَلَّ أَ يَرْجِعُ) قَالَ لَا يَرْجِعُ حَتَّى يُحْرِمَ بِالْحَجِّ وَ لَا يُجَاوِزِ الطَّائِفَ وَ شِبْهَهَا مَخَافَةَ أَنْ لَا يُدْرِكَ الْحَجَّ فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى مَكَّةَ رَجَعَ وَ إِنْ خَافَ أَنْ يَفُوتَهُ الْحَجُّ مَضَى عَلَى وَجْهِهِ إِلَى عَرَفَاتٍ. (اگر دوست دارد می تواند به مکه بیاید و بعد به عرفات برود و اگر هم بخواهد می تواند از طائف مستقیما به عرفات وارد شود.)

ص: ۳۱۶

از عبارت (خَافَهَ أَنْ لَا يُدْرِكَ الْحَجَّ) استشمام می شود که حکم به عدم خروج، ارشادی باشد یعنی از مکه خارج نشود مبادا که نتواند خود را به اعمال حج برساند. ولی متاسفانه سند این حدیث قابل اعتماد نیست.

اما روایاتی که بر قول دوم دلالت دارد

ح ۱، ۲ و ۵ باب ۲۲ از ابواب اقسام حج

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ قُلْتُ لَهُ کَیْفَ أَتَمَتَّعُ (چگونه حج تمتع را به جا آورم) قَالَ تَأْتِی الْوَقْتَ (به میقات می روی) فَتُلَبِّی إِلَی أَنْ قَالَ وَ لَیْسَ لَکَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ مَکَّهَ حَتَّی تَحُجَّ.

سند این حدیث معتبر است و دلالت آن هم مطلق است و مقید به خروج هنگام حاجت یا ضرورت نشده است.

ح ۲: عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی وَ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی وَ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ ابْنِ الْمُغِیرَهِ کُلِّهِمْ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حَدِیثٍ قَالَ تَمَتَّعْ فَهُوَ وَ اللَّهِ أَفْضَلُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ أَهْلَ مَکَّهَ یَقُولُونَ إِنَّ عُمْرَتَهُ عِرَاقِیَّهٌ وَ حَجَّتَهُ مَکِّیَّهٌ کَذَبُوا أَ وَ لَیْسَ هُوَ مُرْتَبِطاً بِالْحَجِّ (آیا عمره ی تمتع به حج مرتبط نیست؟) لَا یَخْرُجُ حَتَّی یَقْضِیَهُ.

سند این روایت معتبر است.

ح ۵: عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَیْنَهَ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ ع کَیْفَ أَتَمَتَّعُ فَقَالَ تَأْتِی الْوَقْتَ فَتُلَبِّی بِالْحَجِّ فَإِذَا أَتَی مَکَّهَ طَافَ وَ سَعَی وَ أَحَلَّ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ هُوَ مُحْتَبِسٌ لَیْسَ لَهُ أَنْ یَخْرُجَ مِنْ مَکَّهَ حَتَّی یَحُجَّ

دلیل قول سوم حدیث ۷ و ۱۰ از ابواب ۲۲ است

ح ۷: عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الرَّجُلِ یَتَمَتَّعُ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ یُرِیدُ الْخُرُوجَ إِلَی الطَّائِفِ (شاید به این دلیل که هوای طائف خنک است ولی هوای مکه بسیار گرم) قَالَ یُهِلُّ بِالْحَجِّ مِنْ مَکَّهَ وَ مَا أُحِبُّ أَنْ یَخْرُجَ مِنْهَا إِلَّا مُحْرِماً وَ لَا یَتَجَاوَزِ الطَّائِفَ إِنَّهَا قَرِیبَهٌ مِنْ مَکَّهَ.

این حدیث معتبر است و بعضی عمده حدیث باب را همین حدیث می دانند. از ذیل حدیث هم همان حکم ارشادی استشمام می شود.

ح ۱۰: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ ع إِذَا أَرَادَ الْمُتَمَتِّعُ الْخُرُوجَ مِنْ مَکَّهَ إِلَی بَعْضِ الْمَوَاضِعِ فَلَیْسَ لَهُ ذَلِکَ لِأَنَّهُ مُرْتَبِطٌ بِالْحَجِّ حَتَّی یَقْضِیَهُ إِلَّا أَنْ یَعْلَمَ أَنَّهُ لَا یَفُوتُهُ الْحَجُّ وَ إِنْ عَلِمَ وَ خَرَجَ وَ عَادَ فِی الشَّهْرِ الَّذِی خَرَجَ فِیهِ دَخَلَ مَکَّهَ مُحِلًّا وَ إِنْ دَخَلَهَا فِی غَیْرِ ذَلِکَ الشَّهْرِ دَخَلَهَا مُحْرِماً (چون ماه عوض شده است دوباره باید به احرم عمره محرم شود و عمره ی تمتع را انجام دهد)

این حدیث مرسله است.

از عبارت (إِلَّا أَنْ یَعْلَمَ أَنَّهُ لَا یَفُوتُهُ الْحَجُّ) نیز استشمام می شود که حکم به عدم خروج برای خوف فوت حج است.

جمع دلالی بر این است که قائل به کراهت شویم و بگوئیم علت خروج این است که شاید افراد به اعمال حج نرسند و ما هم در حاشیه ی عروه قائل به احتیاط وجوبی شدیم ولی ظاهرا عرف از آن وجوب نمی فهمد زیرا از آن بوی ارشاد استشمام می شود. و قائل شدن به احتیاط استحبابی نیز بعید نیست.

ص: ۳۱۸

اما فرع دوم: اگر می خواهد از مکه خارج شود حتما به حالت احرام خارج شود.

در روایات متعددی که خوانیم گذشت که خروج با احرام واجب است ولی در مقابل روایاتی هم بود که از آن استفاده می شد که احرام بستن واجب نیست حال آیا باید بین آنها جمع کرد به این گونه که بگوئیم: روایاتی که مقید به خروج با احرام نیست اطلاق دارند ولی این روایاتی که می گوید عند الخروج محرم باشد مقید است. از باب جمع بین مطلق و مقید باید قائل به تقیید شویم.

بله در میان روایاتی که خروج را جایز می داند بعضی تصریح به عدم احرام دارد مانند (دَخَلَ مَكَّةَ مُحِلًّا) ولی از آنجا که این روایت مشکل سندی دارد نمی تواند قرینه شود که روایاتی که می گوید احرام لازم است را حمل بر استحباب کنیم.

از این رو ما قائل به احتیاط وجوبی می شویم.

اما فرع سوم: اگر کسی با حکم بالا مخالفت کرد آیا فقط حرامی مرتکب شده است یا حجش هم باطل است.

اما به حسب قاعده عملش صحیح است زیرا فرد عمره را بدون کم و کاستی تمام کرده است و هنوز اعمال حج هم شروع نشده است از این رو چرا عملش باطل باشد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۱۲ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۲

.Your browser does not support the audio tag

بحث در این است در سالروز میلاد با سعادت پیامبر اکرم و امام صادق علیه السلام و به همین مناسبت حدیث ۵ باب ۱۴۱ از ابواب آداب العشره را نقل می کنیم. این حدیث هم از امام صادق علیه السلام و هم از پیغمبر نقل شده است.

ص: ۳۱۹

عَنْ صَفْوَانَ عَنْ أَبِی مَخْلَدٍ السَّرَّاجِ عَنْ عِيسَى بْنِ حَسَّانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ كُلُّ كَذِبٍ مَسْئُولٌ عَنْهُ صَاحِبُهُ يَوْماً إِلَّا كَذِباً فِی ثَلَاثَةٍ رَجُلٍ كَائِدٍ فِی حَرْبِهِ (در جنگ در حال نقشه کشی است که به جهت حفظ پیروزی و عدم موفقیت دشمن دروغی می گوید) فَهُوَ مَوْضُوعٌ عَنْهُ أَوْ رَجُلٍ أَصْلَحَ بَيْنَ اثْنَيْنِ يَلْقَى هَذَا بِغَيْرِ مَا يَلْقَى بِهِ هَذَا (برای رفاقت بر قرار کردن بین دو نفر چیزهای خوبی به هر یک از دو نفر می گوید که واقعیت ندارد) يُرِيدُ بِذَلِكَ الْإِصْلَاحَ مَا بَيْنَهُمَا أَوْ رَجُلٍ وَعَدَ أَهْلَهُ شَيْئاً وَ هُوَ لَا يُرِيدُ أَنْ يُتِمَّ لَهُمْ (فردی خانواده ی پرتوقعی دارد و اگر به خواسته های آنها اعتنا نکند موجب ناراحتی و کدورت می شود از این رو فرد جواب مثبت می دهد و بعد عقب می اندازد تا فراموش شود.)

به مناسبت هفته ی وحدت می گوییم که مشکل امروز مسلمانان پراکندگی می باشد. در بسیار از کشورهای اسلامی از جمله افغانستان، عراق، یمن، پاکستان و دیگر کشورهای اسلامی امروزه جنگ و برادر کشی وجود دارد و این کشورها، گرفتار اختلافات داخلی هستند. تا مسلمانان جهان به وحدت نرسند مشکل امت اسلام حل نخواهد شد و دشمنان بر ما مسلط خواهند

بود.

امروز اقلیت صهیونیست در قلب کشورهای اسلامی لانه کرده و از اختلافات امت اسلام سوء استفاده می کند و اگر امت اسلام متحد باشند جایی برای آنان در بین کشورهای اسلامی وجود نخواهد داشت باید ریشه اختلافات شناسایی و خشکانده شود. و این مهم تنها با شعار وحدت، یکدلی و یکپارچگی حاصل نخواهد شد.

ص: ۳۲۰

در بررسی ریشه های اختلاف می توان به عواملی اشاره کرد:

از جمله آن عوامل گروهی تندرو به نام وهابیان که تشنه خون هستند در کشورهای مختلف از جمله مناطق شرقی ایران شیعیان و اهل تسنن را به قتل می رسانند، این ها افراد نادانی هستند که از حقایق اسلامی به دور می باشند و غیر خود را کافر می پندارند.

اینها عامل ایجاد اختلاف در امت اسلام هستند؛ اما خوشبختانه در میان وهابیان کسانی پیدا شده اند که عمل تندروها را تقبیح می کنند و خون اهل قبله را محفوظ می دانند. همچنین علمای اهل سنت سیستان و بلوچستان در زمان دستگیری ریگی اقدامات جنایتکارانه این شرور را محکوم کردند این گروه های معتدل باید جلوی تندروها را بگیرند . تا تندروها فعال هستند وحدتی در میان امت اسلام محقق نخواهد شد. متاسفانه در میان شیعیان نیز برخی افراد پیدا می شوند و با کارهای غیرمنطقی که انجام می دهند سبب شعله ورشدن آتش اختلافات می شوند. دشمنان اسلام از اقدامات غیر منطقی سوء استفاده می کنند و ما باید مراقب باشیم. عقلای هر دو طرف،علمای مصر، شیخ الازهر می توانند نقش مهمی را در جلوگیری از تندروی های آن طرف داشته باشند، مراجع تقلید ما نیز می توانند از این موضوعات جلوگیری کنند. سال ها قبل مرجع تقلید فقید مرحوم حضرت آیت الله بروجردی پایه دارالتقریب را بنا کردند که به عقیده ما این دارالتقریب باید دوباره احیا شود. علمای الازهر و مصر باید دست به دست هم دهند تا سنت مرحوم حضرت آیت الله بروجردی احیا شود و اجازه ندهند سیاست های غربی آن ها را تحت تاثیر قرار دهد و اختلافات در بین امت اسلامی حاکم شود.

ص: ۳۲۱

عامل دیگری که در اختلافات موثر است از دور قضاوت کردن می باشد و اگر کنار هم بنشینیم و منطقی بحث کنیم مشاهده خواهیم کرد که ما مشترکات بسیاری داریم نه ما اصرار داریم آن ها دست از عقایدشان بردارند و نه آن ها چنین انتظاری دارند، باید روی مشترکات که در دین اسلام که کم هم نیست تکیه کرد .مثلاـ در زیارت خانل خدا می بینیم که همه ی مذاهب با هم حج به جا می آورند و این مذاهب در بسیاری از اعمال با هم مشترکند.

عامل دیگر سم پاشی های رسانه های خارجی است متاسفانه برخی از این دولت ها آلت دست استکبار، آمریکا و اسرائیل شده اند و مدام در پی اختلاف افکنی و آتش افروزی هستند.

ما در هفته وحدت سخن از وحدت شیعه و اهل سنت به زبان می آوریم اما متاسفانه در داخل، می بینیم که این امر مهم آنگونه که باید و شاید اجرا نمی شود. اینکه سخن از وحدت وفاداران به نظام است نه مخالفان به نظام؛ در عین حال این مساله در داخل کشور کم تر مطرح می شود و امیدواریم همه ما به سوی وحدت که عامل عزت و اقتدار مسلمانان است حرکت کنیم .

بحث فقهی:

بحث در این بود که اگر کسی عمره ی تمتع را به جا آورد نباید از مکه بیرون رود مگر اینکه محرم باشد حال اگر از مکه بدون احرام بیرون رود و برگردد و محرم به احرام حج شود و به عرفات رود آیا حج وی صحیح است یا نه؟

ص: ۳۲۲

کمتر متعرض شده اند . دیروز عرض کردیم دلیلی نداریم که حج فاسد باشد زیرا حج تمتع مرکب است از عمره تمتع و خود حج . فرد مزبور تمام واجبات عمره را انجام داد واز احرام در آمده است و سپس به بیرون از مکه رفته است . و نیز از طرفی هنوز حج تمتع شروع نشده است و او هم تمام واجبات حج را به موقع انجام خواهد داد.

سسلمنا شک کردیم که ایا عدم خروج از مکه الا محرما شرط صحت حج اینده است یا شرط صحت عمره گذشته ؟ اگر چنین شکی صورت پذیرد برائت جاری می کنیم .در اصول خواندیم هنگام شک در جزئیت و شرطیت برائت جاری می شود . بناء علی ذلک تردیدی نداریم که حجش صحیح است.

تلخص مما جمیع ذکرنا امور:

۱. حرمت خروج از مکه ثابت نشد و ما دلیلی بر این پیدا نکردیم و این از باب جمع بین روایات است به این گونه که ظاهر را بر اظهر حمل کنیم.

۲. ظاهر تعبیر برخی روایات این بود که حکم ارشادی است و حتی کراهت هم نیست ارشاد به اینکه بیرون نروید چرا که ممکن است از حج بمانید و عملتان ناقص شود این همانند اوامر طبیب است که همه احکام ارشادی است و نه مولوی

۳. ظاهر برخی روایات این بود که اگر علم داشته باشد که می تواند بر گردد در این صورت حرمت و کراهت علی القول بهما برداشته می شود .

۴. ظاهر تعدادی از روایات این بود که احرام برای رفت و آمد مستحب است (علی القول به) واجب نیست . زیرا برخی روایات امر می کرد محرما برود و برگردد زیرا بعضی از روایات به احرام می کرد و بعضی امر نمی کرد جمع بین این دو همان استحباب می شود و حتی می توان گفت که امر به احرام هم ارشادی است زیرا وقتی محرم می شود و بیرون می رود همین محرم بودن او را به سمت مکه برای اتمام عمل برمی انگیزاند.

۵. اگر بقـاء بر احرام – بنـا بر قـول به وجـوب – حرجی باشـد مثـل خـدمه کاروانهـا در این صورت به اقتضـای قاعـده لاـ حرج برداشته می شود .

۶. این حکم برای زمانهای بود که راهها نزدیک بود . آیا آن ادله مکانهای دور را هم شامل می شود به این معنا که کسـی بین عمل تمتع و حج مثلا به ایران برگردد و بعد از مدت برای اعمال حج برگردد؟ خیلی بعید است و ادله انصراف دارد .

۷. کسانی که قائل به حرمت خروج شدنـد مطلقا باید در ضروریات که شـخص ناگزیز باید از مکه خارج شود قائل به اسـتثناء شوند . زیرا در حدیثی از امام صادق علیه السلام می خوانیم (ما من شیء حرم الله الا قد احل لمن اضطر الیه)

۸. باهمه این بحث ها احتیاط کننـد و خارج نشوند . اگر خارج شدند به مکان قریب رود و محرما برود . طولانی نباشد . مطابق فتوای مشهور علما عمل کند . و ما نباید مردم را به این کارها تشویق کنیم.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۱۵ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۵

.Your browser does not support the audio tag

بحث در واجبات حج تمتع است و به مسئله ی سوم رسیده ایم. امام قدس سره در تحریر الوسیله می فرماید:

مسأله ۳ – وقت الاـحرام للحـج موسع فیجـوز التـأخیر إلی وقت یـدرک وقوف الاختیـاری من عرفه، و لاـ یجوز التـأخیر عنه، و یستحب الاحرام یوم الترویه، بل هو أحوط .

از این رو کسـی که در در اشـهر حـج، اعمـال عمره را تمام کرده است هر وقت خواست می توانـد به احرام حـج محرم شود و آخرین زمان احرام به حج ظهر روز عرفه است که از آن نباید تاخیر بیندازد.

ص: ۳۲۴

مراد از روز ترویه روز هشـتم است (امـا چه زمـان در روز هشـتم را بعـدا بحث می کنیم) اینکه امام قائل است به احتیاط اسـت برای این است که بر خلاـف قول مشـهور قولی نیز وجود دارد مبنی بر اینکه فقـط بایـد در روز ترویه محرم شـد و این احتیاط، احتیاط مستحبی است.

اقوال علماء: فاضل اصـفهانی در کشف اللثام ج ۶ ص ۴۱ و ۴۲ مطالب خوبی در این باب دارد که صاحب جواهر در جلـد ۱۹ ص ۲ مطالبی را از کشف اللثام نقل کرده است.

فاضل اصـفهانی می گوید: و أما وقته (وقت حج) للمتمتع فإذا فرغ الحاج حج المتمتع من عمره التمتع أحرم بالحج متی شاء إلی ما سـیأتی من ضـیق وقت عرفات. (مراد ظهر روز عرفه است) و أفضل أوقاته یوم الترویه عند الزوال کما فی المبسوط و الاقتصاد و الجمل و العقود و الغنیه و المهـذب و الجامع و غیرها و فی التذکره: الاجماع علی اسـتحباب کونه یوم الترویه و فی المنتهی: لا نعلم فیه خلافا

سپس در ص ۴۵ اضافه می کند: و یجوز تأخیره أی الاحرام بالحج إلی أن یعلم ضیق وقت عرفه فیجب إیقاعه حینئذ عینا و لا یجوز التأخیر عنه هذا هو المشهور و بعد اقوال متعددی را نقل می کند.

علامه در مختلف ح ۴ ص ۲۲۲ می گوید: المشهور استحباب الإحرام للحج یوم الترویه . و قال ابن حمزه: إذا أمکنه الإحرام بالحج و لم یتضیق الوقت لزمه الإحرام یوم الترویه.

خلاصه ی اقوال این است که مشهور و معروف بین علما این است که وقت احرام در حج تمتع وسیع است و از زمانی که عمره ی تمتع تمام می شود تا یک لحظه قبل از ظهر عرفه فرصت باقی است و مشهور بلکه اجماع بر این است که روز ترویه محرم شوند. تنها ابن حمزه قائل است که یوم الترویه واجب است.

ص: ۳۲۵

بعد می گوئیم که روز ترویه که محرم می شوند ابتدا به منی می روند سپس شب و یا فردا صبح به عرفات می روند.

ادله ی مسئله:

مقتضای اصل مطابق کلام مشهور است زیرا احرام به حج برای اعمال خود حج است و اولین عمل حج نیز وقوف به عرفات است و اگر کسی در شرط اضافه شک کند (که آیا لازم است حتما یوم الترویه محرم شود) اصل برائت است زیرا در شک در جزئیت و شرطیت برائت جاری می شود.

بله روایات در اینجا به چند دسته تقسیم می شود طائفه ای از روایات می گوید وقت موسع است ولی بیش از ده روایت قائل به این است که احرام در روز ترویه و یا شب عرفه و امثال آن باشد.

غالب این روایات در جلد هشتم وسائل در ابواب ۲۰ و ۲۱ از ابواب اقسام حج ذکر شده است.

ر ۵: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مَرَّارٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شُعَيْبٍ الْمَحَامِلِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ لَا بَأْسَ لِلْمُتَمَتِّعِ إِنْ لَمْ يُحْرِمْ مِنْ لَيْلَهِ التَّرْوِيَهِ مَتَى مَا تَيَسَّرَ لَهُ مَا لَمْ يَخَفْ فَوْتَ الْمَوْقِفَيْنِ.

در سند روایت بحث است.

ر ۷: عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ رَفَعَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي مُتَمَتِّعٍ دَخَلَ يَوْمَ عَرَفَهَ (وارد مکه شد و اعمال متعه را هم انجام نداده است) قَالَ مُتْعَتُهُ تَامَّهٌ (حج تمتع او اشکالی ندارد) إِلَى أَنْ يَقْطَعَ التَّلْبِيَهَ (تا جائی که لبیک قطع می شود که اگر مراد لبیک عمره است وقتی که بیوت مکه را ببینند قطع می شود و اگر لبیک حج است هنگام رسیدن به عرفات قطع می شود)

ص: ۳۲۶

این روایت هم مرفوعه است.

شاهد در این است که او روز عرفه وارد مکه شده است و اعمال عمره را هم باید سریعا انجام دهد و خود را به عرفه برساند و این دلیل بر وسعت وقت احرام به حج است (تا ظهر عرفه)

ر ۹: عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عَلَاءِ بْنِ رَزِينٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع إِلَی مَتَی یَكُونُ لِلْحَاجِّ عُمْرَةٌ قَالَ إِلَی السَّحَرِ مِنْ لَیْلَهِ عَرَفَهَ.

اینکه تا سحر روز عرفه می تواند عمره را به جا بیاورد و از آن طرف هم تا ظهر طول می کشد تا به عرفه برسد از این رو احرام به حج موسع است.

ر ۱۶: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَرْوٍ قَالَ كَتَبْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ الثَّالِثِ (امام هادی علیه السلام) مَا تَقُولُ فِی رَجُلٍ مُتَمَتِّعٍ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ وَافَی غَدَاهَ عَرَفَهَ (صبح روز نهم وارد مکه شد) وَ خَرَجَ النَّاسُ مِنْ مِنًی إِلَی عَرَفَاتٍ أَ عُمْرَتُهُ قَائِمَهٌ (ایا عمره اش صحیح است) أَوْ قَدْ ذَهَبَتْ مِنْهُ إِلَی أَیِّ وَقْتٍ عُمْرَتُهُ قَائِمَهٌ إِذَا كَانَ مُتَمَتِّعاً بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَلَمْ یُوَافِ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ (روز ترویه را درک نکرد) وَ لَا لَیْلَهَ التَّرْوِیَهِ فَكَیْفَ یَصْنَعُ فَوَقَّعَ علیه السلام (امام علیه السلام در جواب مرقوم فرمود:) سَاعَهَ یَدْخُلُ مَكَّهَ (همان وقتی که وارد مکه شد اعمال عمره را به جا آورد) إِنْ شَاءَ اللَّهُ یَطُوفُ وَ یُصَلِّی رَكْعَتَیْنِ وَ یَسْعَی وَ یُقَصِّرُ وَ یَخْرُجُ بِحَجَّتِهِ وَ یَمْضِی إِلَی الْمَوْقِفِ (به عرفات می رود) وَ یُفِیضُ مَعَ الْإِمَامِ.

این روایـات هرچنـد حاوی اسـناد ضـعیفی هم بود ولی عمل مشـهور مطابق آن است و ما می توانیم از آنها وسـعت وقت را در احرام حج تمتع استنباط کنیم.

اما در مقابل این روایات، روایات بسیار زیادی است که عمده در ابواب ۲۰ و ۲۱ از ابواب اقسام حج آمده است.

بعضی از این روایات می گوید که آخر وقت احرام زوال شمس در روز ترویه است.

بعضی قائل است که آخر وقت احرام غروب روز ترویه است.

بعضی می گوید که آخر وقت سحر روز عرفه است.

بعضی می گوید: که آخر وقت آن آخرین زمانی است که مردم هنوز در منی هستند که غالبا همان صبح روز عرفه می باشد.

از آنجا که به نظر ما همه ی اینها بیان گر مراتب استحباب است ما همه را با هم می خوانیم. (ر ۳، ۴، ۶، ۸، ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۴ و ۱۷ باب ۲۰ و ر ۹، ۱۲ و ۱۴ از باب ۲۱)

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۱۶ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۶

.Your browser does not support the audio tag

بحث در مسـئله ی سوم از واجبات حج تمتع بود و سـخن در این بود که آخرین وقت برای احرام در حج تمتع چه زمانی است. مشـهور گفته اند که وقت آن موسع است و از زمانی که عمره تمتع تمام می شود وقت آن شـروع می شود تا زمانی که وقوف در عرفات را درک کنـد. مثلا اگر یک ساعت قبل از ظهر عرفه در مکه به احرام حج محرم شود و خود را در ظهر روز عرفه به عرفات برساند کافی است .

ص: ۳۲۸

در مقابل ابن حمزه در الوسـیله قائل بود که آخرین زمان برای احرام یوم ترویه است ولی گروه هایی از روایات به غیر این قول دلالت دارد.

این روایـات را به ۵ گروه تقسـیم کرده ایم. (به اضـافه ی گروه دیگری که مطـابق قـول مشـهور بـود و دیروز مطرح کردیم که روی هم رفته ۶ طائفه می شود)

گروه اول: روایاتی که قائل است وقت احرام تا زمانی است که فرد، مردم را در منی درک کند.

ظـاهر این است که تـا آخر شب عرفه همه از منی به سـمت عرفـات می رونـد از این رو پایان وقت احرام تا آخر شب عرفه می باشد.

ح ۳: عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع الْمَرْأَةُ تَجِی ءُ مُتَمَتِّعَةً فَتَطْمَثُ (عادت ماهانه شد) قَبْلَ أَنْ تَطُوفَ بِالْبَیْتِ فَیَکُونُ طُهْرُهَا لَیْلَهَ عَرَفَهَ فَقَالَ إِنْ کَانَتْ تَعْلَمُ أَنَّهَا تَطْهُرُ وَ تَطُوفُ بِالْبَیْتِ وَ تُحِلُّ مِنْ إِحْرَامِهَا وَ تَلْحَقُ النَّاسَ بِمِنًی فَلْتَفْعَل .

سند شیخ به ابی بصیر صحیح است و همان طور که گفتیم تا آخر شب عرفه دیگر مردم از منی به سمت عرفه حرکت می کردند.

ح ۴: عَنِ النَّضْرِ عَنْ شُعَیْبٍ الْعَقَرْقُوفِیِّ قَالَ خَرَجْتُ أَنَا وَ حَدِیدٌ فَانْتَهَیْنَا إِلَی الْبُسْتَانِ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ- فَتَقَدَّمْتُ عَلَی حِمَارٍ فَقَدِمْتُ مَکَّهَ- فَطُفْتُ وَ سَعَیْتُ وَ أَحْلَلْتُ مِنْ تَمَتُّعِی ثُمَّ أَحْرَمْتُ بِالْحَجِّ وَ قَدِمَ حَدِیدٌ مِنَ اللَّیْلِ فَکَتَبْتُ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ ع- أَسْتَفْتِیهِ فِی أَمْرِهِ فَکَتَبَ إِلَیَّ مُرْهُ (به او امر کن) یَطُوفُ وَ یَسْعَی وَ یُحِلُّ مِنْ مُتْعَتِهِ وَ یُحْرِمُ بِالْحَجِّ وَ یَلْحَقُ النَّاسَ بِمِنًی وَ لَا یَبِیتَنَّ بِمَکَّه .(یعنی شب را در مکه نماند و اگر وقت موسع بود می توانست شب عرفه در مکه بماند و فردا صبح به عرفات برود.)

ص: ۳۲۹

مراد از ابی الحسن امام موسی کاظم یا امام رضا علیهما السلام است.

ح ۶: عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْمُتْعَهِ (مراد عمره ی تمتع است) مَتَی تَكُونُ قَالَ يَتَمَتَّعُ مَا ظَنَّ أَنَّهُ يُدْرِكُ النَّاسَ بِمِنًی

در سند روایت اگر ابن بکیر را از اصحاب اجماع بدانیم و مبنای ما این باشد که ما بعد اصحاب اجماع نیز ثقه هستند حدیث صحیح می شود اما به نظر ما، ما بعد اصحاب اجماع باید جداگانه بررسی و ثاقت شوند و در این حدیث چون ما بعد ابن بکیر «بعض اصحابنا» آمده حدیث مرسله می شود .

ح ۸: عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْمُتَمَتِّعُ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ- وَ يَسْعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ مَا أَدْرَكَ النَّاسَ بِمِنًی .

این حدیث معتبر است.

ح ۱۴: عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ مُرَازِمِ بْنِ حَكِيمٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع الْمُتَمَتِّعُ يَدْخُلُ لَيْلَهَ عَرَفَهَ مَكَّهَ- أَوِ الْمَرْأَهُ الْحَائِضُ مَتَی يَكُونُ لَهَا الْمُتْعَهُ (وقتی از عادت پاک شود کی می تواند حج تمتع را آغاز کند) قَالَ: مَا أَدْرَكُوا النَّاسَ بِمِنًی.

روایات گروه دوم: که زمان احرام را تا صبح روز ترویه می داند

باب ۲۱ از ابواب اقسام حج

ح ۱۴: وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيعٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا ع عَنِ الْمَرْأَهِ تَدْخُلُ مَكَّهَ- مُتَمَتِّعَهً فَتَحِيضُ قَبْلَ أَنْ تُحِلَّ (قبل از اینکه محل شود عادت می شود) مَتَی تَذْهَبُ مُتْعَتُهَا (کی حج تمتع او از بین می رود یعنی تا کی وقت دارد تا به احرام حج تمتع محرم شود؟ باید توجه داشت که اگر حج تمتع او از بین رود باید حج افراد به جا آورد) قَالَ كَانَ جَعْفَرٌ ع يَقُولُ زَوَالَ الشَّمْسِ مِنْ يَوْمِ التَّرْوِيَهِ وَ كَانَ مُوسَی ع يَقُولُ صَلَاهَ الْمَغْرِبِ مِنْ يَوْمِ التَّرْوِيَهِ (ممکن است این بیان برای کسی عجیب باشد که چطور دو امام به دو چیز فتوا دادند ولی بعد می گوئیم که هر دو صحیح است و این دو از باب مراتب فضیلت است و نماز صبح فضیلتش بیشتر است) .

ح ۱۵: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِی عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ أَرْسَلْتُ إِلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّ بَعْضَ مَنْ مَعَنَا مِنْ صَرُورَهِ النِّسَاءِ (اولین حجشان است) قَدِ اعْتَلَلْنَ (عادت شده اند) فَكَيْفَ تَصْنَعُ قَالَ تَنْتَظِرُ مَا بَيْنَهَا وَ بَيْنَ التَّرْوِيَهِ (مراد همان صبح روز ترویه است) فَإِنْ طَهُرَتْ فَلْتُهِلَّ وَ إِلَّا فَلَا يَدْخُلَنَّ عَلَيْهَا التَّرْوِيَهُ إِلَّا وَ هِیَ مُحْرِمَه (یعنی روز ترویه باید محرم به احرام حج باشد.)

گروه سوم : روایاتی که تا ظهر یوم ترویه را معتبر می داند.

باب ۲۰ از ابواب اقسام حج

ح ۱۷: عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ فِی كِتَابِهِ عَنْ أَخِيهِ قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ مُتَمَتِّعٍ قَدِمَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ قَبْلَ الزَّوَالِ قَالَ يَطُوفُ وَ يُحِلُّ فَإِذَا صَلَّى الظُّهْرَ أَحْرَم .(ظاهرش این است که روز ترویه تا ظهر محرم شود)

حدیث معتبر است . ظاهرا کتاب علی بن جعفر نزد صاحب وسائل بوده است .

گروه چهارم: روایاتی که غروب یوم ترویه را معتبر می داند

حدیث ۱۰ باب ۲۰ از ابواب اقسام الحج :

ح ۱۰: عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عِيصِ بْنِ الْقَاسِمِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْمُتَمَتِّعِ يَقْدَمُ مَكَّهَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ صَلَاهَ الْعَصْرِ تَفُوتُهُ الْمُتْعَهُ (آیا حج تمتعش از دست می رود؟) فَقَالَ لَا لَهُ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ غُرُوبِ الشَّمْسِ وَ قَالَ قَدْ صَنَعَ ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ.

از این رو حد نهایی احرام بستن حج غروب یوم ترویه است و بعد از ان دیگر نمی تواند .

باب ۲۱ از ابواب اقسام الحج :

ح ۳: عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ لَیْسَ عَلَى النِّسَاءِ حَلْقٌ وَ عَلَیْهِنَّ التَّقْصِیرُ ثُمَّ یُهْلِلْنَ بِالْحَجِّ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ.

حدیث معتبری است . و مطلق روز ترویه را شامل است که ظاهرا مراد تا غروب روز ترویه است.

ح ۱۲: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا قَدِمْتَ مَکَّهَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ وَ قَدْ غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَلَیْسَ لَکَ مُتْعَهٌ (دیگر نمی توانی حج تمتع به جا آوری) امْضِ کَمَا أَنْتَ بِحَجِّکَ (باید به سراغ حج افراد بروی و در حج افراد دیگر تجدید احرام لازم نیست)

ح ۹ و ۱۲ همین باب نیز معیار را غروب آفتاب می داند.

گروه پنجم: حدیثی که بعد از نماز عشای شب عرفه را آخر وقت می شمارد.

باب ۲۰ از ابواب اقسام الحج :

ح ۱۳: عن الصدوق: رَوَى لَنَا الثِّقَهُ مِنْ أَهْلِ الْبَیْتِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَى ع أَنَّهُ قَالَ أَهِلَّ بِالْمُتْعَهِ بِالْحَجِّ (برای متعه به حج احرام ببند) یُرِیدُ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ (منظور امام روز ترویه بود) إِلَى زَوَالِ الشَّمْسِ وَ بَعْدَ الْعَصْرِ وَ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَ بَعْدَ الْعِشَاءِ مَا بَیْنَ ذَلِکَ کُلِّهِ وَاسِعٍ .از این رو آخر وقت احرام به حج عشاء روز ترویه است. (شب عرفه)

این روایت مرسله است.

همان طور که دیدیم لسان روایات مختلف است ولی همه ی آنها با قول مشهور که قائل بود وقت تا زمانی که بتواند خود را به ظهر عرفه برساند معارض است.

ص: ۳۳۲

البته همگی در مقابل قول مشهور بود و می فرمود وقت مضیق است .

جمع عرفی دلالی : باید ظاهر را بر اظهر حمل کنید و دیگر لازم نیست که سراغ مسئله ی تعارض و ترجیح و بررسی مرجحات برویم. واجب این است که وقوف در عرفات را درک کند . واین ۵ دسته روایات را بر مراتب استحباب حمل می کنیم . و از همه بهتر یوم ترویه در منی باشد و شب عرفه در آخر شب به عرفات برود و از همه کم فضلیت تر هم ادراک الناس بمنی است

سوال: چرا ابن حمزه در میان طوائف مختلف فقط قائل به روز ترویه شده است ؟

شاید ایشان هم استنباط کرده است که معیار یوم ترویه می باشد و تفوت ها در روایات مراتب استحباب می باشد .

سلمنا نتوانستم جمع دلالی عرفی بکنیم و حمل بر مراتب فضیلت نماییم در این صورت عند التعارض کدام مقدم است ؟

شهرت فتوایی می گفت وقت وسیع است . شهرت روایی می گفت وقت مضیق است و از آنجا که معیار شهرت فتوایی است ما گروه اول (که در جلسه ی قبل مطرح کردیم را بر این ۵ گروه مقدم می داریم

نکته : چرا امام در تحریر الوسیله فرمودند الاحوط؟ دلیل آن این است که ایشان طوائف مختلف روایات و نظر ابن حمزه را دیده بودند و از این رو قائل به احتیاط شدند. اما در شرایط فعلی عمل به این احتیاط مشکل است زیرا بسیاری از حجاج در منی توقف نمی کنند مستقیما از همان شب به عرفات می روند . الته برخی شب عرفه در مکه می مانند زیرا در آن شب مکه بسیار خلوت است و صبح عرفه حرکت می کنند و تا ظهر خود را به عرفات می رسانند .

ص: ۳۳۳

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۱۷ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۷

Your browser does not support the audio tag.

بحث ما در مسائل حج تمتع است و به مسئله ی سوم رسیده ایم

بقی هنا امران:

الامر الاول: در باب ۲۱ از ابواب اقسام حج چند روایت وجود دارد که ظاهر آن این است که احرام در یوم الترویه پایان می گیرد و اگر کسی تا آن روز به حج تمتع محرم نشد دیگر باید سراغ حج افراد برود. قربانی هم لازم نیست. این روایات را نمی شود حمل بر استحباب کرد. زیرا لحن روایات این است که حج متبدل به افراد می شود به عبارت دیگر بعد از روز ترویه اگر کسی حج تمتع را ادامه دهد حجش باطل است.

این احادیث متضافر است و هرچند سندی بعضی ها ضعیف است ولی در میان آنها صحیح السند هم وجود دارد.

باب ۲۱ از ابواب اقسام الحج

ح ۹: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ ع قَالَ الْمُتَمَتِّعُ إِذَا قَدِمَ لَيْلَةَ عَرَفَةَ فَلَيْسَ لَهُ مُتْعَةٌ يَجْعَلُهَا حَجَّةً مُفْرَدَةً (باید قصد حج افراد کند) وَ إِنَّمَا الْمُتْعَةُ إِلَى يَوْمِ التَّرْوِيَه .(حج تمتع فقط تا روز ترویه است.)

إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ مجهول است . و حتی در کتاب جامع الرواه اسم او هم ذکر نشده بود.

این روایت موافق با با قول ابن حمزه موافق است که قائل بود وقت احرام تا یوم ترویه است و اگر بگذرد وقت احرام هم تمام می شود.

ح ۱۰: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْمُتَمَتِّعِ يَقْدَمُ مَكَّةَ لَيْلَةَ عَرَفَةَ- قَالَ لَا مُتْعَةَ لَهُ يَجْعَلُهَا حَجَّةً مُفْرَدَةً وَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ وَ يَسْعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ- وَ يَخْرُجُ إِلَى مِنًى وَ لَا هَدْيَ عَلَيْهِ وَ إِنَّمَا الْهَدْيُ عَلَى الْمُتَمَتِّعِ . (حج افراد قربانی ندارد)

ص: ۳۳۴

مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ مجهول الحال است .

ح ۱۱: عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَعْيَنَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى ع عَنِ الرَّجُلِ وَ الْمَرْأَةِ يَتَمَتَّعَانِ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ ثُمَّ يَدْخُلَانِ مَكَّةَ يَوْمَ عَرَفَةَ- كَيْفَ يَصْنَعَانِ؟ قَالَ يَجْعَلَانِهَا حَجَّةً مُفْرَدَةً وَ حَدُّ الْمُتْعَةِ (حد حج تمتع) إِلَى يَوْمِ التَّرْوِيَه .

سند این روایت خوب است. شاهد در این روایت عبارت (حَدُّ الْمُتْعَهِ إِلَی یَوْمِ التَّرْوِیَه) می باشد و برای اینکه این روایت با سایر روایات سازگار باشد می گوییم که در (الی یوم الترویه) غایت داخل در مغیی است به این معنا که یوم الترویه هم جزء باشد (به قرینه ی روایات دیگر) نه اینکه بگوئیم که خود یوم، خارج از مغیی است تا معنای روایت چنین باشد: می توانی محرم شوی تا روز ترویه و در خود روز ترویه نتوان محرم شد.

ح ۱۲: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا قَدِمْتَ مَکَّهَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ وَ قَدْ غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَلَیْسَ لَکَ مُتْعَهٌ امْضِ کَمَا أَنْتَ بِحَجِّکَ .(یعنی دیگر عمره به جا نیاورد و حج افراد به جا آور)

عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ مجهول الحال است .

ح ۱۴: عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ بَزِیعٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا ع عَنِ الْمَرْأَهِ تَدْخُلُ مَکَّهَ مُتَمَتِّعَهً فَتَحِیضُ قَبْلَ أَنْ تُحِلَّ (قبل از اینکه اعمال عمره را تمام کند و از احرام در بیاید) مَتَی تَذْهَبُ مُتْعَتُهَا (کی حج تمتش از دستش می رود و تبدیل به حج افراد می شود) قَالَ کَانَ جَعْفَرٌ ع یَقُولُ زَوَالَ الشَّمْسِ مِنْ یَوْمِ التَّرْوِیَهِ وَ کَانَ مُوسَی ع یَقُولُ صَلَاهَ الْمَغْرِبِ مِنْ یَوْمِ التَّرْوِیَهِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ عَامَّهُ مَوَالِیکَ یَدْخُلُونَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ (همه ی شیعه ها روز ترویه می آیند) وَ یَطُوفُونَ وَ یَسْعَوْنَ ثُمَّ یُحْرِمُونَ بِالْحَجِّ (از این عبارت فهمیده می شود که غالب شیعیان در محرم شدن روز ترویه مشکلی نمی دیدند) فَقَالَ زَوَالَ الشَّمْسِ فَذَکَرْتُ لَهُ رِوَایَهَ عَجْلَانَ أَبِی صَالِحٍ فَقَالَ- إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ ذَهَبَتِ الْمُتْعَهُ فَقُلْتُ فَهِیَ عَلَی إِحْرَامِهَا أَوْ تُجَدِّدُ إِحْرَامَهَا لِلْحَجِّ (یعنی با همان احرامی که برای عمره انجام داده بود به طرف حج افراد می رود) فَقَالَ لَا هِیَ عَلَی إِحْرَامِهَا (نباید دوباره به احرام تمتع محرم شود) قُلْتُ فَعَلَیْهَا هَدْیٌ قَالَ لَا (زیرا حج افراد قربانی ندارد).

ص: ۳۳۵

سند حدیث معتبر است. شاهد (إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ ذَهَبَتِ الْمُتْعَهُ) یعنی وقتی یوم ترویه تمام شد . محرم به احرام عمره تمتع شد نتوانست . ناچارا با همین احرام به حج افراد برود

این ۵ روایت در تعارض با روایات قول مشهور و ادله توسعه وقت احرام است (احرام تا ظهر روز عرفه وقت دارد) در حالیکه این روایات می فرماید وقتی یوم ترویه تمام شد حج تمتع مبدل به حج افراد می شود .

راه جمع: این روایات را نمی توان حمل بر استحباب کرد از این رو باید سراغ اولین مرجحات رویم و اولین مرجح نزد ما شهرت فتوایی است به دلیل خذ بما اشتهر بین اصحابک و شهرت فتوائی بر طبق روایات توسعه است.

سلمنا که به فرض اینکه مرجحی در هیچ یک از این دو طائفه روایات نباشد (کتاب الله در این مورد ساکت است و عامه هم قائل به استحباب یوم ترویه هستند .) در این صورت علی فرض عدم ترجیح باید سراغ تخییر رویم (مسلم است در هنگام تعارض بین خبرین تخییر است نه تساقط . بله در هنگام تعارض بین ادله تساقط جاری می شود.) بنابراین ما قول مشهور را انتخاب می کنیم . زیرا مراد از تخییر در اینجا تخییر مجتهد است نه تقلید مقلد و مجتهد می بیند که کدام یک از طرفین تخییر برای مردم بهتر است و همان را اخذ می کند.

البته باید توجه داشته باشید از باب مطلق و مقید نمی شود تعارض را حل کرد زیرا هردودسته روایات مقید هستند .

ص: ۳۳۶

مضافا بر اینکه بین این ۵ روایت هم که اخیرا خوانـدیم تعارض وجود دارد . روایت پایانی (حدیث ۱۴ باب ۲۱ از ابواب اقسام الحـج) بـا چهار روایت قبل تعارض دارد روایت پایانی می فرمود (إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ ذَهَبَتِ الْمُتْعَهُ) در حالی که روایات ما قبل تمام یوم الترویه معیار شمرده شده بود.

علاوه بر اینکه قول مشـهور موافق اصـل است برخی اصـل را هم جزو مرجحات می داننـد و اصل برائت است زیرا شک داریم یوم ترویه جزو شـروط احرام است یـا نه ؟ اصل عـدم شـرطیت یوم ترویه است و می توان تا بعـد از آن (تا ظهر روز عرفه) حج تمتع را درک کرد.

الامر الثانی : اقوال عامه .

از عبارات عامه استفاده می شود که آنها هم قائل به استحباب احرام در روز ترویه می باشند:

المجموع محیی الدین نبوی ج ۷ ص ۲۰۶ : یستحب لمن اراد الاحرام بالحج ان یحرم یوم الترویه .

الانصـاف مرداوی ج ۴ ص ۲۵ : یسـتحب للمتمتع الـذی حـل (از احرام عمره بیرون آمـد) و غیره من المحلین (تمام کسانی که محل هسـتند) الاحرام یوم الترویه و هو الثامن من ذی الحجه هـذا المذهب مطلقا (یعنی یا اکثریت قاطع قائلند یا شامل حج تمتع و افراد می شود) و علیه اکثر الاصـحاب. بعد قولی نقل می کند که اگر کسی این مستحب را انجام نداد و ترک کرد باید کفار بدهـد و قـال فی الـترغیب : یحرم المتمتع یوم الـترویه فلو جـاوزه (اگر روز ترویه محرم نشود) غیر محرم لزمه دم الاسـائه مع دم التمتع). علاوه بر قربانی حج باید برای کفاره قربانی بدهد)

تفاوت عامه با ما در این است که یک قول ضعیف در عامه می گوید اگر کسی این مستحب را انجام نداد و ترک کرد باید کفاره بدهد .

ان شاء الله در مسئله ی آینده (مسئله ی چهارم) در مورد کسی است که احرام را فراموش کرده و یا جاهل بوده و همچنین فردی که عمدا محرم نشده همه ی این موارد در مورد فردی که تا وسط کار چنین کرده و یا کسی که تا آخر اعمال حج به این حالت بوده است. امام این مسئله را در شرائط حج تمتع ذکر کرده است و صاحب عروه آنها را در احکام المواقیت آورده است.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۱۸ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۸

.Your browser does not support the audio tag

بحث ما در مساله چهارم از مسائل حج تمتع می باشد. انسان برای انجام یا ترک کاری ممکن است چهار حالت پیدا کند. گاه عملی را عذرا ترک می کند، گاه نسیانا، جهلا و یا عمدا. بعضی از احکام این احوال متفاوت است و گاه مشترک می باشد.

بحث در ترک احرام است که گاه انسان آن را نسیانا ترک می کند، گاه در وسط عمل یادش می آید و گاه تا انتهای عمل همچنان در حالت نسیان باقی می ماند و گاه به دلیل ندانستن مسئله و از روی جهل احرام را انجام نمی دهد و هکذا موارد بعدی و همه گاه تا مقداری از عمل و گاه تا انتهای عمل باقی می ماند.

این مسئله فروع مختلفی دارد ولی چون چون ادله ی آنها با هم مشترک است ما مساله آنها را در ۲ فرع می آوریم. صاحب عروه این مسئله را در مسئله ی هشتم و نهم از احکام مواقیت مطرح می کند و حق هم این است که در آنجا مطرح شود.

ص: ۳۳۸

امام این مسئله را در دو فرع مطرح می کند:

فرع اول : لو نسی الإحرام و خرج إلی عرفات وجب الرجوع للإحرام من مکه (زیرا مکان احرام حج مکه است و اگر وقت دارد بایـد برگردد و از مکه محرم شود) و لو لم یتمکن لضیق وقت أو عذر (مثلا ماموربن اجازه ی برگشت به او نمی دهند) أحرم من موضعه (در همان عرفات نیت می کند و لبیک می گوید و لباس احرام را می پوشد) و لو لم یتذکر الی تمام الأعمال صح حجه و الجاهل بالحکم فی حکم الناسی .

فرع دوم : و لو تعمد ترک الإحرام إلی زمان فوت الوقوف بعرفه و مشعر بطل حجه .

ما سابقا در مساله ی اولی حالت های چهار گانه را ذکر کردیم. علت تکرار مسئله این است که در این مورد تفاوتی وجود دارد و آن اینکه در مسئله ی اولی شخص محرم شده بود ولی محل آن از روی نسیان، جهل و... غیر مکه بود ولی در این مسئله فرد اصلا محرم نشده است و احرام را عذرا، نسیانا و ..... ترک کرده است .

فرع اول : ناسی و جاهل تمام اعمال یا مقداری از اعمال . همه را باهم بحث می کنیم اقوال در مسئله:

در این مورد شهرت قویه ای بر صحت حج وجود دارد و لو تا آخر محرم نشود.

مرحوم نراقی در مستند ج ۱۱ ص ۲۰۰ به بعد می گوید: لو نسی الإحرام أو جهله حتی قضی مناسکه یجزئه و لا قضاء علیه (اگر تا آخر مناسک چنین باشد به طریق اولی اگر تا مقداری از مناسک باشد مجزی است و قضاء ندارد) وفاقا للتهذیبین (تهذیب و استبصار، البته این دو کتاب حدیثی هستند اما عنوانی که شیخ در عنوان ابواب احادیث داده است به عنوان فتوای او به حساب می آید صاحب وسائل هم همینگونه است و عناوینی که برای ابواب انتخاب کرده اند را فتوای ایشان تلقی کردند(. و النهایه و المبسوط و الجمل و العقود و الإقتصاد و الوسیله و المهذّب و الجامع و المعتبر و القواعد و التحریر و المنتهی و التنقیح و النکت و المسالك و غیرها بل الأکثر کما قیل و عن المسالك: أنّه فتوی المعظم (این عبارت بوی اجماع می دهد) و عن الدروس: أنّه فتوی الأصحاب عدا الحلّی .

ص: ۳۳۹

صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۳۳ می گوید: لو نسی الإحرام و لم یذکر حتی أکمل مناسکه قیل و القائل ابن إدریس یقضی ای یؤدی ما کان یرید الإحرام له من حج أو عمره إن کان واجبا (زیرا حج مستحب قضا ندارد) و قیل و القائل المشهور شهره عظیمه، بل فی الدروس نسبته إلی الأصحاب عدا الحلی یجزیه .

خلاصه اینکه در میان علماء فتوا نسبت به جهل و نسیان در تمام و بعض اعمال، این است که عمل صحیح است و قضا و اعاده ندارد.

ادله ی مسئله:

اصل : مقتضای قاعده در اینجا فساد است . بارها گفته ایم ظاهر اوامر و نواهی در باب شرایط و اجزاء و موانع حکم وضعی است (شرطیت و جزئیت). و مخالفت با این امر و نهی یوجب بطلان مثلا وقتی قرآن مجید می فرماید: (اذا قمتم الی الصلاه فاغسلوا وجوهکم ...) یعنی وضو شرط است و اگر وضو نگیرید عمل باطل است. الا ان یقوم علیه دلیل الصحه . بطلان هم مربوط به عنوان واقعی است نه ذکری یعنی شخص به هر دلیلی اگر مثلا رو به قبله نماز نخواند چه ناسی باشد یا عامد یا ... نماز او باطل است چه یادش بیاید یا نه مگر اینکه دلیل خاصی بر صحت اقامه شود.

باید توجه داشت که اصاله الصحه هم در اینجا جاری نمی شود زیرا آن در جائی است که حکم خدا را می دانیم ولی در عمل خود شک می کنیم مثلا می دانیم وضو برای نماز واجب است ولی نمی دانیم وضو گرفتیم یا نه.

بر این اساس قاعده این است که اگر بدون احرام حج را انجام دهد حج وی باطل است الا ان یقوم علیه دلیل الصحه

لکن قائلین به قول مشهور به چند دلیل تمسک جسته اند:

دلیل اول: حدیث رفع : عبارت (رفع ما لا یعلمون) یا (رفع النسیان) یا رفع عن امتی تسعه . اشیاء الخطاء و النسیان و ما لا یعلمون و...)

اشکال در تمسک به حدیث رفع: باید دید آیا حدیث رفع، تنها عقوبت را رفع می کند یا علاوه بر رفع عقوبت، احکام وضعی هم را بر می دارد؟ در حدیث رفع ثابت نشده است که بیش از عقاب و مجازات چیزی را بر دارد از این رو اینکه عمل هم صحیح است ثابت نشده است . بنابراین دلیل اول قابل خدشه است . مگر اینکه کسی علی المبنا به آن تمسک کند. (مبنایش این باشد که حدیث رفع حکم وضعی را هم رفع می کند.)

دلیل دوم: عمده دلیل روایات است که ما سه روایت را ذکر می کنیم البته این سه روایت هم در مورد عمره است و هم در مورد کسی که تمام عمل را از روی جهل یا نسیان به این حالت گذراده است ولی این دو امر موجب تفاوت در مسئله نمی شود و به باب حج هم سرایت داده می شود.

حدیث ۸ باب ۱۴ از ابواب مواقیت: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِیِّ عَنِ الْعَمْرَکِیِّ بْنِ عَلِیٍّ الْخُرَاسَانِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ نَسِیَ الْإِحْرَامَ بِالْحَجِّ فَذَکَرَ وَ هُوَ بِعَرَفَاتٍ- مَا حَالُهُ؟ قَالَ یَقُولُ اللَّهُمَّ عَلَی کِتَابِکَ وَ سُنَّةِ نَبِیِّکَ (یعنی لبیک هم بگوید و لباس احرام را بپوشد) فَقَدْ تَمَّ إِحْرَامُهُ فَإِنْ جَهِلَ أَنْ یُحْرِمَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ بِالْحَجِّ حَتَّی رَجَعَ إِلَی بَلَدِهِ إِنْ کَانَ قَضَی مَنَاسِکَهُ کُلَّهَا فَقَدْ تَمَّ حَجُّه .

عمر کی ثقه است و حدیث معتبر می باشد.

حدیث ۱ باب ۲۰ از ابواب مواقیت: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحَدِهِمَا ع فِی رَجُلٍ نَسِیَ أَنْ یُحْرِمَ أَوْ جَهِلَ وَ قَدْ شَهِدَ الْمَنَاسِکَ کُلَّهَا وَ طَافَ وَ سَعَی قَالَ تُجْزِیهِ نِیَّتُهُ إِذَا کَانَ قَدْ نَوَی ذَلِکَ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ (مراد نیت حج است نه نیت احرام) وَ إِنْ لَمْ یُهِلَّ (مراد یعنی اهلال که همان لبیک گفتن است) وَ قَالَ فِی مَرِیضٍ أُغْمِیَ عَلَیْهِ حَتَّی أَتَی الْوَقْتَ فَقَالَ یُحْرَمُ عَنْه .

حدیث مرسله است . مگر اینکه بگوییم جَمِیلِ بْنِ دَرَّاجٍ از اصحاب اجماع است و نیز ما بعد اصحاب اجماع هم ثقه می باشند.

حدیث ۲ از باب ۲۰ از ابواب مواقیت: عن الشیخ الطوسی باسناده عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ رَجُلٍ کَانَ مُتَمَتِّعاً خَرَجَ إِلَی عَرَفَاتٍ- وَ جَهِلَ أَنْ یُحْرِمَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ بِالْحَجِّ حَتَّی رَجَعَ إِلَی بَلَدِهِ قَالَ إِذَا قَضَی الْمَنَاسِکَ کُلَّهَا فَقَدْ تَمَّ حَجُّه .

سند این حدیث خوب است و این حدیث بر خلاف دو حدیث سابق فقط در مورد جهل است.

در میان این روایات بعضی صحیح السند بودند و مشهور هم بر طبق آن عمل کرده اند از این رو مسئله ی جهل و نسیان در مورد احرام حج واضح شده است و آن اینکه حج فرد صحیح است.

دلیل سوم: دیگری که صاحب جواهر و دیگران به عنوان موید ذکر کرده اند و آن قاعده لا ـ حرج است به این معنا که اگر شخص بخواهد سال آینده مجددا حج را بجا آورد کار مشکلی است .

ص: ۳۴۲

نقول: تمسک به قاعده ی لا حرج کافی نیست زیرا چه بسا برای یک فرد آمدن دوباره به حج مشکل و حرجی نباشد و قاعده لاحرج شخصی است نه نوعی بنابراین این قاعده برای تایید خوب است و مدعا را اثبات نمی کند .

صدر کلام امام خمینی این بود که اگر فرد ناسی و جاهل می تواند به مکه برگردد و محرم شود باید برگردد و دلیل آن قاعده ی اشتغال است و همچنین اگر نتوانست برگردد از همان جا محرم شود و هذا دلیل قیاساتها معها زیرا مناسک حج را بدون احرام نمی شود انجام داد و از طرفی به مکه هم نمی تواند برگردد از این رو چاره ای ندارد مگر اینکه از همان جا محرم شود.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – چهارشنبه ۱۹ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۱۹

Your browser does not support the audio tag.

حدیث ۱۱ از باب ۱۴۱ از ابواب آداب العشره: صاحب وسائل این حدیث را از نهج البلاغه اخذ کرده است. امیر مؤمنان علی علیه السلام در این حدیث سه علامت از علائم ایمان را بیان می کند.

مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الرَّضِيُّ فِي نَهْجِ الْبَلَاغَةِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع أَنَّهُ قَالَ عَلَامَةُ الْإِيمَانِ أَنْ تُؤْثِرَ الصِّدْقَ حَيْثُ يَضُرُّكَ عَلَى الْكَذِبِ حَيْثُ يَنْفَعُكَ وَ أَنْ لَا يَكُونَ فِي حَدِيثِكَ فَضْلٌ عَنْ عِلْمِكَ وَ أَنْ تَتَّقِيَ اللَّهَ فِي حَدِيثِ غَيْرِكَ.

علامت اول: بسیار می شود که در مسائل مربوط به اموال دنیا اگر انسان راست بگوید منافعش کم می شود ولی اگر دروغ بگوید منافعش زیاد می گردد. مثلا در مورد یک جنس خاص کسی از او می پرسد که آن را چند خریدی به من بفروش تا من هم با ده درصد بیشتر به کس دیگری بفروشم در اینجا است که ایمان فرد، خود را نشان می دهد زیرا فرد اگر قیمت را بیشتر بگوید مال بیشتری نصیبش می شود ولی او باید منفعت کم حلال را بر منفعت بیشتر حرام ترجیح دهد و یا مثلا برای رسیدن به اموال بیشتر وصیت فرد فوت شده را انکار می کنند و امثال آن.

ص: ۳۴۳

همه در زندگی گرفتار این موارد هستند و هر کس می تواند با این کار ایمان خود را آزمایش کند و اگر خطایی مرتکب شده است آن را توجیح نکند بلکه در صدد جبران آن برآید زیرا به هر حال انسان در محل خطا و اشتباه است و اگر مرتکب خطائی شد باید آن را تدارک کند نه آنکه برای پوشش آن مرتکب چندین خطا و اشتباه دیگر شود.

علامت دوم: این است که فرد در حد علم و دانشش سخن بگوید نه اضافه بر آن اگر کسی بیش از مقدار معلومانش سخن بگوید این علامت عدم یا ضعف ایمان است.

علامت سوم: وقتی کسی در مورد دیگران سخن می گوید تقوای الهی را رعایت کند و از غیبت، دروغ، تحقیر، تهمت و امثال آن دوری کند. شایعه نسازد و خدمات فرد را نادیده نگیرد.

به مناسبت این علامت اخیر به نکته ی مهمی اشاره می کنیم و آن عدم تقوای رسانه ای است که در گوشه و کنار دیده می

شود؛ شایعه می سازنـد و به آن تکیه می کننـد. شایعه سه مرحله دارد. ساختن شایعه، پخش کردن شایعه و پـذیرفتن شایعه. هر سه مورد خلاف است و همه در گنـاه شـریکند. یکی از اسـباب جنـگ روانی دشـمن همین شـایعه پراکنی است و منافقین هم همین کار را در مورد پیغمبر اسـلام انجام دادند و گفتند که یکی از همسران پیامبر در بیابان بوده و با جوانی رابطه ی نامشروع داشـته است و کـل مـدینه را از این شایعه پر کردنـد و قرآن مجیـد با هجـده آیه از اوائل سوره ی نور این شایعه را محکوم می کند

ص: ۳۴۴

قرآن در آیات ۱۶ و ۱۷ سوره ی نورد شایعه پـذیران را تخطئه می کند آنجا که می فرماید: (وَ لَوْ لا إِذْ سَـِمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ ما یَكُونُ لَنا أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهذا سُبْحانَكَ هذا بُهْتانٌ عَظیمٌ (نور، ۱۶) یعنی منافقان این شایعه را درست کردند شما مؤمنان چرا آن را پذیرفتید و زبان به زبان نقل کردید و گفتید که شنیدیم فلان چیز اتفاق افتاده است. همین کار عمل حرامی است.

خصوصا که در آیه ی بعد می فرماید: (یَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَداً إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنینَ) نور، ۱۷)

و در آیه ی ۱۱ شایعه افکنان را به عذاب انذار می دهد: (لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَ الَّذی تَوَلَّی كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذابٌ عَظیمٌ).

امروز هم در مورد مرجعیت، شایعه هایی درست می کنند و رسانه های بیگانه نقل می کنند و بعد که تکذیب می شود هرچند آن را نقـل می کننـد ولی شـایعه اثر مخرب خود را می گـذارد. مرجعیت، کـار به شـخص نـدارد بلکه نهادی است مردمی که همیشه از زمان غیبت کبری بوده است تا امروز. مرجعیت همواره حامی مردم بوده است و در مسائل سیاسی خدمت کرده است و امروزه هم مرجعیت در مقام حمایت از نظام و رهبری قرار گرفته است و دشـمنان هم در صدد تضـعیف آن هسـتند. این نهاد باید باقی باشد چرا که در روزهای مشکل پناهگاه مردم است و همگان باید مراقب این توطئه ها باشیم.

بحث فقهی:

در مسـئله ی چهارم به فرع دوم رسـیدیم که مربوط به کسـی است که عمـدا احرام را ترک کنـد. خواه در قسـمتی از مناسک، احرام را ترک کند یا در تمام مناسک به این معنا که بدون اینکه محرم شود مشغول به انجام اعمال حج می شود.

امـام می فرمایـد که چنین فردی حجش باطـل است. دلیـل آن هم این است که در بـاب اجزاء در اصول خوانـدیم که هنگـامی عمل مجیزی است که امتثال صورت گرفته باشد یعنی فرد مطابق امر، عمل کند و کسـی که چنین نکند امتثال امر مولی حاصل نمی شود و عملش هم مجزی نیست و این یک قاعده ی عقلی مسلم است.

منتها در اینجا این بحث مطرح می شود که چگونه ممکن است کسـی عامـدا واجبات حـج را ترک کند و قصد قربت هم از او متمشی شود. زیرا اگر قصد قربت متمشی نشود دو فساد در حج ظاهر می شود یکی ترک احرام و دیگری ترک قصد قربت.

در جواب دو مورد را می توان تصور کرد:

- بعضـی می گوینـد این حـالت در بعضـی از عوام که جاهل باشـند وجود دارد که ممکن است بگوینـد که عمل را انجام می دهم و خداوند هم قبول می کند.

- احتمال دیگر این است که فرد خیال کند احرام وجوب تکلیفی دارد نه وجوب وضعی به این معنا که فرد تصور می کند اگر احرام را و لو عمدا ترک کند فقط عمل حرامی را مرتکب شده است و نداند که حکم وضـعی هم دارد و آن اینکه عملش هم باطل باشد.

بقی هنا امران:

الامر الاول: دیروز سه حدیث در مورد صـحت عمل ناسی و جاهل که احرام را ترک کرده اند خواندیم. دو حدیث از آنها هم جاهل را متـذکر شـده بود و هم ناسـی را ولی حـدیث سومی فقط جاهل را ذکر کرده بود (حدیث ۲ باب ۲۰) مشکلی در این وجود ندارد.

سلمنا اگر فقط در مورد جاهل حدیث داشتیم ما می توانستیم با الغاء خصوصیت، آن را به ناسی هم سریان دهیم زیرا جاهل در هر حال عامد است ولی جاهل است ولی ناسی عامد هم نیست. از این رو به طریق اولی حکم مزبور در ناسی هم وجود دارد (البته اگر روایت در مورد ناسی نداشتیم.)

الامر الثانی: در حدیث جمیل (روایت ۱ باب ۲۰) قیدی وجود داشت که در میان فقهاء محل بحث واقع شده است و آن اینکه امام علیه السلام فرمود: (تجزیه نیته اذا کان قد نوی ذلک فقط تم حجه) عبارت (اذا کان قد نوی تا آخر) به چه معنا است؟ چه چیزی را باید نیت کند؟

در این مورد سه احتمال است:

۱. مراد نیت احرام باشد. یعنی نیت احرام کرده است و کافی است. نتیجه ی آن این است که بالاخره باید در مورد احرام نیتی باشد و جاهل مطلق عملش صحیح نیست. حال اگر این حدیث مقید شد دو حدیث مطلق دیگر هم مقید می شود و باید بگوئیم که در هر صورت باید نیت احرام وجود داشته باشد.

۲. مراد نیت مناسک حج باشد. یعنی اگر احرام ندارد ولی چون مناسک را با نیت انجام داده است و همان کافی است.

۳. مراد نیت قربت باشد. یعنی در انجام مناسک قصد قربت داشته است و همین قصد برای او کافی است و اگر احرام نداشت مشکلی ایجاد نمی شود.

در میان این سه احتمال، احتمال اول محدودیت ایجاد می کند یعنی اگر احرام نبست باید لا اقل نیت آن را داشته باشد. بخلاف دو احتمال آخر.

ص: ۳۴۷

اما احتمال اول از یک جهت باطل است زیرا در حدیث جمیل هم ناسی ذکر شده است و هم جاهل و چگونه جاهل می توانست نیت داشته باشد زیرا او اصلا نسبت به اینکه می بایست محرم شود جاهل بود از این رو چگونه می توانست نیت احرام از او متمشی شود. بله این امر در مورد ناسی ممکن است مثلا کسی به حمام رفته است و نیت غسل داشته است ولی بعد یادش رفت عمل را انجام دهد. از این رو احتمال اول کنار می رود و محدودیتی در حکم جاهل و ناسی نیست و آنها لازم نیست حتی نیت احرام را داشته باشند.

نکته ی دیگر این است که این حدیث سند معتبری هم ندارد و مرسله است از این رو هیچ مشکلی ایجاد نمی کند.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۲۲ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۲۲

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: حکم عدول اختیاری و اضطراری از حج تمتع به نوع دیگر

بحث در مسئله ی پنجم از مسائل مربوط به حج تمتع است و این مسئله در مورد عدول از حج تمتع به حج قران و افراد است و این مسئله حاوی سه فرع است.

کلام امام:

فرع اول: لا یجوز من وظیفته التمتع أن یعدل إلی غیره من القسمین الأخیرین (مراد قران و افراد است) اختیارا

فرع دوم: نعم لو ضاق وقته عن إتمام العمره و إدراک الحج جاز له نقل النیه إلی الافراد و یأتی بالعمره بعد الحج (زیرا در حج قران و افراد عمره بعد از حج است) و حد ضیق الوقت خوف فوات الاختیاری من وقوف عرفه (وقت اختیاری عرفه از صبح تا ظهر است و وقت اضطراری شب است و رکن آن مسمای وقوف است.) علی الأصح

ص: ۳۴۸

فرع سوم: و الظاهر عموم الحکم بالنسبه إلی الحج المندوب فلو نوی التمتع ندبا وضاق وقته عن إتمام العمره و إدراک الحج جاز له العدول إلی الافراد و الأقوی عدم وجوب العمره علیه (یعنی در حج مندوب هم همان حکم موجود در حج واجب جاری است با این فرق که بعد از عدول دیگر واجب نیست عمره را به جا آورد.)

اما فرع اول: اختیارا عدول جایز نیست زیرا حج تمتع بر فرد واجب است و تا به حال هم حج به جا نیاورده است از این رو نمی شود عمدا به حج دیگری مانند افراد و قران عدول کرد و این امر مسلم است.

اقوال علماء: صاحب حدائق در ج ۱۴ ص ۳۲۷ می فرماید: لا خلاف و لا اشکال فی ان من کان فرضه التمتع فانه لا یجوز له العدول اختیارا الی غیره

صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۰ می گوید: فإن عدل هؤلاء (که وظیفه اشان حج تمتع است) إلی القران أو الافراد فی حجه الاسلام اختیارا لم یجز بلا خلاف أجده فیه ، بل الاجماع بقسمیه علیه (اجماع محصل و اجماع منقول).

نکته: بهتر است ابتدا بحث عدول از واجبی به واجب دیگر را مطرح کنیم فنقول:

عدول یا در اعمال قصدیه جاری می شود و یا در جائی که عمل مختلف است مثلا در نماز ظهر و عصر اگر کسی بخواهد اختیارا از نماز عصر به ظهر و بر عکس عدول کند علی القاعده این عمل باطل است زیرا عنوان قصدی است و شما به قصد چیز دیگر عملی را انجام داده اید و بعد می خواهید عدول کنید از این رو عمل باید باطل باشد و یا مثلا مالی را به کسی به قصد هبه بدهید و بعد از تحویل قصد زکات کنید که این هم نمی شود ولی در مواردی که عناوین قصدی نیست مانند قصر و اتمام، عدول جایز است مثلا شما در سفر به نیت اتمام نماز را شروع کرده بعد متوجه شدید که می بایست قصر می خواندید. همان نیت نماز قصر را می کنید و نماز هم صحیح است ولی اصل در عناوین قصدیه عدم جواز عدول است زیرا باطن دو عمل این است که دو فعل هستند و با هم متفاوت می باشند. بله اگر دلیل خاصی در جواز عدول باشد به همان مقدار به آن عمل می کنیم.

ادله ی فرع اول: (که عبارت است از حکم عدول اختیاری از تمتع به افراد یا قران.)

مثلا چون در حج افراد قربانی ندارد طرف نیت حج افراد می کند که خرجش کمتر شود.

علی القاعده این عمل باطل است زیرا آن فرد می خواهد اختیارا واجبش را عوض کند و واضح است که این امر امکان پذیر نیست.

به بیان دیگر امتثال به معنای موافقت امر است و تا موافقت نباشد امتثال نیست و در نتیجه اجزاء وجود ندارد.

روایات: این روایات متضافر و یا به قول بعضی کالمتواتر هستند که در تمام این روایات ذهنیت سؤال کنندگان این بوده است که تا معذور نشویم نباید عدول کنیم. ائمه علیهم السلام هم که جواب می دهند این امر را مسلم گرفته اند که عدول اختیاری جایز نیست و فقط در ضیق وقت باید عدول کرد. مجموعه ی این روایات (که بعدا به آنها خواهیم پرداخت) مفروضش این است که فقط حال عذر را بیان می کند.

روایات خاصه: ح ۱ باب ۲۱ از ابواب اقسام الحج: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ مُوسَى عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حَدِیثٍ قَالَ: أَضْمِرْ فِی نَفْسِكَ الْمُتْعَةَ فَإِنْ أَدْرَكْتَ مُتَمَتِّعاً (یعنی اگر تمتع را درک کردی فبها) وَ إِلَّا كُنْتَ حَاجّاً (یعنی و الا افراد می شود)

این حدیث مفروضش این است که عدول اختیاری جایز نیست.

ص: ۳۵۰

اما فرع دوم: در حالت ضیق وقت و عذر می توان عدول کرد.

با اینکه اصل اولی عدم جواز است ولی در صورت ضیق و اضطرار شارع مقدس اجازه داده است که اگر نشد به حج افراد عدول کند و حجش هم صحیح است.

اقوال علماء: این مسئله هم اجماعی است: صاحب حدائق در ج ۱۴ ص ۳۲۷ تصریح می کند که این مسئله مما لا خلاف فیه می باشد.

صاحب جواهر در یک جا (ج ۱۸ ص ۲۹) می گوید: لعل الاجماع بقسمیه علیه و در جای دیگر یک جا (ص ۱۰) بدون لعل آن را ذکر می کند.

صاحب عروه این مسئله را به صورت بسیار مفصل ذکر کرده است و مسئله ی ۵ و ۶ در تحریر الوسیله همه در عروه در مسئله ی ۳ مطرح شده است.

اما ادله: در باب ۲۰ و ۲۱ از ابواب اقسام الحج (در اینکه آخرین وقت احرام ظهر عرفه است یا روز ترویه و امثال آن) تمام آن روایات ناظر به معذور است و ما انشاء الله در بیان حد ضیق باید به همه ی اینها باید اشاره کنیم ولی آنچه الان مهم است این نکته می باشد که همه ی این روایات در این امر اتفاق دارند که عند الضیق عدول کردن جایز است و فقط این روایات در بیان حد ضیق با هم اختلاف دارند.

اما بیان حد ضیق

قول اول: خوف الاختیار من وقوف العروه (یعنی از ظهر تا غروب)

قول دوم: فوف الرکن من الوقوف الاختاری و هو المسمی منه (یعنی واجب اختیاری این است که از ظهر تا غروب باشد ولی رکن صدق مسمای وقوف است و لو چند دقیقه باشد)

قول سوم: فوت الاضطرای الوقوف منه (زمان آن شب است)

قول چهارم: زوال یوم الترویه (که ظهر روز هشتم است)

قول پنجم: غروبه (غروب روز ترویه)

قول ششم: زوال یوم عرفه

قول هفتم: التخییر بعد زوال یوم الترویه بین العدول و الاتمام اذا لم یخف الفوت (اگر بعد از زوال روز ترویه باشد مخیر است به افراد عدول کند یا حج تمتع به جا آورد.)

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – یکشنبه ۲۳ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۲۳

.Your browser does not support the audio tag

مقدمه ای در مورد مراسم چهارشنبه سوری:

به مناسبت مراسم چهارشنبه سوری سخنی را مطرح می کنیم و آن اینکه این مسئله تاریخچه ی مفصلی دارد. اصل این مسئله این بود که در آخر سال می خواستند مجلس سروری داشته باشند و چهارشنبه را انتخاب کردند به این دلیل که جمعی معتقد بودند روز نحسی است و این نحوست با جشن و جمع شدن ارحام نزد هم برطرف می شود. بعد خرافاتی به آن افزوده شد و روز به روز بیشتر شد. خرافاتی چون پریدن بر روی آتش با همان کلام مخصوص که زردی و سرخی را با هم مبادله می کردند و بعد اعتقاد داشتند که باید خاکستر آن آتش را بیرون ببرند و پشت خانه بریزند و کسی که می خواهد خاکستر را ببرد در بزند و بگویند: کیستی؟ بگوید: منم. سؤال کنند از کجا می آیی بگوید: از مجلس عروسی و بگویند: چه به همراه آوردی بگوید: تندرستی.

خرافه ی دیگر که به آن اضافه شد شکستن کوزه ی آب ندیده ی سالم بود که از پشت بام به زمین می انداختند به این عقیده که تمام بلاها در این کوزه است و با شکستن آن تمام بالاها برطرف می شود.

ص: ۳۵۲

مخفی نماند که بسیاری از خرافات با شرک آمیخته است یعنی اعتقاد داشتند که آتش زردی آنها را می گیرد و سرخی را به آنها عطا می کند و یا مثلا در شکستن کوزه که شکسته شدن آن را در سرنوشت خود مؤثر می دانستند. هکذا در مورد آجیل مشکل گشا و امثال آن.

با مرور زمان این مسئله تبدیل پیدا کرد و کم کم مسئله ی خطرناک آتش بازی که در چین مرسوم بود نیز به آن آمیخته شد.

این اواخر همچنان گسترده تر شد و مسائل انحرافی سیاسی هم به آن ضمیمه شد

بنابراین این مراسم به سه دلیل حرام است:

۱. اولا این خرافات منشا شرک است

۲. دوم بدلیل خطراتی را که با آن آمیخته شده است مانند ضرر صدای ترقه ها برای بیماران قلبی و یا سقط جنین زنان بار دار و سایر آسب ها که به بدن می رسد.

۳. سوم اینکه این مراسم دست آویز کسانی شده است که می خواهند به آن رنگ سیاسی بدهند.

اما مسئله ی فقهی

موضوع: عدول از حج تمتع به افراد هنگام اضطرار

بحث در مسئله ی پنجم از مسائل مربوط به حج تمتع است که امام سه فرع را در این مسئله جای داده است.

گفتیم که بر طبق قواعد عدول جایز نمی باشد.

بحث در فرع دوم است و آن اینکه عند الضیق و عذر همه اجازه داده اند که می توان عدول کرد زیرا وقت مضیق شده است و فرد نمی تواند عمره را انجام دهد و خود را به عرفات برساند همه اجازه داده اند که می تواند به حج افراد یا قران عدول کرد و ابتدا مستقیما به عرفات برود و حج را انجام دهد و بعد عمره را بجا آورد.

ص: ۳۵۳

سخن در این بود که کی وقت عدول مضیق می شود.

گفتیم که اقوال در اینجا متعدد است. صاحب عروه ۷ قول ذکر کرده است و صاحب حدائق ۶ قول و محقق نراقی در مستند ج ۱۱ ص ۲۲۸ و ۲۲۹ ۵ قول ذکر کرده است.

کلام صاحب حدائق در اینجا مفصل است و ما مضمون آن را ذکر می کنیم ایشان در ج ۱۴ ص ۳۲۷ به این اقوال می پردازد:

- قول اول: قبل مغیب الشمس من یوم الترویه (یعنی تا خورشید غروب نکرده می توان عمل عمره را تمام کرد ولی بعد از آن دیگر وقت گذشته است و باید عدول کند.) ایشان این قول را از شیخ مفید نقل می کند.

- قول دوم: قبل زوال الشمس من یوم الترویه (ظهر روز ترویه) این قول را از ابن بابویه نقل می کند (مراد علی بن بابویه است که قبر ایشان در قم است و پدر محمد بن علی بن بابویه می باشد.)

- قول سوم: ما بینه و بین اللیل (یعنی از صبح تا غروب در روز ترویه و وقتی شب عرفه شد دیگر زمانش می گذرد) ظاهرا این قول با قول اول فرقی ندارد. ایشان این قول را از مرحوم صدوق در کتاب مقنع نقل می کند.

- قول چهارم: للمضطر الی ان یدرک عرفه الی آخر وقتها یعنی اگر حتی مقداری از وقوف عرفه را درک کند عدول جایز نیست و فقط در صورتی عدول جایز است که عرفه به طور کامل فوت شود. ایشان این قول را از ابو الصلاح حلبی نقل می کند.

• قول پنجم: ما بینه و بین زوال الشمس اذا زالت الشمس فاتت العمره (که در این صورت باید عدول کرد. البته این قول نیز شبیه قول دوم است.) ایشان این قول را از شیخ در نهایه نقل می کند و اضافه می کند که ابن جنید و ابن حمزه ابن براج و صاحب مدارک نیز آن را اختیار کرده اند.

• قول ششم: اگر می تواند وقوف اضطراری عرفه را درک کند (که شب عید است) فبها و اگر به آن هم نرسد باید عدول کند به حج افراد و شب به عرفه و بعد به مشعر برود این قول را ابن ادریس اختیار کرده است

لعل المشهور در میان این اقوال همان نظر امام است و آن اینکه اگر تا زوال ظهر روز عرفه می تواند اعمال عمره را انجام دهد و به عرفات برسد کافی است و الا باید عدول کند.

مقتضای اصل: اصل مطابق قول مشهور است زیرا باید اعمال عمره را به شکل کامل انجام داد و حج هم از ظهر عرفه شروع می شود و قبل از آن در محدوده ی عمره است. حال اگر کسی قائل شود که شرطی اضافی در این میان وجود دارد (مثلا اگر کسی بگوید که باید قبل از ظهر ترویه اعمال عمره تمتع تمام شود و امثال آن) باید آن را اثبات کند و الا در لزوم آن شرط برائت جاری می کنیم و آن شرط اضافی را ملغی می دانیم. از این رو اگر می تواند تا ظهر عرفه، عمره را تمام کند کافی است و الا اگر عرفه را درک نمی کند باید عدول کند.

ص: ۳۵۵

واضح است که هر چند وقوف رکنی این است که مسمای وقوف صدق کند ولی از بعد از زوال واجب است که در عرفه بماند از این رو کسی نگوید که بعد از زوال هم اگر بتواند به اندازه ای که وقوف صدق می کند خود را به عرفات برساند کافی است زیرا مقدار واجب بعد از زوال است و باید بعد از زوال به عرفه برود و اگر تا زوال عمل عمره را تمام نکند باید عدول کند.

نکته ی دیگر این است که ما قبلا مسئله ای را مطرح کرده بودیم و آن اینکه آخرین وقت احرام به حج چه زمانی است (مسئله ی سوم) باید توجه داشت که آن با ما نحن فیه فرق دارد در آن مسئله سخن از عدول نبود بلکه سخن از احرام به حج بود چه حج تمتع باشد و چه افراد و قران که می گفتیم وقت احرام چه وقتی ضیق می شود ولی در اینجا سخن از کسی است که محرم به عمره ی تمتع شده و بعد با کمبود وقت مواجه شد و وقتش ضیق شد و باید عدول کند و سخن از این است که زمان عدول چه موقعی است.

علی هذا می گوئیم که گروهی از روایات وجود دارد که فقط از این سخن می گوید که چه زمانی باید به احرام حج محرم شد ما به این دسته از روایات نمی پردازیم

روایات دیگری هم داریم که می گوید تمتع تا فلان موقع جایز است که اگر از آن موقع بگذرد دیگر حج تمتع جایز نیست. این روایات دیگر بیان نمی کند که حال که وقت گذشته است چه باید کرد آیا باید به خانه برگردد یا عدول کند. ما به این روایات هم نمی پردازیم بلکه به روایاتی می پردازیم که عدول را متذکر می شود.

ص: ۳۵۶

طائفه ی اول روایاتی است که اجمالا بحث عدول را متذکر می شود ولی دیگر نمی گوید که وقت عدول چه زمانی است.

ح ۴، ۵، ۸ و ۱۶ از باب ۲۱ از اقسام حج

ح ۴: قَالَ الشَّيْخُ وَ قَدْ رَوَى أَصْحَابُنَا وَ غَيْرُهُمْ أَنَّ الْمُتَمَتِّعَ إِذَا فَاتَتْهُ عُمْرَةُ الْمُتْعَةِ اعْتَمَرَ بَعْدَ الْحَجِّ (این بدین معنا است که باید از تمتع به افراد عدول کند) وَ هُوَ الَّذِي أَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ص عَائِشَةَ قَالَ وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع قَدْ جَعَلَ اللَّهُ فِي ذَلِكَ فَرَجاً لِلنَّاسِ.

این روایت مرسله است.

در این روایت بحث عدول مطرح شده است ولی اینکه کی باید عدول کند دیگر بیان نشده است.

ح ۵: وَ قَالُوا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الْمُتَمَتِّعُ إِذَا فَاتَتْهُ عُمْرَةُ الْمُتْعَةِ أَقَامَ إِلَى هِلَالِ الْمُحَرَّمِ (تا هلال ماه محرم می تواند بماند) وَ اعْتَمَرَ فَأَجْزَأَتْ عَنْهُ مَكَانَ عُمْرَةِ الْمُتْعَةِ.

این حدیث نیز مرسله است.

ح ۸: عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ آدَمَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع عَنِ الْمُتَمَتِّعِ إِذَا دَخَلَ يَوْمَ عَرَفَةَ قَالَ لَا مُتْعَةَ لَهُ يَجْعَلُهَا عُمْرَةً مُفْرَدَةً.

ظاهر این حدیث این است که باید بعدا عمره ی مفرده به جا آورد یعنی حجش افراد می شود ولی سؤال سائل فقط از روز عرفه سؤال کرده است و چه بسا اگر از روز ترویه سؤال می کرد باز امام همین را می فرمود.

ح ۱۶: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ فِي قُرْبِ الْإِسْنَادِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرٍ عَنِ الرِّضَا ع قَالَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ كَيْفَ نَصْنَعُ بِالْحَجِّ فَقَالَ أَمَّا نَحْنُ فَنَخْرُجُ فِي وَقْتٍ ضَيِّقٍ تَذْهَبُ فِيهِ الْأَيَّامُ فَأُفْرِدُ فِيهِ الْحَجَّ قُلْتُ أَ رَأَيْتَ إِنْ أَرَادَ الْمُتْعَةَ كَيْفَ يَصْنَعُ قَالَ يَنْوِي الْمُتْعَةَ وَ يُحْرِمُ بِالْحَجِّ. (نیت حج تمتع می کند و محرم به حج افراد می شود.)

این روایات هر چند از نظر زمان عدول سخنی نمی گویند ولی قدر میتقن از این روایات همان قول مشهور است که زوال روز عرفه می باشد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – دوشنبه ۲۴ اسفند ماه ۸۸/۱۲/۲۴

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: عدول اضطراری از حج تمتع به افراد و قران.

بحث در مسئله ی عدول از حج تمتع به حج افراد است آن هم در مواقعی که وقت ضیق شده است و فرصت ندارد که عمره ی تمتع را به جا آورد که باید به حج افراد عدول کند و خود را به عرفات برساند.

بحث در این بود که کی وقت ضیق می شود. اقوال متعددی را که در این مورد وارد شده بود را مطرح کردیم.

در باب ۲۰ و ۲۱ از ابواب اقسام حج بیش از سی روایت در این زمینه دیده می شود که برای فهم آسان تر آنها را دسته بندی می کنیم:

در باب ۲۰ که حاوی هفده روایت است فقط دو روایت ناظر به عدول است (روایت ۵ و ۱۵ که بعدا آن را ذکر می کنیم) و ما بقی روایات فقط می گوید که آخر وقت عمره ی تمتع چه زمانی است در میان این روایات بعضی آخر وقت را شب عرفه می دانند (روایت ۱، ۲، ۳، ۴، ۶، ۸ و ۱۴) این روایات بیان می کنند که اگر شب عرفه تمام شد دیگر وقت عمل عمره ی تمتع تمام شده است.

بعضی از این روایات بیان می کند که تا صبح روز عرفه می توانی بجا آوری (روایت ۷ و ۱۶)

ص: ۳۵۸

بعضی اتمام وقت را سحر شب عرفه را ملاک می داند (روایت ۹)

تعداد زیادی از این روایات روز ترویه را ملاک می داند (۱۰، ۱۱ و ۱۲)

بعضی از این روایات آخر وقت را بعد از وقت نماز عشاء می داند.

ظاهرا عده ای به این ۱۵ روایت استناد کرده اند و مسلم گرفته اند که وقتی وقت عمره ی تمتع تمام شده است حتما باید به حج افراد عدول کرد و حال اینکه این کلام صحیح نمی باشد.

ما سابقا بحث این روایات را بیان کردیم و گفتیم که وقت، تا قبل از ظهر عرفه امتداد دارد ولی بعد از آن باید عدول کند. ما در بحث خود که حکم عدول اضطراری است فقط به آن روایاتی که عدول را بیان می کند می پردازیم.

اما روایاتی که دلالت بر عدول دارد مختلف است و تعداد عمده ی آنها زمان عدول را تا زمان وقوف به عرفات می داند.

ح ۶ باب ۲۱: عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ أَهَلَّ بِالْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ جَمِیعاً (یعنی حج تمتع بوده است) ثُمَ قَدِمَ مَکَّهَ وَ النَّاسُ بِعَرَفَاتٍ فَخَشِیَ إِنْ هُوَ طَافَ وَ سَعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ أَنْ یَفُوتَهُ الْمَوْقِفُ (وقوف به عرفات) قَالَ یَدَعُ الْعُمْرَهَ فَإِذَا أَتَمَّ حَجَّهُ صَنَعَ کَمَا صَنَعَتْ عَائِشَهُ وَ لَا هَدْیَ عَلَیْهِ. (از روایات دیگر مشخص می شود که عمل عائشه این بوده است که عمره را بعدا انجام بدهد و به حج افراد عدول کند)

ص: ۳۵۹

این حدیث صحیح است.

از لحن صاحب عروه استفاده می شود که این روایت دو معنا می تواند داشته باشد یکی این که وقوف واجب که همان بعد از ظهر است از او فوت نشود دیگر اینکه مسمای وقوف که همان رکن است از او فوت نگردد ولی ظاهر این روایت این است که خود وقوف از او فوت نشود نه مسمای آن.

ح ۷ باب ۲۱: عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِئَابٍ عَنْ زُرَارَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ فِي يَوْمِ عَرَفَةَ وَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ مَكَّةَ ثَلَاثَةُ أَمْيَالٍ (سه میل تا مکه فاصله دارد) وَ هُوَ مُتَمَتِّعٌ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَقَالَ يَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ تَلْبِيَةَ الْمُتْعَةِ (لبیک عمره ی تمتع را رها می کند) وَ يُهِلُّ بِالْحَجِّ بِالتَّلْبِيَةِ (معنای این عبارت این نیست که دوباره محرم شود بلکه مراد این است که بعد از آن لبیک هایش را به نیت حج بگوید) إِذَا صَلَّى الْفَجْرَ (یعنی مراد از روز عرفه اول طلوع صبح است) وَ يَمْضِي إِلَى عَرَفَاتٍ فَيَقِفُ مَعَ النَّاسِ وَ يَقْضِي جَمِيعَ الْمَنَاسِكِ وَ يُقِيمُ بِمَكَّةَ حَتَّى يَعْتَمِرَ عُمْرَةَ الْمُحَرَّمِ وَ لَا شَيْ ءَ عَلَيْهِ.

این روایت نیز صحیح است.

ح ۱۳ باب ۲۱: عَنِ ابْنِ جَبَلَةَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَرْأَةِ تَجِي ءُ مُتَمَتِّعَةً فَتَطْمَثُ قَبْلَ أَنْ تَطُوفَ بِالْبَيْتِ حَتَّى تَخْرُجَ إِلَى عَرَفَاتٍ قَالَ تَصِيرُ حَجَّةً مُفْرَدَةً (حج افراد) قُلْتُ عَلَيْهَا شَيْ ءٌ قَالَ دَمٌ تُهَرِيقُهُ وَ هِيَ أُضْحِيَّتُهَا.

سند این روایت صحیح نیست.

در آخر این روایت آمده است که باید قربانی کند و حال آنکه گفتیم که حج افراد قربانی ندارد. در اینجا به قرینه ی روایات دیگر می گوئیم که این قربانی مستحب است.

ص: ۳۶۰

ح ۵ باب ۲۰: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مَرَّارٍ عَنْ یُونُسَ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ شُعَیْبٍ الْمَحَامِلِیِّ (در بعضی از نسخ میثمی است) قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع یَقُولُ لَا بَأْسَ لِلْمُتَمَتِّعِ إِنْ لَمْ یُحْرِمْ مِنْ لَیْلَهِ التَّرْوِیَهِ مَتَی مَا تَیَسَّرَ لَهُ (هر وقت بخواهد می تواند محرم به حج شود) مَا لَمْ یَخَفْ فَوْتَ الْمَوْقِفَیْنِ.

ذیل این روایت دلالت دارد بر اینکه اگر خوف دارد که اگر عمره را انجام دهد به موقفین نمی رسد باید عدول کند و خود را به موقفین برساند.

ح ۱۵ باب ۲۰: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْمُتَمَتِّعُ لَهُ الْمُتْعَهُ إِلَی زَوَالِ الشَّمْسِ مِنْ یَوْمِ عَرَفَهَ وَ لَهُ الْحَجُّ إِلَی زَوَالِ الشَّمْسِ مِنْ یَوْمِ النَّحْرِ (یعنی از زوال روز عرفه تا زوال الشمس در روز عید قربان می تواند حج را به جا آورد و به عبارتی بعد از نحر تقریبا حج تمام شده است.)

این حدیث صحیح است.

ما نیز در بحث قبل گفته بودیم که اصل نیز همین مطلب را اقتضا می کند یعنی اصل می گوید که اگر عمره را به جا نیاوردی چاره ای نیست که باید به افراد عدول کرد.

اما روایاتی که می گوید عدول باید شب عرفه باشد که عبارتند از ح ۹، ۱۰ و ۱۲ باب ۲۱)

ح ۹: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ ع قَالَ الْمُتَمَتِّعُ إِذَا قَدِمَ لَیْلَهَ عَرَفَهَ فَلَیْسَ لَهُ مُتْعَهٌ یَجْعَلُهَا حَجَّهً مُفْرَدَهً وَ إِنَّمَا الْمُتْعَهُ إِلَی یَوْمِ التَّرْوِیَهِ. (ترویه که تمام شد و به شب عرفه رسیدند وقت دیگر تمام است و باید عدول کرد.)

ص: ۳۶۱

ح ۱۰: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْمُتَمَتِّعِ يَقْدَمُ مَكَّهَ لَيْلَهَ عَرَفَهَ قَالَ لَا مُتْعَهَ لَهُ يَجْعَلُهَا حَجَّهً مُفْرَدَهً وَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ وَ يَسْعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ يَخْرُجُ إِلَى مِنًى وَ لَا هَدْيَ عَلَيْهِ وَ إِنَّمَا الْهَدْيُ عَلَى الْمُتَمَتِّعِ.

ذیل این روایت خالی از ابهام نیست و مفاد آن این است که بعضی از اعمال حج را به جلو بیندازد

ح ۱۲: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا قَدِمْتَ مَكَّهَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ وَ قَدْ غَرَبَتِ الشَّمْسُ (شب عرفه) فَلَيْسَ لَكَ مُتْعَهٌ امْضِ كَمَا أَنْتَ بِحَجِّكَ (باید حج افراد به جا آورد)

ان شاء الله در جلسه ی بعد طوائف دیگر روایات را بررسی می کنیم.

مسئله ی عدول اضطرای از حج تمتع به افراد ۸۸/۱۲/۲۵

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: عدول اضطراری از حج تمتع به حج افراد.

بحث در مسئله ی عدول از حج تمتع به افراد است آن هم هنگامی که وقت برای انجام عمره ضیق شده باشد که فرد باید به حج افراد عدول کند و مستقیما به عرفات برود.

بحث در این بود که وقت عدول چه زمانی است که بعد از آن دیگر عدول جایز نیست و در این مورد اقوال مختلفی را بررسی کردیم.

بعضی صبح روزترویه و بعضی ظهر و بعض تا آخر شب عرفه را ملاک قرار داده اند و بعضی تا ظهر روز عرفه را معتبر می دانند.

ص: ۳۶۲

لعل این اختلافات، از روایات باب ناشی شده باشد. ما تا به حال دو طائفه از روایات را خواندیم: گروه اول تا ظهر روز عرفه را ملاک می دانست و گروه دوم هم روایاتی بود که تا آخر روز ترویه (اول شب عرفه) را معتبر می دانست.

حال به سراغ دو گروه دیگر از روایات می رویم گروه سوم که تا صبح روز ترویه و گروه دوم که تا ظهر روز ترویه را معتبر می دانند.

طائفه ی سوم:

ح ۲ و ۱۵ از باب ۲۱ از ابواب اقسام حج.

ح ۲: عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى وَ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ وَ فَضَالَهَ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْمَرْأَهِ

الْحَائِضِ إِذَا قَدِمَتْ مَكَّهَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ (یعنی اگر صبح ترویه وارد شود باید عدول کند زیرا روز ترویه از صبح شروع می شود و دیگر نمی تواند حج تمتع را به جا آورد) قَالَ تَمْضِی کَمَا هِیَ إِلَی عَرَفَاتٍ فَتَجْعَلُهَا حَجَّهً (آن را حج افراد قرار می دهد) ثُمَّ تُقِیمُ حَتَّی تَطْهُرَ فَتَخْرُجُ إِلَی التَّنْعِیمِ فَتُحْرِمُ فَتَجْعَلُهَا عُمْرَهً قَالَ ابْنُ أَبِی عُمَیْرٍ کَمَا صَنَعَتْ عَائِشَه

به نظر ما مسئله ی ضیق وقت با مسئله ی عادات ماهانه یکی است (هرچند بعضی آن دو را جدا فرض کرده اند)

ح ۱۵: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ أَرْسَلْتُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّ بَعْضَ مَنْ مَعَنَا مِنْ صَرُورَهِ النِّسَاءِ (زنانی که سفر اول حجشان اسن) قَدِ اعْتَلَلْنَ فَکَیْفَ تَصْنَعُ قَالَ تَنْتَظِرُ مَا بَیْنَهَا وَ بَیْنَ التَّرْوِیَهِ (باید تا روز ترویه منتظر باشند) فَإِنْ طَهُرَتْ فَلْتُهِلَّ (باید عمره را به جا آورد) وَ إِلَّا فَلَا یَدْخُلَنَّ عَلَیْهَا التَّرْوِیَهُ إِلَّا وَ هِیَ مُحْرِمَهٌ (به احرام حج افراد)

گروه چهارم: روایاتی که زوال شمس روز ترویه را ملاک می داند به این معنا که تا قبل از آن می توان عمره را به جا آورد و بعد از آن باید به حج افراد عدول کرد.

ح ۱۴ باب ۲۱ از ابواب اقسام حج.

عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيعٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا ع عَنِ الْمَرْأَةِ تَدْخُلُ مَكَّةَ مُتَمَتِّعَةً فَتَحِيضُ قَبْلَ أَنْ تُحِلَّ مَتَى تَذْهَبُ مُتْعَتُهَا (کی حج تمتع باطل می شود و باید عدول کند) قَالَ كَانَ جَعْفَرٌ ع يَقُولُ زَوَالَ الشَّمْسِ مِنْ يَوْمِ التَّرْوِيَةِ وَ كَانَ مُوسَى ع يَقُولُ صَلَاةَ الْمَغْرِبِ مِنْ يَوْمِ التَّرْوِيَةِ (در بعضی نسخ صلاه الصبح است) فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ عَامَّةُ مَوَالِيكَ يَدْخُلُونَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ وَ يَطُوفُونَ وَ يَسْعَوْنَ ثُمَّ يُحْرِمُونَ بِالْحَجِّ فَقَالَ زَوَالَ الشَّمْسِ (معیار زوال شمس است) فَذَكَرْتُ لَهُ رِوَايَةَ عَجْلَانَ أَبِي صَالِحٍ (این فرد، مجهول است) فَقَالَ (در نسخ تهران آمده است: فقال: لا که همان مناسب است ولی در نسخه ی آل البیت کلمه ی لا افتاده است.) إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ ذَهَبَتِ الْمُتْعَةُ (یعنی بعد از ظهر باید عدول کند)

این حدیث صحیح السند است و صاحب جواهر می گوید: در این حدیث آثار جعل وجود دارد زیرا به ظاهر گویا امام صادق و امام کاظم علیه السلام با هم در این حدیث اختلاف داشتند.

تا به حال چهار طائفه روایت را خواندیم که زوال روز عرفه، شب عرفه، زوال ظهر ترویه و صبح اول وقت روز ترویه را وقت عدول می دانستند.

گروه اول خود سه تفسیر دارد یعنی مراد از وقوف عرفات چیست:

ص: ۳۶۴

- وقوف اختیاری که اول ظهر باشد.

- وقوف رکنی که مسمای وقوف بین ظهر و غروب در عرفات است.

- وقوف اضطراری که شب عید می باشد.

این سه قول که در قول اول است با سه قول دیگر جمعا شش قول را تشکیل می دهد.

وجه جمع: در اینجا دو رقم جمع دلالی ذکر کرده اند

جمع اول: آنها را حمل بر مراتب فضیلت کنیم یعنی بهترین عمره ی تمتع آن است که قبل از ایام ذی الحجه باشد و بعد از آن باید سراغ حج افراد رفت. مرحله ی بعدی صبح روز ترویه است و بعد از آن ظهر روز ترویه سپس غروب روز ترویه و سرآخر ظهر روز عرفه.

اشکال به این وجه: صاحب جواهر می فرماید: این جمع فقط در حج مستحبی تصور دارد و کسی که حج واجب به جا می آورد باید آخر وقت را ملاک قرار دهد زیرا او وظیفه دارد تا زمانی که وقتش باقی است تکلیف خود را که عمره است به جا آورد و اگر نتوانست باید عدول کند و معنا ندارد هنگامی که همچنان وقت دارد از وظیفه ی خود به نوع دیگر عدول کند. خصوصا که در یک روایات خواندیم که سخن از حج زنی بود که صروره بود یعنی حج اولش بود که واجب بود. با این بیان حمل تمام این روایات بر حج ندبی بسیار مشکل است.

دومین وجه جمع: فرد بین این موارد مخیر است.

همان اشکال در وجه اول به این نیز بار می شود به این معنا که تخییر برای حج مستحب است ولی کسی که حج واجب به جا می آورد باید حج تمتع به جا آورد و او نمی تواند بین حج تمتع و افراد مخیر باشد. باز بعید است که تمام این روایات را به حج ندبی حمل کنیم و قائل به این جمع شویم.

ص: ۳۶۵

وجه جمع سوم: وظیفه ی اصلی همان ظهر روز عرفه است و ما بقی احادیث تقیه صادر شده است از این رو در بعضی از روایات آمده است (و یلحق الناس بمنی) یعنی همراه ناس که همان عامه اند به منی بروید و الا دچار مشکل می شوید.

نقول: ما نیازی به این جمع ها نداریم و می گوئیم که نهایه همه ی این روایات اگر با هم متعارض شوند باید سراغ مرجحات رویم (جمع دلالی در اینجا وجود ندارد) اولین مرجح در اینجا شهرت است و مشهور بین اصحاب همان وقوف به عرفات است و ظاهر وقوف وقوف اختیاری است. (ظاهر ادرک الوقوفین یعنی تمام وقوف نه مسمای آن که رکن است.)

مضافا بر اینکه قاعده و اصل هم همین را اقتضا می کند

خلاصه آنکه انسان می تواند تا ظهر روز عرفه عمره ی تمتع را انجام دهد و اگر نمی شود بعد از آن باید عدول کند. و ان شاء الله بحث حج مستحبی را فردا مطرح می کنیم.

مسئله ی عدول اضطرای از حج تمتع به افراد ۸۸/۱۲/۲۶

.Your browser does not support the audio tag

بحث اخلاقی:

حدیث ۱ باب ۱۴۲ از ابواب احکام العشره: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَحْيَى الْكَاهِلِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى مَوْلَى آلِ سَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع بِحَدِيثٍ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَ لَيْسَ زَعَمْتَ لِيَ السَّاعَةَ كَذَا وَ كَذَا (شاید او خیال می کرد که امام قبلا چیز دیگری بر خلاف آن مطلب به او گفته بود از این رو گفت آیا شما قبل از این گمان نمی کردید؟) فَقَالَ لَا فَعَظُمَ ذَلِكَ عَلَيَّ (چون حضرت نفی کرد من ناراحت شدم) فَقُلْتُ بَلَى وَ اللَّهِ زَعَمْتَ (به خدا سوگند شما قبلا خلاف آن گفتید) قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا زَعَمْتُهُ قَالَ فَعَظُمَ ذَلِكَ عَلَيَّ فَقُلْتُ بَلَى وَ اللَّهِ قَدْ قُلْتَهُ قَالَ نَعَمْ قَدْ قُلْتُهُ (یعنی اگر خیالت راحت می شود می گویم که آن را گفته ام) أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ كُلَّ زَعْمٍ فِي الْقُرْآنِ كَذِبٌ. (نمی دانی که زعم در قرآن به معنای دروغ است؟)

ص: ۳۶۶

با مراجعه به قرآن در ۱۵ مورد متوجه می شویم که همه ی آن موارد به معنای کذب است. مانند (زعم الذین کفروا) یعنی به دروغ خیال می کردند. یا مثلا هنگام خطاب به یهود (ان زعمتم انکم اولیاء لله من دون الناس) یعنی به دروغ خیال می کردید که فقط شما اولیاء خدا هستید.

به هر حال این حدیث به ما می گوید که در همه ی موارد باید در سخن گفتن از ادبیات صحیح استفاده کنیم گاهی یک لفظ توهین آمیز است ولی لفظ دیگری که همان معنا را دارد مؤدبانه به حساب می آید.

قرآن مجید نیر در این مورد می فرماید: (لا تقولوا راعنا و قولوا انظرنا) زیرا راعنا دو معنا دارد یکی به معنای مراعات است یعنی

مراعات حال ما را کن و به مرا لطف نما و معنای دیگر آن به معنای رعونه است یعنی ما را احمق کن و سر به سر ما بگذارد. قرآن می فرماید از این لفظ دو پهلو استفاده نکنید بلکه بگویید: انظرنا.

از این مطلب دو نکته ی مهم فهمیده می شود

اول اینکه اسلام دقیق ترین مسائل زندگی را مورد توجه قرار می دهد حتی مسئله ی انتخاب الفاظ همان طور که حضرت به فرد مورد نظر در حدیث می گوید: به من زعمت نگو زیرا زعمت در قرآن به معنای دروغ گفتن است.

نکته ی دیگر این است که مسلمانان باید هنگام سخن گفتن مؤدب باشند.

متاسفانه در ادبیات روز حالت بحران ایجاد شده که همه به یکدیگر پرخاش می کنند و نباید با ادبیات خشن با یکدگر رفتار کنیم. ما باید با هم منطقی صحبت کنیم و آنهایی که منحرف و جاسوس هستند را به دست قانون و دستگاه قضا بسپاریم، امید است که در آستانه ی سال نو با ادبیات دوستانه و محبت آمیز به هم نزدیک شویم.

ص: ۳۶۷

امیدوارم جامعه در این ایام مراسم خوب را به درستی انجام دهد، به ویژه دعای تحویل سال را که همواره مردم این دعا را در لحظه تحویل سال در مساجد و اماکن متبرکه به صورت دسته جمعی و انفرادی می خوانند و این سنت زیبایی است.

در این ایام باید دل ها را از کینه ها و مسائل بی ارزش خانه تکانی کرد و از مسائلی که مشکل زا ست دوری جست.

سوال : آیا نوروز در دین مبین اسلام وارد شده است یا خیر؟

بعضی ها خواسته اند به نوروز آب و رنگ روایی بدهند اما ما مدارک معتبری نداریم. ما چه اصراری داریم که همه چیز را به پای دین ببندیم، احترام به اموات، تکریم، محبت، صله رحم و دیگر مسائل، عمومات دین مبین اسلام آنها را شامل می شود و حتما نباید روایت خاصی در آن وارد شده باشد.

بحث فقهی : مسئله ی عدول اضطرای از حج تمتع به افراد.

بحث ما در مساله عدول از حج تمتع به افراد می باشد آن هم در مواقعی که وقت ضیق است. به این معنا که وقت برای انجام عمره تمتع نیست و حاجی باید عدول کد و مستقیما به عرفات برود.

در بحث قبل روایات مختلف را خواندیم و وجه جمع را بیان نمودیم:

حدیث معارض : روایتی وارد شده است مبنی بر اینکه وقتی وقت تنگ شد باید به عمره ی مفرده عدول کرد نه به حج افراد.

حدیث ۸ باب ۲۱ از ابواب اقسام الحج :

ص: ۳۶۸

عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ آدَمَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع (امام کاظم یا امام رضا علیهما السلام) عَنِ الْمُتَمَتِّعِ إِذَا دَخَلَ يَوْمَ عَرَفَهَ- قَالَ لَا مُتْعَهَ لَهُ يَجْعَلُهَا عُمْرَهً مُفْرَدَه

عده ای متعرض این روایت نشده اند ولی ظاهرا راوی اشتباه کرده است. البته باید توجه داشت که در سند روایت مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ در رجال بین ۵ نفر مشترک است که همگی مجهول الحال است. بنابراین چون روایت معرض عنها اصحاب است و مشکل سندی دارد تاثیری ندارد.

نکته: البته مساله امام حسین علیه السلام که از عمره ی تمتع به عمره مفرده عدول کردند بحثش روشن است زیرا اگر انسان نتواند واقعا از عمره ی تمتع به حج افراد عدول کند و نتوانت اعمال را انجام دهد (به دلیل تهدید دشمن و امثال آن) و به عرفات و مشعر و منی برود باید از احرام بیرون بیاید. عمره تمتع را تبدیل به عمره مفرده می کند بعد هم نیت طواف نساء می کند و بجا می آورد .

فرع سوم : آیا مساله عدول به افراد هنگام ضیق وقت مخصوص حج تمتع واجب است یا حج تمتع مستحب را هم شامل می شود؟ مشهور بین کسانی که متعرض این مسئله شده اند این است که شامل حج تمتع مستحب می شود .

ادله: دلیل این مسئله اطلاقات روایات است همان طور که دیدیم بسیاری از روایات مطلق بود تنها یک روایت بود که می فرمود: زنی صروره است یعنی حج واجب به جا می آورد اما بقیه روایات مطلق بود و فقط می فرمود: (دخلت متمتعا) چه واجب و چه مستحب. حضرت هم می فرمود اگر وقت ضیق است عدول کن و این مطلب دو مؤید دارد:

مؤیـد اول: مؤیـد خـوبی نیز برای اطلاـق وجود دارد و آن اینکه بسـیاری از اصـحاب ائمه حـج واجب تمتع خود را بجـا آورده بودنـد و غالبـا که از مـدینه به مکه می آمدنـد برای انجـام حـج مسـتحب بود و اگر روایات را مقیـد به حـج واجب کنیم شاید تخصـیص اکثر لازم شود . خود ائمه هم گاه عدول می کردند چرا اطلاقات را تخصـیص بزنیم و حج مستحب را از مدلول این روایات خارج کنیم .

مؤیـد دوم: این است که برخی به خـاطر حل تعارض روایات همه روایات را حمل بر حـج نـدبی کردنـد و گفتنـد که اختلاف روایـات در زمان عـدول دلالت بر درجات و مراتب فضـیلت است که بحثش گـذشت این دلیل است که این روایات دلالت بر حج مستحبی داشته است

نکته آخر : در حـج مسـتحبی که فرد به دلیل ضـیق وقت به حـج افراد عـدول کرده است آیا بعد از آن باید عمره مفرده را بجا بیاورم یا همان حج افراد کافی است؟ (گفتیم که در حج تمتع واجب بعد از عدول به حج افراد باید یک عمره مفرده بجا آورد حال آیا در حج ندبی هم حکم چنین است یا نه؟)

امام قدس سره می فرماید: الاقوی عدم وجوبه .

دلیل آن می تواند این باشد که فرد مشـغول حج مسـتحب است چرا عمره مفرده را هم اتیان کنم . وظیفه فرد هنگام ضیق وقت این است که به حـج افراد عـدول کند و بس بله در حج واجب تمتع بعد از حج افراد باید عمره مفرده بجا آورد. این مسـئله در عروه هم مطرح شده است و برخی از محشین هم موافقت کردند .

ص: ۳۷۰

اشکال : روایات مطلقه (همانند روایات ۲، ۴، ۵، و ۷ در باب ۲۱ از ابواب اقسام الحج) می گوید بعد از آن که حج افراد را انجام داد یک عمره مفرده هم انجام دهد. این روایات مطلق است و هم واجب را شامل می شود و هم مستحب را و اگر این روایات در مورد عدول اطلاق دارد و واجب و مستحب هر دو را شامل می شود پس نسبت به اتیان عمره ی مفرده هم اطلاق دارد و هر دو را شامل می شود باید عمره ی مفرده را نیز به جا آورد.

لااقل بر اساس احتیاط وجوبی می گوئیم بعد از عدول از حج تمتع مستحبی به حج افراد باید یک عمره مفرد هم بجا آورد.

عدول از حج تمتع به افراد ۸۹/۰۱/۷

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: عدول از حج تمتع به افراد.

بحث در احکام حج تمتع است و به بحث مسئله ی عدول رسیدیم که در چه مواردی می توان از حج تمتع به حج افراد عدول کرد. این بحث در مسئله ی پنجم بود و آن را بررسی کردیم و اکنون به مسئله ی ششم می رسیم که ادامه ی همان بحث عدول است. در سه مورد دیگر بحث جواز عدول مطرح می شود.

عبارت امام در تحریر مسئله ی ۶: (صورت اول:(لو علم من وظیفته التمتع ضیق الوقت عن اتمام العمره و ادراک الحج قبل ان یدخل فی العمره (به قرینه ی فرع بعدی استفاده می شود که مراد امام از این عبارت بعد از احرام عمره و قبل از شروع اعمال باشد) لا یبعد جواز العدول الی الافراد

ص: ۳۷۱

صورت دوم: بل لو علم حال الاحرام بضیق الوقت (یعنی هنوز محرم نشده است) جاز له الاحرام بحج الافراد (این کلام امام قرینه است که صورت قبلی بعد از احرام و قبل از شرووع اعمال عمره است.) و اتیانه (اتیان حج افراد) ثم اتیان عمره مفرده بعده و تم حجه و کفی عن حجه الاسلام

صورت سوم: و لو دخل فی العمره بنیه التمتع فی سعه الوقت و اخر الطواف و السعی متعمدا ففی جواز العدول و کفایته اشکال و الاحوط العدول و عدم الاکتفاء لو کان الحج واجبا علیه.

صاحب عروه این مسئله را دو فرع کرده است: یکی اینکه قبل از احرام ضیق وقت را متوجه می شود و دیگر اینکه فرد بعد از احرام بعضی از اعمال را متعمدا تاخیر می اندازد. (زیرا بعد متوجه می شویم که تقسیم سه گانه ی امام مشکلاتی به وجود می آورد.)

این فروع در کلمات اصحاب معنون نشده است و از زمان صاحب عروه به بعد مطرح شده است.

اما فرع اول: کسی که به نیت تمتع محرم شده است و بعد متوجه ی ضیق وقت شده است. امام فرموده است که باید عدول کند

و دلیلش این است که تقریبا تمام روایاتی که در مسئله ی سابق بر جواز عدول خواندیم همه این صورت را بیان می کنند. از این رو این یک فرع جدیدی نیست.

باب ۲۰ از اقسام حج ح ۵: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مَرَّارٍ عَنْ یُونُسَ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ شُعَیْبٍ الْمَحَامِلِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع یَقُولُ لَا بَأْسَ لِلْمُتَمَتِّعِ إِنْ لَمْ یُحْرِمْ مِنْ لَیْلَهِ التَّرْوِیَهِ مَتَی مَا تَیَسَّرَ لَهُ مَا لَمْ یَخَفْ فَوْتَ الْمَوْقِفَیْنِ

ص: ۳۷۲

در این روایت متمتع به کسی می گویند که وارد عمره ی تمتع شده است و لا اقل محرم شده است الا قبل از احرام دیگر متمتع نیست از این رو معنای روایت این چنین است که متمتع اگر تا شب ترویه نتواند اعمال را انجام دهد و یا اقل عرفات را درک کند باید عدول کند.

باب ۲۰ از اقسام حج ح ۱۵: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْمُتَمَتِّعُ لَهُ الْمُتْعَهُ إِلَى زَوَالِ الشَّمْسِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَهَ وَ لَهُ الْحَجُّ إِلَى زَوَالِ الشَّمْسِ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ.

باب ۲۱ ح ۶: عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ أَهَلَّ بِالْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ جَمِيعاً (یعنی نیت حج و عمره کرد و محرم شد) ثُمَّ قَدِمَ مَكَّهَ وَ النَّاسُ بِعَرَفَاتٍ فَخَشِيَ إِنْ هُوَ طَافَ وَ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ أَنْ يَفُوتَهُ الْمَوْقِفُ قَالَ يَدَعُ الْعُمْرَهَ فَإِذَا أَتَمَّ حَجَّهُ صَنَعَ كَمَا صَنَعَتْ عَائِشَهُ وَ لَا هَدْيَ عَلَيْهِ (که عایشه هم به حج افراد عدول کرد.)

این روایت صحیحه است.

باب ۲۱ ح ۷: عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِئَابٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ ع عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ فِي يَوْمِ عَرَفَهَ وَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ مَكَّهَ ثَلَاثَهُ أَمْيَالٍ وَ هُوَ مُتَمَتِّعٌ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ فَقَالَ يَقْطَعُ التَّلْبِيَهَ تَلْبِيَهَ الْمُتْعَهِ وَ يُهِلُّ بِالْحَجِّ بِالتَّلْبِيَهِ إِذَا صَلَّى الْفَجْرَ وَ يَمْضِي إِلَى عَرَفَاتٍ فَيَقِفُ مَعَ النَّاسِ وَ يَقْضِي جَمِيعَ الْمَنَاسِكِ وَ يُقِيمُ بِمَكَّهَ حَتَّى يَعْتَمِرَ عُمْرَهَ الْمُحَرَّمِ وَ لَا شَيْءَ عَلَيْهِ

باب ۲۱ ح ۱۳:عَنِ ابْنِ جَبَلَهَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَرْأَهِ تَجِی ءُ مُتَمَتِّعَهً فَتَطْمَثُ قَبْلَ أَنْ تَطُوفَ بِالْبَیْتِ حَتَّی تَخْرُجَ إِلَی عَرَفَاتٍ قَالَ تَصِیرُ حَجَّهً مُفْرَدَهً قُلْتُ عَلَیْهَا شَیْ ءٌ قَالَ دَمٌ تُهَرِیقُهُ وَ هِیَ أُضْحِیَّتُهَا

در این روایت هم سخن از زنی است که متمتع شده است یعنی به محرم شده است به عمره ی تمتع.

خخلاصه اینکه بحث ما در مورد کسی است که محرم شده است و بعد دیده است که وقتش ضیق شده است و در هر صورت این فرع در کلام امام همانی است که قبلا مطرح شده بود و دلیلی بر تکرار این فرع نمی بینیم.

فرع دوم: در مورد کسی است که هنوز به عمره ی تمتع محرم نشده است و می بیند وقتش ضیق شده است. امام می فرماید او باید به حج افراد عدول کند و بعدا به سراغ عمره ی مفرده برود.

صاحب عروه می گوید که بعید نیست که این حج صحیح باشد ولی امام فتوا می دهد که حجش صحیح است.

دلیل مسئله: باید توجه داشته باشیم که روایات کلا به فرد محرم و فرد متمتع عنایت دارد از این چه بسا بتوان گفت که اگر کسی هنوز محرم نشده است و وظیفه اش هم حج تمتع است و می بیند که که وقت کافی ندارد باید به خانه اش برگردد و سال بعد برای حج اقدام کند. از این رو باید دلیلی بر جواز تبدل حج تمتع به افراد پیدا کنیم.

ص: ۳۷۴

صاحب مستمسک هم در ج ۱۱ ص ۲۳۴ دو دلیل عقلی ذکر کرده است و ما هم به روایتی دست یافته ایم:

اما روایت: ح ۱۶ باب ۲۱ از ابواب اقسام حج: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ فِی قُرْبِ الْإِسْنَادِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنِ الرِّضَا ع قَالَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ کَیْفَ نَصْنَعُ بِالْحَجِّ (مراد حج مستحبی بوده است) فَقَالَ أَمَّا نَحْنُ فَنَخْرُجُ فِی وَقْتٍ ضَیِّقٍ تَذْهَبُ فِیهِ الْأَیَّامُ (ما دیر می آییم وقتی که معمولا ایام گذشته است و به حج تمتع نمی رسیم) فَأُفْرِدُ فِیهِ الْحَجَّ (از این رو حج افراد به جا می آوریم) قُلْتُ أَ رَأَیْتَ إِنْ أَرَادَ الْمُتْعَهَ کَیْفَ یَصْنَعُ (یعنی تصمیم به حج تمتع دارد ولی هنوز محرم نشده است) قَالَ یَنْوِی الْمُتْعَهَ وَ یُحْرِمُ بِالْحَجِّ (لعل معنای این کلام این است که فرد نیتش انجام حج تمتع بوده است ولی احرامش حج افراد است و به حج افراد محرم می شود)

این روایت از قرب الاسناد است که مشکل سندی دارد.

ههمچنین در دلالت این روایت ابهام است و کلام آخر امام خالی از ابهام نیست و تفسیری که ما کردیم چیزی بود که احساس می شد مراد کلام امام باشد. در هر صورت کسی به این روایت استناد نکرده است. مضافا بر اینکه این روایت حمل بر حج مستحب می شود.

اما دو دلیلی که مرحوم حکیم در مستمسک آورده است:

دلیل اول: وقتی بعد از احرام می توان عدول کرد قبل از احرام به طریق اولی می توان عدول کرد.

نقول: این اولویت را قبول نداریم زیرا فرد بعد از احرام گرفتار است و وقتش ضیق شده است و امام در روایت به او اجازه ی عدول داده است ولی اگر هنوز محرم نشده است دلیلی بر عدول نیست. بله اگر در روایت قبل از احرام دستور به عدول داده می شد بعد از احرام به طریق اولی بود ولی عکس آن را نمی توانیم قبول کنیم.

دلیل دوم: مرحوم حکیم می فرماید: و لا سیما بملاحظه ان البناء علی عدم جواز العدول فیه یوجب سقوط الحج عنه بالمره لانه لا یتمکن من حج التمتع و لا یجزیه غیره.

نقول: امسال این حج از او ساقط می شود ولی سال بعد که می تواند انجام دهد. بله حج تمتع باید فورا انجام شود ولی او در هر صورت به ضیق وقت مبتلا شد و آن فوریت از بین رفت و سال بعد می تواند آن را انجام دهد. مانند کسی که برای حج به مکه می رود ولی دولت عربستان به هر دلیلی جلوی او را می گیرد. او بر می گردد و اگر سال بعد مستطیع بود دوباره به حج می رود.

خلاصه اینکه در صورت دوم نمی توانیم به جواز عدول فتوا دهیم.

عدول از حج تمتع به افراد ۸۹/۰۱/۸

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: عدول از حج تمتع به افراد

بحث در مسئله ی ششم از مسائل عدول از حج تمتع به حج افراد است. گفتیم که امام در این مسئله به سه فرع اشاره می کرد.

فرع اول در مورد کسی است که فرد به حج تمتع محرم شد و بعد دید که وقتش تنگ است و اگر بخواهد عمره را به جا آورد دیگر به عرفات نمی رسد. گفتیم که او باید عدول کند.

ص: ۳۷۶

فرع دوم در مورد کسی است که هنوز محرم نشده است و بعد متوجه شده است که وقتش ضیق است. امام قائل به جواز عدول بود ولی ما دلیلی بر جواز عدول ندیدیم و چون او حج تمتع را هم نمی تواند انجام دهد باید برگردد و سال بعد اگر مستطیع بود دوباره به حج برود همانند کسی که وقتی به مکه می رسد جلویش را می گیرند و اجازه ی انجام حج را نمی دهند.

این دو فرع را بررسی کردیم و اما فرع سوم در مورد کسی است که متعمدا اعمال را آنقدر به تاخیر می اندازد که وقتش ضیق می شود. امام در این فرع می فرماید: و لو دخل فی العمره بنیه التمتع فی سعه الوقت و اخر الطواف و السعی متعمدا ففی جواز العدول و کفایته اشکال و الاحوط العدول و عدم الاکتفاء لو کان الحج واجبا علیه.

این بحث به مسائل متعددی در فقه مرتبط است همانند کسی که شب ماه رمضان وظیفه اش غسل کردن است و آنقدر آن را به تاخیر می اندازد که مجبور به انجام تیمم شود

صاحب عروه و امام در این فرع اشکال کرده فرموده انـد که ادله ی عـدول شامل عامـد نمی شود. بله امام قائل به احتیاط شده است به این شکل که عدول کند و حج افراد و عمره ی مفرده را انجام دهد و سال بعد هم دوباره حج دیگری به جا آورد.

ادله ی مـا این فرع را شامل نمی شود چون ظاهر روایات ناظر به کسـی است که فرد وارد شـده بود و وقت گذشـته بود و یا در مورد کسـی که می ترسد اگر به عمره محرم شود نتواند عرفات را انجام دهد و اینها ناظر به کسـی است که عمدا نمی خواست اعمال را به تاخیر بیندازد و همه ی آنها از مورد فرد متعمد منصرف است.

ص: ۳۷۷

مرحوم حکیم در ج ۱۱ مستمسک در ذیل این مسئله می فرماید: لقائل ان یقول به اینکه اطلاقات شامل این فرد بشود. بعد اضافه می کند که این فرد در فقه اشباه و نظائری دارد مانند کسی که آب برای وضو داشت و عمدا آن را دور ریخت او باید تیمم کند و نماز بخواند و نمازش هم صحیح است.

هکذا کسی که وقت نمازش وسیع بود ولی آن را آنقدر تاخیر انداخت که فقط یک رکعت را در وقت ادرک می کرد او نمازش ادا است.

همچنین کسی که خودش را عمدا از قیام در نماز عاجز کند به طوری که نتواند در نماز بایستد مثلا به او گفتن از آن مانع نپر ولی پرید و پایش شکست او باید نماز را نشسته بخواهد و نمازش صحیح است. یا کسی که شب ماه رمضان غسل به گردنش واجب بود ولی آن را عمدا به تاخیر انداخت تا وقتش ضیق شد و تیمم کرد و با تیمم وارد روزه شد و روزه اش هم صحیح است.

همچنین به یک عبارت جامع اگر کسی ابدال اضطراریه را عمدا مرتکب شود که در آن گفته اند که این ابدال عامد را هم شامل می شود از این رو چرا ما نحن فیه را شامل نشود.

لکن نقول: کلام مرحوم حکیم قابل مناقشه است و قیاس آن به ما نحن فیه مع الفارق است زیرا در آن موارد نمی توان واجب مانند نماز و روزه را ترک کرد ولی در ما نحن فیه حج را می توان ترک کند و سال بعد انجام دهد. بناء علی ذلک ابدال اضطراری در جایی که واجب را در هر صورت باید انجام دهند ولی در ما نحن فیه این مشکل وجود دارد و فقط فوریت حج از بین می رود.

ص: ۳۷۸

بقی هنا شیء: فرد در ما نحن فیه محرم شده است و باید از این احرام در بیاید. او راه حل های مختلفی دارد.

راه اول: همان راهی که امام در تحریر بیان کرده است که او باید احتیاط کند، اعمال را تمام می کند و بعد سال بعد حج دیگری را انجام می دهد.

در این راه اشکال کرده اند که در اینجا نمی توان احتیاط کرد زیرا امر دائر بین وجوب و حرمت است یعنی آیا عدول واجب است یا عدول حرام است. زیرا اگر ادله این مورد را شامل شود او واجب است عدول کند و اگر شامل نشود حرام است عدول کند.

اللهم الا ان یقال که اذا دار الامر بین الوجوب و الحرمه باید به سراغ تخییر برویم از این رو یک راه تخییر این است که او عدول کند و اعمال را تمام کند و سال بعد هم حج دیگری انجام دهد.

راه دوم: مرحوم حکیم احتمال می دهد که چه مانعی که او حج تمتع را به جا آورد به این شکل که عمره را تمام کند و اگر به عرفات نمی رسد اشکال ندارد او خود را به مشعر اگر برساند کافی است زیرا در روایات است که من ادرک المشعر فقد ادرک الحج (البته این بحث مطرح است که وقوف اختیاری مشعر را باید درک کند یا وقوف اضطراری هم کافی است که در اینجا باز همان بحث ابدال اضطراری مطرح می شود که می گوئیم اگر وقوف اضطراری را هم درک کند کافی است) مرحوم در اینجا اضافه می کند که اطلاقات ادله ی اضطرار عامد را هم شامل می شود و حج او صحیح است.

ص: ۳۷۹

نقول: قبلا گفتیم که ادله ی ابدال اضطراریه شامل ما نحن فیه نمی شود.

راه سوم: او نیت عمره ی تمتع کرده بود و نیتش را به عمره ی مفرده تغییر می دهد و از حال احرام خارج می شود و سال بعد حج دیگری را انجام می دهد. غالبا کسانی که در موسم حج به مشکلی بر می خورند باید عدول کنند همانند کسی که محرم به عمره ی تمتع شد و پلیس او را دستگیر کرد و بعد که وقت ضیق شد او را رها کرد او باید نیتش را به عمره ی مفرده تغییر دهد و بعد از اتمام اعمال از احرام خارج شود.

نقول: به نظر ما این فرع بعید نیست زیرا در موارد مشابه که فردی گرفتار می شود می گویند که راه حلش تبدیل نیت و خروج از احرام است. بله اگر بگوئیم که نیت تمتع و افراد از عناوین قصدیه نیست کار راحت تر می شود و فقط او باید در آخر طواف نسائی را اضافه کند. بله اگر این دو دو عنوان جداگانه باشند او باید نیتش را تغییر دهد و عدول کند.

به عبارتی می گوئیم اذا دار الامر که فرد به حج عدول کند یا اینکه به عمره ای از نوع دیگر عدول کند دومی راحت تر است.

خلاصه اینکه متعمد مشمول ادله ی عدول نیست و ابدال اضطراریه او را شامل نمی شود و او باید سال بعد برای حج اقدام کند و برای خروج از احرام بهترین راه عدول به حج عمره ی مفرده است.

ص: ۳۸۰

عدول از حج تمتع به افراد در مورد حائض و نفساء ۸۹/۰۱/۹

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: عدول از حج تمتع به افراد در مورد حائض و نفساء

بحث در احکام حج تمتع است و به مسئله ی هفتم رسیده ایم که در ادامه ی بحث عدول است. این مسئله در خصوص عدول زن حائض و نفساء است. امام در این مسئله دو فرع را ذکر می کند.

فرع اول: این است که زنی که طاهر بود محرم شد و بعد از ورود به مکه عادت شد و یا در حال عادت بود و محرم شد و وارد مکه شد او باید به حج افراد عدول کند و بعد عمره ی مفرده ای را انجام می دهد که از حجه الاسلام او کفایت می کند. (دقیقا مانند کسی که وقتش ضیق شده است)

فرع دوم: فرد مزبور به دلیل عذری مانند فراموشی و یا جهل به مسئله محرم نشد و وارد مکه شد (در هر صورت عامد نبود) که باید ببینیم حکمش چیست.

عبارت امام در مسئله ی ۷: الحائض و النفساء اذا ضاق وقتهما عن الطهر و اتمام العمره یجب علیهما العدول الی الافراد و الاتمام ثم الاتیان بعمره بعد الحج

و لو دخل مکه من غیر احرام لعذر و ضاق الوقت احرم لحج الافراد و اتی بعد الحج بعمره مفرده و صح و کفی عن حجه الاسلام.

تفاوت دو فرع در این است که در فرع اول، فرد محرم شده است که او نباید دوباره به حج افراد محرم شود بلکه فقط نیتش را تغییر می دهد ولی در فرع دوم او هنوز محرم نشده است و باید به حج افراد محرم شود و از خود مکه می تواند محرم شود.

ص: ۳۸۱

مرحوم صاحب عروه این مسئله را در مسئله ی چهارم آن را مطرح کرده است و آن را مشروح و مبسوط بحث کرده است و می گوید که در مسئله ۵ قول است و همه ی اقوال را با دلائل آن ذکر می کند. البته این اقوال خمسه برگرفته از جواهر و سایر کتب است و ما ابتدا به آن اقوال اشاره می کنیم. صاحب حدائق در ج ۱۴ ص ۳۴۰ و صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۳۶ این اقوال و قائلین آن را مطرح کرده اند.

القول الاول: و هو قول المشهور و صاحب جواهر می گوید: علی المشهور بین الاصحاب شهره عظیمه بل فی المنتهی الاجماع علیه. این قول همان است که امام فرموده است که زن مزبور به حج افراد عدول می کند و بعد عمره ی مفرده ای را انجام می دهد و این حج او از حجه الاسلام مکفی است.

القول الثانی: این قول متعلق به علی بن بابویه و ابو الصلاح حلبی و ابن جنید است (صاحب حدائق این قول را به نقل از صاحب

مدارک به آنها نسبت می دهد) که عبارت است از اینکه زن مزبور به عمره ی خود باقی می ماند و عدول نمی کند ولی چون وقتش ضیق است طواف را از عمره حذف می کند زیرا حائض است و نمی تواند وارد مسجد الحرام شود و بعد از انجام سعی و تقصیر از احرام خارج می شود و بعد به احرام حج تمتع محرم می شود و وقتی از منی بر گشت آن طوافی را که از عمره انجام نداده بود و نماز طواف را قضا می کند.

ص: ۳۸۲

القول الثالث: این قول متعلق به صاحب مدارک است و آن اینکه او بین هر دو امر فوق مخیر است هم می تواند عدول کند و هم می تواند راه دوم را انجام دهد و عمره ی تمتع را ابقاء کند.

القول الرابع: این قول مختار صاحب حدائق است و آن اینکه فرق بگذاریم بین زنی که قبلا پاک بود و وارد مکه شد و بعد عادت شد و بین کسی که از اول در حال عادت ماهانه محرم شد و بگوئیم که اگر قبل از احرام حائض بوده است او باید عدول کند ولی اگر از اول پاک بود و بعد از احرام و ورود به مکه عادت شد او دیگر نباید عدول کند بلکه باید طواف را حذف کند و به سراغ سعی رود و عمره را تمام کند (همانند قول دوم)

القول الخامس: به گفته ی صاحب جواهر این قول را قیلی که لم یعرف قائله است گفته است و آن اینکه او باید برای طواف نائب بگیرد و خودش بقیه ی اعمال را انجام دهد و عدول نکند.

دلیل اقوال خمسه:

دلیل قول مشهور: روایات متعدده ای که در مورد حائض بیان شده است.

ابتدا اصل در مسئله را بررسی می کنیم: اصل در مسئله این است که باید احتیاط کنیم و آن اینکه اگر دلیل بر هیچ چیز نداشتیم می گوئیم نه عدول، نه استمرار، نا نائب گرفت هیچ یک دلیل ندارد از این رو باید احتیاط کنیم و اینکه عمل را تمام کند و بعد سال بعد حج دیگری را انجام دهد.

ص: ۳۸۳

اما از آنجا که دلیل اجتهادی داریم نوبت به اصل نمی رسد و قبل از خواندن روایات می گوئیم که روایات مسئله ی سابق که در مورد کسی بود که وقتش ضیق شده است ما نحن فیه را هم شامل می شود زیرا زنی که حائض است و محرم شده است و اگر بخواند منتظر بماند تا پاک شود دیگر به عرفات نمی رسد.

از شواهد این کلام این است که در چندین روایات که در مورد ضیق وقت خواندیم می بینیم که رسول الله به عایشه همین امر را فرمود (و عایشه عادت بود) و امام به مسئله ی عادت عایشه در مورد ضیق وقت استشهاد کرده است. از این رو مسئله ی هفتم از مصادیق مسئله ی ضیق وقت است.

روایات این مسئله مقداری در باب ۲۱ از ابواب اقسام الحج آمده است و بخشی از آن در ابواب طواف از باب ۸۰ به بعد آمده است. علما بیشتر روی سه روایت بیشتر تکیه کرده اند که خصوص زن حائض را متذکر می شود که عبارت است از روایات ۲، ۱۳ و ۱۴ از باب ۲۱ از ابواب الحج که روایت اول و آخری صحیحه است (و حال آنکه ما روایات بیشتری داریم)

ر ۲: عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى وَ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ وَ فَضَالَةَ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْمَرْأَةِ الْحَائِضِ إِذَا قَدِمَتْ مَكَّةَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ قَالَ تَمْضِي كَمَا هِيَ إِلَى عَرَفَاتٍ فَتَجْعَلُهَا حَجَّةً (این همان عدول است و مراد از حج، حج افراد است) ثُمَّ تُقِيمُ حَتَّى تَطْهُرَ فَتَخْرُجُ إِلَى التَّنْعِيمِ (زیرا یکی از مواقیت عمره ی مفرده ادنی الحل است و تنعیم یکی از آنها است) فَتُحْرِمُ فَتَجْعَلُهَا عُمْرَةً قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ كَمَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ

ر ۱۳: عَنِ ابْنِ جَبَلَة عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَرْأَهِ تَجِی ءُ مُتَمَتِّعَهً فَتَطْمَثُ قَبْلَ أَنْ تَطُوفَ بِالْبَیْتِ حَتَّی تَخْرُجَ إِلَی عَرَفَاتٍ قَالَ تَصِیرُ حَجَّهً مُفْرَدَهً قُلْتُ عَلَیْهَا شَیْ ءٌ (آیا قربانی هم دارد؟) قَالَ دَمٌ تُهَرِیقُهُ وَ هِیَ أُضْحِیَّتُهَا (سابقا گفتیم که این قربانی واجب نیست زیرا حج افراد قربانی ندارد)

سند این روایت خالی از اشکال نیست.

ر ۱۴: عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ بَزِیعٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا ع عَنِ الْمَرْأَهِ تَدْخُلُ مَکَّهَ مُتَمَتِّعَهً فَتَحِیضُ قَبْلَ أَنْ تُحِلَّ مَتَی تَذْهَبُ مُتْعَتُهَا (کی عدول کند؟) قَالَ کَانَ جَعْفَرٌ ع یَقُولُ زَوَالَ الشَّمْسِ مِنْ یَوْمِ التَّرْوِیَهِ وَ کَانَ مُوسَی ع یَقُولُ صَلَاهَ الْمَغْرِبِ مِنْ یَوْمِ التَّرْوِیَهِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ عَامَّهُ مَوَالِیکَ یَدْخُلُونَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ وَ یَطُوفُونَ وَ یَسْعَوْنَ ثُمَّ یُحْرِمُونَ بِالْحَجِّ فَقَالَ زَوَالَ الشَّمْسِ فَذَکَرْتُ لَهُ رِوَایَهَ عَجْلَانَ أَبِی صَالِحٍ فَقَالَ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ ذَهَبَتِ الْمُتْعَهُ فَقُلْتُ فَهِیَ عَلَی إِحْرَامِهَا أَوْ تُجَدِّدُ إِحْرَامَهَا لِلْحَجِّ فَقَالَ لَا هِیَ عَلَی إِحْرَامِهَا (یعنی دیگر لازم نیست احرام دیگری ببندد بلکه در همان احرامی که هست باقی می ماند و نیتش را تغییر می دهد) قُلْتُ فَعَلَیْهَا هَدْیٌ قَالَ لَا إِلَّا أَنْ تُحِبَّ أَنْ تَطَوَّعَ ثُمَّ قَالَ أَمَّا نَحْنُ فَإِذَا رَأَیْنَا هِلَالَ ذِی الْحِجَّهِ قَبْلَ أَنْ نُحْرِمَ فَاتَتْنَا الْمُتْعَهُ

این روایت هم صحیحه است.

عدول از حج تمتع به افراد در مورد حائض و نفساء ۸۹/۰۱/۱۰

Your browser does not support the audio tag.

موضوع: عدول از حج تمتع به افراد در مورد حائض و نفساء

بحث در احکام حج تمتع است و به مسئله ی هفتم رسیده ایم که در ادامه ی بحث عدول است. این مسئله در خصوص عدول زن حائض و نفساء است که اگر نتوانند عمره ی تمتع را به جا آورند تکلیفشان چیست؟

ص: ۳۸۵

در اینجا پنج قول نقل شده است و قول اول که مشهور است این است که او باید به حج افراد عدول کند مانند تمام کسانی که دچار ضیق وقت می شوند.

القول الثانی: عبارت است از اینکه زن مزبور به عمره ی خود باقی می ماند و عدول نمی کند ولی چون وقتش ضیق است طواف را از عمره حذف می کند زیرا حائض است و نمی تواند وارد مسجد الحرام شود و بعد از انجام سعی و تقصیر از احرام خارج می شود و بعد به احرام حج تمتع محرم می شود و وقتی از منی برگشت آن طوافی را که از عمره انجام نداده بود و نماز طواف را قضا می کند.

القول الثالث: او بین هر دو امر فوق مخیر است هم می تواند عدول کند و هم می تواند راه دوم را انجام دهد و عمره ی تمتع را

ابقاء کند.

القول الرابع: فرق بگـذاریم بین زنی که قبلا پاک بود و وارد مکه شـد و بعـد عادت شد و بین کسـی که از اول در حال عادت ماهانه محرم شد و بگوئیم که اگر قبل از احرام حائض بوده است او باید عدول کند ولی اگر از اول پاک بود و بعد از احرام و ورود به مکه عادت شـد او دیگر نبایـد عـدول کنـد بلکه بایـد طواف را حـذف کند و به سـراغ سـعی رود و عمره را تمام کند (همانند قول دوم)

القول الخامس: اینکه او باید برای طواف نائب بگیرد و خودش بقیه ی اعمال را انجام دهد و عدول نکند.

ص: ۳۸۶

دلیل قول مشهور: روایات متعدده ای که در مورد حائض بیان شده است.

گفتیم که اصل در مسئله احتیاط است و اینکه عمل را تمام کند و بعد سال بعد حج دیگری را انجام دهد.

اما از آنجا که دلیل اجتهادی داریم نوبت به اصل نمی رسد گفتیم که مشهور به سه روایت استناد کرده اند که آنها را خواندیم و گفتیم که روایات باب بیشتر از این مقدار است و تمام روایاتی که در مسئله ی سابقه که در مورد کسی بود که وقتش ضیق شده است ما نحن فیه را هم شامل می شود زیرا زنی که حائض است و محرم شده است و اگر بخواند منتظر بماند تا پاک شود دیگر به عرفات نمی رسد.

از شواهد این کلام این است که در چندین روایات که در مورد ضیق وقت خواندیم می بینیم که رسول الله به عایشه همین امر را فرمود (و عایشه عادت بود).

روایات این مسئله مقداری در باب ۲۱ از ابواب اقسام الحج آمده است و بخشی از آن در ابواب طواف از باب ۸۰ به بعد آمده است. علما بیشتر روی سه روایت بیشتر تکیه کرده اند که روایات خاصه بود و خصوص زن حائض را متذکر می شد عبارت است از روایات ۲، ۱۳ و ۱۴ از باب ۲۱ از ابواب اقسام الحج که روایت اول و آخری صحیحه است (و حال آنکه ما روایات بیشتری داریم)

باب ۲۱ از ابواب اقسام الحج:

ح ۳: عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ لَیْسَ عَلَى النِّسَاءِ حَلْقٌ (تراشیدن سر) وَ عَلَیْهِنَّ التَّقْصِیرُ (کوتاه کردن مو) ثُمَّ یُهْلِلْنَ بِالْحَجِّ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ وَ کَانَتْ عُمْرَهً وَ حَجَّهً (این نشان می دهد که ابتدا عمره ی و حج تمتع را می بایست انجام می دادند) فَإِنِ اعْتَلَلْنَ (اگر عادت شوند) کُنَّ عَلَى حَجِّهِنَّ (حج افراد به جا می آورند و از آنجا که امام نفرمود: "کنّ علی عمرتهنّ و حجهنّ" یعنی این حج افراد است.) وَ لَمْ یُضْرِرْنَ بِحَجِّهِنَّ.

این روایت صحیحه است.

ح ۴: قَالَ الشَّيْخُ وَ قَدْ رَوَى أَصْحَابُنَا وَ غَيْرُهُمْ أَنَّ الْمُتَمَتِّعَ إِذَا فَاتَتْهُ عُمْرَةُ الْمُتْعَةِ اعْتَمَرَ بَعْدَ الْحَجِّ وَ هُوَ الَّذِی أَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ص عَائِشَةَ قَالَ وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع قَدْ جَعَلَ اللَّهُ فِی ذَلِكَ فَرَجاً لِلنَّاسِ

این روایت مرسله است.

صدر این روایت در مورد مرد است ولی در ذیل آن به عمل عایشه استشهاد شده است که گرفتار عادت شده بود. از این رو عادت شدن زن ها هم از مصادیق ضیق وقت است.

ح ۶: عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ أَهَلَّ بِالْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ جَمِيعاً ثُمَ قَدِمَ مَكَّهَ وَ النَّاسُ بِعَرَفَاتٍ فَخَشِیَ إِنْ هُوَ طَافَ وَ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ أَنْ يَفُوتَهُ الْمَوْقِفُ قَالَ يَدَعُ الْعُمْرَهَ فَإِذَا أَتَمَّ حَجَّهُ صَنَعَ كَمَا صَنَعَتْ عَائِشَهُ وَ لَا هَدْیَ عَلَيْهِ (یعنی حج افراد به جا آورد.)

این حدیث صحیح است و دلالتش مانند حدیث قبلی است.

ح ۱۵: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ أَرْسَلْتُ إِلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّ بَعْضَ مَنْ مَعَنَا مِنْ صَرُورَهِ النِّسَاءِ (زن هایی که مشغول انجام حج واجبشان هستند) قَدِ اعْتَلَلْنَ فَكَيْفَ تَصْنَعُ قَالَ تَنْتَظِرُ مَا بَيْنَهَا وَ بَيْنَ التَّرْوِيَهِ (تا روز ترویه انتظار می کشند) فَإِنْ طَهُرَتْ فَلْتُهِلَّ (برای حج محرم می شوند) وَ إِلَّا فَلَا يَدْخُلَنَّ عَلَيْهَا التَّرْوِيَهُ إِلَّا وَ هِیَ مُحْرِمَهٌ (یعنی به حج افراد عدول می کند و به آن محرم می شود.)

این روایت صحیحه است.

روایات دیگری هم در این مورد وجود دارد که از جمله روایت ۱۴ باب ۲۰، ح ۲ باب ۲ که در مربوط به حج پیامبر است و داستان عایشه هم در آن ذکر شده است.

دلیل قول دوم: این قول می گفت که عمره اش صحیح است و چون عادت است و نمی تواند وارد مسجد الحرام شود، طواف را ترک می کند و به سراغ سعی می رود و بعد از آن به احرام حج وارد می شود و بعد از تمام شدن اعمال حج، طواف عمره را قضا می کند.

دلیل این قول روایات متعددی است که در باب ۸۴ از ابواب طواف آمده است.

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبَخْتَرِيِّ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ صَبِيحٍ وَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ وَ عَلِيِّ بْنِ رِئَابٍ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَالِحٍ كُلُّهُمْ يَرْوُونَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْمَرْأَةُ الْمُتَمَتِّعَةُ إِذَا قَدِمَتْ مَكَّةَ ثُمَّ حَاضَتْ تُقِيمُ مَا بَيْنَهَا وَ بَيْنَ التَّرْوِيَةِ (تا روز ترویه صبر می کند) فَإِنْ طَهُرَتْ طَافَتْ بِالْبَيْتِ وَ سَعَتْ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ إِنْ لَمْ تَطْهُرْ إِلَى يَوْمِ التَّرْوِيَةِ اغْتَسَلَتْ (زیرا زنانی که عادت هستند می توانند اغسال دیگر مانند جنابت و و یا در اینجا غسل احرام را انجام دهند) وَ احْتَشَتْ (خودش را می بندد) ثُمَّ سَعَتْ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ ثُمَّ خَرَجَتْ إِلَى مِنًى فَإِذَا قَضَتِ الْمَنَاسِكَ وَ زَارَتْ بِالْبَيْتِ طَافَتْ بِالْبَيْتِ طَوَافاً لِعُمْرَتِهَا ثُمَّ طَافَتْ طَوَافاً لِلْحَجِّ ثُمَّ خَرَجَتْ فَسَعَتْ فَإِذَا فَعَلَتْ ذَلِكَ فَقَدْ أَحَلَّتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُحِلُّ مِنْهُ الْمُحْرِمُ إِلَّا فِرَاشَ زَوْجِهَا فَإِذَا طَافَتْ طَوَافاً آخَرَ (که طواف نساء است) حَلَّ لَهَا فِرَاشُ زَوْجِهَا.

ص: ۳۸۹

این حدیث هم صحیح است و هم چهار سند معتبر دارد.

روایت ۲، ۳، ۶، و ۱۰ هر سه از عجلان ابی صالح نقل شده است که مضمون هر سه یکی است

ح ۲: عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ دُرُسْتَ الْوَاسِطِيِّ عَنْ عَجْلَانَ أَبِي صَالِحٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ امْرَأَةٍ مُتَمَتِّعَةٍ قَدِمَتْ مَكَّةَ فَرَأَتِ الدَّمَ قَالَ تَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ ثُمَّ تَجْلِسُ فِي بَيْتِهَا فَإِنْ طَهُرَتْ طَافَتْ بِالْبَيْتِ وَ إِنْ لَمْ تَطْهُرْ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ أَفَاضَتْ عَلَيْهَا الْمَاءَ (برای احرام حج غسل می کند) وَ أَهَلَّتْ بِالْحَجِّ مِنْ بَيْتِهَا (از خانه اش به احرام حج محرم می شود) وَ خَرَجَتْ إِلَى مِنًى وَ قَضَتِ الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا فَإِذَا قَدِمَتْ مَكَّةَ طَافَتْ بِالْبَيْتِ طَوَافَيْنِ ثُمَّ سَعَتْ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ فَإِذَا فَعَلَتْ ذَلِكَ فَقَدْ حَلَّ لَهَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا فِرَاشَ زَوْجِهَا.

در سند این روایت، دُرُسْتَ مجهول الحال است. اما عجلان ابی صالح در کتب رجال ۴ یا ۵ نفر است و در مورد یکی از آنها کشی روایتی از بنی فضال نقل می کند که می گویند عجلان ثقه است ولی معلوم نیست که او کدام یک از آن چند نفر است و در هر صورت یک روایت در مورد وثاقت او بیشتر نقل نشده است و از این رو این سند دو مشکل دارد و همین دو مشکل در روایت ۳، ۶ و ۱۰ هم وجود دارد.

همچنین روایت ۱۲ باب ۸۴ از ابواب طواف هم بر این امر دلالت دارد.

دلیل قول سوم: این قول که مختار صاحب مدارک بود می گوید: که زن حائض بین هر دو امر فوق مخیر است هم می تواند عدول کند و هم می تواند راه دوم را انجام دهد و عمره ی تمتع را ابقاء کند.

ص: ۳۹۰

دلیل تخییر دو احتمال است که هر دو احتمال مشکل دارد:

احتمال دوم: جمع عرفی اقتضا می کند که قائل به تخییر شویم زیرا یک دلیل می گوید که باید عدول کند و یک دلیل می گوید که عمره ی خود را باید ابقاء کند و ظاهر هر دو دلیل واجب عینی است و این دو دلیل که مقابل هم قرار می گیرد از وجوب عینی می افتد و تبدیل به وجوب تخییری می شوند. (این تخییر واقعی است همانند جمع بین عام و خاص که عام وقتی تخصیص می خورد تخصیص واقعی است.)

این جمع اشکال دارد به اینکه این جمع عرفی نیست چون اگر دو روایت متعارض باشند فقط در صورتی می توانیم قائل به جمع عرفی شویم و به سراغ تخییر رویم که شاهد جمع داشته باشد که در ما نحن فیه وجود ندارد.

احتمال دوم: این دو طائفه از احادیث با هم تعارض می کنند و بعد از تعارض چون در روایت است که "اذا فتخیر" قائل به تخییر می شویم (این تخییر ظاهری است یعنی وقتی دو روایت با هم متعارض شوند، در مقام حکم ظاهری وقتی مرجحاتی در کار نبود باید قائل به تخییر شویم.)

این احتمال نیز اشکال دارد زیرا این دو طائفه از روایت با هم مساوی نیستند بلکه طائفه ی اولی مطابق عمل مشهور است و طائفه ی دوم شاذ و نادر است و از طرفی طائفه ی او مطابق روایت کثیره هم هست زیرا تمامی روایات ضیق وقت هم بر آن دلالت دارد بر خلاف طائفه ی دوم.

ان شاء الله در جلسه ی بعد دلیل قوم چهارم و پنجم را بررسی می کنیم.

عدول از حج تمتع به افراد در مورد حائض و نفساء ۸۹/۰۱/۱۱

.Your browser does not support the audio tag

حدیث اخلاقی:

در باب ۱۴۲ از ابواب آداب المعاشره دو حدیث است که یک مضمون دارد:

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَوْنٍ الْقَلَانِسِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ لَقِيَ الْمُسْلِمِينَ بِوَجْهَيْنِ وَ لِسَانَيْنِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ لَهُ لِسَانَانِ مِنْ نَارٍ.

ح ۲: عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِي شَيْبَهَ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ بِئْسَ الْعَبْدُ عَبْدٌ يَكُونُ ذَا وَجْهَيْنِ وَ ذَا لِسَانَيْنِ يُطْرِي أَخَاهُ شَاهِداً (در حضور برادر مسلمانش از او تعریف می کند) وَ يَأْكُلُهُ غَائِباً (اشاره به آیه ی سوره ی حجرات است که در مورد غیبت می فرماید: ا یحب احد ان یاکل لحم اخیه میتا) إِنْ أُعْطِيَ حَسَدَهُ وَ إِنِ ابْتُلِيَ خَذَلَهُ (اگر گرفتار مشکلی شود او را رها می سازد و کمکش نمی کند)

منظور از دو چهره بودن این است که انسان در بسیاری از وقت ها مطالب را با قیافه اش بیان می کند مثلا هنگامی که کسی را می بیند با چهره ای خندان که آثار محبت در آن نمایان است با او برخورد می کند ولی در غیاب او با چهره ای گرفته از او یاد می کند.

منظور از دو زبان نیز این است که در حضورش از او تعریف می کند و در غیابش از او بدگوئی می کند.

ص: ۳۹۲

این دو از مصادیق نفاق است که در قرآن بسیار نکوهش شده است. مخصوصا در آیات اول سوره ی بقره، بسیاری از آیات سوره ی توبه و در سوره ی منافقین از نفاق مذمت شده است. سرچشمه ی نفاق ترسو بودن، نداشتن شجاعت و طماع بودن است و الا انسان های شجاع همیشه می گویند که ما همین هستیم و ظاهر و باطنشان یکی است. اگر در حضور کسی او را مدح کند در غیاب او هم چنین است و اگر در حضورش او را نهی از منکر می کند در غیابش هم چنین است.

یکی از مشکلات جهان بشریت منافقین هستند زیرا چهره ی واقعی آنها مخفی است و در ظاهر خود را در قالب دوست معرفی می کنند. در انقلاب اسلامی هم همین منافقین بودند که موجب شهادت باهنر و رجائی و یا شهید شدن ۷۲ نفر از اعضاء مرکز حزب جمهوری شدند و تا اعماق حکومت نفوذ کرده بودند و چهره اشان همچنان مخفی بود. هر چند این کارها موجب شد که ما محتاط تر باشیم و جلوی بسیاری از خطرات گرفته شود.

مؤمن هم یکتاپرست است، هم شخصیتش یکتا است و هم ظاهر و باطنش ولی مشرک در همه ی این موارد و حتی در

شخصیتش مشرک است و همه چیزش دوگانه است. از قرآن استفاده می شود که سخت ترین مجازات ها، مجازات منافقان است.

در دنیای امروز نیز می بنیم که دو چهره و منافق بودن بیش از هر زمان دیگر نمایان است. به عنوان مثال در مورد اسرائیل می بینیم که هم بمب اتمی دارد (گفته اند که حدود ۲۰۰ بمب اتمی دارد) او همچنین پیمان بین المللی در مورد اتم را نپذیرفته است. همچنین زمین هایی را اشغال کرده است و حتی به حکم سازمان ملل مبنی بر تخلیه ی آن زمین ها آنها را همچنین اشغال کرده اند و حتی آمریکا هم می گوید که با شهرک سازی اسرائیل مخالف است ولی از آن طرف می گویند که اختلاف ما با اسرائیل جزئی است ولی در مورد ایران می گویند که احتمال می دهیم که دنبال بمب اتمی باشد از این رو سیل تحریم ها را متوجه ایران می کنند.

ص: ۳۹۳

در عراق وقتی انتخابات می شود و قرائن زیادی وجود دارد که در آن دستکاری شده است ولی چون به نفع آنهاست می گویند که انتخابات صحیح بوده است ولی در مورد ایران انتخاباتی را که سالم برگذار شده است را تقلبانه معرفی می کنند.

در میان کشورهای عربی نیز بعضی از کشورها هستند که نه دمکراسی دارند و نه مجلس و نه انتخابات و حکومتشان مانند چند صد سال قبل حکومتی است ولی دول غربی با آنها کاری ندارند ولی در مورد ایران که این همه قوانین و موازین مورد رعایت است تا این حد اشکال و ایراد می کنند و خدشه می نمایند.

ما باید این گونه افراد و این گونه حکومت های منافقانه را بیشتر بشناسیم.

بحث فقهی:

موضوع: عدول از حج تمتع به افراد در مورد حائض و نفساء

بحث در احکام حج تمتع است و به مسئله ی هفتم رسیده ایم که در ادامه ی بحث عدول است. این مسئله در خصوص عدول زن حائض و نفساء است که اگر نتوانند عمره ی تمتع را به جا آورند تکلیفشان چیست؟

در اینجا پنج قول نقل شده است و قول اول که مشهور است این است که او باید به حج افراد عدول کند مانند تمام کسانی که دچار ضیق وقت می شوند. جمعی گفتند که نباید عدول کند و باید عمل خود را ادامه دهد. قول سومی قائل به تخییر بین دو قول اول و دوم شده بود که دلیل این اقوال را ذکر کردیم.

ص: ۳۹۴

دلیـل قـول چهـارم القـول الرابـع: این قـول ظـاهرا مختـار صـاحب حـدائق است و محقق حکیم هم در مسـتمسک این قول را به صاحب حـدائق مسـتند می کنـد. مرحوم فیض در کتاب کافی و در کتاب مفاتیح نقل شده که ایشان قول به تفصـیل را پذیرفته است و آن اینکه فرق بگـذاریم بین زنی که قبلاـ پـاک بود و وارد مکه شـد و بعـد عادت شـد و بین کسـی که از اول در حال عادت ماهانه محرم شـد و بگوئیم که اگر قبل از احرام حائض بوده است او بایـد عدول کند ولی اگر از اول پاک بود و بعد از احرام و ورود به مکه عادت شـد او دیگر نباید عدول کند بلکه باید طواف را حذف کند و به سـراغ سـعی رود و عمره را تمام کند و بعد از اتمام عمره و انجام حج قضای طواف عمره را به جا آورد.

دلیـل این قول یـک روایت است که در باب ۸۴ از ابواب طواف در حـدیث ۵ ذکر شـده است. عَنْ سَـهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ مُثَنَّی الْحَنَّاطِ عَنْ أَبِی بَصِـيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ فِی الْمَرْأَهِ الْمُتَمَتِّعَهِ إِذَا أَحْرَمَتْ وَ هِیَ طَاهِرٌ ثُمَّ حَاضَتْ قَبْلَ أَنْ تَقْضِیَ مُتْعَتَهَا سَعَتْ (سعی صفا و مروه را به جا می آورد) وَ لَمْ تَطُفْ حَتَّی تَطْهُرَ ثُمَّ تَقْضِیَ طَوَافَهَا وَ قَدْ تَمَّتْ مُتْعَتُهَا وَ إِنْ هِیَ أَحْرَمَتْ وَ هِیَ حَائِضٌ لَمْ تَسْعَ وَ لَمْ تَطُفْ حَتَّی تَطْهُر.

در سند این روایت اولا اختلاف نسخه وجود دارد و بعضـی به جای مثنی الحناط، ابن ابی عمیر را ذکر کرده اند مثنی مجهول الحال است و فقط از بعضی از علمای رجال نقل شده است که در مورد عده ای از حناطین (ظاهرا طائفه ای گندم فروش بودند که در کوفه سـکونت داشـتند) از جمله مثنـای حناط نقل شـده است که یکی از غیر معروفین در مورد رجال به نام ابن مسـعود گفته است لا باس بهم و واضح است که این مقدار برای توثیق کافی نیست. ثانیا در سند آن سهل بن زیاد است.

مضافا بر اینکه عده ای از روایات لزوم عدول در مورد زنانی است که وقتی وارد میقات می شدند پاک بودند از این رو آن روایات با این روایت معارض هستند از جمله می توان به احادیث ۳، ه ی و ۱۴ از باب ۲۱ از ابواب اقسام حج اشاره کرد.

ح ۳: عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ لَیْسَ عَلَى النِّسَاءِ حَلْقٌ وَ عَلَیْهِنَّ التَّقْصِیرُ ثُمَّ یُهْلِلْنَ بِالْحَجِّ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ وَ کَانَتْ عُمْرَهً وَ حَجَّهً فَإِنِ اعْتَلَلْنَ (یعنی بعد از احرام، عادت شوند) کُنَّ عَلَى حَجِّهِنَّ (یعنی او به حج افراد خود باقی می ماند) وَ لَمْ یُضْرِرْنَ بِحَجِّهِن.

ر ه ی : عَنِ ابْنِ جَبَلَه عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَرْأَهِ تَجِی ءُ مُتَمَتِّعَهً فَتَطْمَثُ قَبْلَ أَنْ تَطُوفَ بِالْبَیْتِ (یعنی بعد از احرام عادت می شود) حَتَّى تَخْرُجَ إِلَى عَرَفَاتٍ قَالَ تَصِیرُ حَجَّهً مُفْرَدَهً قُلْتُ عَلَیْهَا شَیْ ءٌ (آیا قربانی هم دارد؟) قَالَ دَمٌ تُهَرِیقُهُ وَ هِیَ أُضْحِیَّتُهَا

ر ۱۴: عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ بَزِیعٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا ع عَنِ الْمَرْأَهِ تَدْخُلُ مَکَّهَ مُتَمَتِّعَهً فَتَحِیضُ (یعنی بعد از دخول در مکه و محرم شدن عادت می شود) قَبْلَ أَنْ تُحِلَّ مَتَى تَذْهَبُ مُتْعَتُهَا (کی عدول کند؟) قَالَ کَانَ جَعْفَرٌ ع یَقُولُ زَوَالَ الشَّمْسِ مِنْ یَوْمِ التَّرْوِیَهِ وَ کَانَ مُوسَى ع یَقُولُ صَلَاهَ الْمَغْرِبِ مِنْ یَوْمِ التَّرْوِیَهِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ عَامَّهُ مَوَالِیکَ یَدْخُلُونَ یَوْمَ التَّرْوِیَهِ وَ یَطُوفُونَ وَ یَسْعَوْنَ ثُمَّ یُحْرِمُونَ بِالْحَجِّ فَقَالَ زَوَالَ الشَّمْسِ فَذَکَرْتُ لَهُ رِوَایَهَ عَجْلَانَ أَبِی صَالِحٍ فَقَالَ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ ذَهَبَتِ الْمُتْعَهُ فَقُلْتُ فَهِیَ عَلَى إِحْرَامِهَا أَوْ تُجَدِّدُ إِحْرَامَهَا لِلْحَجِّ فَقَالَ لَا هِیَ عَلَى إِحْرَامِهَا (یعنی دیگر لازم نیست احرام دیگری ببندد بلکه در همان احرامی که هست باقی می ماند و نیتش را تغییر می دهد) قُلْتُ فَعَلَیْهَا هَدْیٌ قَالَ لَا إِلَّا أَنْ تُحِبَّ أَنْ تَطَوَّعَ ثُمَّ قَالَ أَمَّا نَحْنُ فَإِذَا رَأَیْنَا هِلَالَ ذِی الْحِجَّهِ قَبْلَ أَنْ نُحْرِمَ فَاتَتْنَا الْمُتْعَهُ

این روایت صحیحه است.

علاوه بر این سه روایات، روایات دیگر هم به این امر تصریح می کند که این عدول مربوط به کسی است که ابتدا پاک است و بعدا مبتلا به عادت شده است.

بنابراین روایت تفصیل هم ضعیف السند است و هم معرض عنهای اصحاب است و هم با روایات کثیره ی قول مشهور منافات دارد از این رو کنار گذاشته می شود.

دلیل قول پنجم: این قول مستند به فردی نا شناس است و اینکه او باید برای طواف نائب بگیرد و خودش بقیه ی اعمال را انجام دهد و عدول نکند.

این قول نه قائل مشخصی دارد و نه دلیل مشخصی زیرا نیابت دلیل خاص می خواهد و در ما نحن فیه دلیلی بر آن نداریم.

تلخص مما ذکرنا که قول به عدول هم شهرت روایی دارد و هم فتوای از این رو ارجح اقوال است.

بله اگر زن حائض به میقات برسد و در حالتی است که نزدیک به عادت ماهانه است او باید بر گردد و سال بعد به میقات بیاید و از آنجا که این روزها این عمل موجب عسر و حرج و دوباره آمدن در سال بعد به آسانی صورت نمی گیرد لا یبعد که در مورد او هم قائل به عدول شویم زیرا او به عسر و حرج مبتلا می شود و هرچند وظیفه اش حج تمتع است حج خود را به افراد تبدیل می کند و بعد از حج، عمره ی مفرده ای را انجام می دهد و از حجه الاسلام او کفایت می کند.

ص: ۳۹۷

حکم زنی که وسط طواف در عمره ی تمتع عادت شود ۸۹/۰۱/۱۴

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: حکم زنی که در اثناء عمره ی تمتع عادت می شود.

بحث در احکام حج تمتع است و به مسئله ی هفتم رسیده ایم که عبارت است از اینکه اگر زنی در عادت ماهانه و یا نفاس باشد و وارد مکه شود و نتواند عمره ی مفرده به جا آورد تکلیفش چیست. این بحث را مطرح کردیم و تمام نمودیم.

امام بعد از این مسئله سراغ بحث های اعمال حج تمتع می رود ولی صاحب عروه (و همینطور صاحب جواهر، مستند و علمای دیگر) مسئله ای جدید در اینجا مطرح کرده است که محل ابتلا می باشد و آن این است که اگر زنی در حج تمتع در اثناء طواف گرفتار عادت شود چه باید بکند. واضح است که او باید طواف را رها کند و از مسجد بیرون بیاید ولی آیا باید عدول کند یا برود سعی صفا و مروه را انجام دهد و یا ما بقی طواف ها را بعدا انجام دهد.

در اینجا سه قول وجود دارد:

القول الاول و هو المشهور: تفصیل بین اینکه چهار دور طواف تمام شده باشد که در این صورت می تواند بر عمره ی تمتع باقی باشد به این شکل که ما بقی اشواط را رها می کند و سعی را انجام می دهد بعد تقصیر کرده به احرام حج محرم می شود و سرآخر باقی مانده ی طواف تمتع را انجام می دهد. ولی اگر کمتر از چهار دور باشد (حتی سه دور و نیم) در این صورت او باید به حج افراد عدول کند. این قول را نراقی در مستند ج ۱۱ ص ۲۳۸ می گوید: و هو الذی اختاره الصدوقان و الشیخان (شیخ طوسی و شیخ مفید) و القاضی و ابن حمزه و الفاضلان (محقق و علامه) و غیرهم بل هو الاشهر.

ص: ۳۹۸

القول الثانی: مستند در ج ۱۱ ص ۲۳۹ این قول را از صدوق نقل می کند و می گوید تصح متعتها مطلقا من دون تفصیل بین اربعه اشواط و الاقل منه (چه چهار شوط باشد چه کمتر عمره ی تمتعش صحیح است و ما بقی را در آخر اعمال حج به جا می آورد.)

القول الثالث: قول به اینکه در هر حال عمره اش باطل است و باید به حج افراد عدول کند و این قول ابن ادریس حلی است.

صاحب جواهر این اقوال را در ج ۱۸ نقل می کند و در مورد قول اول می گوید: علی المشهور شهره عظیمه.

البته همه ی این بحث ها در صورتی است که وقت ضیق باشد و الا اگر وقت وسیع باشد بعد از طاهر شدن دوباره اعمال عمره را انجام می دهد.

برای بررسی این مسئله ابتدا سراغ اصل می رویم: اصل در مسئله مطابق قول سوم است یعنی وقتی نمی تواند هفت شوط طواف را انجام دهد مثل این است که اصلا انجام نداده است. از این رو اصل در اینجا اشتغال است به این معنا که ذمه ی فرد به

طواف هفت شوط مشغول است و تا آن را انجام ندهد مجزی نیست مانند کسی که نتواند هر چهار رکعت نماز را با هم به جا آورد واضح است که سه رکعت هم فایده ای ندارد. بنابراین قول ابن ادریس که می گوید مطلقا باید عدول کند و عمره ی تمتع باطل است مطابق اصل می باشد است.

و اما روایات:

دو طائفه روایت وجود است یکی این است که می گوید هر کس در حال طواف است (چه طواف عمره ی تمتع باشد چه طواف نساء و حج) در هر حال اگر مراه عادت شد بین چهار دور و کمتر تفصیل داده شده است. (مطابق قول مشهور)

وسائل الشیعه ج ۹ باب ۸۵ از ابواب طواف در جلد ۹.

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَى عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَةَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ وَ هِیَ فِی الطَّوَافِ بِالْبَیْتِ وَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَجَاوَزَتِ النِّصْفَ فَعَلَّمَتْ ذَلِکَ الْمَوْضِعَ (به خاطر می سپرد که چند طواف انجام داد و کجا بود) فَإِذَا طَهُرَتْ رَجَعَتْ فَأَتَمَّتْ بَقِیَّهَ طَوَافِهَا مِنَ الْمَوْضِعِ الَّذِی عَلَّمَتْهُ فَإِنْ هِیَ قَطَعَتْ طَوَافَهَا فِی أَقَلَّ مِنَ النِّصْفِ فَعَلَیْهَا أَنْ تَسْتَأْنِفَ الطَّوَافَ مِنْ أَوَّلِهِ

البته احادیثی که به قول مشهور دلالت دارد غالبا ضعیف السند است.

بنابراین اگر قبل از نصف باشد یعنی باید طواف را از اول به جا آورد به این معنا که اگر در عمره ی تمتع است تا قبل از نصف بی اثر است.

ح ۲: عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُمَرَ الْحَلَّالِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ امْرَأَهٍ طَافَتْ خَمْسَهَ أَشْوَاطٍ ثُمَّ اعْتَلَّتْ قَالَ إِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ وَ هِیَ فِی الطَّوَافِ بِالْبَیْتِ أَوْ بِالصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ (بعد می گوئیم که هنگام سعی لازم نیست فرد طاهر باشد و حکم در اینجا استحبابی است) وَ جَاوَزَتِ النِّصْفَ عَلَّمَتْ ذَلِکَ الْمَوْضِعَ الَّذِی بَلَغَتْ فَإِذَا هِیَ قَطَعَتْ طَوَافَهَا فِی أَقَلَّ مِنَ النِّصْفِ فَعَلَیْهَا أَنْ تَسْتَأْنِفَ الطَّوَافَ مِنْ أَوَّلِهِ.

احمد بن عمر حلال فردی است که محل بحث است (حلال به معنای حله فروش است یعنی لباس احرام می فروخت)

طائفه ی دوم روایاتی که در خصوص حج تمتع وارد شده است.

ح ۴: عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَمَّنْ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ امْرَأَةٍ طَافَتْ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ وَ هِيَ مُعْتَمِرَةٌ وَ إِنْ هِيَ لَمْ تَطُفْ إِلَّا ثَلَاثَةَ أَشْوَاطٍ فَلْتَسْتَأْنِفِ الْحَجَّ فَإِنْ أَقَامَ بِهَا جَمَّالُهَا بَعْدَ الْحَجِّ فَلْتَخْرُجْ إِلَى الْجِعْرَانَةِ أَوْ إِلَى التَّنْعِيمِ فَلْتَعْتَمِرْ

صاحب جواهر این روایت را صحیحه می داند و حال آنکه در سند این روایت محمد بن سنان است که به نظر ما نمی توان در مورد روایات او حکم به صحت کرد شاید صاحب جواهر او را موثق می داند.

در این روایت نیز تصریح شده است که اگر طواف زائد بر نصف باشد کافی است.

ح ۱ باب ۸۶: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ سَعِيدٍ الْأَعْرَجِ قَالَ سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ امْرَأَةٍ (یعنی در حال عمره ی تمتع است) ثُمَّ طَمِثَتْ (عادت شد) قَالَ تُتِمُّ طَوَافَهَا (یعنی بعدا طواف را تمام می کند زیرا آن موقع طاهر نیست و شرط طواف طهارت است) وَ لَيْسَ عَلَيْهَا غَيْرُهُ وَ مُتْعَتُهَا تَامَّةٌ وَ لَهَا أَنْ تَطُوفَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ لِأَنَّهَا زَادَتْ عَلَى النِّصْفِ وَ قَدْ قَضَتْ مُتْعَتَهَا فَلْتَسْتَأْنِفْ بَعْدَ الْحَجِّ (یعنی طواف های باقی مانده را بعد اعاده می کند)

ح ۲ باب ۸۶: وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ صَاحِبِ اللُّؤْلُؤِ قَالَ حَدَّثَنِي مَنْ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ فِي الْمَرْأَةِ الْمُتَمَتِّعَةِ إِذَا طَافَتْ بِالْبَيْتِ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ ثُمَّ حَاضَتْ فَمُتْعَتُهَا تَامَّةٌ وَ تَقْضِي مَا فَاتَهَا مِنَ الطَّوَافِ بِالْبَيْتِ وَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ تَخْرُجُ إِلَى مِنًى قَبْلَ أَنْ تَطُوفَ الطَّوَافَ الْآخَرَ

ص: ۴۰۱

این حدیث مرسله است مگر اینکه بگوئیم صاحب اللؤلؤ حکم به سماع کند که در این صورت حدیث قابل قبول باشد.

ح ۴ باب ۸۵:عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَمَّنْ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ امْرَأَةٍ طَافَتْ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ وَ هِيَ مُعْتَمِرَةٌ ثُمَّ طَمِثَتْ قَالَ تُتِمُّ طَوَافَهَا وَ لَيْسَ عَلَيْهَا غَيْرُهُ وَ مُتْعَتُهَا تَامَّةٌ وَ لَهَا أَنْ تَطُوفَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ لِأَنَّهَا زَادَتْ عَلَى النِّصْفِ وَ قَدْ قَضَتْ مُتْعَتَهَا فَلْتَسْتَأْنِفْ بَعْدَ الْحَجِّ وَ إِنْ هِيَ لَمْ تَطُفْ إِلَّا ثَلَاثَةَ أَشْوَاطٍ فَلْتَسْتَأْنِفِ الْحَجَّ (یعنی باید به حج افراد عدول کند) فَإِنْ أَقَامَ بِهَا جَمَّالُهَا بَعْدَ الْحَجِّ (زیرا در حج افراد باید بعد از حج عمره به جا آورد از این رو حضرت می فرماید اگر شتربان اجازه داد که بعد از حج بماند و عمره به جا آورد) فَلْتَخْرُجْ إِلَى الْجِعْرَانَةِ أَوْ إِلَى التَّنْعِيمِ فَلْتَعْتَمِرْ (زیرا عمره ی مفرده میقاتش ادنی الحل است که باید از جعرانه و تنعیم که دو محل از حدود حرم هستند محرم شود)

در این روایت حضرت دیگر این فرض را که اگر جمال اجازه ندهد چه کند را بیان نفرموده است.

حکم زنی که وسط طواف در عمره ی تمتع عادت شود ۸۹/۰۱/۱۵

Your browser does not support the audio tag.

موضوع: حکم زنی که وسط طواف در عمره ی تمتع عادت شود.

گفتیم که در مسائل مربوط به حج تمتع مسئله ی دیگری وجود دارد که مبتلا به است. این مسئله در تحریر مطرح نشده است ولی صاحب جواهر و دیگران و از جمله صاحب عروه به آن پرداخته اند. مسئله این است که اگر زنی در وسط طواف های هفت گانه در عمره ی تمتع عادت شود حکم چیست؟

ص: ۴۰۲

در این مورد سه قول بود که قول مشهور قائل بود به تفصیل بین چهار شوط و عدم آن که اگر بعد از چهار شوط باشد عمره ی او صحیح است به این شکل که طواف را رها می کند و ما بقی اعمال از قبیل سعی و تقصیر را انجام می دهد بعد به احرام حج محرم می شود و بعد قبل از انجام طواف نساء باقی مانده ی طواف های عمره را انجام می دهد (در اینکه چه زمانی باید این طواف ها را انجام دهد بحث است) ولی در هر صورت بعد از چهار شوط لازم نیست به عمره ی مفرده عدول کند و اگر قبل از چهار شوط باشد باید باید عدول نماید و حج افراد را انجام دهد و بعد از حج، عمره ی مفرده ی کامله ای را انجام می دهد.

در بحث روایات در جلسه ی گذشته روایات مشهور را نقل کرده ایم.

اما القول الثانی: صدوق از قائلین به این قول است که می گوید مطلق نباید عدول کرد.

مستند قول صدوق روایت ذیل است:

ح ۳ باب ۸۵: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ

قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ امْرَأَةٍ طَافَتْ ثَلَاثَةَ أَشْوَاطٍ أَوْ أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ ثُمَّ رَأَتْ دَماً قَالَ تَحْفَظُ مَكَانَهَا فَإِذَا طَهُرَتْ طَافَتْ وَ اعْتَدَّتْ بِمَا مَضَى.

در سند این روایت عبد الرحمان بین نود نفر مردد است و نمی توان مشخص کرد او کیست و ما بررسی کردیم که موسی بن قاسم از کدام عبد الرحمان نقل می کند و یا کدام عبد الرحمن از حماد نقل می کند ولی فرصت کافی برای این منظور نداشتیم. صاحب جواهر هم این حدیث را حدیث معتبری نمی داند و ظاهرا به سبب عبد الرحمان است.

ص: ۴۰۳

در این روایت اسم تمتع نیست ولی حکم این روایت عام است و عمره ی تمتع را شامل می شود. ظاهر این روایت عدم عدول است مطلقا مخصوصا که سؤال راوی از طواف سه شوط یا کمتر است.

در ذیل این روایت آمده است: قَالَ الصَّدُوقُ وَ بِهَذَا الْحَدِيثِ أُفْتِي لِأَنَّهُ رُخْصَةٌ وَ رَحْمَةٌ

(به نظر ما رخصت و رحمت در اینجا معنای صحیحی ندارد زیرا در عدول کردن چه زحمتی است و فقط رخصت در عدم عدول این است که چند شوط به او ارفاق شده است زیرا لازم نیست طواف ها را از سر بگیرد ولی اگر عدول کند باید بعد از افراد عمره ی کامله ای را انجام دهد)

علی کل حال اگر این حدیث صحیح هم باشد یک حدیث است در مقابل چندین حدیث که قائلین به مشهور به آنها تمسک کرده بودند و از طرفی روایات قول مشهور هم اکثر است و هم مشهور بین اصحاب آن هم شهره عظیمه و اگر سند آن روایات ضعیف هم باشد به عمل اصحاب تدارک می شود.

القول الثالث: اما قول ابن ادریس حلی که قائل بود که مطلق باید به حج افراد عدول کرد چه قبل از چهار شوط عادت شود یا بعدش.

دلیل او اصل است زیرا قبل گفتیم که اصل اشتغال است به این معنا که مرأه نمی تواند عمره ی تمتع را کامل (هفت شوط) انجام دهد و اصل این است عمل طواف او ناتمام مانده است و مجزی نیست و چاره ای جز عدول به حج افراد ندارد.

بله اصل در جایی است که دلیل اجتهادی در کار نباشد و روایات قول مشهور این اصل را کنار می زند.

صاحب جواهر دلیل دومی برای مدعای ابن ادریس ارائه کرده است و آن روایت ۱۴ باب ۲۱ از ابواب اقسام حج است (روایت محمد بن اسماعیل بزیع) که صاحب جواهر می گوید مضمون این روایت مطلق است که کسی که عمره ی تمتع را درک نکند باید عدول کند و فرض عادت شدن وسط احرام این یکی از اقسام عدم درک عمره ی تمتع است.

ما می گوئیم که مشابه این روایت بسیار است و نمی دانیم چرا صاحب جواهر فقط به روایت ۱۴ استناد می کند عموم آن روایات می گوید که باید چنین زنی به حج افراد عدول کند.

جواب آن این است که این روایات عام است و روایات قول مشهور خاص است و آن را به راحتی تخصیص می زند.

از این رو قول مشهور قول صحیح است.

بقی هنا شیء: صاحب جواهر می فرماید: آیا حکم به عدم عدول مرأه بعد از چهار شوط مربوط به ضیق وقت است یا حال سعه را هم شامل می شود یعنی بگوئیم اگر این زن وقت کافی دارد و می تواند صبر کند و پاک شود آیا باز هم می تواند بعد از چهار شوط طواف مابقی را رها کند و سراغ سعی برود و اعمال خود را ادامه دهد یا اینکه اگر زن وقت کافی دارد باید صبر کند و وقتی پاک شد ما بقی اشواط را انجام دهد و بعد به سراغ سعی و سایر اعمال برود و عدول نکند.

ص: ۴۰۵

انصاف این است که به ضیق وقت انصراف دارد و صاحب جواهر هم به ضیق وقت تمایل دارد و الا در سعه ی وقت باید صبر کند و وقتی پاک شده است ادامه ی چهار شوط را ادامه می دهد.

مسئله ی ۸: امام در تحریر می فرماید: صوره حج الافراد کحج التمتع إلا فی شئ واحد و هو أن الهدی واجب فی حج التمتع و مستحب فی الافراد. (مانند استحباب قربانی در عید قربان برای همه ی افراد و لو در مکه نباشند)

اقوال مسئله: صاحب مدارک در ج ۷ ص ۲۱۲ می گوید: و یسقط الهدی عن القارن و المفرد وجوبا و لا تسقط التضحیه استحبابا هذان الحکمان إجماعیان عندنا

(اینکه ایشان گفته است هدی از قارن ساقط است مراد غیر از هدیی که با خود می آورد زیرا در حج قران باید هدی را همراه خودش بیاورد و همان کافی است و ارتباطی به قربانی روز عید ندارد مراد این است که غیر از آن در روز عید قربانی دیگری بر گردن او نیست.)

علامه ی حلی در تذکره الفقهاء (ط.ج) ج ۸ ص ۲۳۴ مسأله ۵۷۵ می فرماید: و إنما یجب الهدی علی غیر أهل مکه و حاضریها لأن فرضهم التمتع أما أهل مکه و حاضروها فلیس لهم أن یتمتعوا و لأن فرضهم القران أو الإفراد فلا یجب علیهم الهدی إجماعا ، لأن الله تعالی قال: (ذلک (هدی) لمن لم یکن أهله حاضری المسجد الحرام) ... وقال الشافعی و مالک و أبو حنیفه: إذا قرن بین الحج و العمره لزمه دم (یعنی در تمتع باید قربانی کرد) البته باید دید وقتی قرآن تصریح به این امر دارد آیا بقیه ی فقهای عامه ی خلاف آن را می گویند و فقط همین سه نفر موافقت کرده اند یا نه.

صاحب جواهر نیز در چند مورد به این مسئله پرداخته است از جمله در در ج ۱۸ ص ۹۶ می فرماید: (و یسقط الهدی) أی هدی التمتع (زیرا حج قران هدیی به همراه دارد) (عن القارن و المفرد وجوبا) بلا خلاف أجده بل الاجماع بقسمیه علیه مضافا إلی النصوص منطوقا و مفهوما (نعم لا تسقط) عنهما (الأضحیه استحبابا).

ان شاء الله فردا به ادله ی آن می پردازیم.

تفاوت حج افراد و حج تمتع ۸۹/۰۱/۱۶

.Your browser does not support the audio tag

امام رحمه الله در تحریر الوسیله دو مسئله اضافه بر عروه مطرح کرده است یکی از این دو مسئله را دیروز مطرح کردیم که عبارت بود از فرق بین حج تمتع و حج افراد که در مسئله ی هشتم بیان شد. و مسئله ی بعدی هم در مورد فرق بین عمره ی مفرده و عمره ی تمتع است.

اما در مورد تفاوتی که بین حج افراد و حج تمتع است گفتیم در حج افراد قربانی وجود ندارد ولی در حج تمتع وجود دارد. این مسئله اجماعی است و ظاهرا اهل سنت هم به این امر معتقدند.

دلیل مسئله:

دلیل اول: اجماع. این اجماع مدرکی است ولی برای تایید خوب است.

دلیل دوم: آیه ی ۱۹۶ سوره ی بقره که خداوند می فرماید: (فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَهِ إِلَی الْحَجِّ فَمَا اسْتَیْسَرَ مِنَ الْهَدْیِ ذلِکَ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ أَهْلُهُ حاضِرِی الْمَسْجِدِ الْحَرامِ) مطابق این آیه، کسانی که مجاور حرم هستند و حجشان افراد (یا قران) است لازم نیست قربانی کنند.

دلیل سوم: روایات.

ص: ۴۰۷

ابواب اقسام حج باب های ۲، ۴، ۵، ۱۰ و ۲۱ در این ابواب روایاتی است که می گوید قربانی در حج افراد وجود ندارد و قربانی مخصوص حج تمتع است هکذا در ابواب احصار صد باب ۳ (محصور کسی است که مثلا به دلیل بیماری نتواند حج را به جا آورد و مصدود کسی است که دشمنی مانع از انجام حج او شده است) همچنین در ابواب ذبح.

ما نمونه هایی از این روایات را می خوانیم:

ح ۱، ۲ و ۱۳ از باب ۲ از ابواب اقسام حج در جلد هشتم وسائل که در آخر همه ی این روایات آمده است و لیس علیه (کسی که حج افراد به جا می آورد) هدی (قربانی حج) و لا اضحیه (قربانی که همه در همه جا به جا می آورند بله این امر مستحب

است و فقط واجب نیست.)

در ح ۱۳ هم آمده است: الْمُفْرِدُ لِلْحَجِّ عَلَيْهِ طَوَافٌ بِالْبَيْتِ وَ رَكْعَتَانِ عِنْدَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ ع وَ سَعْيٌ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ طَوَافُ الزِّيَارَةِ وَ هُوَ طَوَافُ النِّسَاءِ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ هَدْيٌ وَ لَا أُضْحِيَّةٌ

باب ۲۱ ح ۶، ۱۰ و ۱۴.

ح ۶: عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ أَهَلَّ بِالْحَجِّ وَ الْعُمْرَةِ جَمِيعاً ثُمَّ قَدِمَ مَكَّةَ وَ النَّاسُ بِعَرَفَاتٍ فَخَشِيَ إِنْ هُوَ طَافَ وَ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ أَنْ يَفُوتَهُ الْمَوْقِفُ قَالَ يَدَعُ الْعُمْرَةَ (عمره را رها می کند و به حج افراد عدول می کند) فَإِذَا أَتَمَّ حَجَّهُ صَنَعَ كَمَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ (یعنی بعد از آن عمره ی مفرده ای هم به جا آورد) وَ لَا هَدْيَ عَلَيْهِ.

ص: ۴۰۸

ح ۱۰: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُوسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْمُتَمَتِّعِ يَقْدَمُ مَكَّهَ لَيْلَهَ عَرَفَهَ قَالَ لَا مُتْعَهَ لَهُ يَجْعَلُهَا حَجَّهً مُفْرَدَهً وَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ وَ يَسْعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ يَخْرُجُ إِلَى مِنًى وَ لَا هَدْيَ عَلَيْهِ وَ إِنَّمَا الْهَدْيُ عَلَى الْمُتَمَتِّعِ.

در باب مفاهیم در اصول این بحث مطرح است که انما که دلیل بر حصر دارد جزء مفاهیم است یا جزء منطوق است. غالبا می گویند که جزء مفهوم است ولی به نظر ما جزء منطوق است یعنی خود انما دلالت بر حصر دارد نه آنکه مفهومش دلالت بر حصر داشته باشد. زیرا در فارسی هم می گویند انما به معنای فقط و تنها است و واضح است که به منطوق دلالت بر حصر دارد.

ح ۱۴: عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيعٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا ... قُلْتُ فَعَلَيْهَا هَدْيٌ قَالَ لَا إِلَّا أَنْ تُحِبَّ أَنْ تَطَوَّعَ ثُمَّ قَالَ أَمَّا نَحْنُ فَإِذَا رَأَيْنَا هِلَالَ ذِي الْحِجَّهِ قَبْلَ أَنْ نُحْرِمَ فَاتَتْنَا الْمُتْعَهُ

ابواب ذبح ج ۱۰ وسائل باب ۱ ح ۴ و ۱۱.

ح ۴: عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْمُفْرِدِ قَالَ لَيْسَ عَلَيْهِ هَدْيٌ وَ لَا أُضْحِيَّهٌ

ح ۱۱: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ سَعِيدٍ الْأَعْرَجِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع مَنْ تَمَتَّعَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ... لَيْسَ عَلَيْهِ دَمٌ إِنَّمَا هِيَ حَجَّهٌ مُفْرَدَهٌ وَ إِنَّمَا الْأَضْحَى عَلَى أَهْلِ الْأَمْصَارِ (منظور امام این است که استحباب مؤکد برای اهل امصار و کسانی که در منی نیستند است و غیر مؤکدش برای حاضران در منی است که مشغول حج افراد هستند.)

اما مستحب بودن قربانی برای کسی که حج افراد می دهد نیز بر گرفته از از روایات است. ولی حکم به استحباب معارضی دارد که عبارت است از حدیث ۱۳ باب ۲۱ از ابواب اقسام الحج.

ر ۱۳ باب ۲۱: عَنِ ابْنِ جَبَلَهَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَرْأَهِ تَجِی ءُ مُتَمَتِّعَهً فَتَطْمَثُ قَبْلَ أَنْ تَطُوفَ بِالْبَیْتِ حَتَّی تَخْرُجَ إِلَی عَرَفَاتٍ قَالَ تَصِیرُ حَجَّهً مُفْرَدَهً قُلْتُ عَلَیْهَا شَیْ ءٌ قَالَ دَمٌ تُهَرِیقُهُ وَ هِیَ أُضْحِیَّتُهَا.

احتمالا مراد از ابی الحسن موسی بن جعفر علیه السلام است. ظاهر (علیها) در این روایت وجوب است خصوصا که می گوید که این قربانی جای اضحیه را می گیرد.

واضح است که جمع بینهما به حمل بر استحباب می باشد و می گوئیم که (علیها) دلالت بر استحباب دارد خصوصا که شاهد جمع هم داریم و آن این است که در روایت سابق خواندیم که (قُلْتُ فَعَلَیْهَا هَدْیٌ قَالَ لَا إِلَّا أَنْ تُحِبَّ أَنْ تَطَوَّعَ) و لفظ تطوع شاهد جمع است یعنی اگر می خواهد می تواند تطوعا و مستحبا قربانی کند.

بقی هنا شیء: گفتیم صورت و اجزاء حج تمتع با حج افراد یکی است با یک فرق که همان قربانی کردن است. اینکه می گوئیم که احکام آن دو حج با هم تفاوت های بسیاری دارد و صاحب جواهر از نظر حکم ۱۵ مورد اختلاف و تفاوت بین این دو حج را در در جلد ۱۸ ص ۷۵ به بعد ذکر می کند و ما به بعضی از آنها اشاره می کنیم.

۱. عمره و حج در تمتع با هم هستند در حالی که در حج افراد این دو از هم جدا می باشند و یکی ممکن است حج افراد را به جا آورد ولی عمره اش را به جا نیاورد و یا اصلا برای انجام عمره مستطیع نباشد که حج افراد او به تنهایی صحیح است ولی در حج تمتع اگر آن دو را از هم جدا کنیم حج نیز باطل است.

۲. عمره ی تمتع مقدم بر حج است ولی در حج افراد عمره اش مؤخر است.

۳. عمره ی تمتع در اشهر حج باید انجام شود (شوال، ذی القعده و ذی الحجه) اما عمره ی حج افراد ممکن است در غیر از آن (مثلا در محرم) انجام شود و اشکالی ندارد.

۴. محل احرام عمره ی تمتع مواقیت است و بعد هم نیت حج می کند و از داخل مکه محرم می شود ولی در حج افراد می تواند از خود مکه محرم شود و اگر از راهی به مکه می آید می تواند در مواقیت محرم شود.

۵. در حج تمتع، فرد نباید بعد از انجام عمره از مکه خارج شود ولی در حج افراد، فرد می تواند از مکه خارج شود و بعد بیاید و عمره را به جا آورد.

فرق بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۱۷

.Your browser does not support the audio tag

بحث در فرق بین عمره ی تمتع و حج تمتع است و اما در این فرع به سه فرق اشاره می کنند و در مسئله ی نهم می فرماید: صوره العمره المفرده کعمره التمتع إلا فی أمور: أحدها أن فی عمره التمتع یتعین التقصیر (حتما باید موها و ناخن ها را کوتاه کند) و لا یجوز الحلق (نباید سرش را از ته بتراشد) و فی العمره المفرده تخیر بینهما. ثانیها انه لا یکون فی عمره التمتع طواف النساء و ان کان احوط و فی العمره المفرده یجب طواف النساء ثالثها: میقات عمره التمتع احد المواقیت الآتیه و میقات عمره المفرده ادنی الحل و ان جاز فیها الاحرام من تلک المواقیت (یعنی در عمره ی مفرد بین ادنی الحل و بین مواقیت آتیه مخیر است.)

ص: ۴۱۱

از این رو ایرانیانی که از ایران به عمره می روند از مسجد شجره به عمره ی مفرده محرم می شوند و یا حجازی ها به طائف می روند و از قرن المنازل محرم می شوند. اما بعضی از ادنی الحل به مسجد تنعیم می روند و محرم می شوند.

از این رو در کلام امام هر سه فرق را در سه فرع بیان می کنیم.

الفرع الاول: در عمره ی تمتع فرد فقط باید تقصیر کند ولی در عمره ی مفرده بین تقصیر و حلق مخیر است.

قبل از بیان اقوال می گوئیم که در این فرع مسائل دیگری هم وجود دارد که امام رحمه الله آن را بیان نکرده است و ما بعد از بیان این فرع به آنها خواهیم پرداخت این فروع عبارتند از:

• اگر اشتباه کند و حلق کند باید کفاره بدهد.

• آیا تقصیر با سه تار مو هم جایز است یا نه بعضی گفته اند که این مقدار جایز است و بعضی گفته اند تقصیر به این مقدار تقصیر نمی گویند

• بعد از آنکه تقصیر کرد و از عمره ی تمتع خارج شد آیا می تواند سرش را بتراشد که گفته اند نمی تواند

• دیگر اینکه اگر عمره ی تمتع کسی در ماه شوال باشد و اگر سرش را بتراشد تا ایام حج دوباره موی سرش رشد می کند آیا باز هم نمی تواند حلق کند یا آنکه محذوری در حلق برای او نیست. (البته از بعضی از روایات استفاده می شود که فلسفه ی حرمت حلق در عمره این است که مقداری مو برای حلق کردن بعد از عمل حج وجود داشته باشد و اگر این فلسفه را قبول کنیم می توان در این فرع حکم به جواز داد.)

ص: ۴۱۲

اقوال مسئله: در این مسئله ادعای اجماع شده است. صاحب حدائق در ج ۱۶ ص ۲۹۹ در این مورد می گوید: المشهور بین الأصحاب رضوان الله علیهم أنه یلزم التقصیر فی العمره (مراد عمره ی تمتع است) و لا یجوز حلق الرأس و لو حلقه فعلیه دم ذهب إلیه الشیخ فی النهایه و المبسوط و ابن البراج و ابن إدریس و المحقق و العلامه و الشیخ الشهید و غیرهم قال فی الدروس: و الأصح تحریمه و لو بعد التقصیر و ذهب الشیخ فی الخلاف إلی أنه یجوز الحلق و التقصیر أفضل (از این رو شیخ در مسئله مخالف) قال (علامه) فی المختلف بعد نقل قول الخلاف: و کان یذهب إلیه والدی رحمه الله و الأصح القول المشهور.

صاحب حدائق در ادامه در ص ۳۳۲ می گوید: المشهور بین الأصحاب أن صفه العمره المفرده هو انه إذا دخل مکه طاف بالبیت طوافا واحد و صلی رکعتیه ثم سعی بین الصفا و المروه ثم قصر إن شاء أو حلق

صاحب ریاض در ج ۷ ص ۲۱۷ نیز این مسئله را متعرض می شود و ادعای خلافی در آن ذکر نمی کند.

صاحب جواهر هم این مسئله را در جاهای مختلفی بیان می کند و مهمترین آن در ج ۲۰ ص ۴۵۰ به بعد است که در مسئله ادعای اجماع می کند.

همان طور که خواندیم مخالف در مسئله شیخ در خلاف است و پدر علامه ی حلی و شافعی هم در مسئله مخالفت کرده و حلق را در عمره ی مفرده متعین می داند و غالب عامه در عمره ی مفرده حلق می کنند.

ص: ۴۱۳

اما روایات: در ج ۹ وسائل در ابواب تقصیر این روایات عمده در باب ۱، ۲، ۳ و ۴ ذکر شده است.

این روایات دو دسته است بعضی فقط در عمره ی تمتع از تقصیر سخن به میان آورده اند و بعضی حلق را نیز نفی می کنند.

روایات باب ۱:

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ أَبِی سَمَّاكٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حَدِیثِ السَّعْیِ قَالَ ثُمَّ قَصِّرْ مِنْ رَأْسِکَ مِنْ جَوَانِبِهِ وَ لِحْیَتِکَ وَ خُذْ مِنْ شَارِبِکَ وَ قَلِّمْ أَظْفَارَکَ وَ أَبْقِ مِنْهَا لِحَجِّکَ (از این عبارت فهمیده می شود که صدر این روایت برای عمره است) فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ أَحْلَلْتَ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ یُحِلُّ مِنْهُ الْمُحْرِمُ وَ أَحْرَمْتَ مِنْهُ.

البته همه ی این موارد را لازم نیست تقصیر کند بلکه فقط یک مورد واجب است و ما بقی مستحب.

ظاهر امر به تقصیر تعیین است نه تخییر از این رو با اینکه در این روایات اسمی از حلق به میان نیامده است بگوئیم که ظهور امر در تعیین است و فقط تقصیر واجب است.

ح ۲: وَ عَنْهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ طَوَافُ الْمُتَمَتِّعِ أَنْ یَطُوفَ بِالْکَعْبَهِ وَ یَسْعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ یُقَصِّرَ مِنْ شَعْرِهِ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِکَ فَقَدْ أَحَلَّ.

ح ۳: وَ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ ثُمَّ ائْتِ مَنْزِلَکَ فَقَصِّرْ مِنْ شَعْرِکَ وَ حَلَّ لَکَ کُلُّ شَیْ ءٍ.

دو قرینه در این روایت است که مشخص می شود که مراد از آن عمره ی تمتع است یکی این است که در عمره ی مفرده بعد از تقصیر همه چیز حلال نمی شود بلکه باید طواف نساء را انجام دهد از این رو مراد از عمره ی مزبور تمتع است نه عمره ی مفرده.

همچنین جمله ی (ثم ائت منزلک) بیشتر به عمره ی تمتع سازگار است زیرا چون فرد باید برای مدتی طولانی در مکه بماند و بعد از عمره حج را هم انجام دهد معمولا منزلی را اختیار می کند. (البته این برای تائید است)

ح ۴: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنْ صَفْوَانَ وَ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَیُّوبَ وَ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی جَمِیعاً عَنْ مُعَاوِیَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا فَرَغْتَ مِنْ سَعْیِکَ وَ أَنْتَ مُتَمَتِّعٌ فَقَصِّرْ مِنْ شَعْرِکَ مِنْ جَوَانِبِهِ وَ لِحْیَتِکَ وَ خُذْ مِنْ شَارِبِکَ وَ قَلِّمْ مِنْ أَظْفَارِکَ وَ أَبْقِ مِنْهَا لِحَجِّکَ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ أَحْلَلْتَ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ یُحِلُّ مِنْهُ الْمُحْرِمُ وَ أَحْرَمْتَ مِنْهُ فَطُفْ بِالْبَیْتِ تَطَوُّعاً مَا شِئْتَ

وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُعَاوِیَةَ بْنِ عَمَّارٍ مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ مِنْ شَعْرِکَ وَ تَرَکَ قَوْلَهُ وَ أَحْرَمْتَ

وَ رَوَاهُ الشَّیْخُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَعْقُوبَ

این روایت همانند روایت اول است.

روایات باب ۴ که از حلق نهی می کند:

ص: ۴۱۵

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَحَدِهِمَا ع فِي مُتَمَتِّعٍ حَلَقَ رَأْسَهُ فَقَالَ إِنْ كَانَ نَاسِياً أَوْ جَاهِلًا فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ وَ إِنْ كَانَ مُتَمَتِّعاً فِي أَوَّلِ شُهُورِ الْحَجِّ فَلَيْسَ عَلَيْهِ إِذَا كَانَ قَدْ أَعْفَاهُ شَهْراً (یعنی موهایش را رها کند تا یک ماه نمو کند و در روایت است اعفوا اللحاء یعنی شارب را بگیرید و بگذارید محاسن تان بلند شود.)

این روایت هم مرسله است و هم مضمره

مفهوم این روایت این است که اگر ناسی و جاهل نیست نباید حلق کند.

ح ۲: وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي حَدِيثٍ قَالَ وَ لَيْسَ فِي الْمُتْعَةِ إِلَّا التَّقْصِيرُ.

و حدیث سوم هم در مورد کفاره ی حلق است.

فرق بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۱۸

.Your browser does not support the audio tag

بحث اخلاقی:

وسائل الشیعه ج ۸ ح ۴ باب ۱۴۳ از ابواب آداب العشره: عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَمَّادٍ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لِعِيسَى ع يَا عِيسَى لِيَكُنْ لِسَانُكَ فِي السِّرِّ وَ الْعَلَانِيَةِ لِسَاناً وَاحِداً (در پنهان چیزی نگو که در آشکار بر خلاف آن بگویی) وَ كَذَلِكَ قَلْبُكَ إِنِّي أُحَذِّرُكَ نَفْسَكَ وَ كَفَى بِكَ خَبِيراً (من تو را برحذر می دارم و تو را شاهد خودم قرار می دهم که به این سه جمله عنایت داشته باشی) لَا يَصْلُحُ لِسَانَانِ فِي فَمٍ وَاحِدٍ وَ لَا سَيْفَانِ فِي غِمْدٍ وَاحِدٍ (دو شمشیر در یک نیام قرار نمی گیرد) وَ لَا قَلْبَانِ فِي صَدْرٍ وَاحِدٍ وَ كَذَلِكَ الْأَذْهَانُ (دو فکر متضاد نمی تواند در یک مغز وجود داشته باشد.)

ص: ۴۱۶

در تعلیمات دینی مسئله ی توحید و اخلاص بسیار مهم است. توحید از اصول خمسه است و حال آنکه اگر دقت کنیم می بینیم که توحید فقط یک اصل نیست بلکه خمیرمایه ی تمام اصول دین است و بعضی توحید را به نخ در تسبیح تشبیه می کنند که اگر آن نخ پاره شود تمام مهره ها پراکنده می شود. ولی تشبیه بهتری هم وجود دارد و آن اینکه توحید مانند روح است در بدن که تمام اوامر و نواهی و عقاید شرعی، جسم است و روحِ همه ی آنها توحید است. توحید، اصلی هم ردیف اصول دیگر نیست از این رو در قرآن مجید می بینیم که علاوه بر توحید ذات و صفات، توحید نبوت را هم بیان می کند (لا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ) (بقره / ۲۸۵) در مسائل مربوط به نماز هم می بینیم که نماز، قبله و امام در هر زمان واحد است. جامعه هم باید واحد باشد (وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ لا تَنازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَ تَذْهَبَ رِيحُكُمْ) (انفال / ۴۶) یعنی اگر نزاع کنید سست

می شوید و روح و قدرتان از بین می رود. و در جای دیگر می فرماید: (إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الَّذینَ یُقاتِلُونَ فی سَبیلِهِ صَفًّا کَأَنَّهُمْ بُنْیانٌ مَرْصُوصٌ) (صف / ۴) که همه در یک صف محکم بسیج شوند.

انسان نیز در چهره باید یک رنگ و رو باشد و یک زبان و یک قول داشته باشد. هر گونه دوگانگی در ظاهر و باطن و خلوت و جلوت همه نوعی از شرک است که اسلام از آن بیزار است. خداوند به حضرت عیسی در این روایت قدسی هشدار می دهد و می فرماید: (إِنِّی أُحَذِّرُکَ نَفْسَکَ وَ کَفَی بِکَ خَبِیراً)

مفهوم اخلاص هم اگر تحلیل شود به همین معنای توحید باز می گردد یعنی همه کار برای خدا باشد. ما باید در تمام مسائل خود اعم از سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و سایر امور باید دنبال اخلاص و توحید باشیم. ما نیز که لباس مقدس روحانی را بر تن داریم باید ظاهر و باطن مان یکی باشد آنچه در بالای منبر می گوییم باید در خانه نیز خودمان به آن عمل کنیم. نفاق مغایر آئین اسلامی است. ما نیز مطابق فرمایش امام باید بگوئیم جمهوری اسلامی نه یک کلمه بیشتر است و یک کلمه کمتر. زمزمه هایی که کم و بیش شنیده می شود که درآمد توریستی ما کم است و باید بر این اساس، کمی از قید و بندهای اسلامی خود کمتر کنیم کلامی کاملا اشتباه است. این امور با مسلمان بودن منافات دارد و دو شمشیر در یک نیام قرار نمی گیرد. ما نمی توانیم هر درآمدی را بپذیریم و از آن طرف هم بخواهیم اسلام را حفظ نمائیم.

بحث فقهی:

موضوع: فرق بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده

در مسئله ی نهم امام بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده سه فرق بیان می کرد. اولین فرق این بود که در عمره ی تمتع فقط باید تقصیر کرد ولی در عمره ی مفرده فرد بین حلق و تقصیر مخیر است.

ما تا به حال شش روایت در این زمینه نقل کرده ایم و اکنون به روایات دیگر می پردازیم.

در باب چهارم روایت ۲ و ۳ را خواندیم و اکنون به سراغ روایت ۵ می رویم:

ص: ۴۱۸

ر ۵: وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ مُتَمَتِّعٍ حَلَقَ رَأْسَهُ بِمَكَّةَ قَالَ إِنْ كَانَ جَاهِلًا فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ وَ إِنْ تَعَمَّدَ ذَلِكَ فِي أَوَّلِ شُهُورِ الْحَجِّ بِثَلَاثِينَ يَوْماً (سی روز قبل از انجام اعمال حج باشد) فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ (زیرا موهایش هنگام اعمال حج رشد می کند و بعد از اعمال به اندازه ی کافی مو دارد تا حلق کند) وَ إِنْ تَعَمَّدَ بَعْدَ الثَّلَاثِينَ يَوْماً الَّتِي يُوَفَّرُ فِيهَا الشَّعْرُ لِلْحَجِّ (تا مویش زیاد شود و بتواند برای حج حلق کند) فَإِنَّ عَلَيْهِ دَماً يُهَرِيقُهُ.

سند صدوق به جمیل صحیح است و سند روایت معتبر است.

ر ۱ باب ۵: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْمُعْتَمِرُ عُمْرَةً مُفْرَدَةً إِذَا فَرَغَ مِنْ طَوَافِ الْفَرِيضَةِ وَ صَلَاةِ الرَّكْعَتَيْنِ خَلْفَ الْمَقَامِ وَ السَّعْيِ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ حَلَقَ أَوْ قَصَّرَ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْعُمْرَةِ الْمَبْتُولَةِ (همان عمره ی مفرده است) فِيهَا الْحَلْقُ؟ قَالَ نَعَمْ وَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص قَالَ فِي الْعُمْرَةِ الْمَبْتُولَةِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ لِلْمُقَصِّرِينَ قَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُحَلِّقِينَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ لِلْمُقَصِّرِينَ فَقَالَ وَ لِلْمُقَصِّرِينَ.

این روایت در مورد عمره ی مفرده است که فرد در آن بین حلق و تقصیر مخیر است البته افضلیت حلق از آن استفاده می شود.

جلد ۱۰ وسائل باب ۷ از باب حلق و تقصیر ر ۸: عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا أَحْرَمْتَ فَعَقَصْتَ شَعْرَ رَأْسِكَ (موهای سرت را به هم بافتی) أَوْ لَبَّدْتَهُ (برای درمان یا پریشان نشدن موها با ماده ای مانند صمغ به هم چسباندی) فَقَدْ وَجَبَ عَلَيْكَ الْحَلْقُ وَ لَيْسَ لَكَ التَّقْصِيرُ وَ إِنْ أَنْتَ لَمْ تَفْعَلْ فَمُخَيَّرٌ لَكَ التَّقْصِيرُ وَ الْحَلْقُ فِي الْحَجِّ أَفْضَلُ وَ لَيْسَ فِي الْمُتْعَةِ إِلَّا التَّقْصِيرُ.

آخر روایت جمله ی آخر روایت است که در عمره ی تمتع فقط تقصیر جایز است.

روایت معارض:

ج ۹ ابواب التقصیر باب ۴ ر ۴: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ عَقَصَ رَأْسَهُ وَ هُوَ مُتَمَتِّعٌ فَقَدِمَ مَكَّةَ فَقَضَى نُسُكَهُ وَ حَلَّ عِقَاصَ رَأْسِهِ (موهای به هم بافته را باز کرد) وَ قَصَّرَ وَ ادَّهَنَ وَ أَحَلَّ قَالَ عَلَيْهِ دَمُ شَاةٍ.

این روایت معارض است زیرا می گوید که در عمره ی مفرده حلق لازم است و اگر کسی تقصیر کند باید گوسفندی را قربانی کند.

ولی می توان گفت که این همان موی به هم بافته شده است که اکنون باز شده است و در این مورد استثناء باید حلق شود (که به آن فتوا هم داده شده است) ولی در موارد دیگر همیشه باید در عمره ی تمتع تقصیر باشد نه حلق.

البته تنها کسی که از او در این مسئله خلاف نقل شده بود شیخ صدوق و پدر علامه است که آنها در عمره ی تمتع قائل به تخییر بین حلق و تقصیر شده بودند.

شیخ صدوق این روایات را به گونه ای توجیه کرده است که برای ما قابل قبول نیست. ایشان می فرماید: انسان هنگامی که می خواهد حلق کند ابتدا کمی از سر را حلق می کند و بعد به تدریج تمام سر را از این رو با حلق کردن بخشی از سر مصداق تقصیر حاصل می شود و از احرام بیرون می آید و بعد اگر همه ی سر را بتراشد دیگر از احرام بیرون آمده بوده و تکلیفی متوجه او نبوده است.

ص: ۴۲۰

اشکال کلام ایشان این است که تقصیر به معنای کوتاه کردن مو می باشد و اگر کسی بخش کوتاهی از مو را حلق کند این همان حلق است نه تقصیر ولی حلق ناقص.

فرق بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۲۱

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: فرق بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده

بحث در فرق بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده است و امام سه فرق بین این دو ذکر کرده است که اولین فرق این است که در عمره ی مفرده، فرد بین حلق و تقصیر مخیر است ولی در عمره ی تمتع فقط باید تقصیر کند.

این بحث را تمام کردیم و اکنون به اموری اشاره می کنیم:

الامر الاول: آیه ی ۲۷ سوره ی فتح در مورد حلق و تقصیر بحثی را مطرح می کند که متاسفانه به آن کمتر پرداخته است و صاحب جواهر هم به آن اشاره نکرده است. در این آیه می خوانیم: (لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرامَ إِنْ شاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُسَكُمْ وَ مُقَصِّرِينَ لا تَخافُونَ فَعَلِمَ ما لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذلِكَ فَتْحاً قَرِيبا)

شأن نزول آیه این است که پیغمبر اکرم در عالم رؤیا دیده بود که وارد مسجد الحرام شده است و به مسلمین وعده داده بود این امر به زودی محقق خواهد شد. در این ایام در سال ششم هجری واقعه ی حدیبیه واقع شد که مشرکین مانع شدند و پیامبر هم دستور داده بود که چون برای عمره به مکه می روند کسی سلاح با خود نبرد تا همه بدانند پیامبر قصد جنگ ندارد از این رو مسلمانان که سلاح نداشتند راهی نیافتند جز اینکه با مشرکین از در صلح در آیند و صلح هم انجام شد و یکی از مفاد آن این بود که از سال بعد به حج روند از این رو بدون آنکه موفق شوند به مکه بروند از همان مسیر برگشتند. هنگام برگشت، بعضی شروع به اعتراض کردند که چرا خواب پیغمبر تعبیر نشد آیه ی شریفه ی فوق نازل شد و فرمود که خواب پیامبر حق است و شما هم وارد مسجد الحرام خواهید شد در حالی که حلق یا تقصیر کرده اید.

ص: ۴۲۱

در این آیه پیشبینی هایی شده است که همه تحقق یافته است:داخل شدن در مسجد الحرام، در امن و امان بودن، و فتح قریب.

بعضی فتح قریب را به صلح حدیبیه تعبیر کرده اند و حال آنکه واضح است مراد فتح آینده است نه صلح حدبیه ای که تمام شده است. بعضی هم آن را به فتح خیبر تفسیر کرده اند که به نظر ما حق هم همین است.

اما نکته ی مورد بحث در آیه، عبارت محلقین و مقصرین است. باید دید که (واو) به معنای جمع است یا به معنای (أو) می باشد. حق این است که واو به معنای جمع نیست زیرا اتفاق بین آراء است که جمع بین آن دو (حلق و قصر) جایز نیست و ما در موارد مختلفی از قرآن به آیاتی بر می خوریم که واو به معنای او می باشد. مثلا در آیه ی ۳ سوره ی نساء می خوانیم: (وَ

إِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تُقْسِطُوا فِي الْيَتامى فَانْكِحُوا ما طابَ لَكُمْ مِنَ النِّساءِ مَثْنى وَ ثُلاثَ وَ رُباعَ) که واضح است قسمت آخر آیه ی به معنای او می باشد و یا آیه ی ۴۶ سوره ی سبا که می فرماید: (قُلْ إِنَّما أَعِظُكُمْ بِواحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنى وَ فُرادى)

البته واضح است که آیه ی سوره ی فتح در مورد عمره ی تمتع است نه عمره ی مفرده و از آنجا که آن سال نتوانستند به عمره روند و سال بعد رفتند اسم آن را عمره القضاء گذاشتند.

به هر حال به نظر ما این آیه ی بر مدعی دلالت دارد و به نظر ما آیه که به تقصیر اشاره می کند به معنای کوتاه کردن مو است نه کوتاه کردن ناخن زیرا به آن تقلیم می گویند و اگر آن را هم شامل شود باز مشکلی ایجاد نمی شود.

ص: ۴۲۲

الامر الثانی: در تقصیر چه مقدار از مو را باید کم کرد.

بعضی از عامه گفته اند که سه خال مو هم کافی است. ابن قدامه در مغنی ج ۳ ص ۴۱۲ می گوید: قال الشافعی یجزیه التقصیر من ثلاث شعرات و اختار ابن المنذر انه یجزیه ما یقع علیه اسم التقصیر (آنی که در عرف به آن تقصیر بگویند)

به نظر ما قطعا به سه شعر نمی توان اکتفا کرد زیرا عرفا به آن تقصیر نمی گویند.

الامر الثالث: در عمره ی تمتع که واجب است تقصیر کنند اگر کسی حلق بکند آیا کفاره به گردنش می افتد یا نه؟

مشهور و معروف این است که باید کفاره بدهد ولی بعضی مانند صاحب جواهر در ج ۲۰ ص ۴۵۴ در وجوب کفاره اشکال کرده اند. در مورد وجوب کفاره سه روایت وارد شده است و صاحب جواهر در هر سه روایت اشکال کرده است ولی این بحث را بسیار دقیق و مفصل بحث کرده است.

این روایات در وسائل در ج ۹، باب ۴ از ابواب تقصیر وارد شده است:

ر ۵: عَنْ جَمِیلِ بْنِ دَرَّاجٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ مُتَمَتِّعٍ حَلَقَ رَأْسَهُ بِمَکَّهَ قَالَ إِنْ کَانَ جَاهِلًا فَلَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ وَ إِنْ تَعَمَّدَ ذَلِکَ فِی أَوَّلِ شُهُورِ الْحَجِّ بِثَلَاثِینَ یَوْماً فَلَیْسَ عَلَیْهِ شَیْ ءٌ وَ إِنْ تَعَمَّدَ بَعْدَ الثَّلَاثِینَ یَوْماً الَّتِی یُوَفَّرُ فِیهَا الشَّعْرُ لِلْحَجِّ فَإِنَّ عَلَیْهِ دَماً یُهَرِیقُهُ.

این روایت صحیحه است

صاحب جواهر ابتدا اشکال می کند که عبارت (حلق راسه بمکه) دلالت ندارد که حلق برای اتمام عمل عمره باشد بلکه ممکن است بعد از عمل عمره اتفاق افتاده باشد زیرا بعضی گفته اند که بعد از ایام عمره فرد نباید سرش را بتراشد و باید توفیر شعر کند و بگذارد مویش رشد کند بنابراین ربطی به مسئله ی احرام عمره نخواهد داشت.

اشکال دیگر صاحب جواهر این است که کسی فتوا نداده است که بین ثلاثین یوما و کمتر فرق است.

نقول: ما می توانیم از روایت دفاع کنیم که وقتی مطابق روایت بعد از تقصیر و تمام شدن عمره با آنکه توفیر شعر مستحب است اگر کسی حلق کند باید کفاره بدهد پس قبل از آن که از احرام بیرون نیامده است به طریق اولی اگر حلق کند باید کفاره بدهد و فلسفه در کفاره در هر دو این است که باید مقداری مو بر سرش باشد که بتواند در منی بعد از انجام حج حلق کند.

همچنین اینکه کسی در فتوا بین بین سی روز و کمتر تفصیل نداده است هم قابل جواب است و آن اینکه این مسئله را کسی متعرض نشده است نه آنکه متعرض شده باشند و رد کرده باشند از این رو عدم ذکر مسئله مصداق اعراض از این مسئله نیست و ما چون مانعی در این تفصیل نمی بینیم به آن فتوا می دهیم و اضافه می کنیم که سی روز موضوعیت ندارد و حتی از سی روز بیشتر هم می شود.

ح ۳: عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع الْمُتَمَتِّعُ أَرَادَ أَنْ يُقَصِّرَ فَحَلَقَ رَأْسَهُ قَالَ عَلَيْهِ دَمٌ يُهَرِيقُهُ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ أَمَرَّ الْمُوسَى عَلَى رَأْسِهِ حِينَ يُرِيدُ أَنْ يَحْلِقَ.

صاحب جواهر اشکال می کند که این روایت مربوط به کسی است که سهو کرده است و مورد عمد را شامل نمی شود.

ص: ۴۲۴

مضافا بر اینکه سند روایت هم ضعیف است (ظاهرا به دلیل وجود محمد بن سنان است)

نقول: ممکن است مراد سهل انگاری و مسامحه کاری است یعنی از روی بی توجهی سرش را به جای تقصیر حلق کرد از این رو این روایت هم در حکم عمد است (به قرینه ی روایت دیگری که در این مسئله وارد شده است.)

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَحَدِهِمَا ع فِي مُتَمَتِّعٍ حَلَقَ رَأْسَهُ فَقَالَ إِنْ كَانَ نَاسِياً أَوْ جَاهِلًا فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْ ءٌ وَ إِنْ كَانَ مُتَمَتِّعاً فِي أَوَّلِ شُهُورِ الْحَجِّ فَلَيْسَ عَلَيْهِ إِذَا كَانَ قَدْ أَعْفَاهُ شَهْراً.

این روایت مرسله است.

مفهوم این روایت این است که اگر فرد عالم و متعمد باشد و فاصله هم کم باشد (کمتر از یک ماه) فرد مسئول است و به قرینه ی روایات قبل، مسئولیتش این است که باید قربانی کند.

صاحب جواهر در مورد این روایت هم می گوید که هم ضعف سند دارد و هم اشکالات قبلی در آن وارد می شود.

فرق بین عمرهٔ تمتع و عمرهٔ مفرده ۸۹/۰۱/۲۲

Your browser does not support the audio tag.

موضوع: فرق بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده

بحث در مسئله ی نهم و بیان فرق عمره ی تمتع و عمره ی مفرده است. اولین فرق این بود که در عمره ی مفرده، فرد بین حلق و تقصیر مخیر است ولی در عمره ی تمتع فقط باید تقصیر کرد و یا تقلیم کرد (ناخن گرفت) و حلق جایز نیست و گفته شده که کفاره هم دارد.

ص: ۴۲۵

در جلسه ی قبل حدیث معارضی را برای این حکم بیان کردیم و آن را دوباره مطرح می کنیم: ج ۹ ابواب التقصیر باب ۴ ر ۴: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ عَقَصَ رَأْسَهُ (موهایش را تراشیده بود) وَ هُوَ مُتَمَتِّعٌ (در عمره ی تمتع بود) فَقَدِمَ مَكَّةَ فَقَضَى نُسُكَهُ وَ حَلَّ عِقَاصَ رَأْسِهِ (موهای به هم بافته را باز کرد) وَ قَصَّرَ وَ ادَّهَنَ وَ أَحَلَّ قَالَ عَلَيْهِ دَمُ شَاةٍ. این روایت معارض است از این رو که این فرد موهایش را کوتاه کرده است و وظیفه اش هم همان بوده است ولی این روایت می گوید که در صورت تقصیر باید باید گوسفندی را قربانی کند.

صاحب وسائل این روایت را توجیه می کند و می گوید: أقول التقصیر محمول علی الحلق قبل محله یعنی تقصیر در اینجا به معنای حلق است آن هم قبل از آنکه به محلش که حج است برسد.

بله اگر تقصیر به معنای حلق باشد مشکل حل می شود ولی این توجیه خلاف ظاهر است ولی جواب دیگری هم می توان برای آن تصور کرد و آن اینکه کسی که موهایش را پیچیده است باید حلق کند و در روایات دستور داده شده است که دو نفر باید موهایشان را در عمره بتراشند یکی کسانی هستند که موهایشان را به هم پیچده است و دیگر کسانی که موهایشان را با صمغ به هم چسبانده اند. حال این فرد موهایش به هم بافته شده بود و می بایست حلق می کرد ولی موهایش را باز کرد که از حلق فرار کند و حال آنکه وظیفه اش حلق بوده است و او نکرد و باید از باب کفاره قربانی دهد.

ص: ۴۲۶

علی فرض هم که معارض باشد و قابل توجیه نباشد می گوییم که در برابر روایات متعددی که در مورد وظیفه ی متمتع بود نمی تواند ایستادگی کند خصوصا که اصحاب هم از آن اعراض کرده اند.

و اما بحث در اینکه اگر حلق کند باید قربانی کند و ما سه روایت را خواندیم و اشکالات صاحب جواهر را بیان کردیم و از آن اشکالات جوابی ذکر کردیم صاحب جواهر بعد از بیان اشکالات می گوید ولی که اگر حلق کرد احوط این است که قربانی کند.

ر ۱ باب ۴: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَمِيلٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَحَدِهِمَا ع فِي مُتَمَتِّعٍ حَلَقَ رَأْسَهُ فَقَالَ إِنْ كَانَ نَاسِياً أَوْ جَاهِلًا فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ وَ إِنْ كَانَ مُتَمَتِّعاً فِي أَوَّلِ شُهُورِ الْحَجِّ فَلَيْسَ عَلَيْهِ إِذَا كَانَ قَدْ أَعْفَاهُ شَهْراً

صاحب جواهر در این اشکال کرده بود که این روایت متضمن فتوایی است که کسی به آن عمل نکرده است.

ما نیز در جواب گفتیم ما به آن می توانیم فتوا دهیم و فرد اگر بداند که بعد از یک ماه یا بیشتر اگر بداند موهایش به اندازه ی کافی رشد کرده است می تواند در عمره ی تمتع حلق کند.

بله این روایت مرسله است و سندش ضعیف می باشد.

نتیجه اینکه صاحب جواهر در مسئله احتیاط می کند و ما هم می گوئیم این احتیاط خوب است و ما قائل به الاقوی هستیم که قربانی دادن لازم باشد.

ص: ۴۲۷

مشکلی در اینجا وجود دارد و آن این است که از لحن تعدادی از روایات استفاده می شود که عدم حلق در عمره ی تمتع برای این است که برای حلق کردن در منی مقداری مو بر سر بماند. این در حالی است که ما حلق در منی را هم واجب نمی دانیم و می گوئیم که فرد (حتی اگر صروره باشد) بین حلق و تقصیر در منی مخیر است و مشهور هم به همین فتوی داده اند. از این رو می گوئیم که اگر کسی می خواهد حلق را در منی انجام دهد (که افضل ز تقصیر است) باید از باب مقدمه ی مستحب در عمره ی تمتع موهایش را حلق نکند. حال آیا ترک مقدمه ی مستحب جریمه دارد و کسی که این مقدمه را ترک کند باید قربانی کند؟

ما برای حل مشکل از به وجوب قربانی کردن فتوا نمی دهیم و قائل به احتیاط شده می گویم الاحوط وجوبا فرد اگر در عمره ی تمتع حلق کند باید قربانی دهد.

الامر الرابع: آیا می توان در جواز حلق در عمره ی تمتع به روایت صحیحه ی جمیل که بین فاصله شدن یک ماه و بیشتر و عدم آن تفصیل می دهد قائل شد یا نه؟

اشکال این قول این است که اصحاب متعرض این تفصیل نشده اند و صاحب جواهر هم می فرماید که قول به تفصیل مخالف اطلاق کلمات اصحاب است که گفته اند مطلقا باید حلق نکند و بین یک ماه و بیشتر تفصیل نداده اند.

ما می گوئیم که مانعی ندارد که به این روایت عمل کنیم از این رو اگر یک ماه فاصله شود و موها به اندازه ی کافی رشد کند فرد می تواند در عمره ی تمتع موهای سرش را حلق کند.

ص: ۴۲۸

مضافا بر اینکه اصحاب بیشتر سراغ احتیاط می روند و چون تفصیل ندادن بین یک ماه و کمتر خلاف احتیاط است اصلا متذکر این روایت نشده اند.

اما فرق دومی که بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده است این است که در عمره ی تمتع طواف نساء وجود ندارد ولی در عمره ی مفرده باید طواف نساء را انجام داد.

امام در این بخش از مسئله ی ۹ می فرماید: صوره العمره المفرده کعمره التمتع إلا فی أمور: ثانیها أنه لا یکون فی عمره التمتع طواف النساء وإن کان أحوط ، وفی العمره المفرده یجب طواف النساء

اقوال علماء: کشف اللثام ج ۵ ص ۴۸۳ می گوید: و طواف النساء واجب فی الحج مطلقا و العمره المبتوله (دون عمره التمتع) وفاقا للمشهور.

الحدائق الناضره ج ۱۶ ص ۳۰۵: المشهور بین الأصحاب (رضوان الله تعالی علیهم) بل ادعی العلامه فی المنتهی أنه لا یعرف فیه خلافا هو عدم وجوب طواف النساء فی عمره التمتع و نقل الشهید فی الدروس عن بعض الأصحاب قولا بأن فی المتمتع بها طواف النساء و هو مع جهل قائله مردود بالأخبار المستفیضه.

ریاض المسائل ج ۷ ص ۸۳: کل محرم یلزمه طواف النساء رجلا کان أو امرأه أو صبیا أو خصیا) فی حج کان بجمیع أنواعه أو عمره بأنواعها (إلا العمره المتمتع بها) بعد در عمره ی مفرده ادعای اجماع می کند که طواف نساء لازم است.

صاحب جواهر هم در ج ۱۹ می گوید: نعم هو واجب فیها (عمره) بجمیع أنواعها (مراد عمره ی تمتع است و عمره ی قران و افراد (دون المتمتع بها) فإنه لا یجب فیها بلا خلاف محقق أجده فیه و إن حکاه فی اللمعه عن بعض الأصحاب و أسنده فی الدروس إلی النقل لکن لم یعین القائل و لا ظفرنا به و لا أحد ادعاه سواه.

بعد صاحب جواهر می گوید آنچه سیره ی مسلمین و شیعه بر آن جاری شده است این است که احدی (حتی در زمان ما و قبل از زمان ما) کسی طواف نساء را در عمره ی تمتع انجام نمی دهد.

(البته انجام طواف نساء در عمره ی تمتع مستحب است.)

خلاصه اینکه اکثر قریب به اتفاق قائل به عدم وجوب طواف نساء در عمره ی تمتع هستند و مخالف در مسئله هم شناخته شده نیست و ان شاء الله در جلسه ی بعد به روایات آن خواهیم پرداخت.

فرق عمره ی تمتع با عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۲۳

Your browser does not support the audio tag.

موضوع: فرق عمره ی تمتع با عمره ی مفرده

اما در مسئله ی نهم بین دو عمره سه فرق بیان کرده است. فرق دوم مربوط به این است که عمره ی تمتع طواف نساء ندارد ولی طواف نساء دارد.

از نظر اقوال این مسئله مسلم و اجماعی است. گاه تعبیر شده بود (لا اجد فیها مخالفا) و گاه تعبیر به اجماع شده و تنها قیلی که قائلش هم معلوم نیست پیدا شده بود که می گفت در عمره ی تمتع هم طواف نساء واجب است.

ابتدا باید سراغ اصل در مسئله برویم: اصل در مسئله برائت است زیرا هنگامی که در وجوب چیزی شک کنیم اصل برائت در آن جاری می شود و اگر شک کنیم که آیا طواف نساء در عمره ی تمتع لازم است یا نه در آن برائت جاری می کنیم.

ان قلت: در اینجا باید استصحاب حرمت را جاری کنیم زیرا در حال احرام نساء بر شخص حرام بود و حال نمی دانیم که با تقصیر حلال شده است یا نه در نتیجه حرمت آن را استصحاب می کنیم.

ص: ۴۳۰

قلنا: اگر کسی استصحاب را در شبهات حکمیه جاری بداند بعید نیست که در اینجا استصحاب را بر برائت مقدم کند. (غالبا در جایی که استصحاب با برائت معارض شود استصحاب مقدم می باشد) زیرا ادله ی استصحاب از برائت اخص است چرا که استصحاب در جایی است که حالت سابقه ای وجود داشته باشد ولی برائت در هر جا جاری می شود چه حالت سابقه داشته باشد یا نه.

به هر حال با وجود روایات دیگر نوبت به اصل نمی رسد.

روایات: روایات مطابق قول مجمعین است.

روایات بر دو قسم است بعضی می گوید که بعد از تقصیر همه چیز بر فرد حلال می شود. (عموم این روایات نساء را هم شامل می شود.)

طائفه ی دیگر از روایات تصریح می کند که فقط در عمره ی مفرده طواف نساء وجود دارد نه در عمره ی مفرده.

بعد از بیان این دو دسته از روایات سراغ چند روایت می رویم که معارض است.

این روایات عمده در این ابواب آمده است: باب ۱ و ۳ از ابواب تقصیر و باب ۸۲ از ابواب طواف.

روایات باب ۱

ر ۱: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِی سَمَّاكٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حَدِيثِ السَّعْيِ قَالَ ثُمَّ قَصِّرْ مِنْ رَأْسِکَ مِنْ جَوَانِبِهِ وَ لِحْيَتِکَ وَ خُذْ مِنْ شَارِبِکَ وَ قَلِّمْ أَظْفَارَکَ (ناخن هایت را کوتاه کن) وَ أَبْقِ مِنْهَا لِحَجِّکَ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ أَحْلَلْتَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُحِلُّ مِنْهُ الْمُحْرِمُ وَ أَحْرَمْتَ مِنْهُ. (چیزهایی که از آنها احرام بستی و بر تو حرام بود همه حلال می شود)

ر ۲: وَ عَنْهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ طَوَافُ الْمُتَمَتِّعِ (مراد عمره ی تمتع است) أَنْ یَطُوفَ بِالْکَعْبَهِ وَ یَسْعَی بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ یُقَصِّرَ مِنْ شَعْرِهِ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِکَ فَقَدْ أَحَلَّ.

ر ۳: وَ عَنْهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ ثُمَّ ائْتِ مَنْزِلَکَ فَقَصِّرْ مِنْ شَعْرِکَ وَ حَلَّ لَکَ کُلُّ شَیْ ءٍ.

صاحب وسائل این حدیث را تقطیع کرده است و صدر آن را ذکر نکرده است و این روایت مربوط به عنوان عمره ی تمتع می باشد.

ر ۴: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ عَنْ صَفْوَانَ وَ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ فَضَالَهَ بْنِ أَیُّوبَ وَ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی جَمِیعاً عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا فَرَغْتَ مِنْ سَعْیِکَ وَ أَنْتَ مُتَمَتِّعٌ فَقَصِّرْ مِنْ شَعْرِکَ مِنْ جَوَانِبِهِ وَ لِحْیَتِکَ وَ خُذْ مِنْ شَارِبِکَ وَ قَلِّمْ مِنْ أَظْفَارِکَ وَ أَبْقِ مِنْهَا لِحَجِّکَ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِکَ فَقَدْ أَحْلَلْتَ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ یُحِلُّ مِنْهُ الْمُحْرِمُ وَ أَحْرَمْتَ مِنْهُ فَطُفْ بِالْبَیْتِ تَطَوُّعاً مَا شِئْتَ.

ر ۲ باب ۳ از ابواب تقصیر

عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنِّی لَمَّا قَضَیْتُ نُسُکِی لِلْعُمْرَهِ أَتَیْتُ أَهْلِی (با همسرم مواقعه کردم) وَ لَمْ أُقَصِّرْ قَالَ عَلَیْکَ بَدَنَهٌ قَالَ قُلْتُ إِنِّی لَمَّا أَرَدْتُ ذَلِکَ مِنْهَا وَ لَمْ تَکُنْ قَصَّرَتْ (و او هنوز تقصیر نکرده بود) امْتَنَعَتْ فَلَمَّا غَلَبْتُهَا قَرَضَتْ بَعْضَ شَعْرِهَا بِأَسْنَانِهَا (مقداری از موهایش را با دندانش کند) فَقَالَ رَحِمَهَا اللَّهُ کَانَتْ أَفْقَه مِنْکَ عَلَیْکَ بَدَنَهٌ وَ لَیْسَ عَلَیْهَا شَیْ ءٌ.

ر۴: عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ امْرَأَةٍ مُتَمَتِّعَةٍ عَاجَلَهَا زَوْجُهَا قَبْلَ أَنْ تُقَصِّرَ فَلَمَّا تَخَوَّفَتْ أَنْ يَغْلِبَهَا أَهْوَتْ إِلَى قُرُونِهَا (به سراغ گیسوهایی که در اطراف پیشانی اش بود رفت) فَقَرَضَتْ مِنْهَا بِأَسْنَانِهَا وَ قَرَضَتْ بِأَظَافِيرِهَا (مقداری از ناخنش را با دندانش کند) هَلْ عَلَيْهَا شَيْ ءٌ قَالَ لَا لَيْسَ كُلُّ أَحَدٍ يَجِدُ الْمَقَارِيضَ (همه ی افراد که قیچی پیدا نمی کنند اگر کسی پیدا نکرد می تواند با وسیله ی دیگری مویش را کوتاه کند)

این حدیث هم مانند حدیث ۲ هم از حلبی است و هم از امام صادق و مضمون هر دو هم یکی است.

خلاصه اینکه همه ی این روایات به اطلاق دلالت می کند که طواف نساء لازم نیست هرچند اسمی از طواف نساء در این روایات برده نشده است.

اما روایات باب ۸۲ از ابواب طواف که تصریح به مسئله دارد.

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى قَالَ كَتَبَ أَبُو الْقَاسِمِ مُخَلَّدُ بْنُ مُوسَى الرَّازِيُّ إِلَى الرَّجُلِ ع يَسْأَلُهُ عَنِ الْعُمْرَةِ الْمَبْتُولَةِ (عمره ی مفرده) هَلْ عَلَى صَاحِبِهَا طَوَافُ النِّسَاءِ وَ الْعُمْرَةِ الَّتِي يُتَمَتَّعُ بِهَا إِلَى الْحَجِّ فَكَتَبَ أَمَّا الْعُمْرَةُ الْمَبْتُولَةُ فَعَلَى صَاحِبِهَا طَوَافُ النِّسَاءِ وَ أَمَّا الَّتِي يُتَمَتَّعُ بِهَا إِلَى الْحَجِّ فَلَيْسَ عَلَى صَاحِبِهَا طَوَافُ النِّسَاءِ.

این روایت مضمره است زیرا اسمی از امام در آن نیست

ح ۶: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ الْعَبَّاسِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى قَالَ سَأَلَهُ أَبُو حَرْثٍ عَنْ رَجُلٍ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَطَافَ وَ سَعَى وَ قَصَّرَ هَلْ عَلَيْهِ طَوَافُ النِّسَاءِ قَالَ لَا إِنَّمَا طَوَافُ النِّسَاءِ بَعْدَ الرُّجُوعِ مِنْ مِنًى (یعنی طواف نساء در حج است)

ص: ۴۳۳

این روایت نیز مضمره است

البته طواف نساء در عمره ی مفرده هم هست ولی آن را از روایات دیگر متوجه می شویم.

روایات معارض:

در همین باب چند روایت معارض وجود دارد که از همه مهم تر روایت هفتم است.

ر ۷ باب ۸۲: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حَفْصٍ الْمَرْوَزِيِّ عَنِ الْفَقِيهِ ع قَالَ إِذَا حَجَّ الرَّجُلُ فَدَخَلَ مَكَّةَ مُتَمَتِّعاً فَطَافَ بِالْبَيْتِ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَلْفَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ ع وَ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ قَصَّرَ فَقَدْ حَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا النِّسَاءَ لِأَنَّ عَلَيْهِ لِتَحِلَّه النِّسَاءِ طَوَافاً وَ صَلَاةً. در بعضی از نسخ (طوافان و صلاه) آمده است که صحیح نیست زیرا اولا اسم ان باید منصوب باشد (طوافین) و ثانیا دو طواف وجود ندارد.

مراد از الفقیه امام هفتم یا امام رضا علیهما السلام است چون سلیمان بن حفص از اصحاب امام رضا می باشد.

در سند این روایت فقط در سلیمان بن حفص گفتگو است و چون این روایات معارض اندک اند باید سند آنها را بررسی کنیم. در کتاب تنقیح المقال آمده است: لم یتعرض له اکثر علماء الرجال (در جامع الرواه هم از احدی توثیق او ذکر نشده است و تنها مرحوم بهبانی از عیون اخبار الرضا نقل می کند که او از اکابر علمای خراسان بود و از کسانی بود که با امام رضا علیه السلام مباحثه کرد و بعد از بحث با ایشان شیعه شد) بعد می گوید که از کلام صدوق استفاده می شود که او ثقه باشد و در امالی در روایتی که سلیمان در سند آن ذکر شده است تعبیر به صحیحه کرده است. مجلسی پدر هم در شرح استبصار گفته است که او ثقه می باشد و علامه ی طباطبائی بحر العلوم هم گفته است که اگر روایتی را فقط سلیمان نقل کند من به آن روایت عمل می کنم. سپس ممقانی اضافه می کند که اظهر این است که او ثقه است و اگر ثقه نباشد لا اقل امامی ممدوح است.

ص: ۴۳۴

تردید ممقانی به سبب این بوده است که اکثر علمای برجسته ی رجال او را توثیق نکرده است از این رو نمی توان به این روایت او اطمینان حاصل کرد.

اما دلالت روایت: صاحب وسائل به نقل از شیخ طوسی توجیهی برای این روایت بیان کرده است و می گوید: حمله الشیخ و غیره علی لزومه فی الحج لا فی العمره و هو قریب فان الفرض فی اوله دخول مکه بعد التلبس بحج التمتع (زیرا در ابتدا می گوید که فرد داخل مکه شده است از این رو یعنی اعمال عمره را تمام کرد و بعد وارد مکه شده است برای اعمال حج)

به نظر ما مراد از روایت این است که فرد برای تمتع وارد مکه شده است زیرا در اول روایت است (دخل مکه متمتعا) ثانیا تقصیر حج، باید در منی انجام بگیرد نه در مکه و حال آنکه روایت می گوید که فرد وارد مکه شد و بعد از آن که سعیش تمام شد تقصیر کرد از این رو مراد از روایت عمره ی تمتع است نه حج.

فرق عمره ی تمتع با عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۲۴

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: فرق عمره ی تمتع با عمره ی مفرده.

بحث در مسئله ی نهم است که فروق عمره ی تمتع و عمره ی مفرده را بیان می کرد. دو فرع اول را خواندیم.

فرع دوم این بود که که در عمره ی تمتع طواف نساء نیست ولی در عمره ی مفرده طواف نساء هست. در این زمینه هشت روایت ذکر کردیم که منحصر به این روایات هم نیست. بخشی از احادیث می گوید که در عمره ی مفرده طواف نساء هست و بخشی می گوید که در عمره ی تمتع طواف نساء نیست و بعضی از روایات هم متعرض هر دو شده بود (از طریق مفهوم و منطوق) مشهور هم به این احادیث عمل کرده بودند.

ص: ۴۳۵

دو نوع معارض وجود دارد بعضی ناظر به عمره ی تمتع است که می گوید طواف نساء در آن هست و بعضی ناظر به عمره ی مفرده است که می گوید طواف نساء ندارد.

ح ۷ باب ۸۲ از ابواب طواف: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حَفْصٍ الْمَرْوَزِيِّ عَنِ الْفَقِيهِ ع قَالَ إِذَا حَجَّ الرَّجُلُ فَدَخَلَ مَكَّةَ مُتَمَتِّعاً فَطَافَ بِالْبَيْتِ وَ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَلْفَ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ ع وَ سَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ قَصَّرَ فَقَدْ حَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا النِّسَاءَ لِأَنَّ عَلَيْهِ لِتَحِلَّةِ النِّسَاءِ طَوَافاً وَ صَلَاةً.

مشکل سندی این روایت در سلیمان بن حفص است و صاحب جواهر هم سند این روایت را ضعیف می داند و ظاهرا نظرش به سلیمان است. در جلسه ی قبل گفتیم که او در کلام بعضی از بزرگان مانند مجلسی پدر، صدوق، علامه ی طباطبایی و امثال آن توثیق شده است ولی صاحبان کتب معروف رجال مانند کشی، خلاصه ی علامه و امثال آن در مورد او توثیقی ذکر نکرده

انـد. البته در اینکه او فرد عالمی بوده و با حضـرت رضا مباحثه کرد و قانع شد و به سـمت حق گروید شـکی نیست. به هر حال انسـان در توثیق او گرفتـار تردیـد می شود. زیرا دانشـمند بودن و امـامیه بودن و امثال آن غیر از ثقه بودن است. ممقانی هم در وثاقت او دچار تردید شده است (خصوصا که او در توثیق رجال سخت گیر نیست)

البته بایـد توجه داشت که کلمات اهل رجال را در توثیق یک فرد و عـدم آن از باب اهل خبره می توان پذیرفت ولی اگر افراد دیگر کسـی را توثیق کنند باید از قرائن و شواهد به کلام آنها یقین پیدا کنیم و الا نمی توانیم به کلام آنها بسـنده کنیم. از این رو اگر روایتی فقط از سلیمان نقل شده باشد و مخالف مشهور هم باشد نمی توانیم به مضمون آن فتوا دهیم.

ص: ۴۳۶

مراد از این روایت مزبور نیز عمره است نه حج زیرا تقصیر حج در منی است نه در مکه و این روایت در مکه است از این رو این روایت معارض می شود.

به نظر ما بهترین حمل و توجیه برای این روایت این است که آن را حمل بر استحباب کنیم.

سلمنا که قائل به تعارض شویم در این صورت از باب خذ بما اشتهر بین اصحابک می گوییم روایاتی که می گفت طواف نساء در عمره ی تمتع نیست مقدم است.

اما دو روایتی که با وجوب طواف نساء در عمره ی مفرده معارض است.

ر ۹ و ۱۰ باب ۸۲ از ابواب طواف.

ر ۹: ٭عَنْ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ أَبِی خَالِدٍ مَوْلَى عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع عَنْ مُفْرِدِ الْعُمْرَهِ عَلَيْهِ طَوَافُ النِّسَاءِ قَالَ لَيْسَ عَلَيْهِ طَوَافُ النِّسَاءِ .

سند این روایت به ابی خالد ضعیف است.

مرحوم شیخ طوسی توجیه عجیبی برای این روایت ذکر کرده است و گفته است این روایت مربوط به کسی است که عمره ی مفرده بجا آورده و در اشهر حج نیز هست و می خواهد به عمره ی تمتع عدول کند تا حج تمتع را هم بجا آورد. (البته این عدول جایز است) و وقتی قبل از طواف نساء عدول کرد طواف نساء نیز از او ساقط می شود.

البته واضح است که این حمل بسیار بعید است زیرا قرینه ای بر این عدول نداریم از این رو به دلیل ضعف سند این روایت را کنار می گذاریم.

ص: ۴۳۷

ر ۱۰ باب ۸۲: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ سَيْفٍ عَنْ يُونُسَ رَوَاهُ قَالَ لَيْسَ طَوَافُ النِّسَاءِ إِلَّا عَلَى الْحَاجِّ

این روایت موقوفه است (یعنی نسبت به مروی عنه توقف کرده است و امام در آن مطرح نیست) مضافا بر اینکه سیف و یونس هم مجهول اند و نمی دانیم آن دو چه کسانی هستند.

علی فرض اینکه این روایت قابل عمل باشد قدرت معارضه با روایات گذشته را ندارد زیرا آن روایات مشهور بود و بر آن ادعای اجماع شده بود و روایات آن هم متعدد بود که در آن صحاح هم وجود داشت.

امام در تحریر بعد از ذکر این مسئله می فرماید که احوط این است که در عمره ی تمتع هم طواف نساء را به جا آورند.

این احوط استحبابی است و دلیل آن روایت ۷ (روایت سلیمان بن حفص) و روایت ۲ باب ۸۲ است که عبارت بود از عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ عُمَرَ أَوْ غَيْرِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ الْمُعْتَمِرُ يَطُوفُ وَ يَسْعَى وَ يَحْلِقُ قَالَ وَ لَا بُدَّ لَهُ بَعْدَ الْحَلْقِ مِنْ طَوَافٍ آخَرَ (که بگوئیم مراد از طواف آخر همان طواف نساء باشد)

البته همان طور که صاحب جواهر هم تصریح کرده است معمول نیست که بعد از عمره ی تمتع طواف نساء به جا آورند.

فرق سوم بین عمره ی تمتع و عمره ی مفرده

امام در بیان این فرع در مسئله ی سوم می فرماید: ثالثها میقات عمره التمتع أحد المواقیت الآتیه ومیقات العمره المفرده أدنی الحل و إن جاز فیها الاحرام من تلك المواقیت.

ص: ۴۳۸

یعنی میقات عمره ی مفرده ادنی الحل است و میقات عمره ی تمتع مواقیت خمسه.

مراد از ادنی الحل یعنی مرز حرم. حرم از چهار طرف یکسان نیست و کعبه فقط یک طرف حرم قرار گرفته است نزدیک ترین حد حرم تنعیم است و حدود دیگر آن مانند جعرانه و امثال آن دورتر می باشد. البته کسانی که از راه دور برای عمره ی مفرده می آیند از هر میقاتی که عبور می کنند باید از همان جا محرم شوند زیرا عبور از میقات بدون احرام جایز نیست از این رو کسانی که از ایران مثلا به عمره می روند از مسجد شجره محرم می شوند.

این مسئله به حدی واضح بوده است که اکثرا آن را مطرح نکرده اند و علت آن این بوده است که کسانی می خواهندعمره ی تمتع را انجام دهند معمولا از راه دور می آیند و حتما از یکی از این مواقیت رد می شوند و عبور از میقات هم بدون احرام نمی شود.

فرق عمره ی تمتع با عمره ی مفرده ۸۹/۰۱/۲۵

.Your browser does not support the audio tag

باب ۱۴۴ وسائل الشیعه از ابواب آداب العشره:

ح ۷: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص فِي حَدِيثٍ لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةٍ (جایز نیست که بیش از سه روز مسلمانی با برادرش قهر کند.)

ح ۶: عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَحْفُوظٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ لَا يَزَالُ الشَّيْطَانُ فَرِحاً مَا اهْتَجَرَ الْمُسْلِمَانِ (دو مسلمان با هم قهر کنند) فَإِذَا الْتَقَيَا (وقتی آشتی کنند) اصْطَكَّتْ رُكْبَتَاهُ (زانوهایش را به هم می مالد) وَ تَخَلَّعَتْ أَوْصَالُهُ (بند بند بدنش می خواهد از هم جدا شود) وَ نَادَى يَا وَيْلَهُ مَا لَقِيَ مِنَ الثُّبُورِ (واویلا، وا ثبورا، وا مصیبتا)

ص: ۴۳۹

ح ۵: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْقَمَّاطِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ كَثِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ قَالَ أَبِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَيُّمَا مُسْلِمَيْنِ تَهَاجَرَا فَمَكَثَا ثَلَاثاً لَا يَصْطَلِحَانِ إِلَّا كَانَا خَارِجَيْنِ مِنَ الْإِسْلَامِ وَ لَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا وَلَايَةٌ (ولایت اسلامی از میان آنها دور می شود) فَأَيُّهُمَا سَبَقَ إِلَى كَلَامِ أَخِيهِ كَانَ السَّابِقَ إِلَى الْجَنَّةِ يَوْمَ الْحِسَابِ.

قهر و آشتی های مردم غالبا مربوط به امور مادی است و کم پیش می آید که به امور معنوی مربوط باشد مثلا کسی با دیگری قهر می کند زیرا مثلا او اهل بیت را سب کرده است و یا دشمن نظام اسلامی است بحث در غیر امور مادی مربوط به بحث ما نیست و این روایت ناظر با غالب موارد است که همان امور مادی می باشد.

این حدیث را هم باید در سطح فامیل و رفاقت ملاحظه کرد و هم در سطح جامعه و هم در سطح کشورها. گاه در سطح

کشورهای اسلامی آن محبت و دوستی لازم نیست و دشمنان هم از این سوء استفاده می کنند.

بحث فقهی:

موضوع: فرق عمره ی تمتع با عمره ی مفرده

به فرق سوم رسیدیم که عبارت بود اینکه میقات عمره ی مفرده ادنی الحل است (البته اگر کسی که می خواهد عمره ی مفرده انجام دهد از مواقیت مشهوره بگذرد باید از همان جا محرم شود.)

ولی میقات عمره ی تمتع همان میقات های پنج گانه ی معروف است.

ص: ۴۴۰

ابتدا سراغ عمره ی تمتع می رویم که باید از مواقیت معروفه باشد. (مسجد شجره، جحفه، یلملم، قرن المنازل و هکذا). این مسئله به این عنوان کمتر در کلمات فقها دیده می شود که عمره ی تمتع باید از این مواقیت باشد و علت آن ظاهرا وضوح این مسئله بوده است. صاحب جواهر هم بسیار گذرا این مسئله را مطرح می کند و فقط می گوید: و هو واضح.

دلیل آن این است که تمام بحث هایی که درباره ی مواقیت است به دلالت التزامی نشان می دهد که عمره ی تمتع باید از مواقیت باشد زیرا اشخاصی که عمره ی تمتع بر آنها واجب است ساکن مکه نیستند (زیرا عمره ی بر کسانی واجب است که دور از حرم باشند) و کسانی که از دوردست می آیند به مواقیت می آیند و عبور از میقات بدون احرام جایز نیست از این رو تمام کسانی که عمره ی تمتع انجام می دهند از همان میقات باید محرم شوند.

البته روایاتی است که در آنها به این نکته تصریح شده است که به دلالت التزامی دلالت دارند که عمره ی تمتع باید از مواقیت معروفه باشد:

ح ۲، ۳ و ۹ باب ۱ از ابواب مواقیت.

ح ۲: وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ وَ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى جَمِيعاً عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَةِ أَنْ تُحْرِمَ مِنَ الْمَوَاقِيتِ الَّتِی وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لَا تُجَاوِزْهَا إِلَّا وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ بعد امام تک تک میقات را توضیح می دهد.

این روایت صحیحه است و در مورد کسانی است که از راه دور برای حج و عمره ی تمتع وارد مکه می شوند.

ح ۳: عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الْإِحْرَامُ مِنْ مَوَاقِيتَ خَمْسَةٍ وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لَا يَنْبَغِي لِحَاجٍّ وَ لَا لِمُعْتَمِرٍ أَنْ يُحْرِمَ قَبْلَهَا وَ لَا بَعْدَهَا ... وَ لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَرْغَبَ عَنْ مَوَاقِيتِ رَسُولِ اللَّهِ.

این روایت صحیحه است.

ح ۹: عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُتْعَهِ فِي الْحَجِّ مِنْ أَيْنَ إِحْرَامُهَا وَ إِحْرَامُ الْحَجِّ قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الْعِرَاقِ مِنَ الْعَقِيقِ ... فَلَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَعْدُوَ مِنْ هَذِهِ الْمَوَاقِيتِ إِلَى غَيْرِهَا.

این حدیث نیز صحیح است زیرا کتاب علی بن جعفر نزد صاحب وسائل بوده است.

ح ۳ باب ۶ از ابواب مواقیت: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع مِنْ أَيْنَ يُحْرِمُ الرَّجُلُ إِذَا جَاوَزَ الشَّجَرَةَ (ظاهرش این است که این تجاوز از باب ضرورت بوده است) فَقَالَ مِنَ الْجُحْفَهِ وَ لَا يُجَاوِزِ الْجُحْفَهَ إِلَّا مُحْرِماً.

این حدیث هم صحیح است.

ابواب ۱۴، ۱۵ و ۱۶ نیز همانطور که از عناوین باب استفاده می شود همین مطلب را می رسانند:

باب ۱۴: بَابُ أَنَّ مَنْ تَرَكَ الْإِحْرَامَ وَ لَوْ نِسْيَاناً أَوْ جَهْلًا وَجَبَ عَلَيْهِ الْعَوْدُ إِلَى الْمِيقَاتِ وَ الْإِحْرَامُ مِنْهُ

باب ۱۵: بَابُ أَنَّ كُلَّ مَنْ مَرَّ بِمِيقَاتٍ وَجَبَ عَلَيْهِ الْإِحْرَامُ مِنْهُ وَ إِنْ كَانَ مِنْ غَيْرِ أَهْلِهِ

باب ۱۶: بَابُ عَدَمِ جَوَازِ تَجَاوُزِ الْمِيقَاتِ اخْتِيَاراً بِغَيْرِ إِحْرَامٍ فَإِنْ خَافَ عَلَى نَفْسِهِ أَخَّرَهُ إِلَى الْحَرَمِ.

مضافا بر این از اکثر روایات ابواب ۲۲ گانه ی مواقیت این حکم برداشت می شود که شخصی که می خواهد به عمره ی تمتع محرم شود باید از مواقیت خمسه باشد.

فرق عمره ی مفرده و عمره ی تمتع ۸۹/۰۱/۲۸

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: فرق عمره ی مفرده و عمره ی تمتع.

بحث در مسئله ی نهم از فروق عمره ی مفرده و تمتع است و گفتیم که احرام در عمره ی تمتع از مواقیت خمسه ی معروفه است در حالی که احرام عمره ی مفرده هم از مواقیت می تواند باشد (برای کسانی که خارج مکه هستند) و هم از ادنی الحل (برای کسانی که داخل حرم هستند) و گفته اند بهتر است ادنی احل یکی از این سه نقطه باشد: تنعیم که نزدیک ترین حد حرم است، جعرانه که تا دیوار مسجد الحرام حدود ۲۴ کیلومتر فاصله دارد و یا حدیبیه که ۲۰ کیلومتری مکه است.

اینکه عمره ی تمتع باید از مواقیت خمسه باشد را بحث کردیم و اینک بحث عمره ی مفرده را مطرح می کنیم که خود دو شاخه دارد:

- اگر از خارج مکه وارد مکه می شوند باید از مواقیت خمسه محرم شوند زیرا کسی که از خارج به داخل می آید نمی تواند بدون احرام از میقات بگذرد و این مسئله اجماعی است.

- و اگر داخل مکه هستند و قصد دارند به عمره ی مفرده محرم شوند باید از ادنی الحل محرم شوند.

ص: ۴۴۳

قسم اول از مسلمات است و اجماعی از این رو به بحث دومی می پردازیم.

اقوال علماء: نراقی در مستند ج ۱۱ ۱۸۹ می فرماید: التاسع (من المواقیت) ادنی الحل و هو میقات العمره المفرده الواقعه بعد حج الافراد و القران (زیرا عمره ی مفرده را معمولا بعد از حج قران و افراد انجام می دهند و چون بعد از حج است آنها داخل حرم هستند نه خارج) فإن المفرد و القارن إذا أرادا الاعتمار بعد الحج لزمهما الخروج إلی أدنی الحل فیحرمان منه ثم یعودان إلی مکه للطواف و السعی بلا خلاف فیه کما صرح به فی المنتهی.

مرحوم علامه در تذکره این مطلب را بیان کرده است و آن را ارسال مسلم گرفته است و هیچ مخالفی را نقل نکرده است و همان در حکم لا ـ خلاف است. ایشان در جلد ۸ ص ۴۳۷ می فرماید: میقات العمره هو میقات الحج إن کان خارجا من المواقیت إذا قصد مکه ، أما أهل مکه أو من فرغ من الحج ثم أراد الاعتمار فإنه یخرج إلی أدنی الحل.

صاحب جواهر نیز در جلد ۱۸ ص ۱۱۸ این مسئله را متذکر شده است می فرماید: فی کشف اللثام لا نعلم فی ذلک خلافا ، بل حکی عن المنتهی نفی الخلاف فی ذلک أیضا (وقتی می گوید لا اعلم فیه خلافا یعنی تا آنجا که من نگاه کردم خلافی ندیدم ولی اگر بگوید لا خلاف فیه یعنی خلافی در مسئله نیست)

روایات:

وسائل الشیعه ج ۸ باب ۲۲ از ابواب مواقیت.رر ۱: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْ مَكَّهَ لِيَعْتَمِرَ أَحْرَمَ مِنَ الْجِعْرَانَهِ أَوِ الْحُدَيْبِيَهِ أَوْ مَا أَشْبَهَهَا (مانند تنعیم و جاهای دیگر)

این روایت صحیحه است و سند صدوق به عمر بن یزید صحیح می باشد و راوی مزبور نیز ثقه می باشد.در این حدیث اصل این مسئله مسلم گرفته شده است که فرد داخل حرم است و می خواهد از حرم خارج شود تا برای عمره محرم شود.

رر ۲: قَالَ وَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص اعْتَمَرَ ثَلَاثَ عُمَرٍ (یعنی سه عمره به جا آورد) مُتَفَرِّقَاتٍ كُلُّهَا فِي ذِي الْقَعْدَةِ عُمْرَةً أَهَلَّ فِيهَا مِنْ عُسْفَانَ (عسفان در شمال مکه است و جزء مواقیت نیست و در حدود ۹۰ کیلومتری مکه است و بعضی می گویند که قبلا حضرت به طور پنهانی در جحفه و یا مسجد شجره محرم شدند ولی لبیک را بلند نگفتند و وقتی به عسفان رسیدند لبیک را اظهار کردند و بلند گفتند) وَ هِيَ عُمْرَةُ الْحُدَيْبِيَةِ (مخفی نماند که حدیبیه در غرب مکه است ولی عسفان در شمال حال پیغمبر یا برای اینکه مانع شدند به سمت حدیبیه آمد و یا برای اینکه مخفی بماند و در هر صورت این عمره که در سال ۶ هجری بود انجام نشد زیرا در آن زمان مشرکین اجازه ندادند حضرت و اصحاب وارد مکه شوند که بعد صلح نامه ای نوشته شد و تصمیم گرفته شد که ایشان از سال بعد بتوانند برای حرم وارد مکه شوند) وَ عُمْرَةَ الْقَضَاءِ (البته واضح است که عمره قضا ندارد و چون پیغمبر و یارانش نتوانستند سال قبل به عمره روند اسم آن را عمره ی قضا نهادند) أَحْرَمَ فِيهَا مِنَ الْجُحْفَةِ (هنگامی که انسان از مدینه به مکه می رسد اولین میقات مسجد شجره است که واجب است از همان جا محرم شوند و اگر کسی به سبب ضرورت مانند سردی هوا از آن محرم نشود می تواند از میقات دوم که جحفه است محرم شود و شاید حضرت به سبب مشکلاتی که وجود داشت از جحفه محرم شد) وَ عُمْرَةً أَهَلَّ فِيهَا مِنَ الْجِعْرَانَةِ (که در جنوب شرقی مکه است و در مسیر عرفات و طائف است) وَ هِيَ بَعْدَ أَنْ رَجَعَ مِنَ الطَّائِفِ مِنْ غَزَاةِ حُنَيْنٍ (جنگ حنین در طرف طائف بود که در جنوب شرقی مکه است و حضرت بعد از اتمام جنگ وارد جعرانه شد و غنایم جنگی را تقسیم کرد و از آنها همه محرم شده وارد مکه شدند.)

ص: ۴۴۵

این حدیث به یک معنا مرسله است و به یک معنا موقوفه ولی مرحوم صدوق به طور قطع می فرماید: (ان رسول الله ...) از این رو چه بسا صحت حدیث برای ایشان مسلم بوده است.

فرق عمره ی مفرده و عمره ی تمتع ۸۹/۰۱/۲۹

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: فرق عمره ی مفرده و عمره ی تمتع.

بحث در مسئله ی نهم است. گفتیم که میقات عمره ی مفرده برای کسانی که داخل حرم هستند ادنی الحل است (البته اگر کسی از خارج وارد حرم شود باید برای احرام از مواقیت خمسه ی معروفه محرم شود.)

از نظر اقوال کسی در این مسئله اختلاف نکرده است. در بحث دیروز دو روایت را خواندیم و اینک به بررسی چند روایت دیگر می پردازیم.

ح ۲ باب ۲۱ از ابواب اقسام حج: عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى وَ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ وَ فَضَالَةَ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْمَرْأَةِ الْحَائِضِ إِذَا قَدِمَتْ مَكَّةَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ قَالَ تَمْضِي كَمَا هِيَ إِلَى عَرَفَاتٍ فَتَجْعَلُهَا حَجَّةً ثُمَّ تُقِيمُ حَتَّى تَطْهُرَ فَتَخْرُجُ إِلَى التَّنْعِيمِ (تنعیم یکی از حدود حرم است که همان ادنی الحل می باشد) فَتُحْرِمُ فَتَجْعَلُهَا عُمْرَةً (یعنی عمره ی مفرده) قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ كَمَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ.

این روایت صحیحه است.

ح ۴ باب ۲ ص ۱۵۳: فی حدیث طویل: فَقَالَتْ عَائِشَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَرْجِعُ نِسَاؤُكَ بِحَجَّةٍ وَ عُمْرَةٍ مَعاً وَ أَرْجِعُ بِحَجَّةٍ (همه حج و عمره را با هم به جا آوردند ولی من به دلیل عذر ماهانه فقط حج به جا آوردم) فَأَقَامَ بِالْأَبْطَحِ (که منطقه ای در مکه است) وَ بَعَثَ مَعَهَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ (برادر عائشه) إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَهَلَّتْ بِعُمْرَةٍ (به عمره ی مفرده محرم شد)

ص: ۴۴۶

این احادیث متعدد است و در آن صحاح وجود دارد.

حدیث معارض: ح ۴ باب ۲۰: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِيهِ سَهْلٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع عَنِ الْمُعْتَمِرِ بِمَكَّةَ يُجَرِّدُ الْحَجَّ أَوْ يَتَمَتَّعُ مَرَّةً أُخْرَى فَقَالَ يَتَمَتَّعُ أَحَبُّ إِلَيَّ وَ لْيَكُنْ إِحْرَامُهُ مِنْ مَسِيرَةِ لَيْلَةٍ أَوْ لَيْلَتَيْنِ

مراد از یتمتع آیا عمره ی مفرده است یا حج تمتع اگر حج تمتع باشد باید از مواقیت خمسه ی معروفه محرم شود و حال آنکه در این روایت از آن مواقیت سخنی به میان نیامده است در نتیجه باید حمل شود بر عمره ی مفرده. در این فرض هم باز سخنی از ادنی الحل نیست بلکه سخن از جائی است که یک شب یا دو شب تا مکه فاصله دارد.

این حدیث هم مبهم است و کسی هم به مسیر یک شب یا دو شب فتوا نداده است مضافا بر اینکه در سند آن هم سهل قرار دارد.

بقی هنا امران:

الامر الاول: عمره های سه گانه ی پیغمبر

آنچه در تواریخ و سیر و احادیث آمده این است که پیامبر سه عمره به جا آورد که به ترتیب در سال ششم، هفتم و هشتم هجری بود. در سال ششم حضرت با بیش از هزار نفر برای عمره ی حدیبیه اقدام کرد که موفق به انجام آن نشد زیرا مشرکین مانع شدند ولی چون حضرت به قصد عمره آمد و بعد اعمال مصدود را انجام داد (قربانی کرد و از احرام بیرون آمد) عمل آنها به نام عمره ی ثبت شده است.

همچنین گفتیم که حدیبیه در مسیر مدینه به مکه نیست زیرا مدینه و مکه در شمال و جنوب است ولی حدیبیه در غرب و در مسیر جده قرار دارد و ظاهرا پیغمبر یا به سبب مخفی ماندن و یا به سبب اجبار که دشمن اجازه ندارد مستقیما از مدینه به مکه برود به سمت غرب رفت و در آنجا هم صلح حدیبیه اتفاق افتاد.

عمره ی دوم سال بعد در سال هفتم هجری بود که پیغمبر از مسجد شجره محرم شد. در بعضی از روایات آمده است که از جحفه و در بعضی از روایات از عسفان که بین جحفه و مکه است و در نود کیلومتری مکه است محرم شدند. ظاهرا از همان مسجد شجره محرم شدند ولی آن را مخفی نگه داشتند از این رو در عسفان صدا به لبیک بلند کردند. در آن سال آزادانه بدون برخورد با مشرکان سه روز در مکه ماندند و اعمال را به جا آوردند و برگشتند. نام این عمره را عمره القضا گذاشتند که البته عمره قضا ندارد ولی چون سال قبل نتوانستند به عمره روند این عمره را قضای آن به حساب آوردند.

عمره ی سوم: در سال هشتم هجری بود که بعد از فتح مکه انجام شد که بعد به پیغمبر خبر دادند که جمعی نزدیک دروازه ی مکه قصد حمله به مکه را دارند از این رو پیامبر با دوازده هزار نفر (ده هزار نفر از مدنیه و دو هزار نفر از مکه) همه به سمت حنین رفتند که در جنوب شرقی مکه و در مسیر طائف است. در آن جنگ دشمنان منهدم شدند و غنائم بسیاری به دست مسلمین رسید. بعد پیامبر وارد جعرانه شد که در حدود ۲۴ کیلومتری مکه است. در آنجا چند روزی اقامت کرد و غنائم را تقسیم کرد و از همان جا محرم شده برای عمره ی مفرده وارد مکه شدند.

ص: ۴۴۸

تمامی این سه عمره در ذی القعده بود و پیامبر به دلائلی برای حج در مکه اقامت نکرد و به مدینه برگشت. بعد دیگر پیامبر عمره ای به جا نیاورد و فقط در سال آخر عمرشان حجه الوداع را به جا آورد.

الامر الثانی: صاحب و جواهر و بعضی گفته اند که هرچند ادنی الحل کافی است ولی مستحب است که یا از تنعیم و یا حدیبیه و یا طائف محرم شوند.

دلیل استحباب روایاتی است که تا به حال خوانده ایم:

در اقسام الحج ح ۲ باب ۸، ح ۲ باب ۲۱ و ح ۴ باب ۲ به این دلالت دارد.

ح ۴ باب ۲: که آن را خواندیم مربوط به تنعیم است.

ح ۲ باب ۸ مربوط به جعرانه است: ِ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُحْرِمَ فَلْيَخْرُجْ إِلَى الْجِعْرَانَهِ فَيُحْرِمُ مِنْهَا ثُمَّ يَأْتِي مَكَّهَ وَ لَا يَقْطَعِ التَّلْبِيَه

ح ۲ باب ۲۱ که همان روایت جمیل متقدم است و مربوط به تنعیم می باشد: عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْمَرْأَهِ الْحَائِضِ إِذَا قَدِمَتْ مَكَّهَ يَوْمَ التَّرْوِيَهِ قَالَ تَمْضِي كَمَا هِيَ إِلَى عَرَفَاتٍ فَتَجْعَلُهَا حَجَّهً ثُمَّ تُقِيمُ حَتَّى تَطْهُرَ فَتَخْرُجُ إِلَى التَّنْعِيمِ.
این روایت صحیحه است.

ح ۱ باب ۲۲ از ابواب مواقیت که مربوط به حدیبیه یا جعرانه است: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ مِنْ مَكَّهَ لِيَعْتَمِرَ أَحْرَمَ مِنَ الْجِعْرَانَهِ أَوِ الْحُدَيْبِيَهِ أَوْ مَا أَشْبَهَهَا.

حال آیا این روایات از باب استحباب است یا از باب بیان یک مصداق؟ مرحوم صاحب جواهر به عنوان ینبغی تعبیر می کند و از مرحوم علامه نقل می کند که قائل به ترتیب شده است و در ج ۱۸ ص ۱۱۹ می گوید: و عن التذکره: ینبغی الاحرام من الجعرانه فإن النبی صلی الله علیه و آله اعتمر منها فمن فاتته فمن التنعیم لأنه صلی الله علیه وآله أمر عائشه بالاحرام منه فمن فاته فمن الحدیبیه (این کلام از علامه دلالت بر ترتیب دارد) و الأمر سهل (زیرا بحث در استحباب است) وإن کان استفاده الترتیب المزبور من النصوص لا تخلو من إشکال.

ما نیز اضافه می کنیم که نه تنها ترتیب را نمی توانیم استفاده کنیم حتی استحباب هم از آن استفاده نمی شود زیرا آن سه مورد از باب بیان مصداق بوده است مگر اینکه کسی بخواهد رجاء از این مکان ها محرم شود.

مواقیت عمرۂ تمتع ۸۹/۰۱/۳۰

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: مواقیت عمره ی تمتع.

در بحث مواقیت حج گاه از خود میقات بحث می شود که کجاست و گاه از احکام مواقیت بحث می شود. ما ابتدا سراغ خود مواقیت می رویم و بعد ان شاء الله مسائل و احکام آنها را بیان خواهیم کرد.

امام رحمه الله در اول این بحث می فرماید: القول فی المواقیت و هی المواضع التی عینت للاحرام و هی خمسه لعمره الحج (مراد حج تمتع است): الأول ذو الحلیفه و هو میقات أهل المدینه ومن یمر علی طریقهم و الأحوط الاقتصار علی نفس مسجد الشجره لا عنده فی الخارج بل لا یخلو من وجه.

ص: ۴۵۰

قبل از ورود به بحث باید اموری را بیان کنیم.

الامر الاول: معنای لغوی و شرعی میقات (و بررسی اینکه آیا میقات حقیقت شرعیه است یا متشرعه یا هیچ کدام.

میقات از نظر لغت به معنای وقت است و به معنای زمان یا مکان ملاقات می باشد (محل دیدار یا زمان دیدار)

این واژه در قرآن در هشت مورد به کار رفته است و اکثر این موارد به معنای زمان (دیدار یا ملاقات) است.

۱- در داستان فرعون و موسی می خوانیم: (فَجُمِعَ السَّحَرَهُ لِمیقاتِ یَوْمٍ مَعْلُوم؛ ساحران در روز معینی جمع شدند.) (شعراء / ۳۸)

۲- (إِنَّ یَوْمَ الْفَصْلِ میقاتُهُمْ أَجْمَعینَ؛ یعنی روز قیامت موعد همه ی آنها است) (دخان ۴۰)

۳- (یَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَهِلَّهِ قُلْ هِیَ مَواقیتُ لِلنَّاسِ وَ الْحَج؛ از هلال های ماه از تو سؤال می کنند بگو که اینها میقات هایی برای

مردم در زندگی روزانه و برای شناخت حج است.) (بقره / ۱۸۹)

۴- در تمامی موارد به معنای زمان ملاقات است بجز یک مورد که به معنای مکان ملاقات است: (وَ لَمَّا جاءَ مُوسی لِمیقاتِنا وَ کَلَّمَهُ رَبُّهُ قالَ رَبِّ أَرِنی أَنْظُرْ إِلَیْک...؛ یعنی وقتی موسی به محل ملاقات ما آمد (با هفتاد نفر از بنی اسرائیل که می خواستند خدا را ببینند) و با خداوند صحبت نمود گفت خداوندا خود را به من نشان بده ...) (اعراف / ۱۴۳) به قرینه ی جبل که در بخش بعدی آیه است این میقات به معنای مکان است زیرا موسی آنها را به مکانی که جبل بود برد. طبرسی در مجمع البیان در ذیل این آیه می گوید: ای المکان الذی وقّتناه.

ص: ۴۵۱

ارباب لغت هم میقات را به معنای زمان و مکان به کار می برند. از این رو اطلاق میقات بر مکان (در باب حج) حقیقی است و اگر میقات بر زمان دلالت داشته باشد فقط در این صورت اطلاق میقات بر مکان از باب مجاز می شود و اینکه صاحب جواهر می فرماید: اما حقیقه و اما مجازا ظاهرا نظرش به همین مطلب است که ما بیان کرده ایم. ولی به نظر ما دلیلی وجود ندارد که بگوئیم اطلاق میقات بر مکان مجازی است.

الامر الثانی: آیا کلمه ی میقات برای مواقیت حج حقیقت شرعیه است یا متشرعه.

مراد از حقیقت شرعیه آن است که در زمان شارع مقدس و اهل بیت یک لفظی حقیقت شود ولی اگر بعد از دوران اهل بیت و در دوران علما لفظی حقیقت شود به آن متشرعه (و به تعبیر بعضی متشرعیه) می گویند.

جای تردید نیست که لفظ حقیقت شرعیه است و در زمان خود اهل بیت به این مکان ها احرام اطلاق می شد؛ روایات اهل بیت متضافرا و یا متواترا به معنای میقات حج آمده است و حتی در روایات پیغمبر هم چنین بوده است به عنون نمونه از طریق عامه از پیغمبر روایت شده است. در کتاب مغنی ابن قدامه (ج ۳، ص ۲۰۷) آمده است: روی ابن عباس قال : وقت رسول الله صلی الله علیه وسلم لأهل المدینه ذا الحلیفه و لأهل الشام الجحفه و لأهل نجد قرن و لأهل الیمن یلملم در این حدیث وقت به معنای میقات قرار دادن است.

از این رو بعید نیست که آن را حقیقت شرعیه بدانیم.

الامر الثانی: تعداد مواقیت.

بعضی همانند امام رحمه الله این مواقیت را پنج مورد دانسته اند. (البته امام فرمودند که مواقیت حج پنج مورد است زیرا مواقیت عمره فرق دارد.) بعضی آن را ۶ مورد دانسته اند همانند آنچه از قواعد علامه نقل می شده است. بعضی آن را هفت مورد می دانند (که قائل آن مشخص نیست) و بعضی تا ده مورد هم رسانده اند همانند آنچه از صاحب دروس نقل می شود و در کلام صاحب جواهر سخن از مورد یازدهمی هم به میان آمده است.

در هر صورت آن پنج مورد عبارت است از مسجد شجره، حجفه، میقات طائف که قرن المنازل نام دارد، یلملم که در جنوب است و میقات اهل یمن است و پنجم وادی عقیق است که در شرق است و مربوط به کسانی است که از نجد و مناطق شرقی شبه جزیره و یا عراق وارد مکه می شوند.

آنها که مورد ششم را هم اضافه می کنند دویره الاهل را اضافه کرده اند یعنی کسانی که منزلشان ما وراء میقات است مثلا آنها که منزلشان در عسفان می باشد که مکانی است که از مسجد شجره و جحفه گذشته است که او می تواند از منزل خودش محرم شود.

اما آنها که مورد هفتم را اضافه کرده اند گفته اند که یکی از مواقیت خود مکه است که میقات حج تمتع می باشد.

اما آنها که ده مورد می دانند سه مورد دیگر را اضافه کرده اند که یکی فخ است که در سه فرسخی مکه است و اکنون در داخل مکه واقع شده است و قبرستان کهنه ای است که مربوط به شهدای فخ می باشد که از جمله آن شهدا، حسین بن علی بن الحسن بن الحسن (با چند واسطه) بن امیر المؤمنین است که دعبل هم در اشعارش به آن اشاره می کند و می گوید: و اخری بفخ نالها صلوات. (البته این بحث مطرح می شود که صبیان که طاقت سرما و گرما را ندارند آیا از خود فخ آنها را محرم می کنند یا اینکه از قبل محرم می شوند و فقط لباس احرام را در فخ بر تن ایشان می کنند و صاحب جواهر قائل به مورد دوم است و می گوید که آنها هم باید از مواقیت مشهوره محرم شوند و در آنجا تجرید لباس کنند.)

ص: ۴۵۳

مورد نهم محاذاه المواقیت است و در مورد کسانی است که از میقات عبور نمی کند و منزلشان در محاذاه میقات است مثلا کسی است که منزلش در ده فرسخی مسجد شجره است و همانند مسجد شجره تا مکه چهارصد کیلومتر فاصله دارد (بعدا باید معیار محاذاه را بحث کنیم)

مورد دهم در مورد کسانی است که از محلی رد می شوند که نه میقات است نه محاذی میقات و به میقات هم نمی تواند برود. البته بعضی تصور می کنند که مواقیت به صورت دایره تمام اطراف کعبه را پوشانده است ولی این کلام صحیح نیست زیرا مواقیت بیشتر بخش شمالی و شرقی و جنوبی را شامل می شود ولی بخش غربی که جده است نه خودش میقات است و نه محاذی میقات (محاذی جحفه هم نیست زیرا حجفه تا مکه ۲۰۰ کیلومتر فاصله دارد ولی جده در حدود ۶۰ یا ۷۰ کیلومتری مکه است.) حال کسی که از جده حرکت می کند باید در کجا محرم شود که در این مورد دو نظریه ارائه شده است یکی این است همانند میقات عمره ی مفرده به ادنی الحل بیاید و بعضی گفته اند که اقرب المواقیت به مکه را حساب کند (مثلا قرن المنازل در هشتاد کیلومتری مکه است) و او هم در مسیر خودش از همان فاصله محرم شود.

صاحب جواهر می گوید که اگر نظریه ی اخیر را دو تا حساب کنیم یازده مورد می شود.

البته باید بدانیم که این اختلاف از باب نزاع لفظی است نه نزاع معنوی یعنی همه ی این موارد جزء میقات است ولی به اعتبارات متعدد آنها را مختلف بیان کرده اند و ان شاء الله آن را بیان خواهیم کرد.

ص: ۴۵۴

مواقیت عمرۀ تمتع ۸۹/۰۱/۳۱

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: مواقیت عمره ی تمتع.

کلام امام رحمه الله: القول فی المواقیت و هی المواضع التی عینت للاحرام و هی خمسه لعمره الحج: الأول ذو الحلیفه و هو میقات أهل المدینه و من یمر علی طریقهم و الأحوط الاقتصار (ظاهرش احتیاط وجوبی است) علی نفس مسجد الشجره لا عنده فی الخارج بل لا یخلو من وجه. (این عبارت بیانگر این است که این مسئله بیش از احتیاط است کانه دلیل اجتهادی بر آن وجود دارد)

برای این بحث باید مقدماتی را ذکر کنیم که مقداری را در جلسه ی قبل بیان کردیم و اینکه به نکته ی چهارم می پردازیم: گفته شده است که نزاع بر سر تعداد میقات ها لفظی است (زیرا بعضی تا ۱۱ میقات را هم ذکر کرده اند)

مرحوم نراقی در مستند ج ۱۱ ص ۱۶۵ می گوید: باعتبار تعدد تلک الطوائف (طوائف عرب) تکثرت المواقیت فمنهم من جعلها خمسه و منهم من قال: إنها سته و منهم من حصرها فی سبعه و منهم فی عشره و لیست تلک الاختلافات باعتبار الاختلاف فی جواز الاحرام من الجمیع و عدمه (یعنی اختلاف لفظی است و از همه می توان محرم شد) لأن الجمیع مما جوزوا بل أوجبوا إحرام أهله منه (اهل هر کدام از این ده تا باید سراغ همان روند) بل لکل نکته فی تعیین العدد بحسب نظره.

دیگران هم به این امر تصریح کردند که از هر ده میقات می توان محرم شد ولی به نظر ما دو نزاع وجود دارد که لفظی نیست بلکه معنوی است:

ص: ۴۵۵

نزاع اول در مورد فخ است که آیا میقاتی برای محرم شدن صبیان است یا محلی برای تجرید صبیان از لباس است و صاحب جواهر هم در مورد فخ می گوید که در یک فرسخی مکه است و دلیلی نداریم که صبیان را از آنجا محرم کنند. غایه ما فی الباب شارع مقدس در حق کودکان ارفاق کرده که لباس خود را بپوشند و در فخ در بیاورند و لباس احرام بر تن کنند.

نزاع دوم این است که کسانی که نه به میقات و نه به محاذات آن دسترسی دارند (که موارد آن بعدا ذکر می شود) باید از ادنی الحل محرم شوند ولی این کلام را همه قبول ندارند و بعضی می گویند: باید اقرب المواقیت را حساب کند که یلملم است که در جنوب مکه و در فاصله ی ۸۴ کیلومتری است و برای کسانی که از جده وارد مکه می شوند معین شده است. از این رو این نزاع دیگر نمی تواند لفظی باشد.

بله در غیر این دو مورد غالب نزاع ها لفظی است.

اولین میقات نامش ذو الحلیفه است. در کتاب مجمع البحرین در وجه تسمیه ی آن دو وجه ذکر است: اول اینکه ذو الحلیفه

مصغر حلف است و حلافه نوعی گیاه است که در اطراف مسجد شجره می روییده است.

دوم اینکه قومی از عرب با هم اختلافاتی داشتند و با هم پیمان صلحی با هم برقرار کردند که محل پیمان صلح در آن سرزمین بود.

امام هم در ابتدا از ذو الحلیفه نام می برد و بعد می گوید که در ذو الحلیفه فقط باید از مسجد الشجره محرم شد.

ص: ۴۵۶

صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۰۳ می فرماید: لا خلاف فی المواقیت فی الخمسه بل فی السته بل عن جماعه الاجماع علیه (بر شش تا) بل قیل انه کذلک عند العلماء (اهل سنت) کافه الا من مجاهد فی دویره الاهل. (یعنی اگر کسی خانه اش زیر میقات باشد از همان خانه ها محرم شوند) فجعل بدلها مکه و احمد فی احدی الروایتین فی مکه فی لحج التمتع ... و نصوصنا مستفیضه او متواتره فی خلافهما

ابن قدامه نیز در مغنی ج ۳ – ص ۲۰۷ می گوید: أن المواقیت المنصوص علیها الخمسه التی ذکرها الخرقی رحمه الله و قد أجمع أهل العلم علی أربعه منها و هی: ذو الحلیفه و الجحفه و قرن و یلملم.

اما اینکه چرا اهل سنت وادی عقیق را قبول نکردند این است که عقیق میقات اهل عراق است و در آن زمان اهل عراقی وجود نداشت چون اهل عراق در آن زمان مسلمان نشده بودند (آنها ظاهرا در زمان خلیفه ی دوم مسلمان شدند) از این رو ذات عرق (یا عقیق) جزء مواقیت نمی باشد.

به نظر ما این کلام صحیح نیست زیرا یمن که جنوبی ترین قسمت عربستان است و حتی نجدی ها (شرق جزیره) هم مسلمان شده بودند و آنها هم مسیرشان از ذات عرق است و لازم نیست که حتما عراقی ها از آن مسیر وارد مکه شوند.

بحث اصلی در این است که آیا در تمام منطقه ی ذو الحلیفه می توان محرم شد یا حتما باید احرام داخل مسجد باشد همچنین آیا محاذات مسجد و لو خارج آن (مثلا زیر دیوار مسجد در خارج) ملاک است و یا به قول بعضی ها مسجد قدیم ملاک می باشد.

روایات: چهار طائفه از روایات وجود دارد. بعضی فقط به ذو الحلیفه اشاره کرده است و بعضی به مسجد الشجره عنایت دارد و طائفه سوم بین آن دو جمع کرده است و طائفه ی چهارم حذاء مسجد را عنوان قرار داده است. این مسئله بسیار محل ابتلاء است زیرا گاه محرم شدن داخل مسجد بسیار سخت است. خصوصا در مورد خانم ها که بعضا به دلیل مشکل ماهانه نمی توانند داخل مسجد شوند که باید دید آیا لازم است به میقات بعدی که جحفه است بروند و یا خارج از مسجد (محاذات مسجد) می توانند محرم شوند.

روایات طائفه ی اولی که به ذی الحلیفه اشاره می کند:

ح ۱ باب ۱ از ابواب المواقیت: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ دَاوُدَ النُّعْمَانِ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْخَزَّازِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع حَدِّثْنِی عَنِ الْعَقِیقِ أَ وَقْتٌ وَقَّتَهُ رَسُولُ اللَّهِ ص أَوْ شَیْ ءٌ صَنَعَهُ النَّاسُ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ ذَا الْحُلَیْفَهِ ... وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ نَجْدٍ الْعَقِیقَ وَ مَا أَنْجَدَتْ

این روایت صحیحه است.

ذیل این حدیث جواب ایراد کسانی است که عقیق را قبول نکردند.

ح ۲: وَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی جَمِیعاً عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ أَنْ تُحْرِمَ مِنَ الْمَوَاقِیتِ الَّتِی وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لَا تُجَاوِزْهَا إِلَّا وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فَإِنَّهُ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ - وَ لَمْ یَکُنْ یَوْمَئِذٍ عِرَاقٌ (یعنی پیامبر پیشبینی کرد که روزی اهل عراق مسلمان شوند و برای آنها میقاتی را معین فرمود) بَطْنَ الْعَقِیقِ مِنْ قِبَلِ أَهْلِ الْعِرَاقِ ... وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ ذَا الْحُلَیْفَهِ وَ مَنْ کَانَ مَنْزِلُهُ خَلْفَ هَذِهِ الْمَوَاقِیتِ مِمَّا یَلِی مَکَّهَ فَوَقْتُهُ مَنْزِلُهُ

این روایت نیز صحیحه است.

ح۵: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْعَمْرَكِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ إِحْرَامِ أَهْلِ الْكُوفَهِ وَ أَهْلِ خُرَاسَانَ وَ مَا يَلِيهِمْ وَ أَهْلِ الشَّامِ وَ مِصْرَ مِنْ أَيْنَ هُوَ فَقَالَ أَمَّا أَهْلُ الْكُوفَهِ وَ خُرَاسَانَ وَ مَا يَلِيهِمْ فَمِنَ الْعَقِيقِ وَ أَهْلُ الْمَدِينَهِ مِنْ ذِی الْحُلَيْفَهِ وَ الْجُحْفَهِ ...

ح ۶: عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الْمَشْرِقِ الْعَقِيقَ ... وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ ذَا الْحُلَيْفَه ...

ح ۸: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ إِحْرَامِ أَهْلِ الْكُوفَهِ وَ خُرَاسَانَ وَ مَنْ يَلِيهِمْ وَ أَهْلِ مِصْرَ مِنْ أَيْنَ هُوَ قَالَ إِحْرَامُ أَهْلِ الْعِرَاقِ مِنَ الْعَقِيقِ وَ مِنْ ذِی الْحُلَيْفَهِ.

روایاتی که مربوط به ذی الحلیفه است منحصر به این روایات نیست.

میقات ذو الحلیفه و مسجد شجره ۸۹/۰۲/۰۱

.Your browser does not support the audio tag

حدیث اخلاقی امروز حدیث ۱۲ باب ۱۴۴ وسائل از ابواب آداب العشره است. این حدیث در مورد قهر و آشتی ها است.

مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِی الْمَجَالِسِ وَ الْأَخْبَارِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ ص فِی وَصِيَّتِهِ لَهُ قَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ إِيَّاكَ وَ هِجْرَانَ أَخِيكَ (از دوری و قهر با برادر مسلمانت بپرهیز) فَإِنَّ الْعَمَلَ لَا يُتَقَبَّلُ مَعَ الْهِجْرَانِ يَا أَبَا ذَرٍّ أَنْهَاكَ عَنِ الْهِجْرَانِ فَإِنْ كُنْتَ لَا بُدَّ فَاعِلًا فَلَا تَهْجُرْهُ ثَلَاثَهَ أَيَّامٍ كَمَلًا (سه روز کامل فاصله نشود) فَمَنْ مَاتَ فِيهَا (در این سه روز کامل) مُهَاجِراً لِأَخِيهِ (در حالی که در هجران و قهر با برادر مسلمانش باشد) كَانَتِ النَّارُ أَوْلَى بِهِ.

ص: ۴۵۹

مسئله ی قهر و آشتی از مسائلی است که همواره در میان مردم بوده است. سرچشمه ی این قهر و آشتی ها مختلف است.

گاه قهر کردن به سبب توقعات زیاد است مثلا من از کسی توقع زیادی دارم مثلا انتظار دارم به من احترام کند و یا اگر از او درخواستی کنم با تمام و کمال آن را انجام دهد.

منشا دیگر قهر، حالت خود بزرگ بینی است یعنی کسی خود را بسیار بزرگ می بیند و انتظار دارد دیگران به همان اندازه که خودش برای خودش در نظر می گیرد احترام کنند.

گاه به سبب مسائل مالی و حب المال است مثلا فرد با شریکش قهر می کند و یا وارثان با یکدگر بر سر تقسیم ارث قهر می کنند در حالی که قرآن با دقت مقدار هر کس را مشخص کرده است.

گاه سرچشمه ی قهر و دوری مسائل سیاسی و جناحی است و گاهی هم اختلافات خانوادگی می باشد مثلا زن می گوید که همسرم به بستگان خودش نسبت به بستگان من احترام بیشتری می کند و امثال آن از این رو قهر می کند و چند روزی به منزل خانواده ی خودش می رود.

البته یک نوع دیگر قهر هم وجود دارد که از باب قهر معنوی است همانطور که خداوند در قرآن به پیغمبر می فرماید: (و اهجرهم هجرا جمیلا) (مزمل / ۱۰) یعنی اگر افراد آلوده را اندرز دادی و گوش نکردند باید حساب خودت را از آنها جدا کنی. این نوع قهرها به سبب حفظ ارزش ها است که انسان با آنها ملاقات نداشته باشد و خودش آلوده نشود. و یا در جای دیگر می فرماید: (لکم دینکم و لی دین)

ص: ۴۶۰

البته اکثر قهرها به سبب موارد مادی است و اینکه روایت فوق مطلق است از این جهت است که به مورد غالب نظر دارد.

اما اینکه این روایت چرا به سه روز اشاره می کند و دستور می دهد که قهر از این مقدار تجاوز نکند برای این است که معمولا انسان هنگام قهر کردن غضبناك است. از این رو اسلام سه روز مهلت داده است تا غضب فروکش کند.

البته باید توجه داشت که اگر انسان دارای گذشت باشد و سعه ی صدر داشته باشد اکثر مشکلات قهر و ناراحتی ها حل می شود؛ انسان نباید برای مدتی طولانی ناراحتی را در دل خود نگه دارد. در روایت است که اگر بخواهید خرده گیری کنید بدون دوست خواهید شد زیرا بالاخره هر کسی لغزشی دارد.

یکی از رسم های خوبی که در میان ایرانیان است این است که هنگام رفتن به حج و مشاهد متبرکه از یکدگر حلیت می طلبند زیرا می ترسند که بدون حلیت اعمالشان قبول نشود و چه خوب است که این عمل را حتی در غیر از موردی که به زیارت می رویم هم انجام دهیم زیرا در روایت فوق خواندیم (فَإِنَّ الْعَمَلَ لَا یُتَقَبَّلُ مَعَ الْهِجْرَانِ)

بحث فقهی:

موضوع: میقات ذو الحلیفه و مسجد شجره

گفتیم که اولین میقات، مسجد شجره است که میقات اهل مدینه و کسانی است که از راه مدینه وارد مکه می شوند.

درباره ی اصل این میقات اختلافی بین علمای اسلام وجود ندارد ولی در جزئیات آن گفتگو است. روایات در این زمینه مختلف است.

ص: ۴۶۱

• تعداد زیادی از این روایات ذو الحلیفه را معیار قرار داده اند (وجه تسمیه ی آن را ذکر کردیم) البته امروزه عرب ها مکانی به نام ذو الحلیفه را نمی شناسند و اسم آن منطقه آبار علی (چاه های علی علیه السلام) یا ابیار علی می نامند.

• تعدادی از روایات مسجد شجره و یا شجره را معیار قرار داده اند (البته قرائنی هست که مراد از شجره هم مسجد شجره است)

• طائفه ی دیگر روایاتی است که تصریح می کند که ذو الحلیفه همان مسجد شجره است.

• طائفه ی چهارم که روایات متعددی را هم در بر می گیرد می گوید که اصلا نباید در مسجد محرم شد بلکه باید در بیرون در محاذاه یا بیداء (بیابانی که نزدیک مسجد است) یا عند المیل الاول (شاید ستون هایی در بین راه بود که می بایست از آنجا محرم شوند)

روایات طائفه ی اولی را خواندیم و اما روایات طائفه ی دوم که از شجره یا مسجد شجره سخن گفته اند: ابواب مواقیت باب اول.

ح ۹: عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُتْعَهِ فِی الْحَجِّ مِنْ أَیْنَ إِحْرَامُهَا وَ إِحْرَامُ الْحَجِّ قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الْعِرَاقِ مِنَ الْعَقِیقِ وَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ وَ مَنْ یَلِیهَا مِنَ الشَّجَرَهِ

قرینه ی اینکه مراد از شجره همان مسجد شجره است روایت سیزدهم است:

حح ۱۳: فِی الْعِلَلِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَاتِمٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حَمْدَانَ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْوَلِیدِ عَمَّنْ ذَکَرَهُ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع لِأَیِّ عِلَّهٍ أَحْرَمَ رَسُولُ اللَّهِ ص مِنْ مَسْجِدِ الشَّجَرَهِ وَ لَمْ یُحْرِمْ مِنْ مَوْضِعٍ دُونَهُ فَقَالَ لِأَنَّهُ لَمَّا أُسْرِیَ بِهِ إِلَی السَّمَاءِ وَ صَارَ بِحِذَاءِ الشَّجَرَهِ نُودِیَ یَا مُحَمَّدُ قَالَ لَبَّیْکَ قَالَ أَ لَمْ أَجِدْکَ یَتِیماً فَآوَیْتُکَ وَ وَجَدْتُکَ ضَالًّا فَهَدَیْتُکَ فَقَالَ النَّبِیُّ ص إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَهَ وَ الْمُلْکَ لَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ فَلِذَلِکَ أَحْرَمَ مِنَ الشَّجَرَهِ دُونَ الْمَوَاضِعِ کُلِّهَا.

ص: ۴۶۲

در این روایت عبارت (صار بحذاء الشجره) یعنی مراد همان مسجد شجره است.

االبته روایات این طائفه بیشتر از این مقدار است.

روایات طائفه ی سوم

احادیث باب ۱ از ابواب مواقیت:

حح ۳: عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الْإِحْرَامُ مِنْ مَوَاقِيتَ خَمْسَهٍ وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لَا يَنْبَغِی لِحَاجٍّ وَ لَا لِمُعْتَمِرٍ أَنْ يُحْرِمَ قَبْلَهَا وَ لَا بَعْدَهَا وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ ذَا الْحُلَيْفَهِ وَ هُوَ مَسْجِدُ الشَّجَرَهِ يُصَلِّی فِيهِ وَ يَفْرِضُ الْحَج (در آنجا نمازی بخواند و محرم شود)

ح ۷: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ فِی قُرْبِ الْإِسْنَادِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ رِئَابٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْأَوْقَاتِ الَّتِی وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لِلنَّاسِ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ ذَا الْحُلَيْفَهِ وَ هِیَ الشَّجَرَه

ح ۱۱: فِی الْأَمَالِی قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص ...وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ ذَا الْحُلَيْفَهِ وَ هُوَ مَسْجِدُ الشَّجَرَهِ

این روایت مرسله است.

حح ۱۲: فِی كِتَابِ الْمُقْنِعِ قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الطَّائِفِ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ ذَا الْحُلَيْفَهِ وَ هُوَ مَسْجِدُ الشَّجَرَه

این حدیث هم مرسله است.

طائفه ی چهارم: روایاتی که می گوید نباید در مسجد محرم شد.

ابواب ۳۴ و ۳۵ ابواب احرام (ج ۹ وسائل)

حح ۳ باب ۳۴: عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ التَّهَيُّؤِ لِلْإِحْرَامِ فَقَالَ فِی مَسْجِدِ الشَّجَرَهِ فَقَدْ صَلَّى فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ص وَ قَدْ تَرَى أُنَاساً يُحْرِمُونَ فَلَا تَفْعَلْ حَتَّى تَنْتَهِیَ إِلَى الْبَيْدَاءِ حَيْثُ الْمِيلُ (یعنی نزد علامت اول در کنار صحرا) فَتُحْرِمُونَ كَمَا أَنْتُمْ فِی مَحَامِلِكُمْ (یعنی همان طور که در محمل نشسته و سواره هستید محرم شوید) تَقُولُ لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ الْحَدِيثَ

ص: ۴۶۳

این روایت صحیحه است و صراحت دارد که باید از مسجد بیرون بروند و محرم شوند و نمی شود آن را توجیه کرد که در مسجد محرم شوند و وقتی بیرون آمدند لبیک گفتن را ابراز کنند.

میقات ذو الحلیفه و مسجد شجره ۸۹/۰۲/۰۴

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: میقات ذو الحلیفه و مسجد شجره.

اولین میقات عمره ی، مسجد شجره است و در اینکه محل دقیق احرام کجاست بحث هایی وجود دارد. اصل مسئله که ذو الحلیفه محل میقات است اجماعی است ولی اینکه مراد از ذو الحلیفه آیا خود مسجد است یا خارج از آن و یا محاذات آن بحث است. در این چهار طائفه از روایات وارد شده است:

- تعداد زیادی از این روایات ذو الحلیفه را معیار قرار داده اند (وجه تسمیه ی آن را ذکر کردیم) و وجه آن این است که بسیاری از این روایات در زمان اهل بیت بود و در آن موقع شجره ای در مسجد وجود نداشت.

- تعدادی از روایات مسجد شجره و یا شجره را معیار قرار داده اند.

- طائفه ی دیگر روایاتی است که تصریح می کند که ذو الحلیفه همان مسجد شجره است.

- طائفه ی چهارم که روایات متعددی را هم در بر می گیرد می گوید که اصلا نباید در مسجد محرم شد بلکه باید در بیرون در محاذاه یا بیداء (بیابانی که نزدیک مسجد است) یا عند المیل الاول (شاید ستون هایی در بین راه بود که می بایست از آنجا محرم شوند)

بین سه دسته ی اول به راحتی می توان جمع کرد زیرا به قرینه ی روایات طائفه ی سوم، مراد از ذی الحلیفه (طائفه ی اولی) و مسجد شجره (طائفه ی ثانیه) یکی است.

ص: ۴۶۴

بعضی می گویند که منهای گروه سوم، خود گروه اول و دوم را هم می توان به نحو اطلاق و تقیید با هم جمع کرد زیرا طائفه ی اولی مطلق منطقه ی ذی الحلیفه را ملاک می دانـد و طائفه ی دوم خصوص مسجد شجره را معتبر می شمرد از این رو از باب حمل مطلق بر مقید باید گفت که مسجد الشجره مراد است.

مرحوم حکیم در مستمسک ج ۱۱ ذیل این مسئله به جمع اطلاق و تقیید ایراد می کند. زیرا این از باب جزء و کل است نه از باب مطلق و مقید زیرا مطلق آن است که ذو افراد کثیره باشد و مقید آن است که موردش خاص باشد ولی در ما نحن فیه بحث در کل و جزء است زیرا مسجد جزئی از ذو الحلیفه می باشد.

به نظر ما این اشکال وارد نیست زیرا هرچند از باب جزء و کل است ولی کسی که قائل به ذو الحلیفه است می گوید یجوز الاحرام من ای موضع شاء از این رو با این معنا ذو الحلیفه ذو افراد می شود (ما باید به حکم دقت کنیم نه به جزء و کل بودن) ولی روایات مسجد فقط یک منطقه را که مسجد است جایز می شمرد که همان مقید می شود از این رو جمع به اطلاق و تقیید مشکل را حل می کند خصوصا که طائفه ی سوم هم وجود دارد که شاهد جمع است.

تا اینجا نتیجه می گیریم که محل احرام باید مسجد شجره باشد ولی علماء گروه چهارم را نادیده گرفته اند و صاحب جواهر و صاحب مستمسك این گروه را نادیده گرفته اند و صاحب مستند هرچند این گروه را متذکر شده است ولی از کنار آن ساده گذشته است.

ص: ۴۶۵

این روایات در چند باب است:

باب ۳۴ ابواب الاحرام

ر ۳: عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ التَّهَیُّؤِ لِلْإِحْرَامِ فَقَالَ فِی مَسْجِدِ الشَّجَرَهِ فَقَدْ صَلَّى فِیهِ رَسُولُ اللَّهِ ص وَ قَدْ تَرَى أُنَاساً یُحْرِمُونَ فَلَا تَفْعَلْ حَتَّى تَنْتَهِیَ إِلَى الْبَیْدَاءِ حَیْثُ الْمِیلُ (یعنی نزد علامت اول در کنار صحرا) فَتُحْرِمُونَ كَمَا أَنْتُمْ فِی مَحَامِلِكُمْ (یعنی همان طور که در محمل نشسته و سواره هستید محرم شوید) تَقُولُ لَبَّیْكَ اللَّهُمَّ لَبَّیْكَ الْحَدِیثَ

این روایت صحیحه است و صراحت دارد که باید از مسجد بیرون بروند و محرم شوند و نمی شود آن را توجیه کرد که در مسجد محرم شوند و وقتی بیرون آمدند لبیک گفتن را ابراز کنند زیرا این روایت نهی می کند که داخل مسجد محرم نشوند.

ح ۴: عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا صَلَّیْتَ عِنْدَ الشَّجَرَهِ فَلَا تُلَبِّ حَتَّى تَأْتِیَ الْبَیْدَاءَ حَیْثُ یَقُولُ النَّاسُ یُخْسَفُ بِالْجَیْشِ (جائی که مردم می گویند لشکری (شاید اشاره به لشکر سفیانی باشد) در آینده در اینجا در زمین فرو می رود)

از آنجا که لبیک جزء ارکان احرام است و تا فرد لبیک نگوید محرم نمی شود از این رو نهی از لبیک گفتن همان نهی از محرم شدن در مسجد است.

ح ۵: عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع یَقُولُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص لَمْ یَكُنْ یُلَبِّی حَتَّى یَأْتِیَ الْبَیْدَاءَ.

ص: ۴۶۶

ح ٨: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْإِحْرَامِ عِنْدَ الشَّجَرَةِ هَلْ يَحِلُّ لِمَنْ أَحْرَمَ عِنْدَهَا أَنْ لَا يُلَبِّيَ حَتَّى يَعْلُوَ الْبَيْدَاءَ (تا به بیابان برسند) قَالَ لَا يُلَبِّي حَتَّى يَأْتِيَ الْبَيْدَاءَ عِنْدَ أَوَّلِ مِيلٍ فَأَمَّا عِنْدَ الشَّجَرَةِ فَلَا يَجُوزُ التَّلْبِيَةُ.

در انتهای این روایت هم تصریح است که نباید در مسجد شجره تلبیه گفت و محرم شد.

ح ٩: مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ فِي الْمُقْنِعَةِ قَالَ قَالَ ع إِذَا أَحْرَمْتَ مِنْ مَسْجِدِ الشَّجَرَةِ فَلَا تُلَبِّ حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى الْبَيْدَاءِ.

این حدیث مرسله است.

وجه جمع: بعضی ها جمع بین این طائفه و روایات قبلی را در این می دانند که در مسجد محرم شود ولی در خارج از روایات به لبیک اظهار کند ولی این توجیه با این روایات سازگار نیست. زیرا این روایات از لبیک گفتند در مسجد نهی می کرد.

راه دوم جمع این است که قائل به تخییر شویم و بگوئیم هم در مسجد و هم در بیرون آن جایز است ولی افضل این است که مقدمات (نماز و نیت و سایر چیزها در داخل مسجد باشد ولی از بیداء که خارج مسجد است محرم شوند. این کار را اگر بکند افضل است ولی فرد بین انجام این عمل و بین اینکه همه ی کارها را در مسجد انجام دهد مخیر است.

در روایات برای این نحو جمع کردن شاهد وجود دارد از جمله روایت ١ باب ٣۴ است:

مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنْ كُنْتَ مَاشِياً فَاجْهَرْ بِإِهْلَالِكَ وَ تَلْبِيَتِكَ مِنَ الْمَسْجِدِ وَ إِنْ كُنْتَ رَاكِباً فَإِذَا عَلَتْ بِكَ رَاحِلَتُكَ الْبَيْدَاءَ. (وقتی که راحله ی تو، تو را به بیابان برد لبیک بگو و محرم شو)

ص: ۴۶۷

ر ۲ باب ۳۵: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مَرَّارٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع هَلْ يَجُوزُ لِلْمُتَمَتِّعِ بِالْعُمْرَهِ إِلَى الْحَجِّ أَنْ يُظْهِرَ التَّلْبِيَهَ فِي مَسْجِدِ الشَّجَرَهِ فَقَالَ نَعَمْ إِنَّمَا لَبَّى النَّبِيُّ ص فِي الْبَيْدَاءِ لِأَنَّ النَّاسَ لَمْ يَعْرِفُوا التَّلْبِيَهَ فَأَحَبَّ أَنْ يُعَلِّمَهُمْ كَيْفَ التَّلْبِيَهُ.

در این روایت اگر لازم بود که فقط داخل مسجد تلبیه بگویند و محرم شوند پیامبر می بایست تلبیه را در مدینه به آنها یاد می داد و آنها در مسجد محرم می شدند ولی چون خارج از مسجد هم جایز بود حضرت به این وجه تخییر عمل کرد.

ر ۴: عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ ع قَالَ قُلْتُ لَهُ إِذَا أَحْرَمَ الرَّجُلُ فِي دُبُرِ الْمَكْتُوبَهِ (زیرا مستحب است احرام یا بعد از نماز واجب باشد و یا لا اقل بعد از دو رکعت نماز مستحب محرم شود) أَ يُلَبِّي حِينَ يَنْهَضُ بِهِ بَعِيرُهُ (زمانی که شترش که بیرون مسجد است بلند می شود و آماده ی حرکت می شود) أَوْ جَالِساً فِي دُبُرِ الصَّلَاهِ (یا همان جا که در مسجد نشسته بلا فاصله لبیک بگوید) قَالَ أَيَّ ذَلِكَ شَاءَ صَنَعَ. (هر کدام از این دو تا را می تواند انجام دهد)

ح ۱ باب ۷ از ابواب مواقیت: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ أَقَامَ بِالْمَدِينَهِ شَهْراً وَ هُوَ يُرِيدُ الْحَجَّ ثُمَّ بَدَا لَهُ أَنْ يَخْرُجَ فِي غَيْرِ طَرِيقِ أَهْلِ الْمَدِينَهِ الَّذِي يَأْخُذُونَهُ فَلْيَكُنْ إِحْرَامُهُ مِنْ مَسِيرَهِ سِتَّهِ أَمْيَالٍ (وقتی به شش میل رسید محرم شود چون مسجد شجره در شش میلی مکه بوده است) فَيَكُونُ حِذَاءَ الشَّجَرَهِ مِنَ الْبَيْدَاءِ.

حال اگر مسجد شجره واجب باشد او حتما می بایست به مسجد شجره می آمد ولی چون واجب نیست فرد می تواند از محاذاه آن محرم شود.

به نظر ما یا باید حمل بر تخییر کرد که هم داخل مسجد می توان محرم شد و هم خارج از آن ولی خارج از آن بهتر است. جالب این است که آنها که می گویند حتما باید از داخل مسجد محرم شد در مورد مرأه ی حائض به مشکل برخورده اند از این رو گفته اند که از یک در وارد شود و از یک در خارج شود و در این میان لبیک خود را بگوید. حال اگر روزی در محاذی نداشته یا بسته حکم مرأه دوباره به مشکل بر می خورد.

میقات ذو الحلیفه و عدم جواز تأخیر اختیاری به الجحفه ۸۹/۰۲/۰۵

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: میقات ذو الحلیفه و عدم جواز تأخیر اختیاری به الجحفه.

بحث در میقات ذو الحلیفه یا مسجد شجره بود. در جلسه ی قبل گفتیم که روایات بسیاری داریم که میقات را از مسجد معتبر می داند. از آن طرف هم روایات متعدد دیگری داریم که می گوید لبیک را خارج از مسجد باید گفت. گفتیم که جمع بین آنها این است که بیرون مسجد و داخل آن هر دو جایز است و فرد بین آن دو مخیر است.

ان قلت: این روایات متعددی که مربوط به بیرون مسجد نقل کردیم معرض عنهای اصحاب است زیرا اصحاب به آن اشاره نکرده اند و فتوایی مطابق آن نداده اند. از این رو باید این روایات را کنار گذاشت و گفت که معیار خود مسجد است و باید داخل آن محرم شد نه خارج از آن.

ص: ۴۶۹

قلنا: گاه اعراض از سند روایت است و گاه از دلالت روایت یعنی گاه اصلا روایت را متعرض نمی شوند ولی گاه متعرض می شوند ولی دلالت آن را قبول نمی کنند. در مورد ما جمعی از بزرگان به این روایات اشاره کرده اند ولی گفته اند که دلالت بر آنی که می گویید که باید فقط از خارج مسجد محرم شد ندارد بلکه دلالت بر این دارد که یا باید از داخل مسجد محرم شد و لبیک را آهسته گفت و بعد از مسجد خارج شد و به لبیک جهر نمود و گاه می گویند که جدایی بین لبیک گفتن و محرم شدن جایز است به این معنا که انسان در مسجد محرم شود و بعد لبیک آن را در خارج از مسجد شروع کند. از این رو این دسته از علماء این روایات را قبول دارند ولی آن را به گونه ای توجبه می کنند که با میقات بودن نفس مسجد منافات نداشته باشد.

ولی ما از این توجیهات جواب می دهیم و می گوئیم اولا این دسته از روایات تصریح می کند که نباید در مسجد محرم شد و بعضی هم می گفت که در داخل مسجد نباید لبیک گفتن و این عبارات توجیهات فوق را قبول نمی کند.

همچنین اینکه می گوئیم احرام را می شود از تلبیه جدا کرد هم کلام صحیحی نیست زیرا احرام با تلبیه انجام می شود و تا قبل

از آن می توان محرمات احرام را انجام داد.

در هر صورت این روایـات معرض عنهای سـندی نیست بلکه علما دلالت آن را قبول نکرده انـد حال اگر ما دلالت آن را قبول کردیم (که دلالت را قبول کرده و قائل به تخییر شده ایم) دیگر مشکل اعراض اصحاب بر ان وارد نیست.

سلمنا که این روایات را متعارض بدانیم و بگوئیم مشهور مسجد است از این رو بیداء و خارج از مسجد را باید کنار بگذاریم ولی در این حالت هم از روایات محاذات (که بعدا به آنها خواهید پرداخت) استفاده می کنیم که از خارج مسجد در محاذات می توان محرم شد.

بقی هنا شیء: اختلاف کردند که ذو الحلیفه و یا شجره فاصله اش تا مکه چقدر است و علماء اعداد مختلفی را در بیان فاصله معرفی کرده اند و از ۶ میل تا ۱۰ میل را گفته اند و حتی یکی از جغرافی دانان می گوید که من از دیوار کعبه تا دیوار مسجد شجره اندازه گرفتن و نوزده هزار و مقداری ذراع (که او دقیقا بیان می کند) بوده است (از این رو حدود ده کیلومتر می شود که آن نزدیک شش میل است).

امروزه این بحث ها معنا ندارد زیرا آن حساب و کتاب ها مال روزهایی بود که جای مسجد شجره مشخص نبود ولی اینک جای آن کاملا واضح و شفاف است.

کلام امام در تحریر مسأله ۱ - الأقوی عدم جواز التأخیر اختیارا إلی الجحفه و هی میقات أهل الشام نعم یجوز مع الضروره لمرض أو ضعف أو غیرهما من الأعذار. (مثلا دشمنی در مسیر است یا مسجد شلوغ است و نمی توانند وارد آن شوند و امثال آن)

کسانی که در مسیری که از مدینه به مکه می روند بعد از طی مسیری نسبه طولانی به جحفه می رسند که البته امروزه جحفه در مسیر قدیم وجود دارد. شام در شمال غربی جزیره العرب است و اهل شام که از آن محل وارد مکه می شدند به جحفه وارد می شدند.

ص: ۴۷۱

البته امام که می فرماید لاـ یجوز باید بعدا بحث کنیم که آیا مراد از آن حرمت تکلیفی است یعنی اگر از جحفه محرم شود احرامش باطل است یا اینکه مراد حرمت وضعی است یعنی فقط مرتکب گناه شده است.

اقوال علماء:

مشهور بین شیعه و اهل سنت این است که در حال اختیار نمی شود از مسجد شجره عبور کرد و به سراغ جحفه رفت.

مرحوم نراقی در ج ۱۱ ص ۱۸۱ می گوید: و هل جواز الاحرام منها (جحفه) مقید بحال الضروره أی المشقه التی یعسر تحملها کما فعله الأصحاب من غیر خلاف ظاهر إلا من نادر ... أو مطلق ، کما عن الجعفی و الوسیله (ابن حمزه)

مراد از جعفی فردی است که کتابی به نام فاخر داد. حجم این کتاب بسیار زیاد بوده و حاوی اصول و فروع دین و مباحث روایی بوده است ولی این کتاب به دست ما نرسیده است. نام او ابو الفضل الکوفی بوده است و در مورد او گفته شده است که غیبت صغری و کبری را درک کرده است. او در ابتدا زیدی مسلک بوده است و بعد مسلمان و شیعه شده است. او در این کتاب فاخر خلاف شهرت و اجماع کم ندارد که از جمله این مورد است. (شاید فتوای اصحاب به دست او نمی رسیده است)

صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۱۱ هم بعد از بیان عدم خلاف همان خلاف جعفی و صاحب وسیله را نقل می کند.

در میان اهل سنت هم شوکانی صاحب کتاب نیل الاوطار در ج ۵ ص ۲۲ می گوید: فإذا أراد الشامی الحج فدخل المدینه فمیقاته ذو الحلیفه لاجتیازه علیها (زیرا از آنجا عبور می کند) و لا یؤخر حتی یأتی الجحفه التی هی میقاته الأصلی فإن أخر أساء و لزمه دم عند الجمهور و ادعی النووی الاجماع علی ذلک و تعقب بأن المالکیه یقولون: یجوز له ذلک و إن کان الأفضل خلافه و به قالت الحنفیه و أبو ثور و ابن المنذر من الشافعیه

ص: ۴۷۲

از عایشه هم عبارت عجیبی نقل کرده انـد که وقتی می خواست حج به جا آورد از مسـجد شـجره محرم می شد و هنگامی که می خواست به عمره برود از جحفه محرم می شـد همانطور که ابن قـدامه در ج ۳ ص ۲۱۴ می گویـد: کانت عائشه إذا أرادت الحج أحرمت من ذی الحلیفه وإذا أرادت العمره أحرمت من الجحفه.

علت اختلاف بین علماء وجود اختلاف در روایات است زیرا روایات بر دو طائفه تقسیم می شود. دسته ای از روایات می گوید که جایز نیست از مسجد الشجره عبور کنند و در جحفه محرم شوند. بخشی از روایات می گوید که جایز است. طائفه ی سومی هم می گوید اگر فردی عذر داشت می تواند از جحفه محرم شود.

تمام روایاتی که می گویـد وقت رسول الله لاهل المـدینه ذی الحلیفه یا مسـجد الشـجره همه ی آنها دلالت بر این دارد که در حال اختیار نمی توان از آن عبور کرد. (البته ما به این روایات اشاره نمی کنیم و روایات خاصه را بررسی می کنیم)

میقات ذو الحلیفه و عدم جواز تأخیر اختیاری به الجحفه ۸۹/۰۲/۰۶

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: میقات ذو الحلیفه و عدم جواز تأخیر اختیاری به الجحفه.

بحث در مسئله ی اولی از مسائل میقـات مسـجد شـجره است که عبارت است از اینکه آیا جایز است که عنـد الاختیار فرد در میقات مسجد شجره محرم نشود و در وسط راه که به میقات جحفه می رسد از آنجا محرم شود؟

گفتیم که مشـهور بین علماء این است که عند الاختیار این امر جایز نیست و فقط مرحوم جعفی و ابن حمزه در الوسـیله قائل به جواز اختیاری شده بودند. عامه هم اکثرا قائل شدند که هنگام اختیار ترک میقات اول جایز نیست.

ص: ۴۷۳

همـان طور که گفتیم اصل عـدم جواز است زیرا یقینا ذمه ی ما هنگام میقات اول به احرام مشـغول شـده است و امر دائر اسـت بین تعیین و تخییر به این معنا که یا معینا باید از مسـجد شجره محرم شد و یا فرد مخیر است یا از آن محرم شود و یا از جحفه و اصل در دوران بین تعیین و تخییر این است که باید جانب تعیین را بگیریم.

روایات هم بر دو طائفه است: دو طائفه از روایات دلالت بر عدم جواز می کند و یک طائفه ی دیگر هم وجود دارد که دلالت بر جواز می کند. ابتدا باید هر سه طائفه را بخوانیم و بعد راه حل آن را ارائه کنیم.

طـائفه ی اولی روایاتی است که عمـده در باب اول از ابواب میقات وارد شـده است. این روایت حاوی سـیزده روایت است که اکثر آنها بر مدعا دلالت دارد زیرا وقتی می خوانیم (وقت رسول الله الحجفه لاهل الشام و ذی الحلیفه و یا مسـجد الشجره لاهل المـدینه) این توقیت دلـلت بر وجوب دارد و بایـد مطـابق آن عمـل کرد و عنـد الاختیار به سـراغ فرد دیگر نرفت. در میان این روایات، سه روایت صراحت بیشتری دارد.

ر ۲ باب ۱ از ابـواب مواقیت: عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی جَمِیعاً عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ (اگر بخواهی حج و عمره را کامل انجام دهی) أَنْ تُحْرِمَ مِنَ الْمَوَاقِیتِ الَّتِی وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لَا تُجَاوِزْهَا إِلَّا وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ .. وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ ذَا الْحُلَیْفَهِ ...

ص: ۴۷۴

این روایت صحیح السند است و تصریح می کند که نباید از این مواقیت بدون احرام تجاوز کرد و این از باب انجام دادن حج و عمره به نحو تمام و کمال است از این رو کسانی که هماننـد ایرانیان از مـدینه وارد مکه می شونـد نمی تواننـد عنـد الاختیار بدون احرام از ذی الحلیفه عبور کنند.

ح ۳: عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الْإِحْرَامُ مِنْ مَوَاقِيتَ خَمْسَةٍ وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لَا يَنْبَغِي لِحَاجٍّ وَ لَا لِمُعْتَمِرٍ أَنْ يُحْرِمَ قَبْلَهَا وَ لَا بَعْدَهَا وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ ذَا الْحُلَيْفَهِ وَ هُوَ مَسْجِدُ الشَّجَرَهِ يُصَلِّي فِيهِ وَ يَفْرِضُ الْحَجَّ ... وَ لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَرْغَبَ عَنْ مَوَاقِيتِ رَسُولِ اللَّهِ

این حدیث هم معتبر است و آن عبارت (لا ینبغی) آمده است که گاه در وجوب به کار می رود و گاه در استحباب.

ح ۹: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمُتْعَهِ فِي الْحَجِّ مِنْ أَيْنَ إِحْرَامُهَا وَ إِحْرَامُ الْحَجِّ قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الْعِرَاقِ مِنَ الْعَقِيقِ وَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ وَ مَنْ يَلِيهَا مِنَ الشَّجَرَهِ ... فَلَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَعْدُوَ مِنْ هَذِهِ الْمَوَاقِيتِ إِلَى غَيْرِهَا

باب ۸ از ابواب مواقیت

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْمٍ قَدِمُوا الْمَدِينَهَ فَخَافُوا كَثْرَهَ الْبَرْدِ وَ كَثْرَهَ الْأَيَّامِ (یعنی ایامی که مسیر مـدینه تا مکه بودنـد زیاد بود) يَعْنِي الْإِحْرَامَ مِنَ الشَّجَرَهِ وَ أَرَادُوا أَنْ يَأْخُذُوا مِنْهَا إِلَى ذَاتِ عِرْقٍ (یعنی به جای رفتن به جحفه که در سمت راست ایشان بود به سمت چپ رونـد و به ذات عرق برسند که حـدود نود کیلومتری مکه است ولی میقات خودشان حـدود ۴۰۰ کیلومتری است) فَيُحْرِمُوا مِنْهَا فَقَالَ لَا وَ هُوَ مُغْضَبٌ مَنْ دَخَلَ الْمَدِينَهَ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يُحْرِمَ إِلَّا مِنَ الْمَدِينَهِ.

ص: ۴۷۵

طائفه ی دوم روایاتی است که فقط زمانی را اجازه می دهد که از جحفه محرم شوند که عذر داشته باشند که مفهوم آنها این است که عند الاختیار جایز نیست.

باب ۶ از ابواب مواقیت.

ر ۲: وَ فِی الْعِلَلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی وَ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِیَهَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ مَعِی وَالِدَتِی وَ هِیَ وَجِعَهٌ (درد دارد و مریض است) قَالَ قُلْ لَهَا فَلْتُحْرِمْ مِنْ آخِرِ الْوَقْتِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ ذَا الْحُلَیْفَهِ وَ لِأَهْلِ الْمَغْرِبِ الْجُحْفَهَ قَالَ فَأَحْرَمَتْ مِنَ الْجُحْفَهِ.

ر ۴: عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع خِصَالٌ عَابَهَا عَلَیْکَ أَهْلُ مَکَّهَ (خصالی است که به سبب آن اهل مکه به شما خرده گرفته اند) قَالَ وَ مَا هِیَ قُلْتُ قَالُوا أَحْرَمَ مِنَ الْجُحْفَهِ وَ رَسُولُ اللَّهِ ص أَحْرَمَ مِنَ الشَّجَرَهِ قَالَ الْجُحْفَهُ أَحَدُ الْوَقْتَیْنِ (جحفه هم یکی از مواقیت است) فَأَخَذْتُ بِأَدْنَاهُمَا وَ کُنْتُ عَلِیلًا. (چون بیمار بودم سراغ میقات نزدیک تر رفتم که همان جحفه بود.)

این روایت نشان می دهد که این مسئله که از میقات شجره نمی توان بدون احرام رد شد به حدی واضح بود که مردم این عمل را از حضرت ایراد گرفتند.

ح ۵: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ سَیْفِ بْنِ عَمِیرَهَ عَنْ أَبِی بَکْرٍ الْحَضْرَمِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنِّی خَرَجْتُ بِأَهْلِی مَاشِیاً فَلَمْ أُهِلَّ (محرم نشدم) حَتَّی أَتَیْتُ الْجُحْفَهَ وَ قَدْ کُنْتُ شَاکِیاً (بیمار بودم) فَجَعَلَ أَهْلُ الْمَدِینَهِ یَسْأَلُونَ عَنِّی فَیَقُولُونَ لَقِینَاهُ وَ عَلَیْهِ ثِیَابُهُ (بین مدینه و جحفه با لباس عادی بود و محرم نشده بود) وَ هُمْ لَا یَعْلَمُونَ وَ قَدْ رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِمَنْ کَانَ مَرِیضاً أَوْ ضَعِیفاً أَنْ یُحْرِمَ مِنَ الْجُحْفَهِ.

طائفه ی سوم: روایاتی است که می گوید عند الاختیار می توان از جحفه محرم شد.

باب ۶ از ابواب مواقیت

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَهِ أَحْرَمَ مِنَ الْجُحْفَهِ فَقَالَ لَا بَأْسَ.

سند این روایت معتبر است.

این روایت مطلق است و از باب اینکه ترک الاستفسار فی حکایه الحال یدل علی العموم فی المقال و از آنجا که روایت نپرسید ایا فرد مریض بود یا نه دلالت بر این است که حکم عمومیت دارد و حتی صورت غیر عذر را هم شامل می شود.

ح ۳: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع مِنْ أَيْنَ يُحْرِمُ الرَّجُلُ إِذَا جَاوَزَ الشَّجَرَهَ فَقَالَ مِنَ الْجُحْفَهِ وَ لَا يُجَاوِزِ الْجُحْفَهَ إِلَّا مُحْرِماً.

سند این روایت هم معتبر است.

از این دسته از روایات فهمیده می شود که مرحوم جعفی و صاحب وسیله هم به دلیل وجود این روایات قائل به جواز شدند و گفتند که حتی عند عدم العذر هم می شود از جحفه محرم شد.

وجه جمع: این طائفه را با روایات قبل می توان جمع کرد به این شکل که روایات طائفه ی سوم فقط صورت عذر را در بر می گیرد و روایات قبل صورت اختیار را و روایات طائفه ی دوم هم شاهد جمع است.

اگر هم با هم تعارض داشته باشند روایات طائفه ی اول و دوم مقدم است زیرا هم اکثر روایه است و هم قول مشهور می باشد.

فرع دوم: با این بحث ها فرع دوم مسئله هم واضح شد و آن اینکه عند العذر می توان از جحفه محرم شد.

بقی هنا شیء: آنچه در روایات آمده است این است که هنگام مرض و ضعف می توان از ذی الحلیفه محرم نشد و به سراغ جحفه رفت ولی آنچه امام در تحریر ذکر کرده است فراتر از ضعف و مرض است زیرا امام می فرماید: (نعم یجوز مع الضروره لمرض او ضعف او غیرهما) و عبارت غیرهما همه ی انواع عذر را شامل می شود از قبیل سردی هوا و یا مانع شدن دولت و یا عقب ماندن از کاروان و یا موانع دیگر.

واضح است که از باب الغاء خصوصیت همه ی انواع عذر داخل می شود زیرا وقتی باب مرض و ضعف را به دست عرف دهیم او بین آن دو و سایر انواع عذر فرقی نمی بیند.

مسئله ی دوم تحریر: این مسئله در مورد حائض، نفساء و جنب است که نمی توانند وارد مسجد شوند. البته این مسئله طبق مبنای کسانی است که می گویند فقط باید داخل مسجد محرم شد و الا ما که قائل هستیم که خارج از مسجد هم می توان محرم شد در این مسئله مشکلی نداریم. زیرا طهارت نفسانی داشتن شرط احرام نیست (البته بدن نباید نجس باشد)

کسانی که قائل هستند فقط باید از مسجد محرم شد در اینجا در مورد زن حائض و نفساء قائل به سه قول هستند:

- یکی این است که آنها از یک در مسجد وارد شوند و از در دیگر خارج و در همین حال لبیک را بگویند و محرم شود (زیرا عبور از یک مسجد برای جنب و حائض و نفساء جایز است مگر مسجد النبی و مسجد الحرام) البته جواز عبور از مسجد در صورتی است که مسجد شلوغ نباشد و سریع بتوانند خارج شوند.

ص: ۴۷۸

• حالت دوم این است که زن به دلیل مشکلی نمی تواند از مسجد عبور کند ولی می تواند صبر کند و پاک شود و بعد داخل مسجد رود که در این صورت باید صبر کند.

• حالت سوم این است که نه می تواند عبور کند و نه می تواند صبر کند و پاک شود. این صورت محل بحث واقع شده است که آیا باید از خارج مسجد محرم شود و یا اینکه می تواند به جحفه رود و از آنجا محرم شود زیرا در آنجا مسجدی نیست که از آن محرم شود.

همه ی اینها در مورد زن نفساء یا حائض است و اما در مورد مرد جنب، او یا از مسجد عبور کند و یا اگر به دلیل شلوغی و امثال آن نمی تواند تیمم کند و وارد مسجد شده محرم شود.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – سه شنبه ۷ اردیبهشت ماه ۸۹/۰۲/۰۷

.Your browser does not support the audio tag

موضوع:

قبل از شروع مسئله ی دوم بهتر است به سه نکته ی مورد نیاز اشاره کنیم بعضی از این مسائل در عروه است و بعضی هم در جواهر آمده است و حتی صاحب عروه هم آنها را ذکر نکرده است و همه ی این مسائل مبتلا به است.

الامر الاول: مواقیت آیا منحصر به اهلش که در روایات آمده است می باشد (مثلا در روایات آمده است که مسجد شجره میقات اهل مدینه است آیا این میقات منحصر به آنها است) یا تمام کسانی که از مدینه به مکه وارد می شوند هم باید از همان جا محرم شوند؟

ص: ۴۷۹

بدون شک تمام کسانی که از هر میقاتی عبور می کنند باید از همانجا محرم شوند نه از میقات خودشان و ما باید دلیل این مسئله را امروز متذکر شویم و صاحب جواهر می فرماید و هو واضح و دیگر دلیلی برای آن اقامه نمی کند.

دلیل اول ما چند روایت است که در باب مواقیت وارد شده است.

روایات باب اول از ابواب مواقیت:

ح ۵: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْعَمْرَكِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ إِحْرَامِ أَهْلِ الْكُوفَهِ وَ أَهْلِ خُرَاسَانَ وَ مَا يَلِيهِمْ وَ أَهْلِ الشَّامِ وَ مِصْرَ (در کلام پیغمبر مصر نیست زیرا آن روز هنوز مصر مسلمان نشده بود) مِنْ أَيْنَ هُوَ فَقَالَ أَمَّا أَهْلُ الْكُوفَهِ وَ خُرَاسَانَ وَ مَا يَلِيهِمْ فَمِنَ الْعَقِيقِ (ذات عرق) وَ أَهْلُ الْمَدِينَهِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَهِ وَ الْجُحْفَهِ وَ أَهْلُ الشَّامِ وَ مِصْرَ مِنَ الْجُحْفَهِ وَ أَهْلُ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ وَ أَهْلُ السِّنْدِ (مناطق هند) مِنَ الْبَصْرَهِ يَعْنِي مِنْ مِيقَاتِ أَهْلِ الْبَصْرَهِ (یعنی از عراق و از ذات عرق)

در این روایت می بینیم که کسانی که در کلام پیغمبر ذکر نشدند و از میقاتی عبور می کنند باید از همان مواقیت محرم شوند.

ح ۸: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ إِحْرَامِ أَهْلِ الْكُوفَهِ وَ خُرَاسَانَ وَ مَنْ يَلِيهِمْ وَ أَهْلِ مِصْرَ مِنْ أَيْنَ هُوَ قَالَ إِحْرَامُ أَهْلِ الْعِرَاقِ مِنَ الْعَقِيقِ وَ مِنْ ذِی الْحُلَيْفَهِ وَ أَهْلِ الشَّامِ مِنَ الْجُحْفَهِ وَ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ قَرْنٍ (قرن المنازل) وَ أَهْلِ السِّنْدِ مِنَ الْبَصْرَهِ أَوْ مَعَ أَهْلِ الْبَصْرَهِ.

ص: ۴۸۰

احتمال دارد که این روایت همان روایت پنجم باشد زیرا راوی، مروی عنه و مضمون یکی است.

شاهد مورد اخیر است که اهل سند در کلام پیامبر نبود.

روایت ۳ باب ۷ از ابواب مواقیت هم شبیه همین روایات است که از آن استفاده می شود که افراد منحصر به آنها که در کلام پیامبر ذکر شده اند نیست و هر کسی که مسیرش به یکی از این مواقیت بر می خورد باید از آن همان جا محرم شود.

دلیل دوم هم روشن است و آن این است که اگر این مواقیت منحصر به همان کسانی باشد که در کلام پیامبر ذکر شده است پس بقیه ی افراد از کجا باید محرم شوند؟ همه باید از همان میقاتی که می گذرند محرم شوند و الا اکثریت مسلمانان بدون میقات می مانند.

دلیل سوم: سیره ی مسلمین هم بر این استوار بوده است که از هر کجا که به مدینه می آیند به مسجد شجره وارد می شوند.

الامر الثانی: مسئله ی دیگر این است که اگر کسی مخالفت کند و از مسجد شجره محرم شود و به جحفه برود آیا فقط گناه کرده و احرامش از جحفه صحیح است یا اینکه باید برگردد و به مسجد شجره برود و از آنجا محرم شود و به عبارت دیگر آیا نهی در ما نحن فیه تکلیفی است یعنی فقط موجب گناه کردن می شود و یا اینکه وضعی است یعنی شرط است که برگردد و الا احرامش از جحفه باطل است.

صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۱۲ این مسئله را بحث کرده است و قائل به حرمت تکلیفی است و اجازه می دهد که فرد از جحفه محرم شود. او در اینجا دو دلیل ذکر می کند.

ص: ۴۸۱

دلیل اول عموماتی است که بیان می کند: من مر علی میقات یحرم منه و او هم بر جحفه عبور می کند و از همانجا باید محرم شود.

دلیل دوم این است که روایتی هم وجود دارد که می گوید لا باس.

روایتی که ایشان از آن خبر می دهد روایت ۱ باب ۶ از ابواب میقات است: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَهِ أَحْرَمَ مِنَ الْجُحْفَهِ فَقَالَ لَا بَأْسَ.

لکن انصاف این است که ما نمی توانیم به جواز و صحت قائل شویم و می گوئیم باید بر گردد و از ذی الحلیفه محرم شود زیرا او از مسجد شجره رد شد و محرم نشد و دلیل اینکه واجب است برگردد این است که اوامر و نواهی در واجبات و اجزاء و شرایط و امثال آن ظاهر در حکم وضعی (یعنی جزئیت و شرطیت) است. مثلا اگر مولی بگوید لا صلاه الا بطهور یعنی طهور شرط است و اگر اتیان نشود نماز باطل است. و هکذا اگر مولی بگوید تجب السوره فی الصلاه این علامت جزئیت است و اگر سوره اتیان نشود موجب بطلان نماز است و هکذا اگر بگوید که هنگام سر بریدن حیوان باید بسم الله بگوئید یعنی اگر نگوئید حیوان حرام می شود.

در معاملات هم بدین گونه است مثلا پیامبر که از بیع غرر نهی کرده است علامت این است که این بیع باطل است

و اما از روایت مزبور هم جواب داده ایم و آن اینکه این روایت حمل بر مورد عذر و اضطرار می شود.

ص: ۴۸۲

علاوه بر این اصاله الاشتغال هم می گوید که اگر از جحفه محرم شود شک می کند که آیا تکلیف به احرام را ادا کرده است یا نه و اصل عدم آن است و ذمه ی او همچنان مشغول است.

الامر الثالث: این یک مسئله ی فرعیه است که امام در تحریر آن را نیاورده است ولی صاحب عروه آن را به عنوان یک فرع مستقل نقل کرده است و این فرع در جواهر (ج ۱۸ ص ۱۱۲) آمده است و آن این است که لو عدل عن المیقات قبل المرور علیه حکمش چیست؟ مثلا کسی هنوز به مسجد شجره وارد نشده است و به او خبر دادند که جاده شلوغ است از این رو به مدینه برگشت و مستقیم از مسیری به جحفه وارد شد آیا می تواند از آنجا محرم شود یا نه؟

و یا حتی به مسجد شجره آمد و دید خیلی شلوغ است و به مدینه برگشتند و از مسیر دیگری وارد میقات دیگری شدند.

می گوید این اشکال ندارد زیرا این کار قبل از مرور به میقات است و او هم از ابتدا تصمیم دارد به میقات دیگری برود و عمومات من مر علی میقات او را شامل می شود و اگر مستقیما به میقات دیگری رود باید از همانجا محرم شود.

بعد می گوید که روایتی وجود دارد که از این امر نهی می کند و آن روایت ۱ باب ۸ است که عبارت است از مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْمٍ قَدِمُوا الْمَدِينَهَ فَخَافُوا كَثْرَهَ الْبَرْدِ وَ كَثْرَهَ الْأَيَّامِ يَعْنِي الْإِحْرَامَ مِنَ الشَّجَرَهِ وَ أَرَادُوا أَنْ يَأْخُذُوا مِنْهَا إِلَى ذَاتِ عِرْقٍ فَيُحْرِمُوا مِنْهَا فَقَالَ لَا وَ هُوَ مُغْضَبٌ مَنْ دَخَلَ الْمَدِينَهَ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يُحْرِمَ إِلَّا مِنَ الْمَدِينَهِ.

جعفر به محمد بن حکیم مجهول الحال است و حتی بعضی در مورد او گفته اند که جعفر بن محمد بن حکیم لیس بشیء است. ولی اکثرا در مورد او سکوت کردند و او را نه توثیق کرده اند و نه تقدیح.

ابراهیم بن عبد الحمید هم توسط شیخ طوسی توثیق شده و از محقق هم نقل می کنند که گفته است روایتی که ابراهیم در سندش باشد معتبر است. ولی بقیه ی علمای رجال سکوت کرده اند.

اما دلالت روایت هم تصریح دارد به عدم جواز ولی صاحب جواهر و صاحب عروه قائل شده اند که این روایت حمل بر کراهت می شود و نتیجه گرفته اند که جایز از قبل از مرور بر میقات مسیر را عوض کرد.

نقول: کسی که در مدینه است و می خواهد مسیر خود را به سمت میقات دیگری کج کند آیا از محاذات شجره رد می شود یا نه؟ واضح است که از محاذات آن رد می شود مگر اینکه با خط عمودی مستقیم دویست سیصد کیلومتر به سمت دیگری رود و سپس راهش را به سمت میقات دیگری کج کند (که عملا کسی این چنین نمی کند) از این رو از هر مسیری که به سمت مکه رود بالاخره به محاذات مسجد شجره می رسد و باید از همان جا محرم شود و محاذات یک میقات هم از جمله مکان هایی است که می توان از آن محرم شد.

چگونگی احرام حائض و نفساء از مسجد شجره ۸۹/۰۲/۱۱

Your browser does not support the audio tag.

موضوع: چگونگی احرام جنب و حائض و نفساء از مسجد شجره

ص: ۴۸۴

در بحث میقات مسجد شجره به مسئله ی دوم رسیده ایم. امام رحمه الله در این مسئله می فرماید: الجنب والحائض والنفساء جاز لهم الاحرام حال العبور عن المسجد (به این گونه که مسجد دو در داشته باشد و از یک در وارد و از دیگری خارج شوند) إذا لم یستلزم الوقوف فیه (مثلا جمعیت زیاد نباشد که مجبور شوند توقف کنند) بل وجب علیهم حینئذ و لو لم یمکن لهم بلا وقوف (اگر بدون وقوف نمی توانند از مسجد بگذرند مثلا جمیعت در مسجد زیاد است و یا مسجد یک در مسجد باز است) فالجنب مع فقد الماء أو العذر عن استعماله یتیمم للدخول و الاحرام فی المسجد و کذا الحائض و النفساء بعد نقائهما و أما قبل نقائهما فإن لم یمکن لهما الصبر إلی حال النقاء (مثلا اگر صبر کند تا پاک شود کاروان حرکت می کند) فالأحوط لهما الاحرام خارج المسجد عنده و تجدیده فی الجحفه أو محاذاتها.

البته به نظر ما که قائل هستیم افراد می توانند خارج از مسجد شجره محرم شوند تمام بحث های فوق بی فایده می شود زیرا فقط آنهایی که قائل هستند باید از داخل مسجد محرم شد در مورد جنب و حائض و نفساء به مشکل بر می خورند.

اقوال علماء:

این مسئله را عده ی زیادی متعرض نشده اند.

صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۰۹ مسئله ی عبور از مسجد را مطرح می کند و می گوید: فلو کان المحرم جنبا أو حائضا فقد صرح جمله من الأصحاب بالاحرام به مجتازین فإن تعذر الاجتیاز أحرما من خارجه همچنین در اواخر ج ۱۸ در ص ۴۵۱ همین مطلب را تکرار می کند و می گوید: و لو کان المیقات مسجد الشجره أحرمت منه مجتازه مع التمکن و إلا أحرمت من خارجه.

ص: ۴۸۵

صاحب ریاض در ج ۶ ص ۱۸۷ می گوید: و حیث قد تعین الاحرام من المسجد فلو کان المحرم جنبا أو حائضا أحرما به مجتازین لحرمه اللبث و إن تعذر فهل یحرمان من خارجه کما صرح به جماعه من غیر مخالف لهم أجده أم یؤخرانه إلی الجحفه؟ إشکال.

محقق نراقی هم در مستند ج ۱۱ ص ۱۸۳ می گوید: و إذا عرفت تعین الاحرام من مسجد الشجره فلو کان المحرم جنبا أو حائضا أحرما فیه مجتازین لحرمه اللبث و إن تعذر بدونه فهل یحرمان من خارجه کما صرح به الشهید الثانی و المدارک و الذخیره لوجوب قطع المسافه من المسجد إلی مکه محرما ؟ أم یؤخرانه إلی الجحفه ، لکون العذر ضروره مبیحه للتأخیر؟ الأحوط : الاحرام منهما و إن کان الأظهر الثانی.

صاحب حدائق هم در ج ۱۵ ص ۱۳۲ هم این مسئله را متذکر می شود و اختلاف اصحاب را ذکر می کند و بعد بحث روایی را مطرح می کند.

دلیل مسئله: اما به حسب قواعد.

ابتدا بحث جنب را مطرح می کنیم: جنب اگر می تواند مجتازا از مسجد عبور کند به این گونه که از یک در داخل شده و از یک در خارج شود. در این صورت به راحتی از مسجد عبور می کند و لبیک گفته داخل مسجد محرم می شود (جنب می تواند از مسجد عبور کند بجز مسجد الحرام و مسجد النبی) حتی تیمم کردن هم بر او لازم نیست. اگر نتواند از مسجد عبور کند مثلا یا درها بجز یک در بسته است و یا داخل مسجد شلوغ است او باید ابتدا از باب مقدمه ی واجب تیمم کند و بعدا داخل مسجد شود.

اما بحث حائض و نفساء. علی القاعده او هم اگر پاک شده باشد و هنوز غسل نکرده است اگر می تواند مجتازا و اگر نمی تواند تیمم کند.

اگر پاک نشده باشد او اگر می تواند باید صبر کند و پاک شود و بعد غسل کند و داخل مسجد رود و محرم شود. اگر او نمی تواند صبر کند و نه مجتازا برای او امکان دارد که از مسجد عبور کند حال آیا او باید از کنار مسجد محرم شود و یا آنکه برود و از جحفه محرم شود. (در جحفه مشکل مسجد وجود ندارد)

یمکن ان یقال که او باید به جحفه رود زیرا داخل مسجد که نمی تواند برود و خارج از مسجد هم طبق مبنا نمی تواند محرم شود.

وجه دیگر این است که چون واجب است حتما از میقات محرم شود و عبور از میقات بدون احرام واجب نیست چاره ای ندارد که بیرون از مسجد محرم شود تا عبور از میقاتش بدون احرام نباشد. به عبارت دیگر در اینجا دو واجب با هم تزاحم پیدا می کنند یکی اینکه واجب است داخل میقات که داخل مسجد شجره است شود و واجب دیگر این است که عبور از میقات بدون احرام جایز نیست.

حال آیا باید حکم به تخییر کنیم یعنی یا میقات را رها کند و از کنار مسجد محرم شود و یا اصل آن را رها کند و از جحفه محرم شود.

البته تزاحم و یا تعارض آنجاست که جمع بین دو چیز ممکن نباشد ولی در اینجا جمع بین آن دو امکان دارد یعنی هم از خارج مسجد محرم شود و هم احرام را در جحفه تجدید کند.

ص: ۴۸۷

به نظر ما اگر کسی بخواهد فتوا دهد باید بگوید که فرد در جحفه محرم شود زیرا خارج از مسجد طبق مبنای قوم دیگر میقات نیست و خارج از مسجد اصلا میقات نیست و احرام از آن هم بی اثر است و استثناء در مورد جنب و حائض و نفساء می گوئیم که عبور از میقات در مورد آنها بدون احرام جایز است.

اما اگر به حسب روایات حدیثی وارد شده است که می گوید باید از خارج مسجد محرم شد.

باب ۴۸ از ابواب احرام ح ۲: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْحَائِضِ تُرِيدُ الْإِحْرَامَ قَالَ تَغْتَسِلُ (حائض می تواند غسل جنابت، غسل جمعه و غسل احرام را انجام دهد) وَ تَسْتَثْفِرُ (خودش را می بند) وَ تَحْتَشِي بِالْكُرْسُفِ (داخل موضع را برای اینجا چیزی به خارج سرایت نکند چیزی قرار می دهد) وَ تَلْبَسُ ثَوْباً دُونَ ثِيَابِ إِحْرَامِهَا (زیرا لباس احرام چیزی می پوشد که اگر آلوده می شود لباس زیر باشد نه لباس احرام) وَ تَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ وَ لَا تَدْخُلُ الْمَسْجِدَ وَ تُهِلُّ بِالْحَجِّ (به حج محرم می شود) بِغَيْرِ الصَّلَاةِ (و نماز احرام را نمی خواند زیرا مستحب است احرام بعد از صلاه باشد.)

حال باید دید که مراد از احرام عمره است یا حج و مراد از مسجد کدام مسجد است.

چگونگی احرام حائض و نفساء از مسجد شجره ۸۹/۰۲/۱۲

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: چگونگی احرام حائض و نفساء از مسجد شجره

بحث در این بود که حائض و نفساء بنا بر قول به اینکه فقط باید داخل مسجد محرم شوند باید چه کند.

ص: ۴۸۸

گفتیم که سه حالت است یکی اینکه از یک در مسجد وارد و از در دیگر خارج شود (اجتیاز از مسجد) و در هنگام عبور محرم شود.

دیگر اینکه اگر می تواند صبر کند و پاک شود و بعد از غسل کردن داخل مسجد شود و محرم شود.

سسوم اینکه پاک شده است ولی دسترسی به آن ندارد که در این صورت تیمم می کند و وارد مسجد می شود. در تمام این موارد مشکلی وجود ندارد ولی مشکل آنجاست که نه می تواند از مسجد عبور کند و نه می تواند صبر کند تا پاک شود. بحث در این بود که آیا او باید خارج از مسجد محرم شود و یا اینکه باید به جحفه رود و از آنجا محرم شود.

گفتیم که علی القاعده باید به جحفه رود و اما اینک به حسب روایات مطلب را پیگیری می کنیم عمده روایتی که در این مورد وارد شده است حدیث یونس بن یعقوب است:

باب ۴۸ از ابواب احرام ح ۲: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْحَائِضِ تُرِيدُ الْإِحْرَامَ قَالَ تَغْتَسِلُ (حائض می تواند غسل جنابت، غسل جمعه و غسل احرام را انجام دهد) وَ تَسْتَثْفِرُ (خودش را می بند) وَ تَحْتَشِي بِالْكُرْسُفِ (داخل موضع را برای اینجا چیزی به خارج سرایت نکند چیزی قرار می دهد) وَ تَلْبَسُ ثَوْباً دُونَ ثِيَابِ إِحْرَامِهَا (زیرا لباس احرام چیزی می پوشد که اگر آلوده می شود لباس زیر باشد نه لباس احرام) وَ تَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ وَ لَا تَدْخُلُ الْمَسْجِدَ وَ تُهِلُّ بِالْحَجِّ (به حج محرم می شود) بِغَيْرِ الصَّلَاةِ (و نماز احرام را نمی خواند زیرا مستحب است احرام بعد از صلاه باشد.)

این حدیث موثقه است.

وولی در دلالت روایت در اینکه این مسجد، مسجد الحرام است یا مسجد شجره و اینکه آیا احرام آن احرام عمره است یا حج بحث است.

اما قرینه بر مسجد الحرام بودن و اینکه احرام حج است: (تحل بالحج) علامت این است که احرام حج می باشد هرچند که حج به عمره ی تمتع هم گفته می شود ولی ظاهر آن خود حج است و احرام به حج در مکه است.

اما قرینه بر مسجد شجره بودن و اینکه احرام عمره است:

قرینه ی اول: تستقبل القبله: اگر کسی در مسجد الحرام باشد به او می گویند تستقبل الکعبه نه تستقبل القبله و قبله مربوط به کسانی می باشد که در راه دور هستند از این رو فرد در مسجد الحرام نیست بلکه در مسجد شجره است.

قرینه ی دوم: اکثریت کسانی که حج به جا می آورند حج تمتع به جا می آورند و افراد محدودی هستند که حج افراد به جا می آورند علی الخصوص که رواه و حتی خود ائمه ساکن مدینه بوند و حجشان تمتع بوده است از این رو مراد حج تمتع است و مراد از مسجد مسجد شجره می باشد.

قرینه ی سوم: روایت معاویه بن عمار که در باب ۴۹ در حدیث ۱ آمده است: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ عُمَيْسٍ نَفِسَتْ بِمُحَمَّدِ بْنِ أَبِی بَكْرٍ بِالْبَيْدَاءِ (بیابان کنار مسجد شجره) لِأَرْبَعٍ بَقِينَ مِنْ ذِی الْقَعْدَهِ (چهار ماه به ذی القعده مانده بود فرزندش به دنیا آمد) فِی حَجَّهِ الْوَدَاعِ فَأَمَرَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص فَاغْتَسَلَتْ (غسل احرام که منافات با نفاس ندارد) وَ احْتَشَتْ (خودش را جمع و جور کرد) وَ أَحْرَمَتْ وَ لَبَّتْ مَعَ النَّبِیِّ ص وَ أَصْحَابِهِ (واضح است که این در مدینه و در بیداء بود و هنوز به جحفه نرسیده بود) فَلَمَّا قَدِمُوا مَكَّهَ لَمْ تَطْهُرْ حَتَّى نَفَرُوا مِنْ مِنًى (از ابتدا چهار روز به پایان ذی القعده مانده بود و ده روز تا عید و سه روز هم ایام تشریق روی همه رفته می شود بعد از هفده روز) وَ قَدْ شَهِدَتِ الْمَوَاقِفَ كُلَّهَا عَرَفَاتٍ وَ جُمَعاً (مراد مشعر الحرام است) وَ رَمَتِ الْجِمَارَ وَ لَكِنْ لَمْ تَطُفْ بِالْبَيْتِ وَ لَمْ تَسْعَ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَلَمَّا نَفَرُوا مِنْ مِنًى أَمَرَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص فَاغْتَسَلَتْ (بعد از هفده روز) وَ طَافَتْ بِالْبَيْتِ وَ بِالصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ كَانَ جُلُوسُهَا (یعنی وضع حملش) فِی أَرْبَعٍ بَقِينَ مِنْ ذِی الْقَعْدَهِ وَ عَشْرٍ مِنْ ذِی الْحِجَّهِ وَ ثَلَاثِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ.

ص: ۴۹۰

در این روایت این سؤال مطرح است که نفاس فقط تا ده روز ادامه دارد و زائد بر آن استحاضه حساب می شود از این رو احتمال می دهیم که عبارت (فاغتسلت) یعنی فاغتسلت من الاستحاضه نه من النفاس.

در هر صورت صدر این روایت شاهد بحث ماست که می توان خارج از مسجد شجره و در بیداء محرم شد.

قرینه ی چهارم: روایت ۲ باب ۴۹: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ الْعِيصِ بْنِ الْقَاسِمِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْمُسْتَحَاضَهِ تُحْرِمُ فَذَكَرَ أَسْمَاءَ بِنْتَ عُمَيْسٍ فَقَالَ إِنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ عُمَيْسٍ وَلَدَتْ مُحَمَّداً ابْنَهَا بِالْبَيْدَاءِ وَ كَانَ فِي وِلَادَتِهَا بَرَكَهٌ لِلنِّسَاءِ لِمَنْ وَلَدَتْ مِنْهُنَّ إِنْ طَمِثَتْ فَأَمَرَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص فَاسْتَثْفَرَتْ (خودش را بست) وَ تَمَنْطَقَتْ بِمِنْطَقٍ (شال و کمربندی به خودش بست) وَ أَحْرَمَتْ.

ظاهر حدیث این است که در همان بیداء محرم شد.

از مجموع اینها ممی توان فتوی دارد که به فرض که قائل باشیم میقات داخل مسجد است ولی ذوات الاعذار می توانند خارج از مسجد محرم شوند و از حکم لزوم میقات در داخل مسجد استثناء می شوند. حال وجه اینکه امام و صاحب عروه احتیاط می کنند شاید به دلیل این بود که اینها به روایت یونس عنایت داشتند و امام هم در حاشیه ی عروه به روایت یونس اشاره می کند ولی اگر روایت عمار و عیص بن قاسم را اضافه کنیم ظاهرا واضح است که می توان در مورد زنهایی که عذر دارند حکم کنیم که بتوانند خارج از مسجد محرم شوند و هرچند قائل باشیم که میقات داخل مسجد است.

ص: ۴۹۱

کیفیت احرام حائض و نفساء از مسجد شجره ۸۹/۰۲/۱۳

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: کیفیت احرام حائض و نفساء از مسجد شجره.

بنابر مبنای کسانی که برای احرام، دخول در مسجد شجره را لازم می دانند در مورد حائض و نفساء به مشکل بر می خورند زیرا آنها نمی توانند داخل مسجد شوند. بحث در این بود که آیا باید کنار مسجد محرم شوند یا آنکه به جحفه بروند و محرم شوند.

گفتیم که علی القاعده باید به جحفه روند و روایتی هم بود که اجازه می داد خارج از مسجد محرم شوند ولی در آن ابهاماتی وجود داشته از جمله اینکه مراد احرام عمره ی تمتع است یا احرام حج و اینکه مراد از مسجد، مسجد الحرام است یا مسجد شجره. ما قرائنی را ذکر کردیم که با عنایت به آنها گفتیم احرام عمره و در مورد مسجد شجره است.

امروز به حدیث دیگری اشاره می کنیم که تصریحا می گوید که باید از ذی الحلیفه محرم شد.

ح ۶ از ابواب نفاس باب ۳ (جلد دوم وسائل) عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِيزٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ عُمَيْسٍ نَفِسَتْ بِمُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ فَأَمَرَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص حِينَ أَرَادَتِ الْإِحْرَامَ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَهِ أَنْ تَحْتَشِيَ بِالْكُرْسُفِ وَ الْخِرَقِ وَ تُهِلَّ بِالْحَجِّ (یعنی به عمره ی تمتع محرم شود) فَلَمَّا قَدِمُوا مَكَّهَ وَ قَدْ نَسَكُوا الْمَنَاسِكَ وَ قَدْ أَتَى لَهَا ثَمَانِيَهَ عَشَرَ يَوْماً فَأَمَرَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص أَنْ تَطُوفَ بِالْبَيْتِ وَ تُصَلِّيَ وَ لَمْ يَنْقَطِعْ عَنْهَا الدَّمُ فَفَعَلَتْ ذَلِكَ.

ص: ۴۹۲

در ذیل این حدیث هم آمده است که او تا هجده روز خون دیده بود و دم نفاس فقط ده است و ما زاد استحاضه است.

مفسر این روایت روایت بعدی است که روایت ۷ است که راوی می گوید که به من خبر داده اند که استنادا به روایت اسماء بنت عمیس مدت نفاس هجده روز است و امام جواب جالبی فرمود:

عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ رَفَعَهُ قَالَ سَأَلَتِ امْرَأَهٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع فَقَالَتْ إِنِّي كُنْتُ أَقْعُدُ فِي نِفَاسِي عِشْرِينَ يَوْماً حَتَّى أَفْتَوْنِي بِثَمَانِيَهَ عَشَرَ يَوْماً فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع وَ لِمَ أَفْتَوْكِ بِثَمَانِيَهَ عَشَرَ يَوْماً فَقَالَ رَجُلٌ لِلْحَدِيثِ الَّذِي رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ص أَنَّهُ قَالَ لِأَسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ حَيْثُ نَفِسَتْ بِمُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّ أَسْمَاءَ سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ ص وَ قَدْ أَتَى بِهَا ثَمَانِيَهَ عَشَرَ يَوْماً وَ لَوْ سَأَلَتْهُ قَبْلَ ذَلِكَ لَأَمَرَهَا أَنْ تَغْتَسِلَ وَ تَفْعَلَ مَا تَفْعَلُ الْمُسْتَحَاضَهُ (و چون خود اسماء بعد از هجده روز نزد پیامبر آمد پیامبر هم آن موقع به او دستور دارد که غسل کند و اعمال را انجام دهد و الا اگر زودتر می آمد پیامبر هم حکمش را زودتر به او می فرمود)

بقی هنا امران: زن حائض می توانست نذر کند که قبل از میقات محرم شوند. دیگر اینکه اجتیاز هم قاعده ممکن بوده است و بعید است که مسجد شجره فقط یک در داشته باشد خصوصا که ده هزار نفر در حج الوداع با پیامبر همراه بودند و بعید بوده

است که همه داخل مسجد بروند و محرم شوند. این رو قائلین به احرام در داخل مسجد شجره باید این را جواب دهند.

ص: ۴۹۳

نتیجه اینکه امام علیه السلام نفرمود نذر کن و در نتیجه می توانی مختار باشی دلیل بر این است که باید بگوئیم لازم نیست که برای محرم شدن داخل مسجد شوند. به بیان دیگر از آنجا که قائلین به لزوم احرام در مسجد نمی توانند مشکل نذر را حل کنند باید از مبنای خود مبنی بر لزوم احرام در مسجد عدول کنند.

الامر الثانی: صاحب عروه از روایت یونس فوق تعبیر به مرسله می کند و امام در حاشیه ی عروه و آیه الله خوئی هم در حاشیه ی عروه می گوید که این مرسله نیست ولی جمعی از محشین عروه به این کلام صاحب عروه اشکالی نکردند که علامت آن است که کلام صاحب عروه را قبول کردند.

به هر حال این روایت مرسله نیست و اگر کسی بخواهد ادعای ارسال کند می تواند این بهانه را بیاورند که ابن فضال (حسن بن علی بن فضال) از اصحاب امام رضا علیه السلام است و فتحی مذهب و از خواص حضرت رضا علیه السلام بود و عده ای در مورد او گفته است که آخر عمر از مذهب خود برگشت و شیعه ی دوازده امامی شده بود و او از یونس به یعقوب نقل می کند که از اصحاب امام صادق است و بین آنها شاید یک نفر افتاده باشد که در نتیجه حدیث مرسله شود.

البته اگر چنین باشد به آن مرسله نمی گویند بلکه چنین روایتی مقطوعه می باشد ولی انصاف این است که این عذر نمی باشد زیرا فاصله بین آن دو راوی هفتاد و پنج سال است و کاملا امکان دارد که ابن فضال یونس را درک کرده باشد.

ص: ۴۹۴

کلام امام در تحریر در مسئله ی دوم: الثانی العقیق و هو میقات أهل نجد و العراق و من یمر علیه من غیرهم (مانند خراسان، هند، سند افغانستان و غیره) و أوله المسلخ و وسطه غمره و آخره ذات عرق

فروع دوم: و الأقوی جواز الاحرام من جمیع مواضعه اختیارا و الأفضل من المسلخ ثم من غمره

فرع سوم: و لو اقتضت التقیه عدم الاحرام من أوله و التأخیر إلی ذات العرق (زیرا اهل سنت فقط از ذات عرق محرم می شوند) فالأحوط التأخیر بل عدم الجواز لا یخلو من وجه. (زیرا مخالفت تقیه حرام است)

نجد منطقه ی شرقی جزیره ی عربستان است. این جزیره از دو بخش تشکیل شده است: یک بخش مرتفع است که همان نجد است و یک بخش منخفض است که مکه در آنجا قرار گرفته است.

بین مسلخ و غمره و ذات عرق فاصله ی زیادی نیست بلکه فقط دو سه کیلومتر بین آنها فاصله است.

وجه تسمیه: به منطقه ی مزبور عقیق می گویند زیرا عقیق از ماده ی (عقٌ) به معنای شکافتن است و سیلاب آن منطقه را شکافته است. بخش اول آن را مسلخ می گویند زیرا چون حاجی به آنجا می رسد لباسش را در آورده و از لباس منسلخ می شود. و گفته شده است که بعد از آن که آنجا به عنوان میقات معین شد به آن مسلخ گفتند. و اما وجه تسمیه غمره این است که چون جمیعیت از آنجا زیاد عبور می کرد و آن منطقه را از جمعیت پوشیده می شد و هر چیز که چیز دیگری را بپوشاند به آن غمره می گویند و وجه تسمیه سکرات مرگ به غمرات الموت این است که چهره ی مرگ فرد را می پوشاند و فرا می گیرد.

ص: ۴۹۵

اما وجه اینکه به مکان آخر ذات عرق می گویند به سبب این است که در آنجا کوهی بوده که نامش عِرق بوده است.

اقوال علماء: اصل مسئله که میقات اهل عراق و نجد و هر کس که از آن می گذرد عقیق است محل بحث نیست و حتی برای آن ادعای اجماع شده است از جمله صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۰۴ می گوید: اجماعا و نصوصا. و صاحب کشف اللثام در ج ۵ ص ۲۰۴ می گوید: فالمیقات (لأهل العراق العقیق) بالاجماع و النصوص. اهل سنت هم بر این امر اجماع دارند.

آنچه مورد اختلاف است این است که کدام مکان از عقیق میقات می باشد آیا تمام آن و یا بخشی از آن که انشاء الله در جلسه ی بعد به آن خواهیم پرداخت.

میقات عقیق ۸۹/۰۲/۱۴

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: میقات عقیق

بحث در دومین میقات از مواقیت پنج گانه است و اما در این مسئله سه فرع را بیان کرده اند:

اول این است که وادی عقیق میقات اهل عراق، نجد و تمام کسانی است که از طرف مناطق شرقی به طرف مکه می آیند. اصل اینکه عقیق میقات اهل مشرق است مورد اجماع بین علماء شیعه و اهل سنت می باشد.

صاحب جواهر می فرماید: لاهل العراق و من یمر علیه من غیرهم العقیق اجماعا و نصا.

محقق نراقی در مستند ج ۱۱ ص ۱۶۶ می گوید: کون العقیق میقاتا لمن ذکر مما لا خلاف فیه بل نقل علیه الاجماع جماعه و تدل علیه الاخبار المستفیضه.

ص: ۴۹۶

ابن قدامه در مغنی ج ۳ ص ۲۰۷ می گوید: و ذات عرق میقاتهم (اهل مشرق) باجماع.

البته اشکال کرده اند که اهل عراق در آن زمان مسلمان نشده بودند از این رو چطور حضرت میقات عقیق را برای ایشان قرار داد. شاید حضرت پیش بینی می کرد که اهل عراق مسلمان شوند و یا اینکه شاید در کلام پیامبر اهل نجد و یا اهل مشرق استفاده شده بود و بعد از مسلمان شدن اهل عراق آن حدیث را نقل به معنا کردند.

اما روایات: این روایات بسیار زیاد است و مرحوم نراقی از آنها تعبیر به مستفیضه کرده است و به نظر ما شاید متواتره باشند.

در باب اول از ابواب مواقیت سیزده روایت است که بجز دو روایت (ر ۴ و ر ۱۳) همه به مسئله ی ما مربوط می شود و در آنها آمده است که (وقت لاهل العراق العقیق) یا با عبارتی مشابه آن.

در ابواب دیگر هم روایات متعدد دیگری به همین مضمون آمده است.

فرع دوم: دیگر این است که عقیق دارای سه بخش است به نام: مسلخ، غمره و ذات عرق. اهل سنت فقط بخش سوم را میقات می دانند و مسلخ و غمره را میقات نمی دانند و از روایات استفاده می شود که فاصله ی اینها با هم کم نیست.

بسیاری از فقهاء بحث مفصلی مطرح کرده اند که وجه تسمیه ی این مکان ها چیست مثلا در مورد عقیق گفته اند که از ماده (عقّ) به معنای شکافتن گرفته شده است زیرا در آنجا سیلاب های زیادی سرازیر می شد و زمین را می شکافت و ظاهرا عقیق حد فاصل بین نجد و تهامه بوده است و منطقه ی نجد به عقیق که می رسد رو به سرازیری می نهد و به طرف دریا می رود و سیلاب ها در آنها جاری می شده است.

ص: ۴۹۷

اما در مورد مسلخ می گویند که این اسم بعدها بر آن منطقه نهاده شده است زیرا حاجیان در آنجا خود را از لباس منسلخ می کنند.

در مورد غمره گفته اند که به معنای پوشاندن چیزی است (چه در زیر آب و چه در زیر شن) و غمرات الموت به معنای شدائد مرگ است که وجود انسان را می پوشانند و برای این است که آن منطقه از آب پوشیده می شد.

علت نامگذاری ذات عِرق به این جهت است که گویند زیرا عِرق اسم کوهی در آن منطقه است و از کلمات علمای دیگر استفاده می شود که عرق اسم جنس است و به هر کوه کوچک عرق می گویند و علم برای کوه خاصی نیست. به آن منطقه ذات عرق می گویند زیرا آب قلیلی از زیر آن جاری بوده است و عرق مفرد عروق است.

حال در فرع دوم این بحث مطرح است که آیا از هر سه جا مخیریم و می توانیم محرم شویم (هرچند در میان این سه مکان از لحاظ افضلیت تفاوت است) یا اینکه فقط باید از مسلخ و غمره محرم شد نه ذات عرق و ذات عرق فقط برای بیماران و کسانی که می خواهند تقیه کنند جایز می باشد (چون اهل سنت فقط از ذات عرق محرم می شوند.)

روایات در این زمینه مختلف است و اکثریت فقهاء قائل به تخییر بین هر سه منطقه شده اند و تعداد قلیلی فقط بین اول و دوم قائل به تخییر شدند و سومی را منوط به حالت اضطرار کرده اند.

ص: ۴۹۸

اقوال علماء: صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۰۶ می فرماید: المشهور بین الاصحاب بل ادعی الاجماع علیه هو الجواز (در هر سه مکان) فیها حال الاختیار و لکن عن ظاهر الصدوقین و الشیخ فی النهایه عدم الجواز من ذات عرق الا لتقیه او مرض.

علامه در مختلف ج ۴ ص ۴۰ می فرماید: المشهور أن الإحرام من ذات عرق مختارا سائق لکن الأفضل المسلخ و أدون منه غمره و کلام الشیخ علی بن بابویه رحمه الله یشعر بأنه لا یجوز التأخیر إلی ذات عرق ، إلا لعلیل أو لتقیه.

از ظاهر کلام مستند استفاده می شود که مخالفین بیش از این مقدار هستند. صاحب مستند در ج ۱۱ ص ۱۶۶ به بعد می گوید: هل یجوز التاخیر إلی ذات عرق کما هو المشهور بل قیل: کاد أن یکون إجماعا بل نسبه جماعه إلی الأصحاب و إلی المعروف بینهم مشعرین بدعوی الاجماع علیه بل عن الخلاف و الناصریات و الغنیه الاجماع علیه؟ أو لا یجوز التأخیر عن الغمره (از غمره تاخیر نیندازد که به ذات عرق برود) إلا لمرض أو تقیه کما عن الشیخ فی النهایه و والد الصدوق بل عن الصدوق فی المقنع و الهدایه و تبعهما الشهید فی الدروس و مال إلیه بعض متأخری المتأخرین؟

ادله ی مسئله:

حکم اصل: اصل می گوید که اشتغال یقینی اقتضا می کند که برائت یقینه حاصل شود و ما که مکلف به احرام هستیم باید در جایی محرم شویم که مطمئن شویم احرام ما صحیح بوده است. از این رو نباید از ذات عرق محرم شویم.

ص: ۴۹۹

هکذا هنگام دوران امر بین تعیین و تاخیر باید تعیین را انتخاب کرد زیرا اشتغال ذمه ی یقینا وجود دارد و برائت یقینیه با تعینی حاصل می شود نه با تاخیر. از این رو باید احتیاط کنیم و از غیر ذات عرق محرم شویم.

روایات: باب ۲ از ابواب مواقیت:

ح ۹: قَالَ وَ قَالَ الصَّادِقُ ع وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الْعِرَاقِ الْعَقِيقَ وَ أَوَّلُهُ الْمَسْلَخُ وَ وَسَطُهُ غَمْرَهُ وَ آخِرُهُ ذَاتُ عِرْقٍ وَ أَوَّلُهُ أَفْضَلُ

این حدیث مرسله است اما از آن مرسلاتی هست که محکم است زیرا صدوق با گفتن قال الصادق علیه السلام این حدیث را به امام نسبت می دهد.

حال باید دید که از اول (و اوله المسلخ) تا آخر کلام امام صادق علیه السلام است یا کلام صدوق می باشد. ظاهر این است که کلام امام باشد ولی این شبهه است که کلام صدوق باشد که در تفسیر عقیق بیان کرده باشد.

ح ۷: عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ حَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع يَقُولُ حَدُّ الْعَقِيقِ أَوَّلُهُ الْمَسْلَخُ وَ آخِرُهُ ذَاتُ عِرْقٍ

سند این روایت مشکل دارد و از آن به خبر ابی بصیر تعبیر می کنند.

مفهوم روایت تخییر است یعنی عقیق که از مسلخ تا ذات عرق است همه اش عقیق است که می توان از آن محرم شد.

روایت دیگری هم در مستدرک ح ۲ از ابواب مواقیت باب ۱ از فقه الرضا نقل شده است که مفهوم آن شبیه همین دو روایت است و فقه الرضا شدیدا محل کلام است که آیا کلام امام است یا فتاوای علی بن بابویه می باشد. (البته اگر فتاوای او هم باشد حکم روایت مرسله را دارد زیرا در آن زمان معمول بوده است که افراد، خصوصا محدثین به متن روایت فتوا می دادند.)

ص: ۵۰۰

وسائل ر ۸ باب ۲۲ از اقسام الحج: عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع... قَالَ کَانَ أَبِی مُجَاوِراً هَاهُنَا فَخَرَجَ یَتَلَقَّى بَعْضَ هَؤُلَاءِ (از حکام منطقه را) فَلَمَّا رَجَعَ فَبَلَغَ ذَاتَ عِرْقٍ أَحْرَمَ مِنْ ذَاتِ عِرْقٍ بِالْحَجِّ وَ دَخَلَ وَ هُوَ مُحْرِمٌ بِالْحَجِّ.

سند این روایت معتبر است و ظاهر این روایت تقیه نیست بلکه اختیار است زیرا حضرت بعد از ملاقت هنگامی که خارج شد از ذات عرق محرم شد.

این روایات که دلالت بر قول مشهور دارد غالبا دارای سندهای ضعیفی هستند و حتی دلالت بعضی از آنها قابل مناقشه است. بله عمل مشهور به این روایات موجب شده است که آنها را حجت بدانیم علی الخصوص که واژه ی عقیق هم بر هر سه مکان اطلاق می شود عامه هم که فقط از ذات عرق محرم می شوند برای این است که عقیق را غیر از ذات عرق نمی دانند.

میقات عقیق ۸۹/۰۲/۱۵

Your browser does not support the audio tag.

حدیث اخلاقی امروز روایت صحیح السندی است که در وسائل الشیعه در ح ۱ از باب ۱۴۵ از ابواب آداب عشره نقل شده است: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع یَقُولُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِیَأْذَنْ بِحَرْبٍ مِنِّی (یعنی آماده باشد که من با او سر جنگ دارم) مَنْ آذَى عَبْدِیَ الْمُؤْمِنَ وَ لْیَأْمَنْ غَضَبِی مَنْ أَکْرَمَ عَبْدِیَ الْمُؤْمِنَ الْحَدِیثَ

توضیح: در آیه ی شریفه ی ربا که می فرماید: (فاذنوا بحرب من الله) معمولا می گویند که به خداوند اعلان جنگ دهید و حال اینکه عکس آن است یعنی آگاه باشید که خداوند با شما ستیز و جنگ می کند. این روایت هم شاهد این است یعنی آن فرد باید آماده به جنگ با من باشد.

ص: ۵۰۱

خلاصه کسانی که بندگان مؤمن را ایذاء کنند خداوند بر آنها غضب می کند و کسانی که با بندگان مؤمن مهربان باشند خداوند هم آنها را در سایه ی امن خودش قرار می دهد.

مسئله ی ایذاء مؤمن در اسلام مسئله ی بسیار مهمی است. انسان در احادیث اسلامی و در قرآن از ارزش والایی بر خوردار است. در حدیث معروفی آمده است که امام صادق علیه السلام در برابر کعبه ایستاد و فرمود: یا کعبه ما اعظم قدرک (زیرا از تمام دنیا به سراغ تو می آیند و طواف می کنند) بعد فرمود: و اعظم منک حق المؤمن.

در دستورات طواف (مستحب) آمده است که اگر شخص مؤمنی از ما کمکی بخواهد طواف را باید قطع کرد و به دنبال قضای حاجت او رفت چرا که آن کار ثوابش از این طواف بالاتر است.

از آن طرف ایذاء مؤمن انواع مختلف دارد. گاه به شـکل کتک زدن است و گاه با زبان اذیت می کند، گاه فرد همسایه اش را اذیت می کنـد. حتی مساجـد هم نبایـد در ایام محرم و یا ماه رمضان موجبات آزار و اذیت همسایگان را فراهم کنند (البته بجز اذان که باید با صدای مناسب همه جا پخش شود.) گاه آزار و اذیت در مورد بدهکار نسبت به طلبکار است که می تواند دین خود را پرداخت کند و امروز و فردا می کند و یا در ادارات، فرد مسـئولی حوصله ی بررسی پرونده ای ندارد و زمان رسیدگی آن را به تاخیر می اندازد. همه ی اینها از کسانی هستند که خداوند به آنها اعلان جنگ می کند.

ص: ۵۰۲

مسائل اخلاقی در اسلام از اهمیت بسیاری برخوردار است و متاسفانه در این ایام مورد تهاجم شدیدی واقع شده است و دارد به صورت نگران کننده ای در می آید. علت آن هم این است که مسائل اخلاقی متولی خاصی ندارد. دادگاه قضایی می گوید اگر جرمی انجام شود پیگیری می کنیم. نیروی انتظامی هم تا حدی فقط دخالت دارد. وزارت ارشاد هم بیشتر به کارهای فرهنگی، نمایشگاه کتاب و فیلم و سینما و امثال آن است. سازمان تبلیغات اسلامی هم نه بودجه ای دارد و نه قدرتی که بتواند جلوی این کار را بگیرد نهایه اینکه مبلغی به اطراف بفرستد.

مگر در قانون اساسی تصریح نشده است که تشکیلات امر به معروف و نهی از منکر باید وجود داشته باشد چرا وزارت امر به معروف و نهی از منکر تشکیل نمی شود که یک متولی پیدا کند که بتواند برنامه ریزی کند و یا لا اقل سازمانی باشد که زیر نظر هر سه قوه اداره شود و برنامه ریزی کند که چگونه در مدارس و دانشگاه ها و در رسانه ها و سایر امور چگونه رفتار کنند.

بباید توجه کنیم که مسائل اخلاقی اگر خراب شود اثر آن در مسائل سیاسی و اقتصادی و اجتماعی و سایر امور نیز ظاهر می شود. رشوه خواری، مواد مخدر، طلاق ها و غیره همه از همین جنبه ناشی می شود.

بحث فقهی:

موضوع: میقات عقیق

بحث در این بود که عقیق دارای سه مرحله است به نام مسلخ، غمره و ذات عرق. حال آیا کسی که از راه دور می آید آیا در محرم شدن بین هر سه محل مخیر است یا آنکه فقط باید از دوتای اول محرم شود و سومی اختصاص به ضرورت دارد. مشهور قائل به تخییر بین هر سه محل شدند و عده ای هم گفتند که فقط باید از دو جای اول محرم شوند. روایات و ادله ی قول مشهور را خواندیم و امروز به حدیث دیگری که محقق نراقی به آن استناد کرده است را ذکر می کنیم.

ص: ۵۰۳

ح ۳ باب ۱۷ از ابواب مواقیت: عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِئَابٍ عَنْ مِسْمَعٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا کَانَ مَنْزِلُ الرَّجُلِ دُونَ ذَاتِ عِرْقٍ إِلَی مَکَّهَ فَلْیُحْرِمْ مِنْ مَنْزِلِهِ

در سند این روایت همه خوب هستند و اگر سخنی باشد در مسمع است که ما در کتب رجال یک فرد به این اسم بیشتر نداریم که همان مسمع بن عبد الملک است که بعضی از علماء رجال او را توثیق کرده اند که اسم اصلی آن مسمع بن مالک بود که امام صادق علیه السلام فرمود مالک مکروه است و به جای آن اسم او را به عبد الملک تغییر دارد. او فرد محترمی در میان قبیله ی خود بود.

ااین روایت به دلالت التزامی بر مدعای ما دلالت دارد زیرا ما می گوئیم که کسی که منزلش بعد از میقات باشد میقاتش منزل خود اوست از این رو ذات عرق میقات است.

اما ادله ی قائلین به عدم تخییر:

ما به شش روایت از آن روایات تمسک می کنیم.:

ر ۶ از باب اول مواقیت: عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الْمَشْرِقِ الْعَقِیقَ نَحْواً مِنْ بَرِیدَیْنِ مَا بَیْنَ بَرِیدِ الْبَعْثِ إِلَی غَمْرَهَ...

این روایت صحیح است.ااز روایات استفاده می شود که در آنجا بریدها و علامت هایی برای مسافت بوده است (و هر چهار فرسخ را یک بردی می گفتند) و بریدی بوده به نام برید البغث که رو به عراق بوده است و بین آن تا غمره میقات است. از این رو بعد از غمره که ذات عرق است دیگر میقات نیست. (اگر غایت را جزء مغیی بگیریم غمره هم جزء میقات می شود و الا خود غمره هم خارج است ولی به نظر ما غایت جزء مغیی است.)

ص: ۵۰۴

ح ۱ باب ۲ از ابواب مواقیت: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ آخِرُ الْعَقِیقِ بَرِیدُ أَوْطَاسٍ وَ قَالَ بَرِیدُ الْبَغْثِ دُونَ غَمْرَهَ بِبَرِیدَیْنِ.

این روایت نیز صحیحه است.دون غمره در این روایت یعنی نرسیده به غمره از این رو معنای روایت چنین است که دو برید مانده به غمره برید اوطاس است و برید اوطاس آخر عقیق است.

لازمه ی این روایت این است که غمره هم جزء میقات نباشد زیرا می گوید که دو برید نریسده به غمره میقات است و حال آنکه کسی این را قبول ندارد و صاحب ریاض می گوید: هذا مما لا یقول به احد.

حح ۵: وَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَحَدِهِمَا ع قَالَ حَدُّ الْعَقِیقِ مَا بَیْنَ الْمَسْلَخِ إِلَی عَقَبَهِ غَمْرَهَ. (یعنی اگر از گردنه ی غمره بگذریم و به ذات عرق برسیم دیگر میقات نیست.)

سند این روایت به سهل بن زیاد و علی بن ابی حمزه ضعیف است.

میقات عقیق ۸۹/۰۲/۱۸

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: میقات عقیق

بحث در دومین میقات حج است. گفتیم عقیق دارای سه مرحله است به نام های مسلخ، غمره و ذات عرق. حال آیا کسی که از راه دور می آید آیا در محرم شدن بین هر سه محل مخیر است یا آنکه فقط باید از دوتای اول محرم شود و سومی اختصاص به ضرورت دارد؟ مشهور قائل به تخییر بین هر سه محل شدند و عده ای هم گفتند که فقط باید از دو جای اول محرم شوند. البته اهل سنت فقط از ذات عرق محرم می شوند.

ص: ۵۰۵

روایات و ادله ی قول مشهور را خواندیم و به ادله ی قول دویم رسیده بودیم که در جلسه ی قبل چند روایت از روایاتی که به آن استدلال شده بود را بیان کردیم. این روایات گاه ابهام دارند و گاه تعارض دارند و گاه مشتمل بر چیزهایی هستند که کسی به آن فتوا نمی دهد.

ر ۶ از باب اول مواقیت (این روایت را قبلا خواندیم و دوباره آن را بررسی می کنیم): عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الْمَشْرِقِ الْعَقِیقَ نَحْواً مِنْ بَرِیدَیْنِ مَا بَیْنَ بَرِیدِ الْبَغْثِ إِلَی غَمْرَهَ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ ذَا الْحُلَیْفَهِ وَ لِأَهْلِ نَجْدٍ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَ لِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَهَ وَ لِأَهْلِ الْیَمَنِ یَلَمْلَمَ

این روایت صحیح است.

از روایـات اسـتفاده می شود که در آنجـا بریـدها و علامـت هایی برای مسافت بوده است (و هر چهار فرسـخ را یک بردی می گفتنـد) و بریـدی بوده به نـام بریـد البغث که رو به عراق بوده است و بین آن تـا غمره میقات است. از این رو بعـد از غمره که ذات عرق است دیگر میقـات نیسـت. (اگر غـایت را جزء مغیی بگیریم غمره هم جزء میقـات می شـود.) ولی در هر حـال برید بغث خالی از ابهام نیست.

خصوصا اینکه اهل نجـد هم از عقیق وارد مکه می شوند نه از قرن المنازل و اگر قرن المنازل میقات نجد باشد باید بگوئیم که تعـداد میقات ها که در کلام پیامبر ۵ مورد است باید ۶ تا باشـد (به اضافه ی طائف که در بقیه ی روایات آمـده است). از این رو این اشتباه راوی بوده است.

ص: ۵۰۶

ر ۱ باب ۲: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ آخِرُ الْعَقِيقِ بَرِيدُ أَوْطَاسٍ وَ قَالَ بَرِيدُ الْبَغْثِ دُونَ غَمْرَةَ بِبَرِيدَيْنِ.

این حدیث از جهاتی مبهم است. این روایت می گوید که آخر عقیق برید اوطاس است حال آیا برید اوطاس همان غمره است یا آن طرف غمره است. بعد روایت می گوید که برید بغث دو برید دون غمره است. یعنی حدود ۸ فرسخ با آن فاصله دارد. دون در اینجا یعنی ما قبل از غمره (به طرف عراق) به هر حال این روایت ما بعد از غمره را اجازه نمی دهد ولی در هر حال دلالتش مبهم است.

ر ۲: وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ أَوَّلُ الْعَقِيقِ بَرِيدُ الْبَعْثِ وَ هُوَ دُونَ الْمَسْلَخِ بِسِتَّةِ أَمْيَالٍ مِمَّا يَلِي الْعِرَاقَ وَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ غَمْرَةَ أَرْبَعَةٌ وَ عِشْرُونَ مِيلًا بَرِيدَانِ.

در این روایت دون مسلخ را توضیح داده است یعنی ما قبل از مسلخ به سمت عراق. در هر صورت این روایت برید بغث را شش کیلومتر نرسیده به مسلخ می داند که احدی به آن فتوا نداده است.

در هر صورت در این روایت صحبتی از ذات عرق نیست از این رو ذات عرق جزء میقات نمی باشد.

ح ۵: وَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَحَدِهِمَا ع قَالَ حَدُّ الْعَقِيقِ مَا بَيْنَ الْمَسْلَخِ إِلَى عَقَبَةِ غَمْرَةَ. (یعنی اگر از گردنه ی غمره بگذریم و به ذات عرق برسیم دیگر میقات نیست.)

ص: ۵۰۷

سند این روایت به سهل بن زیاد و علی بن ابی حمزه ضعیف است ولی دلالت آن خوب است.

ح ۶: عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ أَوْطَاسٌ لَیْسَ مِنَ الْعَقِیقِ

اگر اوطاس همان ذات عرق باشد دلالتش کامل است ولی در هر صورت مکان دلیل اوطاس واضح نیست و سند روایت هم ضعیف است زیرا مرسله است.

این حدیث هم مرسله است.

ح ۱۰: أَحْمَدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ الطَّبْرِسِیُّ فِی الْإِحْتِجَاجِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیِّ أَنَّهُ کَتَبَ إِلَی صَاحِبِ الزَّمَانِ ع یَسْأَلُهُ عَنِ الرَّجُلِ یَکُونُ مَعَ بَعْضِ هَؤُلَاءِ (اهل سنت) وَ یَکُونُ مُتَّصِلًا بِهِمْ (مثلا در یک کاروان هستند) یَحُجُّ وَ یَأْخُذُ عَنِ الْجَادَّةِ (از جاده فاصله می گیرد تا به مسلخ برسد) وَ لَا یُحْرِمُ هَؤُلَاءِ مِنَ الْمَسْلَخِ فَهَلْ یَجُوزُ لِهَذَا الرَّجُلِ أَنْ یُؤَخِّرَ إِحْرَامَهُ إِلَی ذَاتِ عِرْقٍ فَیُحْرِمَ مَعَهُمْ لِمَا یَخَافُ الشُّهْرَةَ (انگشت نما شود و آنها بفهمند که شیعه است و برایش مزاحمت ایجاد کنند) أَمْ لَا یَجُوزُ إِلَّا أَنْ یُحْرِمَ مِنَ الْمَسْلَخِ فَکَتَبَ إِلَیْهِ فِی الْجَوَابِ یُحْرِمُ مِنْ مِیقَاتِهِ (یعنی از مسلخ) ثُمَّ یَلْبَسُ الثِّیَابَ وَ یُلَبِّی فِی نَفْسِهِ فَإِذَا بَلَغَ إِلَی مِیقَاتِهِمْ أَظْهَرَهُ.

این روایت بهترین دلالت را دارد.

عبارت (ثم یلبس الثیاب) به چه معنا است. گفته اند که ابتدا لباس مخیط را در آورده لباس احرام را می پوشد و محرم می شود و بعد آن را در آورده لباس مخیط می پوشد. بعضی هم گفته اند که با لباس مخیط محرم شود که به نظر ما صحیح نیست.

ص: ۵۰۸

ظاهر این روایت این است که نمی توان از ذات عرق محرم شد و باید از مسلخ محرم شود. (البته چنین فردی چون لباس مخیط پوشیده است باید یک قربانی کند هرچند مضطر است و مجبور به تقیه شده است که بعدا این مسئله را مطرح می کنیم ولی در این روایت سخنی از فداء نیست.)

البته باید سند کتاب احتجاج را به علی بن محمد جعفر بررسی کرد. البته غالبا از آن تعبیر به روایت می کنند و از آن تعبیر به صحیحه نمی کنند. (ان شاء الله آن را فردا بحث می کنیم.)

خلاصه آنکه گذشته از ابهامی که در این روایات بود ولی فی الجمله این روایات حاوی روایاتی بود که با قول مشهور معارض است و در نتیجه باید در مقام جمع برآییم.

جمع روایات: اولین کار جمع دلالی و عرفی است نه جمع تبرعی.

اگر این روایات را به دست عرف دهیم بین آنها به فضیلت جمع می کند و می گوید که روایات قول مشهور با صراحت می گفت که از ذات عرق می توان محرم شود این روایات می گفت که باید از مسلخ محرم شد از این رو می گوئیم که مسلخ افضل است. مثلا در فقه روایتی می گوید غسل الجمعه واجب و روایت دیگر می گوید غسل الجمعه غیر واجب. واضح است که روایت اول را حمل بر افضلیت می کنیم.

سلمنا که نتوان جمع دلالی کرد ولی روایات مشهور مطابق قول مشهور است و شهرت فتوایی در روایات طائفه ی اولی وجود دارد.

ص: ۵۰۹

اللهم الا ـ ان یقال که روایات طائفه ی دوم مخالف عامه است. ولی می گوئیم که هر دو طائفه مخالف عامه است زیرا طائفه ی اول هم هر سه محل را برای احرام جایز می شمارد ولی عامه فقط آخری را منحصرا میقات می دانند. از این رو این مرجح در هیچ کدام نیست و فقط شهرت فتوایی مرجح برای طائفه ی اولی می شود.

بقی هنا امران:

الامر الاول: فقها فتوا داده اند که اولی مسلخ است بعد غمره بعد ذات عرق. این ترجیح و افضلیت بنا بر قول مشهور که قائل به تخییر هستند از کجا استفاده می شود؟

برای ترجیح دو دلیل وجود دارد:

دلیل اول: هر چه فاصله بیشتر باشد انسان بیشتر در احرام می ماند و عبادت و ثواب او نیز بیشتر است و مسلخ چون دورتر است ثوابش بیشتر می باشد.

دلیل دوم: جمع دلالی بین روایات طائفه ی اول و دوم که عن قریب مطرح کردیم.

میقات عقیق ۸۹/۰۲/۱۹

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: میقات عقیق

بحث در دومین میقات از مواقیت حج بود و گفتیم که در میقات عقیق بین هر سه منطقه مخیر هستم.

بقی هنا امران: امر اول در مورد روایت مرحوم طبرسی است

ح ۱۰ باب ۲ از ابواب مواقیت: أَحْمَدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ الطَّبْرِسِيُّ فِي الْإِحْتِجَاجِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيِّ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى صَاحِبِ الزَّمَانِ ع يَسْأَلُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَكُونُ مَعَ بَعْضِ هَؤُلَاءِ (اهل سنت) وَ يَكُونُ مُتَّصِلًا بِهِمْ (مثلا ـ در یک کاروان هستند) يَحُجُّ وَ يَأْخُذُ عَنِ الْجَادَّةِ (از جاده فاصله می گیرد تا به مسلخ برسد) وَ لَا يُحْرِمُ هَؤُلَاءِ مِنَ الْمَسْلَخِ فَهَلْ يَجُوزُ لِهَذَا الرَّجُلِ أَنْ يُؤَخِّرَ إِحْرَامَهُ إِلَى ذَاتِ عِرْقٍ فَيُحْرِمَ مَعَهُمْ لِمَا يَخَافُ الشُّهْرَةَ (انگشت نما شود و آنها بفهمند که شیعه است و برایش مزاحمت ایجاد کنند) أَمْ لَا يَجُوزُ إِلَّا أَنْ يُحْرِمَ مِنَ الْمَسْلَخِ فَكَتَبَ إِلَيْهِ فِي الْجَوَابِ يُحْرِمُ مِنْ مِيقَاتِهِ (یعنی از مسلخ) ثُمَّ يَلْبَسُ الثِّيَابَ وَ يُلَبِّي فِي نَفْسِهِ فَإِذَا بَلَغَ إِلَى مِيقَاتِهِمْ أَظْهَرَهُ.

ص: ۵۱۰

این روایت بهترین دلالت را دارد.

اما از لحاظ سند می گوئیم که در میان علمای ما پنج شش نفر ملقب به طبرسی هستند که در میان آنها چند نفر برجسته هستند که یکی صاحب مجمع البیان است که نامش فضل بن حسن بن فضل است و فرد دیگر صاحب کتاب احتجاج است که نامش احمد بن علی بن ابی طالب است و هر دو از علمای قرن ششم هستند. با توجه به اینکه کتاب احتجاج در قرن ششم نوشته شده است و روایت مزبور که مربوط به محمد بن عبد الله جعفر است به قرن سوم بر می گردد و واضح است که بین این دو باید واسطه هایی در این میان وجود داشته باشد از این رو این روایت مرسله است. البته احتمال دارد که متن توقیعات یدا به ید به دست صاحب احتجاج رسیده باشد ولی نمی توان به این احتمال ترتیب اثر داد. مرحوم علامه ی مجلسی هم در بحار تصریح می کند که اکثر روایات احتجاج مرسله است: فانه و ان یکن اکثر اخباره مراسیل لکنه من الکتب المعروفه

فقط بخشی از کتاب احتجاج که مربوط به روایات امام حسن عسکری است مسند است. یکی از دلیل های اینکه اکثر روایات کتاب او بدون سند است برای این است که اکثر روایات کتاب او دلیل عقلی و سنت مسلم پیغمبر بوده است و او احتیاج نمی دیده که سند را ذکر کند و ای کاش که این روایات را مسند ذکر می کرد و مع الاسف گاه علمای بزرگ به دلیل اعمال سلیقه های شخصی ضایعات زیادی در احادیث به وجود آورده اند از جمله در کتب تحف العقول می بینیم که احادیث بسیار خوبی در آن است ولی سند آن در تحف ذکر نشده است زیرا می گفت که این مطالب عقلانی است و هکذا تفسیر عیاشی.

ص: ۵۱۱

از این رو نمی توانیم به روایت مزبور عمـل کنیم و صـاحب جواهر هم از حـدیث فوق به روایت تعـبیر می کنـد. (و حـال آنکه سبک ایشان این چنین است که اگر روایتی موثق باشد به آن تصریح می کند.)

اما دلالت حدیث: ما این حدیث را بر فضـیلت داشـتن مسـلخ حمل کردیم نه بر انحصار. حال که بر فضـیلت حمل کرده ایم دو مشـکل ایجـاد می شود اول اینکه آیا می شود برای حفظ فضـیلت مرتکب حرامی شـد زیرا فرد اگر در مسلخ محرم شود دیگر حرام است که لبـاس مخیـط بپوشـد علاوه بر آن بایـد کفاره هم بدهـد حال چگونه برای انجام عمل مسـتحب اجازه داده شـده است که عمل حرامی را مرتکب شد.

اللهم الاـ ان یقال که این از باب اجتهاد در مقابل نصل است و امام علیه السـلام می فرمایـد اسـتثناء در این مورد پوشـیدن لباس مخیط اشکال ندارد.

در فقیه نظیر این مورد وجود دارد و آن اینکه اگر کسـی اذان و اقامه را فراموش کند و قبل از رکوع یادش بیاید مستحب است که نمـاز را بشـکنند و آن دو را بخواننـد. در اینجـا خوانـدن اذان و اقـامه مسـتحب است ولی قطع نماز حرام است. در اینجا می گوییم که این مورد استثناء شده است زیرا در این مورد نص خاص وجود دارد و وقتی امام فرمود جایز است دیگر نباید در آن تشکیک کنیم.

مشـکل دوم: در متن این حدیث کفاره بیان نشده است و حال آنکه البته چنین فردی چون لباس مخیط پوشـیده است باید یک قربانی کند هرچند مضـطر است و مجبور به تقیه شده است که بعدا این مسـئله را مطرح می کنیم ولی در این روایت سـخنی از فداء نیست. (در باب تروک احرام گفته اند که کفاره همیشه برای گناه نیست بلکه گاه صرف ترک عمل موجب کفاره است.

البته می توان گفت که شاید امام در مقام بیان این نبوده است و یا شاید راوی خود حکم وجوب کفاره را می دانسته است.

الامر الثانی: امام در ذیل مسئله ی فوق می فرماید: و لو اقتضت التقیه عدم الاحرام من أوله و التأخیر إلی ذات العرق فالأحوط التأخیر بل عدم الجواز (عدم جواز احرام) لا یخلو من وجه.

البته این کلام طبق مبنای کسانی است که می گویند لا یجوز التاخیر، نه طبق مبنای ما که می گوئیم در همه ی مکان های سه گانه در عقیق می توان محرم شد این فرع بی اثر است.

در باب تقیه بحث مهمی مطرح است که در همه ی ابواب فقهی مورد احتیاج است و ما شرح مفصل آن را در القواعد الفقهیه مطرح کرده ایم و آن اینکه اگر کسی با تقیه مخالفت کند آیا عمل حرامی مرتکب شده است و یا اینکه عملش هم باطل است.

البته تقیه بر دو وجه است تقیه ی خوفی و تقیه ی مداراتی و بحث ما در تقیه ی خوفی است. تقیه ی مداراتی آن است که خوفی در کار نیست ولی ما برای حفظ وحدت مسلمین با آنها همراهی می کنیم مانند نمازی که حجاج شیعه در مسجد الحرام انجام می دهند و در مسجد الحرام همانند عامه نماز می خوانند آنها می توانند در کاروان خود نماز را بخوانند ولی بهتر است که با آنها خوانده شود و نمازشان اعاده هم ندارد و در روایات است که کسی که با آنها نماز می خواند گویا همراه با پیغمبر نماز خوانده است.

و اما در تقیه ی خوفی اگر کسی مخالفت کند از روایات مختلف استفاده می شود که عمل حرام مرتکب شده است و از روایات استفاده می شود که خداوند دو گناه را نمی بخشد که یکی ترک تقیه است. از این روایات استفاده می شود که هم حرام است و هم گناهی است کبیره و از طرفی چون این تقیه خوفی است و انسان بر جان و مال خود می ترسد بر حسب قاعده جایز نیست که مخالفت کند. حال چرا امام می فرماید: عدم الجواز لا یخلو عن وجه علتش برای ما آشکار نیست زیرا ادله ی حرمت بسیار قوی و محکم است. به هر حال از لحاظ تکلیفی عمل حرام است.

اما از نظر صحت و بطلان عمل اگر کسی با تقیه ی خوفی مخالفت کند و از مسلخ محرم شود و یا مثلا اگر کسی در جایی که نمی بایست با مهر نماز بخواند اگر با مهر نماز خواند آیا نمازش صحیح است یا نه و هکذا در مورد موضوعات اگر عالم اهل سنت حکم کند که فلان روز نهم است ولی به عقیده ی من روز هشتم بود و من روز بعد به عرفات رفتم آیا این وقوف در عرفات صحیح است و حال آنکه از این مخالفت خوف داشتم که به من ضرر برساند و یا آنها بعد از حمد آمین گفتند و من کردم و یا آنها بین صلاتین جمع نمی کنند و من بین دو نماز جمع کردم آیا نماز دومم صحیح است یا نه؟

بعضی در اینجا تفصیل قائل شده اند و گفته اند که بعضی جاها مخالفت تقیه به ترک چیزی است (مانند ترک آمین) و گاه مخالفت تقیه به فعل چیزی است (وضو گرفتن بر خلاف عمل آنها و یا سجده بر مهر) و گفته اند که اگر مخالفت تقیه به فعل چیزی است آن فعل حرام است و حرام که شد فاسد می شود زیرا قائل به اجتماع امر و نهی نیستیم و اگر کسی قائل به اجتماع باشد می گوید این عمل واحد به عنوان وضوی واجب واجب است و به عنوان ترک تقیه حرام است ولی ما می گوئیم اگر مصداق مامور به با مصداق منهی عنه با هم یکی شوند عمل باطل است مثلا نماز که واجب است اگر در محل غصبی اقامه شود که منهی عنه است عمل نماز باطل است و در ما نحن فیه هم نماز خواندن بر مهر در موردی که خلاف تقیه ی خوفی باشد عملی است باطل.

اما در جایی که ترک، موجب خلاف تقیه شود (مانند ترک آمین) عمل صحیح است زیرا تمام اجزاء و شرایط نماز به تمام و کمال انجام شده است و ترک آمین عمل حرامی است ولی با مامور به متحد نیست از این رو به نماز ضرر نمی زند.

خلاصه اینکه در ترک تقیه ی خوفی موجب ارتکاب عمل حرام است ولی هنگام عمل باطل است که فعل مخالفت تقیه همان فعل واجب باشد.

البته غالب موارد ترک تقیه از قبیل جاهایی است که منهی عنه و مامور به موجب فساد می شود.

میقات جحفه ۸۹/۰۲/۲۰

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: میقات جحفه

امام در تحریر می فرماید: الثالث الجحفه و هی لأهل الشام (شمال غربی مکه) و مصر (غرب مکه) و مغرب (شمال آفریقا است که حاجیان که از طرف مغرب وارد مکه می شوند البته مغرب باید با الف و لام باشد و در روایات و کلمات فقهاء هم المغرب آمده است) و من یمر علیها من غیرهم (کسانی که از طرف غرب وارد مکه می شوند هر چند اهل مکان دیگری باشند) الرابع یلملم و هو لأهل یمن و من یمر علیه الخامس قرن المنازل و هو لأهل الطائف و من یمر علیه.

جحفه از ماده ی اجحاف است به معنای اضرار و زیان رسانیدن، ظلم و تخریب است و وجه تسمیه ی آن این است که در آنجا شهری بوده است به نام جحفه و سیلاب عظیمی آمده و بر آن اجحاف کرد و آن را ویران کرد و آن شهر اسم اصلی اش مهیعه بوده است (که در روایات هم از آن نام برده شده است) و به معنای المکان الوسیع می باشد که بعد از جریان سیل و ویران شدن آن، نام الجحفه نامیده است و در حدود دویست کیلومتری مکه است. یعنی اگر فاصله ی بین مکه و مدینه را نصف کنیم نصف کمتر به سوی مکه حاوی جحفه است. اکنون نزدیک آنجا شهری بندی وجود دارد و حتی فرودگاه هم دارد و در کنار دریای احمر واقع شده است. جحفه در جاده ی قدیم مکه و مدینه است که به کنار دریای احمر نزدیک می شود و سپس به سمت مکه می رود و اکنون که جاده ی جدید کشیده شده است دیگر از جحفه نمی گذرد و اگر حاجیان بخواهند به جحفه بروند باید از سمت راست جاده به فرعی و به سمت دریای احمر بروند.

ص: ۵۱۵

صاحب مسالک در ج ۲ ص ۲۱۵ می گوید: هی مدینه قد خربت ... قیل: سمیت بذلک لاجحاف السیل بها و فی أخبارنا أنها تسمی المهیعه بفتح المیم و سکون الهاء و فتح الیاء و معناه المکان الواسع.

اما به حسب حکم این مسئله بین شیعه و اهل سنت اجماعی است و همه معتقدند که میقات کسانی که از سمت غرب می آیند جحفه است.

اقوال علماء: صاحب مستند ج ۱۱ ص ۱۸۳ می گوید: الثالث: الجحفه و هو میقات أهل الشام بلا خلاف یوجد.

صاحب جواهر ج ۱۸ ص ۱۱۳ می فرماید: و لاهل الشام و مصر و المغرب الجحفه ایضا اختیارا ان لم یمروا بذی الحلیفه بلا خلاف اجده فیه نصا و فتوی

ابن قدامه در مغنی ج ۳ ص ۲۰۷ می گوید: أجمع أهل العلم علی أربعه منها و هی: ذو الحلیفه و الجحفه و قرن (قرن المنازل) و یلملم و اتفق أئمه النقل علی صحه الحدیث عن رسول الله صلی الله علیه وسلم فیها (فقط ذات عرق در میان اهل سنت کمی محل بحث است.)

اما روایات: روایات بر چند طائفه هستند:

- طائفه ای می گوید: میقات لاهل الشام
- قسمی می گوید لاهل الشام و من یلیها
- قسم سومی هم می گوید: میقات لاهل الشام و هی المهیعه
- قسم چهارمی می گوید: میقات لاهل الشام و مصر
- قسم پنجمی می گوید: میقات لاهل المغرب.

این روایات غالبا در باب اول از ابواب مواقیت وارد شده است:

روایاتی که به اهل شام تصریح می کند:

ح ۳: عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الْإِحْرَامُ مِنْ مَوَاقِیتَ خَمْسَهٍ وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص ...وَقَّتَ لِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَهَ ...

ح ۶: عَنْ مُوسَی بْنِ الْقَاسِمِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الْمَشْرِقِ الْعَقِیقَ... وَ لِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَهَ ...

روایاتی که به اهل شام و من یلیها تعبیر می کند:

ح ۹: عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ ع قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الْعِرَاقِ مِنَ الْعَقِیقِ وَ لِأَهْلِ الشَّامِ وَ مَنْ یَلِیهَا مِنَ الْجُحْفَهِ

این روایت صحیحه است.

روایاتی که نام مهیعه را می برد

ح ۱۰: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ رِفَاعَهَ بْنِ مُوسَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص الْعَقِیقَ لِأَهْلِ نَجْدٍ ... وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَهَ وَ یُقَالُ لَهَا الْمَهْیَعَهُ.

ح ۱۱: وَ فِی الْأَمَالِی قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص وَقَّتَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ الْعَقِیقَ ... وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الشَّامِ الْمَهْیَعَهَ وَ هِیَ الْجُحْفَهُ ...

این روایت مرسله است.

روایاتی که اهل شام و مصر را نام می برد

ح ۵: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْعَمْرَکِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ ... وَ أَهْلِ الشَّامِ وَ مِصْرَ مِنْ أَیْنَ هُوَ فَقَالَ ... وَ أَهْلُ الشَّامِ وَ مِصْرَ مِنَ الْجُحْفَهِ ...

روایاتی که میقات اهل مغرب را معرفی می کند

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ دَاوُدَ النُّعْمَانِ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخَزَّازِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع حَدِّثْنِي عَنِ الْعَقِيقِ أَ وَقْتٌ وَقَّتَهُ رَسُولُ اللَّهِ ص أَوْ شَيْءٌ صَنَعَهُ النَّاسُ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ ذَا الْحُلَيْفَهِ وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَغْرِبِ الْجُحْفَةَ ...

البته این اختلاف در تعبیر همه به یک محل بر می گردد

بله یک معارض هم وجود دارد که می گوید جحفه مربوط به اهل مدینه است که میقات اهل مدینه هم ذی الحلیفه است و هم جحفه این روایت ح ۵ باب ۱ است که می گوید: وَ أَهْلُ الْمَدِينَهِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَهِ وَ الْجُحْفَه.

وجه جمع این است که جحفه برای کسانی مانند مریض ها یا کودکان است و الا همه ی اهل مدینه باید از ذو الحلیفه محرم شوند.

بقی هنا امران:

الامر الاول: اگر کسانی اهل مدینه باشند ولی از مسیری حرکت نکنند که به مسجد شجره برسند بلکه راه خود را کج کنند و به طرف غرب روند بعد راه را به سمت جنوب کج کنند و از طرف جحفه به طرف حرم بروند آنها هم باید از جحفه محرم شوند.

الامر الثانی: سابقا خواندیم که پیامبر سه عمره به جا آورد یکی عمره ی حدیبیه بود که این سفر حضرت به دلیل ممانعت مشرکان منجر به انجام عمل عمره نشد. عمره ی دیگری هم به جا آوردند که از جعرانه بود که هنگامی که حضرت از جنگ طائف بر می گشت از آنجا محرم شد عمره ی دیگری هم پیغمبر به جا آورد که در سال هفتم هجرت بود به نام عمره القضاء که از جحفه بود. در مورد اخیر بحث است که با آنکه حضرت از مدینه به طرف مکه حرکت کرد چرا از جحفه محرم شد؟

ص: ۵۱۸

راه حل این است که حضرت چون احساس خطر می کرد و یا چون جمعیتی که با حضرت همراه بود زیاد بودند خصوصا اینکه چون جنگ نبود، زن و بچه ی افراد هم با آنها همراه بودند از این رو بدلیل احساس خطر و امثال آن به جحفه وارد شدند.

اما چهارمین میقات: یلملم است که به آن الملم و یرمرم و گفته اند که اسم کوهی یا دره ای در آنجا بوده است. صاحب جواهر می فرماید: و کذا لاهل الیمن جبل او واد یقال لها یلملم و الملم و یرمرم و هو علی مرحلتین من مکه. یلملم در جنوب مکه واقع است و در حدود نود و چهار کیلومتری مکه است. (در کتب فقهی مرحلتین نوشته اند که هر مرحله ی دو برید است و هر برید چهار فرسخ از این رو هر مرحله ۱۶ فرسخ بوده است که اگر ضرب در ۶ شود ۹۶ کیلومتر می شود.)

اما از نظر اقوال یلملم اجماعی است و شیعه و اهل سنت بر آن اتفاق دارند.

میقات یلملم و قرن المنازل ۸۹/۰۲/۲۱

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: میقات یلملم و قرن المنازل

امام می فرماید: الرابع یلملم .

این میقات در جنوب مکه است با فاصله ی حدود ۹۶ کیلومتر است و یمن هم در جنوب جزیره العرب قرار دارد.

صاحب جواهر ج ۱۸ ص ۱۱۳ می فرماید: و کذا لاهل الیمن جبل او واد (دره ای) یقال له یلملم و الملم و یرمرم و هو علی مرحلتین من مکه (هر مرحله ۱۶ فرسخ است.)

ص: ۵۱۹

مرحوم نراقی در مستند ج ۱۱ ص ۱۸۴ می فرماید: الرابع میقات أهل الیمن یلملم و یقال: الملم و یرمرم جبل علی مرحلتین من مکه و کونه میقاتا مما لا خلاف فیه أیضا و وقع التصریح به فی الصحاح المستفیضه.

صاحب کشف اللثام هم در وجه تسمیه ی یلملم در ج ۵ ص ۲۱۵ می گوید: انه واد و ان اصله من اللمّ بمعنی الجمع (یا به دلیل اجتماع مردم در آنجا یا وادی ای بوده که آب در آن جمع می شده و عبور می کرده.)

اما وضع امروزی یلملم: بعضی از فضلای آن محل، کتابی نوشته اند به نام مبادی الفقه از این رو چون آنها اهل آن وادی هستند می توان شهادت آنها را قبول کرد آنها می گویند یلملم اسم قریه ای در جاده ای قدیمی است و امروزه فقط اهالی آن قریه و اطراف آن از آنجا محرم می شوند و آن محل متروک شده است ولی در محاذاه آن و در جاده ای جدید قریه ای است به نام سعدیه که حدود ۲۵ کیلومتری یلملم است و حاجیان و حتی افرادی که از نجد و جاهای دیگر از آن جاده به سمت حرم می روند از آنجا محرم می شوند. حتی در کتب قدیمی مانند تاریخ البلدان یعقوبی نیز به قریه ی سعدیه اشاره شده است.

اقوال علماء: همان طور که در کلام مرحوم نراقی آمده بود این مسئله مورد اتفاق است و کلمات اهل سنت را هم نقل کردیم که می گویند بین چهار میقات هیچ اختلافی نیست و یکی از آنها یلملم بود (آنها فقط در عقیق اختلاف دارند.)

ص: ۵۲۰

روایات: این روایات بیشتر در باب اول از ابواب مواقیت ذکر است که تعداد آنها زیاد است و در میان آنها صحاح نیز وجود دارد. البته دو روایت غیر از این می گویند که به آنها اشاره خواهیم کرد:

احادیث ۱، ۲، ۳، ۵، ۶، ۹ ، ۱۱ و ۱۲ از باب اول از ابواب مواقیت:

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ دَاوُدَ النُّعْمَانِ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْخَزَّازِ عن ابی عبد الله فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ ذَا الْحُلَیْفَهِ... وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْیَمَنِ یَلَمْلَمَ...

ح ۲: وَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی جَمِیعاً عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ أَنْ تُحْرِمَ مِنَ الْمَوَاقِیتِ الَّتِی وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لَا تُجَاوِزْهَا إِلَّا وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فَإِنَّهُ وَقَّتَ ...لِأَهْلِ الْیَمَنِ یَلَمْلَمَ

ح ۳:- وَ عَنْهُ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الْإِحْرَامُ مِنْ مَوَاقِیتَ خَمْسَهٍ وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لَا یَنْبَغِی لِحَاجٍّ وَ لَا لِمُعْتَمِرٍ أَنْ یُحْرِمَ قَبْلَهَا وَ لَا بَعْدَهَا وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِینَهِ ذَا الْحُلَیْفَهِ ... وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْیَمَنِ یَلَمْلَمَ ...

این روایت صحیحه است.

ح ۵: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْعَمْرَکِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ إِحْرَامِ أَهْلِ الْکُوفَهِ وَ أَهْلِ خُرَاسَانَ وَ مَا یَلِیهِمْ وَ أَهْلِ الشَّامِ وَ مِصْرَ مِنْ أَیْنَ هُوَ فَقَالَ... وَ أَهْلُ الْیَمَنِ مِنْ یَلَمْلَمَ.

ص: ۵۲۱

ح ۶: عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الْمَشْرِقِ الْعَقِيقَ ... وَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمَ

ح ۹: عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ ع قَالَ وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ص لِأَهْلِ الْعِرَاقِ مِنَ الْعَقِيقِ و... وَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمَ ...

ح ۱۱: وَ فِی الْأَمَالِی قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص وَقَّتَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ الْعَقِيقَ ... وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمَ.

این روایت مرسله است.

روایات مخالف: ر ۷ و ۸ به جای یلملم می گوید که قرن المنازل میقات اهل یمن است.

ر ۷ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ فِی قُرْبِ الْإِسْنَادِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ رِئَابٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الْأَوْقَاتِ الَّتِی وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لِلنَّاسِ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَهِ ذَا الْحُلَيْفَهِ... وَ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ قَرْنَ الْمَنَازِلِ...

ر ۸: وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ جَدِّهِ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ إِحْرَامِ أَهْلِ الْكُوفَهِ وَ خُرَاسَانَ وَ مَنْ يَلِيهِمْ وَ أَهْلِ مِصْرَ مِنْ أَيْنَ هُوَ قَالَ ... وَ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ قَرْنٍ...

وجه جمع: بین این روایات جمع عرفی وجود دارد و آن اینکه افراد ممکن است از مسیرهای مختلف وارد مکه شود و قرن المنازل هم در جنوب شرقی جزیره العرب است و کسانی که از یمن وارد مکه می شوند دو مسیر دارند یکی یلملم است و یکی قرن المنازل از این رو محرم شدن آنها از قرن المنازل بعید نیست.

ص: ۵۲۲

سلمنا اگر قبول کردیم که این دو روایت با هم متعارض هستند آنها را به دلیل اینکه کسی به آنها فتوی نداده است و مضمون آنها مخالفت اجماع اصحاب می باشد کنار گذاشته می شوند.

قول امام در تحریر: و هو لأهل یمن ومن یمر علیه: دلیل آن واضح است که هر کس از میقاتی عبور کند هر چند اهل آن نباشد باید از همان میقات محرم شوند و در بعضی از روایات هم به من یمر علیها تعبیر شده است و اگر در روایات هم نباشد واضح است که باید از همان میقاتی که از آن عبور می کنند محرم شوند زیرا بسیاری از افراد اهل منطقه ای که پیامبر در کلامش به آن تصریح کرده است نیستند.

میقات پنجم: قرن المنازل

امام در تحریر می فرماید: الخامس قرن المنازل و هو لأهل الطائف و من یمر علیه.

بعضی آن را به سکون راء و بعضی به فتح راء خوانده اند و این وادی در سمت جنوب شرقی مکه وارد شده است و اهل طائف از آنجا محرم می شوندوپ. صاحب جواهر و دیگران تصریح می کنند که جوهری در صحاح اللغه آن را به فتح راء خوانده است و گفته است که اویس قَرَنی هم منسوب به همین منطقه است. بعد اضافه می کند که همه ی علماء به اشتباه جوهری تصریح کرده اند زیرا اویس قَرَنی منسوب به طائفه ای به نام قَرَن بوده است که در یمن وجود داشته است. قرن المنازل به دلیل اسم کوهی بوده که در آن منطقه قرار داشته است قرن نامیده شده است.

ص: ۵۲۳

ببعضی هم می گویند که قرن کوهی است مشرف به عرفات (با توجه به اینکه عرفات در ۲۴ کیلومتری مکه است و قرن در حدود ۹۶ کیلومتری مکه است.) به عقیده ی ما مشرف بودن این نیست که کنار عرفات است زیرا کسانی که این حرف را می زنند می گویند مشرف علی عرفات علی مرحلتین من مکه و مشرف بودن به این معنا است که به طرف و به سمت عرفات است. یعنی کوهی است که در آن سمت و سو است و شاید از بالای کوه بتوان صحرای عرفات را دید.

روایات: این روایات در باب ۱ از ابواب مواقیت آمده است در تعدادی از روایات آمده است که این میقات اهل طائف است ح ۱، ۲، ۳، ۹، ۱۱ و ۱۲

یک روایت معارض وجود دارد که می گوید که میقات اهل نجد است (که در قسمت شرقی حرم است) که حدیث ۶ این باب است.

جواب آن همان است که در تعارض قبلی گفتیم که ممکن است دو مسیر وجود داشته باشد که عده ای از اهل نجد، از مسیر دیگری بروند و از قرن المنازل محرم شوند. امروزه اهل آن منطقه به قرن المنازل، سیل الکبیر می گویند. اگر هم تعارضی شود ترجیح با روایاتی است که قرن المنازل را میقات طائف می داند.

راه های ثبوت میقات ۸۹/۰۲/۲۲

Your browser does not support the audio tag.

بحث اخلاقی:

باب ۱۴۶ از ابواب آداب العشره است تحت عنوان باب تحریم اهانه المؤمن و خذلانه. در این باب روایات بسیاری وارد شده است و ما به روایت اولی می پردازیم: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْقَمَّاطِ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ لَمَّا أُسْرِيَ بِالنَّبِيِّ ص قَالَ يَا رَبِّ مَا حَالُ الْمُؤْمِنِ عِنْدَكَ (یعنی موقعیت و مقام مؤمن نزد تو چگونه است) قَالَ يَا مُحَمَّدُ مَنْ أَهَانَ لِي وَلِيّاً فَقَدْ بَارَزَنِي بِالْمُحَارَبَةِ وَ أَنَا أَسْرَعُ شَيْ ءٍ إِلَى نُصْرَةِ أَوْلِيَائِي (من بسیار زود دوستانم را حمایت و یاری می کنم) الْحَدِيثَ

ص: ۵۲۴

به این مضمون لا اقل چهار روایت در این باب وارد شده است. در دنیای امروز از حقوق بشر زیاد صحبت می شود ولی اگر به روایات و احادیث نظر افکنیم می بینیم که موقعیت که فرد با ایمان و مسلمان در اسلام دارد در هیچ مکتب و مذهبی ندارد چرا که اهانت به یک فرد با ایمان در حکم جنگ با خداست و این مطلب در احادیث مختلف بیان شده است.

از جمله چیزهایی که اسلام به آن بسیار اهمیت می دهد آبرو و عرض مسلمانان و آبرو و عرض هر کسی است که دشمن خدا نیست و هتک آن مجازات شدیدی در اسلام دارد و در بعضی موارد حد قذف به دنبال دارد.

از طرق مختلف می توان آبروی کسی را ریخت. از جمله غیبت کردن را می توان نام برد که مجازات آن بسیار سنگین است و در متن قرآن مجید از گناهان کبیر ذکر شده است. تغبیر غیبت این است که گناه یا عیب پنهانی کسی را آشکار کنیم که منجر به ریختن آبروی مسلمان می شود.

همچنین تهمت زدن نیز از گناهان کبیره است و هکذا پخش شایعات درباره ی افراد با ایمان هم از گناهان کبیره است که در قرآن در سوره ی نور تحت آیات افک وعده ی عذاب شدید درباره ی آن داده شده است. همه برای این است که آبروی کسی را می برد. از موارد دیگر می توان مذمت و هجاء مؤمن را نام برد (هجو کردن مؤمن)

مع الاسف می بینیم که در محیط ما مسئله ی اهانت امر ساده ای شده است و در صفحه ی جراید به راحتی آبروی کسی را می ریزند و اگر این کارها ادامه پیدا کند خداوند غضب می کند و در روایات آمده است که عرض المؤمن کدمه یعنی همان قدر که ریختن خون از نظر اسلام اهمیت دارد به همان اندازه ریختن آبروی او مهم است. در اسلام مال، خون و آبروی مؤمن از احترام ویژه ای برخوردار است.

در دعای روزهای هفته امام سجاد مخصوصا روی آبروی افراد انگشت گذاشته است و فرموده است خدایا اگر آبروی کسی را ریختم و احترام کسی را خدشه دار کردم و دستم نمی رسد که از او حلیت بطلبم خودت جوری جبران کن و او را از من راضی کن. حال معلوم نیست این دعا در جا مستجاب شود از این رو باید همیشه مواظب بود تا هتک حرمتی انجام نشود.

بحث فقهی

موضوع: راه ثبوت میقات

قبل از شروع مسئله ی سوم نکته ای را که بعضی از محققین بیان کرده اند می گوئیم: بسیاری از محققین نوشته اند که پیغمبر احرام عمره الحدیبیه را از مسجد شجره بست ولی جمعی از اصحاب در حدیبیه محرم شدند در هر صورت این بحث حکم مسئله ای که بیان کرده ایم را خدشه دار نمی کند.

امام در مسئله ی سوم درباره ی طرق اثبات میقات را بیان می کند یعنی اگر ندانستیم که محل میقات کجاست چه باید بکنیم. امام می فرماید: تثبت تلک المواقیت مع فقد العلم بالبینه الشرعیه أو الشیاع الموجب للاطمئنان (در منطقه مشهور است که وقتی می گویند جحفه کجاست بگویند فلان جاست البته شیوعی که موجب شود انسان مطمئن شود همان ظن نزدیک به علم است) و مع فقدهما بقول أهل الاطلاع (که همان قول اهل خبره است) مع حصول الظن فضلا عن الوثوق (قول اهل خبره باید لا اقل موجب ایجاد ظن شخصی شود و در قول اهل خبره نه احتیاج به عدالت داریم و نه تعدد) فلو أراد الاحرام من المسلخ مثلا و لم یثبت کون المحل الکذائی ذلک لا بد من التأخیر حتی یتیقن الدخول فی المیقات.

ص: ۵۲۶

ممکن است این سؤال مطرح شود که در این ایام این مسئله کاربرد ندارد زیرا محل مواقیت دقیقا مشخص شده است. ولی در جواب می گوئیم بله خود مواقیت امروز مشخص است ولی از آنجا که می توان از محاذات میقات هم محرم شد اثبات آن چه بسا مشکل باشد.

اقوال علماء:

اما در مورد طرق اربعه ای که امام برای شناخت میقات بیان کرده است غالبا در اقوال علما وجود ندارد و اکثرا صورت شک را مطرح کرده اندصاحب جواهر (ج ۱۸ ص ۱۰۷) اجمالا متذکر این مسئله شده است و می فرماید: لا یخفی علیك وجوب حصول العلم او ما یقوم مقامه شرعا فی معرفه الوقت (یعنی میقات) الذی وقته رسول الله (مانند بینه و یا شیاع موجب اطمینان) لکن ذکر غیر واحد من الاصحاب هنا الاکتفاء فی معرفه هذه المواقیت بالشیاع المفید للظن الغالب (و نه اطمینان)

نبوی در المجموع ج ۷ ص ۹۹ می گوید: و یجتهد فیحرم من الموضع الذی یغلب علی ظنه انه حذو اقرب المواقیت.

دلیل این حکم:

دلیل این طرق اربعه روشن است و واضح است که علم باید در ابتدا تحصیل شود و اطمینان هم طریقی عقلائی و معروف است و ما خود در بسیاری از موارد یقین به مسئله ای پیدا نمی کنیم ولی اطمینان داریم مثلا ما که صبح به طرف دست می آئیم یقین نداریم که زنده بمانیم و به درس برسیم ولی اطمینان داریم و دفتر و قلم خود را می آوریم و به فردی قول می دهیم که بعد از درس در جائی او با او ملاقات داشته باشیم.

هکذا در موضوعات به خبر واحد ثقه می توانیم قناعت کنیم (و عدالت در او شرط نیست) همان طور که در احکام خبر واحد ثقه حجت می باشد البته ثقه ای که متهم نباشد و لازم نیست حتما دو شاهد عادل باشند و بینه فقط در باب قضاوت لازم است و ما در قواعد فقهیه این بحث را مطرح کرده ایم.

اما رجوع به اهل خبره خود دلیل عقلائی است که عقلاء در مواردی که حکم چیزی را نمی دانم به کارشناسان مراجعه می کند.

ما در این بحث یک روایت خاصه هم داریم که انشاء الله آن را در جلسه ی بعد مطرح می کنیم.

راه های ثبوت میقات ۸۹/۰۲/۲۸

Your browser does not support the audio tag.

موضوع: راه های ثبوت میقات

بحث در مسئله ی سوم از مسائل تحریر است که در مورد طرق اثبات مواقیت است. امام در این مسئله به چهار طریق اشاره می کند.

۱. علم به اینجا فلان جا میقات است.

۲. اگر علم ندارد شیاعی که موجب اطمینان شود هم کافی است مثلا در منطقه مشهور است که فلان جا جحفه است.

۳. سوم اینکه دو شاهد عادل خبر دهند که فلان جا میقات است و ما گفتیم که خبر واحد ثقه هم در موضوعات حجت است.

۴. چهارم اینکه اهل خبره خبر دهند و در قول اهل خبره نه تعدد لازم است و نه عدالت. (البته اینکه قول اهل خبره باید موجب ظن شخصی شود و یا اینکه ظن نوعی باید حاصل شود دو قول است که در اصول هم مطرح شده است ولی معمولا می گویند که در امارات ظن نوعی کافی است و اگر غالب مردم از قول فلان فرد ظن پیدا کنند کافی است.)

ص: ۵۲۸

دلیل این طرق را ذکر کردیم. در این مورد حدیث خاصی هم داریم که در باب ۵ از ابواب مواقیت در حدیث اول ذکر شده است:

مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ يُجْزِيكَ إِذَا لَمْ تَعْرِفِ الْعَقِيقَ أَنْ تَسْأَلَ النَّاسَ وَ الْأَعْرَابَ عَنْ ذَلِكَ.

این روایت صحیحه است.

گـاهی سؤال از مردم به دلیـل سؤال از اهـل خبره است و گـاه به دلیـل شـیاع است. اما اینکه امام فقط حکم عقیق را بیان کرده است برای این است که حکم عقیق گنـگ تر بوده است زیرا بعضـی از منـاطق آن متروک بوده است و سه محل دارد که پیـدا کردن آن چه بسا احتیاج به بررسی بیشتری داشت.

به هر حال غیر از آن ادله ی عامه این هم یک دلیل خاص شرعی معتبر است.

امـا فرع دوم در کلاـم امـام در مسـئله ی سـوم: این فرع عبـارت است از اینکه اگر کسـی از هیـچ یـک از این طرق اربعه نتواند میقات را پیدا کند چه باید کند (مثلا محل خلوت است و کسی که مکان را بلد باشد در آنجا حضور ندارد) امام در این مسئله می فرمایـد: فلو أراد الاـحرام من المسـلخ مثلاـ و لم یثبت کون المحل الکـذائی ذلک لا بـد من التأخیر حتی یتیقن الـدخول فی المیقات.

نظر امـام این است که بایـد آنقـدر احرام به تاخیر بینـدازد تا مطمئن شود که قبل از میقات محرم نشـده است و به عبارت دیگر مطمئن شود که بالاخره یا در خود میقات است و یا از میقات گذشته است.

ص: ۵۲۹

در مقابـل این نظر امـام فتوای عروه و دیگر افراد وجود دارد که می گوینـد بایـد از اولین مرحله محرم شونـد و یا در تمام طول طریق از اولین جـایی که احتمـال می دهـد محرم شود و لبیـک بگویـد تـا آخرین محلی که احتمال می دهـد. (البته امروزه این مسئله در مورد خود میقات محل ابتلا نیست زیرا مکان میقات کاملا معلوم است. بله در محاذات میقات این مسئله کاربرد دارد و امام این مسئله را هم در اینجا مطرح کرده است و هم در محاذات و بهتر بود که فقط در خود محاذات میقات مطرح می شدو علماء هم این بحث را در محاذات میقات مطرح کرده اند.)

اقوال علماء:

مرحوم نراقی در مستند ج ۱۱ ص ۱۸۹ می فرماید: و من لم یکن له سبیلا الی الظن ایضا یحرم من اول موضع یحتمل المحاذاه و یجدد النیه الی آخر موضع کذلک و لا حرج علیه. (این کار مشکلی ندارد)

در اینجا اشـکال مقدری وجود دارد و آن اینکه قبل از میقات حرام است کسـی محرم شود کما اینکه عبور از میقات هم بدون میقات حرام است. در اینجا محقق نراقی جواب این اشـکال مقـدر را می دهـد و می گویـد: و منع تقـدیم الاحرام علی المیقات انما هو لا فیما کان بینه الاحتیاط. (یعنی این حکم مال جائی است که احرام به نیت احتیاط نباشد و الا اشکالی ندارد)

مرحوم حکیم در مستمسک در ج ۱۱ ص ۲۷۹ در باب محاذاه بعد از بیان قول صاحب عروه می گوید: و الا (یعنی اگر علم به محاذات پیدا نکند) فالظن الحاصل من قول اهل الخبره کما عن المبسوط و الجامع و التحریر و المنتهی و التذکره و الدروس.

در هر حال بحث ما در شک است چه در میقات باشد و چه در محاذات. در این مورد قد یتصور که باید آخرین محلی را که یقین داریم یا محاذات و یا میقات است و یا بعد از آن در آنجا محرم شویم و دلیل این حکم دو چیز است:

دلیل اول: دوران امر بین اقل و اکثر است و قائل به برائت می شویم یعنی اینجا می دانم ذمه ام به احرام مشغول است و در ما قبل آن شک دارم از این رو لازم نیست در اولین جای شک محرم شوم و در آن برائت جاری می کنم. (این اصل حکمی است یعنی وظیفه ات وجوب احرام نیست تا جائی که مطمئن شوی.)

دلیل دوم: استصحاب عدم میقات است. (این اصل موضوعی است زیرا می گوید هنوز موضوع میقات و محاذات آن نرسیده است.)

البته باید توجه داشت که اصل موضوعی بر حکمی مقدم است زیرا ابتدا باید موضوع محقق شود تا حکم بر آن بار شود ولی در جائی که هر دو یک مطلب را اثبات کند می گوئیم که با هم منافات ندارند مثل ما نحن فیه.

اگر کسی به ۵۰ کیلومتری مکه برسد مطمئن می شود که یا به محاذات رسیده است و یا از آن رد شده است و ممکن است شک در محاذات از ۷۰ کیلومتری شروع شود.

قول دیگر این است که در ما نحن فیه باید احتیاط کرد زیرا فرد اشتغال یقینی دارد که حتما از میقات و یا از محاذات محرم شود و ما نمی دانیم که میقات از کجا می شود از این رو باید از اول محل شک محرم شویم و لبیک بگوئیم و همچنان آن را ادامه دهیم تا جائی که مطمئن شویم از میقات یا محاذات آن خارج شده ایم.

مثلا- می گوئیم که به هنگام وضو گرفتن باید کمی بالاتر از آرنج را بشوئیم تا یقین پیدا کنیم که مقدار واجب شسته شده است و به آن مقدمه ی علمیه می گویند. همینطور است بحث احرام از اولین محل شک تا یقین کنیم که احرام ما در میقات یا محاذات آن واقع شده است. اصل برائت در جائی است که در اصل تکلیف شک داشته باشیم ولی در ما نحن فیه یقین داریم که تکلیفی به نام احرم من المیقات وجود دارد از این رو برائت در اینجا جاری نیست و فقط احتیاط جاری می شود.

بله در اینجا اشکال صاحب مستند وجود دارد و آن این است که امر در ما نحن فیه دائر بین دو حرام است یکی این است که حرام است قبل از میقات محرم شوند و دیگر اینکه حرام است از میقات بدون احرام بگذرند. تنها جوابی که دارد همان کلام مرحوم مستند است و آن این است که ادله ای که می گوید حرام است قبل از میقات محرم شوید شامل احتیاط نمی شود بلکه موردی را می گیرد که فرد قصد جدی کند که قبل از میقات محرم شود. مثلا نماز به سوی غیر قبله حرام است ولی در جایی که قبله را نمی داند و باید به چهار طرف نماز بخواند چون از باب احتیاط است اشکالی ندارد. در ما نحن فیه هم می گوئیم که از باب اطراف علم اجمالی بودن احتیاط در آن اشکال ندارد.

بقی هنا نکته: استصحاب عدم میقات یک اشکال روشن دارد و آن این است که اصل مثبت است زیرا وقتی گفتیم تا فلان جا میقات نیست لازمه ی عقلی اش آن است که پس فلان جا میقات است. زیرا باید ثابت کنید که فلان جا میقات است تا بتوانید در آن محرم شوید و از آنجا که بعد از میقات هم نمی توان محرم شد از این رو باید با استصحاب ثابت کنید که آن مکان خاص میقات است و این هم مثبت است و نمی شود به آن عمل کرد.

حکم شک در میقات یا محاذات میقات ۸۹/۰۲/۲۹

Your browser does not support the audio tag.

حدیث اخلاقی:

حدیث اخلاقی این هفته روایتی است که در باب ۱۴۸ از ابواب احکام العشره در وسائل الشیعه نقل شده است.

مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيعٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي هَارُونَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ قَالَ لِنَفَرٍ عِنْدَهُ وَ أَنَا حَاضِرٌ مَا لَكُمْ تَسْتَخِفُّونَ بِنَا (چرا به ما اهل بیت اهانت می کنید؟) قَالَ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنْ خُرَاسَانَ فَقَالَ مَعَاذٌ لِوَجْهِ اللَّهِ أَنْ نَسْتَخِفَّ بِكَ أَوْ بِشَيْءٍ مِنْ أَمْرِكَ فَقَالَ بَلَى إِنَّكَ أَحَدُ مَنِ اسْتَخَفَّ بِي فَقَالَ مَعَاذٌ لِوَجْهِ اللَّهِ أَنْ أَسْتَخِفَّ بِكَ فَقَالَ لَهُ وَيْحَكَ أَ لَمْ تَسْمَعْ فُلَاناً وَ نَحْنُ بِقُرْبِ الْجُحْفَةِ (وقتی که ما نزدیک میقات جحفه بودیم) وَ هُوَ يَقُولُ لَكَ: احْمِلْنِي قَدْرَ مِيلٍ فَقَدْ وَ اللَّهِ عَيِيتُ (کسی پیاده بود و گفت به و الله من خسته شده ام به اندازه ی یک میل من را با خوف ببر) وَ اللَّهِ مَا رَفَعْتَ بِهِ رَأْساً (به خدا قسم تو حتی سرت را هم بلند نکردی) لَقَدِ اسْتَخْفَفْتَ بِهِ (تو او را خفیف شمردی) وَ مَنِ اسْتَخَفَّ بِمُؤْمِنٍ فَبِنَا اسْتَخَفَّ وَ ضَيَّعَ حُرْمَةَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

امام می فرماید که اهانت به بنده ی مؤمن اهانت به ما است و حتی در حکم اهانت به خداوند است.

در دنیای مادی امروزه این فرامین اجرا نمی شود. در یکی از مطبوعات نوشته شده است که کسی در یکی از کشورهای غربی سوار ماشینش بود و بنزینش تمام شده بود و ایستاده بود و به رهگذرها اشاره می کرد. بعد از یازده ساعت کسی به او توجه نکرد و عاقبت او جانش را از دست داد و این نوع موارد زیاد به چشم می خورد.

ص: ۵۳۳

ولی اسلام می گوید که کسی که ندای انسانی (و نه صرف مسلمان) را بشنود که می گوید ای مسلمین به دادم برسید و کمکش نکند او مسلمان نیست. (مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يُنَادِي يَا لَلْمُسْلِمِينَ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَيْسَ بِمُسْلِمٍ.)

افرادی که به زور قانون مستاجران را از خانه بیرون می کنند، مستاجرانی که توان مالی ندارند و قصد ندادن هم ندارند. این گونه افراد به امام زمان توهین کرده اند زیرا شیعیان از امام زمان خود جدا نیستند و اهانت به آنها اهانت به امام معصوم است. یا کسانی که می دانند فردی است که دختر دم بخت دارد ولی توان ازدواج و تهیه ی جهیزیه ندارد و امثال آن و حتی جراح هایی که می بینند بیماری در خطر افتاده است و می گویند تا پول جراحی را واریز نکنند او را عمل نمی کنند و اگر پول ندارند هر اتفاقی می خواهد بیفتد و برای او مهم نیست این افراد باید بدانند که این امور منطق اسلام نیست و کسی که به امور آنها بی اعتنا باشد حرمت خدا را هتک کرده است و خدا هم بلاهایی را متوجه او می کند و این بلا می تواند سیاسی باشد، اقتصادی، اجتماعی و موارد دیگر.

بحث فقهی:

موضوع: حکم شک در میقات یا محاذات میقات.

کسی که نمی داند میقات یا محاذات میقات کجاست آیا او باید احتیاط کند و از اولین نقطه که احتمال می دهد میقات است محرم شود و همچنان تا لبیک را تکرار کند تا آخرین نقطه که احتمال میقات می دهد. یا آنکه در مورد او برائت جاری است و فقط در آخرین نقطه می تواند محرم شود.

ص: ۵۳۴

ادله ی هر دو طرف را ذکر کردیم و خودمان قائل به احتیاط شدیم.

راه حل دیگر در ما نحن فیه این است که هرچند احرام شدن قبل از میقات حرام است ولی مشهور این است که فرد می تواند نذر کند که قبل از میقات محرم شود و این نذر صحیح است. (البته همه این را قبول ندارند ولی مشهور صحت این نذر است.) و این از مواردی که با نذر مشروعیت برای احرام قبل از میقات درست می شود زیرا روایت بالخصوص دارد.

کلام امام در تحریر: مسأله ۴: فرع اول: من لم یمر علی أحد المواقیت جاز له الاحرام من محاذاه أحدها. فرع دوم: و لو کان فی الطریق میقاتان یجب الاحرام من محاذاه أبعدهما إلی مکه علی الأحوط. (این احتیاط وجوبی است) و الاولی تجدید الاحرم فی الآخر.

ابتدا باید این بحث را مطرح کنیم که آیا می توان از محاذات میقات محرم شد یا اینکه فقط باید به مواقیتی که پیامبر معین کرده است رفت و از آنجا محرم شد؟

در این مسئله مشهور و معروف بین سنی و شیعه این است که احرام از محاذات جایز است.

بعد از آن که گفتیم محاذات جایز است بحث دیگری مطرح می شود که آیا محاذات ابعد به مکه به مکه لازم است یا اقرب به مکه.

بحث سومی هم هست که آن را محاذات نشده اند و آن اینکه فرد بین انتخاب دو محاذاتی که یکی اقرب به مکه است و دیگری ابعد مخیر است ولی در مورد اقرب و ابعد بودن میقات به من هم آیا مخیر هستم یا نه؟ مثلا ـ من از یک میقات ۱۰ کیلومتر فاصله دارم و با یک میقات ۵۰ کیلومتر آیا آنی که به من نزدیک تر است معین است یا آنی که به من دورتر است. این بحث را هم باید مطرح کنیم. مثلا من از جاده ای رد می شود که وقتی به محاذات مسجد شجره می رسد تا مسجد شجره پنجاه کیلومتر فاصله دارد ولی وقتی در آن جاده جلوتر رویم و به محاذات جحفه برسیم فاصله ی جاده تا جحفه ده کیلومتر می شود آیا من مخیرم از هر دو جا محرم شوم یا باید جحفه را انتخاب کنم.

ان شاء الله در جلسه ی بعد این مسائل را مطرح خواهیم کرد.

متن درس خارج فقه حضرت آیت الله مکارم شیرازی – شنبه ۱ خرداد ماه ۸۹/۰۳/۰۱

.Your browser does not support the audio tag

موضوع:

بحث ما در مسئله ی چهارم از مسائل مواقیت است. امام در این مسئله می فرماید: من لم یمر علی أحد المواقیت جاز له الاحرام من محاذاه أحدها ، ولو کان فی الطریق میقاتان یجب الاحرام من محاذاه أبعدهما إلی مکه علی الأحوط و الاولی تجدید الاحرام فی الآخر.

امام در آخر این مسئله احتیاط وجوبی دارند که باید ابعد را رعایت کند مثلا کسی از مسیری می آید که ابتدا به موازات مسجد شجره است و بعد به موازات جحفه می رسد. امام احتیاط وجوبی دارد که ابتدا وقتی به محاذات شجره رسید محرم شود و وقتی به محاذات دومی رسید بهتر است دوباره محرم شود.

ابتدا این بحث را مطرح می کنیم که آیا همه باید از مواقیتی که رسول الله معین کرد محرم شوند یا از محاذات مواقیت هم می توان محرم شد؟

اقوال علماء: مشهور در میان شیعه و اهل سنت و شاید نزدیک به اجماع و یا حتی اجماع بر جواز محاذات است حتی در صورتی که فرد قادر است به میقات برود.

صاحب حدائق ج ۱۴ ص ۴۵۱ تا ۴۵۳ می گوید: ان ظاهر جمله من الاصحاب هو کفایه الظن بالمحاذات (یعنی حتی محاذات علم هم لازم نیست) اذا مر بطریق لا یصل الی المیقات. او مخالفی هم نقل نمی کند ولی بعد خودش متمایل می شود که اگر کسی دسترسی به میقات دارد به خود میقات برود. و می گوید: الا ان الاحتیاط یقتضی المرور علی المیقات وعدم التجاوز عنه علی حال.

ص: ۵۳۶

صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۱۷ عبارت کوتاهی دارد: و من هنا اتجه للاصحاب اطلاقهم (که مطلق گذاشته اند) عدم ایجاب المرور به (به میقات) و ان کان متمکنا من ذلک. بعد اشاره می کند که صاحب مدارک با این معنا مخالفت کرده است و گفته است: و المسئله قویه الاشکال و الاحتیاط للدین یقتضی المرور علی المیقات و الاحرام منه. از کلام صاحب جواهر استفاده می شود که تعدادی از صاحب مدارک تبعیت کرده اند.

در هر صورت ما مخالفی در این مسئله نیافتیم و صاحب حدائق و مدارک فقط تردید کرده اند.

در میان اهل سنت هم ابن حزم در محلی ج ۷ ص ۷۳ می گوید: جمیع الأمه مجمعون اجماعا متیقنا علی أن من کان طریقه لا

یمر بشـئ من المواقیت فـإنه لا یلزمه الاحرام قبل محاذاه موضع المیقات ثم اختلفوا إذا حاذی موضع المیقات فقالت طائفه: یلزمه أن یحرم و قال آخرون: لا یلزمه (در این فرض لابد از ادنی الحل محرم شود زیرا بالاخره باید محرم شود)

دلیل مسئله:

ابتـدا به بررسـی اصل می پردازیم. صاحب کشف اللثام در ج ۵ ص ۲۲۳ می گویـد: لازم نیست به میقات بروند: لأصل البراءه من المسیر إلی المیقات

نقول: ما ماموریم که از میقاتی محرم شویم آیا این بین این کار بین خود میقات یا محاذی آن مخیریم یا اینکه حتما بایـد متعینا از خود میقـات محرم شویم. در دوران امر بین تعیین و تخییر کم عقل این است که بایـد تعیین را اخـذ کنیم زیرا اشـتغال یقینی اقتضاء می کنـد که حتما برائت یقینیه حاصل شود و حتما بایـد از میقات محرم شویم تا مطمئن شویم از عهده ی تکلیف بیرون آمده ایم.

ص: ۵۳۷

اما روایات: در روایات معضلی وجود دارد و آن اینکه در باب اول از ابواب مواقیت روایات کثیره ای داشتیم که می گوید که پیامبر برای اهالی مختلف مواقیتی را وضع فرمود و معنای آن این است که همه باید سراغ آن مواقیت روند و آن روایات یا متضافر است و یا متواتر و در آن روایات صحاح هم وجود دارد. در حقیقت پیامبر تکلیف کسانی که در سمت شرق شمال و جنوب و غرب مکه هستند را معین کرده است. اهل شمال از طریق باید به مسجد شجره روند و از شمال غربی به جحفه بروند و از شرق اگر می آیند به عقیق بروند و از جنوب به یلملم و عده ای که از غرب می آیند به قرن المنازل بیایند.

شاید به دلیل وجود این روایات صاحب مدارک و صاحب حدائق متزلزل شده اند و در جواز احرام از محاذات تردید کرده اند.

اما در مقابل، دو دلیل دیگر وجود دارد که ممکن است راهگشا باشد.

دلیل اول: اجماع و شهرت بین شیعه و سنی و همچنین سیره ی مسلمین که اینگونه نبوده است که حتما به این مواقیت بیایند. مخصوصا که اهل سنت هم روایتی در خصوص محاذات ندارند ولی با این وضع اجماع بر جواز دارند.

دلیل دوم: دو حدیث در مورد محاذات وجود دارد که در واقع یک حدیث است و صحیحه است که در باب ۷ از ابواب مواقیت ذکر شده است.

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ أَقَامَ بِالْمَدِينَهِ شَهْراً وَ هُوَ يُرِيدُ الْحَجَّ ثُمَّ بَدَا لَهُ أَنْ يَخْرُجَ فِی غَيْرِ طَرِيقِ أَهْلِ الْمَدِينَهِ الَّذِی يَأْخُذُونَهُ فَلْيَكُنْ إِحْرَامُهُ مِنْ مَسِيرَهِ سِتَّهِ أَمْيَالٍ فَيَكُونُ حِذَاءَ الشَّجَرَهِ مِنَ الْبَيْدَاءِ (یعنی از مدینه که خارج شد و شش مایل به جلو رفت و در محاذات مسجد شجره رسید از همان جا محرم شود.)

اشکالی که در این حدیث است این است که این حدیث فقط محاذی مسجد شجره را بیان می کند و صاحب حدائق نیز به امر توجه دارد بعد قبول می کند که با القاء خصوصیت می توان به مواقیت دیگر هم تسری کرد.

نقول: در مورد فوق فرد در مدینه بود و به راحتی می توانست به مسجد شجره برود و محرم شود ولی امام به او اجازه داد که از محاذات محرم شود اگر چنین باشد در مورد کسی که فاصله اش تا میقات بسیار زیاد است و در جاده های موازی می روند باید به طریق اولی بتواند از میقات محرم شود. (نه تنها قائل به القاء خصوصیت می شویم بلکه از آن بالاتر به دلیل اولویت تمسک می کنیم.)

ح ۳: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ أَقَامَ بِالْمَدِینَهِ وَ هُوَ یُرِیدُ الْحَجَّ شَهْراً أَوْ نَحْوَهُ ثُمَّ بَدَا لَهُ أَنْ یَخْرُجَ فِی غَیْرِ طَرِیقِ الْمَدِینَهِ فَإِذَا کَانَ حِذَاءَ الشَّجَرَهِ وَ الْبَیْدَاءِ مَسِیرَهَ سِتَّهِ أَمْیَالٍ فَلْیُحْرِمْ مِنْهَا

عبارت این حدیث همانند حدیث اول است با اندک تفاوتی

مشکل دیگر این دو روایت وجود روایت معارض دیگری است که همان حدیث دوم از این باب است. : وَ قَالَ الْکُلَیْنِیُّ وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی یُحْرِمُ مِنَ الشَّجَرَهِ ثُمَّ یَأْخُذُ أَیَّ طَرِیقٍ شَاءَ.

این روایت مرسله است.

راه جمع: اولاـ می توان بین این روایات جمع دلالی کرد به اینکه محرم شدن از میقات مستحب است و بهتر است که فرد هرچند می تواند از محاذی میقات محرم شود به خود میقات بیاید.

ص: ۵۳۹

ثانیا اگر هم تعارض کردند این روایت مرسله است و اصحاب هم به آن عمل نکرده اند و یک روایت هم بیشتر نیست و به راحتی کنار گذاشته می شود.

احرام از محاذات میقات ۸۹/۰۳/۰۲

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: احرام از محاذات میقات.

بحث در مسئله ی چهارم از مسائل میقات حج است. این مسئله دو فرع دارد: فرع اول این است که اگر از مسیری می رویم که در آن میقات وجود ندارد آیا می توانیم در حال اختیار از محاذات میقات محرم شویم و به میقات نرویم. گفتیم که اشکالی ندارد و ادله ی آن را ذکر کردیم و معارضی داشت که آن را هم جواب دادیم و اکنون به سراغ دومین روایت معارض می رویم که حدیث دوم از باب هشتم از ابواب مواقیت است:

مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى ع قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْمٍ قَدِمُوا الْمَدِينَهَ فَخَافُوا كَثْرَهَ الْبَرْدِ وَ كَثْرَهَ الْأَيَّامِ يَعْنِي الْإِحْرَامَ مِنَ الشَّجَرَهِ وَ أَرَادُوا أَنْ يَأْخُذُوا مِنْهَا إِلَى ذَاتِ عِرْقٍ (که نزدیک تر به مکه است) فَيُحْرِمُوا مِنْهَا فَقَالَ لَا وَ هُوَ مُغْضَبٌ مَنْ دَخَلَ الْمَدِينَهَ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يُحْرِمَ إِلَّا مِنَ الْمَدِينَهِ.

در آخر این حدیث امام علیه السلام می فرماید که کسی که وارد مدینه شده است حتما باید از همان جا محرم شود و به ذات عرق نرود (و نه به محاذات) خصوصا که امام علیه السلام این کلام را با عصبانیت بیان فرمود.

جواب این روایت روشن است زیرا مفروض این روایت این است که فرد می خواهد از جاده ی اصلی برود و در آن مسیر که به شجره می رسد می خواهد به دلیل سردی هوا، به جای مسجد از ذات عرق محرم شود که امام به او اجازه نمی دهد.

ص: ۵۴۰

سلمنا که که این روایت دلالت بر عدم احرام از محاذات داشته باشد، آن را به دلیل اعراض مشهور کنار می گذاریم.

فرع دوم در این است که اگر یک نفر از محاذات دو میقات عبور می کند یعنی در مسیری هست که به محاذات دو و یا حتی سه میقات می رسد آیا واجب است که به محاذات میقات اول برسد محرم شود و یا باید از محاذات میقات دوم محرم شود و یا اینکه مخیر است.

امام رحمه الله در مسئله ی چهارم در این فرع می فرماید: و لو کان فی الطریق میقاتان یجب الاحرام من محاذاه أبعدهما إلی مکه علی الأحوط. (ظاهر آن احوط وجوبی است.)

اقوال علماء:

صاحب کشف اللثام در ج ۵ ص ۲۲۳ در این مورد عبارتی دارد که خلاصه ی آن چنین است: و لو لم یؤد الطریق إلیه أی میقات منها (مواقیت خمسه) أحرم عند محاذاه أقرب المواقیت إلی مکه کما حکی فی الشرائع لأصل البراءه من المسیر إلی المیقات (لازم نیست به میقات برود و بلکه می تواند از محاذات آن محرم شود) والاحرام من محاذاه الأبعد (برائت از لزوم احرام از محاذات ابعد به حرم)... و أطلق ابن إدریس أنه إذا حاذی أحد المواقیت أحرم من المحاذاه (و ظاهرش تخییر در محاذات هر دو میقات است در صورتی که مسیرش در محاذات دو میقات قرار گیرد)... و اعتبر فی المبسوط أقرب المواقیت إلیه (به خود شخص یعنی میقات ابعد نسبت به مکه) و هو خیره المنتهی قال: و الأولی أن یکون إحرامه بحذاء الأبعد من المواقیت من مکه (که همان اقرب الی الشخص می شود) ... و کلام أبی علی (ابن ابی عقیل) یحتمل القرب إلیه و إلی مکه

همان طور که مشخص است در میان اقوال علماء سه قول وجود دارد. (انتخاب اقرب، انتخاب ابعد و تخییر بینهما)

دلیل مسئله:

دلیـل اول: اصل در اینجا اشـتغال است به این بیان که اولا اینکه اقرب به مکه متعین باشـد خیلی بعیـد است. از این رو شک در این است که آیا حتما بایـد از ابعـد محرم شـد و یا اینکه فرد بین اقرب و ابعد مخیر است و دوران امر بین تعیین و تخییر است و به عبارت دیگر مسئله از باب دوران بین اقل و اکثر است و من می دانم که باید از یک جا محرم شوم ولی نمی دانم که باید از محاذات آنی که دورتر به مکه است محرم شوم و یا از محاذات میقاتی که نزدیک تر است واضـح است که من مشـغول الـذمه هستم که محرم شوم و باید قدر متیقن را گرفت و گفت که باید از ابعد به مکه محرم شد.

اصـل مزبور اصـل عملی است ولی اصـل لفظی هم وجود دارد و آن عمومـات روایـاتی است که بیـان می کنـد رسول الله برای مکان های مختلف، میقات های خاصـی را معرفی کرد و از این رو همه باید به میقات بروند و فقط یک دسـته استثنا شده اند و آنها کسانی هستند که محاذی میقات هستند و قدر متیقن آن، میقات ابعد است.

از این رو اصل، به دو بیان دلالت دارد که باید از ابعد محرم شد.

دلیل دوم: در روایاتی که خوانـدیم در جایی که محاذات صـدق می کند باید محرم شد و وقتی که فرد به میقات اول (که ابعد به مکه است) می رسد رسیدن به محاذات صدق می کند و باید از آنجا محرم شد.

ص: ۵۴۲

دلیـل سوم: دلالت روایت عبـد الله بن سـنان است که امام علیه السـلام به او فرمود که به شـش مایلی مـدینه که می رسـد (و به محـاذات مسـجد شـجره می رسـی) محرم شود. امام در آن روایت نفرمود که می توانی وقتی به محاذات جحفه رسـیدی محرم شوی.

از این رو بایـد از میقات ابعـد محرم شد و حتی می گوییم بر خلاف امام که قائل به احتیاط وجوبی شده است باید فتوا داد که لازم است از میقات ابعد محرم شوند. بله بهتر است که از میقات اقرب دوباره محرم شوند هرچند لازم نیست.

بقی هنا شـیء: اگر قائل به تخییر شویم و بگوئیم که فرد بین اقرب و ابعد مخیر است ولی مسیر ما به یکی از مواقیت نزدیک تر است مثلا در مسـیر خود وقتی از کنار مسـجد شـجره رد می شویم، تا مسـجد ده کیلومتر فاصله داریم ولی وقتی که مقداری از مسـیر جلوتر آمدیم و به محاذات جحفه می رسـیم فاصله امان تا جحفه مثلا ۵۰ کیلومتر است آیـا این نزدیکی و دوری تاثیری در حکم مسـئله می گـذارد؟ خیر. هر دو صـدق محـاذات می کنـد و اطلاـق ادله هر دو را شامل می شود. (البته همان طور که گفتیم این در صورتی است که قائل به تخییر شده باشیم و الا ما قائل هستیم که حتما باید از اولی محرم شد.)

مسئله ی ۵ در مورد این است که محاذات به چه معنا است و امام در این مسـئله دو فرع را ذکر می کنـد و می فرماید: منظور از محاذات این است که وقتی رو به مکه می ایسـتند میقات با خط مسـتقیم سـمت راست یا سمت چپ باشد. مثلا اگر از جاده ای برویـم کـه در شـرق است، میقـات دست چپ واقـع می شـود و اگر از جـاده ای می رویم که در غرب است میقـات در سـمت راست ما می باشد. (آن هم با خط مسـتقیم. و نشانه ی آن این است که اگر از آن محاذات رد شوند میقات پشت سـر می افتد. سپس اضـافه می کنـد که برای فهم محـاذات ملاک عرف است نه اینکه دقیقا با دوربین و امثال آن و با دقت عقلی محاذات را تشخیص دهند.

سپس در فرع دوم اضافه می کند که مراد از محاذات این است که میقات سمت راست و چپ باشد و اما کسی که سوار بر هواپیما است وقتی از بالای میقات می گذرد این نوع دیگر محاذات صدق نمی کند البته در صورتی که بتوان از بالای میقات محرم شد زیرا هواپیما سریع از بالای آن رد می شود و فرصت برای نیت و تلبته باقی نمی ماند.

عبارت امام چنین است المراد من المحاذاه ان یصل من طریقه الی مکه الی موضوع یکون المیقات علی یمینه او یساره بخط مستقیم بحیث لو جاوز منه یتمایل المیقات الی الخلف و المیزان هو المحاذات العرفیه لا العقلیه الدقیه و یشکل المحاذاه من فوق کالحاصل لمن رکب الطائره لو فرض امکان الاحرام مع حفظ المحاذاه منها فلا یترک الاحتیاط بعدم الاکتفاء بها.

البته ما می گوئیم که می توان از بالای هواپیما هم صورتی را تصور کرد که بتوان از بالای میقات محرم شد به این شکل که وقتی هواپیما به محاذات یک میقات می رسد چند دقیقه به طرف شرق را غرب حرکت کند که همه محاذات به حساب می آید و فرد می تواند محرم شود.

احرام از محاذات میقات ۸۹/۰۳/۰۳

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: احرام از محاذات میقات.

بحث در مسئله ی پنجم از مسائل مواقیت حج است. بحث در این بود که حقیقت محاذات برای کسانی که از مسیر میقات عبور نمی کنند این است که وقتی فرد رو به مکه می ایستد، میقات به شکل خطی مستقیم در سمت چپ و یا سمت راست او باشد. در نتیجه از همان جا می تواند محرم شود امام در این مسئله دو فرع را بیان کرده است: یکی بیان حقیقت محاذات است و یکی اینکه آیا وقتی حاجی سوار هواپیما است آیا وقتی از بالا به میقات می رسد این هم محاذات محسوب می شود یا نه؟

ص: ۵۴۴

در مورد فرع اول واضح است که در محاذات حقیقت شرعیه وجود ندارد و باید به فهم عرف مراجعه کنیم. در اینجا در میان علماء تفاسیر سه گانه ای برای محاذات مطرح شده است و در هر صورت علماء کمتر به سراغ تفسیر کردن معنای محاذات رفته اند.

تفسیر اول: صاحب عروه می گوید: و تتحقق المحاذاه بان یصل فی طریقه الی مکه الی موضع یکون بینه و بین مکه باب

گفته شده است که عبارت آخر صاحب عروه غلط است و مرحوم حکیم می گوید که در تمام نسخ چاپی دید که متن صاحب عروه در عبارت آخر همین است و به سراغ نسخه ی خطی رفت که به دست صاحب عروه نوشته شده است و در آن دید که اصلا فصلی به اسم مواقیت در آن موجود نیست. و سپس اضافه می کند که شاید معنای آن عبارت چنین باشد: ان یکون بینه و بین مکه کما بین ذلک المیقات و مکه باشد. یعنی اگر از میقات تا مکه دویست کیلومتر فاصله از مسیری که در محاذات است تا مکه دویست کیلومتر باشد.

مرحوم امام در حاشیه ی عروه اصلاح دیگری اعمال کرده است و فرمود که به جای (باب) کلمه ی (مسافت) را بگذارند یعنی مسافه بین ذلک المیقات و مکه. (این همان شبیه تفسیر مرحوم حکیم است.)

خلاصه آنکه در این تفسیر می گوئیم که مقدار مسافت بین محاذات تا مکه باید به اندازه ی مسیر بین میقات و مکه باشد.

نقول: این تفسیر اشکال دارد زیرا لازمه اش این است که مکه مرکز یک دایره است و به شعاع مثلاً دویست کیلومتر در دورتادور مکه از هر کجای آن می توان محرم شد. مثلاً حجفه در دویست کیلومتری مکه است و از هر جا که در دویست کیلومتری مکه باشید حتی ۱۸۰ درجه آن ورتر همه مصداق محاذات جحفه باشد که خیلی بعید است زیرا کسی که آن طرف مکه در دویست کیلومتری مکه است صدق نمی کند که در محاذات حجفه باشد و ثانیا به تعداد مواقیت دایره های مختلف پیدا می کنیم که همه دور تا دور مکه باشد همه یک محاذات به حساب می آید.

ص: ۵۴۵

تفسیر دوم: صاحب عروه وجه دیگری را ارائه می کند: ان یکون الخط من موقفه الی المیقات اقصر الخطوط فی ذلک الطریق (یعنی کوتاه ترین فاصله باشد یعنی در جایی محاذات صدق می کند که اگر یک خط از آنجا تا میقات بکشند کوتاهترین خط باشد.) مثلا در مسیری به جائی می رسید که می گویند که در ده کیلومتری جحفه است و اگر رد شود مثلا جاده کج می شود و فاصله زیاد تر می شود هکذا قبلش باز فاصله بیشتر است.

نقول: مشکل این قول این است که اگر کسی از پشت میقات به سمت مکه برود و به دو کیلومتر میقات برسد یعنی دو کیلومتر بعد میقات است و بعد جاده کج می شد و به ده کیلومتری می رسید حال آیا می توان گفت که فرد می تواند از دوکیلومتر که پشت میقات است میقات است و هنوز به میقات نرسیده است محرم شود؟ واضح است که این حالت اقصر الطرق هست ولی محاذات نیست. بله اگر جاده صاف تا مکه برود این قول خوب است.

تفسیر سوم: همان قول امام است که جمعی از محشین عروه هم به آن اشاره کرده اند و آن این است که هنگامی که به سمت مکه می آید به جایی برسد که وقتی رو به مکه می ایستد عرفا بگویند که میقات با یک خط مستقیم در سمت چپ یا سمت راست قرار دارد.

این تعبیر برای محاذات قابل قبول است و محاذاتی که در روایت ابن سنان وارد شده بود هم همین تفسیر را تایید می کند که امام فرموده بود در مسیر خودت ۶ مایل که از مدینه خارج شدی محرم شو و جحفه هم در ۶ مایلی مدینه واقع شده است.

ص: ۵۴۶

بقی هنا امران:

الامر الاول: برای فهم محاذات فهم عرفی کافی است و لازم نیست که با استفاده از وسائل دقیق، محاذات را مشخص کرد. امروزه عربستان با دقت محاذات حدیبیه را تعیین کرده است زیرا خود حدیبیه از جاده ی قدیم رد می شود و در جاده ی جدید پلی است به نام شمیسیه که نزدیک آن مسجدی ساخته اند که محاذات حدیبیه است ولی دقت عقلیه در شناخت محاذات عرفیه ضرورتی ندارد.

الامر الثانی: تا چه اندازه اگر از میقات دور باشند محاذات صدق می کند مثلا اگر کسی در پنجاه کیلومتری جحفه باشد مشخص است که محاذات صدق می کند ولی اگر کسی مثلا از پانصد کیلومتر جحفه رد می شود یعنی به جایی می رسد که اگر رو به مکه باشد جحفه در سمت راست یا چپ او در فاصله ی پانصد کیلومتری قرار دارد. به عبارت دیگر آیا محاذات باید عن قریب باشد یا بعید هم اشکال ندارد.

مهم تر این است که روایت ابن سنان آمده است که اگر کسی از مدینه جاده ی دومی پیدا کرد که از مسجد شجره رد نمی شود و از جاده ی دومی می رود در شش مایلی مکه که محاذی شجره است باید محرم شود. حال ما می خواهیم از این روایت القاء خصوصیت کنیم و بگوئیم که محاذات بیشتر از این مقدار را هم شامل می شود حال تا چه مقدار می توان الغاء خصوصیت کرد. واضح است که دلالت روایت در محدوده ی کوچک و محدودی است و نمی توان مثلا به نقشه نگاه کرد و دید که فلان مسیر در آفریقا تا جحفه در یک مسیر قرار دارد و از آن محرم شد.

ص: ۵۴۷

نبایـد فراموش کنیم که در روایات نیامده است که کل من حاذی المیقات می تواند از آنجا محرم شود تا بتوان به عمومیت آن استناد کرد بلکه فقط چنـد روایت محـدود داریم که با الغاء خصوصـیت آن را تا حدی به موارد مشابه تسـری دهیم ولی نه هر مکانی را هر چند از میقات بسیار دور باشد.

محاذات میقات ۸۹/۰۳/۰۴

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: محاذات میقات.

بحث در مسـئله ی پنجم از مسائـل مربوط به میقات است در جلسه ی قبل به بررسـی معنای محاذات رسـیدیم که سه تفسـیر در آن ارائه شـده بود و ما تفسیری را برگزیـدیم که در کلام امام مطرح شده بود و آن اینکه اگر کسـی رو به روی مکه بایستد، میقات به خطی مستقیم در سـمت راست یا چپ او واقع شود و گفتیم که معیار در شـناخت محاذات فهم عرفی است نه به کار بردن وسائل دقیق.

حال امر دیگری را مطرح می کنیم و آن اینکه اگر در محاذات شک کنیم که آیا این مکان محاذات است یا نه چه باید بکنیم.

شبهه ی ما گاه موضوعی است و گاه مفهومی:

شبهه ی مفهومی: نمی دانیم آیا اگر در مسـیری تا میقات صـد کیلومتر فاصـله داشـته باشـیم آیا محاذات صـدق می کند یا نه و نمی دانیم که آیا مفهوم محاذات این مقدار فاصله را هم شامل می شود یا نه؟

در شـبهات مفهومی در موارد شـک نمی توان به عـام تمسـک کرد مثلا در اکرم العلماء اگر شک کنیم که آیا عالم نحوی هم جزء علمـاء هست یا نه در اینجا نمی توان به عموم اکرم العلماء تمسک کرد. بنابراین در بحث ما اگر در مفهوم محاذات شـک کردیم نمی توانیم به روایـات احرام از محاذات عمل کنیم و بایـد احتیاط کنیم و انـدکی به میقات نزدیک تر شویم تا محاذات صدق کند و یا به سراغ محاذات میقات دیگری برویم که فاصله اش کمتر باشد.

ص: ۵۴۸

شبهه ی مصـداقیه: می دانیم که پنجاه کیلومتری محاذات و کمتر حتما مصـداق محاذات است ولی نمی دانیم نقطه ی مزبور در چند کیلومتری محاذات است آیا صد کیلومتر است و یا کمتر و یا بیشتر.

در این جا هم در اصول می گوئیم که تمسک به عام در شـبهه ی مصـداقیه خود عام جایز نیست. مثلا اگر نمی دانیم زید عالم است یا نه نمی توان به اکرم العلماء تمسک کنیم و او را هم اکرام کنیم.

خلاصه اینکه هنگام شک در محاذات چه از باب شـبهه ی مفهومیه باشـد و یا مصـداقیه نمی توان از آنجا محرم شـد یا بایـد به محاذات میقات دیگر برویم که شبهه در آن نباشد و یا به حکم مسئله ی بعد عمل کنیم که در مورد کسی است که مسیرش نه

به میقات می خورد و نه به محاذات آن.

اما فرع دوم در کلام امام: کسی که سوار بر هواپیما است وقتی از بالای میقات می گذرد آیا این نوع محاذات از سمت بالا محاذات به حساب می آید یا نه و اگر صدق می کند آیا می توان تصور کرد که چون هواپیما سریع از بالای میقات ایا می توان از آنجا محرم شد یا نه زیرا سرعت هواپیماهای معمولی ۹۰۰ کیلومتر در ساعت است و در هر دقیقه پانزده کیلومتر می شود و در هر ثانیه می شود دویست و پنجاه متر می شود. گفتن تلبیه ی احرام اگر خیلی سریع گفته شود ده ثانیه طول می کشد یعنی هواپیما در این فاصله دو و نیم کیلومتر مسیر را طی می کند و یقینا از میقات می گذرد (بله در عقیق می توان تصور کرد که تمام آن در میقات صورت بگیرد.)

البته مـا می گوئیم که می توان از بالای هواپیما هم صورتی را تصور کرد که بتوان از بالای میقات محرم شـد به این شـکل که وقتی هواپیما به بالای یک میقات می رسد چند دقیقه (یا حدود ده ثانیه) به طرف شـرق را غرب حرکت کند که همه محاذات به حساب می آید و فرد می تواند محرم شود.

عبـارت امام چنین است و یشـکل المحاذاه من فوق کالحاصل لمن رکب الطائره لو فرض امکان الاحرام مع حفظ المحاذاه منها فلا یترک الاحتیاط بعدم الاکتفاء بها.

خلاصه بحث گاه کبروی است است که آیا از فوق هم محاذات صـدق می کنـد یا نه و گاه صـغروی است که اگر صـدق می کند آیا فرصت برای محرم شدن هست یا نه.

بحث صـغروی را حـل کردیم و اما بحث کبروی: هر چنـد این محاذات عرفا محاذات به حساب می آیـد ولی آنچه در روایات آمده است محاذات افقی است نه عمودی و امام هم قائل است که این مورد محاذات نیست و محاذات از فوق انصراف دارد.

لیکن به نظر ما محاذات عمودی هم مصـداق محاذات است زیرا مثلا کسـی که با هواپیما به طرف مشـهد می رونـد می گویند که الاـن ما به نیشابور رسـیده ایم یعنی مسـیر هوایی راماننـد زمینی به حساب می آورنـد و این جور موارد اگر زیاد مورد ابتلا باشد به مرور زمان ذهن ها با آن انس می گیرد و آن را هم داخل در محاذات می کنند و فاصله ی هواپیما از بالا هم نهایتا ده، یازده کیلومتر بالاتر پرواز می کند که از نظر مسافت هم در حکم محاذات به حساب می آید.

البته واضح است که مسئله در جایی است که هواپیما از بالای میقات رد شود نه اینکه از محاذات یک میقات عبور کند.

المسئله السادسه: امام در تحریر می فرماید: ثبت المحاذات بما ثبت به المیقات علی ما مر بل بقول اهل الخبره و تعیینهم بالقواعد العلمیه مع حصول الظن منه

(ظاهر عبارت امام ظن شخصی است نه ظن نوعی زیرا غالبا از قول اهل خبره ظن نوعی حاصل می شود)

در مسائل قبلی چهار راه برای اثبات میقات بیان شده بود که همان برای اثبات محاذات کافی است و امام اینجا یک مورد دیگر را هم اضافه می کند.

راه اول: علم حاصل شود که فلان جا میقات است کما اینکه در دوران ما یقینا می دانیم که فلان جا مسجد شجره است.

راه دوم: اگر علم حاصل نشود دو شاهد عادل شهادت می دهند که فلان جا فلان میقات است.

راه سوم: در میان اهل آنجا مشهور باشد که فلان جا میقات است.

راه چهارم: اهل خبره و اهل اطلاع (مانند کسی که بلد راه بود و از مسیر خبر داشت) خبر دهد که مسیر را می شناسد و فلان جا میقات است.

راهی را صاحب جواهر و امثال آن اضافه کرده اند و آن اینکه در مسئله ی محاذات مطلق ظن کافی باشد. صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۱۷ می فرماید: و یظهر من کلمات جماعه کفایه الظن هنا لکن صرحوا بکفایه الظن و لعله للحرج و الاصل و سیاق اراده الظن فی امثال ذلک.

نقول که در اصول بحثی داریم به معنای انسـداد کبیر که می گوید در مجموعه ی ابواب فقهی باب علم و علمی مسدود اسـت و باید به سـراغ ظن رویم ما این انسداد را قبول نداریم بر خلاف اهل سنت که آن را قبول دارند و در نتیجه به قیاس، استحسان و امثـال آن تمسـک می کننـد ولی چون مـا خبر واحـد را حجت می دانیم و به انـدازه ی کـافی از اهـل بیت روایت در اختیـار ماست به این انسداد قائل نیستیم. بحث دیگر در خصوص انسداد صغیر است یعنی در موارد خاصی باب علم و علمی بر ما بسته می شود مثلا اگر روزه برای کسـی ضـرر داشته باشد نباید روزه بگیرد او اگر بخواهد علم داشته باشد واضح است که این علم در همه جا میسـر نیست و اگر بخواهـد دو شاهـد عادل شـهادت دهند آن هم ممکن نیست از این رو ما به ظن خود اسـتناد می کنیم و می گوئیم که کل ظن در باب ضـرر حجت است. هکذا در ما نحن فیه هم می توانیم که باب علم و علمی بسـته است و احرام را هم نمی شود تعطیـل کرد و به حـج نرفت از این رو چون تحصـیل علم و شاهـد موجب حرج می شود از بـاب انسـداد صغیر قائل به کفایت ظن می شویم از این رو دلیل اول صاحب جواهر که حرج است به همان انسـداد صـغیر عنایت دارد. (البته اگر کسی هست که بتوان از او پرسید که آیا محاذات است یا نه باید پرسید)

دلیل دوم صاحب جواهر همان اصل است یعنی اصل برائت ولی ما این دلیل را قبول نداریم بلکه قائل به اشتغال هستیم.

ص: ۵۵۲

ددلیل سوم صاحب جواهر این است که در امثال این مقام ها وقتی شارع به ما گفت از محاذات می توان محرم شد طبیعتا مراد او ظن به محاذات است زیرا علم به محاذات غالبا حاصل نمی شود از این رو کلمه ی محاذات در اینجا منصرف به ظن به محاذات است.

راه ششم: همان که امام اضافه کرده است. که اهل خبره که به قواعد علمیه علم دارند اگر خبر دهند که فلان جا محاذات است به کلامشان قناعت کنیم. (البته این اهل خبره با راه چهارم فرق دارد و گفتیم که مراد از راه چهارم هم بلد راه است ولی مراد از این راه اطلاع کسانی است که به طول و عرض جغرافیایی علم داشته باشند و با استفاده از وسائل و علم خاص به محاذات پی ببرند.

محاذات میقات ۸۹/۰۳/۰۵

.Your browser does not support the audio tag

در بحث اخلاقی به باب ۱۴۹ وسائل از ابواب احکام العشره می رسیم که در مورد قطع رحم است.

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عِدَّةٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِيَّةَ عَنْ أَبِی حَمْزَةَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع إِذَا قَطَّعُوا الْأَرْحَامَ جُعِلَتِ الْأَمْوَالُ فِی أَيْدِی الْأَشْرَارِ

ح ۲: وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ عَنْ أَبِيهِ رَفَعَهُ عَنْ أَبِی حَمْزَةَ الثُّمَالِيِّ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع فِی حَدِيثٍ أَنَّ مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِی تُعَجِّلُ الْفَنَاءَ قَطِيعَةَ الرَّحِمِ

در اسلام به صله ی رحم و قطع رحم اهمیت زیادی داده شده و در روایت است که (صله الرحم تزید فی الاعمار و تعمر الدیار؛ صله ی رحم عمر را زیاد می کند و کشورها و دیارها را آباد می کند.)

ص: ۵۵۳

از مجموع این روایات استفاده می شود که اعمال نیکی که در دنیا پاداش آن را می دهند و اعمال بدی که در این دنیا جزایش به انسان می رسد صله ی رحم و قطع رحم است.

در دنیای امروز هر چه دنیا رو به مادی گرائی می رود قطع رحم بیشتر می شود گاه دو برادر به دلیل اختلاف میراث با هم سالیان درازی قطع رابطه می کنند و حتی این قطع رابطه به فرزندانشان هم منتقل می شود دیگر ارتباط دو خانواده از بین می رود.

صله ی رحم مراحلی دارد. (البته صله ی رحم خویشاندان نسبی را شامل می شود نه سببی) یک مرحله دید و بازدید است. یکی این است که در شادی افراد و یا غم های آنها شریک باشند یک مرحله ی آن عیادت از بیمار و دلداری دادن آن است. یک مرحله ی آن کمک کردن مالی، بدنی و یا استفاده از نفوذ اجتماعی و امثال آن است در این مورد صرف دید و بازدید

کـافی نیست و بایـد در رفع احتیاج خویشاونـد برآمـد. یک مرحله هم این است که (صـلوا ارحامکم و لو بالسـلام) و یا حتی با تماس تلفنی ولی این در همه ی موارد کافی نیست.

دیگر اینکه ارحام هم مانند مراتب ارث درجاتی دارد و هر چه نزدیک تر باشـند صـله ی رحم مهمتر است و قطع آن آثار شوم بیشتری دارد مثلا صله ی رحم با پدر و مادر با صله ی رحم با پسر عمو فرق دارد.

فلسفه ی صله ی رحم این است که این یک نوع بیمه ی خانوادگی است به این شکل که مشکلات بر همه تقسیم شود. همانند بیمه ی تامین اجتماعی که همه بیمه ی ماشین را مثلا پرداخت می کنند و اگر یک تصادف شد هزینه ی زیادی به یک نفر می دهند که همه در پرداخت آن سهیم بوده اند و هکذا من در پرداخت خسارت دیگران. در صله ی رحم هم چنین است که اگر مثلا عموی من دچار مشکل شده است همه اگه از احوال او جویا شوند و بخشی از مشکلات او را بردارند ناراحتی او به زودی حل می شود. از این رو مشـکلات برطرف می شود و کمتر کسـی دچار بیچارگی و ناامیدی می شود و خود به خود مشکلات عمومی از طریق این بیمه ی خانوادگی حل می شود.

ص: ۵۵۴

بر عکس در دنیای امروز که مرگ عواطف در آن دیـده می شود، بزرگسالان را در خانه ی سالمندان می گذارند و ابوین هم در یک سن و سالی بچه ها را از خانه بیرون می کنند تا مستقل شوند.

بحث فقهی:

موضوع: محاذات میقات

بحث در این بود که آیا می شود از هواپیما وقتی از بالای میقات رد می شود محرم شد یا نه و آیا این امر از نظر عرفی محاذات به حساب می آید یا نه. به نظر ما در این مورد محاذات صدق می کند و بعضی می گویند که وقتی هواپیما از نزدیک مسجد شجره رد می شود اعلام می کنند که به محاذات مسجد رسیده اند و این نشان می دهد که عرفا محاذات صدق می کند.

از طرفی آنی که در بحث قبل گفتیم که گفتن تلبیه در هواپیما معادل این است که هواپیما حدود دو کیلومتر و نیم به جلو برود از این رو از میقات رد می شود مشکلی ایجاد نمی کند زیرا در محاذات این مقدار کم و زیاد شدن مشکلی ایجاد نمی کند. به این گونه که در هواپیما لباس احرام را بپوشند و هنگام مرور از بالای میقات تلبیه بگویند و محرم شوند.

فقط این مشکل ایجاد می شود که در آن حالت تحت الظل هستند زیرا سقف هواپیما پوشیده است. بله اگر در شب باشند مشکلی ایجاد نمی شود ولی اگر در روز باشند ممکن است مشکل ایجاد شود از این رو این امر مختص به صورت ضرورت باشد به این شکل که کفاره ای بدهد و در همان جا محرم شوند.

ص: ۵۵۵

نکته ی دیگر این است که همانطور که عبور از میقات و محاذات آن به قصد مکه بدون احرام حرام است در عبور از محاذات فوق هم بدون احرام مشکل ایجاد می شود. (البته در صورت ضرورت)

اما بحث ما در مسئله ی ششم بود که مربوط به طرق اثبات محاذات میقات بود. امام رحمه الله علاوه بر آن مواردی که در ثبوت میقات لازم بود راه حل دیگری را اضافه کرده است و آن رجوع به اهل خبره بود.

اما رجوع به اهل خبره به دو قسم است. یکی این است که من به اهل خبره مراجعه می کنم و آنها از طریق حس، مسئله را تشخیص می دهند و به من جواب می دهند مثلا طلا را نزد طلافروش می بریم و او عیارش را به ما خبر می دهد.

راه دیگر این است که اهل خبره از روی حدس از مسئله ای خبر می دهند مثلاـ می خواهم قیمت دقیق خانه را بدانم و کارشناس قیمتی روی آن می گذارد و این قیمت گذاری دقیق امکان ندارد مثلا اینکه زیربنای خانه چیست و سنگ های خانه از چه جنسی است و چقدر سابیده شده است و آهن ستونش از چه ضخامتی برخوردار است و هکذا. همچنین تخمین زکات برای میوه ها که افرادی بودند به نام خارص که کارشناس بودند و با نگاه کردن میوه، وزن محصول را تخمین می زدند و زکات آن را بیان می کردند. همچنین در معاملات در جایی که میوه را سر درخت را هنگامی که میوه آشکار شده است است می خرند.

در هر دو مورد شارع آن را امضا کرده است (البته با وجود شرایط خاصش مانند ثقه بودن و یا متعدد بودن و یا نبودن و چیزهای دیگر)

در بحث لزوم تقلید هم مهمترین دلیل آن سیره ی عقلاـ در رجوع به اهل خبره است که در هر مورد به اهل خبره رجوع می کنند مانند رجوع به طبیب و یا میکانیک و امثال آن.

ان شاء الله در جلسه ی بعد این بحث را ادامه می دهیم.

محاذات میقات ۸۹/۰۳/۰۸

Your browser does not support the audio tag.

موضوع: محاذات میقات

بحث در محاذات میقات است که گفتیم از آنجا می توان محرم شد سپس طرقی که می توان به وسیله ی آن محاذات میقات را شناخت را بیان کردیم. آخرین راه حلی که امام ارائه می کند رجوع به اهل خبره است. گفتیم که اهل خبره گاه عن حس از چیزی گزارش می دهند و گاه عن حدس.

اما برای اینکه چگونه اهل خبره می توانند محاذات میقات را تشخیص دهند مناسب دیدیم که بحث در مورد طول و عرض جغرافیایی مطرح کنیم: بر روی کره ی زمین دو رقم خط می توان کشید یکی خطوط عمودی از قطب شمال به قطب جنوب. به این خطوط نصف النهار می گویند زیرا خورشید هنگام ظهر به نصف النهار آن نقطه می رسد و خورشید محاذی آن خط که برسد ظهر می باشد و سیصد و شصت درجه برای نصف النهار ذکر کرده اند و کره ی زمین را به سیصد و شصت درجه تقسیم می کنند. مبدأ این نصف النهار و شروع آن کجاست. سابقا در نقطه ی انتهای غرب آفریقا (پیش از آنکه آمریکا کشف شود) جزائری بود به نام خالدات و آن مبدأ بود و نصف النهار شماره ی صفر از آنجا رد می شد از آنجا به سوی شرق که می رفتند شماره می خورد و تهران حدود نصف النهار شماره ی ۵۱ است. این مدارها را طول جغرافیایی می گویند. بعد انگلیسی ها مبدا را به نقطه ای نزدیک لندن به نام گرینویچ منتقل کردند که البته آن هم در مسیر جزائر خالدات قرار دارد (هرچند جزائر خالدات غربی تر است)

ص: ۵۵۷

اما عرض جغرافیایی عبارت است دایره هایی که موازی خط استوا است و به آنها مدار می گویند و مبدا آن مدار خط استوا است که نقطه ی صفر است و مکه که بالاتر است در مدار ۲۱ درجه است و طهران در مدار ۳۵ درجه است و بعد از مدار ۶۳ درجه، مناطق قطبی شروع می شود.

به هر حال یک نصف النهار از تهران می گذرد که شماره ی ۵۱ است و یک مدار که ۳۵ درجه است و به این شکل محل تلاقی آنها به راحتی در روی کره ی زمین قابل شناسائی است. با این حساب به راحتی می توان نصف النهار و مدار مواقیت را

مشخص کرد. به این طریق می توانند مناطق موازی را به راحتی پیدا کنند. حال اگر کسی که اهل خبره است اگر مناطق محاذی آن را تعیین کرد من می توانم به قول او اکتفا کنم زیرا در جلسه ی قبل گفتیم که قول اهل خبره علاوه بر موارد حسی، در مواردی که حدسی است هم حجت می باشد. مثلا اینکه روزه برای من ضرر دارد یا نه حدس اهل خبره به ضرر کافی است.

اما در عصر ما یک راه مدرن تری برای تشخیص محاذات میقات رایج شده و آن اینکه یک نقشه از تمام کره ی زمین برداشته اند که در روی اینترنت موجود است به نام نقشه ی گوگل و تمام جزئیات را به راحتی به انسان نشان می دهد و حتی قبله را هم می توان به راحتی از طریق آن مشخص کرد.

ص: ۵۵۸

بقی هنا مسئلتان: در اینجا دو مسئله هست که در تحریر نیست ولی در عروه هست و محل ابتلا می باشد.

المسئله الاولی: آیا محاذات فقط مخصوص خشکی است یا آنکه دریا را هم شامل می شود؟

صاحب عروه می گوید: لا فرق فی جواز الاحرام فی المحاذاه بین البر و البحر.

محقق در شرایع و صاحب جواهر به این مسئله اشاره کرده اند. به این معنا که جمعی ممکن است از منطقه ی شمال از طریق شمال دریای احمر به سوی جده بیایند و یا از یمن که جنوب است از طریق جنوب دریای احمر به جده بیایند. جده میقات نیست آیا آنها محاذاتی برایشان متصور است و اگر دارند آیا محاذات آنها حجت است یا نه؟

بعضی گفته اند که میقات آنها جده است. مرحوم حکیم در مستمسک ایراد می کند که میقات آنها جده نیست. آنها از شمال بیایند به بندری می رسند به نام رابُق که تقریبا محاذی جحفه است و در حدود ده، بیست کیلومتری جحفه است که قبل از جده قرار دارد و اگر از جنوب بیایند به محاذی یلملم می رسند که تا یلملم حدود هفت الی ده کیلومتر است و محقق حکیم می گوید که آنجا موضعی است که از محلی به نام قمران رد می شود و به جده نمی رسد.

تا اینجا بحث صغروی را تمام کردیم و آن اینکه در دریا دو محاذی وجود دارد و هر دو در وسط دریا است.

اما بحث کبروی این است که آیا از همان دو نقطه در دریا می توان محرم شد یا نه؟ جواب این است که در محاذات فرقی ندارد که در خشکی باشد یا در آب از این رو در داخل دریا هم می توان محرم شد و اطلاق دلیل آن را شامل می شود. بله در محاذات دلیل مطلقی نداشتیم ولی با الغاء خصوصیت از روایت ابن سنان (که می گفت در شش مایلی مکه در محاذی شجره می توان محرم شد) آن را به دریا هم تسری می دهیم. هر چند امروزه به دلیل سهولت حمل و نقل همه را می توانند به میقات ببرند.

ص: ۵۵۹

المسئله الثانیه: آیا نقطه ای وجود دارد که محاذی هیچ کدام از مواقیت نباشد یا نه؟ اگر چنین جاده ای وجود داشته باشد یک قول این است که به ادنی الحل بروند یعنی قبل از ورود به منطقه ی حرم محرم شوند.

بعضی هم گفته اند که به فاصله ی نزدیک ترین میقات که رسیدیم باید محرم شویم. در نقشه یلملم و قرن المنازل در نود و چهار کیلومتری مکه است از این رو اگر کسی در مسیری که به میقات و محاذی آن نمی رسد حرکت می کند طبق این قول باید در نود و چهار کیلومتری مکه محرم شود.

قول دیگری هم وجود دارد که می گوید باید به میقات و یا به محاذی میقات بروند.

البته مخفی نماند که بحث ما در حالت اختیار است نه حالت اضطرار.

مسیرهایی که نه به میقات می رسد و نه به محاذات آن ۸۹/۰۳/۰۹

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: مسیرهایی که نه به میقات می رسد و نه به محاذات آن.

بحث در دومین مسئله ای است که امام رحمه الله در بحث میقات حج مطرح نفرموده است ولی در عروه و سایر کتب ذکر شده است. و آن این که اگر کسی از جاده ای عبور کند که به هیچ یک از مواقیت و محاذات آنها نگذرد تکلیفش چیست؟

شاید علت اینکه امام متعرض این مسئله نشده است این است که در حال حاضر به دلیل فراوانی امکانات همه ی افراد بالاخره به میقات می روند از این رو این بحث قلیل الفایده است. شاید هم تصور ایشان این بود که در همه جا لا اقل محاذات میقاتی وجود دارد.

ص: ۵۶۰

این مسئله در واقع از یک صغری و یک کبری تشکیل می شود. صغری این است که آیا این مسئله وجود خارجی دارد و آیا جاده ای را می توان تصور کرد که به هیچ میقات یا محاذات میقاتی منتهی نشود؟ اگر چنین جاده ای وجود نداشت که دیگر بحث تمام می شود ولی اگر چنین جاده ای وجود داشت باید به سراغ کبری برویم که وظیفه ی چنین شخصی چیست.

در مورد کبری سه قول است:

۱. غالب اهل سنت قائلند که باید وقتی به اندازه ی فاصله ای که نزدیک ترین میقات به حرم دارد رسدیم محرم شویم. در نقشه یلملم و قرن المنازل در نود و چهار کیلومتری مکه است از این رو اگر کسی در مسیری که به میقات و محاذی آن نمی رسد حرکت می کند طبق این قول باید در نود و چهار کیلومتری مکه محرم شود.

۲. قول دیگر این است که این است که به ادنی الحل بروند یعنی قبل از ورود به منطقه ی حرم محرم شود.

۳. قول دیگری هم وجود دارد که می گوید عند الاختیار حتما باید به میقات و یا به محاذی میقات برود و الا یکی از اقوال اول یا دوم را انتخاب کند.

اما حکم صغری: در اینکه آیا چنین مسیری قابل تصور است یا نه بین علماء اختلاف است. بعضی گفته اند که چنین مسیری وجود ندارد و هر جا که بروند یا در مسیر میقات است یا محاذات آن و بعضی هم می گویند که چنین مسیرهایی وجود دارد.

ص: ۵۶۱

صاحب جواهر قائل به عدم وجود چنین مسیرهایی است. ایشان در ج ۱۸ ص ۱۱۸ می فرماید: لا یخلو طریق منها بالنسبه الی محاذاه میقات لانها محیطه بالحرم. (زیرا پنج میقات دور حرم را احاطه کرده اند و در هر مسیری بالاخره محاذات میقاتی وجود دارد.)

صاحب نراقی در مستند ج ۱۱ ص ۲۸۳ هم مطابق همین قول است ولی از عبارت او استفاده می شود که عده ای مخالف هم وجود دارد: قد اختلفوا فی حکم من سلک طریقا لا یحاذی شیئا منها (المواقیت) و هو خلاف لا فائده فیه اذ المواقیت محیطه بالحرم من الجوانب.

آیه الله بروجردی در عروه در این مسئله حاشیه ای دارد و می گوید: اینکه صاحب عروه می گوید مواقیت محیط به حرم است صحیح نیست زیرا میقات شجره در شمال مکه است، جحفه هم در شمال است (به نظر ما در شمال غربی است) اما ذات عرق و قرن المنازل هم در طرف شرق قرار دارند. یلملم هم در جنوب است. بنابراین اگر ما به دایره نگاه کنیم کنیم می بینیم سه چهارم دایره به یلملم و یک چهارم دایره به آن چهار میقات می رسد.

نقول: ما که به نقشه نگاه می کنیم می بینیم که به این شکل نیست بلکه در حدود پنجاه درصد دایره آن چهار میقات و در پنجاه درصد دیگر دایره یلملم قرار دارد.

مرحوم علامه در مختلف ج ۴، ص ۴۳ می گوید: اذا سلک طریقا لا یمر علی هذه المواقیت و لا یکون محاذیا فقد اختار ابن الجنید ما حکیناه عن فقهاء السنه (ابن جنید هم به فتوای اهل سنت فتوا داده است) من انه یحرم من مکه بقدر اقرب المواقیت الیها.

محیی الـدین نووی در کتاب مجموع ج ۷ ص ۲۰۳ می گویـد: و امـا اذا اتی من ناحیه لا یمر بمیقات و لا حاذی فقال اصـحابنا لزمه ان یحرم علی مرحلتین من مکه (هر مرحله هشت فرسخ است و هر فرسخ حدود شـش کیلومتر که جمعا حدود نود و چهار کیلومتر می شود)

از این عبارات اسـتفاده می شود که لا اقل جمعی صـغری را قبول دارنـد و می گوینـد که چنین مسـیرهایی وجود دارد که نه به میقات می رسد و نه به محاذات آن.

اما حل مسـئله: بایـد دیـد که آیا محاذات از نظر عرفی حتما بایـد نزدیک به میقات باشد یا از بعید هم محاذات صدق می کند. اگر بگوئیم که از بعیـد هم صدق می کند واضح است که هر مسـیری بالاخره محاذات یکی از مواقیت می باشد حتی با فاصـله ی بیش از سیصد کیلومتر و بیشتر.

به نظر ما محاذات حتما باید در فاصـله ی نزدیک باشد و فاصله ی زیاد داخل در محاذات نیست و روایتی که در این زمینه بود فقط فاصـله ی کم را شامل می شـد. مثلا اگر کسـی در کاشان باشـد و رو به جنوب بایسـتد و بگویـد که من در محاذات حرم حضرت معصومه هستم و یا به سمتی بایستد و بگوید که من محاذی حرم امام حسین علیه السلام هستم.

به عبـاره اخری گـاه سـخن از مواجهه است و گـاه محـاذات. مثلا همه در نماز رو به مکه می ایسـتند و مواجهه صـدق می کند حتی اگر در فضـا باشـند و بخواهنـد نمـاز بخواننـد باز مواجهه به مکه صـدق می کنـد و یا می گوینـد که اگر رو به خورشـید بایستید قبله در فلان جهت است در اینجا حتی رو به خورشـید که چند میلیون کیلومتر با ما فاصـله دارد مواجهه صدق می کند ولی در مورد محـاذات و یـا موازات چنین نیست و عرف فاصـله ی زیاد را داخل در محاذات نمی دانـد خصوصا که در روایت فقط محاذات قریب اشاره شده بود و ما در مورد محاذات ادله ی عامی نداریم تا با عموم آن تمسک کنیم.

لو شككنا که محاذات فقط به حدود پنجاه صدق می کند یا صد و دویست کیلومتر را هم شامل می شود در اینجا می گوئیم که اشتغال یقینی مستلزم برائت یقینیه است و نباید محل مشکوک را محاذات به حساب آورد.

من هنا یعلم که جده نه میقات است و نه محاذی میقات می باشد زیرا اگر فاصله ی جده تا جحفه را حساب کنیم حدود دویست کیلومتر می باشد و هکذا فاصله اش تا بقیه ی مواقیت هم زیاد است.

همچنین بعضی به سفر هوایی استناد کرده اند که محاذات در هواپیما عمودی است و اغلب این مسیرها به خود میقات نمی خورد مثلا اینگونه نیست که حتما از روی خود جحفه و یا مسجد شجره رد شود و این دایره ی وسیع اطراف حرم بجز ۵ مسیر خاص بقیه ی مسیرها از غیر میقات است (و همانطور که واضح است محاذات از هواپیما فقط باید از بالای میقات باشد نه از محاذات میقات زیرا در این صورت می شود محاذات محاذات که کافی نیست.)

تلخص مما ذکرنا که ما صغری را قبول داریم که مسیرهایی را می توان تصور کرد که نه به میقات برسد و نه به محاذات میقات.

اما حکم کبری: ابتدا باید ببینیم که اصل چه چیزی را اقتضاء می کند. اصل اشتغال می گوید که در صورت اختیار یا باید به میقات برویم و یا به محاذات حال اگر مسیری است که هیچ کدام از اینها در آنها نیست باید به میقات و یا به محاذات آن برود. حال باید دید که آیا دلیلی اجتهادی وجود دارد که بتوان خلاف این اصل عملی عمل کرد یا نه.

ص: ۵۶۴

مسیرهایی که نه به میقات می رسد و نه به محاذات آن ۸۹/۰۳/۱۰

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: مسیرهایی که نه به میقات می رسد و نه به محاذات آن.

بحث در مورد مسیرهایی است که نه به میقات منتهی می شود و نه به محاذات آن.

در جلسه ی قبل بیان کردیم که چنین مسیرهایی وجود دارد و آن را اثبات کردیم و اینک باید به سراغ حکم آن برویم که کسی در این مسیرها قرار دارد چگونه باید محرم شود. همان طور که گفتیم در این مورد سه حکم وجود دارد.

۱. قول دیگری هم وجود دارد که می گوید عند الاختیار حتما باید به میقات و یا به محاذی میقات برود و الا یکی از اقوال اول یا دوم را انتخاب کند.

۲. قول دیگر این است که این است که به ادنی الحل بروند یعنی قبل از ورود به منطقه ی حرم محرم شود.

۳. غالب اهل سنت قائلند که باید وقتی به اندازه ی فاصله ای که نزدیک ترین میقات به حرم دارد رسدیم محرم شویم. در نقشه یلملم و قرن المنازل در نود و چهار کیلومتری مکه است از این رو اگر کسی در مسیری که به میقات و محاذی آن نمی رسد حرکت می کند طبق این قول باید در نود و چهار کیلومتری مکه محرم شود.

اما دلیل قول اول: اولا و بالذات هر کس باید از میقات محرم شود زیرا رسول الله برای هر منطقه ای میقاتی را مشخص کرد. اهل بیت علیهم السلام هم محاذات این مواقیت را به آن اضافه کرده اند. بنابراین در جایی که نه محاذات است و نه میقات دلیلی نداریم که بتوان از آنجا محرم شد.

ص: ۵۶۵

در ابواب مواقیت باب اول روایت ۹ می خوانیم: عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ ع قَالَ: ... فَلَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَعْدُوَ مِنْ هَذِهِ الْمَوَاقِيتِ إِلَى غَيْرِهَا.

باید سند این روایت که در قرب الاسناد هست را بررسی کنیم.

ر ۳: عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنِ الْحَلَبِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع الْإِحْرَامُ مِنْ مَوَاقِيتَ خَمْسَةٍ وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لَا يَنْبَغِي لِحَاجٍّ وَ لَا لِمُعْتَمِرٍ أَنْ يُحْرِمَ قَبْلَهَا وَ لَا بَعْدَهَا ... وَ لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَرْغَبَ عَنْ مَوَاقِيتِ رَسُولِ اللَّهِ ص

در این روایت لفظ لا ینبغی ممکن است دلالت بر وجوب داشته باشد زیرا در صدر حدیث آمده است (الاحرام من مواقیت خمسه) یعنی احرام باید از این مواقیت باشد و این بعید نیست که دلالت بر وجوب داشته باشد.

سند این روایت صحیح است.

اما قول دوم: قول به اینکه واجب ادنی الحل است.

مرحوم حکیم در مستمسک ج ۱۱ ص ۲۸۴ دلیلی بر این قول ذکر کرده است و می فرماید: لاطلاق ما دل علی عدم جواز دخول الحرم بلا احرام و الاصل البرائه عن وجوب الاحرام قبله (قبل از ورود به حرم اصل برائت است و چیزی بر فرد لازم نیست و لازم نیست محرم شود و از طرفی هنگام ورود به حرم باید محرم شود از این رو لدی الورود در ادنی الحل محرم می شود بعد می گوید: که اگر در روایت آمده است که اگر به میقات یا محاذات میقات می روید باید محرم شوید در مورد کسانی است که از آن مسیرهایی که به میقات یا به محاذات آن می رسد عبور می کنند نه در مورد کسی که در مسیرهای کور حرکت می کند)

صاحب عروه و امام در تحریر هم این قول را پذیرفته اند.

نقول: وقتی دلیل روشنی به ما می گوید که حتما باید از میقات و یا محاذات آن محرم شد دیگر جای برائت نیست زیرا برائت در مقام شک است و با آن دلائل محکم جایی برای شک باقی نمی ماند از این رو نباید از ادنی الحل محرم شد و باید یا به میقات و یا به محاذات آن رفت و محرم شد. این مقام جای اشتغال است زیرا ادله ی عامی برای احرام از میقات و محاذات آن داریم و بدون آن شک داریم که عهده ی تکلیف بیرون آمده ایم یا نه از این رو باید احتیاط کنیم و از خود میقات و محاذات آن محرم شویم.

مضافا بر اینکه سیره ی مسلمین هم بر این نبوده است که از ادنی الحل محرم شوند و

اما قول سوم: غالب اهل سنت قائلند که باید وقتی به اندازه ی فاصله ای که نزدیک ترین میقات به حرم دارد رسدیم محرم شویم که همان رسیدن به نود و چهار کیلومتری حرم است.

این قول دلیلی ندارد مگر قیاس زیرا نزدیک ترین میقات تا حرم نود و چهار کیلومتر است از این رو در هر جا که به این فاصله رسیدیم می توانیم محرم شویم. با این وجود در تحریر آمده است که فرد در فاصله ی نود و چهار کیلومتری حرم (به فاصله ی مرحلتین تا حرم) محرم شود و در ادنی الحل احرام خود را تجدید کند.

تلخص مما ذکرناه که همه عند الاختیار باید به میقات و یا محاذات آن روند ولی اگر کسی مضطر شود مثلا در مسیری است که وسیله ای ندارد که به میقات برود و وقت او هم ضیق است. در اینجا او می تواند در ادنی الحل محرم شود. زیرا آخرین نقطه ای که بدون احرام از آن نمی شود عبور کرد همان ادنی الحل است.

ص: ۵۶۷

بقی هنا شیء: مسئله ای است که محل ابتلاء است و آن اینکه اگر کسی از جاده ای رد می شود که از محاذات میقات می گذرد ولی قصدش این است که به میقات برود آیا واجب است که در محاذات محرم شود یا آنکه باید به میقات برود. مثلا کسی می خواهد از جحفه محرم شود ولی در مسیرش به محاذات شجره می رسد (و وارد مدینه هم نمی شود که مجبور باشد از شجره محرم شود) آیا او باید از محاذات شجره محرم شود یا آنکه می تواند به جحفه برسد.

برای ما که با هواپیما به مکه می رویم این مسئله محل ابتلا است که از شمال مکه به جده می روند و از جده به جحفه می روند و محرم می شوند و خیلی از ماها از بالای شجره که محاذات عمودی شجره است رد می شوند و یا مثلا کسانی که با کشتی به دریای احمر به جده می آیند از محاذات جحفه رد می شوند ولی آنها به محاذات اهمیت نمی دهند و بعد از آنکه به جده آمدند به خود جحفه می روند. حال وظیفه ی آنها چیست.

واضح است که روایات محاذات شامل چنین فردی نمی شود و لا اقل مشکوک است که آین مورد را شامل شود و اصل هم عدم آن است. از طرفی دلیل محرم شدن از محاذات اطلاق یا عمومیتی ندارد تا به آن تمسک کنیم.

سیره ی مسلمین هم بر این است که وقتی قصد خود میقات دارند دیگر به محاذات میقات اهمیت نمی دهند.

ص: ۵۶۸

تلخص مما ذکرنا:

۱. مراد از محاذات نقطه ی قریب است نه بعید

۲. بین محاذات در میان محاذات خشکی و دریایی و هوایی فرقی نیست.

۳. مسیرهایی وجود دارد که نه به میقات و نه به محاذات آن منتهی می شوند.

۴. در این مسیرهای کور باید عند الاختیار به خود میقات یا محاذات آن رفت و محرم شد و عند عدم الامکان باید از ادنی الحل محرم شد.

۵. جده نه میقات است و نه محاذات میقات (البته محاذات صد کیلومتر و بیشتر است ولی ما تا این فاصله را جزء محاذات عرفی نمی دانیم.)

مواقیت غیر عمره ی تمتع ۸۹/۰۳/۱۱

Your browser does not support the audio tag.

موضوع: مواقیت غیر عمره ی تمتع

قبل از شروع بحث نکته را بیان می کنیم و آن اینکه در مناطقی که درباره ی تشخیص میقات مشکلاتی پیدا می شود در آن مناطق می توانیم از نذر استفاده کنیم به این شکل که نذر کنیم که قبل از میقات محرم شویم از این رو در همان مناطق مشکوک محرم می شویم البته این در صورتی است که این نوع نذر کردن را قبول کنیم که در میان علماء محل اختلاف است.

مسئله ی هفتم در تحریر: ما ذکرنا من المواقیت هی میقات عمره الحج و هن مواقیت اخر. الاول مکه المعظمه و هی لحج التمتع

مکه میقات کسانی است که عمره ی تمتع را تمام کرده اند و برای رفتن به عرفات از مکه محرم می شوند. ما این مسئله را سابقا به شکل مفصلی بیان کرده ایم و اکنون اشاره ای اجمالی به آن می کنیم.

ص: ۵۶۹

اقوال علماء: صاحب جواهر هم در ج ۱۸ ص ۱۷ این مسئله را مسلم می گیرد و می فرماید: الرابع ان یحرم بالحج له (حج تمتع) من بطن مکه مع الاختیار و التذکر بلا خلاف اجده فیه نصا و فتوی بل فی کشف اللثام الاجماع علیه.

صاحب حدائق در ج ۱۴ ص ۳۵۹ عبارتی دارد که خلاصه ی آن این است: و قد اجمع علمائنا کافه علی ان میقات حج التمتع مکه... و علی هذا فلا یجزی الاحرام بحج التمتع من غیر مکه و لو دخل مکه باحرامه (قبل از اینکه وارد مکه شود هم اگر محرم

شود و با احرام وارد شود باز فایده ندارد و احرامش باطل است و با آن نمی تواند به عرفات رود) بل لا بد من استینافه منها کما هو المعروف من مذهب الاصحاب و به قطع فی المعتبر من غیر نقل خلاف و اسنده العلامه فی التذکره و المنتهی الی علمائنا مؤذنا بدعوی الاجماع علیه.

البته سابقا گفتیم که بعضی از تعبیراتی که محقق در شرایع دارد از آن بوی مخالفت استشمام می شود که بعضی هم گفتند که این اشعار به مخالفت عامه دارد نه مخالفت خاصه.

سابقا اخبار این مسئله را مطرح کردیم و ما اجمالا به چند خبر اشاره می کنیم.

در ابواب مواقیت باب ۲۱ روایت اول که صحیحه معاویه بن عمار است از امام صادق علیه السلام خواندیم: اذا کان یوم الترویه ان شاء الله فاغتسل ثم البس ثوبیک و ادخل المسجد ثم صل رکعتین عند مقام ابراهیم او فی الهجر ثم احرم بالحج.

این حدیث فقط اشاره به مسجد الحرام دارد ولی همه اتفاق دارند که محرم شدن در مسجد الحرام مستحب است و ما در بحث سابق در استحباب هم تردید کردیم و گفتیم در دوران ما محرم شدن همه در مسجد موجب ازدحام و اذیت خود و دیگران می شود.

روایت ۲: عن الصیرفی قال: قلت لابی عبد الله من این احل بالحج؟ (چه حج تمتع و چه افراد) فقال ان شئت من رحلك (اگر مایل بودی از منزل خودت) و ان شئت من الکعبه و ان شئت من الطریق (اگر می خواهی از جاده ها و کوچه های داخل مکه محرم شو)

به هر حال مکه چه جدید باشد و چه قدیم در هیچ جا مشکل برای محرم شدن نیست فقط تنها جایی که مشکل دارد محلی است که به دلیل توسعه ی زیاد از حد حرم مانند تنعیم هم فراتر رود که بعد از تنعیم نمی شود محرم شد.

روایت ۳: یونس بن یعقوب قال: قلت لابی عبد الله من ای المسجد احرم یوم الترویه.

در این روایت از آنجا که الف و لام مسجد عهد است علامت این است که مراد مسجد الحرام است و معنای روایت این است که من ای موضع من مسجد الحرام احرم که این روایت نشان می دهد که از مسجد می توان محرم شد و راوی از مکان آن سؤال می کند.

روایت ۴: عن ابی بصیر عن ابی عبد الله قال: اذا اردت ان تحرم یوم الترویه فاصنع کما صنعت حین اردت ان تحرم (همان کارهایی که موقع احرام عمره کردی انجام بده مانند غسل و امثال آن) ثم ائت مسجد الحرام فصل فیه ست رکعات قبل ان تحرم (بعد نیت احرام و عبارات احرام را بیان می فرماید)

اما دومین میقاتی که امام در این مسئله بیان می کند از این قرار است. الثانی دویره الاهل ای المنزل و هی لمن کان دون المیقات الی مکه بل اهل مکه و کذا المجاور الذی انتقل فرضه الی فرض اهل مکه و ان کان احوط احرامه من الجعرانه فانهم یحرمون بحج الافراد و القران من مکه و الظاهر ان الاحرام من المنزل للمذکورین من باب الرخصه و الا فیجوز لهم الاحرام من احد المواقیت.

بسیاری از افراد از دویره الاهل تعبیر به منزل کرده اند و دویره مصغر "دار" است و علت اینکه دویره می گویند به دلیل این است که در روایت هم به این لفظ تعبیر شده است و علت تصغیر آن این است که این میقات مال کسانی است که در روستاهای اطراف مکه هستند و لابد منزلشان کوچک است و اینها کسانی هستند که منزلشان از نزدیک ترین میقات به مکه، نزدیک تر است یعنی از آنجا که نزدیک ترین میقات در حدود نود و چهار کیلومتری مکه است یعنی کسانی که منزلشان از این مقدار به حرم نزدیک تر است.

همچنین سابقا گفتیم که کسانی که دو سال در نزدیکی مکه باشند فرضشان از حج تمتع به افراد و قران تغییر می کند که همه ی اینها باید از منزلشان محرم شوند.

بعد امام این فرع را مطرح می کند که محرم شدن این افراد از منزلشان از باب رخصت است نه عزیمت به این معنا که واجب نیست که حتما از منزلشان محرم شوند بلکه از باب رخصت و تخفیف است از این رو آنها می توانند به میقات روند و از آنجا محرم شوند.

ص: ۵۷۲

میقات بودن مکه برای احرام به حج ۸۹/۰۳/۱۲

.Your browser does not support the audio tag

حدیث اخلاقی امروز حدیث سوم از باب ۱۴۹ از ابواب احکام العشره است از امام صادق علیه السلام است: عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ صَالِحِ بْنِ السِّنْدِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ عَنْ عَنْبَسَهَ الْعَابِدِ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ فَشَکَا إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع أَقَارِبَهُ فَقَالَ لَهُ اکْظِمْ غَیْظَکَ وَ افْعَلْ (خشمت را فرو بخور و با آنها مدارا کن) فَقَالَ إِنَّهُمْ یَفْعَلُونَ وَ یَفْعَلُونَ (آنها من را خیلی اذیت می کنند) فَقَالَ أَ تُرِیدُ أَنْ تَکُونَ مِثْلَهُمْ فَلَا یَنْظُرَ اللَّهُ إِلَیْکُمْ. (که خدا نه به آنها نظر رحمت کند و نه به تو؟)

این روایت مربوط به مسئله ی حفظ رحم و قطع رحم است. بعضی از مردم منطق غلطی دارند و آن اینکه باید جواب بد را با بدی داد و نباید سکوت کرد. مثلا می گویند چون من بیمار بودم برادرم به دیدارم نیامد او هم که اکنون بیمار است به او سر نمی زنم.

اسلام منطق انتقام را قبول ندارد و فقط در جایی محدود که در صورت عدم مقابله ی به مثل فرد جری تر و جسور تر شود. مبنای اسلام بر عفو و گذشت است و حتی در جایی که قضیه ی قصاص را مطرح می کند می فرماید: (فَمَنْ عُفِیَ لَهُ مِنْ أَخیهِ شَیْ ءٌ فَاتِّباعٌ بِالْمَعْرُوفِ وَ أَداءٌ إِلَیْهِ بِإِحْسانٍ) (بقره / ۱۷۸) که در اینجا قرآن از قاتل، به برادر تعبیر می کند.

غالبا انتقام به شکل تصاعدی پیش می رود و هر کس در انتقام گرفتن اعمال خشونت بیشتری می کند و به یک نزاع دامنه دار منتهی می شود و تنها چیزی که مانع آن می شود همان عفو است مخصوصا در مورد خویشاوندان و اقارب.

ص: ۵۷۳

اما در دنیا می بینیم که دنیای امروز یک رژیم سفاک و خونخوار به نام صهیونست ها را در قلب کشورهای اسلامی مستقر کردند، صاحبان اصلی خانه را از خانه اشان بیرون کردند، عده ای که در آن سرزمین ماندند را هم محاصره کردند که نه سلاحی دارند و نه نفراتشان کثیر دارند. عده ای هم از سراسر دنیا به دلیل رعایت حقوق بشر و حس نوع دوستی آذوقه ای برای آنها تهیه کردند ولی آن افراد خونخوار به آنها که سلاحی هم به همراه نداشتند حمله کردند و جمعی را کشتند و زخمی کرده و به اسارت بردند.

بحث فقهی:

موضوع: میقات بودن مکه برای احرام به حج

قبل از ادامه ی مسئله ی هفتم به نکته ای در مسئله ی ششم اشاره می کنیم و آن اینکه ما گفتم که اگر کسی از محاذات یک میقات رد شود و در مسیر او میقات دومی هم وجود داشته باشد، می تواند از محاذات اولی محرم نشود و در میقات دوم محرم شویم. بعضی گفته اند که شاید بتوانیم فرقی قائل شویم و آن اینکه اگز محاذات اولی رد شویم و به خود همان میقات رویم اشکالی نداشته باشد مثلا اگر از محاذات جحفه به خود جحفه برویم اشکالی نداشته باشد ولی اگر محاذات یک میقات به

میقات دیگری برود در اینجا اشکال کنیم مثلاً کسی از محاذات شجره می خواهد به خود جحفه برود که بگوئیم این کار مشکل است.

جواب این است که در ادله فرقی به این دو مورد بالا نیست چه از محاذات میقاتی به خود آن میقات برود و چه به میقات دیگر.

ص: ۵۷۴

اما مسئله ی هفتم: فرع اول این مسئله این بود که برای حج باید از خود مکه محرم شد و این مسئله را مطرح کردیم و نکته ای هم باقی مانده است و آن اینکه گفته اند روایت معارضی هم وجود دارد:

باب ۲۲ از ابواب اقسام حج ر ۸: عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ ع عَنِ الْمُتَمَتِّعِ ... قَالَ کَانَ أَبِی مُجَاوِراً هَاهُنَا (پدرم مجاورم مکه بود) فَخَرَجَ یَتَلَقَّی بَعْضَ هَؤُلَاءِ (برای ملاقات بعضی از رؤسا از مکه بیرون رفت) فَلَمَّا رَجَعَ فَبَلَغَ ذَاتَ عِرْقٍ أَحْرَمَ مِنْ ذَاتِ عِرْقٍ بِالْحَجِّ وَ دَخَلَ وَ هُوَ مُحْرِمٌ بِالْحَجِّ.

سند این روایت صحیح است و مضمون آن این است که انسان برای حج می تواند به میقات برود و از آنجا محرم شود.

جواب اول: این روایت معرض عنهای اصحاب است زیرا همه قائلند که فقط باید برای حج از خود مکه محرم شد.

جواب دوم: ممکن است این امر استثناء باشد و آن اینکه اگر کسی مجبور شد از مکه خارج شود و نمی توانست محرم شود و بیرون رود (زیرا گفتیم که برای حج نمی توان بدون احرام از مکه خارج شد) باید ابتدا محرم شود و بعد خارج گردد و در روایت هم عنوان (فَخَرَجَ یَتَلَقَّی بَعْضَ هَؤُلَاءِ) مشعر به این است که حضرت مجبور بود برای ملاقات بعضی از رؤسا خارج شود.

بحث بعدی این است که در مورد محرم شدن در مکه بین مکه ی قدیم و جدید که کمی توسعه یافته است فرقی وجود ندارد و در قسمت توسعه یافته هم می توان محرم شد زیرا مسجد الحرام و مکه همچنان در طول تاریخ در حال توسعه بوده است از این رو مراد از مکه ی قدیم کدام مکه است؟ واضح است که چون دائما در حال گسترش بوده قدیمش حد مشخصی ندارد و از طرفی قدر متیقنی هم اگر مشخص شود می پرسیم که این قدر متیقن در زمان رسول الله است یا زمان امام صادق و یا امامان بعدی و اگر باز قدر متیقنی پیدا شود می گوئیم سیره ی مسلمین بر خلاف این بوده است که بین مکه ی جدید و قدیم فرق بگذارند.

روایت معارضی هم وجود دارد. در ابواب احرام باب ۴۳ ح ۱ می خوانیم که امام می فرماید: هنگامی که چشمت به بیوتات مکه افتاد لبیک را قطع کن (زیرا کسی که از عمره ی تمتع می آید مستحب است که در بین راه لبیک بگوید تا وقتی که چشمش به بیوتات مکه بیفتد که دیگر باید لبیک را قطع کند.) حال در این روایت آمده است وقتی چشمت به عقبه المدنیین افتاد لبیک را قطع کن. زیرا حد مکه همان نقطه است و نباید به خانه هایی که بعد از آن ساخته شده است توجه کرد. این روایت ممکن است مشعر به این باشد که همان مکه ی قدیم مراد باشد.

مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِیعاً عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی وَ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع إِذَا دَخَلْتَ مَکَّهَ وَ أَنْتَ مُتَمَتِّعٌ فَنَظَرْتَ إِلَی بُیُوتِ مَکَّهَ فَاقْطَعِ التَّلْبِیَهَ وَ حَدُّ بُیُوتِ مَکَّهَ الَّتِی کَانَتْ قَبْلَ الْیَوْمِ عَقَبَهُ الْمَدَنِیِّینَ فَإِنَّ النَّاسَ قَدْ أَحْدَثُوا بِمَکَّهَ مَا لَمْ یَکُنْ فَاقْطَعِ التَّلْبِیَهَ وَ عَلَیْکَ بِالتَّکْبِیرِ وَ التَّهْلِیلِ وَ التَّحْمِیدِ وَ الثَّنَاءِ عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِمَا اسْتَطَعْتَ

سند این روایت صحیح است.

اولاـ این روایت بر خلاف سیره ی مسلمین است که بین مکه ی قدیم و جدید فرق نمی گذارند و از طرفی معلوم نیست که عقبه ی مدنیین در جای مکه واقع شده است و از طرفی حد مکه ی قدیم مشخص نیست کما مر.

ص: ۵۷۶

میقات بودن دویره الاهل ۸۹/۰۳/۱۶

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: میقات بودن دویره الاهل

بحث در مسئله ی هفتم از مسائل مربوط به میقات است. امام در این مسئله علاوه بر پنج میقات معروف، سه میقات دیگر را معرفی می کند. میقات اول خود مکه است که برای حج باید از مکه محرم شد.

اینک به میقات دوم می رسیم که دویره الاهل است یعنی منزل کسانی که فاصله اشان تا مکه کمتر از آخرین میقات باشد و همان طور که گفتیم نزدیک ترین میقات تا مکه حدود نود و چهار کیلومتر بود از این رو دویره الاهل یعنی کسانی که منزلشان از این مقدار به حرم نزدیکتر باشد. این گونه افراد از منزل خودشان محرم می شوند. امام در این مورد می فرماید: الثانی دویره الأهل أی المنزل و هی لمن کان منزله دون المیقات إلی مکه بل لأهل مکه و کذا المجاور الذی انتقل فرضه إلی فرض أهل مکه و إن کان الأحوط إحرامه من الجعرانه (جعرانه یکی از حدود حرم است که روایات متعددی به احرام از آن دلالت دارد) فإنهم یحرمون بحج الافراد و القران من مکه (ظاهرا در این عبارت سقطی وجود دارد زیرا فانهم دلیل بر احرام از جعرانه نیست و با مراجعه به عروه این مشکل می شود که می گوید: و ان استشکل فیه بعضیهم یعنی بعضی از احرام در جعرانه اشکال کرده اند و آنها در حج افراد و قران باید از خود مکه محرم شوند) و الظاهر أن الاحرام من المنزل للمذکورین من باب الرخصه (یعنی این طور نیست که حتما باید از منزلشان محرم شوند بلکه می توانند به میقات بروند و از آنجا محرم شوند) و إلا فیجوز لهم الاحرام من أحد المواقیت.

ص: ۵۷۷

گفتیم که دویره، مصغر دار است و شاید از این باب بوده باشد که منزل این گونه افراد که روستایی بوده است کوچک بوده و گفته شده است که در بعضی از کتب اهل سنت دیده شده است که چون مسجد الحرام از عظمت خاصی برخوردار است در کنار آن بقیه ی خانه ها کوچک و کم ارزش است ولی به نظر ما این تفسیر صحیح نیست زیرا به مسجد الحرام (دار الله) نمی گویند بلکه (بیت الله) می گویند.

اما اصل مسئله از نظر اقوال از مسلمات است

اقوال: صاحب جواهر ج ۱۸ ص ۱۱۳ می فرماید: و میقات من منزله أقرب من المیقات، منزله بلا خلاف أجده فیه بل الاجماع بقسمیه (محصل و منقول) علیه بل عن المنتهی أنه قول أهل العلم کافه إلا مجاهدا. (که مجاهد که از فقهاء و مفسرین عامه است گفته است که نباید از منزلش محرم شود بلکه باید از مکه محرم شود.)

علامه در تذکره ج ۷ ۱۹۰ می فرماید: من کان منزله دون المیقات فمیقاته منزله بإجماع العلماء خلافا لمجاهد فإنه قال: یهل بمکه. (یعنی از مکه احرام می بندد)

این قدامه در مغنی ج ۳ ص ۲۱۳ می گوید: إذا کان مسکنه أقرب إلی مکه من المیقات کان میقاته مسکنه هذا قول أکثر أهل العلم و به یقول مالک و طاوس و الشافعی و أبو ثور و أصحاب الرأی و عن مجاهد قال یهل من مکه و لا یصح فإن النبی قال فی حدیث ابن عباس: فمن کان دونهن مُهِلُّه (یعنی محل احرام آنها) من أهله و هذا صریح و العمل به أولی.

از این رو عامه و خاصه همه اتفاق نظر دارند که دویره ی اهل میقات کسانی است که از آخرین میقات به مکه نزدیک ترند.

دلیل مسئله:

روایات: عمده روایات در باب ۱۷ از ابواب مواقیت است که همه بر بحث ما دلالت دارد. این روایات بعضی با بعضی تداخل دارد ولی می توان آنها را در سه روایت ادغام کرد. به عنوان نمونه سه روایت اول به یک روایت بر می گردد.

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ دُونَ الْوَقْتِ إِلَى مَكَّةَ فَلْيُحْرِمْ مِنْ مَنْزِلِهِ

این روایت صحیحه است

ح ۲: قَالَ وَ قَالَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ إِذَا كَانَ مَنْزِلُهُ دُونَ الْمِيقَاتِ إِلَى مَكَّةَ فَلْيُحْرِمْ مِنْ دُوَيْرَةِ أَهْلِهِ

ظاهرا این همان حدیث اول است که نقل به معنا شده است.

ح ۳: وَ عَنْهُ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِئَابٍ عَنْ مِسْمَعٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا كَانَ مَنْزِلُ الرَّجُلِ دُونَ ذَاتِ عِرْقٍ إِلَى مَكَّةَ فَلْيُحْرِمْ مِنْ مَنْزِلِهِ

حدیث مسمع را بعضی توثیق کرده اند ولی ظاهرا این روایت صحیحه است.

سسابقا گفتیم که ذات عرق نزدیک ترین میقات به مکه نیست بلکه یلملم و قرن المنازل نزدیک تر هستند البته تفاوت آنها در نزدیکی به مکه بسیار کم است و شاید مسیری وجود داشته باشد که ذات عرق به حرم نزدیک تر از آن دو میقات باشد.

ص: ۵۷۹

ح ۴: وَ عَنْهُ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَمَّنْ كَانَ مَنْزِلُهُ دُونَ الْجُحْفَهِ إِلَى مَكَّهَ قَالَ يُحْرِمُ مِنْه

واضح است که جحفه قطعا نزدیک ترین میقات به مکه نیست از این رو این حدیث معارض است با احادیثی که اقربیت را معیار می داند. زیرا روایاتی که اقربیت را ملاک می دانند یعنی اقربیت از تمام مواقیت نه اقرب از یک میقات به خصوص و یا میقاتی که در مسیر فرد است و همه ی فقها هم دون جمیع المواقیت را از این روایات برداشت کرده اند نه دون یک میقات خاص. در حدیث ۷ هم آمده است: وَ فِي خَبَرٍ آخَرَ مَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ دُونَ الْمَوَاقِيتِ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ مَكَّهَ فَعَلَيْهِ أَنْ يُحْرِمَ مِنْ مَنْزِلِهِ در این روایت تصریح شده است که باید منزل فرد از همه ی مواقیت به مکه نزدیک تر باشد. در روایت هشتم که صحیحه است هم می خوانیم:

مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ وَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنِ الْفَضْلِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ وَ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي حَدِيثٍ قَالَ وَ مَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ خَلْفَ هَذِهِ الْمَوَاقِيتِ مِمَّا يَلِي مَكَّهَ فَمِيقَاتُهُ مَنْزِلُهُ

این روایت هم تصریح دارد که ملاک نزدیک تر بودن به مکه از تمامی مواقیت است.

ح ح ۵: عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ رِيَاحِ بْنِ أَبِي نَصْرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع يَرْوُونَ أَنَّ عَلِيّاً ع قَالَ إِنَّ مِنْ تَمَامِ حَجِّكَ إِحْرَامَكَ مِنْ دُوَيْرَهِ أَهْلِكَ (این سائل تصور کرده بود که همه باید از منزلشان برای حج محرم نشوند نه فقط کسانی که منزلشان از اقرب مواقیت به مکه نزدیک تر است) فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ لَوْ كَانَ كَمَا يَقُولُونَ لَمْ يَتَمَتَّعْ رَسُولُ اللَّهِ ص بِثِيَابِهِ إِلَى الشَّجَرَهِ (یعنی اگر چنین بود پیامبر هم می بایست از منزلش در مدینه محرم شود ولی با لباس خود تا شجره آمد و از آنجا لباس احرام را پوشید) وَ إِنَّمَا مَعْنَى دُوَيْرَهِ أَهْلِهِ مَنْ كَانَ أَهْلُهُ وَرَاءَ الْمِيقَاتِ إِلَى مَكَّهَ

ح ۶: قَالَ وَ سُئِلَ الصَّادِقُ ع عَنْ رَجُلٍ مَنْزِلُهُ خَلْفَ الْجُحْفَهِ مِنْ أَيْنَ يُحْرِمُ قَالَ مِنْ مَنْزِلِهِ

این روایت مرسله همان مضمون احادیث قبلی است که به صورت مرسل و نقل به معنای ذکر شده است.

ح ۹: عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ مِهْرَانَ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ أَخِيهِ رِيَاحٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّا نُرَوَّى أَنَّ عَلِيّاً ع قَالَ إِنَّ مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ أَنْ يُحْرِمَ الرَّجُلُ مِنْ دُوَيْرَهِ أَهْلِهِ فَقَالَ قَدْ قَالَ ذَلِکَ عَلِيٌّ ع لِمَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ خَلْفَ هَذِهِ الْمَوَاقِيتِ الْحَدِيثَ

این روایت همان روایت ریاح است که در ح ۵ گذشت

حدحدیث دیگری هم در باب ۱ از ابواب مواقیت ذکر شده است:

ح ۲: عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ وَ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى جَمِيعاً عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ أَنْ تُحْرِمَ مِنَ الْمَوَاقِيتِ الَّتِی وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لَا تُجَاوِزْهَا إِلَّا وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فَإِنَّهُ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ .... وَ مَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ خَلْفَ هَذِهِ الْمَوَاقِيتِ مِمَّا يَلِی مَكَّهَ فَوَقْتُهُ مَنْزِلُهُ

دلیل دیگر بر جواز احرام از دویره اهل: مثلا کسی که از یک میقات گذشته است مثلا از جحفه گذشته است (نه دون همه ی مواقیت) او سه حالت دارد:

یا می تواند به میقات دیگری برود مثلا به سمت چپ رفته از ذات عرق محرم شود. می تواند از محاذی ذات عرق محرم شود.

ص: ۵۸۱

اگاگر به هیچ یک از این مواقیت نمی خورد گفته شده است که او باید به فاصله ی آخرین میقات تا حرم محرم شود و کاری به منزلش ندارد بله ما احتیاط کردیم و گفتیم که باید به میقات بر گردد بعد گفتیم که اگر نتواند به میقات بر گردد مثلا معذور باشد او باید به اندازه ی فاصله ی اقرب المواقیت تا مکه محرم شود.

و اما روایات معارض که جحفه و ذات عرق را در مورد دویره الاهل کافی دانسته اند. این روایات چون معرض عنها است و معیار از دویره الاهل منزل کسانی است که از تمامی مواقیت به مکه نزدیک تر باشد از این رو آن روایات را کنار می گذاریم.

میقات بودن دویره الاهل ۸۹/۰۳/۱۷

.Your browser does not support the audio tag

موضوع: میقات بودن دویره الاهل

بحث در مسئله ی هفتم از مسائل مربوط به میقات است بحث در میقات دوم است که دویره الاهل می باشد است یعنی منزل کسانی که فاصله اشان تا مکه کمتر از آخرین میقات باشد و همان طور که گفتیم نزدیک ترین میقات تا مکه حدود نود و چهار کیلومتر بود از این رو دویره الاهل یعنی کسانی که منزلشان از این مقدار به حرم نزدیکتر باشد. این افراد از منزل خودشان محرم می شوند و در جلسه ی سابق ادله ی آن را بیان کردیم.

بقی هنا امور:

الامر الاول: آیا مراد این است که باید منزلشان از همه ی مواقیت به مکه نزدیک تر باشد یا از میقاتی که در مسیر خودشان قرار دارد؟

اگر مراد ما وراء همه ی مواقیت باشد باید یک دایره دور مکه به شعاع نود و چهار کیلومتر حساب کنیم و دویره الاهل باید داخل این دایره باشد (زیرا نزدیک ترین میقات به مکه در نود و چهار کیلومتری آن قرار دارد)

ص: ۵۸۲

اما اگر مراد میقاتی باشد که در مسیر فرد قرار دارد مثلا اگر کسی خانه اش در مسیر جحفه به مکه است و خانه اش بعد از جحفه قرار دارد هرچند فاصله ی منزلش تا مکه بیش از مثلا صد و پنجاه کیلومتر باشد (جحفه در حدود دویست کیلومتری مکه است) این فرد چون در مسیرش بجز جحفه میقات دیگری نیست بگوئیم که دویره الاهل با تناسب به همان جحفه حساب می شود و بعد از جحفه همه ی خانه ها دویره الاهل حساب شوند و هکذا به نسبت به مواقیت دیگر.

هر دو قول در میان علماء وجود دارد ولی قول اول ظاهر معاقد اجماعات است و ما به دو قول از اقوال علماء اشاره می کنیم:

صاحب حدائق ج ۱۴ ص ۴۴۷ می فرماید: قد صرح أكثر الأصحاب بأن من كان منزله أقرب إلى مكه من المواقيت فميقاته منزله. قال في المنتهى: إنه قول أهل العلم كافه إلا مجاهد و يدل على ذلك الأخبار المتكاثره.

در این قول المواقیت جمع محلی به لام است و ظاهرش در عام مجموعی می باشد.

محقق نراقی در مستند ج ۱۱ ص ۱۸۵ می فرماید: میقات من کان منزله أقرب من المواقیت الخمسه إلی مکه فإن میقاته دویره أهله – أی منزله – بلا خلاف یعرف کما فی الذخیره و فی المدارک: أنه مجمع علیه بین الأصحاب و عن المنتهی: أنه قول أهل العلم کافه إلا مجاهد و تدل علیه المستفیضه من الصحاح و غیرها.

اما دلیل این قول: پنج روایت در باب ۱۷ از ابواب مواقیت آمده است که دلالت بر تمام مواقیت دارد:

ص: ۵۸۳

ح ۷: فِی خَبَرٍ آخَرَ مَنْ کَانَ مَنْزِلُهُ دُونَ الْمَوَاقِیتِ مَا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ مَکّهَ فَعَلَیْهِ أَنْ یُحْرِمَ مِنْ مَنْزِلِهِ

این روایت مرسله است.

ح ۸: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ وَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنِ الْفَضْلِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع فِی حَدِیثٍ قَالَ وَ مَنْ کَانَ مَنْزِلُهُ خَلْفَ هَذِهِ الْمَوَاقِیتِ مِمَّا یَلِی مَکَّهَ فَمِیقَاتُهُ مَنْزِلُهُ

ح ۹: عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ مِهْرَانَ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ أَخِیهِ رِیَاحٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّا نُرَوَّی أَنَّ عَلِیّاً ع قَالَ إِنَّ مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ أَنْ یُحْرِمَ الرَّجُلُ مِنْ دُوَیْرَهِ أَهْلِهِ فَقَالَ قَدْ قَالَ ذَلِکَ عَلِیٌّ ع لِمَنْ کَانَ مَنْزِلُهُ خَلْفَ هَذِهِ الْمَوَاقِیتِ الْحَدِیثَ

حدیث دیگری هم در باب ۱ از ابواب مواقیت ذکر شده است:

ح ۲: عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ وَ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی جَمِیعاً عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ أَنْ تُحْرِمَ مِنَ الْمَوَاقِیتِ الَّتِی وَقَّتَهَا رَسُولُ اللَّهِ ص لَا تُجَاوِزْهَا إِلَّا وَ أَنْتَ مُحْرِمٌ فَإِنَّهُ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ .... وَ مَنْ کَانَ مَنْزِلُهُ خَلْفَ هَذِهِ الْمَوَاقِیتِ مِمَّا یَلِی مَکَّهَ فَوَقْتُهُ مَنْزِلُهُ

روایت عامه: در مغنی ابن قدامه ج ۳ ص ۲۱۳ آمده است: ان النبی قال فی حدیث ابن عباس: فمن کان دونهن فمهله مُهلّه (یعنی محل احرام آنها) عن اهله

بله می توان گفت که مراد از مواقیت کل واحد است نه مجموع من حیث المجموع ولی در اصول گذشت که وقتی در جمع، عبارت ما مثبت باشد می توان به واحد قناعت کرد ولی اگر در مقام نفی باشد همه ی موارد باید نباشد از این رو در ما نحن فیه چون الفاظی مانند دون و وراء آمده است (یعنی محرم بشو از وراء این مواقیت که یعنی در جایی که هیچ میقاتی نباشد) از این رو کلام منفی است و مراد نفی همه ی مواقیت است.

و مما یؤید هذا: در بحث سابق گفتیم که کسی از جاده ای عبور می کند که محاذی هیچ یک از مواقیت نیست. در آنجا گروهی عقیده اشان این بود که باید به دایره ی آخر وقتی رسیدند محرم شوند (یعنی در نود و چهار کیلومتری مکه) آنها دیگر نمی توانند قائل شوند که دویره اهل در بیشتر از این دایره وجود دارد.

اضف الی ذلک که لازمه ی قول به اینکه هر کسی باید به میقات خودش توجه داشته باشد نه جمیع مواقیت، این است که تمام کسانی که منزلشان در فاصله ی مسجد شجره و مکه است همه باید از منزل خودشان محرم شوند زیرا جاده ای که در این مسیر است به هیچ میقاتی نمی خورد و حتی به جحفه هم نمی رسد و در جاده ی جدید حتی به محاذات جحفه هم نمی رسند. لا سیما که ادله ی محاذات می گوید که محاذات کافی است نه واجب از این رو آنها باید بتوانند از منزل خودشان محرم شوند و حال آنکه احدی این حرف را نزده است.

اما قول دوم: در ج ۲۷ معتمد ص ۲۸۱ (تقریرات آیه الله خوئی) آمده است که هر کس باید میقات مسیر خودش را انتخاب کند. بعد از ایشان جمعی از معاصرین هم این قول را پذیرفته اند.

دلیل این قول: چند روایت است که بر این قول دلالت دارد.

ح ۳: وَ عَنْهُ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِئَابٍ عَنْ مِسْمَعٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا كَانَ مَنْزِلُ الرَّجُلِ دُونَ ذَاتِ عِرْقٍ إِلَى مَكَّةَ فَلْيُحْرِمْ مِنْ مَنْزِلِهِ.

حدیث مسمع را بعضی توثیق کرده اند ولی ظاهرا این روایت صحیحه است.

واضح است که ذات عرق نزدیک ترین میقات به مکه نیست بلکه یلملم و قرن المنازل نزدیک تر هستند البته تفاوت آنها در نزدیکی به مکه بسیار کم است و گفته اند که فاصله ی ذات عرق تا مکه نود و هشت کیلومتر است ولی آن دو نود و چهار کیلومتر.

البته امکان دارد که چون فاصله کم است در آن مسامحه شده باشد.

ح ۴: وَ عَنْهُ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَمَّنْ كَانَ مَنْزِلُهُ دُونَ الْجُحْفَةِ إِلَى مَكَّةَ قَالَ يُحْرِمُ مِنْه

در این حدیث دیگر نمی توان قائل به مسامحه شد زیرا فاصله ی جحفه تا مکه حدود دویست کیلومتر است.

ح ۶: قَالَ وَ سُئِلَ الصَّادِقُ ع عَنْ رَجُلٍ مَنْزِلُهُ خَلْفَ الْجُحْفَةِ مِنْ أَيْنَ يُحْرِمُ قَالَ مِنْ مَنْزِلِهِ

این روایت مرسله همان مضمون احادیث قبلی است که به صورت مرسل و نقل به معنای ذکر شده است.

نقول: در مقـام جمع می توانیم بگوئیم که این دو دسـته متعارضـین هسـتند و در مقـام تعارض روایات اول چون مطابق مـذهب مشهور است به آنها اخذ کرده این دسته ی دوم را طرد کنیم که هم از نظر روایت و هم از نظر فتوا شاذ و نادر هستند.

راه دیگر این است که به احتیاط عمل کنیم زیرا این از قبیل متباینین است که باید در آن احتیاط کرد از این رو باید از دویره ی اهل را دون جمیع مواقیت به حساب آوریم.

میقات بودن دویره الاهل ۸۹/۰۳/۱۸

Your browser does not support the audio tag.

موضوع: میقات بودن دویره الاهل

بحث در مسـئله ی هفتم از مسائـل مربوط به میقات است بحث در میقات دوم است که دویره الاهل می باشـد است یعنی منزل کسـانی که فاصـله اشـان تـا مکه کمتر از آخرین میقات باشـد و همان طور که گفتیم نزدیک ترین میقات تا مکه حـدود نود و چهـار کیلومـتر بـود از ایـن رو دویره الاهـل یعنی کسـانی کـه منزلشـان از ایـن مقـدار به حرم نزدیکـتر باشـد. این افراد از منزل خودشان محرم می شوند.

بقی هنا امور:

امر اول را دیروز بحث کردیم و اینک به سراغ امر دوم می رویم فنقول:

الامر الثانی: ملاک در اقربیت (اینکه می گوئیم منزلش باید از مواقیت اقرب باشد) آیا باید به مکه اقرب باشد و یا به عرفات.

مشـهور و معروف این است که بایـد منزل فرد به مکه اقرب باشـد و محرم محقق در معتـبر قائـل شـده است که بایـد منزلش به عرفـات نزدیـک تر باشـد و در دلیـل آن گفته است که این گونه افراد چون نزدیک به مکه هسـتند حـج افراد و قران به جا می آورند یعنی بعد از احرام مستقیما به عرفات می روند و آنها دیگر به مکه نمی روند و طواف و سعی و اعمال مکه را بعدا باید انجام دهند از این رو باید اقربیت به عرفات ملاک باشد.

ص: ۵۸۷

البته واضـح است که ممکن است در بعضـی از مسـیرها مسـیر عرفـات تـا مکه حـدود بیست کیلومتر فرق می کنـد. عرفـات در جنوب شرقی مکه است و بعضی ار مسیرها ممکن است ابتدا به حرم برسد و بعد عرفات و یا بر عکس.

صاحب مسالک قائل به قول سومی شـده است و تفصـیل داده است بین اینکه کسـی که از منزلش برای حج قران و افراد محرم می شود او بایـد اقربیت به عرفات را در نظر بگیرد ولی اگر برای عمره ی تمتع محرم می شود او بایـد اقربیت به مکه را در نظر بگیرد زیرا او باید بعد از احرام به مکه وارد شود.

بررسی ادله: در اکثر روایت اقربیت به مکه ملاک قرار داده شده و شش روایت از نه روایتی که در باب ۱۷ از ابواب مواقیت آمده است اقربیت به مکه را معیار می داند: ح ۱ تا ۵ و ح ۸.

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ دُونَ الْوَقْتِ إِلَى مَكَّةَ فَلْيُحْرِمْ مِنْ مَنْزِلِهِ

و هکذا روایات دیگر.

بله در یکی دو حدیث مطلق ذکر شده است:

ح ۶: قَالَ وَ سُئِلَ الصَّادِقُ ع عَنْ رَجُلٍ مَنْزِلُهُ خَلْفَ الْجُحْفَهِ مِنْ أَيْنَ يُحْرِمُ قَالَ مِنْ مَنْزِلِهِ

این حدیث مرسله است.

ح ۹: عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرٍ عَنْ مِهْرَانَ بْنِ أَبِي نَصْرٍ عَنْ أَخِيهِ رِيَاحٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِنَّا نُرَوَّى أَنَّ عَلِيّاً ع قَالَ إِنَّ مِنْ تَمَامِ الْحَجِّ وَ الْعُمْرَهِ أَنْ يُحْرِمَ الرَّجُلُ مِنْ دُوَيْرَهِ أَهْلِهِ فَقَالَ قَدْ قَالَ ذَلِكَ عَلِيٌّ ع لِمَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ خَلْفَ هَذِهِ الْمَوَاقِيتِ الْحَدِيثَ.

ص: ۵۸۸

در سند این حدیث هم سهل بن زیاد قرار دارد.

نقول: به خاطر این دو روایت که مشکل سندی هم دارد نمی توانیم از آن روایات که در آنها صحاح هم هست دست برداریم.

مضافا بر اینکه آن روایات ظاهر این دو روایت را تقیید می کند از این رو این قول که معایر عرفات باشد ضعیف است هرچند آنها که حجشان قران و افراد است باید مستقیما وارد عرفات شوند زیرا وقتی نص روایت این است که ملاک اقربیت به مکه است دیگر نباید در آن تردید کرد.

نکته: دیروز در امر اول این بحث مطرح شده بود که آیا اقربیت به مکه نسبت به تمامی مواقیت است یا خصوص همان میقاتی که در مسیر فرد قرار دارد. در آنجا قائل شدیم که معیار اقربیت نسبت به تمامی مواقیت است.

اضف الی ذلک که با توجه به امر دوم می گوئیم که آنها که قائل به این هستند هر کس باید به میقات مسیر خودش عنایت داشته باشد دیگر امر دوم برای آنها موضوع ندارد زیرا ملاک طبق قول آنها این است که قبل از میقات مسیر خودشان هستند یا بعدش نه اینکه از همه ی مواقیت به مکه نزدیک تر هستند یا به عرفات از این فقط این امر دوم برای کسانی که در امر اول قائل به قول مشهور شده اند می توانند موضوعیت داشته باشد.

با این بیان می بینم که افراد بسیاری مسئله ی دوم را مطرح کرده اند (به عنوان نمونه صاحب کشف اللثام در ج ۵ ص ۲۱۶ اسامی آنها را به شکل وسیع آورده است) از این رو همه ی آنها باید در امر اول قائل به قول مشهور باشند.

ص: ۵۸۹

صاحب کشف اللثام می گوید: و میقات من منزله أقرب إلی مکه کما فی النهایه و المبسوط و المهذب و الجمل و العقود و السرائر و شرح القاضی من المیقات منزله للأخبار و هی ناصه علی القرب إلی مکه و الاجماع کما فی التذکره و التحریر و المنتهی و فی موضع من المعتبر اعتبر القرب إلی عرفات.

الامر الثالث: آیا این قول که می توان از دویره ی اهل محرم شد شامل اهل مکه هم می شود یا نه؟ به این معنا که آنها هم باید از داخل منزلشان داخل مکه محرم شوند یا آنها باید به جعرانه که یکی از حدود حرم است بروند؟

اقوال علماء:

امام در تحریر قائل است که این حکم حتی اهل مکه را نیز شامل می شود. (بل لاهل مکه)

در کشف اللثام در ج ۵ ص ۲۱۶ آمده است: و من کان منزله مکه فمن أین یحرم؟ صریح ابنی حمزه و سعید و ظاهر الأکثر الاحرام منها (از مکه) بالحج لاطلاقهم الاحرام من المنزل لمن کان منزله دون المیقات أو ورائه. ویؤیده ما روی عن النبی صلی الله علیه وآله من قوله : فمن کان دونهن من أهله و لکن أخبارنا لا تدل علیه.

صاحب حدائق هم در ج ۱۴ ص ۴۴۹ می فرماید: و اعلم أن المشهور بین الأصحاب شمول الحکم المذکور لأهل مکه فیکون احرامهم بالحج من منازلهم و الأخبار المذکوره غیر شامله لهم (اهل مکه) و فی حدیثین صحیحین ما یخالف ذلک (و ما این دو حدیث را نقل خواهیم کرد)

صاحب جواهر در ج ۱۸ ص ۱۱۵ می گوید که از بعضی از اصحاب استفاده می شود که این مسئله که اهل مکه هم مشمول این حکم هستند اجماعی است.

نقول: اخبار این قول را رد می کند و اهل مکه را شامل نمی داند زیرا در متن بسیاری از احادیث آمده است که (من کان منزله دون المیقات الی مکه) که ظاهر آنها این است که اهل مکه خارج از این حکم هستند زیرا در مورد اهل مکه معنا ندارد که اقرب الی مکه باشند.

بله از یکی دو روایت یتوهم که اهل مکه هم داخل در این حکم باشند یکی روایت ۶ است که می گوید: (رجل منزله خلف الجحفه) و اهل مکه هم خلف الجحفه هستند.

حدیث دیگر هم حدیث نهم است که می گوید (منزله خلف هذه المواقیت) و دیگر در آن (الی مکه) ذکر نشده است.

ظاهرا صاحب جواهر هم تمایل دارد که بگوید اهل مکه هم در این حکم داخل هستند ولی به نظر ما مراد این دو حدیث وسط راه تا مکه است نه خود مکه.

مضافا بر اینکه دو حدیث صحیحه هم وجود دارد که تصریح می کند اهل مکه باید برای احرام به جعرانه روند:

ح ۵ باب ۹ از ابواب اقسام الحج: مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِي عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِنِّي أُرِيدُ الْجِوَارَ فَكَيْفَ أَصْنَعُ فَقَالَ إِذَا رَأَيْتَ الْهِلَالَ هِلَالَ ذِي الْحِجَّةِ فَاخْرُجْ إِلَى الْجِعْرَانَةِ فَأَحْرِمْ مِنْهَا بِالْحَجِّ ...

ص: ۵۹۱

در این حدیث یکی از اهل عامه به امام صادق علیه السلام ایراد می کند که چرا به مجاورین مکه امر کرده است که باید برای احرام به جعرانه روند. حضرت در جواب می فرماید این یکی از مواقیت رسول الله است. بله این حدیث برای مجاورین مکه است و ما می گوئیم که وقتی حکم در مورد مجاوری که به اهل مکه ملحق شده است چنین باشد در مورد اهل مکه به طریق اولی جاری است.

ح ۲ باب ۱۰ از ابواب اقسام الحج: مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع أَنَّهُ قَالَ مَنْ حَجَّ مُعْتَمِراً فِی شَوَّالٍ وَ مِنْ نِیَّتِهِ أَنْ یَعْتَمِرَ وَ یَرْجِعَ إِلَی بِلَادِهِ فَلَا بَأْسَ بِذَلِکَ ... فَإِنْ هُوَ أَحَبَّ أَنْ یُفْرِدَ الْحَجَّ فَلْیَخْرُجْ إِلَی الْجِعْرَانَهِ فَیُلَبِّی مِنْهَا

بله این روایت ممکن است مشعر به استحباب باشد.

خلاصه اینکه هم ظاهر احادیث این است که اهل مکه شامل این حکم نیستند و هم دو حدیث تصریح می کند که باید مجاورین (و اهل مکه) برای احرام به جعرانه روند.

حال چرا مشهور به این حکم فتوا نداده اند و حتی طبق کلام صاحب جواهر ادعای اجماع شده است که اهل مکه از منزلشان محرم شوند.

گفته شده است که دلیل این حکم اولویت است به این بیان که کسی که از فاصله ی حدود نود و چند کیلومتری مکه است از منزل خودش که دویره الاهل باشد می تواند محرم شود از این رو اهل مکه هم به طریق اولی باید از منزل خودشان محرم شوند.

ص: ۵۹۲

و لیکن همان طور که امام هم در مسئله ی هفتم فرموده است اولی این است که احتیاط کنند به این شکل که ابتدا از جعرانه محرم شوند و بعد هم دوباره از منزل خودشان احرام ببندند.

میقات بودن دویره الاهل، ادنی الحل و فخ ۸۹/۰۳/۱۹

.Your browser does not support the audio tag

درس اخلاقی:

حدیث اخلاقی امروز حدیث ۱ و ۲ باب ۱۵۰ از ابواب آداب العشره وسائل است.

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ أَبْعَدُ مَا یَکُونُ الْعَبْدُ مِنَ اللَّهِ أَنْ یَکُونَ الرَّجُلُ یُؤَاخِی الرَّجُلَ وَ هُوَ یَحْفَظُ زَلَّاتِهِ فَیُعَیِّرُهُ بِهَا یَوْماً مَا (که عیب های برادر دینی اش را به ذهن بسپارد تا یک روز به رخش بکشد)

ح ۲: وَ عَنْهُمْ عَنْ أَحْمَدَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُکَیْرٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ ع قَالَ إِنَّ أَقْرَبَ مَا یَکُونُ الْعَبْدُ إِلَی الْکُفْرِ أَنْ یُؤَاخِیَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ عَلَی الدِّینِ فَیُحْصِیَ عَلَیْهِ زَلَّاتِهِ لِیُعَنِّفَهُ بِهَا یَوْماً مَا

متاسفانه این مسئله در زمان ما از زمان های گذشته بیشتر شده است و به شکل پرونده سازی بر ضد یکدگر نمود دارد تا برای روزی که با هم اختلاف پیدا کردند آن پروندها را رو کنند و به جریان بیندازند.

در این دو روایت آمده است که کسی که این کار را می کند هم دورترین انسان ها نسبت به خداست و هم نزدیک ترین حالات به کفر است.

باید بدانیم که گاه آبروی مسلمان از جانشان هم مهمتر است و حتی گاه فردی حاضر است بمیرد ولی رسوا نشود و حتی بعضی ها به همین سبب خودکشی می کنند.

ص: ۵۹۳

اسلام می گوید حرمت آبروی مسلمان مانند حرمت خون اوست و به همین دلیل غیبت و تهمت تا این حد نکوهش شده است زیرا اینها موجب آبروریزی افراد می شود. حفظ حرمت و آبروی مسلمان تا جایی مهم است که اگر سه نفر علیه فردی شهادت به عمل فجوری دهند و بگویند که نفر چهارم در حال آمدن است. حاکم اسلامی می تواند هر سه را حد بزند.

در قرآن در داستان افکی که در زمان پیغمبر وارد شده می خوانیم که به یکی از همسران پیامبر تهمتی زده شد. در سوره ی نور هجده آیه وارد شده است و شدیدترین تهدیدها در آنها وارد شده است.

باید توجه داشت که اینها همه حق الناس است و اگر حساب ما با خدا باشد در روز قیامت کار آسان است ولی اگر حساب ما

با بندگان خدا باشد دیگر کار بسیار مشکل می شود. باید سعی کنیم که فقط حساب ما با خود خدا باشد نه با بندگان او.

بحث فقهی:

موضوع: میقات بودن دویره الاهل، ادنی الحل و فخ

بحث در مسئله ی هفتم از مسائل مربوط به میقات است بحث در میقات دوم است که دویره الاهل می باشد است یعنی منزل کسانی که فاصله اشان تا مکه کمتر از آخرین میقات باشد و همان طور که گفتیم نزدیک ترین میقات تا مکه حدود نود و چهار کیلومتر بود از این رو دویره الاهل یعنی کسانی که منزلشان از این مقدار به حرم نزدیکتر باشد. این افراد از منزل خودشان محرم می شوند.

ص: ۵۹۴

بقی هنا امور:

امروز به امر رابع می پردازیم:

امام در مسئله ی ۷ در بحث این میقات می فرماید: (و کذا المجاور الذی انتقل فرضه الی فرض اهل مکه و ان کان الاحوط احرامه من الجعرانه) یعنی کسانی که مجاور مکه هستند و به عقیده ی بعضی دو سال و به عقیده ی بعضی یک سال مجاور می مانند حکم اهل مکه را پیدا می کنند.

نقول: روایاتی که می گوید کسانی که منزلشان دون المیقات است باید از منزلشان محرم شوند به عقیده ی بعضی از علماء اهل مکه را هم شامل می شد حال اگر چنین باشد مجاورین را هم شامل می شود زیرا مجاورین هم به حکم اهل مکه هستند.

اما در مورد جعرانه هم دو روایت را در جلسه ی قبل مطرح کردیم که باید مجاورین مکه از جعرانه که یکی از حدود حرم است محرم شوند.

بله بعضی هم گفته اند که لفظ مجاور عام است و حتی کسی که کمتر از یک سال هم مجاور باشد را شامل می شود.

ما قائل هستیم که در این مورد بهتر است احتیاط کنیم به این شکل که هم از جعرانه محرم شوند و هم از منزل خودشان.

الامر الخامس: آیا این حکم برای کسانی که منزلشان از نزدیکترین میقات به مکه نزدیک تر است که می توانند از منزل خودشان محرم شوند رخصت است یا عزیمت.

امام در این مورد می فرماید: و الظاهر أن الاحرام من المنزل للمذکورین من باب الرخصه و إلا فیجوز لهم الاحرام من أحد المواقیت.

ص: ۵۹۵

یعنی این طور نیست که حتما باید از منزلشان محرم شوند بلکه می توانند به میقات بروند و از آنجا محرم شوند و حتی گفته اند که افضل این است که به میقات بروند و از آنجا محرم شوند.

معنای رخصت و عزیمت: گاه دستور شارع به این شکل است که حتما باید به آن عمل کند مانند حکم قصر در مورد نماز مسافر که هرگز نمی تواند با وجود شرایط تمام بخواند. این را عزیمت می گویند.

ولی گاه می گویند که در اماکن اربعه نماز را تمام بخوان. این حکم به این معنا نیست که قصر جایز نیست بلکه از باب رخصت است یعنی می توانی در این اماکن هم تمام بخوانیم و هم شکسته ولی تمام بهتر است.

فهم اینکه کجا رخصت است و کجا عزیمت با قرائن حالیه و مقالیه انجام می شود که باید رخصت را به طور قطع تشخیص دهیم.

اما در ما نحن فیه می گوئیم که در روایات مختلفی که در باب ۱۷ از ابواب مواقیت آمده است همه امر می کرد که باید از منزل خودشان محرم شوند:

ح ۱: مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ مَنْ كَانَ مَنْزِلُهُ دُونَ الْوَقْتِ إِلَى مَكَّةَ فَلْيُحْرِمْ مِنْ مَنْزِلِهِ

این روایت صحیحه است

ح ۲: قَالَ وَ قَالَ فِی حَدِيثٍ آخَرَ إِذَا كَانَ مَنْزِلُهُ دُونَ الْمِيقَاتِ إِلَى مَكَّةَ فَلْيُحْرِمْ مِنْ دُوَيْرَهِ أَهْلِهِ

و هكذا در روايات ديگر

از این رو آنها که فتوا به رخصت می دهند باید دلیل متقنی اقامه کنند و الا ظاهر این احادیث عزیمت است زیرا امر می کند.

حتی در احادیثی مانند حدیث ۷ با لسان محکم تری آمده است که (فعلیه ان یحرم من منزله)

بعضی برای رخصت راهی پیدا کردند و گفتند که این از باب امر در مقام توهم حذر است.

توضیح ذلک: در اصول آمده است که هرچند ظاهر امر وجوب است ولی اگر در مقام توهم حذر باشد این قرینه می شود که دلالت بر استحباب داشته باشد. مثلا در قرآن مجید آمده است (حرم علیکم صید البر ما دمت حرما) بعد می گوید: (و اذا حللت فاصطادوا) در اینجا امر به صید چون عقیب حذر است (بعد از آنکه حکم به حرمت صید بیان شده بود) از این رو این قرینه می شود که این امر به صید به معنای جواز صید است و معنای آن رفع حرمت صید در زمان احرام است.

هکذا اگر در جایی که توهم حذر باشد به این معنا که ممکن است کسی توهم کند که چنین فردی که منزلش به مکه اقرب از جمیع مواقیت است نمی تواند از منزلش محرم شود که امام با امر فوق به او می فهماند که چنین حذری نیست و او می تواند از منزلش محرم شود.

نقول: برای ما معلوم نیست که ما نحن فیه در مقام توهم حذر باشد زیرا پیامبر در مقام بیان مواقیت است و مواقیت خمسه را بیان می فرماید و سپس عقیب آن در همان روایت بیان می کند که دویره الاهل هم میقات است.

به نظر ما راه دیگر برای اثبات رخصت این است که بگوئیم که کسی که منزلش دون المیقات است یقینا برایش حرام نیست که به میقات برود و از آنجا محرم شود. حال وقتی به میقات رفت مصداق (من یمر علی المیقات) می شود و او دیگر نمی تواند بدون احرام از آن میقات عبور کند از این رو از آنجا محرم می شود و به طرف مکه یا عرفات می رود.

نتیجه ی این کلام همان رخصت است نه عزیمت.

الامر السادس: امام در آخر مسئله ی هفتم می فرماید که سومین میقات برای عمره ی مفرده ادنی الحل است. یعنی نزدیک ترین نقطه ی حرم چه تنعیم باشد چه جعرانه و چه حدیبیه.

ما سابقا این بحث را در کلام امام در ذیل مسئله ی نهم که قبل از بحث مواقیت بیان کرده بود مطرح کردیم آنجا که فرموده بود: (و میقات العمره المفرده الدنی الحل و ان جاز فیها الاحرام من تلک المواقیت)

الامر السابع: بعضی میقات دیگری به نام فخ هم اضافه کرده اند که محل شهادت نوه ی چهارم امام حسن علیه السلام بوده که نام او حسین بن علی بوده است. این میقات سابقا در یک فرسخی مکه بوده است و اکنون در داخل مکه قرار گرفته است و گفته است که این میقات مخصوص صبیان است.

دو حدیث در باب ۱۸ از ابواب مواقیت آمده است که (یجرد الصبیان فی الفخ) یعنی همه و حتی بچه ها باید از مواقیت محرم شوند ولی چون ممکن است برای بچه ها سخت باشد شارع تخفیف داده است که در مورد بچه ها وقتی به فخ رسیدند لباس احرام را به تن کنند.

ص: ۵۹۸

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که مـا را در دستیـابی به این هـدف یـاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادنـد تقـدیر و تشـکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصـفهان -خیابان عبـدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شـهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹